EX LIBRIS,

MATTHEW VAN SICLEN.

VADERLANDSCHE
HISTORIE.
ZEVENDE DEEL.

VADERLANDSCHE HISTORIE,

VERVATTENDE DE

GESCHIEDENISSEN

DER

VEREENIGDE NEDERLANDEN,

INZONDERHEID DIE VAN

HOLLAND,

VAN DE VROEGSTE TYDEN AF:

Uit de geloofwaardigste Schryvers en egte Gedenkstukken samengesteld.

Met Konstplaaten en Kaarten opgehelderd.

ZEVENDE DEEL,

Beginnende in 't jaar 1574, en eindigende met de dood van WILLEM DEN EERSTEN, Prinse van Oranje, in 't jaar 1584.

Wagenaar, Jan

Te AMSTERDAM,
By *ISAAK TIRION.*
MDCCLII.
Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en Westfriesland.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

VYFENTWINTIGSTE BOEK.

I N H O U D.

I. *Staat der Regeeringe van Holland. Orde op de Vergadering der Staaten.* II. *Moeite in 't Noorderkwartier. Verschil tusschen de Edelen en Steden. De Prins van Oranje vordert, dat men hem ontsla van 't bewind.* III. *De Staaten draagen hem de opperste magt op, geduurende den oorlog. Zyn misnoegen.* IV. *Aanslag op Antwerpen.* V. *Regeering van Holland en Zeeland. Landraad. Verbond van Vereeniging tusschen Holland en Zeeland. De Landraad loopt te niet.* VI. *Gelegenheid tot eene nieuwe Vredehandeling. Gemagtigden tot dezelve.* VII. *Byeenkomst te Breda. Handeling aldaar. Voorslag van een Bestand. De Vredehandeling wordt afgebroken.* VIII. *Inzigten des Landvoogds.* IX. *'t Barndegat bemagtigd, door Sonoi. Verlaaten.* X. *Harde handel van Sonoi, omtrent eenige Roomschgezinden.* XI. *Buuren, Klundert, Fynaard en Ruigenhil ingenomen, door de Spaanschen. Zy veroveren Oudewater.* XII. *Schoonhoven verlooren. De schansen te Krimpen en te Paapen-*

 drecht,

drecht, *insgelyks*. XIII. *Woerden belegerd*, *door den Graave van Megen. Verlaaten*. XIV. *Oranje trouwt*, *voor de derde reize*. XV. *Togt der Spaanschen naar Schouwen*. XVI. *Vosbergens list*, *tot behoud van Zierikzee. Bommenede verlooren*. XVII. *Verlegenheid om geld*, *aan de Spaansche en Staatsche zyde*. XVIII. *Handel over 't zoeken van uitheemsche hulpe*, *en over 't verlaaten van den Koning*. XIX. *Gezantschap naar Engeland. Uitslag van deszelfs handeling*. XX. *Aanvang der onderhandelingen met Frankryk*. XXI. *Krimpen herwonnen. 's Prinsen wanhoopige voorslag*. XXII. *Dood des Landvoogds. Jaarbegin op Louwmaand vastgesteld*. XXIII. *Gevolgen van de dood des Landvoogds*. XXIV. *'t Verbond van Vereeniging tusschen Holland en Zeeland wordt geslooten. Opdragt der hooge Overheid aan den Prinse van Oranje*. XXV. *Lasten van Holland en Zeeland. Aanslagen des Prinsen*. XXVI. *Zierikzee verlooren*. XXVII. *Twist met Engeland bygelegd*. XXVIII. *Muitery van 's Konings Krygsvolk in Schouwen. Aalst bemagtigd. Opschudding te Brussel. De Raad van Staate in hegtenis genomen. Roda gedraagt zig*, *als Landvoogd*. XXIX. *De Vlaamingen verzoeken Oranje om hulp*. XXX. *Opening tot de Gendsche Vredehandeling*. XXXI. *Maastricht en Antwerpen geplonderd*, *door de muitelingen*. XXXII. *Gendsche* Pacificatie *of Bevrediging. Oranje bezet Zierikzee en Oudewater*.

EEne der voornaamſte zaaken, die de Staaten van Holland en Zeeland, geduurende den loop van dit en het volgende jaar, bezig hielden, was het beraamen van eenen vaſten voet op 's Lands Regeeringe, die, tot hiertoe, gelyk wy, reeds by eene andere gelegenheid (*a*), hebben aangemerkt, zeer wankel geſtaan hadt. De Prins van Oranje hadt, van den aanvang der beroerten af, 't voornaam bewind der Regeeringe in handen genomen, en Staats- en Oorlogszaaken, ſomtyds, op eigen naam en onder zyn byzonder zegel (*b*), ſomtyds, als 's Konings Stadhouder, geregeld en beſtierd. Ook was 't, eer nog de Steden, in merkelyken getale, den Spanjaarden waren afgevallen, niet te verwagten, dat de Staaten zig, te gelyk met den Prinſe, de Regeeringe zouden aantrekken. Veele Wethouders hielden, daarenboven, de Spaanſche zyde, en konden hierom niet beſluiten, eene lyn te trekken met zyne Doorlugtigheid. Men moeſt hem dan wel met de Regeeringe beworden laaten. Hy ſtelde Stedehouders onder zig aan, aan welken de Staaten eerbiedenis en gehoorzaamheid beloofden: hy gaf beſtellingen uit, te water en te lande: hy plaatſte Bevelhebbers in de byzondere Steden, en voorzagze van bezetting: hy regelde 't ſtuk der munte (*c*): met één woord, hy voerde, onder den naam van 's Ko-

FILIPS III. 1574.

I. Raadpleegingen op den vorm der Regeeringe over Holland en Zeeland. Staat derzelve, van den aanvang der beroerten.

(*a*) VI. *Deel*, *bl.* 383.
(*b*) VI. *Deel*, *bl.* 363.
(*c*) VI. *Deel*, *bl.* 380, 386, 387, 397, 398.

Filips III. 1574. Konings Stadhouder, geen minder gezag, dan de Koning, als Graaf van Holland en Zeeland, zelf zou hebben vermogen te voeren. De Staaten moeften dit te minder vreemd vinden, om dat zy, onder 't bewind der laatfte Graaven, genoegzaam in geene zaaken van Regeeringe plagten gekend te worden; en alleenlyk, over zaaken van belaftingen, of over 't beveiligen der zeevaart en visschery, waarmede belafting verknogt was, werden famengeroepen, blyvende byna alle zaaken van *Politie* of Regeeringe den Graave of zynen Stadhouder en Raaden aanbevolen.

Doch toen nu de meefte Steden den Prinfe waren toegevallen, en men den kryg tegen de Spanjaards begon door te zetten, veranderde dit allengskens. De Staaten, veel meer dan te vooren moetende opbrengen ten dienfte der gemeene zaake, begonden zig ook meer te moeijen, met het ftuk der Regeeringe. Men zag wederom, 't gene men, onder de Graaflyke Regeeringe, dikwils, gezien hadt, dat het draagen van zwaare laften 't gezag der Steden ryzen deedt. Aan Alva hadt men, in Holland, met veel moeite, tweehonderdeenenzeventigduizend guldens in 't jaar toegeftaan (*d*); en nu bewilligde men, met Zeeland, doch zonder Haarlem en Amfterdam, eerlang, in tweehonderdentienduizend guldens ter maand (*e*): zo dat men, met regt, zeggen mogt, dat de Landzaaten alles gaven, op dat zy den tienden penning niet zouden behoeven te geeven (*f*), hoewel 't ook

(*d*) VI. *Deel*, *bl.* 304, 312.
(*e*) Refol. Holl. 15, 17 *Maart* 1576. *bl.* 16, 19.
(*f*) Grotii Annal. *Libr.* II. *p.* 42.

ook waar is, dat de lasten, niet terstond, maar allengskens en by trappen, zo hoog geklommen zyn. Doch de Staaten verkreegen zig, door zo zwaare inwilligingen, ook meer deel aan de Regeeringe. De Prins verbondt zig, om met hunne Gemagtigden te handelen, over zaaken van oorloge, beide te water en te lande. 't Krygsvolk en de voornaame Amptenaars deeden den eed wel aan den Prinse, maar ook aan de Staaten. 's Prinsen Stedehouder, Lumei, moest over zaaken, de Regeering en de welvaart der Landen betreffende, met 's Lands Staaten raadpleegen. Ook benoemden zy eenige Amptenaars, die de Prins alleenlyk te bevestigen hadt: anderen verkoos hy, uit de benoeming van een ruimer getal, door de Staaten gedaan (*g*). In Herfstmaand des voorleeden jaars, hadden die van Holland zelfs een nieuw Reglement op de Regeering ontworpen, welk, in Sprokkelmaand deezes jaars, nader bevestigd, en waarby verklaard was „ dat de „ Vergadering der Staaten van Holland, by „ voorraad en geduurende den oorlog, zou „ worden uitgemaakt, door de Edelen, naar „ ouder gewoonte, en door de Steden, die „ toen hunne zyde hielden" naamlyk, Dordrecht, Delft, Leiden, Gouda, Rotterdam, Schiedam, Gorinchem, Schoonhoven, Oudewater en Woerden, maakende de Steden van 't Noorderkwartier eene afzonderlyke Staatsvergadering uit. „ Dat deeze Vergadering, gewoonlyk, alle zes weeken, zitten

Filips III. 1574.

De Staaten stellen orde op hunne Vergadering.

(*g*) VI. *Deel*, *bl.* 378, 386.

FILIPS III. 1574. „ zitten zou, en voorts zo dikwils, als zy, „ door den Prinse, beschreeven zou worden; „ dat zy dan 's gemeenen Lands zaaken in o- „ verweeging neemen, en op dezelven be- „ sluiten zou. Dat de Prins van Oranje de „ beslissing zou hebben van de geschillen, o- „ ver welken de Leden elkanderen niet zou- „ den konnen verdraagen. Dat men, na 't „ afhandelen der zaaken, 't gemeene Land „ betreffende, op deeze Vergadering, ook „ de zaaken van byzondere Steden, Dorpen, „ Kollegien en Persoonen, in orde, zou af- „ doen. Dat de kleine Steden ook Gemag- „ tigden ter Dagvaart zouden mogen zenden „ over haare byzondere zaaken, en dat zy, „ beschreeven zynde, gehouden zouden zyn „ te verschynen. Dat, eindelyk, de besluiten „ der Vergadering, door de Leden, elk in 't „ zyne, zouden moeten worden ter uitvoerin- „ ge gebragt (*b*)." Aan al het welke men ligte- lyk bespeuren kan, dat de Staaten voorhadden, zig 't stuk der Regeeringe, meer en meer, aan te trekken. De Steden maakten 'er vooral haar werk van; schoon zy, begrypende hoe noodig zy thans den Prins van Oranje hadden, hem zeer naar de oogen bleeven zien.

II. Moeite in 't Noorderkwartier.

Maar in 't Noorderkwartier, daar men, van ouds, driftiger plagt voort te slaan, rees, in den zomer deezes jaars, eenig ongenoegen tusschen de Staaten en 's Prinsen Overste Diderik Sonoi. De eersten klaagden, dat Sonoi alles voornam en deedt, zonder hen te kennen, en dat hy hun, naderhand, de schuld

(*b*) *Zie* BOR VII. *Boek*, *bl.* 7 [482].

schuld gaf van 't mislukken zyner aanslagen. Sonoi was ook misnoegd op de Staaten: onder welken 'er, zyns oordeels, eenigen waren, die 't kwalyk meenden met den Godsdienst, en hem by 't gemeen in veragtinge bragten. 't Stuk kwam voor den Prinse, die Gemagtigden afzondt naar 't Noorderkwartier, met brieven van den derden van Hooimaand, inhoudende „ dat zyne Doorlugtig-
„ heid genegen was, Sonoi van zyn Ampt
„ te ontslaan, en den Graaf van den Berge,
„ 's Prinsen zwaager, in deszelfs plaatse, te
„ stellen: alleenlyk begeerde hy te weeten,
„ of de Staaten niet zouden konnen verstaan,
„ dat Sonoi zo lang in 't bewind bleeve, tot
„ dat de Graaf van den Berge zou aangeko-
„ men zyn." Doch de Staaten hadden zo groot eenen afkeer van den Graave van den Berge, 't zy om dat hy Gelderland, naar 't gemeen gevoelen, al te schandelyk verlaaten hadt (*i*), of om andere redenen, dat zy zynen naam naauwlyks hadden hooren noemen, of zy verzoenden zig wederom met Sonoi, die zyne waardigheid, sedert, behieldt. De Prins, die dit, vermoedelyk, beoogd en verwagt hadt, betoonde 'er zyn genoegen over, aan de Staaten (*k*).

FILIPS III. 1574.

Doch terwyl de Steden inzonderheid zig de zaaken der Regeeringe, meer dan te vooren, begonden te onderwinden, rees 'er ook eenig misnoegen, tusschen haar en de Edelen, die, omtrent deezen tyd, den Prinse vertoon-

Verschil tusschen de Edelen en Steden van Holland.

(*i*) *Zie* VI. *Deel*, *bl.* 402.
(*k*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 70 [571].

toonden „ dat de Steden toeleg maakten, „ om hun en het platte land, waarvan zy, „ van ouds, geagt waren voorstanders te „ moeten zyn, van alle vryheden, voorregten en neeringen te berooven." Zy voegden 'er een verzoek by, om, in de plaats van uitheemschen, wederom, gelyk eertyds, in 's Lands dienst, gebruikt te mogen worden. Eindelyk, begeerdenze ook, dat het Hof alleen over 's Lands Edelen mogt te regt zitten, daar dezelven nu, somtyds, voor andere Regtbanken, betrokken werden. De Prins, zelf een der breedste geërfden in Holland, zag niet ongaarne, dat de Adel waakte tegen 't besnoeijen der oude voorregten, en beoogde, naar 't schynt, deszelfs gezag in stand te houden, of te vermeerderen, op dat het tot een tegenwigt strekken mogt, van het gezag, welk de Steden begonden te gebruiken. Hy gaf hun dan niet slegts goede woorden op hun vertoog, hun voorhoudende, „ dat alles, in zulk eenen kommerlyken tyd, „ niet terstond in de uiterste orde gebragt „ kon worden, en dat men de uitheemschen, „ die, van den aanvang der beroerten af, in „ bewind waren geweest, niet zo gemaklyk „ verzetten kon"; maar hy stelde hen ook, in Wynmaand, aan, om, met behulp van twee of drie van den Raade in Holland, te regt te zitten over zekere misdaaden, voorheen begaan, en om welken, ten deezen tyde, eenigen gevangen zaten (*l*), waarover de

(*l*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 70 [571]. Resol. Holl. 30 *Oct.* 2 *Nov.* 1574. *bl.* 169, 182.

de Edelen gaarne goed regt zagen geschieden. 't Schynt, dat de Steden deeze gevangenen spoediger wilden afgevaardigd hebben dan de Edelen: alzo men vindt, dat de Edelen, de regtspleeging wat slapper behandelende dan in 't eerst, door de Steden, in Wintermaand, vermaand zyn, om daarmede meer voortgang te maaken (*m*). In 't Noorderkwartier, ontstondt, omtrent het einde des volgenden jaars, diergelyk een twist, tusschen de zeven Steden, die 't geheele bewind aan zig getrokken hadden, en die van het platte land, welken, twee derde deelen der gemeene lasten te draagen hebbende, ook gaarne zitting en stem hadden in de Staatsvergaderingen. 't Geschil kwam voor den Prinse, die zig niet ongenegen toonde, om die van het platte land eenig genoegen te geeven, en, midlerwyl, drie Persoonen magtigde, om de Vergaderingen der Steden by te woonen. Doch de Steden weigerden hen ter Dagvaart toe te laaten, den Prinse verzoekende, den gegeven last wederom te willen intrekken. Toen begeerde hy, dat zy slegts eenen Gemagtigde van 't platte land zitting ter Dagvaart wilden geeven; doch zy bleeven volharden by de weigering (*n*): en de benaauwdheid der tyden, liet den Prinse niet toe, dit stuk toen sterker te dryven. In Lentemaand te vooren, hadt hy egter te wege gebragt, dat Grootebroek, eene open' Stede by Enkhuizen, plaats ter algemeener Dagvaart

(*m*) Resol. Holl. 16 *Decemb*, 1574. *bl.* 249.
(*n*) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 131 [659].

FILIPS III. 1574. vaart van alle de Hollandsche Steden vergund werdt (*o*). Doch men heeft 'er weinig of geen gebruik van gemaakt. De twist met Sonoi, die zig, zelfs naar 't oordeel des Prinsen, meer gezags aanmaatigde in 't Noorderkwartier, dan zyne Doorlugtigheid elders deedt, herleefde wederom, in den zomer des jaars 1576; doch werdt, op nieuws, door den Prinse, tot redelyk genoegen der Steden, beslist. By deeze gelegenheid, schreef de Heer van Aldegonde aan Sonoi „ dat 's Lands „ Regeering meest by de Gemeente bestondt, „ waarnaar men zig hadt te voegen (*p*)."

Ongemak van het woelen om meer gezags in de Regeering.

Terwyl men dus, om meer gezags in de Regeeringe woelde, ondervondt men het ongemak, dat hieruit noodwendig ryzen moest. Men wist, eerlang, niet, aan wien men zig moest vervoegen, om de zaaken, eindelyk, afgedaan te krygen; om dat men niet wist, waar of in wien de opperste magt, in Holland, geplaatst was. De Prins, dit bevroedende, hieldt den Staaten, den twintigsten van Wynmaand des jaars 1574, voor, welk eene wanorde, uit deeze onzekerheid, te wagten ware, ernstelyk begeerende, dat 'er nader orde op 's Lands Regeeringe gesteld wierdt. Voorts vertoonde hy, „ dat het gemeene volk in den waan scheen „ geraakt te zyn, dat de penningen, wel- „ ken men opbragt, ten zynen byzonderen „ nutte, werden besteed, waarom men agter- „ lyker werdt, in 't draagen der gemeene las-

's Prinsen voorstel.

(*o*) Resol. Holl. 28 *Maart* 1575. *bl.* 183.
(*p*) BOR IX. *Boek*, *bl.* 167 [709]. Resol. Holl. 22 *August.* 1576. *bl.* 139.

„ laſten: ook meer zwaarigheid maakte, om „ bezettingen in de Steden te ontvangen. „ Dat, ten anderen, de onwilligen in 't op„ brengen van ingewilligde laſten niet wer„ den uitgewonnen, waaruit tweedragt „ rees, tuſſchen de Steden, en tuſſchen „ de byzondere Ingezetenen. Waarby, „ ten derden, nog kwam, dat de geldmid„ delen verwardelyk beſtierd werden, be„ taalende de Staaten, met penningen, tot „ voldoening van 't Krygsvolk geſchikt, dik„ wils andere nooddruftigheden of ſchul„ den. Tot wegneeming van alle welke zwaa„ righeden, die de Prins meeſt allen hieldt „ te ontſtaan, uit de inbeelding, dat de ge„ meene zaak hem in 't byzonder aanging, „ geen middel overig ſcheen, dan dat de „ Staaten zelven de gantſche Regeering aan „ zig namen, hem ontſlaande van eenen laſt, „ dien hy verklaarde, niet uit zugt tot ei„ gen belang of eere, maar alleen om hun „ dienſt te doen, op zig genomen te heb„ ben. Ten beſluite, de Staaten tot een„ dragt vermaand hebbende, betuigde hy, „ niet naar ontſlag te haaken, uit weerzin „ om hun by te ſtaan; maar alleen, om dat „ hy zig bedunken liet, dat zulks tot 's Lands „ oorbaar ſtrekken zou, willende hy, an„ derszins, gaarne den laatſten droppel zyns „ bloeds ſtorten, voor 's Lands vryheid en „ welvaart (*q*)."

Hy vordert, dat men hem ontſla van 't bewind.

III. De Staaten draagen hem de opper-

De Staaten, onderling op 's Prinſen voorſlag geraadpleegd hebbende, vonden zig in geene kleine verlegenheid. Zy konden, aan den

(*q*) Reſol. Holl. 20 *Oct.* 1 *Nov.* 1574. *bl.* 148, 176.

Filips III. 1574. den eenen kant, den Prins niet missen, en begreepen, aan den anderen, dat hun meer gezags in de Regeeringe toekwam, dan zy, voorheen, hadden konnen gebruiken. Eindelyk, beslootenze „ den Prinse, geduurende den oorlog, de opperste magt over alle 's Lands zaaken aan te bieden. *Zy baden* hem, den twaalfden van Slagtmaand, te Delft vergaderd zynde, in *zyne gelukzalige Regeeringe, met den Raad nevens hem zynde*, te willen *volharden*: waartoe zy hem, „ onder den naam van *Gouverneur of Regent*, „ *volstrekte magt, gezag*, en * *opperst bevel, goedwilliglyk, opdroegen.* Byzonderlyk, stonden „ zy hem 't bewind af over alle de schepen „ van oorloge, dat, tot hiertoe, aan de byzondere Steden gestaan hadt, mids hyze, „ niet zonder der Staaten bewilliging, vervreemdde, of buitens Lands vervoerde. „ De verlofgelden, de pryzen en buiten „ mogt hy, tot onderhoud derzelven, besteeden. Ook gaven zy hem volslaagen bewind over 's Lands Domeinen, en stonden „ toe, dat de Wethouders, Schutteryen, „ Gilden en Gemeenten plegtige belofte „ deeden, om de ingewilligde lasten op te „ brengen, en bezettingen in de Steden te „ te ontvangen, wanneer de Prins en zyn „ Raad zulks noodig oordeelen zouden. Alleenlyk, bedongen zy, dat de Edelen en „ Steden, over zaaken van beden en belastingen, en van vernieuwing en verandering der Regeeringe, zouden moeten beschreeven worden: ook, dat de voornaame Amptenaars, de Raaden van den Ho-

Magt geduurende den oorlog op.

* *Souverain.*

„ ve en die van de Rekeninge, met hunne bewilliging en ter hunner benoeminge, zouden moeten worden aangesteld. De Prins zou egter, des noods, op der Staaten geloove, tot vyftienduizend guldens toe, mogen ligten, zonder dat hy de Staaten hiervan, vooraf, behoefde te verwittigen: welke geligte penningen, voor twee derde door Holland, en voor een derde door Zeeland, zouden moeten voldaan worden. En alzo zy ligtelyk bevroeden konden, dat de Prins, onaangezien dit alles, de Regeering niet zou willen aanvaarden, zo hy op geen vast inkomen, ten dienste van den Lande, staat maaken kon, beloofden zy, elk zyn aandeel, in zestigduizend Kroonen eens, reeds voor eenen geruimen tyd ingewilligd, vaardiglyk, te zullen opbrengen, behalve nog drie-entwintigduizendzeshonderd ponden ter maand, voor zekeren tyd (*r*)." Voorts, om de gunst zyner Doorlugtigheid te behouden, vermeerderden zy 't getal der Lyfwagten of Helbaardiers, die men, sedert eenigen tyd, op 's Lands kosten, voor hem aangenomen hadt, van vierendertig, op honderd hoofden, derzelver wedde, van agt op tien guldens ter maand, verhoogende (*s*).

Filips III. 1574.

De Prins toonde zig genegen, tot het aanvaarden der Regeeringe; doch begeerde, dat hem vyfenveertigduizend guldens ter maand werden opgebragt, tot betaalinge van 't Krygsvolk

Voorwaarde, op welke de Prins de Regeering

(*r*) Resol. Holl. *Nov.* 1574. *bl.* 178.
(*s*) Resol. Holl. 23 *Nov.* 2 *Dec.* 1574. *bl.* 201, 211.

Filips III. 1574.

Aanvaarden wil. Zyn ongenoegen.

* fauten.

volk en van andere lasten. Maar hiertoe konden de Staaten niet verstaan. Zyne Doorlugtigheid nam dit zo euvel, dat hy 'er hevig over uitvoer, zig *grootelyks beklaagende van der Staaten traagheid, ligtvaardigheid en * misslagen*, en verklaarende, liever, met behoudenis van zyne eere, het Land te willen verlaaten, dan zig de Regeering, op den voorgeslaagen voet, onderwinden (*t*). De Staaten, verzet door deeze verklaaring, besflooten, terstond, tot het opbrengen der gevorderde vyfenveertigduizend guldens, voor den tyd van zes maanden. Men vondt dezelven uit de Imposten, die, ten deezen tyde, merkelyk verhoogd werden (*u*).

Aanslag op Antwerpen.

Dus stondt het met 's Lands Regeeringe, toen de Prins, in den aanvang van Wintermaand, naar Zeeland vertrok, waarschynlyk, onder anderen, om de Staaten deezes Landschaps te beweegen, tot het bewilligen in den vorm der Regeeringe, welken men, in Holland, beraamd hadt. Doch hy hadt, daarenboven, eenen aanslag op Antwerpen in den zin, die hem derwaards riep. Hy hieldt, in deeze Stad, heimelyk verstand, met *Maarten Neyen*, gezwooren Klerk en Griffier der Rekenkamer, door wiens beleid, een goed getal van Krygsknegten in de Stad gebragt, en hier en daar verborgen was. De Prins hadt eene Vloot van zestig schepen, te Vlissingen, doen verzamelen, die, tot voor Lillo, de Schelde opvoer, en de Stad, met hulp van Neyen

(*t*) Resol. Holl. 13, 25 *Nov.* 1574. *bl.* 196, 207.
(*u*) Resol. Holl. 25 *Nov.* 10 *Decemb.* 1574. *bl.* 208, 239.

Neyen en de zynen, ten zekeren bestemden dage, bemagtigd zou hebben. Doch Requesens kreeg, zonder dat men regt weet op welk eene wyze, de lugt van den toeleg. Verscheiden' medepligtigen werden ontdekt en gestraft. Eenigen der voornaamste Burgeren en Leden der Regeeringe, die 'er, insgelyks, deel aan gehad hadden, wisten de kragt der bewyzen ten hunnen laste te ontwyken. Maarten Neyen vlugtte, pas by tyds, naar Zeeland (v): waarmede deeze tweede aanslag op Antwerpen, even vrugteloos als de eerste, afliep.

Filips II. 1574.

V. Regeering van Holland in 's Prinsen afwezen.

Terwyl de Prins in Zeeland was, stondt het Opperbewind in Holland, aan de drie Raaden, den Raad nevens zyne Doorlugtigheid, den Raad der Geldmiddelen, en den Raad ter Admiraliteit (w). Voorts waren 'er, al in Herfstmaand, een' uit de Edelen, en twee Raaden uit den Raad nevens zyne Doorlugtigheid, aangesteld, om alle besluiten van den Prinse en de Staaten ter uitvoeringe te doen brengen (x). In Zeeland, hadt Oranje ook eenige orde gesteld op de Regeeringe; doch de Staaten nog tot geene eenigheid met die van Holland konnen brengen. Zy werden dan, onder anderen ten deezen einde, tegen den aanvang van Lentemaand des volgenden jaars, te Dordrecht, beschreeven (y), en in Grasmaand daaraan, werden 'er eenige punten van Vereeniging van Holland en Zee-

1575.

(v) Bor VII. *Boek*, *bl.* 80 [585]. Hooft X. *Boek*, *bl.* 404 *enz.*
(w) Resol. Holl. 9 *Decemb.* 1574. *bl.* 231.
(x) Resol. Holl. 3 *Sept.* 4 *Octob.* 1574. *bl.* 73, 125.
(y) Resol. Holl. 9 *Maart* 1575. *bl.* 131.

Filips II. 1575.

Orde op de Regeeringe van Holland en Zeeland onder den Prinse ontworpen.

Zeeland, *onder de gehoorzaamheid des Prinsen van Oranje*, ontworpen (z), waarin egter, sedert, eenige verandering gemaakt werdt. Wat laater, werden Jonkheer Jakob van der Does, Karel van Boisot, Arend van Dorp, Nikolaas van der Laan, Henrik Duist en de Advokaat Buis gelast, om eene nieuwe Ordonnantie op 't stuk der Regeeringe van Holland en Zeeland op te stellen (a); die, sedert, ter Staatsvergaderinge, werdt goedgekeurd. Zy bestondt in twintig Leden, hier op uitkomende: „ dat de Prins, *geduurende den oorlog*, *als* „ *Souverain en Overhoofd*, in alles, wat 's Lands „ behoudenis en bescherming betrof, vol- „ komen magt van gebieden en verbieden „ hebben zou. Op Krygszaaken mogt hy, „ nevens zulken, die hy tot zig neemen „ wilde, bestelling maaken, naar welgeval- „ len; de Krygsampten, hooge en laage, be- „ geeven; de bezettingen leggen en verleg- „ gen; de overtreders der Krygswetten straf- „ fen. Aan hem zou staan 't bestier der pen- „ ningen, tot de lasten des oorlogs, door de „ Staaten, ingewilligd. Ook zou hy tot twin- „ tigduizend guldens toe mogen ligten, zon- „ der der Staaten bewilliging te behoeven. „ Voorts zou hy 't Regt, van 's Konings we- „ ge, als Graave van Holland, door den „ Raade Provinciaal, doen handhaaven, dien „ Raad, de Hoofd-Officiers en andere Offi- „ ciers van 't Geregt, die van ouds niet door „ de Rekenkamer plagten gesteld te worden, ins-

(z) Resol. Holl. 20 *April* 1575. *bl.* 245.
(a) Resol. Holl. 17 *May* 1575. *bl.* 291.

MR. PAULUS BUIS,
Advokaat van Holland.

Is. Tirion excudit.

„ insgelyks uit 's Konings naam, by raade Filips III. 1575.
„ en uit eene benoeming der Staaten, aan-
„ ſtellende. Nog zou aan zyne Doorlugtigheid
„ ſtaan 't verleenen van gunſten, vergiffenis
„ van misdaaden, wettiging, uitſtel van be-
„ taalinge en diergelyken; doch met kennis
„ van de Officiers en Wethouders der Plaatſe.
„ Voorts, zou hy ook Oktrojen geeven
„ mogen; doch niet aan Steden, Vlekken of
„ Genootſchappen, dan by raade der Staa-
„ ten. De Prins zou, ten gewoonlyken tý-
„ de, de Wethouders der Steden ſtellen en
„ vernieuwen mogen, in gevolge der Privi-
„ legien, doch indien de nood of verzekerd-
„ heid zulks vorderde, zou het, ook buiten
„ den gewoonlyken tyd, nogtans zonder be-
„ nadeeling dier Privilegien, mogen geſchie-
„ den. Zyne Doorlugtigheid moeſt alle by-
„ zondere Privilegien, vryheden en loffely-
„ ke gewoonten handhaaven en voorſtaan:
„ ook de oefening der *Evangeliſche Gerefor-
„ meerde Religie, doende de oefening der Room-
„ ſche Religie ophouden*, zonder egter te ge-
„ doogen, dat op iemants geloof onderzoek
„ gedaan werdt. Tot zynen Raad, mogt de
„ Prins zulke Perſoonen verkiezen, als hy
„ goedvondt, zonder iemants benoeming;
„ doch Nederlanders, en meeſt Hollanders
„ en Zeeuwen. De Staaten, de Amptenaars,
„ Wethouders, Schutteryen en Gemeenten
„ zouden, hierop, den *eed van gehoorzaamheid
„ en onderdaanigheid* aan zyne Doorlugtigheid
„ doen, die ook, by eede, zou belooven moe-
„ ten, 's Lands voorregten en vryheden te
„ zullen beſchermen." In 't laatſte Lid van Ontwerp
 dit

Filips III. 1575.

Om eenen Landraad op te regten.

dit Ontwerp, beloofden de Staaten van Holland en Zeeland eenen gemeenen Landraad te zullen aanstellen, die de overige zaaken, de vereeniging en 't gemeene Land betreffende, zou beleiden, en den Prins, daartoe geroepen zynde, met raad en daad, helpen, behoudende zyne Doorlugtigheid, desonaangezien, de magt, om de Staaten, in 't gemeen of in 't byzonder, ook te beschryven, wanneer hy 't goedvondt (b). Door middel van deezen Landraad, dien men verklaarde te willen aanstellen, om den Prins te ontheffen van een deel van den last des bewinds, beoogden de Staaten, nog eenig inzigt te behouden, in zaaken van Regeeringe, als zy zelven niet vergaderd zouden zyn. Men hadt ook reeds een Berigtschrift voor deezen Landraad ontworpen, waar uit blykt, dat hy, voornaamlyk, dienen zou, om zyne Doorlugtigheid te raaden, en om voor 't heffen der ingewilligde lasten en voor 't onderhouden van 't Verbond van vereeniging zorg te draagen (c). Beide de gemelde Ontwerpen werden, door de Leden, overgenomen, om daarop, ten spoedigsten, te besluiten; en te gelyk aan den Prinse van Oranje ter hand gesteld.

De Prins keurt het ontwerp op de Regeeringe goed.

Zyne Doorlugtigheid nam genoegen in 't ontwerp op de Regeeringe, betuigende, dat hy de Staaten niet genoeg bedanken kon voor 't goed vertrouwen, dat zy in hem stelden, en verklaarende, de Regeering, by voorraad, en tot dat de Staaten nutter en bekwaamer

(b) Resol. Holl. 18 *May* 1575. *bl.* 294.
(c) Resol. Holl. 19 *May* 1575. *bl.* 300.

mer voorwerp gevonden zouden hebben, te willen aanvaarden. Voorts, liet hy 't aan de Staaten, hem zo veel of zo weinig gezags te geeven, als zy zouden goedvinden, betuigende nooit meer gezags gezogt te hebben, dan hy, tot verzekerdheid en welvaart des Lands, noodig hadt geoordeeld. Omtrent den Godsdienst, riedt hy de Staaten, de Kerkenordening, onlangs gemaakt (*d*), eens te doen overzien, om uit dezelve te ligten, 't gene de burgerlyke Regeering betrof. Het aanstellen des Landraads, dat, gelyk uit het gevolg blyken zal, den Prinse niet behaagde, liet hy egter aan de Staaten, welken hy alleenlyk riedt, het werk deezes Raads zo te verdeelen, dat 'er geen tweespalt uit mogt ontstaan. Ook vondt hy raadzaam, dat 'er zes, in de plaats van vier Edelen, zo als 't ontwerp luidde, in den Landraad gesteld werden. Eindelyk, dagt hem dienstig, dat de ontworpen ordening op de Regeering, door de Wethouders, Schutteryen en Gemeenten, werdt goedgekeurd. Doch in dit laatste, vonden de Staaten merkelyke zwaarigheid, alzo men voorheen wel de Hoofdluiden en Dekens der Schutteryen en Gilden; doch nooit, zeidenze, alle Gemeenten plagt samen te roepen. Ook vergenoegde de Prins zig, sedert, met de goedkeuring der Hoofdluiden en Dekens (*e*), die, zo wel als de Vroedschappen, in alle de Steden van Holland, behalve te Gorinchem en te Schoonhoven, gehoord zynde,

FILIPS III. 1575.

Doch den Landraad niet.

(*d*) *Zie* VI. *Deel*, *bl.* 481.
(*e*) Resol. Holl. 21 *May* 1575. *bl.* 311.

Filips III. 1575. de, 't ontwerp op de Regeeringe, met eenige geringe verandering, goedkeurden. 't Berigtschrift voor den Landraad, tegen welks opregting, Leiden alleen zig rondelyk verklaard hadt, ging egter door, by meerderheid van stemmen (*f*). Ten zelfden dage, 't was de vierde van Zomermaand, tekenden de Gemagtigden der Staaten van Holland en Zeeland, te Dordrecht, het Verbond van *Unie* of onderlinge Vereeniging, waarby men beloofde „ elkanderen, *onder de Regeering en* „ *gehoorzaamheid des Prinsen van Oranje*, te zullen bystaan en beschermen, tegen den gemeenen vyand, met wien men zig niet zou „ verdraagen, dan met gemeene bewilliging, en by raade des Prinsen van Oranje. Voorts zouden de lasten des Krygs gelykelyk gedraagen worden, en elk zyn best „ doen, omze behoorlyk te doen heffen. Men „ zou, beschreeven zynde, gezamenlyk, ter „ Dagvaart verschynen. Alle oude verschillen zouden, buiten iemants benadeeling, „ in den staat blyven, waarinze toen waren: „ over de opkomenden, zou de beslissing aan „ den Prinse staan. Men zou, over en weder, vry mogen handelen, en elkanders „ waaren niet onmaatig belasten. Men zou „ geene Poorters van elkanderen inneemen, „ dan met kennis van de Wethouders der „ Stad, uit welke iemant vertrokken was. „ De duisterheden, in dit Verbond voorkomende, werden gesteld aan de uitlegging „ van de meerderheid der Bondgenooten. 't „ Ver-

Verbond van Vereeniging tusschen Holland en Zeeland.

(*f*) Resol. Holl. 4 *Juny* 1575. *bl.* 356, 357.

„ Verbond zou zo lang duuren, als de tegenwoordige oorlog, of zo lang men 't, wederzyds, goedvinden zou." 't Was ondertekend, door vyf Hollandsche Edelen, en door de Gemagtigden der Steden Dordrecht, Delft, Gouda, Rotterdam, Gorinchem, Schiedam, Briele, Schoonhoven, Oudewater en Woerden; door de Gemagtigden van Noordholland en Waterland, en door de Gemagtigden der Zeeuwsche Steden, Middelburg, Zierikzee, Vlissingen en Veere (*g*). Men vindt niet, dat die van Leiden getekend hebben; doch wel, dat deeze Stad in 't verbond heeft bewilligd (*h*): al 't welk wy hier te liever melden, om dat men, by geenen anderen Historieschryver, onzes weetens, aangetekend vindt, dat het werk der Vereeniging, in dit jaar, reeds zo verre gevorderd was. 't Hadt egter nog zyn vol beslag niet. De Vroedschappen van Zeeland en Noordholland hadden 'er, zo 't schynt, nog niet in bewilligd (*i*). Ook was men 't nog niet eens, om de gemeene middelen, in beide de Landschappen, op eenen eenpaarigen voet, te heffen. 't Liep dan aan, tot in Grasmaand des volgenden jaars, eer alles afgedaan werdt.

Filips II. 1575.

Midlerwyl, waren de Staaten der twee Landschappen, in Hooimaand, te Dordrecht, byeen geweest, om op 't stuk der Regeeringe te besluiten. Zeeland, Zierikzee uitgezonderd, bewilligde in de gemaakte ontwerpen. Toen werden 'er eenigen gemagtigd, om den Prinse

De Prins aanvaardt de Regeering.

(*g*) Resol. Holl. 4 *Juny* 1575. *bl.* 359.
(*h*) Resol. Holl. 4 *Juny* 1575. *bl.* 356.
(*i*) *Zie* Resol. Holl. 10, 21, 23 *Juny* 1575. *bl.* 381, 414, 420.

FILIPS III. 1575. ſe de Regeering aan te bieden, gelyk, by uitdruklyke Acte, den elfden van Hooimaand, te Dordrecht, gedagtekend, geſchiedde (*k*). De Prins aanvaardde dezelve met dankzegging, alleenlyk maakte hy nu eenige zwaarigheid, dat hem gevergd werdt, *de oefening der Roomſche Religie te doen ophouden*, begeerende hy, dat, in de plaatſe der woorden, *Roomſche Religie*, geſteld werdt, *Religien, ſtrydende met het Evangelie*: gelyk, ſedert, geſchiedde (*l*). Ook werden 'er vier Gemagtigden aangeſteld, om, met de Wethouders der Steden, alomme, op 't ſtuk van den Godsdienſt, orde te ſtellen (*m*). Van toen af, werden Gemagtigden der Staaten gezonden op de Kerkelyke Byeenkomſten, gelyk men vindt, dat Sonoi, reeds in Grasmaand deezes jaars, *Filips Korneliszoon*, Burgemeeſter te Alkmaar, van zynen wege, op het Noordhollandſch Sinode, welk toen in deeze Stad gehouden werdt, hadt afgevaardigd (*n*). Toen tradt men tot het aanſtellen des Landraads: waartoe die van Holland eenentwintig Perſoonen benoemden, om uit dezelven veertien Raaden over Holland te kiezen. Doch de Edelen verwierpen deeze benoeming, alzo 'er maar twee uit hun lighaam onder geſteld waren, daar 't Ontwerp ſprak van vier Edelen tot den Landraad te benoemen. 't Stuk bleef dan wederom, eenige weeken, ſteeken. Men ſchik-

Inſtelling des Landraads over Holland.

(*k*) Reſol. Holl. 12, 15, 18, 19, 20 *July* 1575. *bl.* 487, 501, 514, 516, 520. *Zie ook* BOR VII. *Boek*, *bl.* 118 [641].
(*l*) Reſol. Holl. 22, 30 *July* 1575. *bl.* 528, 542.
(*m*) Reſol. Holl. 30 *July* 1575. *bl.* 542.
(*n*) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 103 [620].

ſchikte, eindelyk, aan zyne Doorlugtigheid, om de verkiezing te doen, die, in Oogſtmaand, de volgende agttien Landraaden verkoos: den Graaf van Kuilenburg, Jonkheer Jakob van der Does en Joan van Woerden van Vliet, Meeſter Adriaan van der Myle, Kornelis van Beveren, oud Burgemeeſter van Dordrecht, Meeſter Nikolaas Kamerling, Meeſter Kornelis Koning, Henrik Duiſt, Nikolaas van der Laan, Meeſter Paulus Vos, Meeſter Jan Jakobszoon, Dirk Janszoon Lonk, Adriaan Robertszoon Helmduinen, Meeſter Sebaſtiaan van Looſen, Meeſter Henrik Meiſter, Meeſter Scipio Bovetis, Meeſter François van Blokhuizen en Adriaan Duiſt. Hun *Berigtſchrift* werdt ook vaſtgeſteld, overeenkomſtig met het ontwerp, daarvan gemaakt: waarop zy, ſedert, den eed deeden. Men ontwierp ook eene verdeeling van de bezigheden der Leden des Landraads, volgens welke, drie op zaaken van Regeeringe, zes op zaaken van Geldmiddelen, drie op Admiraliteits zaaken, drie op 't ſtuk der Veſtingen en Krygsbehoeften, en drie op 't ſtuk der mondbehoeften, te water en te lande, zouden hebben agt te geeven (*o*). Doch de Landraad was nog niet of naauwlyks in bedryf geweeſt, toen de Prins, die 'er nooit genoegen in genomen hadt, voorſloeg, om denzelven af te ſchaffen (*p*). Hy gaf voor reden „ dat „ het Berigtſchrift den Landraad te zeer ver„ bondt aan 't goedvinden der Staaten. Ook was

Filips III. 1575.

De Prins wil hem wederom afgeſchaft hebben.

(*o*) Reſol. Holl. 29 *July* 9, 12, 25, 27, 29 *Aug.* 1575. *bl.* 536, 553, 564, 598, 601, 609.
(*p*) Reſol. Holl. 20 *Sept.* 1575. *bl.* 647.

Filips II. „ was dezelve nog in Zeeland niet goedge-
1575. „ keurd. Zelfs werden 'er, door de Gemeen-
„ ten en Schutteryen van Holland, nog zwaa-
„ righeden in gemaakt, waarom hy voor
„ raadzaam hieldt, denzelven te niet te doen."
Voorts ſtelde hy den Staaten voor „ dat de
„ Edelen en Gemagtigden der Steden 't be-
„ wind wederom behoorden aan te neemen,
„ en magt te hebben, om 't Land tot vyf-
„ tigduizend guldens toe te belaſten, zonder
„ daartoe bewilliging der Wethouderen en
„ Vroedſchappen te behoeven. Ook kon
„ men, zyns oordeels, de Leden des Land-
„ raads voegen by deeze Edelen en Gemag-
„ tigden der Steden, om met dezelven één
„ lighaam uit te maaken, en de Staaten van
„ den Lande, voor den tyd van een jaar, te
„ verbeelden." Ligtelyk begreepen de Staa-
ten, dat zyne Doorlugtigheid oordeelde, dat hem, by den tegenwoordigen vorm der Regeeringe, te weinig gezags gelaaten was, en dat hy, door 't vermeerderen van 't aanzien der Edelen en Gemagtigden ter Dagvaart, en door zo groot een getal van Landraaden, die allen door hem gekooren waren, met dezelven te vereenigen, het deel der Regeeringe, welk de Staaten nog aan zig gehouden hadden, en welk voornaamlyk het ſtuk der belaſtingen betrof, byna geheel in zyne handen geſteld vinden zou. Zy vertoonden den Prinſe dan, in antwoord op zyn voorſtel „ dat
„ zy altoos beoogd hadden, den Prinſe de
„ volkomen' Regeering op te draagen, on-
„ der zulk eene benaaming, als hy zelf zou
„ goedvinden, zelfs onder die van *Graave*

van

„ *van Holland*, met behoudenis nogtans van „ de geregtigheid der Landen en van het ge- „ zag der Staaten, zo als zy het, van ouds, „ onder hunne Heeren, bekleed hadden." Zy voegden 'er by „ dat zy den Landraad „ hadden ingesteld, om dat zyne Doorlug- „ tigheid den last der Regeeringe niet be- „ geerde op zig te neemen, zonder dat de „ Staaten, vooraf, eenige punten op dezel- „ ve beraamden. Weshalve zy verzogten, „ dat de Landraad in 't bewind blyven mogt, „ mids zyne Doorlugtigheid de magt hadt, „ om tot vierentwintigduizend guldens toe „ op der Staaten geloof te ligten (*q*)." De Staaten werden, wat laater, nog byzonderlyk te Rotterdam beschreeven, om nader te besluiten op 's Prinsen voorslag (*r*): waarin zy, sedert, schynen bewilligd te hebben (*s*). Ook blykt het, dat de Landraad, niet door den Prinse zynde goedgekeurd, na deezen tyd, geheellyk, buiten bewind geraakt is. De Regeering bleef egter wankelen, tot in Lente des volgenden jaars, wanneer 'er, op nieuws, iet over vastgesteld werdt. Doch eer wy dit verhaalen, roept ons de orde der gebeurtenissen, om 't gene 'er verder, in het loopende jaar, voorgevallen is, te boek te stellen.

Filips II. 1575.

De Staaten zoeken dien in stand te houden.

De Landraad loopt te niet.

VI. De Vredehandeling wordt ofhervat.

Behalve 't stuk der Regeeringe, hieldt de Vredehandeling met Don Louis de Staaten van Holland en Zeeland, dit jaar, eenen geruimen tyd bezig. Doktor *Elbert Leonius*

(*q*) Resol. Holl. 20 *Sept*. 1575. *bl*. 648.
(*r*) Resol. Holl. 21 *Sept*. 1575. *bl*. 654.
(*s*) Resol. Holl. 13 *Octob*. 1575. *bl*. 698.

FILIPS II. 1575. of *Leoninus*, Hoogleeraar in de Regten op de Leuvensche Hoogeschoole, en Meester *Hugo Bont*, voorheen Pensionaris van Middelburg (*t*), Gezanten van den Hove te Brussel, waren, reeds in Wintermaand des jaars 1574, te Delft aangekomen (*u*), met last, om de Vredehandeling, die in den zomer afgebroken was, met den winter, te hervatten. Men gaf voor, dat het dubbeld van het Verzoekschrift der Staaten van Holland, voorheen, zonder behoorlyk antwoord, wederom gegeven (*v*), naar Spanje gezonden, en nu van daar te rug gekomen was, met 's Konings volmagt, om de geschillen te vereffenen. Leoninus en Bont, terstond na hunne aankomst, den Gemagtigden der Staaten en den Raade nevens zyne Doorlugtigheid vertoond hebbende, dat de Koning, door het aanhouden van den Keizer en van verscheiden' andere Mogendheden bewoogen, genegen was, om zig, met den Prinse en met die van Holland en Zeeland, te bevredigen, verklaarden te gelyk, dat men, van hunne zyde, in geene verdere onderhandeling begeerde te treeden dan met zyne Doorlugtigheid en met de Staaten zelven. Men gaf hiervan den Prinse, die toen in Zeeland was, terstond kennis (*w*). Hy beschreef, hierop, tegen het einde van Louwmaand, de Edelen en groote en kleine Steden van Holland en Westfriesland, be-

(*t*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CCXXIII. *p.* 794.
(*u*) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 84 [592].
(*v*) *Zie* VI. *Deel*, *bl.* 481.
(*w*) Resol. Holl. 20, 21, 22, 23, 25 *Dec.* 1574. *bl.* 253, 254, 258, 260, 264.

benevens de Steden van Zeeland, te Dordrecht (x): ook, naar 't schynt, die van Bommel en Buuren, welken, ten minsten, op deeze en veele volgende Vergaderingen, verscheenen zyn, en, in egte stukken van deezen tyd, *die van Gelre, en Bondgenooten der Staaten van Holland en Zeeland* genoemd worden. Bommel hadt, al in 't jaar 1572, 's Prinsen zyde gekooren, en dezelve tot nog toe aangekleefd: ook genoot deeze Stad het voorregt van goederen, aldaar gesleeten wordende, uit Holland te mogen voeren, zonder Verlofgeld te betaalen (1). Over Buuren, hadt Oranje, van wege zynen gevangen Zoon, 't Graaflyk bewind in handen. De Graaf van Bossu schreef, ten deezen tyde, uit zyne gevangenis te Hoorn, aan den Prinse van Oranje „ dat hy iets goeds, tot „ bevordering der Vrede, en zelfs de uitwis„ seling van den Graave van Buuren, tegen „ zynen Persoon, zag te wege te brengen, „ zo men hem, op zyn woord van eer, ee„ nen keer naar Brussel wilde laaten doen." Doch de Prins antwoordde „ dat de toestand „ der tyden zyne reis naar Brussel, voorals„ nog, niet gehengde, en te minder, door„ dien zyne wisseling tegen den Graave van „ Buuren op losse hoop steunde (y)." Ondertus-

Filips II. 1575.

Bossu schryft aan den Prins.

(x) Resol. Holl. 4, 6, 8 *Januar.* 1575. *bl.* 5, 7, 13.
(y) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 84 [592].

(1) *Zie Resol. Holl.* 3 Dec. 1574. bl. 223. Naderhand, toen men merkte, dat die van Bommel misbruik van dit voorregt maakten, en meer goederen vervoerden, dan zy in de Stad gebruiken konden, werdt het wederom ingetrokken. *Resol. Holl.* 25 Aug. 1575. bl. 596.

Filips II. 1575.

De Graaf van Zwartsenburg komt herwaards, om de Vrede, van 's Keizers wege, te bemiddelen.

tusschen waren de Staaten byeen gekomen. Terwyl zy zaten, verscheen, op den tweeden van Sprokkelmaand, in hunne Vergadering, Graaf *Gunther van Zwartsenburg*, verzeld van *Wolf*, *Graave van Hohenlo* en van andere Duitsche Grooten. De Graaf van Zwartsenburg hadt last van Keizer Maximiliaan den II, om de Vrede te helpen bemiddelen (z). Hy en Hohenlo waren elk met eene Zuster des Prinsen van Oranje gehuwd, en scheenen dus veel op hem te zullen konnen winnen. Ook werdt Zwartsenburg, sedert, door hem en de Staaten, verzogt, om de Vredehandeling by te woonen (a). Oranje begreep egter ligtelyk, dat hy noch de Landzaaten hunne rekening niet vinden zouden, by de voorwaarden, die men hun nu nog zou willen gunnen. Onder de Staaten, waren 'er nogtans, die sterk haakten naar de Vrede, en geschaapen stonden, nadeelige voorwaarden te zullen inwilligen, liever dan langer te volharden in eenen lastigen oorlog. De Prins hieldt, hierom, den vergaderden Staaten voor „ dat de „ vrede, in 't gemeen, wel wenschelyk was, „ doch dat zy ook ligtelyk lastiger zyn kon „ dan de oorlog zelf, weshalve men geene „ vrede zoeken moest, die met Gods eer en „ met 's Lands vryheden en voorregten „ streedt, en los en wankelbaar was." Ook vermaande hy de Staaten „ om, geduurende „ de Vredehandeling, de noodige middelen „ te vinden en vast te stellen, om den oor-

Oranje waarschuwt de Staaten tegen eene valsche Vrede.

(z) Resol. Holl. 2 *Febr.* 1575. *bl.* 45. Bor VIII. *Boek*, *bl.* 87 [596].

(a) Resol. Holl. 5 *Febr.* 1575. *bl.* 47.

„ oorlog voort te zetten (*b*).” Wyders, deedt hy, om 't werk der Vredehandeling in zyne magt te hebben, de Staaten besluiten, om alle de stemmen der Leden van de Vergadering in vier te begrypen, eene voor de Edelen en groote Steden van Holland, eene voor de Staaten van Zeeland, eene voor de kleine Steden van Holland, en eene voor de Steden Bommel en Buuren. De vyfde en beslissende stem behieldt de Prins aan zig zelven (*c*). Hy was dus van drie stemmen, ten minsten, en gevolgelyk van 't besluit der Vergaderinge meester, alzo de kleine Steden van Holland en Bommel, die, door zyn toedoen, ter Dagvaart geroepen waren, hem geheellyk waren toegedaan: zynde, daarenboven, Buuren de Hoofdplaats van zyns Zoons Graafschap. Uit deeze schikking, ontstondt, in de eerste plaats, dat de Gemagtigden tot den Vredehandel, by de meerderheid der Staaten gekooren, den Prinse allen aangenaam waren. Zy waren Jonkheer Jakob van der Does, Karel van Boisot, Jonkheer Willem van Zuilen van Nyveld, Jonkheer Filips van Marnix, Heer van S. Aldegonde, Joan Junius de Jonge, Meester Adriaan van der Myle, Meester Paulus Buis, Jonkheer Arend van Dorp, Meester Nanning van Foreest, en Meester Kornelis Adriaanszoon Bakker, Pensionaris van Zierikzee (*d*). Van de Spaansche zyde, waren, tot de Vredehandeling, ge-

FILIPS II. 1575.

Alle de stemmen ter Dagvaart in vyf begreepen.

Wederzydsche Gemagtigden.

(*b*) Resol. Holl. 6 *Febr.* 1575. *bl.* 49. BOR VIII. *Boek*, *bl.* 86 [595].
(*c*) Resol. Holl. 5, 6, 7 *Febr.* 1575. *bl.* 47, 51, 52.
(*d*) Resol. Holl. 6 *Febr.* 1575. *bl.* 50.

FILIPS II. 1575. gemagtigd, behalve Leoninus, Maximiliaan Vilain van Gend, Heer van Raffinghem, Stadhouder van Ryssel, Douai en Orchies, Meesters Kornelis Suis en Arnoud Sasbout (*e*): waarby sommigen nog voegen Ferdinand van Lannoi, Graaf van la Roche (*f*), dien ik egter, in de oorspronkelyke stukken deezer Vredehandeling, zo alsze, in de Registers der Dagvaarten van Holland, te boek gesteld zyn, niet gemeld vind (2). De handelplaats was tusschen Geertruidenberg en Breda bestemd; doch daarna werdt 'er Breda toe gebruikt: en alzo de Spanjaards, hier, meester waren, zondt de Landvoogd, op verscheiden' tyden, Christoffel van Mondragon, Juliaan Romero, Filips de Mendoza, Michiel d'Alentour, Willem de San Clemente, Michiel de Cruillas en de Heeren van Auchy en Waardenburg, naar Dordrecht, om aldaar, tot verzekering der Staatsche Gemagtigden, als gyzelaars, te blyven (*g*). Onder de Staatsche Gemagtigden, waren eenige Bevelhebbers van Steden, gelyk van Dorp en Boisot; doch men gebruikte de voorzigtigheid, van hun, in hunnen lastbrief, deezen titel niet te geeven, op dat de Spanjaards, hieruit, geene gelegenheid neemen zouden, om, in vervolg

Men verzwygt in den lastbrief der Staatsche Gemagtigden, voorzig-

(*e*) Resol. Holl. 5, 12 *Febr.* 1575. *bl.* 49, 59.
(*f*) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 88 [597].
(*g*) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 88 [597].

(2) In 's Konings Commissie tot de Vredehandeling, wordt de Heer van Raffinghem genoemd Stadhouder van Artois, in afwezendheid des Graaven van la Roche. Zie *Resol. Holl.* 5 Maart 1575. bl. 120. En veelligt is 't hieruit ontstaan, dat sommigen den Graaf van la Roche ook onder 's Konings Gemagtigden geteld hebben.

volg van tyd, Bevelhebbers in Hollandsche of Zeeuwsche Steden te zetten, gelyk Alva reeds hadt poogen te doen, en de Prins en de Staaten, nu, *in den nood, tot een behulp*, gedaan hadden (*h*). De last der Staatsche Gemagtigden bestondt, vooreerst, alleenlyk, in antwoord te hooren, op het Verzoekschrift der Staaten van Hooimaand des voorleeden jaars (3), en daarvan verslag te doen (*i*).

FILIPS II. 1575. tiglyk, den titel van Bevelhebber.

VII. Aanvang der Vredehandeling te Breda.

Men begon de onderhandelingen, te Breda, op den derden van Lentemaand, in 't byzyn van *Joan Borne*, Raadsheer des Graaven van Zwartsenburg, die schriftelyke aanbieding deedt, uit 's Graaven naam, om de Vrede te helpen bevorderen. De Koningschen deeden den eersten voorslag, verzoekende de bezwaarnissen der Staatschen te mogen verstaan, met aanbod van gewilligheid, om dezelven, naar behooren, weg te neemen. Doch de Staatschen antwoordden, dat zy, voor eerst, niet begeerden, dan antwoord op der Staaten Verzoekschrift. Ook gaf men hun dit; doch in zulke algemeene bewoordingen, dat zy 'er niets van wisten te maaken (*k*). Zy dee-

(*h*) Resol. Holl. 12 *Febr.* 1575. *bl.* 60.
(*i*) Resol. Holl. 24 *Febr.* 1575. *bl.* 63.
(*k*) Resol. Holl. 7 *Maart* 1575. *bl.* 121, 122, 123, 125. Bor VIII. *Boek*, *bl.* 88 [597].

(3) Meteren geeft (V. Boek, f. 96.) den inhoud op van eenen breeden en byzonderen last der Staatsche Gemagtigden. Doch om dat Bor van denzelven geene melding maakt; en vooral, om dat ik dien niet *geregistreerd* vind, in de Resolutien van Holland, besluit ik, dat Meteren een ontwerp gevolgd heeft, dat nooit ter Staatsvergaderinge vastgesteld geweest is. Ik heb 'er, hierom, geen gebruik van gemaakt.

FILIPS III. 1575.

deeden hiervan verslag ter Staatsvergaderinge, en toen, met een Berigtschrift, welk zy, in de bewoordingen, doch niet in den zin veranderen mogten, waartoe hun drie getekende blanken ter hand gesteld waren (*l*), te rug gekeerd zynde, verzogtenze een klaar en beslissend antwoord op hun Verzoekschrift, welk, gelyk wy te vooren (*m*) zagen, op twee punten uitliep, het vertrek der uitheemsche Krygsknegten, en het byeenroepen der algemeene Staaten, om orde te stellen op 's Lands Regeeringe. Men vraagde hun, wie zy, door uitheemschen, verstonden, en welk eene Staatsvergadering zy begeerden? Het antwoord, welk zy hierop gaven, en welk, daarna, door den Prins en de Staaten, nog nader verklaard werdt, behelsde, met ronde woorden, dat men, door uitheemschen, onder anderen, de Spanjaards verstondt, en dat men begreep, dat de Staaten zo algemeen beschreeven moesten worden, als zy, in 't jaar 1555, op de overdragt der Landen door Keizer Karel, beschreeven geweest waren: en dat zy dan ook vryelyk klaagen en raadgeeven zouden mogen, op 't stuk van 's Lands Regeeringe (*n*).

Aanbieding der Koningschen.

Toen men zig dus verklaard hadt, spraken de Koningschen ook ronder. „ Hard was 't, „ zeidenze, de Spanjaards, 's Konings natuur„ lyke Onderzaaten, die hem menigen dienst „ gedaan hadden, ten Lande uit te jaagen, „ daar de Staatschen Franschen, Engelschen, „ Schot-

(*l*) Resol. Holl. 7, 9 *Maart* 1575. *bl.* 117, 130, 131.
(*m*) VI. *Deel*, *bl.* 480.
(*n*) Resol. Holl. 17 *Maart* 1575. *bl.* 158 *enz.*

„ Schotten, Duitschers, eigenlyke uitheem- Filips III.
„ schen, in dienst hielden: nogtans zou de 1575.
„ Koning hen niet langer in 't Land houden,
„ dan de nood zulks zou vereischen. Hem
„ meer af te vergen, zou tegen zyn gezag
„ en hoogheid aanloopen, waarvoor men
„ egter scheen te willen zorgen. Wat het
„ byeenroepen der algemeene Staaten be-
„ trof, de Koning zou ook te vrede zyn, zig,
„ na dat alles in rust gebragt zou wezen,
„ van hunnen raad te dienen, in zaaken ter
„ hunner kennisse staande; doch zaaken, af-
„ hangende van de opperste magt en van
„ het welbehaagen zyner Majesteit, behoor-
„ de hy, met zynen Raade, af te doen. De-
„ wyl, in allen geval, de Staaten niet zou-
„ den konnen beschreeven worden, voor
„ men de wapenen hadt nedergelegd, zo boo-
„ denze, om hiertoe te geraaken, van 's
„ Konings wege, aan, Holland, Zeeland,
„ Bommel en Buuren te willen handhaaven
„ of herstellen, in de voorregten, die zy,
„ voor de beroerten, bezeten hadden. Al
„ wat in de beroerten bedreeven was zou
„ vergeten en te niet gedaan zyn. De gevel-
„ de vonnissen van ballingschap en verbeurd-
„ verklaaring zouden insgelyks vernietigd,
„ de genomen' goederen wedergegeven, de
„ gevangenen, met naame de Graaf van Bos-
„ su, wederzyds, geslaakt worden. Doch de
„ Prins en de Staaten zouden de Landen,
„ Steden, Sloten en Sterkten, ook het ge-
„ schut en de schepen, die in hunne magt
„ waren, moeten overgeeven: misgaders de
„ Huizen en goederen, vooral geestelyken,

Filip III. 1575.

„ zo ver zy nog in wezen waren. De Roomsch. „ Katholyke Godsdienst zou, alomme in de „ Nederlanden, gelyk ten tyde van 's Ko„ nings inhuldiging, geoefend worden, al„ zo de Staaten, toen en nog onlangs, be„ tuigd hadden, daarby te willen leeven en „ sterven. De Onroomschen zouden egter, „ voor deeze reize alleen, vryheid hebben, „ om hunne goederen, binnen zekeren tyd, „ te gelde te maaken, en ten Lande uit te „ vertrekken. Tot verzekering van al 't ge„ noemde, zou men den Staaten 's Konings „ woord en zegel geeven, en daarenboven, „ 't gene men, op hunne verdere begeerte, „ naar redelykheid, zou vinden te behoo„ ren (o)."

Antwoord der Staatschen.

Oranje, en de Edelen en Steden van Holland en Zeeland, nevens Bommel en Buuren, de aanbieding der Koningschen overwoogen hebbende, antwoordden, na weinige dagen, „ dat het verzoek van 't vertrekken der Span„ jaarden niet hard schynen moest, alzo men „ hen, in 't jaar 1559, wel om reden van „ minder gewigt, 't bezetten der grenzen „ door inlanders, het Land hadt doen ver„ laaten. In Spanje, waren zy 's Konings „ natuurlyke onderzaaten, ja; maar niet in „ de Nederlanden. Ook hadden zy, al voor„ lang, beweezen, welk een hert zy den Ne„ derlanderen toedroegen, hen, van dat zy, „ hier voet in 't Land gezet hadden af, voor „ Ketters en weêrspannigen uitkrytende.

„ Van

(o) Resol. Holl. 17 *Maart* 1575. *bl.* 161. BOR VIII. *Boek*, *bl.* 88 [598].

„ Van hunne geweldenaaryen konden Gend, Filips III.
„ Doornik, Antwerpen, Mechelen, Lier, 1575.
„ 's Hertogenbosch, Deventer, Utrecht, Rotterdam en andere Steden getuigen: alwaar men, nog dagelyks, hoorde vermaanen, hoe waaragtig nu het zeggen bevonden werdt, dat Neêrland zig der vermaagschapping met Spanje eens te laat beklaagen zou. Tegen zo veel gewelds, hadt men zig, 't was waar, ook van de hulp van uitheemschen, Franschen, Engelschen, Schotten en Duitschers moeten bedienen; doch deezen hadden zig nooit 's Lands Regeeringe onderwonden; maar den Prinse en den Staaten gehoorzaamd; behalve dat de Duitschers, naauwlyks, voor vreemden, in Holland en Zeeland, behoorden gerekend te worden; alzo deeze Landen altoos als een Ryks-Graafschap plagten te worden aangemerkt. Nogtans dagt men alle uitheemschen af te danken, zo dra de gelegenheid zulks gehengen zou. Wyders beriep men zig, te vergeefs, op de diensten, die de Spanjaards hadden gedaan. Zy mogten het nadeel, dat dezelven veroorzaakt hadden, niet opweegen. Men hadt het slegts den Nederlandschen Steden te vraagen, die genoegzaam allen schuw waren van Spaansche bezetting, dezelve, voor merkelyke sommen, gelyk Amsterdam nog onlangs gedaan hadt, afkoopende. Maar de Nederlanders hadden den Koning, en Keizer Karel te vooren, diensten gedaan, die anderen lof, beter loon waardig waren. Sint Quintin, Grevelingen, Italie,

FILIPS III. 1575. „ Afrika zelve konden hiervan getuigen. En „ desonaangeziën hadt men, in 't jaar 1520, „ in Spanje, geene Nederlanders, in de Re„ geering, willen gedoogen (p). Te zeggen, „ dat de Koning de Spanjaards wilde laaten „ vertrekken, als de nood over zyn zou, „ en dat het onbetaamlyk was, hem meer „ te vergen, was zo veel als toegegeven, „ dat zy terstond het Land ruimen kon„ den: alzo Holland en Zeeland niet slegts, „ maar de algemeene Staaten aanhielden, „ op hun vertrek: waartoe men den Ko„ ning egter niet dwingen; maar, door „ bidden, beweegen wilde. Aangaande de „ Vergadering der algemeene Staaten, de„ zelve zou gewisselyk niet konnen gehou„ den worden, op zulk een' voet, en met zo „ veele bepaalingen, als de Koning scheen „ te begeeren. De Staaten hadden, van ouds, „ regt gehad, om den Vorst raad te geeven, „ en hem den toestand des Lands en der Re„ geeringe, waarvan zy van naby kennis heb„ ben konden, te ontdekken en voor te hou„ den. In de jaaren 1558 en 1559, hadden „ zy den Koning nog verscheiden voorsla„ gen, op het beleiden des Franschen oor„ logs, gedaan. Hunne Vertoogen hadden „ ook, dikwils, merkelyke veranderingen „ te wege gebragt, in 's Konings Plakaaten „ en Ordonnantien, ja dezelven, somtyds, „ doen schorsen en afschaffen. Daarentegen, „ scheen men nu de Staaten alleen te willen „ byeen roepen, om in 's Konings Beden te „ bewilligen, hen voorts, in alles, aan het

vol-

(p) *Zie* IV. *Deel*, *bl.* 422.

„ volſtrekt gebied zyner Majeſteit onder- Filips III
„ werpende; gelyk van zulk een' toeleg, in 1575.
„ de onderſchepte Brieven van Don Fran-
„ cisko d'Alava, reeds in den aanvang der
„ beroerten, gewag gemaakt was. Alva hadt,
„ hiertoe, ook reeds gearbeid, en men ſcheen
„ zyn ſpoor te willen volgen. De andere pun-
„ ten, de herſtelling en handhaaving van 's
„ Lands voorregten, 't vergeeten van 't voor-
„ leedene, het ſlaaken der gevangenen en
„ diergelyken waren aanneemlyk; doch 't
„ zweemde naar geene opregtheid, dat men,
„ daarby, overlevering vorderde van Ste-
„ den, Sterkten, Schepen, Geſchut en ande-
„ re dingen. Dus werden, volgens het oud
„ verdigtſel, de ſchaapen bewoogen, om de
„ honden, die hen bewaakten, over te le-
„ veren, op dat hen de wolven, daarna, te
„ ligter zouden konnen verſcheuren. Want
„ men hieldt den Prins en de Staaten nog
„ voor weêrſpannigen, die men, naderhand,
„ ligtelyk ter ſtraffe zou konnen vorderen;
„ ſchoon zy zig nimmer tegen den Koning
„ vergreepen hadden; maar veeleer dank ver-
„ dienden, om dat zy 's Konings Landen te-
„ gen Alva's dwinglandy hadden beſchermd.
„ Ook hadden zy altoos verklaard, dat zy
„ de wapenen niet tegen den Koning had-
„ den opgevat, noch van zins waren, zig
„ zyner gehoorzaamheid te onttrekken. On-
„ redelyk was het, wyders, hun te vergen,
„ of den hervormden Godsdienſt, of het Land
„ te verlaaten. Hierdoor, wreef men hun
„ eenen blaam van Ketterye aan, daar zy
„ zig aan 't Katholyk Apoſtoliſch geloof hiel-

Filips III. 1575. „ den, en alleenlyk de grove misbruiken „ verworpen hadden, om Gode en den Ko- „ ning elk het zyne te geeven. Zy moesten „ dan, rondelyk, verklaaren, dat zy geen ge- „ noegen neemen konden in de voorwaar- „ den, welken men hun aanboodt, op welken „ zelfs zy nog weinig vertrouwen konden, „ als die in versche geheugenis hadden, wat „ aan Egmond, Hoorne, Montigni en ande- „ ren ware geschied. Vreemder en harder „ was 't ook, zo veele getrouwe Onderzaa- „ ten, die den hervormden Godsdienst be- „ leeden, ten Lande uit te dryven, dan drie- „ of vierduizend Spanjaards, die zig hier, „ zeven of agt jaaren, vet gemest hadden, „ naar hun Vaderland, te rug te doen keeren. „ Zeker! 's Lands welvaart zou verdreeven „ zyn, als men, met zo groot een' hoop volks, „ de neeringen, de handwerken en de zee- „ vaart verdreeven hadt. De gunst, om hunne „ goederen te gelde te mogen maaken, zou „ den vertrekkenden weinig waardig zyn, al- „ zo menze niet dan tot laagen prys begeeren „ zou, indien 'er al koopers toe gevonden „ werden. Dat men hun deeze vryheid nog „ maar voor ééne reize wilde toestaan, gaf „ niet donkerlyk te kennen, dat men de o- „ verblyvenden, op nieuws, door de Spaan- „ sche Inquisitie en strenge Plakaaten, dagt „ te ontrusten; waardoor nieuwe elende te „ dugten was, en 's Konings Kroon van ee- „ nen haarer schoonste takken stondt beroofd „ te worden: 't welk men, vooral, beletten „ moest. Zy verzogten dan, dat men hun ver- „ toog, als spruitende uit getrouwe gene-

gen-

„ genheid tot den Koning, en uit regtschapen zugt tot 's Lands welvaart, ten beste duiden wilde, terwyl zy God baden, dat hy zyne Majesteit en deszelfs Gemagtigden, met beteren raad, wilde zegenen (q)."

FILIPS III. 1575.

Toen dit antwoord ter Staatsvergadering overwoogen werdt, viel 'er iets byzonders voor, dat hier verdient gemeld te worden. *Kornelis Franszoon*, Burgemeester van Woerden, weigerde het te tekenen, om dat 'er in gesteld werdt, dat de Godsdienst, die hier te Lande openlyk geoefend werdt, zynde de hervormde, zo als die, te Geneve, door Kalvyn en anderen, begreepen was, de Katholyke Apostolische Godsdienst was; waarvoor hy alleen *hieldt* den hervormden Godsdienst, volgens de Augsburgsche belydenis, die te Woerden in 't openbaar werdt geleerd. Doch na dat de Advokaat Buis en anderen hem vertoond hadden, dat niemant zig, door zyne ondertekening, verder verklaarde, dan voor de Stad, van welke hy afgezonden was, liet hy zig overhaalen, om te tekenen; mids men hem Acte verleende van 't gene hy hadt aangemerkt, gelyk geschiedde (r).

Een Burgemeester van Woerden maakt zwaarigheid om dit antwoord te tekenen.

Op het antwoord van den Prins en de Staaten, kwam, eerlang, wederantwoord van de Spaansche zyde, gedagtekend den eersten van Grasmaand, waarin men zig verder opende, en aanboodt „ de Spanjaards te doen „ vertrekken, mids men ook, van de andere „ zyde, het uitheemsch Krygsvolk afdankte.

Nadere uitbieding der Koningschen.

„ Ook

(q) Resol. Holl. 21 *Maart* 1575. *bl.* 166. BOR VIII. *Boek*, *bl.* 89 [599].
(r) Resol. Holl. 21 *Maart* 1575. *bl.* 172.

FILIPS II. 1575. „ Ook beloofde men, de algemeene Staaten „ te zullen vergaderen, even als ten tyde „ van de overdragt der Landen door Keizer „ Karel, geschied was. Doch in 't stuk van „ den Godsdienst, kon men geene verande„ ring gedoogen. 't Handhaaven van den „ waaren hadt de Koning, by zyne inhuldi„ ging, bezwooren. Eer egter de Onroom„ schen 't Land behoefden te ruimen, wilde „ men hun zes maanden tyds gunnen, om „ orde op hunne zaaken te stellen, en agt of „ tien jaaren, tot het verkoopen hunner „ goederen, die zy zelfs zouden mogen be„ houden, mids zy dezelven van Roomschen „ lieten bestieren, en, geduurende hun ver„ blyf in 't Land, hunnen Godsdienst niet o„ penlyk oefenden, noch iemant ergernis ga„ ven. Wien dit niet geviel, moest het missen „ van zyn Vaderland den Koning niet; maar „ zig zelven wyten. Ondertusschen, werdt „ deeze vryheid, slegts voor ééne reize, toe„ gestaan, om 't Land niet geduurig in onrust „ te helpen, door het invoeren van de eene „ nieuwigheid na de andere. En zo slegts de „ uitheemsche Leeraars zig bekeerden, of 't „ Land ruimden, hadt men reden om te ver„ wagten, dat de Onderzaaten het Roomsch „ geloof, te gelyk met hunne neeringen en „ hanteeringen, zouden blyven aankleeven, „ waarin de Koning hen dagt te handhaa„ ven, zonder hen ooit met de Spaansche „ Inquisitie te bezwaaren, die hy, ook nim„ mer te vooren, gedagt hadt, onder hen in „ te voeren (*s*)." Glim-

(*s*) Resol. Holl. 2 *April* 1575. *bl.* 202. BOR VIII. *Boek*, *bl.* 9! [602].

Glimpig, voorwaar! was deeze aanbieding. Men scheen hier den Staatschen in te willigen, 't gene zy, by hun Verzoekschrift, begeerd hadden, 't vertrek der Spanjaarden en de Vergadering der algemeene Staaten. 't Punt van den Godsdienst maakte alleen nog zwaarigheid. Maar de Prins en de Staaten hadden, hierop, tot nog toe, niet verder openlyk gedrongen, dan dat zy, schorsing van Inquisitie en Plakaaten hadden begeerd; waaromtrent hun nu zelfs verzekerd werdt, dat zy nooit voor de Spaansche Inquisitie zouden te dugten hebben. Dus werdt hun dan 't vuur nader aan de scheenen gelegd: ook liep het volle twee maanden aan, eer zy een klaar en volledig antwoord op deeze nadere uitbieding gereed hadden.

FILIPS III. 1575.

Aanmerkingen over dezelve.

Om, midlerwyl, niet stil te zitten, traden de Prins en de Staaten, met 's Konings Gemagtigden, in onderhandeling, over eene omstandigheid. Men meende, uit hun jongste Geschrift, en uit eenigen hunner redenen, te hebben konnen opmaaken, dat zy het antwoord van den Prinse en de Staaten, op hunnen eersten voorslag, slegts hielden voor het werk van eenige byzondere Persoonen: waarom men hun aanboodt, dit hun laatste Geschrift, in de Vroedschappen, te laaten rondgaan, en hun het antwoord, dat men daar ontvangen zou, vervolgens, te laaten toekomen. Doch om een werk van zo veel omslags niet vrugteloos te doen, verzogt men, vooraf, te mogen weeten, of 's Konings Gemagtigden nu 't uiterste van hunnen last geopend, dan of zy, van 's Konings wege, nog

De handeling wordt gerekt.

Filips II. 1575.

iets naders voor te ſtellen hadden (t). Doch deezen vonden de zwaarigheid, die men hun voorwierp, ten hoogſten vreemd, verklaarende nergens te kennen gegeven te hebben, dat zy de begonnen handeling niet genoegzaam gewettigd hielden, en gantſchelyk gezind te zyn, om op den zelfden voet voort te gaan. Voorts wilden zy zig niet openen, wegens 't gene hun verder door den Koning gelaſt mogt zyn, voor dat zy antwoord bekomen zouden hebben op hun jongſte Geſchrift (v). Het Geſchrift der Staatſchen, waarop dit antwoord gegeven werdt, luidde, uit den naam van den Prins, de Staaten van Holland en Zeeland, Bommel en Buuren, *met hunne* * *Bondgenooten*. De Koningſchen hadden gevraagd, wie men, met deeze *Bondgenooten*, meende, op dat zyne Majeſteit wiſte, met wie hy handelde? En werdt toen, van de Staatſche zyde, verklaard, dat men 'er zulken door verſtondt, die, ſedert den jaare 1566, 't Land verlaaten hebbende, nog hunne zyde hielden (w).

* *Geassocieerden.*

Zwartſenburg vertrekt, zonder de Vrede te konnen uitwerken.

De Graaf van Zwartſenburg hadt, midlerwyl, met reizen over en weder, zyn beſt gedaan, om de partyen te beweegen, tot het uitbieden en aanneemen van redelyke voorwaarden van bevrediging: doch ziende 't werk haperen aan 't punt van den Godsdienſt, ſloeg hy een Beſtand van zes maanden voor, binnen welken tyd, de Godsdienſt blyven zou, in den ſtaat, daar hy toen in was.

(t) Reſol. Holl. 4 *April* 1575. *bl.* 210.
(v) Reſol. Holl. 13 *April* 1575. *bl.* 223.
(w) Reſol. Holl. 19 *April* 1575. *bl.* 243.

was. 't Schynt, dat hy dit Bestand den Prins en de Staaten, die toen, van Dordrecht, te Geertruidenberg, gekomen waren, reeds hadt doen goedvinden. Doch de Landvoogd hadt 'er geen gevallen in: begeerende slegts een Bestand van twee maanden, mids de Onroomsche Godsdienst, ondertusschen, ophieldt, toe te staan (x): waarop Zwartsenburg, geenen kans ziende, om iets meer, tot bevordering der Vrede, te wege te brengen, deeze Landen verliet, en naar Duitschland te rug keerde (y). De Staaten hadden hem en zyner Gemaalinne, te vooren, een geschenk toegelegd in Juweelen, ter waarde van drieduizend of vyfendertighonderd guldens (z). Aan den Graave van Hohenlo vereerdenze een zilveren Lampet, van duizend of twaalfhonderd guldens. Zwartsenburgs Geheimschryver bekwam een' gouden Keten van honderd Kroonen (a).

Midlerwyl, werdt de uitbieding der Koningschen, in alle de Vroedschappen, overwoogen. De Geheimschryver De la Torre, in den aanvang van Bloeimaand, met vrygeleide, te Geertruidenberg, gekomen, vorderde den Prinse en den Staaten antwoord af. Men gaf het, op den naam van den Prinse, van de Edelen, en van de Wethouders, Vroedschappen, Schutteryen, Gilden en gemeene Neeringen der Steden van Holland en Zeeland, met Bommel en Buuren (b); doch

't

(x) Resol. Holl. 13 *April* 1575. *bl.* 225, 226.
(y) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 93 [604]. 94 [606].
(z) Resol. Holl. 4, 5 *Maart* 1575. *bl.* 115, 116.
(a) Resol. Holl. 13, 17 *April* 1575. *bl.* 232, 237.
(b) Resol. Holl. 19 *April* 1575. *bl.* 240.

FILIPS III. 1575.

't werdt ten Hove gewraakt, als bewimpeld. Men boodt aan, alle duisterheden op te helderen (*c*), zo draze werden aangeweezen: 't welk zynde geschied (*d*), kwam 'er, eindelyk, op den eersten van Zomermaand, een antwoord, welk deezen zin hadt. „De „aanbieding van herstelling in de Privilegien was aanneemlyk, zo men 'er, in vryheid van geweten, gebruik van maaken kon; maar wat konze hun baaten, die 't Vaderland zouden moeten ruimen. De Koning zou dan gelieven, de vervolging te doen ophouden, wanneer zy hem hunne gehoorzaamheid bewyzen zouden, niet minder dan hunne Voorvaders gedaan hadden. Op verzekeringen was niet te bouwen, als men de Sterkten en Krygsbehoeften zou moeten overleveren, eer 't vreemd Krygsvolk de Landen verliet, en eer de eendragt hersteld ware, door de orde, by de Vergadering der algemeene Staaten te beraamen. Dit moest dan voorgaan, zou men de Vrede konnen bevestigd zien. Hun verlangen haar dezelve hadden zy nu, zo zy meenden, duidelyk getoond. Doch om het ten overvloede te doen blyken, waren zy gezind, het punt van den Godsdienst, van de verzekering en alle de overigen te verblyven aan eene wettige Vergadering der algemeene Staaten. Wist men ook een bekwaam middel te vinden, om, tusschen 't vertrek der Spanjaarden en de dag-vaart

Antwoord op de nadere uitbieding der Koningschen.

(*c*) Resol. Holl. 20 *May* 1575. *bl.* 305.
(*d*) Resol. Holl. 23 *May* 1575. *bl.* 314. BOR VIII. *Boek*, *bl.* 94 [606].

„ vaart der algemeene Staaten, alle daad- „ lykheid te voorkomen; zy zouden de rede- „ lykheid plaats geeven (e)."

Filips II. 1575.

Wederantwoord der Koningschen.

Midlerwyl, waren de Spaansche gyzelaars van Dordrecht vertrokken, en de Vredehandeling, te Breda, geschorst; doch eenigen derzelven, in Zomermaand, te rug gekeerd zynde, kwamen de Staatsche Gemagtigden ook wederom te Breda, alwaar hun, den drieentwintigsten, een wederantwoord der Koningschen ter hand gesteld werdt, inhoudende „ dat de Godsdienst, zynde door den Ko- „ ning bezwooren, zo wel als de Privilegien, „ herstelling behoefde; dat men den On- „ roomschen reeds genoeg hadt toegestaan; „ dat de Koning nogtans genegen was, 't „ goeddunken der algemeene Staaten te hoo- „ ren, beide over de Regeeringe en den „ Godsdienst, om daarna zelf orde te stellen. „ 't Uitheemsch Krygsvolk was zo spoedig „ niet te verzenden. Ook was 't niet veilig, „ 't heir te verzwakken, eer 't Verdrag ge- „ tekend ware. Wisten de bondgenooten, „ nogtans, eenige verzekering te geeven, „ dat het Verdrag en 's Konings besluit, na „ 't hooren der algemeene Staaten, agter- „ volgd zou worden; men wilde, daarnaar, „ met genegenheid, luisteren (f)." De Staatschen, bespeurende, dat men den Roomschen en geenen anderen Godsdienst in 't Land toelaaten zou willen, begonden te zien, dat

(e) Resol. Holl. 23 *May* 3 *Juny* 1575. *bl.* 316, 355. Bor VIII. *Boek*, *bl.* 94 [607].

(f) Resol. Holl. 30 *Juny* 1575. *bl.* 448. Bor VIII. *Boek*, *bl.* 95 [608].

FILIPS II. 1575. dat eene Vergadering der algemeene Staaten, wier goeddunken de Koning zou konnen volgen of niet, naar zyn welgevallen, den Landzaaten geene vryheid van Godsdienst, 't punt daar nu alles op scheen te draaijen, zou konnen bezorgen. Zy klaagden derhalve „ dat men zo geveinsdelyk met hen „ handelde, hun mompende, met eene al- „ gemeene Staatsvergadering, die slegts haar „ gevoelen zou mogen zeggen over 't stuk „ van den Godsdienst, zonder meer. Wreed- „ heid was het, zeker! zo veele menschen „ ten lande uit te wyzen (*g*), onder voor- „ wendsel van 's Konings eed, daarmen be- „ wyzen kon, dat zyne Majesteit niet der „ Roomsche maar der Heilige Kerke gezwoo- „ ren hadt. Zy verzogten dan, nogmaals, „ dat men hun vryheid van Godsdienst toe- „ stondt, of dit punt en alle de anderen vol- „ komenlyk verbleeve aan de algemeene „ Staaten. Ook behoorde men 't uitheemsch „ Krygsvolk te doen vertrekken; doch hun, „ midlerwyl, geene afdanking te vergen, „ alzo zyne Majesteit veel beter dan zy in „ staat was om, des noods, een nieuw heir „ op de been te brengen. Was men egter „ bedugt voor 't pleegen van eenige vyand- „ lykheid, men mogt middelen van verze- „ kering voorslaan, waarop de Staatschen „ behoorlyk genoegen geeven zouden (*h*)." Doch tot dit laatste, het voorslaan van middelen van verzekering verklaarden de Koning-

(*g*) *Vid.* VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CCXLIX. *p.* 841.
(*h*) Resol. Holl. 30 *Juny* 1575. *bl.* 450. BOR VIII. *Boek*, *bl.* 95 [609].

ningschen geenen last te hebben: ook niet, om den voorslag der Staatschen te verwerpen, of aan te neemen. Zy verzogten alleenlyk tyd, om aan den Koning te schryven, en antwoord van hem te bekomen, tot den eersten van Slagtmaand, en begeerden, midlerwyl, over een verzekerd Bestand, in onderhandeling, te treeden, binnen welk de stroomen egter geslooten zouden blyven; doch de oefening van den Roomschen Godsdienst zou vrystaan: ook zouden de uitgeweekenen in 't vry gebruik hunner goederen moeten worden hersteld. De Staatschen oordeelden, daarentegen, dat men, geduurende het Bestand, by de bezettingen en op de binnenlandsche stroomen, de wapenen moest doen afleggen, en zo de Koning de stroomen van boven wilde doen sluiten; zou het, van de andere zyde, ook moeten vrystaan de Zuiderzee en andere zoute wateren gesloote te houden. De uitgeweekenen, begeerende weder te keeren, zouden zulks moeten verzoeken, ter plaatse, daar zy zig zouden willen neêrslaan. Hierby bleef de handel eene poos steeken. De Staatsche Gemagtigden, van alles verslag ter Dagvaart gedaan hebbende (*i*), vonden de meeste Leden geneigd, om alle verdere onderhandeling af te breeken. Die van 't Noorderkwartier alleen oordeelden, dat men, met den handel over een Bestand, zou konnen voortgaan (*k*): waartoe men, sedert, besloot. De Gemagtigden werden, met nieuwen

FILIPS III. 1575.

Men spreekt van een Bestand voor vier maanden.

(*i*) Resol. Holl. 29 *Juny* 1575. *bl.* 433.
(*k*) Resol. Holl. 1 *July* 1575. *bl.* 455.

Filips III. 1575.

wen last, naar Breda, te rug gezonden (*l*). Hier vraagde men hun af, of zy begreepen, dat de algemeene Staaten, vergaderd zynde, kennis behoorden te neemen van 't stuk van den Godsdienst, of dat zy alleenlyk zouden hebben te verklaaren, of men de Onroomschen zou konnen verdraagen, dan of dezelven 't Land zouden moeten ruimen. Zy antwoordden, dat het laatste de meening was. Toen sprak men wederom van een Bestand; doch met zo weinig vrugt, dat men elkanderen, wederzyds, verdagt hieldt van 't rekken der handelinge, met slinksche oogmerken (*m*). De Koningschen stonden ook sterk op verzekering, dat men, van de andere zyde, naarkomen zou, 't gene in de Vergadering der algemeene Staaten zou worden geraamd. Men vraagde hun, welke verzekerdheid zy begeerden en geeven wilden? Zy antwoordden „ dat de Koning hun zyn woord, „ hand en zegel, bevestigd door de algemeene Staaten, beloofde, ook het woord der „ Keizerlyke Majesteit en andere Duitsche „ Vorsten van 's Konings bloede: waartegen de Prins en de Staaten, boven belofte, „ eed, brieven en zegels, zouden moeten leveren eenige gyzelaars, benevens de Steden Briele en Enkhuizen, in Holland, en „ Vlissingen en Arnemuiden, in Zeeland, „ ter bewaaringe der algemeene Staaten, of „ van andere onzydigen (*n*)." Doch 't laatste ge-

Voorslag en eisch van verzekering.

(*l*) Resol. Holl. 2 *July* 1575. *bl.* 456, 460, 462.
(*m*) Resol. Holl. 6, 8 *July* 1575. *bl.* 468, 469, 470, 471, 472, 476, 479.
(*n*) Resol. Holl. 8 *July* 1575. *bl.* 476.

gedeelte van deezen eisch klonk den Staatschen Gemagtigden, en den Prinse en den Staaten zelven ten uiterften vreemd in de ooren. Men antwoordde dan „ dat het geeven „ van gyzelaars, dat toch niet anders dan „ wederzyds zou konnen geschieden, vrugteloos was. Dat ook de vier Steden niet „ zouden konnen overgeleverd worden, alzo zy de voornaame handelende partyen „ waren, voor welken men verzekering zogt, „ en welken, derhalve, niet tot verzekerdheid gesteld konden worden. Behalve dat „ deeze Steden, en alle de anderen, in Holland en Zeeland, niet moesten begreepen „ worden, zig der gehoorzaamheid des Konings te hebben onttrokken; maar ten behoeve zyner Majesteit, tegen de dwinglandy der uitheemschen, te worden beschermd, en dus zo goed als in 's Konings „ magt te zyn (o)." Met dit antwoord, werdt alle verdere onderhandeling afgebroken. De Staatschen namen hun afscheid, met een Geschrift, waarin zy, verhaald hebbende, wat, in den gantschen Vredehandel, was voorgevallen, zig zeer beklaagden „ dat men, van „ 's Konings zyde, staan bleef op den harden eisch van 't vertrek der Onroomschen, „ even of men 't Land, met alle de voorregten, alleen aan het klein getal der Roomschen, die 'er in blyven zouden, begeerde „ te laaten. Ook vonden zy vreemd, dat de „ billyke aanbieding van den Prinse en de „ Staaten, om 't verschil over den Godsdienst

FILIPS III. 1575.

die de Staatschen afslaan.

De onderhandeling wordt afgebroken.

(o) Resol. Holl. 15 16 July 1575. bl. 478, 506.

FILIPS III. 1575. „ dienst en alle de anderen te willen verblyven aan eene wettige Vergadering der algemeene Staaten, noch aangenomen, noch duidelyk afgeslaagen was. Hieruit besloo„ tenze, dat men hen slegts hadt zoeken op „ te houden, om de andere Nederlanden, „ ondertusschen, slap te maaken, en in eene gewisse slaaverny te doen storten. Waar„ om zy, voor God en de weereld verklaa„ ren moesten, dat het aan hun niet geha„ perd hadt, dat de vrede niet hadt konnen „ getroffen worden: maar aan zulken, die, „ door onderdrukking der Landzaaten, zig „ zelven eene Heerschappy zogten op te reg„ ten. Kwam 'er, ondertusschen, nader be„ scheid uit Spanje, de Prins en de zynen „ zouden niet weigeren, de onderhandeling „ te hervatten, zo zy 't als dan oorbaar hiel„ den; en zo zy dagten, dat men, met meer„ der opregtheid, zou willen te werk gaan." Dit Geschrift was, den dertienden van Hooimaand, getekend (*p*). In het antwoord, dat er, van wege de Koningschen, des anderendaags, op gegeven werdt, beklaagden zy zig niet minder, over de scherpe taal, met welke, men hunne opregte oogmerken hadt doorgestreeken. Voorts verklaarden zy „ 't „ Vertoog der Staatschen niet anders over „ te neemen, dan om 's Konings antwoord „ op het zelve te verwagten, betuigende, „ insgelyks, voor God en de weereld, in„ dien men, na 't ontvangen van dit antwoord,

(*p*) Resol. Holl. 16 *July* 1575. *bl.* 506. BOR VIII. *Boek*, *bl.* 96 [610].

„ woord, weigerde met de onderhandelin-
„ gen voort te vaaren, zyne Majesteit niet,
„ maar de Prins en de Staaten de schuld
„ draagen zouden, van 't afbreeken des Vre-
„ dehandels (q)."

VIII. Looze inzigten des Landvoogds op de Vredehandeling.

Dus vrugteloos liep de Bredasche handeling af, met het midden van Hooimaand. De Landvoogd hadt, onder den loop derzelve, doen verspreiden, dat het alleen aan de Bondgenooten haperen zou, zo de Vrede niet getroffen werdt, alzo de Koning hun, in alles, genoegen geeven wilde, behalve in 't stuk van den Godsdienst, waaromtrent het den Onderzaaten geenszins voegde, den Vorst de wet te willen stellen (r). Ook hadt hy den *Raad van Staate*, op 't stuk der Vredehandeling, gehoord: en werdt hem hier voorgehouden „ dat het raadzaam scheen, de uit-
„ heemschen te doen vertrekken, en eene al-
„ gemeene Dagvaart toe te staan, op welke
„ de Staaten zig, op 't stuk van de Regeerin-
„ ge en Godsdienst, zouden mogen verklaa-
„ ren, blyvende 't besluit, deswege, in de
„ magt zyner Majesteit. Ook moest men den
„ Onroomschen vryheid van geweeten, doch
„ geene uiterlyke oefening toestaan, zynde
„ te bedugten, zo men zyne streng te sterk
„ trok, dat Oranje het oog op eenen vreem-
„ den Heer mogt werpen, alzo hy zig, nu
„ en dan, ontvallen liet, dat het der bruid
„ die hy in zyne magt hadt, aan geene vryers
„ ontbrak." Eenigen tyd na 't afbreeken der

Vre-

(q) Resol. Holl. 16 *July* 1575. *bl.* 512. BOR VIII. *Boek*, *bl.* 98 [612].
(r) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 94 [606].

Filips III. 1575.

Vredehandelinge, vernam Don Louis ook, dat de Staaten van Brabant voor 't vertrek der Vreemdelingen stemden. Doch zy beloofden, te gelyk, niet te zullen gedoogen, dat 'er, ter algemeene Staatsvergaderinge, iets ten nadeele van 't Roomsch geloof werdt vastgesteld. Ook maakten zy zig sterk, dat de Staaten der andere Landschappen, hierin, niet van hun verschillen zouden; zo dat de Koning niet behoefde te twyfelen, of 't besluit zou den Prinse tegen vallen. En wil men, dat de Landvoogd zig, van toen af, beklaagd heeft, dat hy de Bondgenooten niet by 't woord gevat, en nevens hen, de geschillen aan de vergadering der algemeene Staaten verbleeven hadt. Van elders blykt nogtans, dat de Koning zyn uiterste besluit, wegens de voorwaarden, welken hy zou willen toestaan, nog niet herwaards hadt overgeschreeven: 't welk den Landvoogd in onzekerheid bragt (s). Over 't afbreeken der Vredehandelinge, oordeelde elk, ondertusschen, naar dat hy gezind was. Sommigen meenden, dat de Prins en de Staaten zig naar geene redelyke voorwaarden hadden willen voegen, en den Koning dingen vergden, die met zynen eed streeden. Anderen, zelfs Roomschgezinden dagten, dat de Staatschen genoeg inwilligden, als zy 't stuk van den Godsdienst aan de algemeene Staaten verblyven wilden, en begonden te gelooven, dat hun de Godsdienst zo na niet aan 't hert lag, als de herstelling der oude voorregten en 't ver-

(s) Viglius ad Hopper. Epist. CCLI. p. 844. CCLIII. p. 846.

trek der uitheemſchen, twee dingen, waarop zy, niet minder dan die van Holland en Zeeland, geſteld waren (*t*). FILIPS III. 1575.

IX. Sonoi bemagtigt het Barndegat.

Terwyl men nog over de Vrede handelde, waren 'er, van wederzyde, verſcheiden aanſlagen geſmeed, om elkanderen, te water en te lande, afbreuk te doen, en hierdoor voordeeliger voorwaarden van elkanderen te bedingen. De Staatſchen, toeleg maakende om Haarlem, door 't belemmeren van den toevoer derwaards, te dwingen tot het verlaaten der Spaanſche zyde, waren overeengekomen, dat Sonoi en die van 't Noorderkwartier het *Barndegat*, eenen inham van 't Y, over Amſterdam gelegen, zouden bemagtigen, terwyl die van Zuidholland zig van de ſchans op den Sparendamſchen dyk, by 't Huis ter Hart, zouden zoeken meeſter te maaken. Hiermede zou de toevoer naar Haarlem, beide langs de Meer en langs 't Y, afgeſneeden zyn. 't Gelukte Sonoi, op den zevenden van Grasmaand (*u*), het Barndegat in te neemen, alwaar hy, terſtond, eene ſchans opwierp, den Waterlandſchen dyk doorſtak, en de Noordhollandſche galeien, door dit gat, in 't Y bragt. Doch te Hoorn, werdt weinig haaſt gemaakt, met het uitrüſten van groote ſchepen, die 't Y ſchoon zouden hebben moeten houden. In 't Zuiderkwartier vondt men, hoewel de Prins 't werk aandreef, ook zwaarigheid, in 't overmeeſteren van den Sparendamſchen dyk, De

(*t*) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 98, 99, 100 [612, 613, 614, 615].
(*u*) Reſol. Holl. 10 *April* 1575. *bl.* 221.

FILIPS III. 1575.

De Amsterdammers maakten zig, ondertusschen, gereed, om Sonoi, met magt van volk en schepen, te verdryven, hem, midlerwyl, te water en te lande, by nagt en by dage, in beweeginge houdende, tot dat hy, geene hulp bekomende, het Barndegat, den vierentwintigsten, wederom verliet, zig zeer beklaagende, dat men zo schoone gelegenheid om den vyand afbreuk te doen hadt verwaarloosd (v). Hierges, naderhand, eenig volk, over Utrecht en Amsterdam, aan den Sparendamschen dyk, byeen gekreegen hebbende, trok, over de Beverwyk, naar Westfriesland. Van Schoorl, daar hy 't voetvolk leggen liet, rukte hy, met de paarden, voort, tot aan den Slaaper. Doch hier vondt hy de schansen zo wel bewaard, dat hy, zynen moed, met plonderen en blaaken, hier en daar, gekoeld hebbende, na een verblyf van veertien dagen, naar de Beverwyk, te rug keerde (w).

Hy verlaat het wederom.

Hierges valt in Westfriesland.

X. Terwyl hy zig, in 't Noorderkwartier, ophieldt, verspreidde zig onder 't gemeen een gerugt, dat eenige landloopers, door den vyand, gehuurd waren, om de voornaamste Dorpen van deezen oord in den brand te steeken. En gelyk men, in kommerlyke tyden, met naame, als men den vyand voor de deure heeft, agterdogtiger is dan ooit, vondt dit gerugt ingang, ook by de gemagtigde Staaten (x) en by den Overste Sonoi. De Schouten raakten op de been, en meer dan

Schrikkelyke handel van Sonoi, omtrent eenige Roomschgezinde huisluiden en anderen, van verraad beschuldigd.

(v) Bor VIII. Boek, bl. 102 [617].
(w) Bor VIII. Boek, bl. 106 [623].
(x) Resol. Holl. 1 Jany 1575. bl. 344.

dan twintig van 't geboefte werden gevat, die egter wel huisbraaken en andere moedwilligheden; doch geen verraad of voorgenomen' brandstigtery beleeden. Sonoi, vol kwaad vermoeden en streng van aart, geeft last, om hen scherper te onderzoeken, en stelt, hiertoe, als wilde hy Alva niet toegeeven, eene byzondere Regtbank aan, die zo vinnig en wreed te werk ging, dat zy, niet minder verfoeid dan de Raad der Beroerten, eerlang, zo wel als deeze, den naam van Bloedraad kreeg. Leden van deeze Vierschaar waren *Joan van Foreest*, Schout van Alkmaar, Meester *Joost Huikesloot*, Schout te Hoorn, *Willem Maartenszoon Kalf*, Baljuw van Waterland en Zeevang, en Willem van Zonnenberg, Baljuw van Brederode en Bergen: waarby, eerlang, nog kwamen Jonkheer *Willem van Roon*, Schout te Nieuwdorp, en *Willem Mostard*. Doch deezen twee werden weinig gebruikt, en minder nog Foreest, in wiens plaats, de geweldige Provoost, *Michiel Vermeulen*, aangesteld werdt. In 't eerst, zat deeze Regtbank te Alkmaar; doch daarna, op 't Huis te Schagen. Onder 't spannen en pynigen der landlooperen, vraagde men hun af, welke Huisluiden zy, hieromtrent, kenden, en als zy 'er eenigen noemden, ging men voort met vraagen, of deezen hen niet tot brandstigten hadden omgekogt? Werdt dit geloochend, dan beloofden de snedige regters den misdaadigen de vryheid, zoze de waarheid belyden wilden. Meer werdt 'er niet vereischt, om hen verscheiden' welgestelde Huisluiden, by welken zy

Filips II. 1575.

FilipsII. 1575. om eene aalmoes plagten te gaan, te doen betigten. Een deezer landlooperen, *Jan Driemunt* van Hoorn, was egter, door pyn noch beloften, aan 't beschuldigen te krygen. Doch men deedt hem, met de armen agterwaards omgedraaid, en tweehonderd ponden gewigts aan zyne grootste teenen, meer dan drie uuren agter een, aan een ladder hangen; daar hem 't bange zweet ten lighaame uitgeperst werdt, dat het op de zolder droop. Onder dit folteren, bezweek zyne standvastigheid, en beschuldigde hy de Huisluiden ook, die de anderen hadden betigt. Hy en eenigen zyner makkeren, want sommigen braken uit, werden nogtans ten vuure gedoemd: doch betuigden, ter dood gaande, dat zy zelven, en de huisluiden, door hen beschuldigd, aan de gewaande brandstigtery, onschuldig waren: 't welk, naderhand, uit de geregtelyke getuigenissen van Scherpregteren, Schoutsdienaaren, Predikanten en andere aanschouweren, gebleeken is. Midlerwyl, hadt men de betigtte Huisluiden gevat. De voornaamsten waren *Jakob* of *Koppe Korneliszoon* en zyn Zoon *Nanning* van Wognum en *Pieter Nanningszoon* van Benningbroek, allen drie Roomschgezind, en daarom, by veelen, te meer verdagt. De landloopers hadden hun 't verraad in 't aangezigt aangezeid; doch zy bleeven 't standvastig loochenen. De folteringen, die men toen uitvondt en in 't werk stelde, om hen tot bekentenis te persen, zouden 't geloof te boven gaan, warenze niet, door egte verklaaringen, beweezen. Rekken, spannen, geesselen, met versche berken roeden,

in

in water geweekt, was 't minst, dat men hun aandeedt. Men blakerde de lighaamen, van 't hoofd tot de voetzoolen, met lynwaat, in brandewyn gedoopt en aangesteken, tot dat zy zo zwart als koolen waren, en de zenuwen, hier en daar, bloot lagen. Ook werdt 'er zwavel, en somtyds een half pond kaarsen tevens verbezigd, om de luiden onder de oxelen en voetzoolen te branden. Zo gemarteld, liet menze, eenige nagten, ongedekt, op den blooten vloer leggen, en met roeden uit den slaap houden. Voor voedsel, gaf men hun pekelharing en andere zoute spyze, en weigerde hun eene teug dranks, hoe zeerze 'er om baden. Torren, uit de aarde gegraaven, werden den lyderen op den navel gezet, daar men eenen angel uit haalde, zo lang als een vingerlid. Men plaatste hun rotten, door Sonoi zelven, ten deezen einde, overgezonden, eerst onder eene steenen stolp, en daarna onder eene houten laade, gedekt met eene koperen pan, op den blooten borst en buik, en perste de dieren, door vuur op de stolp of pan gelegd, om hun naar 't hert en de ingewanden te knaagen. De gaten, dus gemaakt, werden, met gloeyende koolen, toegeschroeid. Men snerpte de lighaamen, met gesmolten spek. De manlykheid van Nanning Koppeszoon werdt met room besmeerd, en aan een zoogkalf te trekken gegeven. Dit zelfde lid - - - - maar 't hert wordt my wee, 't gemoed vol van 't beschryven deezer walgelyke gruwelen, die den eerlyken leezer, niet minder dan my, verdrieten zullen, en by anderen, breeder, vermeld zyn. Ik voeg

Filips III. 1575.

Filips III. 1575. 'er, alleenlyk, by, dat Koppe Korneliszoon, door al 't folteren, afgemarteld, in zwym viel en den geest gaf, voor de voeten zyner regteren, die, om hun onmenschelyk bedryf eenen glimp te geeven, 't gerugt lieten loopen, dat de duivel hem den hals gebroken hadt. Nanning Koppeszoon, overmand door de pyn, en bekoord, door de belofte van goed en leeven te zullen behouden, beleedt, eindelyk, al wat men hebben wilde, en werdt toen, op Sonois naam, veroordeeld, om 't hert uit het lyf gerukt en gevierdendeeld te worden; welk vonnis, te Hoorn, niet zonder weêrzin der Wethouderschap, aan hem werdt uitgevoerd. In zyn uiterste, schoon men hem dronken gemaakt hadt, en de Predikant, *Juriaan Epeszoon*, hem geduuriglyk in de reden viel, deedt hy, egter, de ernstigste betuigingen van onschuld. Aanmerklyk is 't, dat hy den Predikant, binnen drie dagen, voor 't jongste gerigt daagde, en dat deeze, hierop mistroostig naar huis gegaan, binnen of kort na den bestemden tyd, overleedt (y). Pieter Nanningszoon werdt ook, door zwaar pynigen, bewoogen, om, niet slegts byzondere Persoonen, huis- en steêluiden, in en buiten de Regeeringe, maar zelfs geheele Dorpen en Schoutambagten te beschuldigen van deelgenootschap aan 't verraad. Dus scheen 'er geen eind aan 't pynigen en straffen te zullen zyn. Maar die van Hoorn, een kwaad oog op den handel beginnende te krygen, weigerden hunnen burger, *Jan Jeroenszoon*,

(y) Velius Hoorn, *bl.* 440.

zoon, ook een' der beschuldigden, ter Stad uit te laaten trekken. Sonoi egter drong 'er hen toe, door strak schryven. Toen kreeg men Jan Jeroenszoon ook aan de paleie, tot viermaal toe, in afzyn der Hoornsche Gemagtigden, die bedongen hadden by zyne teregtstelling tegenwoordig te moeten zyn, en daarna, over 't verbreeken van dit deel des Verdings, met de Regters en met Sonoi zelv', in een hevig geschil geraakten. Deez' hadt de loosheid van die van Hoorn te laaten rieken, dat zy, by hem, ook in 't oog liepen, om, door deezen trek, tweedragt en slapheid onder hen te verwekken. 't Gelukte hem egter niet. De Hoornschen vervoegden zig aan den Prinse, met een smeekschrift, op den naam van Jan Jeroenszoon, welk zo veel ingang vondt, dat zyne Doorlugtigheid verboodt, met het onderzoek voort te vaaren, buiten 't byzyn van twee zyner Gemagtigden. Sonoi druist hier tegen aan, en beveelt zynen Regteren, 't werk, dat midlerwyl gestaakt was, wederom aan te binden. Doch zy hadden 't hert niet, om 's Prinsen verbod te overtreeden. Ondertusschen, kon de Prins naauwlyks luiden vinden, die zig tot zo haatelyk een bedryf, wilden laaten gebruiken. Sonoi ook vernam, te vergeefs, naar eenen Regter, in Mostards plaats, die Ontvanger der geestelyke goederen in deezen oord geworden was. Onder anderen, zogt hy hier toe aan Meester Joan van Oldenbarneveld, dat pas Advokaat der Staaten voor den Hove van Holland, op eene wedde van agttien

Filips III. 1575.

pon-

FILIPS II. 1575. ponden 's jaars (z); die 't plat uit weigerde. 't Werk haperde dus eenen geruimen tyd. De gevangens, die te Alkmaar zaten, werden, eerlang, geslaakt. Te Schagen, bleeven 'er vier in hegtenis, tot na de Gendsche Bevrediging, die, in Slagtmaand des jaars 1576, geslooten werdt; en onder deezen, Jan Jeroenszoon en Pieter Nanningszoon. Men wilde hen toen ook op vrye voeten stellen, uit kragte der Vredepunten; doch zy begeerden regt. De Staaten van Holland belastten hen te ontslaan onder handtasting. Doch Sonoi sloeg het in den wind, begeerende, dat zy, in gevolge der Vrede, zouden uitgaan. Daarna beveelt de Prins 't stuk den Hove. De Prokureur Generaal, toen te Schagen gekomen, slaat de sloten der gevangenis open, en voert de gevangenen naar Delft. Hier werdt *Sybout Janszoon*, geene middelen hebbende, om de regtspleeging te bekostigen, de eerste geslaakt, in gevolge der Vredepunten. De anderen drie, Jan Jeroenszoon, Pieter Nanningszoon en *Piet El*, werden, door 't Hof, by 's Prinsen goeddunken, onder handtasting, los gelaaten. 't Huis gekomen, ligtten zy een' * daagbrief van zuivering, en riepen Sonoi, de Regters, den Prokureur Generaal, en elk, die iets op hen te zeggen hadt, voor 't Hof. Maar Sonoi dreef, dat de zaak, met de Vrede, gesmoord moest blyven. De Staaten ook, ziende hoe veel werks het in hebben zou, de oude wrokken op te wroeten, die nu met de vrede afgedaan

* *Mandement van purge.*

(z) Resol. Holl. 2 *Maart* 1575. *bl.* 109.

daan gerekend waren, oordeelden, dat de begeerde zuivering hier geene plaats hadt; doch lieten den beledigden egter vryheid, om hunne zaak voor 't Hof te vervolgen, zo tot ſtraffe als tot ſchadebetering. Maar de geſlaakten, bevroedende dat de Noordhollandſche Steden, die Sonoi op zyne zyde hadt weeten te krygen, hun tegen waren, en ziende, met regten, in allen gevalle, niet dan langzaam aan een einde van zaaken te zullen konnen geraaken, lieten zig, door hunne Advokaaten, overreeden, om ſtil te zitten: oordeelende ook de meeſten, dat zy zig, tot verdediging van hunnen goeden naam, nu genoeg gekweeten hadden. Zulk een uitſlag hadt deeze handel, die eene ſchandvlek gebragt heeft op den Hollandſchen naam, ſchoon Sonoi, die 'er de hoofdaanleider van geweeſt is, geen Hollander was. 't Gantſche werk was, wil men, aangelegd, om den Roomſchen, eens vooral, den moed te beneemen van naar verandering der Regeeringe te ſtaan. Doch de onmenſchelyke wreedheid, gepleegd, in 't pynigen en ſtraffen van luiden, in welken men geene ſchuld altoos gevonden hadt, is met geene redenen van ſtaat te verſchoonen (*b*). 't Verhaalen van den afloop deezes werks heeft ons ver buiten de orde der gebeurteniſſen vervoerd, waartoe wy nu wederkeeren.

FILIPS III. 1575.

XI. Hierges neemt Buuren in.

Hierges, zyn zat gewoed hebbende in 't Noorderkwartier, brak, eerlang, wederom op van Beverwyk, toog bovenwaards, en ſloeg

(*b*) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 106-118 [623-641].

FILIPS II. 1575.

sloeg, onverwagt, 't beleg voor Buuren, dat, met vyftien stukken, beschooten, en, na twee dagen, ingenomen werdt. 't Kasteel, op welk de bezetting geweeken was, gaf zig op, by Verdrag (*c*). Ten zelfden tyde, 't was in Zomermaand, overviel Mondragon de Klundert, de Fynaard en de Ruigenhil, drie Polders aan 't Hollandsch Diep, zig aldaar verschansende, in eene sterkte (*d*), waaruit hy de Vaart naar en van Zeeland belemmeren kon. De Staatsche Gemagtigden te Breda hadden hunnen Meesteren van deezen toeleg gewaarschuwd (*e*); doch by de uitkomst bleek, dat deezen deszelfs uitvoering niet hadden konnen beletten. Hierges Leger, met eenig voet- en paardenvolk, versterkt geworden zynde, rukte hy, in Hooimaand, aan drie hoopen, naar Bommel, naar Woudrichem, en naar Schoonhoven. In Holland, dagt men, dat hy 't eigenlyk op Gouda gemunt hadt. Doch, zyn volk schielyk samengetrokken hebbende, berende hy Oudewater, op den negentienden. Zevenhonderd weerbaare mannen waren 'er slegts in deeze Stede, de helft Krygsvolk, de helft Burgery. De belegeraars maakten zig, terstond, meester van eene schans, die de sluis, aan den Yssel, digt onder de Stad gelegen, dekte. Door 't openen deezer sluis, zou men 't Land om de Stad onder water hebben konnen zetten. Ook hadt de Prins dit, by tyds, belast; doch die van de

Mondragon Klundert, Fynaard en Ruigenhil.

Oudewater belegerd,

(*c*) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 120 [643]. LANGUETI Epist. *Libr.* I. [II]. *Ep.* XLV. *p.* 112.
(*d*) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 120 [644].
(*e*) Resol. Holl. 24 *Juny* 1575. *bl.* 421.

de Stad hadden 't verzuimd, om den hooibouw niet te verliezen. De Spanjaards bemagtigden nog een ander Blokhuis, wat verder van de Stad, aan de Goudsche zyde, leggende, na dat het, door *Willemken van Angeren*, eenen Duitscher, schandelyk verlaaten was. Toen stopte Hierges den Yssel, en sneedt den belegerden allen toevoer af. In 't eerst, deeden deezen, nu en dan, eenen uitval; doch staakten 't haast, om de bezetting te spaaren. Hierges, de batteryen gereed en met agtentwintig stukken geschuts beplant hebbende, eischte de Stad op, den zesden van Oogstmaand. Men antwoordde, dat menze voor den Koning, onder den Prinse van Oranje, bewaarde, en verzogt drie dagen tyds, om zig, met deezen, te beraaden. Doch Hierges gunde hun slegts twee uuren, en begon de Stad hevig te beschieten, toen dezelven verstreeken waren. 't Schieten duurde tot aan den avond, en werdt, des anderendaags, hervat. Na den middag, vielen de belegeraars aan 't stormen; doch vonden meer tegenstands, dan men van zo klein een getal, als de belegerden slegts uitmaaken konden, zou hebben mogen verwagten. Ruim een uur duurde de storm. Toen werdt de wal overweldigd, en 't gantsche Leger stortte ter Stad in. Daar ging 't op een moorden, zonder kunne of jaaren te ontzien. Ook raakte de brand, by ongeluk of uit moedwil, in de huizen, die byna allen vernield werden. De Kerk en 't Klooster bleeven egter staan. De Nederduitsche Predikant, *Jan Janszoon*, schoon voor vyf honderd guldens gerantzoend, werdt op-

Filips III. 1575.

en stormenderhand veroverd.

FILIPS III. 1575. opgeknoopt: en 't is aanmerkelyk, dat zyn lighaam, na zestien maanden gehangen te hebben, nog zo vol en blank gevonden werdt, zelfs de oogen zo ongekwetst en het aangezigt zo weinig ingevallen, als of hy slegts vier dagen dood geweest was: 't welk, door een' Burgemeester van Gouda, die 'er, nevens verscheiden' anderen, ooggetuigen van was geweest, naderhand, ter Dagvaart van Holland, verhaald, en in 't Register der Staatsbesluiten aangetekend werdt (f). De Predikant der Walsche bezetting gaf zig voor eenen soldaat uit, en kwam, om honderd Kroonen, los. De Baljuw der Stede, *Gerrit van Kraayestein*, eenen deken of twee, als ware 't buit geweest, om 't lyf geslingerd hebbende, school onder 's vyands volk, nam eerlang zynen slag waar, en ging door. Omtrent twintig burgers, op hooger losgeld gesteld dan zy betaalen konden, werden, in koelen bloede, doorreegen. Eenige vrouwen en maagden, om drie of vier Ryksdaalers ieder, verkogt. In 't stormen, waren 'er ruim honderd van de belegeraars gesneuveld, veel meer gekwetst. Zo deerlyk een lot trof Oudewater, dat, kort voor de belegering, zyne gebuurstad, Gouda, tegen 's vyands aanslagen gewaarschuwd hadt, en zelf weinig op zyne hoede geweest was (g), op den zevenden van Oogstmaand (h).

XII. Schoonhoven. Op den twaalfden, rukte Hierges voor Schoonhoven. De zorg voor 't kooren, dat te

(f) Resol. Holl. 16 *July* 1582. *bl.* 344.
(g) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 121 [644].
(h) Resol. Holl. 8 *Aug.* 1575. *bl.* 551.

te velde ſtondt, hadt hier ook het onder water zetten der omleggende Landeryen belet, waarvan men eenen der Burgemeeſteren de voörnaamſte ſchuld gaf. De Prins zondt 'er egter vyf ſchepen met volk en voorraad naar toe, onder den Kolonel la Garde, die, op één ſchip na, binnen raakten. Ook deeden de Staaten, op raade van zyne Doorlugtigheid, de ſluizen en kaaden openen. Doch 't water wies te weinig, om 't beleg te hinderen. Ook weezen eenige uitgeweekenen den vyand de bekwaamſte plaatſen aan, om 't geſchut te planten. 't Beuken ving dan aan: en werden, op eenen dag, driehonderd ſchreeden muurs om verre geſmeeten. La Garde, toen agt geevende op de onwilligheid der burgerye, die, grootendeels, gezind tot den vyand, of bedugt voor 't lot van Oudewater, niet aan 't ſtoppen der breuke te krygen was, beſloot, by goeddunken des Krygsraads, in onderhandeling te treeden, en gaf de Stad over, by verdrag, op den vierentwintigſten van Oogſtmaand, bedingende vryen uittogt, met vliegende vendels, geweer en pakkaadje (*i*).

FILIPS III. 1575.

gaat over, by Verdrag.

De wakkere Hierges, toeleggende op het bemagtigen der ſtroomen, viel, terſtond hierna, aan, op de ſchanſen, in deezen oord, die met Staatſch volk bezet waren: en overweldigde 'er eene in Krimpen, daar tweehonderd man in lag, en eene te Paapendrecht. Dus was hy genoegzaam meeſter van den Yſſel, de Lek en de Merwede. Van Paapendrecht,

Hierges legt toe op het bemagtigen der ſtroomen.

Schanſen te Krimpen en te Paapen-

(*i*) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 122 [646].

FILIPSIII. 1575. drecht, kon hy ligtelyk overſteeken op de Zwyndrechtſche Waard, en Dordrecht benaauwen. De Prins, dit bevroedende, hadt de Staaten bewoogen, om den dyk van de Alblaſſerwaard, boven de kleine ſchanſe, en den dyk in de Krimpenerwaard te doen doorgraaven (*k*). Doch ik meen, dat de laſt hiertoe te laat gegeven, en niet uitgevoerd werdt. De dyk in de Riederwaard werdt egter doorgeſteken, en 't gat geſterkt, met een hegt blokhuis. Ook werdt Zwyndrecht bezet, met driehonderd Ruiters en agt vendelen knegten (*l*): waardoor Dordrecht genoegzaam beveiligd werdt gehouden.

Dordrecht overmeesterd.

XIII. Woerden, door den Graave van Megen, belegerd.

Uit het Leger van Hierges werdt, ſedert, een deel volks ontbooden naar Brabant, vanwaar de Landvoogd eenen togt op Zeeland wilde doen. Met het overige trok Hierges Broeder, Graaf van Megen uit hoofde zyner Gemaalinne, den agtſten van Herfſtmaand, voor Woerden, alwaar onlangs eenige verſterking van volk binnen gekomen was. Ook was de Stad tamelyk voorzien van nooddruft: en 't omleggend Land ſtondt onder water, waardoor 't beleg moeilyk viel. Megen dan, zeven ſchanſen om de Stad hebbende opgeworpen, zogt haar den toevoer af te ſnyden: dat egter niet gelukken wilde. Voorts, deedt men elkanderen, met ſchutgevaarten, nu en dan, een weinig afbreuks. Megen hieldt het uit voor de Stad, tot in Oogſtmaand des volgenden jaars, wanneer hy, naar Brabant ontbooden

(*k*) Reſol. Holl. 13, 15 *Aug.* 1575. *bl.* 568, 569.
(*l*) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 123 [647].

Filips III. 1575.

't Beleg wordt opgebroken.

den zynde, tot ſliſſing eener muiterye onder 's Konings Krygsvolk, genoodzaakt was, 't beleg op te breeken (*m*). Terwyl 't nog duurde, haalden de belegerden hunnen voorraad van Gouda, met platbodemde ſchuitjes, die, over de laage Landen van Bulwyk, de Waarder en de Lange Weide, keerden naar eene ſchans, welke Staatſch volk in, en langs eene Vaart gemeenſchap hadt met de Stad. Voorts vingen zy eene ongelooflyke menigte van ſnoek in den Ryn, die door de Stad loopt en hoog gezwollen was. Doch in de laatſte zes weeken van 't beleg, begon 't, in de Stad, ſchaars om te komen met de mondbehoeften. Ook hadt men 'er, met verlof der Staaten (*n*), tinnen geld geſlaagen van eene vierkante gedaante (*o*).

XIV. Derde Huwelyk des Prinſen van Oranje.

Midden onder de bezigheden, die de zaaken van vrede en van oorlog den Prinſe van Oranje, in den jaare 1575, verſchaften, hadt zyne Doorlugtigheid de gedagten laaten gaan op een derde Huwelyk; onaangezien zyne tweede Gemaalin, Anna van Saxen, van welke hy zig, ter oorzaake van haar ongeregeld gedrag, hadt doen ſcheiden, nog leefde, en te Dresden, by haaren Oom, den Keurvorſt Auguſtus, bewaard werdt (*p*). In Zomermaand deezes jaars, was hy, in den Briele, hertrouwd, met *Charlotte van Bourbon*, Dogter van *Lodewyk*, *Hertoge van Montpenſier*, die,

tot

(*m*) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 123 [648]. IX. *Boek*, *bl.* 145 [678].
(*n*) Reſol. Holl. 14 *Sept.* 1575. *bl.* 632.
(*o*) COSTERUS Hiſtor. Verhaal, *Bylag.* L. M. N. O. P. Q. R. S. *bl.* 407, 408, 410, 411, 412, 413, 414, 421.
(*p*) THUANUS *Libr.* LX. *p.* 72 E. F.

FILIPS II. 1575. tot het Kloosterleeven geschikt zynde, Abdisse van Jouarre geworden, doch, in 't jaar 1572, naar Duitschland geweeken was, alwaar zy openlyke belydenis der Hervormde Leere gedaan hadt. Omtrent drie jaaren, bleef zy hier, aan 't Hof van den Paltsgraave Keurvorst (*q*): tot dat de Prins van Oranje haar ten Huwelyk verzogt, door den Heere van S. Aldegonde, die haar, over Embden, met twee Oorlogsschepen, herwaards begeleidde (*r*). Zeer werdt dit Huwelyk gelasterd van de Spaanschgezinden (*s*); die 't voor een overspel uitkreeten (*t*), om dat de Prinses den Geestelyken staat verlaaten hadt, schoon zy dien staat nooit hadt verkooren; maar 'er, door haaren Vader, in haare kindsche jaaren, toen zy niet kiezen kon, toe geschikt was (*u*). In Holland, werdt de Bruid, door de Heeren van Keenenburg en Zwieten, en door de Gemagtigden van Dordrecht, Alkmaar, Vlissingen en Briele, uit den naam der Staaten, verwelkomd, en vereerd met zesduizend ponden van veertig grooten, die, uit den honderdsten penning, gevonden werden (*v*). Haar Vader hadt niet in 't Huwelyk bewilligd, en 't liep aan, tot in 't jaar 1580, eer hy zig verzoende met den Prinse (*w*): die, veelligt, om hem tot vreedzaame ge-

(*q*) THUANUS *Libr.* LI. *p.* 486.
(*r*) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 120 [644].
(*s*) Apolog. *by* BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 72.
(*t*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CCL. CCLV. *p.* 842, 848.
(*u*) THUANUS *Libr.* XXVIII. *p.* 39. A. B. Apolog. *als boven* *bl.* 73.
(*v*) Resol. Holl. 4, 6, 10 *Juny* 1 *July* 1575. *bl.* 358, 362, 381, 384, 454.
(*w*) THUANUS *Libr.* LXXII. *p.* 460 C.

gedagten te brengen, eene maand na zyn Huwelyk, gelyk wy hier voor hebben gemeld, niet belooven wilde, de Roomsche Religie, hier te Lande, te doen ophouden, schoon hy 't ontwerp, waarin hem dit gevergd was, eene maand voor zyn Huwelyk, hadt goedgekeurd (*x*).

Filips III. 1575.

Doch de plegtigheden des Huwelyks verhinderden den Prins niet, te zorgen voor 's Lands welstand. 't Was maar vier of vyf dagen voltrokken geweest, toen hy zig, op de tyding dat Don Louis eenen aanslag op Zeeland in den zin hadt, naar Walcheren begaf, om orde te stellen (*y*). Terwyl hy zig hier ophieldt, gelukte het eenigen zyner galeien en roeibarzen, elf of twaalf vyandlyke kromstevens, in eene kreeke omtrent Nieuwgastel, te veroveren en in den brand te steeken (*z*): 't welk de Staaten, by een Afschrift van den brief zyner Doorlugtigheid, uit Ooltgensplaate gedagtekend, aan Gouda en aan de nabuurige Steden bekend maakten (*a*). De tyding deezer verovering gaf eenige verkwikking aan de benaauwde Steden van deezen oord, alzo menze, twee dagen na 't berennen van Oudewater, ontving. Sommigen melden, dat Requesens, ten deezen tyde, poogde, Middelburg en Rammekens in te neemen, door verraad; doch dat de toeleg ontdekt werdt, en eenigen der verraaderen gestraft (*b*). Ik twyfel nogtans aan de ge-

De Prins verreist naar Walcheren.

bemagtigt eenige vyandlyke kromstevens.

(*x*) *Zie* boven *bl.* 18, 22.
(*y*) Resol. Holl. 18 *Juny* 1575. *bl.* 408.
(*z*) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 123 [647].
(*a*) Resol. Holl. 21 *July* 1575. *bl.* 525.
(*b*) Languet. Epist. *Libr.* I. [II.] *Ep.* XLIV. *p.* 108.

Filips III. 1575. gegrondheid van dit verhaal, welk, zo veel my bekend is, by niemant onzer ſchryveren, te boek is geſteld. De Landvoogd hadt het, eigenlyk, op Zierikzee en 't Eiland Schouwen gemunt, werwaards hy, in Herfſtmaand, den merkwaardigſten togt deedt, dien de gantſche Spaanſche kryg heeft uitgeleverd, en die hierom verdient, dat wy 'er, beknoptelyk, van gewaagen.

XV. Merkwaardige togt der Spaanſchen, door 't water, naar Duiveland en Schouwen.

Eenige uitgeweeken' Zeeuwen hadden Don Louis vertoond „ hoe gemaklyk men, van „ Thoolen, dat nog Spaanſch was, kon o- „ verſcheepen, op Filipsland, welk, na den „ vloed des jaars 1522, onbeverſcht gele- „ gen hadt: voorts, hoe, van hier, eene plaat „ liep naar Duiveland, die, met laag water, „ droog lag, en waarover men, door de Zy- „ pe, eene enge kil, op Duiveland, en van „ daar, door eene waadbaare kreeke, op „ Schouwen geraaken kon. Zo de Zeeuw- „ ſche vloot al ter wederzyde der plaate „ kwam leggen, hadt men hoop van haar, „ aan de eene of aan de andere zyde, te doen „ afdeinzen. Of zo men ſlegts meeſter kon „ worden van de ſchans te Viane, was 'er „ kans, om den onderneemeren te hulp te ko- „ men, van de Moggershil, gelegen aan den „ uiterſten hoek van Thoolen." Don Louis, heet op deezen togt, deedt te Antwerpen dertig galeien, eenige kromſtevens en ander klein vaartuig gereed maaken, en bragt drieduizend knegten, vierhonderd ruiters en tweehonderd delvers byeen, in 't Land van Thoolen. De Ruiters liet hy in de Stad, de overige hoop toog naar het Dorp S. Anneland,

land, vanwaar eenigen, by dage, om de diepte te peilen, op Filipsland werden overgescheept. Toen koos hy vyftienhonderd man, om, nevens de graavers, de Zype tot op Duiveland te doorwaaden. Elk hadt een zakje met twee pond buskruid, een paar schoenen, en voor drie dagen aan beschuit en kaas aan den hals: of zy 't platte land ontbloot van leeftogt mogten vinden, en zo haast geenen toevoer bekomen konnen. Deezen werden, insgelyks, overgezet op Filipsland, terwyl de overigen in de vaartuigen gegaan waren. 't Was nu de agtentwintigste van Herfstmaand, en de Maan, anderhalf etmaal oud in 't laatste Kwartier, ging tusschen elf en twaalf uuren op, en scheen voorts den gantschen nagt door. Tusschen vier en vyf uuren, was 't water op zyn laagst. Ter middernagt dan, stappen de keurlingen, twee aan twee, af van Filipsland, 't zyd- en halsgeweer om hoog houdende. De Zeeuwsche vloot, veertig kloeke schepen sterk, hadt zig, ter wederzyde, uitgestrekt langs de plaate, zo digt aan dezelve, als de ondiepte gehengen wilde: eenige schuiten, om nader by te zyn, waren op 't droog gaan zitten. 't Weerlichte dat pas sterk: en de ongestadigheid en 't schitteren der straalen was oorzaak, dat men niet veel rooijen kon in 't schieten, vooral als de Spaanschen, niet verder dan tot de knieën, door 't water lobberden; doch als zy tot aan buik en navel daalden, liep 't bovenlyf meer gevaars van geraakt te worden. De Zeeuwen bereikten hen niet slegts met roers, maar zelfs met lange

Filips III. 1575.

Filips II. ſtokken, daar, aan 't vooreinde, kneppels
1575. van afhingen. Ook ſleepteze 'er eenigen, met haaken, naar zig toe. Ondertuſſchen, raakte de meeſte hoop over: maar *Gabriël de Peralta*, die, met zyn vendel, den agtertogt hadt, tot onder de delvers zynde voortgeſtapt, werdt van den vloed beloopen. Daar dringt men elkanderen van 't pad, en waggelt, en ſtruikelt, en valt in de baaren. Die ſtand hielden ſtaken, naauwlyks, de borſt, ſommigen ſlegts het hoofd ten ſtroome uit. Hier bleef 'er menig, en alle de delvers, op tien na. Peralta zag zig genoodzaakt, te rug te trekken, en kwam, ter naauwer nood, wederom op Filipsland, en in de ſchepen. Maar met den ogtend, bevondt zig *Joan Oſorio d'Ulloa*, met de overige vendels, op den oever van Ooſt-Duiveland, die, na 't uitſtorten van een kort gebed aan de Heilige Maagd en aan den Apoſtel Sint Jakob, met gevelde ſpietſen, den dyk opſtappen. Agter denzelven, lagen tien vendels Franſchen, Engelſchen en Schotten, onder Karel van Boiſot, die, 't zy by ongeluk of uit moedwil, onder 't afſchieten der handbuſſen, door eenen der zynen, werdt doodgeſchooten: 't welk zo veel verwarring en ſchrik baarde, dat de Staatſchen zig terſtond op de loſſe vlugt begaven, ten deele naar de ſchepen, en ten deele naar de ſchanſen, die, hier en daar, op 't Eiland lagen; doch allen, door de Spaanſchen, bemagtigd werden. Ondertuſſchen, was de vyandlyke Vloot onder d'Avila aan Duiveland gekomen. 't Meeſte volk, dat 'er op was, ondernam toen de kreek tuſſchen Dui-

ve-

veland en Schouwen, modderig, en bezet met biezen en andere ruigte, te doorwaaden. Zy worstelden 'er ook door heenen, en stapten op Schouwen aan land. Hier stonden vyfhonderd Staatschen geschaard, die, verbluft door 't enkel gezigt der Spaanschen, en door 't aandringen van niet meer dan honderd schutten van den voortogt, gelyk hunne makkers op Duiveland, aftrokken, naar Zierikzee. 't Gantsche Eiland werdt toen afgeloopen van de Spaanschen; die Brouwershaven (c), verlaaten van zyne bezetting, en een blokhuis tusschen Zierikzee en Borndam, door de Staatschen in brand gezet, innamen.

Filips II. 1575.

Brouwershaven ingenomen.

XVI. List van den Baljuw Vosbergen, om Zierikzee dienst te doen.

Midlerwyl, was in 't Leger gekomen *Gaspar van Vosbergen*, Hoogbaljuw van Zierikzee, en eenige anderen, met last, zo zy zeiden, om de Stad, by verdrag, op te geeven; doch in het zelve ook eenige Oorlogsschepen begrypen, waarom zy vrygeleide derwaards verzogten. Mondragon, wien 't beleg van Zierikzee aanvertrouwd was, weetende hoe veel het inhebben zou, de Stad, met geweld, te dwingen, bewilligde in hun verzoek: doch zy bewerkten regt het tegendeel van 't gene zy voorgewend hadden by de scheepshopluiden, aanwyzende, welke dyken men door te steeken hadt, tot beveiliging der Stad, en tekens beraamende, om elkanderen kondschap te geeven van den stand der zaaken. Zelfs beschikten zy, dat 'er, by nagt, volk en voorraad in de Stad geholpen werdt. Te rug gekeerd, maakten zy den Spaanschen diets,

(c) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 123 [648].

Filips III. 1575. diets, dat zy, met de ſchepen, klaar waren, en nu ſlegts verſlag in de Stad hadden te doen, om terſtond in onderhandeling te konnen treeden. Doch toen hierop niets volgde, beſpeurden de Spaanſchen te laat, dat zy misleid waren, en raadſlaagden, terſtond, of men Zierikzee of eerſt Bommenede zou aantaſten (*d*). Tot dit laatſte werdt beſlooten, op dat Zierikzee en Schouwen, als men deeze plaats agter de rugge liet, door dezelve, geen' onderſtand zouden konnen krygen, uit Holland. Bommenede werdt dan beſchooten uit twaalf ſtukken, die, binnen drie dagen, eene tamelyke opening maakten. Toen tradt men in onderhandeling, welke pas aangevangen was, of een Vendrig beſtondt, buiten laſt, eenen oord aan te vallen, die hem zwakſt ſcheen; doch hy werdt 'er zo ontvangen, dat hy met veertig der zynen ſneuvelde. Hierop brak de handel af. De Spaanſchen, aan 't ſtormen gevallen, werden mannelyk afgekeerd, en, door den opgekomen vloed, want zy hadden de plaats van den zeekant aangetaſt, gedwongen te deinzen. Twee dagen daarna, op den vyfentwintigſten van Wynmaand, werdt de ſtorm hervat, die vyf uuren duurde, en byſter veel bloeds koſtte. Eindelyk, werden de Spaanſchen der veſte meeſter; daar, volgens het lot der Plaatſen, die ſtormenderhand overgaan, eene yſſelyke ſlagting viel, zo dat 'er geene twintig, krygsluiden en burgers, te lyve bleeven (*e*). Terſtond hierna, werdt het

Bommenede beſchooten,

en ſtormenderhand ingenomen.

Zierik-

(*d*) Hooft X. *Boek*, *bl.* 436-440.
(*e*) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 125 [651].

het beleg van Zierikzee ondernomen. Arend van Dorp was hier Overste, en hadt de Stad, in alleryl, weeten te voorzien, en in staat gesteld van tegenweer. Requesens kwam zelf in 't Leger, om orde op 't beleg te geeven. Hy was verzeld van Chiappin Vitelli, die, op de te rug reize, met de koets omgesmeeten zynde, zig derwyze bezeerde, dat hy, in 't schip tusschen Schouwen en Antwerpen, overleedt (*f*). Filips III. 1575. Zierikzee belegerd.

Zierikzee bleef belegerd, tot in den volgenden zomer. Midlerwyl, werdt Holland van verscheiden' oorden gedreigd en overvallen, waardoor de kragten der Bondgenooten verdeeld en gedund werden. In Friesland, daar de Sonoischen, in Oogstmaand, het Dorp *Balk* geplonderd en verbrand hadden (*g*), te Amsterdam, en aan andere oorden, werden schepen toegerust. De Heer van Billy, eenen vergeefschen toeleg op Texel gehad hebbende, plonderde Vlieland. 't Zelfde zogt hy ook Wieringen te doen; doch 't ging hem hier als op Texel (*h*). Requesens hadt ook het oog geworpen op de Dordrechtsche Waard; doch Oranje voorkwam hem, brengende aldaar eenentwintig vendelen knegten, honderd ruiters en drieduizend boeren byeen, waardoor de Waard buiten gevaar gesteld werdt (*i*). Verdere vyandlykheden.

Doch door 't onderneemen en afwenden van XVII. Verlegenheid

(*f*) Viglii Epist. Select. *Ep.* CLXXVI. *p.* 403. Strada *Dec.* I. *Libr.* VIII. *p.* 459.
(*g*) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 122 [647].
(*h*) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 124 [650].
(*i*) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 127 [653].

FILIPS II. 1575.

om geld, aan de Spaansche en aan de Staatsche zyde.

van zo veele aanslagen tevens, raakten de geldmiddelen, beide aan de Spaansche en aan de Staatsche zyde, aan één einde (*k*). Don Louis kon de Staaten niet beweegen tot bewilliging in de schattingen, voorleeden jaar, gevorderd. De leening van twaalfhonderdduizend guldens, nu door hem verzogt, wilde ook niet vlooten. Hy besloot dan wederom, gelyk voorheen, op eigen gezag, ommeslagen te doen: waardoor hy Brabant en daarna ook de andere Landschappen dwong te bewilligen in de leening, die nogtans traaglyk werdt opgebragt (*l*). In Holland en Zeeland, kwam het ook ten uitersten armelyk om met 's Lands middelen. De kryg slondt geweldig veel gelds, terwyl de beste oorden des Lands onder water stonden, en de neering alomme uitteerde, waardoor de Ingezetenen minder in de gemeene lasten draagen konden. Ook leedt het Noorderkwartier, in den volgenden winter, door eenen geweldigen storm, wel tweehonderdenvyftigduizend guldens schade (*m*). Ondertusschen, hadt men den Prinse, in Grasmaand, reeds honderdenvierduizend guldens ter maand, voor den tyd van vier maanden, tot de kosten des krygs, moeten toestaan (*n*), in welken de Steden haar aandeel droegen, volgens eene verdeeling, door zyne Doorlugtigheid zelve, gemaakt (*o*). En om deeze

(*k*) VIGLII Epist. Select. *Ep.* CLXXVI. *p.* 403.
(*l*) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 124, 129 [650, 655].
(*m*) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 131 [658].
(*n*) Resol. Holl. 16 *April* 1575. *bl.* 231.
(*o*) Resol. Holl. 20 *April* 29 *July* 13 *Octob.* 1575. *bl.* 244, 538, 692.

ze fomme, die naderhand op honderddui- zend ponden verminderd werdt, te vinden, moeft men, in 't volgende jaar, komen, tot tot het heffen van eenen honderdften penning van de waarde der Huizen en Landeryen (*p*), konnende de gewoonlyke middelen niet toereiken, om zulke zwaare Beden te voldoen. In Hooimaand, hadt men ook in eene leening van vyftigduizend ponden over de rykfte Ingezetenen van Holland bewilligd (*q*). Wyders werden veele Graaflyke en geeftelyke goederen, ook zulken, die, door de uitgeweekenen, ontruimd en te vooren opgetekend waren, om gereede penningen, verkogt, mids de kooper, tot de helft der uitgeloofde fomme toe, zou mogen korten, 't gene hem 't Land, geduurende den oorlog, fchuldig geworden was (*r*). Aan al het welke, ligtelyk befpeurd kon worden, hoe fober thans 's Lands kaffe voorzien was. Zelfs, hielden de Staaten 's Lands penningen zo zeer te raade, dat zy de wedde zyner Doorlugtigheid, die op zesentwintigduizend ponden in 't jaar vaftgefteld was, niet dan by de week, en op hunne byzondere Ordonnantie, betaald wilden hebben (*s*).

XVIII. Handel over het zoeken van uit-

In deeze algemeene verlegenheid, die, door het beleg van Zierikzee en van Woerden, en door de aanflagen des Landvoogds aan ver- fchei-

(*p*) Refol. Holl. 10 *Juny* 1575. *bl.* 385. 4, 7 *Juny* 1576, *bl.* 85, 86.
(*q*) Refol. Holl. 22 *July* 1575. *bl.* 529.
(*r*) Refol. Holl. 28 *July* 1575. *bl.* 533. BOR VIII. *Boek*, *bl.* 131 [658].
(*s*) Refol. Holl. 10, 22 *Aug.* 1575. *bl.* 557, 607. 31 *Dec.* 1576. *bl.* 214.

Filips III. 1575. heemsche hulpe.

ſcheiden' oorden, merkelyk toenam, begon men, ter Staatsvergaderinge van Holland, ſterk uit te zien naar uitheemſche hulpe. De Prins zelf was bedugt, dat Holland en Zeeland den kryg niet lang zouden konnen uithouden, en hadt, hierom, terſtond na 't afbreeken der Vredehandelinge te Breda, gedrongen op het ſluiten van een verbond met de eene of de andere nabuurige Mogendheid. De Staaten ſcheenen hiertoe niet ongenegen; doch men ſtondt lang in beraad, werwaards men zig wenden zou, tot het Duitſche Ryk, tot Frankryk, of tot Engeland. Oranje hadt, reeds in Zomermaand, voorgeſlaagen „ of men niet „ met het Ryk behoorde te handelen, om „ zig, met behoudenis der voorregten, onder „ het zelve, te begeeven, mids men, vooraf, onderſtondt, of men de beſcherming „ des Ryks, ook onder mindere voorwaar- „ den, zou konnen verwerven (*t*)." Zelfs waren 'er, al vroeger, gezanten benoemd, om, te gelyk met den Graave van Zwartſenburg, naar Duitſchland te reizen (*u*); doch de Landvoogd Requeſens hadt hun vrygeleide geweigerd (*v*), waardoor, en uit andere oorzaaken (*w*), hunne reis opgeſchort bleef, tot in den aanvang des jaars 1576, wanneer Leonard Kaſembrood, Raad in den Hove van Holland en Adriaan Kromhout naar Duitſchland en het Noorden toogen, niet om 't Land onder 't Ryk te brengen; maar al-

(*t*) Reſol. Holl. 6 *Juny* 1575. *bl.* 363.
(*u*) Reſol. Holl. 25 *Febr.* 1575. *bl.* 92.
(*v*) Reſol. Holl. 13 *April* 1575. *bl.* 226.
(*w*) Reſol. Holl. 19 *Aug.* 1575. *bl.* 580.

alleenlyk, om onderſtand te verzoeken, waarin zy tamelyk wel ſlaagden (*x*). De Prins hadt, onder anderen, voorgeſlaagen, dat men den Hertog, *Joan Kazimir*, moeſt zoeken te beweegen, om den Staaten Krygsvolk toe te ſchikken; hem, tot goedmaakinge van de koſten der wervinge, honderdentwintigduizend guldens beloovende: in welken voorſlag bewilligd was (*y*). 't Bleek, ondertuſſchen, klaar genoeg, dat de Staaten weinig genegenheid hadden, om de opperſte magt over de Landen eenen vreemden Heere op te draagen; doch zy zagen geenen kans, om, zonder dat zy dit deeden, iemant te beweegen, tot het zenden van merkelyken onderſtand. De Prins oordeelde ook, dat men hiertoe komen moeſt. En in 't begin van Hooimaand, eer nog de Vredehandeling afgebroken ware, ſtemden de Edelen en die van Zuidholland ter Dagvaart „ dat men den Koning, „ als een' dwingeland, die zyne Onderzaaten „ zogt te verdrukken en te verderven, eerſt„ daags, behoorde te verlaaten, en eenen „ anderen Beſchermer te zoeken." Doch die van 't Noorderkwartier vonden dit toen nog ongeraaden. Zierikzee meende, dat men nog eens om 's Keizers bemiddeling behoorde aan te houden (*z*). Men beſloot dan „ eenigen „ te magtigen (4), om, met den Prinſe, te raad-

Filips III. 1575.

Men ſpreekt van 't verlaaten van den Koning.

(*x*) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 132 [661].
(*y*) Regiſt. ten Raede van Middelb. 3 *Jan.* 1575 [1576] *f.* 227 *verſ.*
(*z*) Reſol. Holl. 7 *July* 1575. *bl.* 474.

(4) Te weeten, den Graaf van Kuilenburg, Arend van Dorp, Jakob Pauli, Kornelis Koning, François Maal-

FILIPS III. 1575. „ raadpleegen, over de wyze, waarop men „ vreemde hulp zou mogen zoeken, zonder „ eenige Mogendheid in den Lande in te laa- „ ten, of deeze Staaten te ſcheiden van zy- „ ne Koninglyke Majeſteit (*a*)." Doch zyne Doorlugtigheid deedt, op dit gewigtig ſtuk, dat eenige maanden ſteeken bleef, de Staaten, in den aanvang van Wynmaand, nog eens, te Rotterdam beſchryven. Hier werdt wederom onderzogt, of men naar geene uitheemſche hulp behoorde te ſtaan. De Edelen, Dordrecht, Rotterdam, Gorinchem en Briele hielden dit hoog noodig. Delft, Leiden, Gouda en Schiedam zouden eerſt verſlag doen. Twee uit de Edelen en die van Dordrecht, Delft en Rotterdam werden gemagtigd, om met den Prinſe te ſpreeken, die verklaarde „ dat men, op zo gewigtig „ een punt, als het aanzoeken van vreemde „ hulpe ware, het goeddunken van de Vroed- „ ſchappen der Steden behoorde te hooren, „ op dat hy niet ſchynen mogt, hierin, iet „ alleen te hebben gedaan (*b*)." Eenige dagen daarna, verklaarden de Edelen en Steden, eenpaariglyk „ dat men den Koning „ verlaaten en vreemde hulp zoeken moeſt, „ de keuze ſtellende aan den Prinſe, die eg- „ ter, op 't ſtuk der Regeeringe, vooraf, „ het goeddunken der Staaten zou hebben „ in te neemen." Gouda alleen oordeelde 't

(*a*) Reſol. Holl. 9 *July* 1575. *bl.* 482.
(*b*) Reſol. Holl. 3 *Octob.* 1575. *bl.* 668, 669. BOR VIII. *Boek*, *bl.* 125 [650].

Maalzon, Adriaan Kromhout, Andries Jakobszoon den jongen, en 's Lands Advokaat, Paulus Buis.

't een en 't ander ongeraaden (c). Van toen af, raadpleegde men, met ernst, of men Frankryk of Engeland, om onderstand, zou aanzoeken (d). De Staaten en 't volk neigden meest tot Engeland; daar de Hervormde Godsdienst beleeden werdt, en van waar men ligter hulp te water bekomen kon. Doch de Prins scheen meer tot Frankryk gezind. 't Zy hy, hiertoe, door zyn Huwelyk met eene Dogter uit den Huize van Bourbon, of door de gelegenheid van zyn Prinsdom Oranje in Frankryk, werdt aangezet; of dat hy zig van Frankryk meer beloofde, dan van Engeland, daar 't belang des Koophandels altoos eenige afgunst plagt te verwekken, terwyl men den Staatschen, ten deezen tyde, nog verlofgelden te Calais heffen liet (e): of dat hy, eindelyk, gemeend hebbe, beide deeze Mogendheden te gelyk te moeten aan de hand houden, om des te betere voorwaarden van een van beide te bedingen: welk laatste best met het staatkundig beleid, welk de Prins doorgaans hieldt, overeen kwam. Ook hebben wy te vooren (f), gezien, dat hy gewoon was, met beide deeze Mogendheden, genoegzaam op eenen tyd, te handelen.

FILIPS II. 1575. Raadpleegingen, of men met Frankryk of Engeland zal handelen.

Doch uit den naam van zyne Doorlugtigheid en de Staaten, werdt beraamd, eerst een Gezantschap naar Engeland te schikken. Men was, onlangs, in eenige moeite geraakt

XIX. Men besluit eerst een Gezantschap

(c) Resol. Holl. 13 Octob. 1575. bl. 692.
(d) Meteren V. Boek, f. 100 vers.
(e) Reyd I. Boek, bl. 13.
(f) VI. Deel, bl. 332, 466.

Philips III. 1575.

Naar Engeland te zenden.

met dit Ryk, uit hoofde van zekere agterstallen ter somme van vyftigduizend guldens, die de Staaten aan eenige Engelsche Krygsoversten schuldig gebleeven waren (*g*): 't welk egter weinig gevolg hadt. Doch wat laater, vondt Koningin Elizabet raadzaam, op 't aanhouden des Spaanschen Gezants, wiens meester zy nu naar de oogen moest zien, om dat hy haar, door het styven der Schotten, merkelyken ondienst doen kon, den Nederlandschen ballingen, en elk, die de wapenen droeg tegen den Koning van Spanje, haar Ryk te verbieden, met naame den Prinse van Oranje en zyn gezin, de Graaven van Kuilenburg, van den Berge en van der Mark, de Heeren van Lumbres, Merode, Boisot, Aldegonde, Mansart, Mathenes, van Dorp, Junius, Wyngaarden, Nyveld en anderen, tot omtrent vyftig in getale (*h*). Schadelyk scheen dit, voor Holland en Zeeland, alwaar men, nog onlangs, besloten hadt, eene party geschut, in Engeland, te laaten koopen (*i*). Doch de Prins, bewust dat de Koningin dit verbod, haars ondanks, hadt moeten doen, magtigde, kort hierna, den Kolonel Eduard Chester, om, met believen van haare Majesteit, eenige penningen in Engeland te ligten (*k*); doch of hem dit gelukt zy, is my niet gebleeken. Te gelyk, deedt de Prins, door Junius en Aldegonde, in Frankryk, verneemen, of men

van

(*g*) Resol. Holl. 14 *Juny* 1575. *bl.* 396.
(*h*) Resol. Holl. 13 *July* 1575. *bl.* 492.
(*i*) Resol. Holl. 6 *July* 1575. *bl.* 473.
(*k*) Resol. Holl. 29 *July* 1575. *bl.* 540.

van daar ook eenigen onderstand zou konnen bekomen (*l*). Doch Elizabet, bedugt dat men zig te diep met Frankryk inlaaten mogt, zondt *Daniel Rogers* herwaards, om zulks te ontraaden. Hy slaagde ligtelyk, in zyn oogmerk, by de Staaten, die agt Gemagtigden benoemden, om met hem te handelen: ten zelfden tyde, den last, aan eenigen gegeven, om met den Prinse te raadpleegen, over 't zoeken van uitheemsche hulpe, wederom intrekkende (*m*). Doch hy vondt den Prins, naar 't scheen, nog geneigd tot Frankryk. De Koningin riedt toen Filips vrede te maaken met den Prinse, uit vreeze, dat hy zig, anders, in de armen van Frankryk werpen mogt. Ook zogt zy Oranje zelven de handeling met Frankryk te ontraaden. Doch sommigen verhaalen, dat de Predikant *Pieter Villers* hem, daarentegen, van de handeling met Engeland poogde af te maanen, hem voorhoudende, dat de Koningin geen' een' bekwaam Krygsoverste hadt dan den Graaf van Sussex, wien nagegeven werdt, dat hy den Protestanten niet gunstig was (*n*).

Filips III. 1575.

Voortgang en uitslag van den handel in Engeland.

De handeling met Engeland ging egter voort. De Staaten benoemden, in Slagtmaand, den Advokaat Buis en Doktor François Maalzon, tot hunne gezanten derwaards (*o*). De Prins voegde 'er den Heer van Aldegonde by, als Hoofd van 't gezantschap. De Gezanten kwamen omtrent Kersttyd in Enge-

(*l*) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 118 [641].
(*m*) Resol. Holl. 14 *Nov.* 1575. *bl.* 730.
(*n*) Camden. Hist. Elisabethæ *P.* II. *p.* 265.
(*o*) Resol. Holl. 22. *Nov.* 1575. *bl.* 734.

Filips III. 1575. geland. Zy vertoonden der Koninginne „ wat „ 'er te Breda gehandeld ware, en hoe de „ Prins en de Staaten, wanhoopende aan ee„ ne veilige vrede, zig te haarwaards keer„ den, als tot eene regtſchaapen' beſcherm„ ſter des Geloofs, en eene Vorſtinne ge„ ſprooten uit Hollandſchen bloede" naamlyk, uit Filippa, Dogter van Willem den goeden, Graave van Henegouwen, Holland en Zeeland, aan welke Eduard de III, Koning van Engeland, gehuwd was geweeſt (*p*). „ En zo haare Majeſteit zig mogt wil„ len laaten beweegen, om de Staaten kragt„ daadiglyk te onderſteunen, booden zy haar „ de Oppermagt over Holland en Zeeland „ aan, onder zekere voorwaarden, nader te „ beraamen." De Koningin hoorde de gezanten gunſtiglyk, en benoemde, terſtond, Gemagtigden, om met hen in nadere onder-

1576. handeling te treeden. Midlerwyl, hadt Requeſens, kennis van dit Gezantſchap gekreegen hebbende, den Heer van Champagnei naar Engeland gezonden, om eene ſpaak in 't wiel te ſteeken (*q*). Hy verzogt, onder anderen, dat de Koningin, den Staatſchen afgezondenen, als wederſpannigen tegen den Koning, geen gehoor verleenen, en 't Ryk verbieden wilde: waartoe Elizabet, nogtans, niet te beweegen was. De Staatſchen hielden, ondertuſſchen, ſterk aan om antwoord, verzoekende om de beſcherming en hulpe haarer Majeſteit, zo zy al niet geraaden mogt vin-

(*p*) Zie III. *Deel*, *bl.* 210.
(*q*) Viglii Epiſt. Seléct. *Ep.* CLXXVII. *p.* 407.

vinden, de Oppermagt over deeze Landen te aanvaarden (r). De Koningin ſcheen hiernaar te luiſteren; doch haare Gemagtigden merkten, in de byzondere onderhandelingen met de Staatſchen, aan „ dat het haarer Majeſteit te laſtig vallen zou, de Landen te „ beſchermen tot haare eigene koſten: dat „ zy de beſcherming der Landen, in naam, „ wel op zig wilde neemen; doch in der daad „ alleenlyk Walcheren, ten haaren koſte, „ zou konnen beſchermen, zullende zy de be- „ ſcherming van Holland, aan den Prinſe en „ de Staaten, moeten overlaaten." De Gezanten ſpraken toen nog eens met de Koninginne, die, eindelyk, verklaarde „ dat zy, „ in deeze hoogwigtige zaak, geen beſluit zou „ konnen neemen, zonder vooraf het Huis „ der Gemeenten daarover te hooren." De Gezanten, van dit antwoord der Koninginne, aan den Prinſe en de Staaten, kennis gegeven hebbende (s); werden 'er wederom eenigen gemagtigd, om, op 't ſtuk van de Overdragt der Landen aan Engeland, met den Prinſe te raadpleegen en te beſluiten. Doch Gouda en Woerden weigerden hierin te bewilligen. Ook wilden die van 't Noorderkwartier eerſt verſlag doen (t). De Gezanten bleeven, ondertuſſchen, in Engeland wagten, tot op de vergadering van 't Parlement. Doch de Koningin kon niet beſluiten, hun verzoek aldaar voor te ſtellen: noch gedoogen, dat zy 't zelven deeden. De Gezanten, toen

Filips III. 1576.

(r) Bor VIII. *Boek*, *bl.* 132 [661].
(s) Reſol. Holl. 11 *Maart* 1576. *bl.* 10.
(t) Reſol. Holl. 15, 23 *Maart* 1576. *bl.* 15, 30.

PHILIPS III. 1576. toen bespeurende, dat de Koningin voor eenen kryg met Spanje bedugt was, en daarom de Landen niet aanvaarden durfde; terwyl zy, aan den anderen kant, de Gezanten niet durfde afwyzen, uit vreeze, dat men zig met Frankryk verbinden mogt, begonden, eindelyk, ernstig aan te houden, om afscheid, welk hun, in Grasmaand, gegeven werdt, verklaarende de Koninginne „ dat zy, op 't verzoek der Gezanten, nader antwoorden zou, „ als zy eerst bezogt zou hebben, of 'er geen „ middel ware, om vrede met den Koning te „ maaken." Te vooren, hadt zy zig reeds laaten verluiden, dat zy de bescherming der Landen op zig neemen zou, als de Vrede niet kon getroffen worden. Voorts begeerde zy, dat men geen verbond met Frankryk, ten haaren nadeele, zou aangaan. De vrede, meende zy ook, zou haast getroffen zyn, als men den Roomschen Godsdienst toeliet. Doch de Gezanten verzekerden haar, dat men van deezen Godsdienst, in Holland en Zeeland, reeds t'eenemaal vervreemd was. Ook deeden zy toen nog een verzoek, om eenige penningen te mogen ligten. Doch de Koningin verklaarde zulks niet te konnen gehengen, voor dat zy de voorgenomen' middelen van bevrediging in 't werk gesteld hadt. Zy liet hun egter toe, tweehonderd man te werven, en twee-endertig stukken geschut in te koopen en te vervoeren (u). Ten besluite, betuigde zy haare hertelyke genegenheid tot de Landen, en beloofde, by de Vredehandeling, die

(u) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 131 [662].

die zy voorhadt, voor de behoudenis van den Hervormden Godsdienst, te zullen zorgen. Met dit afscheid, keerden de Gezanten wederom naar Holland, daar zy, op den negentienden van Grasmaand, verslag hunner verrigtingen deeden, ter Staatsvergaderinge (v). FILIPS III. 1576.

De Staaten, dus afgeweezen in Engeland, begonden 't oog naar Frankryk te wenden. Zy zagen, dat zy, den oorlog alleenlyk verweerenderwyze konnende voeren, eindelyk, voor 's vyands magt, zouden moeten bukken: en tot eenen aanvallenden kryg, behoefden zy uitheemsche hulpe. Henrik de III, Koning van Frankryk, hadt den Prinse reeds te kennen gegeven, dat men, diergelyken voorstel als in Engeland gedaan was, aan hem of zynen Broeder, den Hertoge van Alençon, begeerende te doen, beter antwoord te wagten hadt. Ook was 't de Koninginne Moeder hierin eens met den Koning (w). De Edelen en Steden van Holland en Zeeland, Gouda uitgenomen, welk nimmer tot het aanzoeken van uitheemschen onderstand bewilligen wilde, besllooten dan, dat de Prins, nevens eenige Gemagtigden, met Frankryk, in onderhandeling treeden zou (x). In 't voorbygaan, moeten wy aanmerken, dat *Henrik, Koning van Navarre*, ten deezen tyde, ook scheen te staan naar 't gebied over deeze Landen. Hieruit sproot de aanbieding van tien of twintig vendelen Knegten, den Prinse, in

XX. Begin der onderhandelingen met Frankryk.

(v) Resol. Holl. 19 *April* 1576. *bl.* 42.
(w) Reyd I. *Boek*, *bl.* 12.
(x) Resol. Holl. 28 *April* 1576. *bl.* 57, 58.

Filips III. 1576.

in Lentemaand, gedaan, die egter, beleefdelyk, van de hand geweezen was (y). De handel met den Koning van Frankryk bleef ook eene geruime poos steeken, ter gelegenheid van het misnoegen aan het Fransche Hof, tusschen den Koning en zynen Broeder, den Hertoge van Alençon (z), en van de verandering, sedert, gevallen in de Regeeringe der Nederlanden.

XXI. Krimpen hernomen.

De onderhandelingen met Engeland en met Frankryk deeden duidelyk zien, in hoe groote verlegenheid, de Staaten deezer Landen geraakt waren. De Prins zelf vondt zig, ten uitersten, benard. Want schoon 't hem gelukt was, op den eenentwintigsten van Sprokkelmaand, de sterke schans te Krimpen en nog twee anderen, in deezen oord, te herwinnen (a), van welken aanslag de Graaf *Filips van Hohenlo*, Broeder van Graave Wolf, onlangs herwaards gekomen (b), om den Prinse, in zaaken van oorloge, tot hulp te dienen, op eene Jaarwedde van vyfduizend guldens (c), 't beleid gehad hadt; was zyne Doorlugtigheid egter bekommerd, dat hem de gemeenschap tusschen Holland en Walcheren, door het bemagtigen van Zierikzee, zou afgesneeden worden. De geringe hoop op den handel in Engeland prangde hem, insgelyks, zeer: en wil men, dat hy, nu of wat laater, den wanhoopigen voorslag zou hebben gedaan,

's Prinsen wanhoopige voorslag.

(y) Resol. Holl. 15 *Maart* 1576. *bl.* 19. *Zie ook* BOR IX. *Boek*, *bl.* 153 [691].
(z) DANIEL *Tom.* IX. *p.* 50, 51.
(a) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 133 [662].
(b) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 101 [617].
(c) Resol. Holl. 12 *Nov.* 1575. *bl.* 729.

daan van, na 't verbranden der molens en 't doorsteeken der dyken, om 't Land voor den vyand te onbruik te maaken, met vrouwen en kinderen en 't beste der tilbaare haave, scheep te gaan, en eene veiliger verblyfplaats op te zoeken (*d*). 't Zy dat hy waarlyk gemeend hebbe, dat de zaaken tot zulk een uiterste waren gebragt, 't zy hyze ten ergsten heeft willen afmaalen, om de Staaten, te eerder, tot het inhaalen van uitheemsche hulpe te doen besluiten.

XXII. Dood van den Landvoogd Requesens.

Maar midden in deeze verlegenheid, sterft de Landvoogd Don Louis de Requesens. Eene heete of Pestkoorts, die hem slegts vyf dagen in 't bedde gehouden hadt, benam hem 't leeven, op den vyfden van Lentemaand (*e*). Hy was nog niet lang in 't bewind geweest, toen hy de agting van 't volk, ziende hem Alvas voetstappen te digt volgen, grootendeels, begon te verliezen (*f*). Ook wil men, dat hy zelf berouw van 't aanvaarden der Landvoogdye gehad heeft (*g*). Hy overtrof Alva egter, in beleid, in vaardigheid, in bescheidenheid en in Godsdienstigheid. Doch in Krygskunde moest hy verre voor hem zwigten. Voorts hieldt hy, zo wel als Alva, alle de Nederlanders voor Ketterseh, en ter dier oorzaake, voor ongetrouw aan den Koning (*h*). Filips hadt hem last gegeven, om, des noods, eenen opvolger te noemen.

(*d*) HOOFT XI. *Boek*, *bl.* 452.
(*e*) VIGLII Epist. Select. *Ep.* CLXXVIII. *p.* 407. BOR VIII. *Boek*, *bl.* 134 [663].
(*f*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CCXXX. *p.* 804.
(*g*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CXCIV. *p.* 734.
(*h*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CCLXIV. *p.* 860.

FILIPS II. 1576. men. Ook vindt men, dat hy Barlaimont tot het beleid der zaaken van Regeeringe gedoodverwd, en 't bewind des oorlogs, voor den Graave van Mansfeld, geschikt hadt (*i*). Doch zyne schielyke dood hadt hem belet, de laatste hand aan deeze schikking te leggen (*k*). De Raad van Staate nam dan, terstond na zyn afsterven, het opperbewind over alles in handen. Ook kwamen 'er, eerlang, Brieven uit Spanje, waarby die Raad, door den Koning, in 't aangenomen bewind, bevestigd werdt, tot dat zyne Majesteit eenen anderen Landvoogd herwaards zenden zou (*l*). Men hieldt deeze Brieven, in 't eerst, by 't gemeen, voor verdigt (*m*); doch sloeg 'er allengskens geloof aan. De Raad van Staate bestondt thans slegts uit drie Leden, den Hertog van Aarschot, den Graaf van Barlaimont en Viglius. Doch zy verkooren 'er, op 's Konings last, nog vier Leden by, Hieronimus Roda, eenen Spanjaard, Christoffel Assonville, Maximiliaan Vilain van Gend, Heer van Rassinghem, en Arnoud Sasbout, thans President van den Geheimen Raad. Van Roda alleen, beloofde het volk zig weinig goeds: vreezende men, in 't gemeen, dat hy, als een opvolger van Vargas, 't gezag des Raads der Beroerten te zeer zou zoeken staande te houden. De andere Raaden waren Nederlanders. Voorts werdt 'er een nieuwe Krygsraad opgeregt, die genoegzaam geheel-

De Raad van Staate aanvaardt de Regeering.

(*i*) LANGUETI Epist. *Libr.* I. [II]. *Ep.* LXX. *p.* 177.
(*k*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VIII. *p* 464.
(*l*) BOR VIII. *Boek*, *bl.* 134 [663].
(*m*) LANGUETI Epist. *Libr.* I. [II]. *Ep.* LXXIV. *p.* 181.

heellyk uit Spanjaards bestondt: De Graaf van Mansfeld, dien sommigen ook onder de Leden des Raads van Staate tellen (n), schynt een lid van deezen Krygsraad geweest te zyn. De Raad van Staate droeg hem, by voorraad, de Steêvoogdy van Brussel op (o): 't welk veelen heeft doen schryven (p), dat hem 't opperbeleid der zaaken van oorloge was toevertrouwd. FILIPS II. 1576.

Eer wy Requesens geheellyk verlaaten, konnen wy niet voorby, aan te merken, dat hy, by eene Ordonnantie van den zestienden van Zomermaand des voorleeden jaars, bevolen hadt, het jaar, voortaan, alomme, met den eersten van Louwmaand, en niet meer met Paaschdag, aan te vangen, vernietigende dus den zogenoemden styl van den Hove, die veele duisterheid en verwarring, in oude en laatere schriften, hadt beginnen te veroorzaaken (q). Uit het Register der Staatsbesluiten van Holland, is af te neemen, dat men, hier, reeds eenige jaaren geleeden, het jaar van den eersten van Louwmaand begonnen hadt. Ook vind ik, dat men, reeds in 't jaar 1532, gepoogd hadt, deeze verandering des Jaarstyls, ten Hove, door te dringen (r). Jaarbegin op den eersten van Louwmaand vastgesteld.

De onverwagte dood des Landvoogds gaf den Prinse van Oranje en den Hollanderen en Zeeuwen wederom eenigen moed. Men hoopte, dat de Raad van Staate den oorlog zo sterk niet zou voortzetten, als tot hiertoe geschied XXIII. Gevolgen van de dood des Landvoogds.

(n) TASSIS Libr. III. p. 200.
(o) VIGLII Epist. Select. Ep. CLXXIX. p. 409.
(p) Na BOR IX. Boek, bl. 137 [667].
(q) BOR VIII. Boek, bl. 120 [644].
(r) MR. AERT VAN DER GOES Regist. bl. 187.

FILIPS II. 1576. ſchied was: ook verwagtte men, dat Nederlanders, gelyk de meeſte Raaden waren, zo ſtyf niet ſtaan zouden, op het uitſluiten van den Onroomſchen Godsdienſt, en dat men, hierom, de afgebroken' Vredehandeling, met beteren uitſlag dan voorheen, zou konnen hervatten. De Koningin van Engeland ſloeg ook agt op de verandering, die de dood des Landvoogds ſcheen te zullen veroorzaaken, vaardigende, terſtond daarna, brieven af aan den Prinſe en de Staaten, waarin zy te kennen gaf „ dat zy 't bewind over de „ Landen niet met eere aanvaarden kon, voor „ dat zy een Gezantſchap naar Spanje gezonden hadt, om te beproeven, of de Koning tot „ geene vreedzaame gedagten zou te brengen „ zyn." Zy verzogt te gelyk, bedugt voor eene onderhandeling met Frankryk „ dat men, terwyl zy de vrede zou zoeken te bewerken, „ geene uitheemſche hulp wilde inhaalen(*s*)." Uit welk ſchryven, te ſpeuren was, dat de Koningin een weinig veranderd was van gedagten, ſedert het overlyden des Landvoogds. Doch in Holland en Zeeland, was men ook een weinig veranderd. Men wilde zig nu met geene uitheemſche Mogendheden inlaaten, voor dat men hadt afgewagt, welke gevolgen de nieuwe wyze van Regeering hebben zou.

Schryven der Koninginne van Engeland.

XXIV. Bedryf des Raads van Staate.

De Raad van Staate ſcheen, in 't eerſt, te willen treeden in de maatregels des overleeden Landvoogds. 't Beleg van Zierikzee en van Woerden werdt voortgezet. Ook verboodt de Raad, in Grasmaand, op nieuws, al-

(*s*) BOR IX. *Boek*, *bl.* 137 [667].

allen handel met die van Holland en Zeeland (*t*), ten zelfden tyde egter, den Stadhouder Hierges en den Raade van Holland, zittende te Utrecht, last geevende, om de Steden deezer twee Landschappen, schriftelyk, te noodigen, tot onderwerping aan den Koning (*u*): doch dit schryven deedt geene vrugt altoos. De Prins, al zyn vermogen aanwendende, om zig, tegen de poogingen der Spaanschen, te verzetten, dreef, derhalve, terstond na de dood des Landvoogds, de Vereeniging tusschen Holland en Zeeland, waarover, in 't voorleeden jaar reeds, gehandeld was, ernstelyk door. De Staaten der beide Landschappen waren, door hem, tegen den elfden van Lentemaand, te Delft, beschreeven: en hy hadt hun, hier, schriftelyk, de noodzaaklykheid der Vereeniging zo leevendig vertoond, dat men 'er met ernst aan begon te arbeiden. Men vreesde den Prinse, met het verschuiven van dit werk, verder te zullen vertoornen, hebbende hy zig reeds misnoegd getoond „, dat de Staaten zynen „ goeden raad zo kwalyk naarkwamen: en „ wederom betuigd, dat hy niet langer in de „ Regeering zou konnen blyven, en liever „ zien zou, dat een ander in zyne plaatse „ gesteld werdt, zo men geenen beteren voet „ wilde beraamen, op de Vereeniging, op „ de eenpaarige heffing der gemeene middedelen, en op het gereeder voldoen van 't „ Krygsvolk (*v*)." Men bragt dan 't stuk der Ver-

Oranje doet, eindelyk, het Verbond van Vereeniging tusschen Holland en Zeeland sluiten.

(*t*) Bor IX. *Boek*, *bl.* 147 [681].
(*u*) Bor IX. *Boek*, *bl.* 147 [682].
(*v*) Resol. Holl. 13 *Maart* 1576. *bl.* 11.

Filips III. 1576. Vereeniging in de Vroedschappen der Steden van Zeeland en 't Noorderkwartier, die 'er nog niet op besslooten hadden; in welken het, door Gemagtigden van zyne Doorlugtigheid, werdt voortgezet (*w*). Eindelyk, werdt het Verbond van Vereeniging tusschen Holland en Zeeland, te Delft, op den vyfentwintigsten van Grasmaand, door den Prinse, door de Edelen, en door de Gemagtigtigden der Steden, Dordrecht, Delft, Leiden, Gouda, Rotterdam, Gorinchem, Schiedam, Briele, Geertruidenberg, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Edam, Monnikendam, Medenblik, Purmerende, Middelburg, Zierikzee, Vlissingen en Veere getekend. 't Schynt, dat Bommel ook in dit Verbond heeft willen begreepen zyn (*x*); doch men heeft deeze Stad niet toegelaaten. De Steden Schoonhoven en Oudewater, in 's vyands handen gevallen, en Woerden nog belegerd zynde, konden nu 't Verbond niet tekenen, dat, voorleeden jaar, door haare Gemagtigden, reeds getekend was. Daarentegen tekenden nu Leiden en Geertruidenberg, die, te vooren, niet getekend hadden. Het Verbond zelf kwam genoegzaam overeen met dat van voorleeden jaar. „ De hooge Regeering „ werdt, by het zelve, door de Staaten, „ *voor zo veel in hen was*, aan den Prinse, on„ der den naam van *Hooft ende hoogste Overig„ heydt*, opgedraagen, met volkomen' magt, „ om *soo lange de Landen in oorloge ofte wapenen* zou-

De hooge Overheid wordt hem opgedraagen, gedurende den oorlog.

(*w*) Resol. Holl. 22 *April* 1576. *bl.* 48.
(*x*) Resol. Holl. 23 *Maart* 1576. *bl.* 28.

„ *zouden zyn*, *als Souverein ende Overhooft*, te „ mogen *gebieden en verbieden.* De Staaten, „ Amptenaars, Wethouders, Schutteryen en „ Gemeenten zouden zyner Doorlugtigheid, „ tot onderhouding van het Verbond, trou„ we en gehoorzaamheid zweeren. Ook zou „ de handhaaving van het zelve en van 's „ Lands voorregten, van wege den Prin„ se, by eede, beloofd worden. Wyders, „ werdt beraamd, dat die van 't Noorder„ kwartier en van Zeeland elk drie Gemag„ tigden in Holland hebben zouden, en die „ van Holland, daarentegen, ook drie Ge„ magtigden in 't Noorderkwartier, en drie „ in Zeeland, om voor de onderhouding van „ 't Verbond te zorgen (5). De Prins zou „ deeze Gemagtigden kiezen, uit eene be„ noeminge der Staaten (y)." In het Berigtschrift voor deeze Gemagtigden, hadt de Prins, naar sommiger verhaal, eenige dingen doen stellen, die men hieldt te stryden met de voorregten der Steden, onder verklaaring, nogtans, dat menze in geen gevolg trekken zou. De Steden waren hierover kwalyk te vrede, en vindt men, dat die van Middelburg gezeid zouden hebben „ dat „ men den luiden, tot voorstand der vryheid aller-

(y) Resol. Holl. 28 *April* 1576. *bl.* 59. BOR IX. *Boek*, *bl.* 138, 140 [668, 672]. Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 2124.

(5) Ik vind, dat de Hollandsche Gemagtigden in Zeeland, kort hierna, nevens de Zeeuwschen, in 't Eiland Thoolen, verpagtingen gedaan hebben. *Regist. ten Raede van Middelb.* 7 Sept. 1577. f. 303. *rect.* Dit geschiedde, in gevolge van dit Verbond; doch is van geen' langen duur geweest.

FILIPS III. 1576. „ allerlei zwaarigheden deedt ondergaan, en „ hun, ondertusschen, door zulke byvoeg- „ sels van de dingen in geen gevolg te zul- „ len trekken, hunne vryheden scheen te „ willen beneemen (z).” De Gemagtigden bleeven egter in bewind, zo lang de Prins in 't leeven was; doch na zynen dood, heeft menze, wederzyds, t' huis ontbooden, en Holland, Zeeland en Westfriesland, welken de Prins, door het Verbond, waarvan wy spreeken, tot één Landschap scheen te willen maaken, zyn wederom twee, en, in zeker opzigt, drie byzondere Landschappen geworden.

XXV. Lasten van Holland en Zeeland. Oranje, dus 's Lands Regeeringe op eenen vasteren voet dan te vooren gebragt hebbende, zogt de Staaten, van tyd tot tyd, te beweegen, tot het inwilligen van nieuwe Beden, uit welken, de kosten moesten gevonden worden, die, tot het ontzet der belegerde Steden, en tot de verdere lasten des Krygs vereischt werden. In Lentemaand, hadden die van Holland, voor 't meerder gedeelte, reeds bewilligd, in vyfenvyftigduizend ponden eens (*a*). Doch de Prins vorderde, ten zelfden tyde, van Holland en Zeeland, tot het onderhoud van honderdentien vendelen Knegten en honderd Oorlogsschepen, tweehonderdentienduizend guldens ter maand, te gelyk eenige middelen van belasting op de verteeringe voorslaande, uit welken, deeze somme zou konnen gevonden wor-

(z) Leeven van Willem den eersten, II. *Deel*, *bl.* 620.
(*a*) Resol. Holl. 1 *Maart* 1576. *bl.* 8.

worden. De Staaten hadden ook hierin bewilligd: hoewel die van Zeeland en 't Noorderkwartier, in 't eerst, eenige zwaarigheid gemaakt hadden (*b*). Nu vorderde hy, in Zomermaand, nog honderdduizend guldens eens van die van Holland, welken, insgelyks, beloofd werden (*c*). Doch 't kwam, onaangezien zulke zwaare inwilligingen, ten deezen tyde, met 'sLands middelen, zo schaars om, dat de Prins en de Staaten besloten, het Haagsche Bosch om te doen houwen, en, met grond met al, te verkoopen; doch de onderhoorigen van den Hove en de Wethouderschap van den Haage bragten, na veel aanloopens, te wege, dat men 't Bosch staan liet, mids de vertooners duizend guldens eens aan den Lande betaalden, en die van den Haage de Staaten ontsloegen van de voldoeninge van vyftienhonderd guldens, wegens klokken, door hen, uit de Stede gehaald (*d*), om geschut van te gieten.

Filips III. 1576.

Aanslagen des Prinsen.

De Prins, zig nu eenigszins in staat gesteld vindende, om iet te onderneemen, smeedde verscheiden' aanslagen, die allen ongelukkig uitvielen. Barthold Entes, die, volgens Staatsbesluit, niet meer in 's Lands dienst te water gebruikt mogt worden, was, in 't voorleeden jaar, door den Prinse, voorzien met last (*e*), om, te Breemen en daaromtrent, eenig volk aan te neemen, waarmede hy zig op ter Schel-

(*b*) Resol. Holl. 15, 17 *Maart*, 24 *Aug*. 1576. *bl*. 16, 19, 142.
(*c*) Resol. Holl. 10, 14 *Juny* 1576. *bl*. 87, 88.
(*d*) Resol. Holl. 14 *Januar*. 1576. *bl*. 1. Bor IX. *Boek*, *bl*. 141, 143 [673, 676].
(*e*) Resol. Holl. 8 *Aug*. 2 *Octob*. 1575. *bl*. 551, 667.

FILIPS III. 1576. Schelling onthieldt. Van hier deedt hy, in Bloeimaand deezes jaars, eenen inval in Friesland, en verschanste zig te Oostmerhoorn. Doch de Heer van Billy noodzaakte hem, eerlang, de schans te verlaaten: waarna zyn meeste volk verliep (*f*). Wat vroeger, hadden de Staatschen ook toeleg gemaakt, om Harlingen te verrassen, en Amsterdam in te neemen: doch beide deeze aanslagen mislukten (*g*). In den aanvang van Bloeimaand, stak Sonoi af van Edam, zeilde de Vegt in, en bemagtigde Muiden. 't Slot, schoon toen nog geene aarden wallen, en slegts twintig man in hebbende (6), zag hy egter, niet zonder grof geschut, te winnen. Doch eer dit aankwam, noodzaakte hem de Amsterdammers, van eenig volk van Hierges verzeld, de Plaats wederom te verlaaten (*h*).

XXVI. Zierikzee gaat over by verdrag. De Raad van Staate deedt, midlerwyl, 't beleg van Zierikzee en Woerden voortzetten. Men hadt reeds meer dan eens gepoogd, volk en voorraad in Zierikzee te brengen; doch was geduurig, met verlies, afgeweezen.

(*f*) BOR IX. *Boek*, *bl.* 144 [677].
(*g*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CCLXV. *p.* 863.
(*h*) BOR IX. *Boek*, *bl.* 144 [677].

(6) HOOFT schryft (XI. Boek, bl. 448.) dat het Slot, door Paulus van Loo, bewaard werdt. Doch van elders blykt, dat van Loo, in of omtrent Wynmaand des voorleeden jaars, door de Staatschen, zynde opgeligt (VIGLIUS *ad* HOPP. *Epist.* CCLVI. p. 850.), nog te Delft in hegtenis zat in Zomer- en Hooimaand deezes jaars. Maar, verligtenis van kerker bekomen hebbende, ontsnapte hy, in Oogstmaand daaraan. *Resol. Holl.* 21 Juny, 26 July, 30 Augusti. 1576. bl. 98, 123, 144.

zen. Oranje, die 't ontzet dier Stede zeer ter herte nam, was, in 't begin van Bloeimaand, zelf, ten deezen einde, met bewilliging der Staaten (*i*), naar Walcheren vertrokken. Zyn toeleg was, de schans der Spaanschen, op den dyk te Borndam, te bestooken, met twee zwaare Oorlogschepen; doch Mondragon kreeg 'er de lugt van, en wist den aanslag te verydelen. Naderhand, deedt men nog eenige poogingen, om de Stad te ontzetten; maar alles liep hier den Staatschen tegen. Die van binnen dan, ziende, dat het ontzet te vergeefs verwagt werdt, besslooten, eindelyk, op den negenentwintigsten van Zomermaand, de Stad, by verdrag, over te geeven. Zy moest, tot afkooping der plondering, en voor de behoudenis haarer voorregten, tweehonderdduizend guldens belooven. Doch men gaf haar hoop, dat de Koning haar de helft deezer somme zou kwytschelden. De bezetting zou, wel met geweer en pakkaadje; doch met stille trom, doove lonten en opgewonden' vendels uittrekken. De Bevelhebber van Dorp hadt, binnen eene maand, de vryheid des Heeren van Haamstede te bezorgen, of zelf in hegtenis te keeren. De Hoogbaljuw Vosbergen, die uitdruklyk van 't Verdrag uitgeslooten was (*k*), werdt, zo dra Mondragons Waalen in de Stad waren gekomen, scherpelyk nagespoord, eerlang gevat, en voor Mondragon gebragt, die hem 't bedrog, waar van wy te vooren (*l*) mel-

(*i*) Resol. Holl. 3 *May* 1576. *bl.* 70.
(*k*) Bor IX. *Boek*, *bl.* 137, 145 [667, 678].
(*l*) Bl. 73.

FILIPS III. 1576.

melding gemaakt hebben, edelmoediglyk kwytscholdt, en de Stad tot zyne gevangenis gaf, waaruit hy egter, niet lang hierna, ontsnapte, den Graave van Hohenlo toen zulk eene opening geevende van derzelver gelegenheid, dat menze daarna te eerder wederkreeg (7).

Aanslag op Geertruidenberg.

Eenige weeken voor 't overgaan van Zierikzee, hadden de Koningschen eenen aanslag voor op Geertruidenberg, waarin hun 't volk van Hopman *Enzenberg*, binnen de Stad in bezetting leggende, behulpzaam zou zyn (*m*); doch de toeleg werdt van passe ontdekt en gestuit (*n*). In Hooimaand, kreeg men de lugt van eene onderneeming op Gouda, welke Stad, terstond, door den Prinse, van meer volks voorzien, en merkelyk versterkt werdt (*o*).

XXVII. Hevige twist met de Engelschen bygelegd.

Omtrent deezen tyd, was 'er een hevig geschil ontstaan, tusschen die van Holland en Zeeland en de Engelschen. De onzen, ontdekt hebbende, dat de Brabanders, op Fransche en Engelsche naamen, sluikhandel in Spanje dreeven, hadden zig, sedert eenigen tyd, eene gewoonte gemaakt van alles te neemen, wat hun in zee te zwak ontmoette. Men eigende zig, 't is waar, den buit niet toe,

(*m*) Resol. Holl. 14 *Juny* 1576. *bl.* 89.
(*n*) BOR IX. *Boek*, *bl.* 148 [683].
(*o*) BOR IX. *Boek*, *bl.* 153 [690].

(7) Dus spreekt 'er HOOFT van (IX. Boek, bl. 451). Doch alzo Zierikzee van de Waalen verlaaten was, toen het, door 's Prinsen volk, bezet werdt, kan men, naauwlyks, begrypen, hoe Vosbergens opening iet heeft konnen toebrengen, tot het eerder wederkrygen der Stad.

toe, voor dat hy, door de Admiraliteit, op welke de Prins, wat laater, van nieuws orde stelde (*p*), of, by hooger beroep, door den Raade in Holland, wettig gekeurd was; wanneer 't Land 'er een vyfde van trok. Doch als de genomen' goederen den vrienden wedergegeven werden, was men zelden gewoon, hun iet voor 't nadeel, geleeden by het vergteren der reize, toe te leggen. Hieruit rees een vinnige twist met de Engelschen, die op 't wederzyds neemen en beslaan van verscheiden' schepen uitliep. In Hooimaand, werdt 'er egter, door Gemagtigden der Koninginne, een Verdrag met den Prinse, te Middelburg, getroffen, volgens welk, de beslaagen' schepen werden vrygegeven. Doch de Engelsche Vrybuiters hielden zig niet lang aan dit Verdrag. Zy namen, in Oogstmaand, wederom eenige Zeeuwsche schepen, waarom die van Holland de Heeren van Assendelft en Casembrood benoemden, om, uit hunnen naam, hierover, vertoogen te doen aan de Engelsche Koninginne (*q*). Ook zondt de Prins *Jaques Taffyn* naar Engeland. De twist, uit welken de Spaanschen zig reeds veel voordeels beloofd hadden, werdt, nog voor 't einde des jaars, bygelegd (*r*). 't Is te vermoeden, dat de Koningin 't geschil zo lang draagende hieldt, om, onder deksel van het zelve, wanneer zy 't goedvinden zou, over de bescherming van Holland en Zeeland, te kon-

(*p*) Bor IX. *Boek*, *bl.* 164, 166 [705, 708].
(*q*) Resol. Holl. 4, 12 *Sept.* 1576. *bl.* 151, 156.
(*r*) Bor IX. *Boek*, *bl.* 137, 154 [667, 691] Meteren V. *Boek*, *f.* 103 *vers.*

Filips III. 1576. konnen handelen. Wy zullen beneden zien, dat zy, van tyd tot tyd, meer belang kreeg, om zig in de Nederlandſche zaaken te ſteeken. Ook zou men wel haaſt genoodzaakt geweeſt zyn, om, op nieuws, met haar in onderhandeling te treeden, zo de muitery van 's Konings Krygsvolk en het ſamenſpannen der gemeene Nederlanden tegen hunnen overlaſt de zaaken van den Prinſe en van Holland en Zeeland niet eene geheel andere gedaante gegeven, en het bondgenootſchap te wege gebragt hadden, welk nog verſcheiden' Nederlandſche geweſten vereenigd houdt. De oorſprong en de merkwaardige gevolgen deezer muiterye ſtaan ons dan hier, beknoptelyk, te ontvouwen.

XXVIII. Muitery van 's Konings Krygsvolk in Schouwen. 's Konings Krygsvolk, dat voor Zierikzee gelegen hadt, was, by 't overgaan der Stede, wel twee-entwintig maanden ſolds ten agteren, en men hadt hun voldoening beloofd, na dat de Stad bemagtigd zyn zou. Doch de hondderdduizend guldens, door de Burgerye, opgebragt, ſtrekten niet ver genoeg. De Spanjaards, in Schouwen leggende, ſtaken dan eerſt de ooren op, roepende om volle betaalinge, en dreigende 't Land anders in vuur en vlam te zullen zetten: waarvan zy een ſtaal toonden aan het Dorp Nieuwkerk, op den dertienden van Hooimaand. Hun voorbeeld werdt gevolgd, door de Walſche bezetting van Zierikzee, die Mondragon naauwlyks tot ſchaamte, niet tot ſtilſtand wiſt te brengen (s). De Spanjaards, eindelyk, 't platte

(s) Bor IX. *Boek*, *bl.* 147 [681].

te land kaal gestroopt hebbende, verlaaten Schouwen, en begeeven zig naar Brabant. Te Heerentals, komt hun de Graaf van Mansfeld spreeken; doch alzo hy geen geld genoeg uitloofde, lieten zy zig niet stillen. Gaarne zouden zy te Mechelen of te Brussel binnen gelaaten geweest zyn; maar hier afgeweezen, rukken zy naar Vlaanderen, en overvallen Aalst op den zesentwintigsten van Hooimaand, stellende al 't onderhoorig Land, welk wel honderdenzeventig Dorpen begreep, onder brandschatting (*t*). Te Brussel, daar men reeds drie vendelen Spanjaards ter poorte uit gedreeven hadt, raakt de Gemeente, op deeze tyding, in roere, streeft naar 't Hof, scheldt de Raaden van Staate voor verraaders, en ontweldigt den Graave van Mansfeld de sleutels der poorten. De Raad verklaart, hierop, de muitende knegten voor weêrspannig tegen den Koning, en voor vyanden des Lands. Wat laater, kreegen de Staaten verlof van den Raad, om zig te wapenen tegen de muiters: gelyk, terstond, door Brabant, en vervolgens door Henegouwen en Vlaanderen, geschiedde. De andere Spaansche Knegten, die zig, tot hiertoe, stil gehouden hadden, ziende de Staaten bezig met werven, meenden, dat men 't op hen gemunt hadt, verlieten hunne Oversten, en voegden zig, in merkelyken getale, by de muiters te Aalst. De Spaansche èn Italiaansche Ruitery werdt, uit Holland, ontbooden, schoon tegen den zin des Raads van Staa-

FILIPS III. 1576.

Aalst bemagtigd.

Opschudding te Brussel.

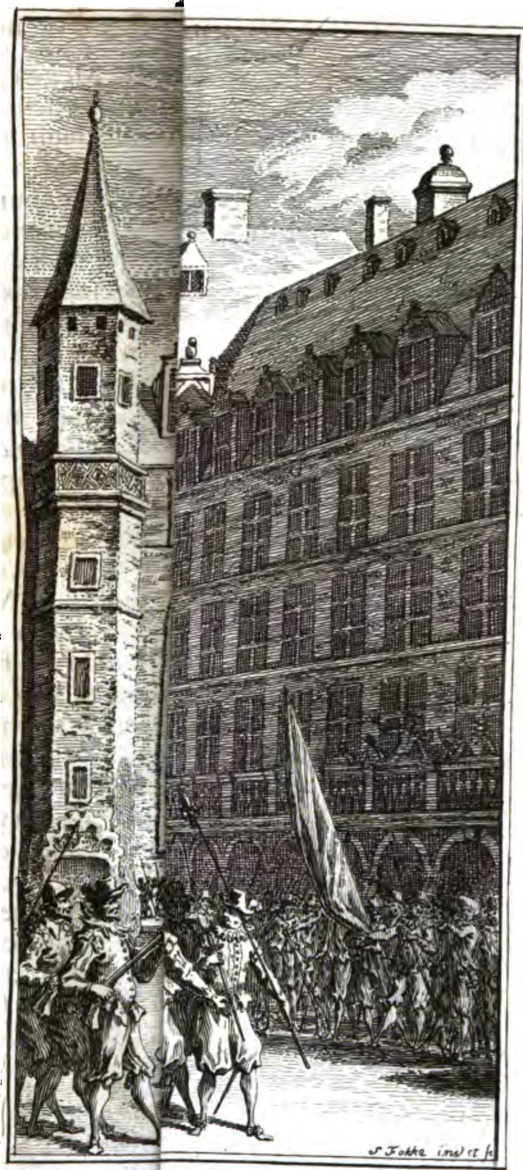
(*t*) BOR IX. *Boek*, *bl.* 154 *enz.* [692 *enz.*]

FILIPS III. 1576. Staate. Ook brak de Graaf van Megen, ten deezen tyde, 't beleg van Woerden op, trekkende naar Brabant, om de muiters te keer te gaan (*u*). Zeer verward stonden hier toen de gemeene zaaken, zynde de muiters, met sommigen hunner Landsluiden en met de Staaten; den Raad van Staate met de muiters en met de voornaamste Spanjaards oneenig; waardoor de kryg tegen den Prins en de Hollanders en Zeeuwen bezwaarlyk kon worden voortgezet. Voorts waren de Spaanschen zonderling gestoord op de Staaten van Brabant, die, onlangs, op 's Konings naam, den vreemdelingen het hebben van Ampten, in Brabant, verbooden hadden (*v*).

's Prinsen schryven aan de overheerde Nederlanden.

Oranje verzuimde niet, zyn voordeel te doen, met de ongelegenheid, waarin hy de Spaanschen zag steeken. Hy hieldt, te Middelburg, een waakend oog op 't gene in Brabant en Vlaanderen omging, midlerwyl Brieven afvaardigende, aan de Staaten van Brabant, Gelderland, Vlaanderen, Utrecht en andere Landschappen, waarin hy hen allen vermaande „ om zig te vereenigen tegen de „ Spanjaards, en de vryheid te verwerven, „ die nu voor de deur stondt, en hun, door „ de verdeeldheid hunner verdrukkeren, van „ zelve, werdt aangebooden." Hy verzekerde hun tevens „ dat hy geene verandering „ in den Godsdienst zogt, gelyk hem ten onregte naging; maar zig, omtrent dit stuk, „ naar 't besluit der algemeene Staaten, dagt te

(*u*) BOR XIX. *Boek*, *bl.* 163, 167 [704, 711].
(*v*) BOR IX. *Boek*, *bl.* 141 [673].

De 't jaar 1576.

„ te voegen." Eindelyk, boodt hy hun zy- nen dienst en den bystand der Staaten van Holland en Zeeland aan, verklaarende „ gee- „ nen anderen toeleg te hebben, dan de Ne- „ derlanden in de gekreukte voorregten te „ herstellen en te handhaaven." Diergelyke Brieven zondt hy ook aan *Filips*, *Graave van Lalaing*, en aan andere Nederlandsche Hee- ren (*w*). Zyn schryven bragt zo veel te we- ge, dat men, in Brabant en in Vlaanderen, allereerst, op eene Verbindtenis met Holland en Zeeland begon te denken. De Heer van Glimes ook, zig diep hebbende ingelaaten met de Staatsche partye, verstoutte zig, in den aanvang van Herfstmaand, niet zonder medeweeten, zo geloofd werdt, van den Prin- se van Oranje (*x*), ja, volgens de verklaaring van die van Brussel van den jaare 1584, op zynen raad, en dien der gemagtigden van Hol- land en Zeeland (*y*), met zyne twee vende- len Waalen, het Hof te Brussel te overvallen, en de Raaden van Staate en anderen, die men verdagt begon te houden van te zeer met de Spanjaards te heulen, in hegtenis te nee- men (*z*). Hy dekte zig, met den naam der Staaten van Brabant; die egter, naderhand, loochenden, hem hiertoe last gegeven te hebben. Eenige Raaden, in 't gemeen *Pa- triotten* genoemd, werden, terstond, geslaakt; doch Mansfeld, Barlaimont, Viglius, Asson- ville en Del Rio, die men * *Spaansch*gezin-

FILIPS III. 1576.

De Raad van Staate wordt in hegtenis genomen.

Gedeeltelyk geslaakt.

* *Gespandenjoliseerden.*

(*w*) BOR IX. *Boek*, *bl.* 156 *enz.* [694 *enz.*].
(*x*) LANGUETI Epist. *Libr.* I [II.] *Ep.* LXXXVIII. *p.* 230.
(*y*) *Zie* BOR XIX. *Boek*, *bl.* 20 [477].
(*z*) TASSIS *Libr.* III. *p.* 208.

Filips III. 1576.

den noemde (*a*), nevens de Geheimschryvers Berti en Schaarenberg, eenen geruimen tyd, bewaard (*b*). Viglius werdt egter, in Wynmaand, ontslaagen (*c*). Hieronimus Roda, een der Raaden, wiens zoon, *Lodewyk*, men op Treurenberg gevangen gezet hadt (*d*), was, kort te vooren, vertoogen naar Antwerpen, daar hy, op de tyding van 't gene te Brussel geschied was, hevig uitvoer tegen den Hertoge van Aarschot, dien hy de wyt van alles gaf. De gevangen' Raaden, voorts, voor vroom, de overigen voor verraaders verklaarende, hieldt hy zig zelven voor het eenig getrouw lid des Raads, welk zyne vryheid nog hadt behouden, en hadt de koenheid van zig 't gezag eens Landvoogds aan te maatigen, te tekenen, en te zegelen, op 's Konings naam, en der Wethouderschap van Antwerpen te beveelen, zyne geboden te agtervolgen (*e*): welk bedryf de wettigheid der Regeeringe te onzekerer maaken moest.

Hieronimus Roda gedraagt zig als Landvoogd.

De Raad van Staate verklaart zyn gedrag voor onwettig.

Midlerwyl, hadden de Staaten van Vlaanderen het Slot te Gend doen beleggen, uit vreeze dat de bezetting den muiteren te Aalst mogt toevallen. Doch hierop raakten de Spanjaards, aan verscheiden' oorden, gaande, en vielen 'er, dagelyks, gevegten voor, tusschen hen en de Staatschen. De geslaakte Leden des Raads van Staate verklaarden toen de

(*a*) Strada *Dec.* I. *Libr.* VIII. *p.* 468.
(*b*) Thuanus *Libr.* LXII. *p.* 141. *coll.* *Libr.* LXIV. *p.* 209.
(*c*) Langueti Epist. *Libr.* I. [II.] *Ep.* XCII. *p.* 239.
(*d*) Tassis *Libr.* III. *p.* 209.
(*e*) Bor IX. *Boek*, *bl.* 169 [712].

de muiters andermaal voor vyanden, op den twee-entwintigsten van Herfstmaand, en gaven bevel, om zig alomme tegen hen te wapenen: te gelyk verbiedende, Roda, wiens gezag zy voor onwettig uitmaakten, ergens in te gehoorzaamen, en 's Konings Krygsvolk noodigende, om hun toe te vallen, onder belofte van volle betaalinge. De Staaten, te Brussel byeen gekomen, droegen 't opperbeleid der zaaken, zonderling van oorloge, den Hertoge van Aarschot op, hem, tot Stedehouder, den Graaf van Lalaing, tot Veldmaarschalk, den Heer van Goignies toevoegende. Ook benoemden zy eenige Heeren, uit welken hy zyne Raadsluiden te kiezen hadt. Voorts besloot men, de gemeene kragten der Nederlanden samen te trekken, en tegen de muiters te gebruiken (*f*).

Filips II. 1576.

Aarschot aan 't hoofd der Staatschen.

XXIX. De Vlaamingen verzoeken Oranje om onderstand.

De Vlaamingen, zig te zwak vindende, om het Slot te Gend te dwingen, vaardigden den Heer van Auchy af aan den Prinse van Oranje, om onderstand, in volk en geschut (*g*). Auchy was, kort te vooren, met verlof des Raads van Staate, by den Prinse geweest, om over 't slaaken van zynen Broeder, den Graave van Bossu, te spreeken: en zyne Doorlugtigheid hadt zig toen zo genegen getoond, om den overheerden Nederlanden by te staan, dat de Graaf van Roeux, Stadhouder van Vlaanderen, die 't Slot te Gend belegerd hieldt, en eenige Edelen van den Krygsraad nu 't oog op hem wierpen. Ook

(*f*) Bor IX. *Boek*, *bl.* 170 [714].
(*g*) Apolog. van Willem I. *bl.* 87.

FILIPS III. 1576. Ook verwierf Auchy twaalf metaalen ſtukken en zes vendels knegten, en beloften, dat 'er nog twee-entwintig, zo haaſt mogelyk, zouden volgen. Doch dit volk zou niets onderneemen mogen, tot nadeel van 't Roomſch geloof: alleenlyk zouden zy, binnens huis, Pſalmen mogen zingen en gebeden doen. Ter hunner verzekering, zou men hun de Stad Sluis in handen ſtellen. Andere plaatſen onder het Stadhouderſchap van Vlaanderen zouden zy niet mogen bemagtigen. Doch Auchy was nog niet uit Zeeland vertrokken, toen hem berigt werdt, dat de hulp noodeloos was, mids het aankomen van twee benden paarden te Gend. Sommigen dreeven ook, dat hy, ten opzigte van Sluis, zynen laſt overtreeden hadt. Hy egter, zig diets maakende, dat 's Prinſen hulp den meeſten Heeren, die hy meende te kennen, aangenaam zou zyn, bewoog Oranje, die zelf gaarne voet in Vlaanderen hadt, om hem, met het geſchut en de zes vendels, te laaten trekken. Sedert, zondt de Prins nog negen vendels, onder den Heere van den Tempel, naar Gend. Doch men ruimde zyner Doorlugtigheid, in plaats van Sluis, Nieuwpoort en Sas van Gend in.

XXX. Eerſte opening tot de Gendſche Vredehandeling.

Kort hierna egter, verzogten hem de Staaten van Brabant, Vlaanderen en Henegouwen, en Auchy zelf, uit den naam der gemagtigde Staaten, te Bruſſel vergaderd, dat hy zyn Krygsvolk te rug ontbieden wilde, zynde men gezind, eene wapenſchorſing met hem te ſluiten, en den Bredaſchen Vredehandel te hervatten, waartoe de Stad Gend

werdt

werdt voorgeslaagen (*h*). 't Schynt, dat de Vlaamingen reeds vreesden, dat de Prins te veel voets in Vlaanderen krygen zou, en dat zy, hierom, zyn Krygsvolk gaarne wilden loozen. Doch de Prins hadt geene ooren naar hun verzoek. Ook dagt hy, veelligt, dat zyn Krygsvolk der Vredehandeling nadruk byzetten zou, als het, zo wel als dat der Staaten, by der hand was, en eenige sterke Plaatsen bezet hieldt. Wyders, vind ik, dat *Willem Oom*, aan die van Holland, in Hooimaand, ook eenigen voorslag tot vrede gedaan heeft: waarop hem de Staaten vrygeleide gegeven hadden, om op Utrecht, naar Brabant, en elders te verreizen. Doch de muitery in Schouwen hierop gevolgd zynde, werdt hy, in zyn huis, te Rotterdam, eenigen tyd, in verzekering gehouden (*i*). Sedert was 'er van geene vrede gerept dan nu, in Herfstmaand. De Prins en de Staaten van Holland en Zeeland, nu beteren uitslag van de handeling verwagtende dan voorheen, en ook, om 's volks wille, dat zeer tot de vrede neigde, den handel niet durvende nalaaten, namen den voorslag der algemeene Staaten, zo alsze zig noemden, schoon verscheiden' gewesten zig nog niet met hen gevoegd hadden, in ernstige overweeging (*k*). De Staaten van Holland magtigden Jakob van der Does, die egter, om zynen ouderdom, verschoond werdt, Willem van Zuilen van Nyveld, Adriaan van der Myle en den Advo-

FILIPS II. 1576.

(*h*) BOR IX. *Boek*, *bl.* 172 *enz.* [716 *enz*].
(*i*) Resol. Holl. 6, 17 *July* 1576. *bl.* 107, 114.
(*k*) BOR IX. *Boek*, *bl.* 173 [718].

PHILIPS III. 1576. vokaat Buis, om, met zyne Doorlugtigheid, op 't stuk der Vredehandeling, ten meesten dienst van den Lande, te besluiten, zonder dat zy met de Staaten rugspraak behoefden te houden, behalve op de punten van den Godsdienst en van de verzekerdheid (*l*). Terstond hierna, zogt men Gelderland tot 's Prinsen zyde over te haalen. Ook werden 'er Brieven gezonden, naar Amsterdam en naar Utrecht, en schikten de Staaten Gemagtigden naar Gouda, om aldaar, met deeze twee Steden, met de Gelderschen en anderen, in onderhandeling te treeden (*m*): 't welk van dit gevolg was, dat Utrecht zig, eerlang, by de algemeene Staaten voegde, vreezende voor de Hollanders, die hun, met het intrekken der vrywaaringen ten platten Lande van 't Stigt, gedreigd hadden. Gelderland en Zutfen toonden gelyke begeerte, zo men slegts middel wist, om hun van 't overvloedig Krygsvolk te ontlasten. Ook zouden Friesland en Groningen op de sprong gestaan hebben, indien Billy, die de sterkten der Landstreeken bezet hadt, hen niet in bedwang hadt gehouden. Maar de meeste andere Landschappen voegden zig, het een na het ander, met de algemeene Staaten (*n*).

's Prinsen Gemagtigden komen te Gend. De Gemagtigden des Prinsen en der Staaten van Holland en Zeeland, Aldegonde, van Dorp, Nyveld, Buis, van der Myle, Kornelis de Koning, Anthoni van Zikkele, en Andries de Jonge waren, in Wynmaand, te Gend ge-

(*l*) Resol. Holl. 12, 13 *Sept*. 1576. *bl*. 156, 157.
(*m*) Resol. Holl. 3, 4 *Octob*. 1576. *bl*. 163, 166.
(*n*) BOR IX. *Boek*, *bl*. 175 [720].

gekomen, alwaar de onderhandeling, den negentienden, werdt aangevangen. Men besloot spoedig tot eenen stilstand van wapenen, tot wederopzeggens toe (*o*). Filips III. 1576.

De Spaansche en Staatsche Knegten raakten, ondertusschen, nu en dan, handgemeen; doorgaans tot nadeel van de laatsten; doch nergens hadt de Spaansche stoutheid en woede zo verre de overhand, dan te Maastricht en te Antwerpen. Te Maastricht, daar, zo wel als te Antwerpen, Duitsch en Spaansch Krygsvolk in bezetting lag, spande de Wethouderschap samen met de Duitschers, om de Spanjaards ter Stad uit te dryven en hunnen Overste *François Montesdocha* in hegtenis te neemen. 't Gelukte. Doch de Spanjaards, sedert, hulp van Brussel bekomen, en zig vereenigd hebbende met de bezetting van Wyk, onder *Martin d' Ayala*, vallen aan op de Brusselsche Poorte van Maastricht, overweldigen dezelve, en bersten ter Stad in, daar de Burgers, in menigte, afgemaakt, en verjaagd werden, terwyl de Duitschers 't werk aanzagen, zonder weer te bieden. Men verkragtte den kerker, ontsloeg Montesdocha, en viel toen aan 't plonderen, aan 't vrouwenschenden, en aan 't bedryven van allerlei moedwil, zonder ergens tegenstand van belang te ontmoeten. Zo deerlyk een lot trof Maastricht, op den twintigsten van Wynmaand (*p*). Doch weinige dagen laater, leedt Antwerpen zwaarer ramp. De Spaanschen

XXXI. De muitelingen bemagtigen en plonderen Maastricht en Antwerpen.

(*o*) BOR IX. *Boek*, *bl.* 173 [718].
(*p*) BOR IX. *Boek*, *bl.* 178 [725].

Philips III. 1576.

schen hadden hier, door beleid van Roda, Graaf Otto van Overstein, die de Duitsche knegten geboodt, weeten te beweegen, tot eene verbindtenis, om zig, noch den bevelen der Heeren te Brussel, die zig den Raad van Staate noemden, noch die der algemeene, noch die der Brabantsche Staaten te onderwerpen, en de Burgery te ontwapenen. Doch zyne knegten hadden geenen zin in deeze verbindtenis. Ondertusschen, hadden de Spaanschen voor, Overstein met zyn volk de Stad te doen ruimen, en daarna de muiters van Aalst, met welken zy vast handelden, in te laaten. De Staatschen, hiervoor bedugt, zonden *Karel van Croui, Markgraaf van Havrech* en Broeder des Hertogs van Aarschot, onlangs, met hoop van vrede, uit Spanje gekeerd (*q*), aan 't hoofd van eenentwintig vendelen Voetvolk, naar de Stad; daar hy, met moeite, ingelaaten werdt, op den derden van Slagtmaand. Doch naauwlyks was dit volk binnen de poorten, of het raakte handgemeen met de Spanjaards, die op 't Slot lagen, en terstond eenen uitval deeden; doch, met verlies, te rug gedreeven werden. Havrech verschanste zig toen voor 't Slot, en in de naaste straaten, terwyl men, van boven, wakker op hem vuurde. De Heer van Champagnei, Bevelhebber der Stad, en der Staatsche zyde toegedaan, arbeidde, den ganschen nagt, om orde op alles te stellen, en 't plonderen der Waalen te beletten. Doch des anderendaags, 's morgens, kreegen de Span-

(*q*) Bor IX. *Boek*, *bl.* 183 [704].

Spanjaards op 't Slot versterking van volk uit Lier, Breda en Maastricht, en deeden, terstond daarna, eenen uitval op de Staatschen, in welken zy ettelyke huizen der Stad in den brand staken. Toen eerst gaf Champagnei last, om 't geschut los te branden tegen 't Slot, alwaar men, kort voor den middag, de muiters van Aalst binnen liet. In eenen tweeden uitval, werdt de beschansing der Waalen overweldigd, en zy en de Duitschers, die wat verder lagen, op de vlugt gejaagd. Sommige Duitsche vendels voegden zig ook by de Spanjaards. In eenen oogenblik, waren deezen der Stad meester. Champagnei, Havrech en anderen vlooden ter poorte uit, en bergden zig op 's Prinsen schepen. Overstein viel en smoorde, in 't water. Voorts zag men de Stad, aan verscheiden' oorden, ligter laage in den brand staan, waardoor wel vyfhonderd huizen vernield werden. 't Raadhuis zelf, daar, al wat men 'er vondt, ten vensteren uit moest, brandde af. Filips, Graaf van Egmond, de Heeren van Capres en Goignies werden gevangen genomen, en naar 't Slot gebragt. Zo lang de Staatsche knegten, of de burgers nog eenigen wederstand booden, deeden de Spanjaards al wie hun voorkwam door den kling springen, zonder kunne of ouderdom te spaaren, en zonder zig, door iemants kermen, te laaten beweegen. Verscheiden' Wethouders der Stad werden vermoord: ook zulken, die men voor zeer Spaanschgezind hieldt. Men meent, dat 'er omtrent vyfentwintighonderd Burgers en Staatsche Knegten, by de wegen, ge-

Filips II. 1576.

FILIPS II. 1576. dood, en omtrent ook zo veel in 't water gesneuveld zyn. Daarenboven, zyn 'er veelen door 't vuur verteerd, of naderhand, in koelen bloede, omgebragt. De Spanjaards hadden niet boven tweehonderd dooden, en ruim vierhonderd gekwetsten. Na 't moorden, viel men aan 't plonderen, en aan 't pynigen der luiden, om 't verborgen geld te melden, waarin zelfs oude mannen, zwangere vrouwen en jonge kinders niet verschoond werden. In een Huis, daar men Bruiloft hieldt, werdt de Bruidegom doorsteken, de Bruid naar 't Slot gesleept, ontkleed, gegeesseld, moedernaakt op straat gestooten, en daar deerlyk vermoord. Elk, die men leeven liet, moest zig, met geld, van de dood vrykoopen, vooral de Koopluiden, en ook de Geestelykheid, welker Kerken en Kloosters van kostbaare vaten en andere sieraaden ontbloot werden. Men wil, dat 'er, in geld en kleinoodjen alleen, meer dan veertig tonnen gouds geroofd werden. Doch een groot deel van deezen schat werdt, met slempen, hoereeren en tuisschen, verspild. De beurs werdt een dobbelschool, daar men slegte soldaaten vondt, die tienduizend Kroonen, op eenen dag, verspeelden. Anderen, om 't gestolen goud, behendiglyk, weg te krygen, lieten 't tot gevesten van degens versmeeden, ja tot geheele harnassen, die zwart vernist werden: by welke gelegenheid, veele Goudsmeden de geleeden schade wisten te verhaalen op de roovers, hun het ontvangen goud, half met koper vervalscht, voor zuiver, aansmeerende. D'Avila, Romero en anderen hadden, toen

de

de woede, die, sedert, den naam van *Spaansche Furie* kreeg, op 't hevigst was, hun volk tot zagtheid vermaand. Doch Roda, zeer in zynen schik met zo onmenschelyk een bedryf, schreef het den Koning over, als iets loffelyks, de snoodheid, die 'er in doorstak, bewimpelende, zo veel het zyn kon (r). FILIPS III. 1576.

De ramp van Antwerpen vorderde de Vredehandeling te Gend, die, buiten dit, op eenen goeden voet stondt. De Staatschen bespeurden nu klaarlyk, dat de muiters gestyfd werden, door de Spaansche Grooten. Men kwam dan, in zesentwintig punten, overeen, die den agtsten van Slagtmaand getekend werden, en welker voornaamsten op deezen zin uitliepen: „ De Staaten van Brabant, „ Vlaanderen, Artois, Henegouwen, Valenchyn, Ryssel, Douai, Orchies, Namen, Doornik, Utrecht en Mechelen, ter eener, en „ de Prins van Oranje met de Staaten van Holland en Zeeland en derzelver Bondgenooten, ter anderer zyde, belooven, eene goede „ en vaste vriendschap met elkanderen te zullen onderhouden, en elkanderen, met goed „ en bloed, te zullen bystaan, om de uitheemsche Knegten, met naame de Spanjaards, „ ten Lande uit te dryven en te houden. Hierna, zullenze de Vergadering der algemeene Staaten doen beschryven, om orde op „ 's Lands zaaken te beraamen, met naame „ op den Godsdienst, in Holland, Zeeland, „ Bommel enz. Niemant zal zig vervorderen, buiten Holland en Zeeland, en de Plaat-

XXXII. De Gendsche Bevrediging wordt getroffen.

Voornaamste Voorwaarden derzelve.

(r) BOR IX. *Boek*, *bl.* 180 *enz.* [727 *enz.*] STRADA *Dec.* I. *Libr.* VIII. *p.* 479.

Filips III. 1576.

„ Plaatſen met hen gevoegd, iets te onder-
„ neemen, ten nadeele van 't Roomſch ge-
„ loof. De uitvoering der ſtrenge Plakaa-
„ ten blyve, midlerwyl, geſchorſt, tot op
„ de Vergadering der algemeene Staaten.
„ Oranje zy Zee-Admiraal en Stadhouder
„ over Holland, Zeeland, Bommel enz.,
„ tot dat de algemeene Staaten, hierop, na-
„ der orde ſtellen: blyvende egter de Plaat-
„ ſen, die thans niet onder zyn bewind ſtaan,
„ ſchoon gelegen in Holland of Zeeland,
„ hiervan uitgezonderd: ter tyd toe, dat zy
„ dit Verbond omhelsd, en van den Prinſe,
„ in 't ſtuk van den Godsdienſt of in ande-
„ re opzigten, * voldoening ontvangen zul-
„ len hebben. Alle gevangenen zullen ge-
„ ſlaakt worden, met naame de Graaf van
„ Boſſu. De Prins en alle anderen worden
„ herſteld, in hunne verbeurde goederen en
„ eere, met naame de Gemaalin van den
„ Ryngraave, eertyds Weduwe des Heeren
„ van Brederode, en de Graaf van Buuren.
„ Doch op vervreemde tilbaare haave zal
„ men, van wederzyde, geen verhaal heb-
„ ben. De zuilen en zegetekens, door Al-
„ va, tot ſchande van de genoemden of an-
„ deren, opgeregt, zullen vernield worden.
„ De Geeſtelyken, goederen hebbende, in
„ Holland of Zeeland gelegen, zullen in 't
„ bewind derzelven, zo ver 't het weereldly-
„ ke raakt, herſteld worden. Den geweeken
„ Kloosterlingen zal men een redelyk onder-
„ houd verzorgen: alles tot op nader bevel der
„ algemeene Staaten. Alle ontervingen, ter
„ zaake van den Godsdienſt of de beroer-
ten,

* *Satisfactie.*

„ ten, worden vernietigd. Op de munte, FILIPS II. 1576.
„ in Holland en Zeeland, verre boven de
„ waarde, opgezet, zal men eenen eenpaa-
„ rigen voet tragten te beraamen. Ook zal
„ aan de algemeene Staaten ſtaan, of de kos-
„ ten van 's Prinſen twee Krygstogten niet
„ behooren te komen ten laſte der gemee-
„ ne Nederlanden. De Landen en Steden,
„ die de tegenparty volgen, zullen de voor-
„ deelen van dit Verbond niet genieten, voor
„ dat zy 't zullen aangenomen hebben: 't
„ welk hun, wanneer 't hun gevalt, zal vry-
„ ſtaan (s)."

De meeſte Nederlanders ontvingen de tyding der Gendſche bevrediging met uitgelaaten' blydſchap (t). De Acte, waarby dezelve werdt aangenomen, werdt, in alle de Hollandſche Steden, bezegeld (u); en men poogde deze, ſedert, aan de andere Geweſten, tegen eene gelyke Acte, over te leveren; doch hiertoe niet hebbende konnen geraaken, werdt zy, eenige jaaren laater, onder 's Lands oorſpronkelyke ſtukken, nedergelegd (v). Wyders, alzo men hier thans bedugt was, dat veele uitgeweeken' Roomſchen, ingevolge der bevrediging, wederom in 't Land zouden willen komen, vonden de Staaten van Holland, wat laater, geraaden, eenen ſcherpen eed op te ſtellen, die alle uitgeweekenen doen moeſten, eer het hun vryſtondt, zig hier we-

(s) BOR IX. *Boek*, *bl.* 190 [739]. Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 1. TASSIS *Libr.* III. *p.* 224.
(t) Apol. van Will. I. *bl.* 87.
(u) Reſol. Holl. 27 *Novemb.* 1576. *bl.* 194.
(v) Reſol. Holl. 1 *Juny* 1582. *bl.* 277.

Filips III. 1576. wederom neder te zetten. Zy moesten, by denzelven belooven „ niets tegen den hervormden Godsdienst te zullen raaden, of „ in 't werk stellen, en geene poogingen te „ zullen aanwenden, om eenigen anderen „ Godsdienst hier te doen oefenen, immers niet, voor dat zulks, na 't verjaagen der Spanjaarden, door eene wettige „ Vergadering der algemeene Staaten, beraamd zou zyn." De Prins zag, nogtans, ongaarne, dat men de luiden, boven de punten der Gendsche Bevrediging, bezwaarde. Ook meen ik, dat de eed, naderhand, door de Staaten van Holland en Zeeland, eenpaariglyk, in zo verre, verzagt werdt, dat men alleenlyk de handhaaving der Gendsche Bevrediging behoefde te belooven, zonder omtrent den Godsdienst tot eenige byzondere verklaaring gehouden te zyn (*w*); hoewel sommigen geschreeven hebben, dat de eerste en scherpste eed in Holland stand hieldt (*x*). Voorts werdt, ten deezen tyde, in Holland en Zeeland, ook alle handel met de muitende Spanjaards en derzelver aanhangers, op 's Konings naam, verbooden (*y*).

Eed der uitgeweekenen.

Zierikzee en Schouwen door den Prinse bezet. Ook Oudewater.

Op den dag van het tekenen der Gendsche Bevrediging, was het Slot te Gend overgegaan aan de Staatschen, en terstond met twee vendels, een van den Graave van Roeux, en een van den Prinse van Oranje bezet: ook hadt de Prins, weinige dagen te vooren, Zierikzee, verlaaten van Mondragon, en de sterk-

(*w*) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 2141.
(*x*) Bor IX. *Boek*, *bl.* 191 [741].
(*y*) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 2141.

ſterkten in dien oord, doen bezetten, door den Graave van Hohenlo. Uit Oudewater, liet men de bezetting, ſlegts zeventig man ſterk, verloopen, waarna de Stad van Staatſch volk voorzien werdt (z). De Graaf van Boſſu was, kort na 't ſluiten der Gendſche Vrede, onder eene ſterke wagt, naar Zeeland gevoerd, daar hem de Prins, zo 't ſchynt, heeft tragten te beweegen, tot het verlaaten der Spaanſche zyde, dat hy, eerlang, openlyk genoeg deedt. Hy werdt, terſtond na zyne aankomſt, op vrye voeten geſteld, en begaf zig, in Wintermaand, naar Bruſſel (a). De Spaanſchen verlieten ook de Beverwyk en 't Huis Aſſumberg, daar Sonoi terſtond een deel volks heenen ſchikte. Ook werdt Hopman Helling gelegd in de ſchans te Sparendam, tot merkelyke benaauwinge van Haarlem. De ſchans was, kort te vooren, verlaaten, door Hopman Margelle, die dreigde den Haage en 't Weſtland te plonderen; doch in zynen vaart geſtuit werdt, door eenen goeden hoop volks, gelegd te Noordwyk (b). De voornaame toeleg van den Prins en de Staaten ſtrekte, thans, om Holland, Zeeland en 't Stigt, geheellyk, onder de gehoorzaamheid van zyne Doorlugtigheid te brengen, en met Haarlem, Amſterdam en Utrecht te beginnen; welke Steden, door brief op brief, werden aangezogt en geperſt tot onderwerping

FILIPS II.
1576.

Boſſu geſlaakt.

(z) Reſol. Holl. 4 *Januar.* 1577. *bl.* 4. BOR IX. *Boek*, *bl.* 180 [727].
(a) BOR IX. *Boek*, *bl.* 179 [726].
(b) BOR IX. *Boek*, *bl.* 180 [727].

FILIPS II. 1576. ping (c). Men hieldt dit niet te stryden met de Gendsche Bevrediging, alzo, zeide men, de Hollandsche Steden, by voorbeeld, niet konden geagt worden, met elkanderen bevredigd te zyn, voor dat zy zig allen, onder 's Prinsen gehoorzaamheid, begeven hadden (d).

Ondertusschen, geraakten Holland en Zeeland aan ademtogt, door 't vertrek van 't Spaansch Krygsvolk, en men begon 'er heast de vrugten te smaaken van de merkwaardige veranderingen, die de dood des Landvoogds, de muitery van 's Konings soldaaten en de Gendsche Vrede, dit jaar, in de Nederlanden, te wege gebragt hadden. De binnenlandsche kryg week, na dat zig de voornaamste Landschappen tegen de Spanjaards verbonden hadden, geheellyk, van den Hollandschen en Zeeuwschen bodem: de Prins kreeg de handen ruim, om de nabuurige gewesten tot zyne zyde te doen overslaan, en eerlang een Verbond onder hen te doen sluiten, welk hem in staat stelde, om den Koning van Spanje, moediglyk, het hoofd te bieden.

(c) Resol. Holl. 3, 4 Octob. 10 Dec. 1576. bl. 163, 164, 202.
(d) Resol. Holl. 14 Decemb. 1576. bl. 202.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

ZESENTWINTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Don Jan van Oostenryk wordt Landvoogd. De algemeene Staaten handelen met hem. Verscheiden Steden en gewesten kiezen hunne zyde.* II. *Oranje waarschuwt de Staaten tegen Don Jan. Handeling over 't vertrek van 't Spaansch Krygsvolk.* III. *Muiden, Weesp en Haarlem neemen voldoening van den Prinse van Oranje.* IV. *Moeite te Utrecht. Staat der Regeeringe van 't Stigt. Schoonhoven, Nieuwpoort, Thoolen en Goes neemen voldoening van den Prinse.* V. *Dagvaart te Middelburg. Handel met Bossu. Nieuwe Vereeniging der algemeene Staaten, waarin die van Holland en Zeeland niet treeden willen.* VI. *Vervolg der handeling met Don Jan. Eeuwig Gebod. Oranje, Holland en Zeeland weigeren 't Verdrag met Don Jan aan te neemen. 't Spaansch Krygsvolk vertrekt. Viglius sterft.* VII *Dagvaart te Dordrecht. De algemeene Staaten en Don Jan zenden derwaards. Slinksche handel van Don Jan.* VIII. *Hy verrast het Kasteel van Namen en Charlemont.* IX. *De Staaten verzekeren zig van 't Slot te Antwerpen. De Hoogduitsche bezetting ruimt deeze Stad.* X. *Men handelt, op*

nieuws, met Don Jan. Dykaadjen. XI. *Oranje doorreist Holland. 't Stigt neemt voldoening van hem.* XII. *Bergen op Zoom, Steenbergen, Thoolen en 's Hertogenbosch, door de algemeene Staaten, verzekerd. Oranje verrast Breda. Kasteelen geslegt.* XIII. *Veranderingen in Friesland en Groningen.* XIV. *De algemeene Staaten verzamelen een Leger. Oranje vertrekt naar Brabant.* XV. *Hy bewilligt tot nieuwe handeling met Don Jan. Wordt Ruwaard van Brabant.* XVI. *De Aartshertog Matthias tot Landvoogd verkooren. Verdeeldheid der Staaten.* XVII. *Beroerte te Gend. Oranje begeeft zig derwaards.* XVIII. *Don Jan wordt voor vyand verklaard. Voorwaarden, waarop de Aartshertog Landvoogd wordt. Oranje wordt tot zynen Stedehouder verkooren.* XIX. *Roermonde belegerd en verlaaten. Aanslag op Amsterdam. De Stad verdraagt zig met de Staaten van Holland.* XX. *Slag by Gemblours. Don Jan wint verscheiden Steden. Vrugtelooze Vredehandeling. Holland en Zeeland houden zig buiten gemeenschap van lasten.* XXI. *Handeling met de Koninginne van Engeland. De Hertog van Anjou biedt den Staaten hulp aan. Gezantschap naar den Ryksdag. Vervolging slapt.* XXII. *Opschudding te Amsterdam, daar de Regeering veranderd en de Hervorming ingevoerd wordt.* XXIII. *Verandering te Haarlem. Oranje begunstigt de Doopsgezinden. De Hervorming dringt door.* XXIV. *Geloofsvrede ontworpen. Wordt te Antwerpen aanvaard. Ook in Groningerland en te Leeuwaarden. Afgeweezen te Utrecht. Gelderland, met geweld, hervormd. Ook Goes in Zeeland.* XXV. *Dathenus scheldt den Prins. Beweeging*
in

in Vlaanderen. Oorsprong der Malcontenten *of Misnoegden. Oproer te Brussel. Anjou komt herwaards.* XXVI. *Staat der wederzydsche Legeren. Gevegt by Rimenant. Ongenoegen der Koninginne van Engeland. Anjou tot Beschermheer aangenomen.* XXVII. *Hertog Kazimir komt herwaards. Lasten der Staaten. Anjou wint eenige Steden.* XXVIII. *Don Jan sterft. Alexander Farneze, Prins van Parma, volgt hem op. Hessels en Visch gehangen. Anjou keert naar Frankryk.* XXIX. *Verdrag met die van Gend.* XXX. *Twist tusschen Groningen en de Ommelanden, bygelegd.* XXXI. *Moeite in Friesland. Kampen gewonnen.* XXXII. *Kazimir vertrekt. De Walsche gewesten sluiten een byzonder Verbond.*

Anneer men de veranderingen gadeslaat, die de Nederlanden, na de dood van Requesens, ondergingen, bespeurt men ligtelyk, dat 'er de Spanjaards haast allen gezag verlooren gehad zouden hebben; zo de Raad van Staate, nu geheel gezuiverd van Spaanschgezinden, langer in 't hoog bewind gebleeven ware. De Koning voorzag dit, en droeg 'er zorg voor. Men hadt, hier te Lande, reeds in Bloeimaand, by gerugte (*a*), en in Oogstmaand, uit den Markgraave van Havrech, met volle zekerheid, verstaan, dat Filips de Landvoogdy hadt opgedraagen aan zynen natuurlyken Broeder, Don Jan van Oostenryk (*b*), die zig toen te Milaan ont-

Filips III. 1576.

I. Don Jan van Oostenryk komt, als Landvoogd, in de Nederlanden.

(*a*) Languet. Epist. *Libr.* I. [II.] *Ep.* LXXV. *p.* 187.
(*b*) Bor IX. *Boek*, *bl.* 163 [704].

Filips III. 1576. onthieldt. Een wakker Krygsman was deeze, waarvan hy, in den jaare 1571, reeds blyken gegeven hadt, toen hy, 't opperbevel voerende over eene magtige vloote, by Lepanto, eene merkwaardige zege bevogt op de Turken (c). Men wil, dat hem, sedert, het hert trok naar Tunis, in Afrika, van welk Ryk hy zig Koning wilde doen verklaaren, na dat hy 't bemagtigd zou hebben (d). Ook zullen wy haast zien, dat hy 't oog nog op een ander veel magtiger Ryk geworpen hadt. Met den wind van zulk eene hoogheid in 't hoofd, kwam hy, heimelyk, uit Spanje, herwaards, in 't gezelschap van *Octavio Ferdinand Gonzaga*, voor wiens Paadje hy zig, op reize, uitgaf, en van nog twee of drie anderen; hebbende hy, om onbekend te blyven, zyn hoofdhair en baard zwart doen verwen. Te Parys gekomen, vernam hy, hoe 't in de Nederlanden gesteld ware, uit den Spaanschen Gezant, *Diego de Zuniga*. Van hier, raakte hy, zonder ontdekt te worden, voort naar Luxemburg, Hoofdstad van het Landschap van dien naam, welk zig, buiten den handel met de algemeene Staaten, gehouden hadt. Hy kwam hier binnen, op den vierden van Slagtmaand, juist den dag van den overval van Antwerpen (e); en werdt 'er, na dat hy zig ontdekt hadt, plegtiglyk verwelkomd, door den Heere van Naves, Stedehouder des Graaven van Mansfeld. Terstond gaf hy den Staaten, schriftelyk, ken-

geeft den Staaten

(c) Bor V. *Boek*, *bl.* 255 [353].
(d) Reyd II. *Boek*, *bl.* 21.
(e) Strada *Dec.* I. *Libr.* IX. *p.* 482.

FILIPS III.
1576.

kennis van zyne aankomst, hun tevens betuigende „ hoe wee hem deedt de overlast, „ dien zy van 't Spaansch Krygsvolk leeden, „ en hy van zins was, strengelyk, te straffen, „ op dat de Landen eens wederom aan hunne oude welvaart geraaken mogten; alzo „ de Koning niets anders vorderde dan gehoorzaamheid en handhaaving van den „ Roomschen Godsdienst." Wyders verzogt hy gyzelaars van de Staaten, eer hy zig dieper Landwaards in begave. Doch deeze eisch vermeerderde het wantrouwen, dat men reeds tegen hem opgevat hadt. De algemeene Staaten zonden eenigen af naar Luxemburg, om zyne meening nader te verstaan (*f*), ondertusschen, niet verzuimende, zig meer en meer te sterken. Tegen over Oosterweel, staken zy den dyk door, en lieten de Schelde ten Lande van Vlaanderen in, op dat zy, langs deezen weg, toevoer zouden konnen bekomen, die hun, door 't sluiten van den stroom voor Antwerpen, anderszins afgesneeden geweest zou zyn. Ook maakte *Boudewyn van Gavere, Baron van Juchy,* zig, voor hun, meester van Kameryk, en *Joris van Lalaing, Heer van Ville,* verzekerde zig van de Stad en 't Slot te Valenchyn (*g*). Voorts wierpen de algemeene Staaten het oog op Friesland en Groningerland, zendende derwaards, *François Martini Stella* van Brussel, met last om te beproeven, of 't Krygsvolk tot het aanneemen der Gendsche Vrede te be-

kennis van zyne aankomst.

Zy treeden, met hem, in onderhandeling.

Zy verzekeren zig van Kameryk en Valenchyn.

Friesland en Groningerland kiezen, insgelyks, de

(*f*) Bor IX. *Boek*, *bl.* 195 [747].
(*g*) Bor IX. *Boek*, *bl.* 196 [750].

PHILIPS III. 1575. Zyde der algemeene Staaten.

beweegen ware. Doch Gasper Robles, Heer van Billy, bedugt, dat deeze omkeering een einde mogt maaken van zyn bewind in deezen oord, deedt Stella, te Groningen, by den hals grypen en ſtrengelyk pynigen, zonder egter iets anders uit hem te konnen haalen, dan dat hy gekomen was, om de Wethouderſchap ter algemeener Dagvaart te noodigen. Terwyl hy in hegtenis zat, wiſt hy eenigen der ſoldaaten, die hem bewaarden, en door deezen, of, volgens anderen (*b*), door zynen Geneesmeeſter, een goed getal knegten, met belofte van volle betaaling hunner agterſtallige ſoldye, op de zyde der Staaten te winnen. Drie vendels, ſterk omtrent vierhonderdenvyftig man, beſluiten, Billy in hegtenis te neemen, en voeren 't ſtuk uit, met byſtand der anderen. Ook ſtellen zy, nu vereenigd met hunne ſpitsbroeders, verſcheiden' andere Hopluiden in bewaaringe. Stella werdt uit de gevangenis gehaald, en neemt eerſt den ſoldaaten, toen der Wethouderſchap den eed af, aan de algemeene Staaten. 't Krygsvolk hadt zig, midlerwyl, nieuwe Bevelhebbers gekooren, en voer dagelyks voort, met Spaanſche Hopluiden en anderen, die zy verdagt hielden, te ligten en vaſt te zetten. Eene tronie van den Hertoge van Alva, gevonden in de wooning van eenen Spaanſchgezinden burger, werdt, nevens de beeldteniſſen van Billy en den Wagtmeeſter *Antonio Sarda*, aan de kaak geſpykerd. Doch de opſchudding bedaarde, na verloop van eenige dagen, hebben-

(*b*) *In* GER. DUMBAR. Anal. *Tom.* III. *p.* 488.

hende den Raad moeten besluiten tot het voldoen der agterstallige soldye, die tweehonderdenvyftienduizend guldens beliep (*i*). De bezetting van Delfzyl en Appingadam, en zelfs die van Leeuwaarden en Staveren, 't voorbeeld van Groningen volgende, verzekerden zig, insgelyks, van haare Hopluiden, dezelven, wel bewaard, naar Groningen, verzendende. Stella zelf bragt deeze blyde tyding te Brussel aan de Staaten, die, terstond hierna, Joris van Lalaing, Heer van Ville, by voorraad, tot Overste van Friesland en Groningerland, aanstelden. In 't laatst van Wintermaand, werdt hy, te Groningen, ingehaald (*k*). 't Leedt niet lang, of hy bragt hier te wege, dat de bezetting, betaaling van de Stad en 't Landschap ontvangen hebbende, Groningen ruimde. Toen werden 'er agt vendelen schutters opgeregt, die zwoeren, nimmer bezetting in de Stad te zullen gedoogen. 't Kasteel werdt, met bewilliging der algemeene Staaten en des regeerenden Raads, om verre gehaald, en Billy, op verzoek des Raads, den Heere van Hierges overgeleverd. Friesland en Groningerland omhelsden toen de Gendsche Vrede (*l*).

FILIPS II. 1576.

Oranje, die zig nog te Middelburg onthieldt, hadt zo dra geene tyding bekomen van de aankomst van Don Jan, en van den aan-

II. De Prins waarschuwt de alge-

(*i*) Bor Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 5.

(*k*) R. Fresinga Memor. *in* G. Dumbar Anal. *Tom.* III. *bl.* 9 *enz.* Bor X. *Boek*, *bl.* 197 *enz.* [750 *enz.*] Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 5.

(*l*) Bor X. *Boek*, *bl.* 220 [783].

FILIPS III. 1576. — De algemeene Staaten tegen Don Jan.

aangevangen handel, tusschen hem en de Staaten, of hy zogt deezen, door brief op brief, allen verdrag, voor dat het uitheemsch Krygsvolk vertrokken zou zyn, met kragt van redenen, te ontraaden. Zelfs oordeelde hy, „ dat zy, daarna, bedingen moesten, twee- „ of driemaal in 't jaar, of zo dikwils als zy „ 't goedvonden, te mogen vergaderen: „ voorts, dat 'er geene werving geschieden, „ noch ergens bezetting gelegd worden „ mogt, dan met hunne bewilliging, en dat „ alle Kasteelen mogten worden geslegt: in „ 't geeven van welken raad, hy betuigde, „ geen oogmerk altoos te hebben, om de „ Landen in roere te houden; maar alleen- „ lyk dezelven, gelyk van ouds, onder de wet- „ tige gehoorzaamheid aan hunnen Lands- „ heere, te doen bestieren, door de alge- „ meene Staaten, voor welken en voor 't „ Vaderland, hy zynen laatsten droppel „ bloeds ten beste hadt (*m*)."

Handel der algemeene Staaten met Don Jan.

's Prinsen schryven bragt zo veel te wege, dat het gevoelen der zulken, die Don Jan, zonder eenige bepaaling, tot Landvoogd wilden aanneemen, verworpen werdt. Men lei hem dan, van wege de algemeene Staaten, eenige punten voor, 't vertrek der Spanjaarden, de aanneeming der Gendsche Vrede en het byeenroepen der Staaten betreffende. Hy antwoordde „ dat hy 's Konings vreemd „ Krygsvolk verzenden wilde, zo de Staa- „ ten ook 't hunne afdankten, en dat hy 't bui-

(*m*) *Zie* Brief van 30 *Nov.* 1576. *by* BOR X. *Boek*, *bl.* 196 [747].

„ buitens Lands houden zou, ten ware de „ nood, of eenige uitheemsche oorlog het „ tegendeel vorderde. Ook wilde hy tot „ eenen gemeenen Vredehandel verstaan, „ mids men 't Roomsch geloof en 's Konings „ hoogheid niet te na kwame. En zo men „ hem deeze twee punten verzekeren wilde, „ zou hy ook de algemeene Staaten doen „ vergaderen (*n*)." De Prins van Oranje, kennis van dit antwoord bekomen hebbende, verzuimde niet, den algemeenen Staaten, op den naam van die van Holland en Zeeland, te vertoonen, hoe schalk en kwalyk sluitend het ware ingesteld: te gelyk ontdekkende, hoe men, uit onderschepte brieven van den Koning, van Don Jan, van Roda en anderen, bespeurd hadt, dat de Spaanschen van meening waren, nieuw volk te werven, en den kryg voort te zetten. Voorts werdt verklaard, dat men, in Holland en Zeeland, niet gezind was, zig te voegen tot een Verdrag, dat, ten nadeele der vrede en vryheden, zou mogen worden aangegaan, alzo men zig onschuldig wilde houden aan het onheil, welk hieruit, voor de Landen, te wagten stondt (*o*). FILIPS III. 1576.

Midlerwyl, zondt Don Jan, om te toonen dat het vertrek der Spanjaarden hem ernst was, zynen Geheimschryver, *Jan de Escovedo*, nevens Octavio Gonzaga, naar Antwerpen, om de Spaansche Bevelhebbers te beweegen tot de reize. Zy hadden egter last, om

Don Jan zoekt de Spaansche knegten te water te doen vertrekken.

(*n*) Bor X. *Boek*, *bl.* 204 [761].
(*o*) Bor X. *Boek*, *bl.* 210 [768].

Filips II. 1576.

om hun ter sluik in te geeven, dat zy niet in den togt moesten bewilligen, dan ter zee: gelyk zy deeden. De reden hiervan was een geheim van Staatkunde, daar niemant op verdagt was. In 't gemeen, oordeelde men, dat Don Jan de reis ter zee deedt begeeren, om 't volk te langer in 't Land te houden. Doch 't is allengskens gebleeken, dat hy voorhadt, zig van de vloot, die de uitheemsche Knegten voeren zou, te bedienen, om Engeland te bemagtigen. Paus Gregoor de XIII. hadt hem 't regt op dit Ryk, welk de Roomsche Stoel voor zyn Leengoed rekent, met 's Konings bewilliging, opgedraagen (*p*): en hy stondt, daarenboven, naar het Huwelyk met *Maria*, *Koninginne van Schotland* (*q*), die, zynde de eene Dogter van Koning *Jakob den V*, Zoon eener Zuster van Henrik den VIII, oordeelde geregtigd te zyn tot de Kroon van Engeland, boven de tegenwoordige Koninginne; op de wettigheid van welker geboorte, veel te zeggen viel. De Spaansche Oversten dan, zingende, gelyk men hun geleerd hadt, verklaarden gezind te zyn, om te vertrekken, mids men hun vooraf betaalde, en te scheep deedt reizen, alzo zy te lande, in den winter, en by besloten wegen in Savoye, ter oorzaake van de pest, onmogelyk voortkonden. Hunne begeerte werdt den Staaten voorgeleid, die 'er niet door zagen. De schepen konden, niet dan na drie maanden, gereed zyn.

Zyn toeleg op Engeland.

De Staaten verklaaren zig tegen

(*p*) Bor X. *Boek*, *bl.* 207 [765]. XI. *Boek*, *bl.* 263 [841]. Strada *Dec.* I. *Libr.* IX. *p.* 489, 501. *Dec.* II. *Libr.* VIII. *p.* 472.

(*q*) Grotii Annal. III. *p.* 53.

zyn. De kosten, tot de uitrusting vereischt, waren niet te vinden: veel min de soldy der Knegten. Ook zou men de vloot, alsze den Spanjaarden eens in handen gesteld was, genoegzaam verlooren mogen rekenen. Zy stemden de reis te water dan plat af. Don Jan schreef hun, daarentegen, dat de Spanjaards niet te beweegen waren, om te lande te reizen. Zy, wederom, dat zy hem niet voor Landvoogd aanneemen konden, voor dat het uitheemsch Krygsvolk vertrokken ware: waarby de handel eene poos steeken bleef (r).

FILIPS III. 1576.

't vertrek der Spanjaarden te water.

Midlerwyl, verkreegen de Staaten eene verklaaring der God- en Regtsgeleerden van Leuven, dat deezen de Gendsche Vrede nuttig hielden voor den Roomschen Godsdienst; welke verklaaring, sedert, door de meeste Nederlandsche Abten, Dekens en andere Kerkelyken, ondertekend werdt. Ook verklaarde de Raad van Staate, op der Staaten verzoek, dat de gehoorzaamheid, die men den Koning schuldig was, niet verkort werdt, by de Gendsche Vrede (s). Door zulke verklaaringen, zogt men Don Jan tot het aanneemen dier Vrede over te haalen: terwyl men, aan de andere zyde, omzag, naar middelen, om hem 't hoofd te bieden, zo hy den kryg dagt voort te zetten. Onder anderen, verkreeg men, in Engeland, veertigduizend Angelotten, in ongemunt zilver, ter leen, en toezegging tot honderdduizend ponden sterlings (t). Men wil, dat de Koningin, nu, door

Zy verwerven getuigenissen, dat de Gendsche Bevrediging den Roomschen Godsdienst, noch 's Konings hoogheid krenkt.

(r) BOR X. Boek, bl. 207 [765].
(s) BOR X. Boek, bl. 208, 209 [766, 768].
(t) HOOFT XI. Boek, bl. 490.

Filips III. 1576.

door den Prinse van Oranje, berigt gekreegen hadt van den toeleg van Don Jan op Engeland, waarom zy 't van haar belang rekende, hem, in de Nederlanden, op te houden en werk te verschaffen.

III. De Prins en de Staaten van Holland en Zeeland zoeken de Spaansch-gezinde Steden om te zetten.

Terwyl de algemeene Staaten zig dus sterkten tegen Don Jan, waren de Prins en de Staaten van Holland en Zeeland bezig, om de Steden, die zig nog Spaansch hielden, om te zetten. De Staaten vergenoegden zig langer niet met ernstig schryven; maar verklaarden, den agtentwintigsten van Slagtmaand, dat zy de goederen der Amsterdammeren, in 't openbaar, aanslaan en verkoopen zouden, zo de Stad zig, voor den twintigsten van Wintermaand, niet met den Prinse en de Staaten van Holland en Zeeland vereenigde. Ook hadt men, wat eerder, in 't Noorderkwartier, verbooden, naar Haarlem te reizen, of, met de ingezetenen deezer Stad, eenigen handel te dryven, buiten byzonder verlof (*u*): welk verbod, in Wintermaand, vernieuwd, en ook op Amsterdam en de andere Hollandsche Steden, die den Prinse nog niet toegevallen waren, gepast werdt (*v*). Te vooren, hadt men egter, aan verscheiden Rynlandsche Dorpen en aan Scheveningen, die stilzaate met Haarlem gesllooten hadden, vergund, om, in dezelve, nog voor den tyd van zes maanden, te rekenen van Slagtmaand af, te mogen volharden (*w*). Midlerwyl, werdt te toevoer langs de Meer, voor die van

(*u*) Bor X. *Boek*, *bl.* 200, 202 [754, 758].
(*v*) Resol. Holl. 28 *Decemb.* 1576. *bl.* 212.
(*w*) Resol. Holl. 18 *Octob.* 1576. *bl.* 179.

van Haarlem, genoegzaam belet, door de schans te Sparendam. Ook was men, in die Stad, bedugt, dat de Staatschen het brengen van zeevisch derwaards verhinderen zouden (*x*): al 't welk te wege bragt, dat de Wethouderschap Gemagtigden afzondt naar Delft, om met de Staaten in onderhandeling te treeden (*y*). Die van Muiden hadden ook reeds aan Sonoi geschreeven, dat zy zig wilden houden aan de Gendsche Vrede (*z*), by welke beraamd was, dat de Hollandsche en Zeeuwsche Steden, die nog niet onder 's Prinsen bewind stonden; voor dat men haar in 't Verbond ontving, voldoening van den Prinse zouden mogen vorderen. Muiden kwam, derhalve, het eerst overeen met de Staaten, op den eersten van Louwmaand des volgenden jaars, bedingende vryheid van Godsdienst en eenige andere voorregten: ook dat de Slotvoogd, Paulus van Loo, bekend voor Spaanschgezind, dit Ampt en dat van Baljuw van Gooiland zou blyven behouden, mids doende den eed van getrouwheid. Naderhand, verschil gekreegen hebbende met de Staaten, werdt hy van zyn Ampt van Slotvoogd afgezet (*a*), en alzo men, wat laater, zyne trouw verdagt hieldt, ook van 't Baljuwschap van Gooiland, en van alle zyne andere diensten verlaaten. Jonkheer Willem van Zuilen van Nyveld, die meer aan den Lande verdiend hadt, werdt toen met de Slotvoog-

Filips II. 1576.

Muiden en Weesp neemen voldoening van den Prinse.

1577.

(*x*) Brief van 28 *Nov.* 1576. *by* Bor X. *Boek*, *bl.* 200 [755].
(*y*) Resol. Holl. 31 *Decemb.* 1576. *bl.* 213.
(*z*) Bor X. *Boek*, *bl.* 200 [755].
(*a*) Resol. Holl. 23 *July* 1579. *bl.* 167.

FILIPS III. 1577. voogdy en het Baljuwſchap beſchonken (*b*). Van Loo, op 's Prinſen aanbeveelinge, als buitengewoone Rekenmeeſter van Holland, doch zonder wedde, aangenomen, kreeg, daarna, bevel om Gooiland te ruimen: en kwam toen in den Haage woonen (*c*). Weesp en Weesperkerſpel maakten, weinige dagen na Muiden, byna gelyk verding (*d*). Die van Haarlem trokken, met brieven van voorſchryvinge der Staaten, naar den Prinſe (*e*), met wien zy zig, den eenentwintigſten, verdroegen, bedingende „ de vrye oefening „ van den Roomſchen Godsdienſt, mids den „ Onroomſchen eene Kerk tot hun gebruik „ laatende; voorts het aanblyven der Wet„ houderen, tot op den tyd der verkiezinge, „ die dan, naar ouder gewoonte, zou hebben „ te geſchieden: nog, dat de Stad, met gee„ ne bezetting bezwaard zou worden, dan „ by hoogen nood: en, eindelyk, de be„ houdenis der Privilegien (*f*)." De Staaten beveſtigden, eerlang, dit Verding, en de Gemagtigden der Stad verſcheenen, in Lentemaand, wederom voor 't eerſt, op de Dagvaart, te Dordrecht (*g*).

Ook Haarlem.

IV. Moeite te U-

Die van Utrecht, aangezogt door Brieven der Staaten van Holland en Zeeland (*h*), deeden, ſedert eenigen tyd, ernſtige poogingen te

(*b*) Reſol. Holl. 21, 27 *Decemb.* 1580. *bl.* 277, 281.
(*c*) Reſol. Holl. 5 *Jan.* 20 *Sept.* 1581. *bl.* 3, 498. 23 *Febr.* 10 *Sept.* 1582. *bl.* 82, 435.
(*d*) Reſol. Holl. 1 *Jan.* 1577. *bl.* 1. HOOFT XI. *Boek*, *bl.* 490, 491.
(*e*) Reſol. Holl. 8 *Jan.* 1577. *bl.* 7.
(*f*) BOR X. *Boek*, *bl.* 201 [756].
(*g*) Reſol. Holl. 30 *Maart* 1577. *bl.* 31.
(*h*) Reſol. Holl. 10 *Dec.* 1576. *bl.* 202.

te Brussel, om van de Spaansche bezetting, die op 't Slot Vredenburg lag, ontslaagen te worden. De Spanjaards, hiervan de lugt gekreegen hebbende, waren, op den eenen-twintigsten van Wintermaand laatstleeden, ter Stad in gerukt, en hadden verscheiden huizen aan brand gesteken. Doch de burgery, geholpen door de Duitsche Knegten, die in de Stad lagen, hadt hen wederom naar binnen gejaagd. Toen was men gevallen aan 't opgraaven en beschansen der straaten, aan 't doorslaan der binnenmuuren in de huizen, die naast by 't Slot stonden, door welken men dus eenen veiligen toegang derwaards hadt; voorts, aan 't spannen van zeilen over de straaten, aan 't planten van geschut, dat, onder anderen, nevens kruid en kogels, uit Holland, derwaards gezonden was (*i*); kortom, aan eene volkomen' belegering van 't Slot (*k*): dat egter, niet voor den elfden van Sprokkelmaand, overging, en, door beleid van Bossu, midlerwyl, van wege de algemeene Staaten derwaards gezonden, bezet werdt, met burgers, onder bevel van Schout, Burgemeesteren en zekeren hunnen Hopman, die gezwooren hadden, het zelve, voor den regeerenden Raad en de algemeene Staaten, in 's Konings naam, te zullen bewaaren. De Spaansche bezetting vertoog, te gelyk met de bezettingen van Viane en Kuilenburg, hiertoe, zo men meende, gelast, door Don Jan, naar Antwerpen (*l*).

Filips III. 1577.

trecht met de bezetting.

Vreemd

(*i*) Resol. Holl. 31 *Dec.* 1576. *bl.* 214.
(*k*) Bor X. *Boek*, *bl.* 198, 215 [752, 776].
(*l*) Bor X. *Boek*, *bl.* 217 [779].

Filips III. 1577.

Verwarde ſtaat der Regeeringe van 't Stigt.

Vreemd ſtondt het, ten deezen tyde, met de Regeeringe van 't Stigt, daar men drie Stadhouders tellen kon; den Prins van Oranje, wien de Koning, voor den aanvang der beroerten, met dit Ampt, vereerd hadt; den Graaf van Boſſu, die van den Raad van Staate afhing; en den Heer van Hierges, wien Don Jan bevelen zondt. De Prins deedt de Staaten, in Lentemaand, vermaanen, om zig wederom onder zyne gehoorzaamheid te begeeven. Ook was 't gemeen en een deel der Staaten hem genegen. Doch een ander deel, met naame de Geeſtelykheid, neigde tot den Graave van Boſſu, die Roomſch was. Hierges lag, ſedert eenigen tyd, met drieentwintig Nederduitſche en eenige Walſche vendels, in de Stigtſche Dorpen, en hieldt veelen in ontzag voor zyne magt. Oranje bragt egter te wege, dat de Staaten eenige punten ontwierpen, op welken men, met hem verdraagen wilde. Doch de Raad van Staate ſtuitte de uitvoering van dit ontwerp.

Utrecht ontſlaat zig van zyne bezetting.

In Grasmaand, raakte het Krygsvolk van den Kolonel *Tambergen*, te Utrecht, in beweeging, by gebrek van betaaling, die men der Wethouderſchap, op 't Stadhuis vergaderd, met geweld, wilde afdringen. De gantſche bende van Tambergen plaatſte zig, voor 't Stadhuis, in 't geweer, met brandende lonten, en den mond vol kogels. 't Gerugt hiervan bragt de ſchuttery in de wapenen, die de toegangen bezet, en gedeeltelyk, door de naaſte wooningen, ten Stadhuize indringt. De andere Knegten raaken ook op de been; en allengskens meer burgers, die zig, aan

alle

alle oorden, schrap zetten tegen de soldaaten. Tambergen en *Vinkenburg* worden, op weg naar de Tollesteegpoort, door welke zy meer volks ter Stad in dagten te laaten, gevat door eenen hoop burgers, en op Vredenburg gebragt. Toen zwigtten de knegten, en een goed deel ging door, vervaard gemaakt door het dreigen van een veel grooter getal van burgeren, die 's nagts nog eenige Officiers van 't bedde ligtten. Met den dag, dreeven zy Tambergens vendel van de Neude, daar 't nog stal gehouden hadt, ter Katrynen-poorte uit; en daarna ook de overige knegten. Toen 't Krygsvolk buiten was, tradt het in onderhandeling met die van de Stad, om de Hopluiden los, en een deel hunner agterstallige soldye in handen te krygen. Doch onder dit handelen, staken de Knegten den brand in de Voorstad buiten de Tollesteegpoort, waarop die van binnen uitvielen, de Knegten, een goed stuks wegs, verjaagden, en de vlam bluschten. 't Krygsvolk, dat, hier en elders, omtrent de Stad lag, vertoog, kort hierna. Zes vendels maakten zig meester van Wyk te Duurstede, en zogten sedert Vreeswyk en Amersfoort in te neemen; 't welk beide mislukte (*m*).

FILIPS III. 1577.

Op deeze wyze, ontsloeg Utrecht zig van de bezetting, die der burgerye, tien jaaren lang, op den hals gelegen hadt. 't Liep, egter, aan tot in Wynmaand, eer de Stad en 't Stigt zig verdroegen met den Prinse: gelyk wy, in 't vervolg, staan te melden. Maar Schoon-

Schoonhoven, Nieuwpoort, Thoolen en Goes neemen voldoe-

(*m*) Bor X. *Boek*, *bl.* 226 *enz.* [792 *enz.*].

Filips III. 1577. ning van den Prinse.

Schoonhoven hadt, lang te vooren, op den twintigsten van Sprokkelmaand, voldoening van hem ontvangen, en ook vrye oefening van den Roomschen Godsdienst bedongen (*n*). De Baljuw, Wethouders en Burgery deeden, daarna, den eed van getrouwheid, in handen van Gemagtigden der Staaten van Holland (*o*). Nieuwpoort schynt, ten zelfden tyde, met den Prinse, verdraagen te zyn. Ook hadt Thoolen zig, in Grasmaand, onder gelyk beding, begeven aan 's Prinsen zyde (*p*): waarby Goes en Zuidbeveland zig, insgelyks, voegden (*q*): zo dat, gantsch Zeeland nu omgekeerd zynde, Amsterdam, eindelyk, de eenigste Stad was, die afgescheiden bleef van de andere leden. De Regeering aldaar, hard Roomschgezind zynde, wilde den Roomschen Godsdienst alleen in de Stad geoefend hebben, en den Onroomschen, zelfs buiten dezelve, geene Vergaderplaatsen toestaan, waarin de Prins niet bewilligen kon (*r*). De Staaten van Holland waren zo gestoord op de Amsterdammers, dat zy de Stad te water zouden hebben belegerd, zo de Prins hun niet aangeschreeven hadt, dat zy zig, in gevolge der Gendsche bevrediging, van alle vyandlykheden, tegen de Steden, die nog zwaarigheid maakten om zig met hen te voegen, behoorden te onthouden

(*n*) Bor X. *Boek*, *bl.* 216 [778].
(*o*) Resol. Holl. 9 *April* 1577. *bl.* 41.
(*p*) Bor X. *Boek*, *bl.* 238 [809].
(*q*) Privileg. van Goes. *f.* 61. *M. S.* Leev. van Will. I. III. *Deel*, *bl.* 16.
(*r*) Bor X. *Boek*, *bl.* 239 [810].

den (*s*). 't Beslag op de Amsterdamsche goederen werdt toen ook opgeheeven (*t*).

FILIPS II. 1577.

V. Dagvaart te Middelburg.

Doch onder dit omzetten der Hollandsche en Zeeuwsche Steden, 't welk in Wintermaand aangevangen was en in 't voorjaar vervolgd werdt, hadt de Prins de Staaten van Holland en Zeeland, te Middelburg, beschreeven, om verscheiden' zaaken te regelen. Men besloot hier, tot het verbeteren der Vestingwerken van Oudewater, Woudrichem, Vlissingen, Veere en andere sterke Plaatsen in Holland en Zeeland, waarvan de kosten op honderdzesentwintigduizend guldens berekend waren (*u*). Ook bewilligde men in honderdduizend guldens ter maand, tot onderhoud van vyftig vendelen Knegten, tweehonderd paarden, driehonderd delvers, en vyfenveertig Oorlogsschepen: en in nog vyftigduizend guldens, tot ondersteuning der algemeene Staaten tegen de Spanjaards. Uit welke besluiten, klaar genoeg bleek, dat men den handel met Don Jan mistrouwde, en 't kreuken der Gendsche Vrede te gemoet zag (*v*). Op deeze zelfde Dagvaart, werdt ook de wedde zyner Doorlugtigheid, van zesentwintigduizend, op veertigduizend ponden in 't jaar verhoogd (*w*).

Onderhandeling van die van Holland met den Graave

De Graaf van Bossu, dien wy, laatstelyk, te Utrecht gelaaten hebben, was herwaards gezonden, door de algemeene Staaten, om Haarlem, Amsterdam, Schoonhoven en ande-

(*s*) Resol. Holl. 1, 4 *Jan.* 1577. *bl.* 1, 2.
(*t*) Resol. Holl. 31 *Maart* 1577. *bl.* 32.
(*u*) Bor X. *Boek*, *bl.* 199 [753].
(*v*) Bor X. *Boek*, *bl.* 203, 214 [760, 776].
(*w*) Resol. Holl. 31 *Decemb.* 1576. *bl.* 214. 10 *Januar.* 1577. *bl.* 8.

Filips III. 1577. — van Bossu.

dere Steden, tot het aanneemen der Gendsche Vrede over te haalen, en om de bezetting, uit sommigen, te ligten, na dat hy het Krygsvolk aan geld zou geholpen helpen. De Staaten van 't Noorderkwartier beloofden hem twintigduizend guldens hiertoe, mids hy Haarlem, Muiden, Weesp, Schoonhoven en Nieuwpoort vooraf van volk ontledigde. Die van 't Zuiderkwartier zouden tot vyftienduizend guldens toe schieten, wanneer men noodig agten zou, de bezettingen uit andere Plaatsen te doen vertrekken (*x*). Doch deeze penningen zouden, naderhand, mogen ingehouden worden van het aandeel, welk beide de Kwartieren, in de gemeene lasten, te draagen zouden hebben. 't Liep egter nog eenigen tyd aan, eer Haarlem, Schoonhoven en andere Plaatsen geruimd werden (*y*). Ook schynt Bossu niet voor Oogstmaand of Herfstmaand, voldoening ontvangen te hebben van alles, wat hy, uit hoofde deezer handeling, van de Staaten te vorderen hadt (*z*).

Nieuwe Vereeniging tusschen de algemeene Staaten.

Doch eer hy herwaards vertrok, hadt hy, in den aanvang des jaars, te Brussel, de hand geleend, aan de opregting en tekening van een nieuw Verbond van Vereeniging tusschen de algemeene Staaten, waarby men beloofde „ den Roomschen Godsdienst en de Gend„ sche Vrede te zullen voorstaan, en, behou„ dens de behoorlyke gehoorzaamheid aan „ den Koning, de Spanjaards met derzelver aan-

(*x*) Resol. Holl. 18, 22 *Febr.* 1577. *bl.* 19, 25.
(*y*) Bor X. *Boek*, *bl.* 199 [753], 216 [778].
(*z*) Resol. Holl. 17 *Aug.* 1577. *bl.* 181, 183.

„ aanhang, te zullen verdryven: alles, tot her- „ stelling der gemeene rust en welvaart, en „ tot behoudenis der voorregten en loffely- „ ke gewoonten." De Abt van S. Geertruids, de Graaven van Lalaing en Bossu, de Heeren van Champagnei en d'Oignies waren van de eersten, die dit Verbond tekenden. De algemeene Staaten en de Raad van Staaten, gaven 'er, eerlang, ook hunne toestemming aan: en het werdt, door de Abten, Stadhouders, Raaden en Wethouders van veele Steden, ondertekend (*a*). Op de Dagvaart te Brussel, waarin dit Verbond vastgesteld werdt, zyn ook Gemagtigden der Staaten van Holland afgevaardigd geweest (*b*): doch zy hebben in dit Verbond, gelyk ligtelyk te denken was, niet willen treeden.

Filips II. 1577.

Waarin Holland en Zeeland weigeren te treeden.

VI. Vervolg der Handeling met Don Jan, onder bemiddeling der Keizerlyke Gezanten.

Don Jan, midlerwyl, van Luxemburg, te Marche in Famine, gekomen, ontving aldaar de Gezanten van Keizer *Rudolf den II*, die Maximiliaan, onlangs, opgevolgd was; op nieuws herwaards gezonden, om den handel met de Staaten te vorderen. De algemeene Staaten vaardigden, insgelyks, Gemagtigden af, in merkelyken getale, die, in 't byzyn der Raaden van Staate, met Don Jan, handelden. Zy stonden op 't aanneemen der Gendsche Vrede; hy op 't verzenden der Spanjaarden te water: en zo hevig werdt 'er gestribbeld, dat Don Jan, eindelyk, uitborst, in scherpe bedreigingen, over der Staaten wederspannigheid. Men scheid-

de

(*a*) Bor X. *Boek* *bl.* 210 [769].
(*b*) Resol. Holl. 31 *Decemb.* 1576. *bl.* 214.

FILIPS III. 1577.

de vrugteloos. Doch omtrent middernagt deedt Don Jan, berouw hebbende, dat hy zig te verre hadt uitgelaaten, den Staatschen Gemagtigden aanzeggen, dat hy de Gendsche Vrede aanneemen wilde, zoze noch met den Roomschen Godsdienst, noch met 's Konings hoogheid streedt. Met den dag, kwam hy nog verder, verklaarende die Vrede te willen omhelzen, alzo hem gebleeken was, dat 'er 't Roomsch geloof en 's Konings hoogheid niet by verkort ware. Men hieldt hem voor, dat hy ook in 't vertrek der Spanjaarden te lande behoorde te bewilligen: waartoe hy, hebbende zynen mond gemaakt op het bemagtigen van Engeland, niet verstaan kon. De Staatsche Gemagtigden vertrokken zynde (c), stelden de Keizerlyke Gezanten hem de onmogelykheid der zeereize zo klaar voor oogen, dat hy zig, eindelyk, beweegen liet. Men ontwierp een verdrag, welk, door de Afgevaardigden der algemeene Staaten te Brussel, die van Holland en Zeeland uitgenomen, getekend werdt (d).

Het eeuwig Gebod wordt gemaakt en afgekondigd.

In gevolge van dit verdrag, werdt 'er een Plakaat gemaakt, op 's Konings naam, welk, te Marche in Famine, door Don Jan, op den twaalfden, en te Brussel, door den regeerenden Raad en algemeene Staaten, op den zeventienden van Sprokkelmaand, getekend zynde, onder den naam van *eeuwig* * *Gebod*, alomme afgekondigd werdt. Het behelsde, „ aanneeming der Gendsche Vrede, en be-

* *Edict.*

lofte

(c) BOR X. *Boek*, *bl.* 211 *enz.* [770 *enz.*].
(d) BOR X. *Boek*, *bl.* 222 [785].

„ loste van het vergaderen der algemeene FILIPS II.
„ Staaten en van het vertrekken der uitheem- 1577.
„ sche Krygsknegten, binnen zekeren be-
„ stemden tyd, zonder dat zy, of anderen
„ immer wederom in 't Land komen zouden,
„ dan by 't ontstaan van eenen uitheemschen
„ oorlog, of by bewilliging der algemeene
„ Staaten. Voorts, dat de wederzydsche ge-
„ vangenen zouden geslaakt worden; doch
„ de Graaf van Buuren niet voor dat de Prins,
„ zyn Vader, het besluit, by de algemeene
„ Staaten te beraamen, zou zyn naargeko-
„ men. Nog, dat de Koning, door Don Jan
„ en zyne andere Amptenaars, 's Lands vry-
„ heden zou doen handhaaven: waartegen
„ de Staaten beloofden, by den Roomschen
„ Godsdienst en 's Konings gehoorzaamheid,
„ te zullen volharden, afstaande van alle
„ verbonden, ten tyde der beroerten, met
„ uitheemschen, gesloten, en van hunne
„ zyde ook alle vreemde knegten afdanken-
„ de. Wyders, zoudenze den Koning zes-
„ honderdduizend ponden van veertig groo-
„ ten ieder opbrengen, en daarenboven de
„ Hoogduitsche knegten voldoen. Don Jan
„ zoudenze voor Landvoogd ontvangen, ter-
„ stond na 't vertrek der Spaansche, Italiaan-
„ sche en Bourgondische Knegten. 's Konings
„ nazaaten, Don Jan en zyne opvolgers, de
„ byzondere Stadhouders, Raaden en Amp-
„ tenaars zouden dit verdrag bezweeren
„ moeten. Eindelyk, nam de Koning, voor
„ zyne rekening, de penningen, ten tyde der
„ beroerten, door de Staaten geligt, van wie
't

Filips II. 1577. „ 't ook ware, met naame van de Koninginne van Engeland (e)"

De Prins en Holland en Zeeland worden aangezogt, om zig te begeeven in 't Verdrag met Don Jan.

Het bekragtigen der Gendſche Vrede, door het eeuwig Gebod, welk die van Holland en Zeeland geweigerd hadden te onderſchryven, bragt de zaaken in zulk eene geſteltenis, dat, noch de Spanjaards, noch de Roomſchgezinde Staaten de twee gemelde geweſten beoorloogen konden: terwyl Oranje Don Jan niet boven zig behoefde te erkennen, voor dat de algemeene Staaten, hierop, beſchreeven waren, en beſluit genomen hadden. De algemeene Staaten, zig hiermede verlegen vindende, zonden aan den Prinſe, met verzoek, dat hy 't Verdrag, met Don Jan gemaakt, wilde aanneemen. Doch hy en de Hollandſche en Zeeuwſche Staaten antwoordden „ dat hun het oogmerk der algemeene Staaten, om de Gendſche Vrede te „ beveſtigen, by het Verdrag met Don Jan, „ kwalyk getroffen ſcheen. Men verbondt, „ in het zelve, de Staaten aan ongewoone „ eeden. Men beloofde, 's Lands vryheden „ te zullen handhaaven, en men ſchondtze, „ door het ophouden des Graaven van Buuren. „ Vreemd was 't ook, ten behoeve van „ eenen hoop eerlooze fielen, verklaard voor „ vyanden des Vaderlands, nu nog geld op „ te brengen. Eindelyk, vonden zy zig, by „ de punten van dit verdrag, minder verzekerd, „ dan by 't gene hun, eertyds, te Breda „ was aangeboden. Zy wilden egter niet „ alleen de Gendſche Vrede onderhouden; maar

't welk zy weigeren.

(e) Bor X. Boek, bl. 222 [786].

FILIPS II. 1577.

„ maar zelfs het tegenwoordig Verdrag teke-
„ nen, zo de algemeene Staaten hun behoor-
„ lyke verzekering wilden geeven, van zig in
„ geenen verderen handel met Don Jan te zul-
„ len inlaaten, als de Spanjaards, ten bestem-
„ den dage, 't Land niet ruimden: en dat men,
„ zelfs na 't vertrek der Spanjaarden, Don
„ Jan niet tot Landvoogd zou ontvangen,
„ voor dat alle punten, strydig met 's Lands
„ geregtigheden, zouden zyn verbeterd en
„ hersteld (f)." De algemeene Staaten verklaarden, op dit laatste alleenlyk „ dat zy
„ van zins waren, de Spaansche Knegten,
„ des noods, met geweld van wapenen, ten
„ Lande uit te dryven, en zig in geenen verderen handel met Don Jan in te laaten,
„ waardoor dit vertrek eenigszins zou konnen worden opgeschort (g):" waarin Oranje en die van Holland en Zeeland niet voldaan waren.

Don Jan beschuldigt den Prins van een' aanslag op zyn' Persoon.

Don Jan vervoegde zig, midlerwyl, te Leuven, alwaar hy, door allerlei blyken van heuschheid en gemeenzaamheid, de herten van grooten en kleinen zogt te winnen. Ten zelfden tyde, gaf hy den Staaten kennis van eenen aanslag op zyn' persoon, gebrouwen, zo hy voorgaf, door den Prinse van Oranje; doch men bevondt, by onderzoek, dat 'er niets aan was (h). Den Landvoogd daarna, den Hertog van Aarschot gesteld hebbende tot Burgtvoogd van Antwerpen, waartoe hem de

(f) Bor X. *Boek*, *bl.* 225 [790].
(g) Bor X. *Boek*, *bl.* 226 [792].
(h) Bor X. *Boek*, *bl.* 235 [804].

FILIPS III. 1577. de Staaten benoemd hadden; zag men aan deezen, in Lentemaand, het Slot inruimen, door de Spanjaarden (i), die allen ter Stad uit toogen, naar Maaſtricht, alwaar de overige Spaanſche, Italiaanſche en Bourgondiſche benden beſcheiden waren. Voor 't einde van Grasmaand, trokken zy, met den Graave van Mansfeld aan 't hoofd, allen ten Lande uit, tot onbeſchryflyke vreugde der meeſte Landzaaten, onder welken 'er egter eenigen waren, wien 't wederkeeren deezer gehaatte Knegten op de leden lag: waarvan zy blyk gaven, in eenige zinryke versjes, die, ten deezen tyde, onder 't gemeen, verſpreid werden (k).

De Spanjaards verlaaten deeze Landen.

Op den eerſten van Bloeimaand, deedt de nieuwe Landvoogd zyne plegtige Intreede te Bruſſel, wordende hy daar ontvangen, met uitbundige tekenen van vreugde en eerbiedenis. Den vierden, zwoer hy, de Gendſche Vrede, het eeuwig Gebod, dat, kort te vooren, ook door den Koning bekragtigd was, en 's Lands voorregten te zullen handhaaven. Voorts beſchonk hy verſcheiden' Heeren, met ampten en jaargelden, om gunſt te winnen. Doch men vondt 'er, die zyne weldaaden van de hand weezen. Ook gaat den Preſident Viglius na, dat hy, by 't inhaalen van Don Jan, eenige woorden geuit zou hebben, die te kennen gaven, dat hy aan de beſtendigheid der vrede wanhoopte (l): doch hy beleefde den nieuwen kryg niet,

Intreede van Don Jan te Bruſſel.

De Preſident Viglius ſterft.

(i) BOR X. *Boek*, *bl.* 236 [805].
(k) BOR X. *Boek*, *bl.* 237 [806].
(l) BOR X. *Boek*, *bl.* 241 [811].

niet, overlydende, weinige dagen hierna, op den agtsten van Bloeimaand (*m*). FILIPS III. 1577.

Midlerwyl, waren de Staaten van Holland en Zeeland, tegen 't einde van Lentemaand, te Dordrecht beschreeven geweest, werwaards Doktor Leoninus afgezonden was door de algemeene Staaten, om op eene eenpaarige regeling der munte en der gemeene belastingen aan te houden, en het t'huis ontbieden van eenige schepen, omtrent Antwerpen en op de Maaze leggende, benevens het afschaffen der verlofgelden te verzoeken (*n*): op alle welke punten, hem redelyk genoegen gegeven werdt, behalve op het laatste, waartoe de Staaten niet verstaan konden (*o*). Verslag van zyne verrigtingen te Brussel gedaan hebbende, keerde hy, kort hierna, wederom naar Geertruidenberg, alwaar toen de Dagvaart verlegd was, om andermaal op het afschaffen der verlofgelden, op het regelen der munte, op het ondertekenen der Vereeniging, by de algemeene Staaten aangegaan, op het opbrengen van honderdenvyftigduizend guldens ter maand, en op eenige punten van minder belang aan te dringen. Men antwoordde „ dat de verlofgelden zouden „ afgeschaft worden, behoudens een rede„ lyk geleigeld, tot beveiliging der zeevaart; „ dat men Gemagtigden overzenden zou, „ om orde te beraamen op 't stuk der mun„ te; dat men, op 't verzoek om honderd„ envyftigduizend guldens ter maand, nader let-

VII. Dagvaart te Dordrecht. Bezending der algemeene Staaten

(*m*) BOR X. *Boek*, *bl.* 243 [812].
(*n*) Resol. Holl. 31 *Maart* 1577. *bl.* 32.
(*o*) BOR X. *Boek*, *bl.* 238 [807].

FILIPS III. 1577.

„ letten wilde; doch de vereeniging met de „ Roomschgezinde Staaten was, door den „ Prinse en die van Holland en Zeeland, ron- „ delyk wedersproken: konnende zy zig in „ geen verbond begeven, dat met hun ge- „ loof streedt (*p*)." Onder dit handelen, kwamen Aarschot, Hierges, de Ryksgezant Andries Gail en anderen te Geertruidenberg, uit den naame van Don Jan begeerende „ dat „ het eeuwig gebod, in Holland en Zeeland, „ wierdt afgekondigd, en dat men alles na- „ liet, wat mistrouwen wekken kon; als, het „ aanhouden van Krygsvolk, het sterken van „ plaatsen, het vergieten van geschut en dier- „ gelyken." Voorts verzogtenze te mogen weeten, wat de Prins van Oranje, die, door 't aanneemen der Gendsche Vrede, in zyne eer en goederen hersteld was, meer begeerde, op dat men hem volkomen genoegen zou mogen geeven. Oranje en de Staaten van Holland en Zeeland antwoordden hierop „ dat hun ontydig dagt nieuwe verzekerin- „ gen te geeven, voor dat de voorwaarden „ der Gendsche Vrede voldaan waren. Dat „ de Hoogduitsche Knegten nog midden in „ 't Land lagen. Dat de Prins zynen Zoon „ en goederen nog ontbeerde, benevens het „ bewind over verscheiden' Plaatsen, begree- „ pen onder het Stadhouderschap, hem, „ door den Koning, opgedraagen, hebbende „ zelfs den Raad van Staate die van Utrecht, „ genegen om zig wederom onder zyn be- „ wind te begeeven, daarin verhinderd. Dat de

en van Don Jan aan Holland en Zeeland.

(*p*) BOR X. *Boek*, *bl.* 244 [214].

„ de algemeene Staaten hunne vergadering, „ zo wel als die der byzondere Staaten, aan „ 't welbehaagen van Don Jan onderworpen „ hadden. Dat men den Hervormden geene „ vrye wooning gunde, in verſcheiden' „ Landſchappen. Dat men Don Jan, met „ een gevolg van Spanjaards en Italiaanen, „ ontvangen hadt, tegen 't verdrag, met „ hem zelv', te Marche in Famine, geſloo- „ ten. Dat verſcheiden' verdagte Perſoonen, „ meeſt vreemdelingen, veel te veel ingang „ by hem vonden. Dat ook het onderteke- „ nen der Vereeniging, welk men hun ge- „ vergd hadt, ſmaakte naar een nieuw Ge- „ loofsonderzoek, erger dan de Spaanſche „ Inquiſitie, die alleen verdagtte perſoonen „ aantaſtte, daar men, by deeze onderteke- „ ning, elk eene belofte afvergde, om het „ Roomſch geloof voor te ſtaan." Dit antwoord was, zo wel als het voorſtel, ſchriftelyk overgegeven. Voorts viel 'er ook eenige woordenwiſſeling over dezelfde punten, tuſſchen den Prinſe en de Gemagtigden van Don Jan, en der algemeene Staaten: in welke Leoninus toeſtondt, dat men, in 't vangen en vervoeren des Graaven van Buuren, de voorregten der Leuvenſche Hoogeſchoole geſchonden hadt. Ook zogt men den Prins toen te beweegen, tot het begeeren van eenige byzondere voordeelen voor zig zelven. Doch hy antwoordde „ dat men vooral aan de Gendſche Vrede voldoen moeſt, „ volgens welke, hy nog, in verſcheiden' „ zyner goederen, met naame in de Stad en „ Baronny van Breda, herſteld moeſt wor-

Men zoekt den Prins, door byzondere voordeelen, tot het Verdrag met Don Jan

 den

FILIPS II. 1577. te beweegen. „ den (q). Wilde men hem, daarna, eenige andere gunst bewyzen; hy zou zulks zyner Hoogheid dank weeten, zo 't tot 's Lands oorbaar strekken kon, alzo hy dit „ en geen eigen baate zogt." Met welk antwoord, de onderhandeling afgebroken werdt (r).

Heimelyke handel van Don Jan, om de Hoogduitsche Knegten in 't Land te doen blyven. 't Vertrek der Hoogduitsche Knegten, waarop de Prins gedrongen hadt, baarde den algemeenen Staaten thans de meeste zorg, alzo zy sommigen, die voor vyanden des Lands waren verklaard, niet dagten te voldoen, terwyl Escovedo aanhieldt op afrekening met allen. De Staaten besslooten, in Hooimaand, aan allen voldoening te geeven. Doch Don Jan, te Mechelen gekomen, handelde, in 't heimelyk, met de Hoogduitschen, om hen op zyne zyde te winnen, en in 't Land te doen blyven: waarom 'er, tusschen de Staaten en hen, niets kon gesslooten worden (s).

Don Jan maakt zig verdagt by de algemeene Staaten. Ten deezen tyde, broeide 'er een aanslag by den Landvoogd, waarvan, eerlang, gantsch Nederland waagde. Voor zyn vertrek naar Mechelen, hadt hy reeds merkelyk omzien verwekt in de Staaten, doordien hy hun afvergde, den Prinse van Oranje te beoorloogen, onder voorwendsel, dat deeze, door 't kwellen der Amsterdammeren, de Gendsche Bevrediging geschonden hadt (t): waartoe de Staaten zo weinig lust toonden, dat zy, kort hierna, verscheiden' benden, by hen, tegen de

(q) *Zie* BOR X. *Boek*, *bl.* 239 [809].
(r) BOR X. *Boek*, *bl.* 245 [814].
(s) BOR X. *Boek*, *bl.* 243, 247, 248, 252 [812, 820, 821, 827].
(t) BOR X. *Boek*, *bl.* 248 [821].

de muitende Knegten, geworven, betaalden en afdankten, onder welken ook de vendels begreepen waren, die in 't Stigt lagen. Bossu verrigtte hier de afdanking, waartoe de Staaten des Landschaps hem zesentwintigduizend guldens, hun geleend, door die van Holland, opschooten, hem te gelyk de gevangen' Hopluiden in handen stellende (*u*). De algemeene Staaten behielden vast een kwaad oog op Don Jan, sedert zy zyne zugt tot het hervatten des krygs bespeurd hadden. Nogtans herwon hy, wat laater, de herten van eenigen, door het afvaardigen van Escovedo naar Spanje, om eenen merkelyken onderstand in penningen van den Koning te verzoeken. Zo zeer waren de Staaten hiermede ingenomen, dat zy in overleg namen, om den Geheimschryver, dien zy eenen wydluftigen Brief aan den Koning medegaven, op zyne wederkomst, met een jaargeld van tweeduizend Kroonen te beschenken (*v*). Doch Escovedo keerde nimmer wederom uit Spanje. Hy werdt 'er, kort na zyne aankomst, door bevel des Konings, zo men meent, verraaderlyk vermoord (*w*). En 't leedt niet lang, of Don Jan ontdekte openlyk, wat hy in den schild voerde.

FILIPS III. 1577.

't Geviel, in Hooimaand, dat de Koningin van Navarre, Schoonzuster van Filips, door Henegouwen, reisde naar Spa, in schyn om de geneezende wateren aldaar te gebruiken

VIII. Hy bemagtigt het Kasteel van Namen, door list.

(*u*) BOR X. *Boek*, *bl.* 255 [831].
(*v*) BOR X. *Boek*, *bl.* 250 [825].
(*w*) THUANUS *Libr.* LXIV. *p.* 217. *Libr.* LXVI. *p.* 276.

FILIPS III. 1577. ken (*x*); doch, inderdaad, om met den Graave van Lalaing heimelyk te handelen, over de opdragt van de heerschappy der Nederlanden, aan haaren Broeder, den Hertoge van Alençon (*y*), die, na 't sluiten der Bevrediging met de Hugenooten in Frankryk, in Bloeimaand des jaar 1576 (*z*), by welke ook de Prins van Oranje in zyn Prinsdom hersteld was, het Hertogdom van Anjou verkreegen en den naam van het zelve aangenomen hadt (*a*), dien wy hem, voortaan, ook geeven zullen. Don Jan, voorwendende zig verpligt te vinden, om de Koninginne te begroeten, begaf zig, verzeld van de voornaamste Heeren, naar Namen: alwaar hy haar, eenen geheelen dag, met veel pragt, onthaalde. Des anderendaags, deedt hy haar uitgeleide, en was maar even te rug gekeerd, toen hy onderneemt, vlak uit tegen 't eeuwig gebod, 't Kasteel van Namen te verrassen: 't welk zig, op den vierentwintigsten van Hooimaand, deezer wyze toedroeg. De Landvoogd, zig gelaatende uit jaagen te willen ryden, zondt den Graaf van Barlaimont met deszelfs vier Zoonen, Hierges, Megen, Floyon en Hautepenne, naar 't Slot, die den Overste, *Jan van Bourgondie*, *Heere van Froymont*, voorhielden, hoe 't wel voegen zou, dat hy Don Jan, in 't voorbyryden, binnen noodigde, om de vesting te bezigtigen. De Slotvoogd bewilligt hierin. Don Jan treedt bin-

(*x*) BOR X. *Boek*, *bl.* 253 [828].
(*y*) HOOFT XII. *Boek*, *bl.* 519.
(*z*) DU MONT Corps Dipl. *Tom.* V. *P.* I. *p.* 266.
(*a*) DANIEL *Tom.* IX. *p.* 54.

binnen. Terwyl men hem een ontbyt gereed maakt, blyft hy in de poort ſtaan praaten, tot op de aankomſt van eenen hoop Ruiters, dien hy, in een naby gelegen boſch, verſteken hadt. Toen rukken Don Jan en de vyf Heeren 't piſtool uit den kooker, bieden de wagt den tromp, en dryven de bezetting en Froymont zelv' ter veſting uit. Don Jan, roemende dat deez' dag de eerſte zyner Landvoogdye was, en dat hy, te lang getergd door de Staaten, voortaan ſtipt begeerde gehoorzaamd te zyn, roept alle de Heeren, die hem naar Namen verzeld hadden, byeen, hun keur geevende van blyven of vertrekken. De beroerde gemeente, voor 't Slot vergaderd, doet hy, met woorden, ſtillen (*b*). Daarna voorziet hy zig van voorraad, en vaardigt, naar veele oorden, brieven af, vervattende de redenen van zyn gedrag (*c*). Den Heer van Raſſinghem zondt hy naar Bruſſel aan de algemeene Staaten, om te vertoonen, dat de zorg voor zyne eigene veiligheid, welke men laagen gelegd hadt, hem hadt bewoogen, zig te verzekeren van 't Slot te Namen. Voorts begeerde hy, dat men *Willem van Hoorne*, *Heer van Heeze*, Bevelhebber te Bruſſel maakte, en de Burgery aldaar ontwapende. Hierges hadt zig, middlerwyl, op zynen laſt, verzekert van Charlemont (*d*). De toeleg van Don Jan was, op deeze wyze, den oorlog te beginnen tegen de Staaten: waarvan hy en Escovedo den Koning,

FILIPS III. 1577.

en Charlemont.

(*b*) Hooft XII. *Boek*, *bl.* 515.
(*c*) Bor X. *Boek*, *bl.* 255 [832].
(*d*) Bor X. *Boek*, *bl.* 256 [832].

FILIPS II. 1577. ning, in Grasmaand, reeds de noodzaaklykheid vertoond hadden, by brieven, in ſyfer geſchreeven, op verzoek van den Prinſe van Oranje, door bevel des Konings van Navarre, op de heide van Bourdeaux, onderſchept, den Prinſe, door den Heere de Pleſſis, toegeſchikt, vervolgens ontſyferd, aan de Staaten vertoond, en openlyk uitgegeven. Uit deeze brieven, bleek ook het voorneemen, om Engeland aan te doen (*e*): en ſommigen melden, dat Don Jan, na 't bemagtigen van Engeland, een' kans op Spanje zou gewaagd hebben (*f*): waaruit men, in 't voorbygaan, afneemen kan, met hoe veel reden, hy, die zulke voorneemens koeſterde, en aan anderen vertrouwde, ons, in de Geſchiedſchriften, niet ſlegts als ſtaatzugtig, maar te gelyk als los en zorgeloos, wordt afgemaald.

IX. De Staaten verzekeren zig van 't Slot te Antwerpen.

De algemeene Staaten, den Heer van Raſſinghem gehoord hebbende, zonden den Abt van Marolles en twee anderen naar Namen, om Don Jan te vertoonen, hoe weinig ſchyns de toeleg op zynen Perſoon hadt, en om hem wederom naar Bruſſel te noodigen; daar hy veilig zou konnen verblyven. In 't geſprek, welk de Abt met Don Jan hieldt, dreef deeze hem loſſelyk toe, *dat hy 't Slot te Antwerpen voor 't zyne hieldt; dat het hem noch aan geld noch aan volk ontbreeken zou; en dat Marolles dit den Staaten mogt aandienen* (*g*). Doch zo veel waarſchuwens werdt 'er niet vereiſcht, om de Staaten een waakend oog te doen houden op dit Slot, daar

(*e*) *Zie* dezelven *by* BOR XI. *Boek*, *bl.* 264 *enz.* [842 *enz.*].
(*f*) BOR XI. *Boek*, *bl.* 263 [841].
(*g*) BOR X. *Boek*, *bl.* 258 *enz.* [834 *enz.*].

daar zy de bezetting, door toezegging van 't voldoen der agterstallen, met hulp van den Heere van Bours, tot hunne zyde overhaalden, op den eersten van Oogstmaand, niet zonder het sneuvelen van eenigen, uit het vendel van *Lodewyk van Blois van Treslong*, dat voor Don Jan yverde, en het vatten van Treslong zelv'. Ook was, pas te vooren, het vendel van *Kornelis van End*, door Don Jan naar Antwerpen gezonden, op den weg derwaards, geslaagen, door den Heere de Vers, Neeve van Champagnei: 't welk men voor den aanvang der vyandlykheden tegen Don Jan rekenen mag. 't Omslaan van 't Slot hielp, midlerwyl, de Stad in roere. De Hoogduitsche bezetting, dugtende dat het haar gelden zou, stelde zig in slagorde, en bebolwerkte zig, in de nieuwe Stad, met baalen, balken, wagens en ander schansgereedschap. De burgery raakt, insgelyks, in 't geweer. De roep eener aanstaande plondering klinkt de gantsche Stad door. Men treedt in onderhandeling met de Hoogduitschen, en bezoekt, of zy zig met eene maatelyke somme ter Stad uit wilden laaten koopen. Vergeefs. Een deel Koopluiden begeeft zig, hierop, naar 't Slot, smeekende, *dat men zig met het Krygsvolk verdroege; al moest het twee of drie tonnen schats kosten, zy zouden 't geld verschaffen.* Toen boodt men eerst honderdenvyftigduizend guldens: en toonde den Knegten de penningen, die de Koopluiden en treflykste burgers, gevolgd van Kassiers, met beurzen vol gouds, vast aanbragten. 't Krygsvolk, door dit ge- zigt

Filips II. 1577.

FILIPS III. 1577. zigt bekoord, en aan den anderen kant verschrikt, door het dreigen der gewapende burgerye, roept, *dat het wel was, zo de Oversten te vrede waren; zo niet; zou menze 'er toe dwingen.* Men sprak dan met de Oversten, die zig niet zeer gereed toonden, om den koop toe te slaan. Doch onder dit handelen, en 't gaan en keeren van en naar 't Slot, viel de avond, wanneer men eenige zeilen ontdekte, die, de Schelde op, naar de Stad kwamen. Oranje, naamlyk, verwittigd van den toeleg der Staaten op 't Slot te Antwerpen, hadt, in 't Land van Thoolen, eenig volk, onder den Heere van Hautain, byeen doen komen, dat nu, op nader schryvens uit de Stad, met al wat men van schepen byeen brengen kon, derwaards gezonden werdt. Deeze geringe vloot, pragtiglyk uitgestreeken met vlaggen en wimpels, slaakt, in 't naderen, drie schooten, en kwetst eenigen der Hoogduitsche soldaaten. Straks daarna, gaat de kreet op, onder de menigte, *de geuzen! de geuzen! daar komenze!* De schrik slaat elk elk om 't hert: elk rent, zonder orde, zonder omzien, naar de naaste poorten, zak en pak, en sommigen zelfs de wapenen agterlaatende. Allen raaktenze ter Stad uit, op eenige weinigen na, die, in 't vlugten, geveld werden. Na dat men hun de poorten agter den rug geslooten hadt, werdt Hautain, die, ondertusschen, geland was, feestelyk ingehaald, en van Stads wege vereerd met eenen gouden keten. Onder de papieren der gevlugtte Kolonellen, vondt men veele brie-

De aankomst van 's Prinsen schepen doet de bezetting de vlugt neemen uit Antwerpen.

brieven van Don Jan (*h*), uit welken bleek, hoe hy de Hoogduitschen hadt zoeken op te hitsen tegen de Staaten, en zig, met hunne hulp, meester te maaken van de Stad en het Slot. Treslong, die gevat was, werdt, te Brussel, op 't broodhuis gelegd (*i*). Filips II. 1577.

Eer nog de Staaten den aanslag op 't Slot te Antwerpen in 't werk stelden, haddenze, om Don Jan te zekerer te mompen, de onderhandeling met hem vervolgd, en zig bereidwillig getoond, om hem schier alles wat hy vorderde toe te staan, met zulke bepaalingen nogtans, dat zy altoos onbehaald bleeven. Hy toen, waanende, dat hy den schrik reeds onder de Staaten hadt, deedt langs hoe buitenspooriger eisschen (*k*). Doch na 't ontvangen der maare van Antwerpen, die Aarschot, Havrech en anderen, heimelyk, uit Namen, hadt doen wyken; gaf hy beter' koop, schryvende, smeekenderwyze „ dat „ hy eene wapenschorsing wilde toestaan, „ tot dat de Koning, geviel hy hun niet, ee„ nen anderen Vorst van deszelfs bloed in „ zyne plaats zou hebben aangesteld." Ook verzogt hy „ dat men hem zyne brieven, „ onderschept op den weg naar Spanje, we„ derom zenden wilde." Den inhoud deezer brieven verschoonde hy, sedert, blaauw genoeg, zeggende „ dat hy nog voor geen Land„ voogd erkend was, toen hy den Koning „ ophitste tot den oorlog: laatende, voorts, „ Escovedos schryven ter zyner verantwoording. X. Onderhandeling met Don Jan.

(*h*) *Zie* Bor XI. *Boek*, *bl.* 268 [848].
(*i*) Bor XI. *Boek*, *bl.* 271 [853].
(*k*) Bor XI. *Boek*, *bl.* 259 *enz.* [835 *enz.*].

FILIPS III. 1577. „ ding. Tot het ophouden van 't vertrek der „ Hoogduitschen, was hy gekomen, door„ dien de ongehoorzaamheid der burgerye „ en de toerustingen des Prinsen van Oran„ je niet gehengden, dat hy zig geheellyk „ ontwapende." Doch deeze redenen klemden weinig op de Staaten, die, ondertusschen, den Koning, schriftelyk, verzogten, eerst, om bevel aan Don Jan, tot onderhouding van de Gendsche Bevrediging en het eeuwig gebod; toen, om eenen anderen Landvoogd, in zyne stede, en dat de Raad van Staate, midlerwyl, 't opperbewind voeren mogt (*l*).

Herstelling der Dyken in Holland. Doch eer wy 't verhaal van deezen geweldigen tweespalt vervolgen, roept ons de orde der gebeurtenissen naar Holland en Zeeland, daar de Prins en de Staaten niet verzuimden, hun voordeel te doen, met de verwarringen, waarin de andere gewesten staken. In den voorzomer, viel men hier aan 't herstellen der dyken, die, ten deele door storm, maar vooral, door 't doorsteeken, in den jongsten oorlog, zwaar beschadigd waren (*m*). Om de kosten hiertoe te ligter te vinden, dankte men ook een deel overtallig Krygsvolk af, behoudende alleenlyk vyfenveertig vendelen Knegten, ieder van honderdenveertien koppen, en dertig Oorlogsschepen in dienst, om, in allen geval, eenigszins beschermd te zyn, tegen de gevreesde aanslagen des Landvoogds (*n*).

De

(*l*) BOR XI. *Boek*, *bl.* 275 [857], 279 [863], 281 [866], 282 [868].
(*m*) BOR X. *Boek*, *bl.* 246 [819].
(*n*) BOR X. *Boek*, *bl.* 253 [829].

De Prins ook, om alomme in de Steden orde te ſtellen, en de herten der Landzaaten, door zyne tegenwoordigheid, nader aan zig te verbinden, beſloot, in den zomer deezes jaars, eene reis te doen, door de meeſte Steden van 't Zuider- en Noorderkwartier van Holland. Zyne Gemaalin verzelde hem: en hy werdt, alomme, met uitbundige tekenen van gunſt en eerbiedenis, ontvangen en ingehaald. Elk meende, in hem, 's Lands regten verloſſer naaſt God te aanſchouwen. In Weſtfriesland, gaf hem 't gemeen naauwlyks eenen anderen naam, dan dien van *Vader Willem:* elkanderen, met een gelaat, daar de hertelykſte blydſchap op te leezen was, toeroepende, *Vader Willem is gekomen! Vader Willem is gekomen!* Hier ontving hy de tyding van 't bemagtigen van Namen: waarop hy, terſtond, den algemeenen Staaten riedt, hunne magt, behendiglyk, ſamen te brengen, en nog drieduizend Ruiters te werven: met welken zy, dagt hy, Don Jan Namen, Luxemburg en 't gantſche Land zouden konnen doen ruimen. Doch zy hadden toen nog geen herts genoeg, om Don Jan dus geweldiglyk aan te vallen. De Prins, alle de Steden van 't Noorderkwartier bezogt hebbende, keerde wederom zuidwaards. Te Woerden gekomen, verzogt hem de Wethouderſchap van Utrecht, dat hy, zynde zo naby, haare Stad met zyn bezoek vereeren wilde; doch zonder geleide van ſoldaaten, in plaats van welken, men hem een vendel burgeren aanboodt. Hy deedt het, ſchoon de Prinſes en anderen 't hem ontraaden hadden, gemerkt de Stad zig nog niet

FILIPS III. 1577.

XI. De Prins doet eene reis door Holland.

komt te Utrecht.

we-

FILIPS III. 1577. wederom onder zyne gehoorzaamheid begeven hadt. Op den agttienden van Oogstmaand, reedt hy ter Stad in, van enkelen Hofstoet verzeld. Pas voor 't inryden der Tollesteegpoorte, vloog 'er een prop uit eene ligte bus, die, ter eere zyner Doorlugtigheid, afgeschooten was, in 's Prinsen koets, 't welk de Prinses dermaate ontstelde, dat zy haaren Gemaal om den hals vloog, roepende, *wy zyn verraaden!* Doch de Prins, ziende wat het ware, stelde haar spoedig te vrede. Zyne Doorlugtigheid bleef te Utrecht, tot op den eenentwintigsten, en vertrok, met genoegzaame verzekering, dat de Stad en 't Stigt zig wel haast wederom onder zyne gehoorzaamheid begeeven zouden (*o*). Ook gelukte dit, in Wynmaand. De voldoening, die de Stad en het Landschap van den Prinse ontvingen, begreep, onder andere punten „ dat „ de Roomsche Godsdienst onverkort blyven zou; dat de Prins, met zyn gezin, ten „ allen tyde, in de Stad zou mogen komen; „ doch zonder Krygsvolk, ten ware de burgery hiertoe bewilligd hadt: ook zonder „ eenige Leeraars, tot het pleegen van onroomsche oefeningen. Geestelyke begiftigingen moesten niet dan aan Roomschgezinden geschieden: de voornaamste Ampten, niet dan by goedvinden der Staaten, „ begeven worden. De Prins hadt de handhaaving der vryheden op zig te neemen, en „ 't Regtsgebied des Aartsbisschops onverkort te laaten. Tot het invoeren van bezet-

't Stigt ontvangt voldoening van den Prinse.

(*o*) BOR X. *Boek*, *bl.* 254 [830].

„ zetting, zouden de Staaten verlof moeten draagen: die op 't stuk der munte zulke orde zouden mogen stellen, als hun best geviel. De Prins zou den Amptenaaren de Ampten, die zy van 's Konings wege bekleedden, behouden laaten, en zig, in 't Stigt, geen meer gezags aanmaatigen, dan hy 'er, van ouds, gehad hadt. Stigting van sterkten zou niet, dan by wille des Konings, of der Staaten van Utrecht, of der Plaatse, die men sterken wilde, geschieden mogen. Het tegenwoordig Verdrag zou onderhouden worden, zo lang 't Land van Utrecht onder den Prinse of deszelfs nazaaten staan zou, of zo lang 'er, volgens de Gendsche Bevrediging, die men in volle kragt liet, geene andere orde geraamd werdt, by de algemeene Staaten." De Prins verzogt den Staaten van Holland en Zeeland dit Verdrag te bezegelen, gelyk geschiedde. Doch die van Bommel, beweerende dat veele punten van hetzelve met hunne Landregten streeden, maakten 'er zwaarigheid in, schoon zy zig genegen verklaarden, om, nevens hunne bondgenooten, den algemeenen vyand wederstand te bieden (*p*).

Filips III. 1577.

XII. De algemeene Staaten verzekeren zig van Bergen op Zoom.

Na 't verzekeren van Antwerpen, hadden de algemeene Staaten niet verzuimd, zig ook van andere plaatsen meester te maaken. Het Hoogduitsch vendel van den Kolonel Fokker was uit Antwerpen geweeken naar Bergen op Zoom, daar nog twee vendels lagen van het zelf-

(*p*) Bor XI. *Boek*, *bl.* 300 *enz.* [893 *enz.*].

FILIPS II. 1577. zelfde regement: Frönsberg, met drie zyner vendelen, naar Breda, dat 'er nog drie inhadt. De Staaten zonden den Heer van Champagnei, met eenen kleinen hoop volks, naar Bergen, waarvan hy zig, na 't inneemen van het Huis te Wouw, schier zonder slag of stoot, meester maakte (q). Toen, zig vereenigd hebbende met den Graave van Hohenlo, rukt hy voor Steenbergen en Thoolen, uit welke Plaatsen, hy de Hoogduitsche bezetting, insgelyks, vertrekken deedt. In 's Hertogenbosch, lagen vier vendels van den overleeden' Graave van Overstein, die de Stad, by minzaam verdrag, ruimden.

Steenbergen, Thoolen en 's Hertogenbosch.

Hierna, toogen Hohenlo en Champagnei naar Breda, dat van alle kanten beslooten werdt. De Kolonel Fronsberg hadt eenen zyner Hopluiden gezonden naar Namen, om last van Don Jan. De Hopman werdt, in 't wederkeeren, opgeligt, en te Geertruidenberg by den Prinse van Oranje gebragt, die, door vraagen en hervraagen, uit hem kreeg, dat hy belast was met een briefje van Don Jan aan Fronsberg. Men tornde het, uit zynen broeksband, opende 't zegeltje van lak, behendiglyk, en vondt het te bestaan, uit slegts zes regeltjes, in syfer geschreeven met eene zeer fyne penne, op een stukje dun postpapier, langwerpig vierkant, als een vingerlid: het behelsde eene vermaaning, om de Stad nog twee maanden te houden, onder belofte vanze, binnen dien tyd, te zullen ontzetten. De Prins, zyn voordeel willende doen met dee-

De Prins van Oranje neemt Breda in, door list.

(q) BOR XI. *Boek*, *bl.* 273 [855].

deeze ontdekking, doet, door Meester *Willem Silvius*, vermaarden boeddrukker te Antwerpen, doch onlangs tot Drukker der Hollandsche Hooge Schoole, te Leiden, bevorderd (*r*); die des Landvoogds hand net wist na te bootsen, een diergelyk briefje schryven en ondertekenen, vervattende last, om de Stad, ten beste mogelyk, op te geeven, alzo 'er geen ontzet te wagten was. 't Briefje werdt, met het zelfde zegeltje, dat men onbeschadigd hadt weeten te houden, en met wat heet lak, toegeplakt. De Hopman liet zig, door de belofte van een' gouden keten ter waarde van vierduizend guldens, en van dienst onder den Prinse voor hem en zyn vendel, bekooren, om het briefje, waarvan hem de inhoud bekend gemaakt was, aan Fronsberg ter hand te stellen, en door de Stad te verspreiden, dat het ontzet verre te zoeken was. Hy doet het. De gantsche bezetting raakt in roere. De Prins, zynen slag waarneemende, doet haar vryen uittogt met haaren Overste, doch zonder betaaling, aanbieden; of twee maanden soldy, mids zy 't overige den Staaten kwytscholde, en haaren Overste in 's Prinsen handen liete. Zy kiezen 't laatste. De Stad en Fronsberg werden den Prinse geleverd, op den vierden van Wynmaand (*s*).

Filips III. 1577.

Midlerwyl, hadden die van Antwerpen, ter vergadering der algemeene Staaten, verlof verzogt, om het Kasteel, dat hun reeds meer dan eens gekweld hadt, te mogen slegten.

De Kasteelen te Antwerpen, te Gend, te Utrecht,

(*r*) Resol. Holl. 8 *Juny* 1577. *bl.* 99.
(*s*) Bor XI. *Boek*, *bl.* 874 [856].

Filips II. 1577. te Gouda en op andere Plaatsen worden afgeworpen.

ten. Die van Holland en Zeeland hadden, toen dit verzoek geschiedde, juist stem ter algemeene Staatsvergaderinge verkreegen, tegen den zin der Geestelykheid. Met hunne stemmen, werdt de bewilliging in 't verzoek der Antwerpenaaren overgehaald: waarop de Burgt, terstond, geslegt werdt, tegen 't einde van Oogstmaand. Het beeld des Hertogs van Alva, om verre geworpen ten tyde van Requesens, lag ergens in eenen hoek; waaruit het nu voor den dag gehaald en t'eenemaal verbryzeld werdt. Die van Gend, insgelyks, by meerderheid van stemmen, verlof bekomen hebbende, tot het afwerpen van den Burgt aldaar, vielen aan 't werk, op den eersten van Herfstmaand. 't Slot Vredenburg, te Utrecht, welk men, reeds kort na 't verdryven der soldaaten, hadt beginnen af te breeken; doch 't werk, sedert, gestaakt, op vermaaning van 't Hof aldaar, werdt nu ook, met verlof der algemeene Staaten, ten gronde toe, geslegt. Te Ryssel, te Valenchyn en op andere plaatsen, werden de Kasteelen, insgelyks, afgeworpen (*t*). Doch te Doornik, daar de Bevelhebber op 't Slot woonde, en te Kameryk, dat onder 't Ryk behoorde, liet men de Kasteelen in wezen. 't Slot te Gouda, dat, in 't jaar 1438, gestigt was, werdt, omtrent deezen tyd, in gevolge van een besluit der Vroedschap; doch zonder dat men 'er van de Staaten of Raad verlof toe verzogt hadt, terwyl de Slotvoogd, Heer van Zwieten, zig binnen Viane onthieldt,

(*t*) Bor XI. *Boek*, *bl.* 274 [855].

hieldt, insgelyks, om verre geworpen (*u*). Filips III.
Ten deezen tyde, raakte, te Groningen, in 1577.
hegtenis *François Majart*, die, door den Heere XIII.
van Billy, welke, sedert het Verdrag met Don
Jan van Marche in Famine, geslaakt was, gebezigd werdt, om hem den weg te bereiden tot de verlooren' Landvoogdye, waarin hy zig, met geweld, dagt te herstellen (*v*). *Wybe van Goutum* kwam, kort hierna, waarschynlyk door bestel van Billy, met honderdendertig man, op 't Vliet, eene voorstad van Leeuwaarden, en wist, eerlang, den Drossaard, *Joan van Mathenes van Wybesma*, zulks te beleezen, dat hy op 't Slot gelaaten werdt, waarvan hy zig toen volkomen meester maakte. De burgery van Leeuwaarden kogt 'er hem egter wederom af, om eene leening van dertien weeken, die drie-endertighonderd guldens beliep. Men sprak toen ook van 't Slot om verre te haalen; doch liet het na, ter oorzaake der afwezendheid van den Stadhouder, Heere van Ville, die, eerst, gelyk veelen, zyn Hof gemaakt hebbende by Don Jan; na 't gebeurde te Namen, de zyde der algemeene Staaten gekooren hadt, door hen tot vasten Stadhouder over Friesland, Groningen, Drente, Twente en Lingen aangesteld, en voor 't uitgaan van Herfstmaand, in Friesland wedergekeerd was. Hier, twee vendels Hoogduitschen van Bossus regement, leggende in de schansen te Oostmarhorn, in de Lemmer, te Slooten, te Makkum en te Hin-

Aanslag van Billy op Groningen en Leeuwaarden.

De Heer van Ville wordt Stadhouder van Friesland, Groningen, Drente, Twente en Lingen.

(*u*) Bor XI. *Boek*, *bl.* 308 [905].
(*v*) R. Fresinga Memor. *in* Ger. Dumbar. Anal. *Tom.* III. *p.* 32.

FILIPS III. 1577. Hinloopen, met toezegging van eenige betaaling, vergenoegd, en tot vertrekken bewoogen hebbende, deedt hy deeze schansen slegten, stellende, daarna, de Friesche boeren in 't geweer, onder éénen Hopman in elke Grietenye: 't welk hem, egter, in Groningerland, daar hy 't ook dagt te doen, niet gelukken wilde (w). De Burgten te Leeuwaarden en te Groningen werden, wat laater, insgelyks geslegt (x).

XIV. De algemeene Staaten verzamelen een Leger. De algemeene Staaten hadden, ondertusschen, een Leger samengebragt, welk zig, te Wavere, in Brabant, nedersloeg. 't Voetvolk stondt onder *Filips*, *Graave van Lalaing*, de Ruitery onder *Robert van Melun*, Burggraave van Gend: tot Veldmaarschalk was gesteld *Anthoni van Goignies*, tot Overste van 't geschut *Valentyn van Pardieu*, *Heer van la Motte*. Voorts zogten de Staaten ook volk in Duitschland te werven, werwaards zy de redenen, waarom zy zig tegen Don Jan gewapend hadden, omstandiglyk, hadden overgeschreeven. Hertog Joan Kazimir, Paltsgraaf aan den Ryn, beantwoordde hunne brieven, met veel blyk van toegenegenheid; doch riedt hun den Prins van Oranje te kiezen tot hoofd der Regeeringe (y): en 't bleek wel haast, dat deeze raad, by sommigen, ingang gevonden hadt.

Staan naar Duitsche hulp.

Zoeken onderstand in Holland en Zeeland. De Staaten van Holland en Zeeland, omtrent deezen tyd, te Haarlem, vergaderd, ontvingen, aldaar, de Gemagtigden der algemeene Staaten, verzoekende om onderstand,

(w) BOR XI. *Boek*, *bl.* 283 [869].
(x) R. FRESINGA Memor. *in* GER. DUMBAR. Anal. *Tom.* III. *p.* 23.
(y) BOR XI. *Boek*, *bl.* 286 [873].

ſtand, ten minſten van honderdduizend daalers, door Holland, en honderdduizend guldens, door Zeeland, in alleryl, op te brengen. Doch men boodt hun ſlegts honderdenvyftigduizend guldens in 't geheel, voor den tyd van agt maanden, onder zekere voorwaarden; zonder dat my gebleeken is, of deeze aanbieding aangenomen zy. Maar de algemeene Staaten, nu verſtaan hebbende, dat Don Jan de vertrokken' Spanjaards weder te rug ontbooden hadt, begonden 't oog te wenden naar den Prinſe van Oranje, en te overleggen, of 't niet geraaden ware, hem in Brabant te noodigen. De Prins hadt veele vrienden onder de algemeene Staaten, met naame onder die van Brabant. Hy onthieldt zig, ten deezen tyde, met bewilliging der Staaten van Holland en Zeeland (z), te Geertruidenberg, om, van naby, op de zaaken van Brabant te letten, en te werken onder de leden der algemeene Staatsvergaderinge. Zyne ſchepen hadden Antwerpen, een voornaam lid van Brabant, onlangs, verloſt van de Hoogduitſche bezetting: waardoor hy zig, dieper nog dan voorheen, gedrongen hadt in de gunſt der Gemeente. 't Was ook te vermoeden, dat Holland en Zeeland, in welke geweſten de Prins groot gezag hadt, zig meer aan 't voorſtaan der gemeene zaake zouden laaten gelegen zyn, als men hem in hooger bewind ſtelde. 's Prinſen vrienden dan en anderen drongen, by meerderheid van ſtemmen, tegen eenigen, die in hunnen voorſlag geenen ſmaak vonden, ter alge-

Filips II. 1577.

(z) Reſol. Holl. 9 Aug. 1577. bl. 166.

Filips III. 1577.

Zy verzoeken den Prins van Oranje in Brabant te komen.

gemeene Staatsvergaderinge, door, dat men hem naar Brabant behoorde te doen komen. De Abt van S. Geertruids, Champagnei, Leoninus en de Advokaat *Liesveld* werden naar Geertruidenberg gezonden: daar zy 't gemelde verzoek aan den Prinse deeden. Zy voegden 'er by „ dat de vyanden der ge„ meene welvaart hem en den Staaten van „ Holland en Zeeland nagaven, dat zy 't, „ op 't verlaaten van den Koning en 't ver„ anderen van den Godsdienst, gemunt had„ den: welk uitstrooisel men niet beter leu„ genstraffen kon, dan door het toelaaten „ van den Roomschen Godsdienst, in alle „ Steden van Holland en Zeeland, die zulks „ begeeren zouden, en niet slegts in zulken, „ die 't, onlangs, by byzonder verdrag, be„ dongen hadden. Dit verzogtenze dan op „ den Prinse en op de Staaten, en te gelyk „ belofte, dat zy geene verandering in ge„ loofszaaken, binnen de Roomschgezinde „ Landen, gehengen zouden; maar veeleer „ alle nieuwigheid helpen weeren, volgens „ de Gendsche Bevrediging." De Prins antwoordde, schriftelyk „ dat hy zig, op zyne „ overkomst in Brabant, waarnaar hy be„ tuigde zeer te verlangen, vooraf beraa„ den moest met de Staaten van Holland en „ Zeeland. Omtrent het verder uitbreiden „ van de vryheid der Roomschen, zou hy zig „ houden aan het Gendsche Verdrag. Maar „ alzo Holland en Zeeland alle nieuwigheid „ in dit stuk hadden uitgedongen, tot op de „ Vergadering der algemeene Staaten, ver„ zogt hy, dat men in aanmerking name, hoe

kwa-

„ kwalyk hem voegen zou, deswege, iets FILIPS II.
„ te belooven, zonder de Staaten dier twee 1577.
„ Landschappen, vooraf, te kennen. Wel
„ kon hy, voor zig zelven en voor de Staa-
„ ten van Holland en Zeeland toezeggen,
„ geene stoornis der gemeene rust of des
„ Roomschen Godsdiensts, noch invoering
„ eeniger nieuwe oefening te zullen gedoo-
„ gen: laatende hy, voorts, aan de algemee-
„ ne Staaten, boven welken hy zig geene
„ heerschappy zogt aan te maatigen, hierop,
„ zulke orde te stellen, als zy, overeenkom-
„ stig met de Gendsche Vrede, zouden goed-
„ vinden; welke orde hy niet ongestraft zou
„ laaten overtreeden (*a*)."

Met dit antwoord, vertrokken de Staatsche Gezanten. De Prins stelde hun verzoek den Staaten van Holland en Zeeland voor. Tot de reize naar Brabant, hadt hy zig, kort na de aankomst van Don Jan, reeds genegen getoond, en zulks den Staaten, in Wintermaand des jaars 1576, te Middelburg, verklaard. Men hadt toen klaar genoeg laaten blyken, dat men hem noode zou zien vertrekken. Doch, zo hy 'er toe besloot, verstondt men, dat de Regeering, in zyn afwezen, staan zou aan de Gemagtigden der Staaten, met den Raad nevens zyne Doorlugtigheid, dien der Geldmiddelen, en dien der Admiraliteit. Ook begeerde men, dat de Prins eenen Stedehouder zou aanstellen, die 't beleid hebben zou van de zaaken des oorlogs, naar een Berigtschrift, by raade der Staaten, door den Prin-

(*a*) BOR XI. *Boek*, *bl.* 284, 285 [870, 872].

FILIPS III. 1577.

Prinse, ingesteld. Tot deeze waardigheid, sloegen toen de Edelen den Graaf van den Berge, of den Graaf van Hohenlo voor: de Steden, alleenlyk, den laatsten (*b*). Doch het Verdrag, sedert, met Don Jan gesloo-ten, hadt te wege gebragt, dat de reis toen niet voortgegaan was. Nu bewilligden de Staaten van Holland en Zeeland, schoon e-ven ongaarne, in 's Prinsen vertrek. Op den agttienden van Herfstmaand dan, deedt hy zyne intreede binnen Antwerpen, verzeld van zynen gewoonlyken Hofstoet, benevens zynen broeder, Graaf Jan van Nassau, on-langs, uit Duitschland, gekomen, om ver-goeding te erlangen van zyn verschot, ten dienste van den Lande gedaan (*c*). Na vyf dagen toevens, begaf hy zig naar Brussel; daar hy met veel staatsie werdt ingehaald (*d*).

Hy vertrekt derwaards.

XV. De algemeene Staaten schikten, terstond hierna, met 's Prinsen goedvinden, een nieuw Gezantschap aan Don Jan, om hem het af-leggen der wapenen, mids hy 't, insgelyks, deedt, en 't Slot te Namen ruimde, aan te bieden: nog deedenze 't vertrek der Hoogduit-schen, en andere punten vorderen: onder wel-ken ook was, dat zyne Hoogheid zig, ter-stond, naar Luxemburg moest begeeven, om aldaar zynen opvolger af te wagten, en, mid-lerwyl, te regeeren, by goeddunken des Raads van Staate. Doch Don Jan hadt gee-ne ooren naar zulke voorslagen. Ook toonde hy

Men handelt, met zyne bewilliging, op nieuws, met Don Jan.

(*b*) BOR X. *Boek*, *bl.* 204 [760].
(*c*) Resol. Holl. 19, 21 *Aug.* 1577. *bl.* 187, 191.
(*d*) BOR XI. *Boek*, *bl.* 286 [873].

hy zig zeer misnoegd, over 't inhaalen des Prinsen van Oranje. Om evenwel den handel niet af te breeken, sloeg hy een Bestand voor. De Staaten bewilligden hierin, mids het slegts twee of drie dagen duurde, en men, binnen dien tyd, de zaaken afdeedt. De Landvoogd, hierover, op nieuws, verstoord, schreef den Staaten eenen scherpen brief; hun verwytende „ dat zy hunnen Heere alles, op den blooten naam na, beneemen wilden:" en, vreezende binnen Namen belegerd te worden, vertrok hy, terstond na dit schryven, naar Luxemburg; van waar hy den Staaten, op nieuws, weeten liet „ dat hy last uit Spanje ontvangen hadt, om hun de uiterste proeven van 's Konings ongenade te doen gevoelen, ten ware zy van hunne stoute eischen afstonden, en den Prins met zynen aanhang verdreeven (*e*)." Doch deeze hadt zig reeds zo diep in de gunst der meeste Staaten, zonderling van Brabant, weeten in te dringen, dat hy, op den twee-en-twintigsten van Wynmaand, door deeze laatsten, hoewel niet zonder veel tegenstribbelens, tot Ruwaard van hun gewest, verkooren werdt: aan welke verkiezing de algemeene Staaten hun zegel hingen. Men plagt deeze waardigheid, welke, niet ten onregte, vergeleeken wordt, by die van *Dictator*, onder de oude Romeinen, in kommerlyke tyden, hier te lande, en onder anderen in Brabant, aan eenen der voornaamste Grooten op te draagen. De Brabantsche Geschiede-

FILIPS III. 1577.

De Prins wordt tot Ruwaard van Brabant verkooren.

(*e*) BOR XI. *Boek*, *bl*, 287 *enz*. [874 *enz*.].

FILIPS III. 1577. denissen leveren verscheiden' voorbeelden uit van Ruwaarden, die, naderhand, Hertogen werden: en men wil, dat 's Prinsen vrienden hem nu ook den weg zogten te baanen, tot deeze hoogheid (*f*). De Hertog van Aarschot was, kort te vooren, door den Raad van Staate, tot Stadhouder van Vlaanderen, aangesteld, in de plaats van den Graave van Roeux (*g*). Dus schikte zig alles tot eene onherstelbaare verwydering met Don Jan. De Staaten gaven eene verdediging van hun gedrag, in zeven taalen, in 't licht, by welke, de onderschepte brieven van Don Jan tot bylaagen dienden (*h*). Don Jan deedt 'er, eerlang, een antwoord op schryven, waarin hy den Staaten van wederspannigheid tegen den Koning beschuldigde, en den Prinse van Oranje lelyke kladden aanwreef (*i*).

De Hertog van Aarschot wordt Stadhouder van Vlaanderen.

XVI. Doch terwyl men dus, wederzyds, in de weer was, hadden eenigen, die den Prinse geen goed hert toedroegen, eene verandering in de Regeering bewerkt, die geschaapen scheen, zyne Doorlugtigheid te zullen versteeken van het opperbewind over de meeste Nederlanden, welk veelen hem reeds toegedagt hadden. De Nederlanden vonden zig, na de scheuring tusschen Don Jan en de Staaten, zonder opperhoofd. Brabant, in 't byzonder, gewoon geregeerd te worden, door den algemeenen Landvoogd, en, gelyk de meeste andere gewesten, nog niet geschikt tot

De partyen van den Prinse van Oranje brengen te wege, dat de algemeene Landvoogdy den Aartshertoge Matthias

(*f*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* IX. *p.* 502.
(*g*) BOR XI. *Boek*, *bl.* 303 [898].
(*h*) *Zie* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 151.
(*i*) *Zie* BOR XI. *Boek*, *bl.* 292 [881]. *en* Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 180.

tot eene veelhoofdige Regeeringe, ondervondt eerst dit gebrek, en neigde, hierom, eerst, tot het ontbieden des Prinsen, die, in Brabant, opgevoed, bekend en bemind was. Doch eenige Heeren, met naame de Hertog van Aarschot, de Markgraaf van Havrech, *Filips, Graaf van Egmond*, en anderen, tot omtrent twintig in getal, dugtende, dat het aanzien des Prinsen, dien zy zig gelyk rekenden, hun boven 't hoofd wassen mogt, raadpleegden, onderling, om 't opperbewind der Landen MATTHIAS, AARTSHERTOGE VAN OOSTENRYK, en Broeder des Keizers, op te draagen. Te jong van jaaren was deeze Vorst, en te zwak van geest, om zulk een' last te torssen. Doch men maakte elkanderen diets „ dat de Koning, wiens zusters „ zoon Matthias was, zig deeze keuze zou „ laaten gevallen; dat de Keizer te bekwaa„ mer middelaar zou konnen zyn, tusschen „ Filips en de Nederlanden; dat men, veel„ ligt, een Huwelyk, tusschen Matthias en „ eene Dogter van Filips, zou konnen be„ werken, en haar de Nederlanden ten Bruid„ schat doen afstaan; dat, eindelyk, de Aarts„ hertog, den Roomschen Godsdienst toe„ gedaan zynde, de Landen by denzelven be„ waaren zou, 't welk men, naauwlyks, zou „ hebben te wagten, wanneer men een On„ roomsch opperhoofd verkoor." Dit, ontworpen onder de voornaamste Edelen, was den Prinse reeds voorgeslaagen, eer hy uit Holland vertrok. 't Smaakte hem luttel, in den beginne. Doch, verstaande, dat men den jongen Vorst eenen Raad van de voor-

FILIPS II. 1577.

Matthias opgedraagen wordt.

naam-

FILIPS III. 1577. naamste Nederlandsche Edelen dagt toe te voegen, liet hy 't zig gevallen. 't Zy dat hy schroomde, den schyn te geeven van grooter gezag te zoeken, dan men hem opdroeg; gelyk hy gedaan zou hebben, als hy hadt willen beletten, dat hem een ander boven 't hoofd gesteld werdt: 't zy dat hy oordeelde, dat de toeleg reeds te veel vaarts genomen hadt, om gestuit te konnen worden: 't zy, eindelyk, dat hy, gelyk sommigen willen, wel heeft mogen zien, dat de twee Oostenrykschee huizen, het Spaansche en het Duitsche, elkanderen in 't licht stonden, en dat de haat van Don Jan tegen den Adel onverzoenbaar gemaakt werdt. De weinige Edelen, die dit stuk besteken hadden, gaven 'er, zonder de Staaten te kennen, den Aartshertoge, al in 't begin van Herfstmaand, de lugt van: die, zeer verkuist met de eer, welke hem, in 't eenentwintigste jaar zyns ouderdoms, opgedraagen werdt, tusschen den eersten en tweeden van Wynmaand, heimelyk, uit Weenen vertrok, zo geloofd werdt (*k*), buiten kennisse zyns Broeders. Hy nam zynen weg over Keulen, en kwam, nog voor 't einde der genoemde maand, te Lier in Brabant (*l*), van welke Stad, de Graaf van Egmond, een zyner bevorderaaren, zig, onlangs, voor de Staaten, verzekerd hadt (*m*). Eenige Heeren, die den Prinse niet gunstig waren, smeedden, terstond hierna, eenen aanslag, om den Aartshertog, met be-

Matthias komt, heimelyk, herwaards.

Toeleg van sommigen, om hem

(*k*) *Sed vid.* STRADA *Dec.* I. *Libr.* IX. *p.* 507.
(*l*) BOR XI. *Boek*, *bl.* 304 [898]. HOOFT XII. *Boek*, *bl.* 537.
(*m*) BOR XI. *Boek*, *bl.* 274 [856].

behulp van 't Leger te Wavere, in hun geweld te krygen; naar Dendermonde te brengen, en, van daar, onder zynen naam, 't hoog bewind te voeren, over de Landen. De Hertog van Aarſchot was de voornaamſte der genen, die dit dreeven; doch hy vondt, by de Legerhoofden, grootendeels, verbonden aan den Prinſe, zo veel ingang niet, als hy gehoopt hadt, waardoor deeze toeleg te niet liep (*n*).

FILIPS III. 1577. naar hunne hand te zetten.

Midlerwyl, hadt de komſt des Aartshertogs groote verbaasdheid verwekt onder de Staaten, die, ten deezen tyde, zeer oneenig waren. Veelen namen euvel, dat eenige Edelen, zonder hunne medeleden te kennen, zig verſtout hadden, eenen vreemden Heer in 't Land te haalen. Anderen neigden tot den Hertoge van Anjou, als ongelyk bekwaamer, om de Landen te beſchermen. Eenigen drongen nog op 't handelen met Don Jan. Doch men kwam, eindelyk, overeen, dat het, nu Matthias toch reeds in 't Land was, onheuſch zyn zou, hem, ongetrooſt, te rug te zenden. Hierin ſtemde ook de Prins, die t'over begreep, dat hem geen grooter afgunſt diende. Men beſloot dan, met goedvinden zyner Doorlugtigheid, eenige voorwaarden te ontwerpen, waarop men den Aartshertog, tot algemeenen Landvoogd, zou konnen ontvangen (*o*), en deedt hem, in die hoope, van Lier, te Antwerpen komen, daar hy, den eenentwintigſten van Wynmaand, ſtaatelyk ingehaald, en door den

Verdeeldheid der Staaten.

(*n*) BOR XI. *Boek*, *bl.* 308 [904].
(*o*) BOR XII. *Boek*, *bl.* 7 [927].

FILIPS III. 1577.

XVII. Bystere Beroerte te Gend.

den Prinse van Oranje verwelkomd werdt (*p*). Terwyl men bezig was met het beraamen der voorwaarden voor den Aartshertoge, rees 'er eene ontsteltenis te Gend, die, bystere gevolgen naar zig sleepte; en, zelfs door 't beleid des Prinsen van Oranje, wiens vrienden de beroerte verwekt hadden, alleenlyk voor eene poos, gestild scheen te konnen worden. De Hertog van Aarschot hadt, toen hy, als Stadhouder van Vlaanderen, te Gend, ingehaald werdt, onder anderen, te kennen gegeven, dat hy kwam, om de oude geregtigheden te herstellen. De Prins hadt, in deeze Stad, verscheiden' aanzienlyke vrienden, met naame *François van Kethulle*, *Heer van Ryhove*, Jonkheer *Jan van Imbize*, *Kroivelde* en anderen, die, de lugt weghebbende van den toeleg om den Prins te vernederen, en in aanmerking neemende, met welk een' breeden last, de Hertog van Aarschot, door den regeerenden Raad, voorzien was; begonden te dugten, dat men hun, by eene merkelyke omkeering der dingen, rekenschap mogt afvorderen van bedryven, die zy, niet dan voor gunstiger Regters, zagen te verantwoorden. 't Gebeurde zelfs, dat Ryhove, in gesprek geraakt met de Heeren van Champagnei en Swevighem, die den Hertoge van Aarschot waren bygevoegd, zo nadeelig van den Prinse hoorde gewaagen, dat hy zig gedrongen gevoelde, om 'er 't zyne tegen te zeggen: waardoor hy, en allen, die hem, den Prinse en den Onroomschen Godsdienst, eenigszins, aan-

(*p*) BOR XI. *Boek*, *bl.* 305 [900].

aanhingen, gemyd en verdagt gehouden werden. Zy rotten dan samen, om den slag, die hun dreigde, te schutten. Ryhove toog op Antwerpen, naar den Prinse, en vertoonde hem, hoe 't te Gend geschaapen stondt. De vendels, voorheen, door zyne Doorlugtigheid, afgezonden, om 't Slot te dwingen, lagen hier nog, en Ryhove hadt gaarne verlof gehad, om zig van dezelven te dienen, tot sterking zyner partye: waartoe de Prins egter niet verstaan kon. Toen sloeg Ryhove voor, om zig en de zynen te redden, door 't verwekken van eenen opstand onder de gemeente: doch de Prins scheen deezen voorslag verre van de hand te wyzen. Des anderendaags, vraagde hy Ryhove, *of hy nog by zyn voorneemen van gisteren bleef*, en toen Ryhove hierop bevestigend antwoord gegeven hadt, trok de Prins de schouders op, en keerde zig van hem af. 't Blyft dan onzeker, hoewel 't van geloofwaardige schryvers bevestigd wordt (*q*), of de Prins in Ryhoves voorslag bewilligd hebbe, of niet. Vaster gaat het, dat Aldegonde Ryhove, kort hierna, riedt, zyn voorneemen in 't werk te stellen, zonder den Prins deswege verder te moeijen. Ryhove keerde dan naar Gend: ook zondt de Prins den Heer van Dolhain derwaards, om agt te geeven op 't gene 'er voorviel. Op den agtentwintigsten van Wynmaand, spreekt Imbize den Hertog van Aarschot op straat aan, en dringt hem tot de beloofde verkondiging van herstelling in de oude voorreg-

FILIPS III. 1577.

Ryhove zoekt 's Prinsen bewilliging te verkrygen, tot het verwekken van oproer aldaar.

(*q*) *Vide* THUAN. *Libr.* LXIV. *p.* 223. C.

Filips III. 1577.

regten. Aarſchot barſt, hierop, uit, *dat men die muiters, die vryheidkraayers wel zou doen zwygen, met een' ſtrop om den hals, al warenze nog zo zeer opgeſtookt door den Prinſe van Oranje.* Op dit woord, vatten Imbize en veelen der omſtaanderen vuur. Men loopt te wapen. De burgers kiezen party, deez' voor Aarſchot, die voor Imbize. De beweeging duurde egter niet lang; doch was maar pas geſtild, toen Ryhove ter Stad in kwam ryden, en, verneemende wat 'er gebeurd ware, 't ſpel op nieuws aan den gang hielp, dryvende, dat men gevaar liep van uit het bedde geligt te worden, zo men 'er nu op ſliep. Zyne aanhangers, behalve Imbize, die zig nu buiten ſchoots hieldt, volgen hem, naar 's Prinſen hof en naar 's Graaven Slot, prikkelende, onder weg, de gemeente, met begeerte naar vryheid en eere, zonder egter merkelyken aanhang mede te ſleepen. Ryhove toen, bezeffende hoe gevaarlyk hy ſtondt, en wat hem een kort en moedig beſluit waardig zou konnen zyn, ſtreeft naar 't Huis des Hertogs van Aarſchot, doet het zig openen, neemt den Hertog gevangen; ook daarna de Heeren van Raſſinghem en van Swevighem, Jakob Heſſels en *Jan de la Porte*, Raaden van Vlaanderen, *Jan Viſch* of *Viſſcher*, Baljuw van Ingelmonſter, en verſcheiden' anderen. Toen was hy meeſter van Gend, daar hy zig ſterkte, met driehonderd ſoldaaten, en de burgervendels, by voorraad, aan hem deedt zweeren, tot dat 'er nader laſt van de algemeene Staaten en den Prinſe komen zou. Op den negenden van Slagtmaand, kwam 'er, op

Hy neemt den Hertog van Aarſchot, Heſſels, Viſch en verſcheiden' anderen gevangen.

op den naam der Gendſche Edelen, * aanzienlyken en gemeente, een Geſchrift in 't licht, waarin, de gevangen' Heeren beſchuldigd werden „ dat zy den Prins van de Ru„ waardy over Brabant zogten te verſtee„ ken, en ſcheuring te verwekken onder de „ Landſchappen; dat zy voorhadden, den „ Aartshertog tot Landvoogd en eenen Raad „ van Staate naar hunnen zin te kiezen, bui„ ten bewilliging des Konings en der alge„ meene Staaten; dat zy volk in Gend had„ den willen brengen, en den Prins zouden „ hebben beoorloogd, zo hy zig 't bewind „ over Brabant niet onttrokken hadt; en dat „ zy 't Land liever tot eenen roof aan Don Jan „ zouden overgegeven, dan in deezen hun„ nen toeleg te kort geſchooten hebben." Voorts ſtrooide men eenen Brief onder 't volk, die gezeid werdt, door Heſſels, aan den Graave van Roeux geſchreeven te zyn, luidende „ dat men de zaak, by Don Jan, „ voortzetten moeſt, om den *ſchendigen ket„ ter*," dat 's den Prins „ met al zynen aan„ hang, te leeren opzitten."

FILIPS III. 1577.

* *notablen.*

De algemeene Staaten toonden, midlerwyl, weinig genoegen over 't gene te Gend was voorgevallen, zendende den Advokaat Liesveld derwaards, om de gevangenen te doen ontſlaan. Zelfs vaardigde de Prins Jonkheer Arend van Dorp af naar Gend, om te wege te brengen, dat men Aarſchot los liet, die, kort hierna, op vrye voeten geſteld werdt (*r*). Ryhove, die dit hadt zoeken te beletten,

De Staaten en de Prins toonen zig misnoegd over 't bedryf der Gendenaaren. Aarſchot wordt ontſlaagen.

(*r*) Bor XI. *Boek*, *bl.* 308 *enz.* [903 *enz.*].

FILIPS III. 1577. ten, en nu voor zyne eigene veiligheid begon te zorgen, tragtte, met de zynen, de naaste Vlaamsche Steden aan zyne koorde te krygen, en scheen eene nieuwe party in 't Land te willen opregten. De vier Leden van Vlaanderen, dit werk zorgelyk inziende, verzogten den Prins te Gend te komen, om orde te stellen. Hy kwam 'er, op den negenentwintigsten van Wintermaand, werdt 'er, op 't pragtigste, ingehaald, en vereerd met een' open hert van louter goud, waarop *Sinceritas*, dat is *Opregtheid*, te leezen stondt. Terwyl hy hier vertoefde, handelde hy, in 't breede, met de Staaten van Vlaanderen en de Regeering van Gend, over 't gewillig draagen der gemeene lasten en 't houden van goed verstand met de andere Steden en Landschappen. Ook herstelde hy de rust eenigermaate. Hy sprak zelfs voor de gevangen' Heeren. Doch sommigen twyfelen, of hem dit ernst ware. Ten minsten, werden zy nu nog niet geslaakt (*s*). De Prins keerde, binnen weinige dagen, naar Brabant te rug.

Oranje komt te Gend.

XVIII. De algemeene Staaten, het ontwerp, waarop men den Aartshertog Matthias in de Landvoogdy stondt te vestigen, nu in orde gebragt hebbende, zagen zig, wildenze de Regeering niet los en onzeker laaten, in de noodzaaklykheid gebragt, om Don Jan, eerst, vervallen te verklaaren van de Landvoogdye. Zy deeden dit, openlyk, by een Plakaat van den zevenden van Wintermaand, meldende, dat zy hem, sedert het bemagtigen van Namen,

De algemeene Staaten verklaaren Don Jan en de zynen voor 's Lands vyanden.

(*s*) BOR XI. *Boek*, *bl.* 317 [916]. HOOFT XII. *Boek*, *bl.* 547.

men, voor 's Lands vyand gehouden hadden, hoedanig zy hem ook, voortaan, van elk wilden aangemerkt hebben, en verklaarende, daarenboven, alle zyne aanhangers voor wederspannigen en strafbaar aan lyf en goed (t). Ten zelfden dage, geboden zy, op 's Konings naam, aan te tekenen de goederen, die men wist den aanhangeren van Don Jan toe te behooren: ook, dat alle Amptenaars, die hunne diensten, buiten verlof, verlaaten hadden, binnen vyftien dagen, tot dezelven zouden hebben weder te keeren, of anders hunne Ampten verbeuren. Voorts, werdt scherpelyk verbooden, eenigen onderstand te doen aan Don Jan, of eenige gemeenschap met hem te houden (u). Daarna slooten de algemeene Staaten eene nadere onderlinge verbindtenis, waarby de Roomschen en Onroomschen elkanderen wederzydsche bescherming beloofden (v). Toen werden de Abten van S. Geertruids en Marolles, de Hertog van Aarschot en de Heer van Fresin naar Antwerpen gezonden, om den Aartshertoge voorteleggen de punten, op welken men hem de Opper-Landvoogdy begeerde op te draagen, welker voornaamsten hier op uitkwamen: „ De Aartshertog „ zal den Koning en den algemeenen Staa- „ ten trouwe zweeren. De byzondere Stad- „ houders, Krygsoversten en Knegten zul- „ len hem gelyken eed doen. De algemee- „ ne Staaten zullen eenen Raad van Staate op-

Filips II. 1577.

Voorwaarden op welken de Aartshertog Mathias tot algemeene Landvoogd aangenomen wordt.

(t) Bor XI. Boek, bl. 317 [917].
(u) Bor XI. Boek, bl. 317 [917].
(v) Thuanus Libr. LXIV. p. 223. E. Hooft XII. Boek, bl. 558.

Filips III. 1577. „ opregten, om nevens hem te regeeren, „ naar welks besluiten, zyne Hoogheid zig „ zal hebben te voegen. In zaaken van groot „ belang, zal hy niets mogen doen, buiten „ bewilliging der algemeene Staaten, die „ zelfs diergelyke zaaken den aanzienlyk- „ sten en der gemeente zullen moeten voor- „ draagen, eer zy 'er op besluiten. De Aarts- „ hertog zal de oude voorregten herstellen, „ en in gebruik brengen. De algemeene en „ byzondere Staaten zullen, zo dikwils en „ zo lang zy 't goedvinden, mogen verga- „ deren. De Gendsche Bevrediging zal stand „ houden, en de uitlegging der duisterheden „ in dezelve staan aan de algemeene Staaten. „ De Landvoogd zal geene grooter' Lyfwagt „ begeeren, dan hem, naar tyds gelegenheid, „ door de Staaten, zal worden toegevoegd. „ Hy en de Raad zullen de hooge Krygs- „ ampten begeeven, by toestemming der al- „ gemeene Staaten. In tyd van oorlog, zal „ hy de Krygszaaken beleiden, by eenen „ Krygsraad, hem toe te voegen door de „ Staaten. Deezen behouden 't bestier van „ 's Lands penningen aan zig. De aanhan- „ gers van Don Jan zal men, naar streng- „ heid van Regte, vervolgen, en alle Sloten „ afwerpen, waartoe verlof gegeven is. De „ Aartshertog zal alles, wat na 't inneemen „ van Namen gedaan is, bekragtigen, waar- „ toe men den Koning ook verzoeken zal. „ Ook zal zyne Hoogheid, door den Keizer „ en andere Duitsche Vorsten, 't herroepen „ van Don Jan, by den Koning, tragten uit „ te werken. Hy zal geene vreemdelingen

in

„ in zynen dienst neemen mogen. Die hy „ reeds heeft, of by lastbrief der Staaten „ nog aanneemen mogt, zullen naar geene „ Ampten mogen staan, noch zig bemoeijen „ met zaaken van Regeeringe. Zo de Aarts- „ hertog eenigen deezer voorwaarden over- „ treedt, of krenkt, houden zig de Staaten „ van alle gehoorzaamheid aan hem ontslaa- „ gen, en bedingen de vryheid, om de wa- „ penen tegen hem op te neemen, zo hy ge- „ weld tegen hen gebruiken wilde, eer hy „ 't gekreukte gebeterd hadt." Op zulke bekrompen' voorwaarden, die Matthias egter, na eenig kort beraad, met dankzegging, aannam (w), deedt hy den eed, te Brussel, op den twintigsten van Louwmaand des volgenden jaars. Weinige dagen te vooren, hadt men, ter algemeene Staatsvergaderinge, in overweeging genomen, of de Aartshertog nu, volgens de gewoonte der algemeene Landvoogden, niet als Stadhouder van Braband moest aangemerkt, en Oranje, derhalve, van 't bewind in dit gewest ontslaagen worden. Doch de Prins hadt de meerderheid der Staaten thans zo volkomen op zyne zyde, dat men niet alleen besloot, hem, op nieuws, als Stadhouder van Brabant, welken naam men nu, voor dien van Ruwaard, scheen te kiezen, aan te stellen, maar Matthias ook te verzoeken, om hem te verheffen, tot zynen Stedehouder over alle de Nederlanden. De Aartshertog, die niets afslaan durfde, dat hem, van wege den Prinse en de alge-

Filips II. 1577.

1578.

De Prins wordt, op nieuws, als Stadhouder van Brabant en als algemeene Stedehouder des Aartshertogs beëedigd.

(w) Bor XII. Boek, bl. 7 [927].

FILIPS II. 1578.

gemeene Staaten, werdt voorgehouden, bewilligde in dit verzoek, en de Prins deedt den eed op beide deeze waardigheden, te gelyk met Matthias (*x*). Zyn gezag steeg zo hoog onder den jongen Vorst, dat men hem, ten deezen tyde, begon aan te zien, als hebbende het opperbewind over de meeste Nederlanden. Matthias hadt zo weinig van den klem der Regeeringe in handen, dat de aanhangers van Don Jan hem, niet geheel ten onregte, den *Griffier van den Prinse van Oranje* noemden (*y*), als hadt hy slegts te tekenen gehad, 't gene hem, door den Prinse, werdt voorgelegd.

XIX. Hohenlo belegert Roermonde; doch verlaat de Stad wederom.

Onder 't regelen van zo veele Staatszaaken, werden de zaaken van oorloge, flaauwlyk, voortgezet. De Graaf van Hohenlo, was, met twaalf vendelen Knegten en honderdenvyftig Ruiters, in Wynmaand des voorleeden jaars, gekomen voor Roermonde, daar hy 't langer dan twee maanden uithieldt. Doch Hierges en Mondragon, met eenen tamelyken hoop geoefend Krygsvolk, door Don Jan, derwaards gezonden, noodzaakten hem, de Stad te verlaaten, op den derden van Louwmaand. Hy wierp zig toen in eene schans, aan de overzyde der Maaze, *Tolen* genoemd, waaruit hy, insgelyks, verdreeven werdt. Daarna smeet hy eenige vendels in Gelder en in Venlo. 't Volk van Hierges en Mondragon, Roermonde gespyst en wel bezet hebbende, week naar 't Land van Limburg,

(*x*) BOR XII. *Boek*, *bl.* 8 [929].
(*y*) TASSIS *Libr.* IV. *p.* 290.

burg, op de tyding, dat eenig ander volk FILIPS II.
van Don Jan, omtrent Namen, gevaar liep 1578.
van overvallen te worden van de Staatschen, die egter, hieromtrent, niet anders uitvoerden, dan dat zy Bouvignes, by verdrag, en 't Slot Dispontin stormenderhand innamen (z).

Ondertusschen deedt men, in Holland, nog al zyn best, om de Stad Amsterdam te vereenigen met de andere leden des Landschaps. Men begon den toevoer naar deeze Stad, die, eenigen tyd herwaards, vry gesteld was geweest (a), wederom te belemmeren (b), onaangezien de Prins den Staaten, reeds in Wynmaand laatstleeden, by herhaaling, hadt aangeschreeven, dat men der Stad de voordeelen, bedongen by de Gendsche Vrede, behoorde te laaten genieten. 't Uiterste, dat men haar toestondt, was het haalen van leeftogt, met kleine schuiten, mids betaalende den tol (c). Doch een gerugt, sedert verspreid, dat Amsterdam briefgemeenschap hieldt met Don Jan, en, door hem, gevleid werdt, met de hoope van ontzet, deedt de Staaten, wat laater, besluiten, om de Stad, op de beste wyze mogelyk, te overmeesteren; doch zonder plondering en overlast der burgerye. De aanslag werdt toevertrouwd aan den Kolonel *Herman Helling*, en aan den Hopman *Nikolaas Ruikhaver*, die tien vendelen voetvolk onder zig hadden: vier van welken, ver-

Aanslag op Amsterdam.

(z) BOR XI. *Boek*, *bl.* 303 [897].
(a) Resol. Holl. 1 *April* 1577. *bl.* 34.
(b) Resol. Holl. 19 *Aug.* 1577. *bl.* 186.
(c) BOR XI. *Boek*, *bl.* 302 [896].

Filips II. 1578. verborgen in twee ſchepen, den drie-entwintigſten van Slagtmaand laatſtleeden, vroeg in den morgenſtond, gekomen waren voor de Haarlemmer Poort. De anderen zes waren hier ook beſcheiden; doch hadden zig, door misvatting, meent men, van den naam Haarlemmer Poort, voor de Poort der Stad Haarlem vervoegd. Men was, na 't ſluiten der Gendſche Bevrediging, te Amſterdam gewoon geweeſt, 's Prinſen volk, zelfs in tamelyken getale, ter Stad in te laaten, mids zy de wapenen afleiden aan de poort. Hellings Luitenant was dan, 's avonds te vooren, met zeven of agt knegten, binnen gekomen, en den gantſchen nagt, in de Stad, vrolyk geweeſt. Tuſſchen zeven en agt uuren, keert dit volk wederom naar de Poort, eiſcht het geweer te rug, en treedt naar buiten. Hier wordenze ontmoet van eenigen hunner ſpitsbroederen. Men valt aan 't ſpeelen: voorts aan het twiſten, in ſchyn, waarna 't geweer uit raakt, als wilde men elkanderen te lyve. De wagt aan de poort mengt zig toen in 't geſchil; doch wordt, terſtond, overvallen van de eene en van de andere partye, gedeeltelyk gedood, gedeeltelyk gekwetſt en verjaagd. De Poortier werdt doorſtooten, de Poort bezet, en 't volk uit de ſchepen, met vliegende vendels, ter Stad in gelaaten. Zy trokken, regtuit, naar den dam, zonder tegenſtand te ontmoeten. Eenigen hielden zig, onderweg, op, met het beſtormen van het Koorenmeetershuisje, dat zy voor 't Stadhuis aanzagen. Doch op den dam, daar burgers en ſoldaaten de wagt hadden, leeden

de

de Staatſchen eenen fellen aanſtoot. Helling wiſt, midlerwyl, niet wat hy denken zou van het agterblyven der zes vendelen. Terwyl hy om dezelven zendt, en daarenboven Hopman *Gerard van Woerden van Vliet*, die te Zaandam lag, om hulp laat aanzoeken, verloopt de tyd; de ſchutters komen in de wapenen, en dringen hem wederom van den dam, den nieuwendyk op, tot aan de poort, dieze ingekomen waren. Hier beſchanſtenze zig, in der yl, zo goed alsze konden. Ook deedt Helling eenige briefjes ſchryven en verſpreiden, gevuld met bedreigingen, zo men zig verder te weer ſtelde, en beloften, zo men zig ſtil hieldt. Maar de burgers, ziende dat de Staatſchen geen' verderen onderſtand kreegen, wieſſen in getal en moed, voerden twee ſtukjes geſchut naar de poort, vuurden op de Staatſchen, en troffen den Kolonel Helling, dat hy 't beſtierf. Toen raakte zyn volk in wanorde, en aan 't wyken. Ruikhaver, in een burgers huis gevlooden, werdt, door iemant, die eenen byzonderen haat op hem hadt, in koelen bloede, doorſteken. Voorts, was 't getal der geſneuvelden, van wederzyde, klein. De Prins toonde zig zeer misnoegd over deeze onderneeming, die buiten zyne kennis geſchied was. De Staaten van Holland verſchoonden zig, zo goed als zy konden, bybrengende, dat men den aanſlag voor zyne Doorlugtigheid bedekt gehouden hadt, om hem, in allen gevalle, buiten ſchuld te houden: waarmede de Prins zig gezeggen liet; genoeg te vrede, dat hy zig by de algemeene Staaten hadt

FILIPS III. 1578. hadt konnen ontſchuldigen, voor welken hy die van Holland hun gedrag liet verantwoorden (*d*).

Amſterdam wordt zeer benaauwd door Sonoi.

De Staaten verlooren egter den toeleg op Amſterdam niet uit het oog. De Stad werdt genoegzaam ingeſlooten gehouden, door verſcheiden' ſchanſen en ſchepen, die om en voor dezelve lagen. De Regeering was, al ſedert eenigen tyd, overeengekomen met den Prinſe, wegens de voorwaarden, op welken zy zig met Holland vereenigen wilde. 't Haperde ſlegts aan de bewilliging der Staaten, die, om de Stad te doen afſtaan van eenige punten, welken hun niet gevielen (*e*), laſt gaven aan Sonoi, om haar zo naauw te beſluiten, dat 'er niets uit of in mogt, zonder zyne kennis en toeſtemming. Hy legerde zig dan, in 't Karthuizers Klooſter, in 't Leprozenhuis en op verſcheiden' buitenwegen. Ook nam hy de zoutkeeten in, en wierp eene ſchans op den Haarlemmerdyk. Die van de Stad vuurden, nu en dan, op de Sonoiſchen, uit eenen molen hieromtrent, en werden met vuuren beantwoord, zo dat 'er, van wederzyde, eenig bloed geſtort werdt. Terwyl de Stad dus ingeſlooten was, werden 'er, van een zilveren S. Nikolaas beeld, verſcheidenerlei noodmunten geſlaagen (*f*), die nog, by de liefhebbers van zeldzaamheden, bewaard worden. Dus ſtondt het met Amſterdam,

(*d*) BOR XI. *Boek*, *bl.* 309 *enz.* [906 *enz.*]. HOOFT XII. *Boek*, *bl.* 544 *enz.*

(*e*) *Zie* Reſol. Holl. 14 *July* 1577. *bl.* 147. *en* Handv. van Amſterd. *bl.* 129 *enz.*

(*f*) VAN LOON Nederl. Hiſtoriepenning. I. *Deel*, *bl.* 252, 253.

dam, op het einde van Louwmaand, toen de Gemagtigden der Stad, van Delft, te rug keerden, zonder meer dan een Bestand voor zes dagen, welk met den eersten van Sprokkelmaand eindigen zou, met de Staaten te hebben konnen sluiten. Sonoi zette, midlerwyl, de beschansingen voort. Tegen het uitgaan van het kort Bestand, dat, op den tweeden, nog voor vier dagen verlengd werdt, keerden de Gemagtigden naar den Haage.

De Staaten van Utrecht hadden hier ook de hunnen, om 't geschil te bemiddelen. Deezen hielden den Staaten van Holland voor, hoe veel werks 'er zyn zou aan het bemagtigen eener Stad, die, door het openen haarer sluizen, waarmede men reeds begonnen was, gantsch Amstelland niet slegts; maar een groot deel van 't Stigt, van Rynland en 't Land van Woerden onder water kon zetten, tot onherstelbaar agterdeel van pagters en eigenaars, die, zes of zeven jaaren, zonder inkomsten gezeten hebbende, na de Gendsche Vrede, al hun overschot besteed hadden, aan sluisjes, molens, dyken, dammen, beesten en bouwgereedschap. Zy voegden 'er by, dat de kans des krygs onzeker was, en dat de Stad, met geweld bemagtigd wordende, in den grond bedorven zou zyn. Aan den anderen kant, gaven zy die van de Stad te bedenken, hoe veel onheils en bloedstorting zy veroorzaaken zouden, zo zy zig langer onbuiglyk hielden, daar by voegende, dat zy, zo Don Jan hen al verloste, zekerlyk Spaansche bezetting zouden inkrygen en den overlast uitstaan, dien hunne nabuuren geproefd

Die van Utrecht bemiddelen een Verdrag tusschen de Stad en de Staaten.

FILIPS III. 1578.

proefd hadden. Evenwel scheen men elkanderen niet nader te zullen konnen komen. De Staaten braken de onderhandeling af, op den zesden. Doch die van Utrecht, zelven groot belang stellende in het sluiten van 't Verdrag, ter oorzaake van den overlast, dien zy van 't water te wagten hadden, zo Amsterdam de sluizen verder opende, bragten partyen wederom by elkanderen. Men kwam dan, op den agtsten, overeen op den volgenden voet:

Inhoud van het zelve.

„ dat alleen de Roomsche Godsdienst, bin-
„ nen de Stad en derzelver vryheid, en bin-
„ nen de Ambagtsheerlykheden, aan de Stad
„ behoorende, zou geoefend worden: doch
„ daar buiten, zou de oefening van den her-
„ vormden Godsdienst ieder vrystaan. Ook
„ zou den hervormden eene eerlyke begraaf-
„ plaats binnen de vesten worden vergund.
„ Voorts werdt beraamd, dat het beleg ter-
„ stond zou ophouden, mids een Burgemees-
„ ter en vyf Vroedschappen zig, te Delft,
„ in gyzeling begaven, tot dat de soldaa-
„ ten, in Stads dienst, afgedankt, en ande-
„ re vendels, in derzelver plaatse, door den
„ Prinse, uit de ingezetenen, geworven zou-
„ den zyn: boven welken, in alles vier, vyf
„ of zeshonderd man sterk zynde, de Stad,
„ niet dan by hoogen nood, ter bescheiden-
„ heid van den Prinse, met meer Krygsvolk
„ zou mogen belast worden: gelyk zy ook
„ niet gehouden zou zyn, doortogt van Krygs-
„ volk te gedoogen, dan by bewilliging der
„ Wethouderschap. Dat de drie schutteryen
„ wederom opgeregt zouden worden, uit de
„ voornaamste en vreedzaamste burgers. Dat

de

„ de ballingen vryelyk wederom in de Stad Filips III,
„ zouden mogen komen woonen. Dat de 1578.
„ Regeering, Amptenaars en ingezetenen
„ den eed doen zouden aan den Koning, als
„ Graave, aan den Prinse, en aan de Stad.
„ Doch de Geestelykheid zou zig regelen,
„ naar de orde, beraamd by den Bisschop
„ van Haarlem. De Stad zou haare Hand-
„ vesten en Vryheden, voor de beroerten
„ verkreegen, behouden, met uitzondering
„ slegts van twee punten, het beroep op den
„ grooten Raad te Mechelen en de uitbrei-
„ ding van Stads gebied, tot vierhonderd
„ roeden buiten de oude paalen, betreffen-
„ de. Dat aangaande 't Paalgeld, weleer aan
„ Amsterdam vergund, en geduurende de
„ beroerten, door den Prins, aan Enkhui-
„ zen toegestaan, elk zyn Regt behouden
„ zou. Dat de Stad niet zou draagen, in
„ de schulden, door Holland en Zeeland,
„ sedert het begin des jaars 1572, gemaakt;
„ doch in de lasten, na deezen, op te bren-
„ gen, staatswyze bewilligen. Dat zy den
„ uitvoer van 't Kooren niet zou verbieden,
„ zo lang zy 'er genoegzaamen voorraad
„ van hadt, ter bescheidenheid der Staaten.
„ Dat de Schout, over verkorting ter zaa-
„ ke van den Godsdienst, niemant in reg-
„ ten zou betrekken voor dat het bewys bon-
„ dig gekeurd ware by vier Persoonen, door
„ den Prins of de Staaten van Holland, en
„ door Burgemeesters, uit de Poorters, te
„ kiezen: die, in geval van verschil, een'
„ vyfden tot zig zouden mogen neemen. Ie-
„ der zou vryheid hebben van komen in, of
ver-

Filips II. 1578. „ vertrekken uit de Stad. Alle geregtelyke „ klagten tegen eenige Amsterdammers over „ 't voorleeden bestier der Stad zouden ge„ schorst blyven, tot op nader orde, deswe„ ge, by de algemeene Staaten, volgens „ de Gendsche Vrede, die, met dit Verdrag, „ ook aangenomen werdt, te beraamen. De „ Prins en de Staaten van Holland namen „ aan, dit Verdrag te bekragtigen, en te ver„ zoeken, dat zulks ook, door hunne Bond„ genooten en door de algemeene en Utrecht„ sche Staaten, geschieden mogt (g)." Terstond na 't sluiten van dit Verdrag, kwamen de gyzelaars, onder 't geleide van eenigen van Sonois soldaaten, in den Haage, en de Stad werdt, geheellyk, ontheeven van 't beleg (h). Zo dra Amsterdam zig met de Staaten verdraagen hadt, begaven zig wederom derwaards een' groot getal van uitgeweeken' Koopluiden: waardoor de handel, in de Steden van 't Noorderkwartier, merkelyk verliep (i).

XX. Alexander Farneze, Prins van Parma, komt in 't Leger van Don Jan.

Don Jan hadt, midlerwyl, de verzonden' Italiaanen en Spanjaarden, die Alexander Farneze, Prins van Parma, zoon der geweezen' Landvoogdesse, aan 't hoofd hadden (k), zo dra niet wederom in 't Land gekreegen, of hy begon zig, met ernst, te bereiden ten oorloge. Zyn Leger, vermeerderd met Duitsche, Fransche en andere benden, mogt nu

(g) Handv. van Amst. *bl.* 141 *enz.*
(h) Bor XII. *Boek*, *bl.* 2 *enz.* [921 *enz.*]. Hooft XIII. *Boek*, *bl.* 552 *enz.* 561 *enz.*
(i) Velius Hoorn, *bl.* 460.
(k) Strada *Dec.* I. *Libr.* IX. *p.* 525.

nu agttienduizend man, behalve de Ruitery, haalen. De werving der algemeene Staaten ging, daarentegen, traaglyk voort, hoe zeer de Prins 't werk zogt aan te binden: en schoon men hier, door den tyd, omtrent evenveel volks op de been kreeg, kon 't, in ervaarenis en kloekheid, niet haalen by dat des Landvoogds. De beide heiren lagen nu in 't Graafschap Namen. Doch de Staaten, geenen veldslag waagen willende, voor dat zy meer volks hadden verzameld, hadden den Veldmaarschalk Goignies gelast, af te zakken naar Brabant. Hy brak dan op met het Leger, den laatsten van Louwmaand, den weg naar Gemblours neemende (*l*). Don Jan, die, uit twee gevangenen, kennis van zyn voorneemen gekreegen hadt, volgde hem op de hielen. Farneze, vooruit gereeden en ziende de Staatschen voorttrekken langs een eng pad, welk nevens eenen slykerigen weg liep, valt 'er op in, met den voortogt des Spaanschen Legers, verslaat de Staatschen en neemt Goignies gevangen. De meeste Ruiters waren 't ontvlugt (*m*). Van de Knegten bleeven 'er zesduizend ten minsten, dooden en gevangenen. De Spaanschen, die dit stuk, in anderhalf uur tyds, uitvoerden, waren, in 't begin van den stryd, niet boven zeshonderd, op 't laatst, niet boven twaalfhonderd Ruiters sterk geweest, van welken 'er maar agt of tien gesneuveld waren. Gemblours, omtrent welke Stad deeze neêrlaag voorviel, werdt,

Filips II. 1578.

Nederlaag der Staatschen, by Gemblours.

Gemblours gaat over

(*l*) Bor XII. *Boek*, *bl.* 11 *enz.* [932 *enz.*].
(*m*) Strada *Dec.* I. *Libr.* IX. *p.* 532.

Filips II. 1578. aan Don Jan.

werdt, terstond hierna, opgegeven. Zo groot was de verslagenheid te Brussel, dat de Aartshertog, de Prins en de Staaten, des anderendaags, naar Antwerpen vertoogen, Brussel, met dertig vendelen onder den Graave van Bossu, bezet laatende. Men verwagtte hier den vyand, van uur tot uur, voor de poorten. Doch Don Jan vondt zig te zwak van volk, om aan Brussel te denken: en om nieuwe werving te doen, ontbrak het hem aan geld. Hy besteedde zyne kragten dan, aan het inneemen van eenige zwakke Plaatsen, waardoor hy 't gantsche Land met schrik vervulde. Leuven, de Schotsche bezetting uitgeworpen hebbende, koos zyne zyde, onder beding van onbezet te blyven. Judoigne en Tienen gaven zig gewillig over. Aarschot liet zig dwingen. Ook Bouvignes en Sichem, eene Heerlykheid des Prinsen van Oranje. Diest en Leeuwen gingen, by verdrag, aan Parma over. Daarna, Nivelle, Roeux, Soignies, Binch, Beaumont, Walcourt, Maubeuge en Chimai (*n*). Doch alle deeze Plaatsen, in Brabant en in Henegouwen gelegen, waren van weinig belang, en mogten, met malkanderen, op verre na niet haalen by het eene Amsterdam, dat, ten deezen tyde, de Spaansche zyde verlaaten hadt.

Ook Leuven, Tienen, Aarschot, Diest, Sichem en verscheiden andere Steden.

Vrugtelooze Vredehandeling.

Wat vroeger was 'er wederom van vrede gehandeld. De Koning hadt den Heer de Selles herwaards gezonden, met brieven, waarby hy vorderde, dat men den Roomschen Godsdienst en de gehoorzaamheid te hem-

(*n*) Bor XII. *Boek*, *bl.* 13 [934].

hemwaards onderhieldt, gelyk ten tyde zyns Vaders. In 't Berigtschrift van Selles, las men zelfs, dat de Staaten dit reeds beloofd hadden: 't welk hun zeer vreemd in de ooren klonk, alzo zy verklaarden, dit nimmer volstrektelyk; maar alleen, op den voet van de Gendsche Vrede en het eeuwig Gebod, te hebben toegezeid. De Heer van Selles rigtte dan niets uit, tot bevordering der Vrede: waartoe Don Jan, na de overwinning, by Gemblours behaald, ook minder genegenheid toonde. Zelfs verweet hy den Staaten, dat zy hun woord braken, eene Volks-regeering zogten op te regten, en 's Konings Onderzaaten, met ondraaglyke bevelen en schattingen, bezwaarden (o). Graaf Otto Henrik van Zwartsenburg, door den Keizer afgezonden, om de Vrede tusschen den Koning en de algemeene Staaten te bewerken, keerde ook onverrigter zaake te rug (p). In Sprokkelmaand, kwam 'er een Koninglyk Plakaat uit, waarby den Staaten bevolen werdt, hun volk af te danken, met verklaaring dat zyne Majesteit al hun bedryf wetteloos hieldt, geenerlei schatting aan hun betaald wilde hebben, en de amptenaars, die Don Jan niet volgden, van hunnen dienst ontzettede (q).

Filips III. 1578.

De algemeene Staaten dan, ziende alle hoop tot Vrede verdweenen, besllooten zig sterker dan te vooren, te wapenen. Oranje

De Staaten stellen zig in staat, tot het

(o) Bor XII. Boek, bl. 16 enz. [928 enz.].
(p) Bor XII. Boek, bl. 14 [935]. en Auth. Stukk. I. Deel, bl. 176.
(q) Bor XII. Boek, bl. 22 [946].

Filips III. 1578.

je hieldt hieraan de hand, door den Aartshertog. Men ontwierp eenen ſtaat van oorlog, vierhonderdduizend guldens ter maand beloopende; die egter, eerlang, met nog tweehonderdduizend guldens, vermeerderd werdt. De Aartshertog, de Prins en de Raad van Staate mogten werven, daar zy 't beſt oordeelden, zonder de Staaten vooraf te kennen. Oranje verwierf, daarenboven, van die van Antwerpen, twintigduizend ponden Vlaamſch ter leen, tot aanritsgeld. Doch om de ingewilligde penningen te vinden, moeſt men verſcheiden' nieuwe laſten leggen, op de mondbehoeften en in- en uitgaande Koopmanſchappen. Holland en Zeeland hadden zig, met 's Prinſen bewilliging, ſedert den aanvang des oorlogs met Don Jan, gehouden buiten gemeenſchap van laſten met de andere Landſchappen. Alleenlyk hadden zy zig verbonden, om hunne eigen' bezettingen te bezorgen, en zo veele Oorlogsſchepen, te onderhouden, als de Prins raadzaam vinden zou: behalve nog vyfentwintig vendels, van tweehonderd koppen ieder, en honderd Ruiters, in de andere Landſchappen. Doch nu verzogten de algemeene Staaten, dat men, ook in Holland en Zeeland, het heffen toeliet van de nieuwe in- en uitgaande regten op de Koopmanſchappen: 't welk de Staaten der twee Landſchappen deedt beſluiten, om, in de plaats hiervan, de zes vendels van den Kolonel Yſſelſtein ook ten hunnen laſte te neemen. Nog betaalden zy, eenige maanden lang, vyf andere vendels, die gebruikt werden, om Kampen en Deventer

Vervolgen van den kryg tegen Don Jan.

Holland en Zeeland houden zig buiten gemeenſchap van laſten.

ter te winnen. Zelfs lieten zy, geduurende eenige maanden, de geleigelden, die men in Holland en Zeeland opbragt, volgen aan de algemeene Staaten, die zig hiermede te vrede hielden (r). De twee Landschappen droegen dus weinig minder, dan toen zy alleen den oorlog op den hals hadden: doch de ondervinding leerde hen, eerlang, dat zy wyslyk gedaan hadden aan huis op zig zelven te houden.

Aanslag op S. Guilain en Maastricht.

Terwyl de algemeene Staaten zig dus in staat stelden, om, volgens den raad des Prinsen van Oranje, niet slegts verweerender, maar zelfs aanvallender wyze te oorloogen, smeedde Don Jan verscheiden' aanslagen om de eene of de andere Stad, door verraad, te bemagtigen. Doch te S. Guilain en te Maastricht, daar hy eene gevaarlyke muitery onder de Walsche Knegten verwekt hadt, mislukte het hem. Te Brugge, broeide ook eenige heimelyke ontrouw. Doch de Staatschgezinden alhier wisten zig, tot styving hunner partye, van het Slot te Sluis meester te maaken. Ook wierp Ryhove, met omtrent duizend man te voet en veertig te paarde, by donker, uit Gend getoogen, zig, onverhoeds, binnen Brugge, waardoor de Stad, voor de Staatschen, verzekerd werdt (s). De Vesting Filippeville, die Don Jan eerst, door heimelyk verstand met den Overste Glimes, Heere van Florennes, zogt te bemagtigen, ging daarna, strengelyk belegerd zynde, by ver-

Brugge verzekerd door Ryhove.

Don Jan bemagtigt Filippeville.

(r) Bor XII. *Boek*, *bl.* 23 [948].
(s) Bor XII. *Boek*, *bl.* 24 [950].

FILIPS III. 1578. verdrag, aan hem over, op den eenentwintigsten van Bloeimaand. De Prins van Parma overmeesterde, omtrent deezen tyd, de sterke vesting Limburg, van merkelyk belang, om den bystand uit Duitschland te ontvangen: voorts ook het Slot te Valkenburg en het Steedje Daalhem, daar yslyke wreedheden gepleegd werden (t).

Parma Limburg, Valkenburg en Daalhem.

XXI. Handeling met de Koninginne van Engeland.

De algemeene Staaten verzuimden, ondertusschen, niet, de gunst der nabuurige Mogendheden te zoeken, en hun gedrag, by dezelven, te verdedigen. In Louwmaand, hadden deze reeds een Verdrag met de Koninginne van Engeland gesloten, waarby hun duizend Ruiters en vierduizend Knegten beloofd waren. Ook stondt Elizabet hun, wat laater, toe, op haar geloove, honderdduizend ponden sterlings van de Londensche burgerye op te neemen, mids dat eenige Nederlandsche Steden, by haar te noemen, schriftelyk beloofden, deeze somme, binnen 's jaars, wederom af te leggen. Doch de Staaten verbonden zig, daarenboven, der Koninginne, nog niet zonder vreeze voor de aanslagen van Don Jan op Engeland, des noods, met veertig Oorlogsschepen by te staan (u). Elizabet verschoonde dit haar gedrag by Filips en Don Jan, zo goed als zy konde, voorgeevende, dat zy, met het ondersteunen der Staaten, niets anders bedoelde, dan hen te beletten, dat zy zig niet met Frankryk verbonden. Doch deeze verontschuldiging vondt geen

(t) BOR XII. *Boek*, *bl.* 25 [951].
(u) Act. Publ. Angl. *Tom.* VI. *P.* IV. *p.* 178.

geen' ingang altoos. Ook hieldt de Koningin haare manschap t'huis, en besloot, sedert, de Staaten verder met geld te ondersteunen. Men bediende zig van de penningen, die men uit Engeland trok, tot het aanwerven van volk, onder Hertoge Joan Kazimir (v). FILIPS II. 1578.

Met Frankryk was men ook wederom in onderhandeling getreden, sedert dat de Hertog van Anjou, kort na den Slag by Gemblours, zynen Geheimschryver aan de algemeene Staaten gezonden hadt, om hun ongeluk te beklaagen, en hun zyne hulp aan te bieden. De Heeren van Aubigny en Mansart waren, hierop, naar Frankryk afgevaardigd, om 's Hertogs meening nader te verstaan (w). De Roomschgezinde Staaten, ziende Don Jan, aan den eenen kant, veld winnen, en, aan den anderen, bedugt, dat de groote magt, die Hertog Kazimir byeen bragt, den Onroomschen, hier te Lande, te zeer styven mogt, neigden sterk tot het aanbinden van den handel met Anjou. De Graaf van Lalaing, de Heer van Fresin, en Diedrich Ligthart hielden, te S. Guilain een mondgesprek met Antoni van Silli, Graave van Rochepot, en Rochus van Sorbieres, Heer van Pruneaux, derwaards gezonden door den Hertoge. Men sprak hier weinig van voorwaarden. Alleenlyk werdt, met algemeene woorden, gezeid, dat de Hertog, in de Nederlanden komende, alomme, met genegenheid,

De Hertog van Anjou biedt den Staaten zyne hulp aan.

(v) BOR XII. *Boek*, *bl.* 24 [949].
(w) BOR XII. *Boek*, *bl.* 24 [950].

FILIPS III. 1578. heid, ontvangen zou worden. Hierop besloot hy tot het verzamelen van eenig volk op de grenzen van Henegouwen, en begaf zig, eerlang, in persoon herwaards (x).

Gezantschap der Staaten op den Ryksdag te Worms. Doch eer dit gebeurde, hadden de algemeene Staaten *Joan van Gend*, *Heer van Ooye*, den Heer van Aldegonde en andere aanzienlyke luiden afgezonden naar den Ryksdag te Worms (y), om, gelykze, reeds in Sprokkelmaand, op eene vergadering der Westfaalsche Kreitse, gepoogd hadden, de toegenegenheid der Duitsche Vorsten te hunwaards te winnen. Aldegonde deedt hier, op den zevenden van Bloeimaand, eene sierlyke en wydluftige Redevoering, in de Latynsche taale, waarin hy, ophaalende, wat de Nederlanders, onder Alva, onder Requesens, en onder Don Jan, geleeden hadden, der Vergaderinge voorhieldt „ dat de laatste „ nu met geen ander oogmerk vrede aanboodt, dan om de Gendsche Bevrediging „ te krenken, en wederom in te voeren Plakaaten, die, mogt men 't zeggen, meer „ met bloed dan met inkt, geschreeven waren. Hy verzogt, wyders, de Stenden „ des Ryks, hierop, agt te geeven; alzo de „ brand, die Nederland dreigde te verteeren, Duitschland, daarna, niet verschoonen zou. Alva hadt, zeide hy, reeds op „ 't bemagtigen van Munster, Keulen en den „ Rynstroom toegelegd; Requesens gevlamd „ op Embden. De Nederlanden waren, van ouds,

Aldegondes Redevoering aldaar.

(x) THUANUS *Libr.* LXVI. *p.* 263.
(y) BOR XII. *Boek*, *bl.* 26 [952].

FILIP VAN MARNIX,
Heer van S. Aldegonde.

De Gheyn pinxit *J. Houbraken fecit*

Is. Tirion excudit

„ ouds, met Duitschland verknogt geweest, „ en nog onlangs hadt Keizer Rudolf verklaard, dat hyze hieldt voor een der treflykste leden des Roomschen Ryks. Hy „ vertrouwde dan, dat men zig den nood „ der Nederlanden zou aantrekken, en vooreerst, Don Jan in den Ryksban doen: „ voorts, hem geenen toevoer laaten aanbrengen, en eindelyk, de Duitsche Kolonellen en Hopluiden uit zynen dienst terug ontbieden. Ten besluite, beloofde hy, „ van wege de algemeene Staaten, dat 'er, „ op 't stuk der munte, die men, uit hoogen „ nood, boven de orde, by 't Ryk bepaald, „ hadt moeten doen steigeren, en op het loopen en stroopen der Staatsche Krygsknegten, over welke twee punten, op de Vergadering der Westfaalsche Kreitse, geklaagd was, zo dra mogelyk nieuwe en „ betere schikkingen gemaakt zouden worden (z)." Doch deeze bezending en aanspraak, waartegen Don Jans gezanten, die den Ryksdag, insgelyks, bywoonden, zo veel woelden, als zy konden, wrogt niet anders uit, dan dat zy de Stenden besluiten deedt, hunnen vlyt, op nieuws, aan 't bemiddelen der Vrede te besteeden. Ook kwam, eerlang, Graaf Otto Henrik van Zwartsenburg wederom herwaards ten deezen einde, op eenen tyd, dat de Koning van Frankryk, om te toonen dat hy geen deel hadt aan de onderneeming zyns broeders, en de Koningin van Engeland ook humne gezanten by Don Jan had-

Vrugteloosheid deezer bezending.

(z) Bor XII. Boek, bl. 27 enz. [955 enz.]

Filips II. 1578.

hadden, tot bevordering der Vrede. Zwartsenburg en de Engelschen drongen toen sterk op het sluiten van een Bestand, of ten minsten op het wederzyds verminderen van Krygsvolk, terwyl de Vredehandeling duurde. Doch de Staaten konden hiertoe niet verstaan, waarop de handel, die slegts gediend hadt, om 't gebruik der Staatsche benden, die met zo zwaare kosten byeen gebragt waren, te beletten of te vertraagen, wederom afgebroken werdt (*a*).

De vervolging om den Godsdienst neemt af.

De vervolging om den Godsdienst, die onder Requesens nog sterk in zwang gegaan hadt, hieldt byna geheel op, ten tyde van Don Jan. Want schoon hy, kort na dat men hem tot Landvoogd hadt aangenomen, een Plakaat liet uitgaan tegen de Ketters, waarna, het onthalzen van eenen Kleermaaker te Mechelen, die ter preeke was geweest, op een vonnis van Schepenen, bekragtigd door Don Jan, gevolgd was (*b*); zo verloor de Raad der Beroerten, in zo verre, zyn gezag, dat 'er, ten deezen tyde, niet dan weinige Doopsgezinden, te Antwerpen, ter dood gebragt werden (*c*). Maar de algemeene en sommige byzondere Staaten en Steden sloegen, scherper dan voorheen, agt op het gedrag der Kerkelyken en sommiger Gezindheheden. De algemeene Staaten verbooden, in Grasmaand, by Plakaat, aan de Geestelyken iet te leeren, dat naar wederspannigheid smaakte, of strydig ware, met het ontzag, welk

(*a*) BOR XII. *Boek*, *bl.* 44. *enz.* [978 *enz.*].
(*b*) BOR X. *Boek*, *bl.* 247 [819, 820].
(*c*) BRANDT Reform. I. *Deel*, *bl.* 586.

welk men den Aartshertoge en den Prinse van Oranje schuldig was. Ook wilden zy, dat elk zig onthieldt van het stooren der gemeene ruste en des Roomschen Godsdiensts buiten Holland en Zeeland, vorderende, wyders, dat alle Amptenaars, Wethouders en Geestelyken de Gendsche Vrede, en de vyandschap tegen Don Jan bezweeren zouden (*d*). Doch de Jezuiten te Antwerpen en een gedeelte der Minderbroederen aldaar maakten zwaarigheid in het doen van deezen eed: waarop zy ter Stad uit geleid werden. Ter zelfder gelegenheid, toogen ook alle de Minderbroeders uit Utrecht. Te Brugge en te Gend werden eenigen van die orde om Sodomie ten vuure gedoemd (*e*): 't welk veel toebragt om ter laatster plaatse de vier bedelorden ter Stad uit te bannen. By deezen ongewoonen yver tegen de Geestelykheid, in de Roomsche Nederlanden, kwam, eerlang, een verbod van het zenden der *Annaten* of eerste Jaargelden naar Rome, gelyk, door de Prelaaten, by derzelver inwydinge, plagt te geschieden: uit al het welke men bespeurde, dat de algemeene Staaten voorhadden, der Geestelykheid, die veelen hielden voor de eerste oorzaak der beroerten, de wieken te korten.

Filips III. 1578.

De Jezuiten vertrekken uit Antwerpen; de Minderbroeders uit Utrecht.

XXII. Opschudding te Amsterdam: waaruit

De Onroomschen werden, midlerwyl, door zulk een gedrag, zeer gestyfd in de gedagten, dat zy de waarheid op hunne zyde hadden: 't welk, nevens het wederkeeren van een

(*d*) Bor XII. *Boek*, *bl.* 24 [950].
(*e*) Bor XII. *Boek*, *bl.* 27 [953].

Filips III. 1578. een groot getal van uitgeweekenen, het breed gezag des Prinsen, de gunst der Engelsche Koninginne en het naderen des Duitschen Legers onder Hertoge Joan Kazimir, die de Hervormde Leer beleedt, hun den moed zo geweldig deedt wassen, dat zy, op verschei-den' Plaatsen, niet slegts in Holland en Zeeland, maar zelfs onder de Roomschgezinde Staaten, tot grove uitspoorigheden voortsloegen. Te Amsterdam, zag men de eerste ongeschiktheid, min door beweeging van 't graauw, dan door 't beleid van veelen der treflykste burgeren. Men mompelde hier, dat Don Jan, onder voorwendsel van toevoer te brengen naar Deventer en Kampen, eenen aanslag op de Stad in den zin hadt, zonder dat ooit regt gebleeken is, of hier iets aan ware, dan of 't slegts, looslyk, wierdt verspreid, om beroerte te verwekken. Doch Aldegonde hadt, op zyne reize naar Worms, den algemeenen Staaten berigt, dat de Spaanschen zig van Amsterdam wilden verzekeren, met schepen, bekomen van den Koning van Zweeden (f), welke tyding, wat veranderd, naar de Stad kon overgewaaid zyn. Joan van Mathenes, Adriaan van der Myle en François Maalzon, Gemagtigden der Staaten van Holland, waren, al sedert eenigen tyd, te Amsterdam, geweest, om, volgens de punten van 't Verdrag, in Sprokkelmaand gesloten, orde te stellen. Zy hadden vier benden burger-soldaaten aangenomen, en de oude schutteryen wederom opgeregt, en voltallig

het afzetten der Regeeringe en het invoeren der Hervorminge ontstaat.

(f) Bor XII. Boek, bl. 26 [951].

tallig gemaakt. Straks daarna, rees 'er geschil tusschen de Onroomsche schutters en de Regeering, over de wyze van waaken. De schutters vorderden meer verzekerdheid, dan de Regeering zig verpligt hieldt toe te staan. Voorts toonden zig de Onroomschen, in 't gemeen, gebelgd, dat men hun eene al te afzigtelyke begraafplaats hadt aangeweezen, daar men overeen gekomen was, dat hun eene eerlyke zou worden vergund. 't Morren hierover duurde eenigen tyd, zonder dat de Regeering toegaf. De Onroomschen dan, elkanderen geduuriglyk opstookende, besluiten, eindelyk, eenen kans te waagen, en hunnen partyen den voet te ligten, eer men 't hun deedt. Meester Willem Bardes, Zoon van den geweezen Schout der Stede, en zeer yverig voor de Hervorminge, was, eenigen tyd geleeden, wederom in Amsterdam gekomen, en daar de voornaamste voorstander der Onroomschen. Deez' schryft, op den vierentwintigsten van Bloeimaand, aan Sonoi, wiens Luitenant hy voor deezen geweest was, dat hy zyn volk gereed te houden hadt, om, op 't eerste bevel van de Staaten van Holland, of van derzelver Gemagtigden, te konnen optrekken. Ook ontboodt hy eenen schootvryen helm en rondas, tot zyn gebruik: blyks genoeg, dat hy iets geweldigs voorhadt. Sonoi antwoordde, terstond, dat zyn last volbragt zou worden. Des anderendaags, 't was een Zondag, kwam Thomas van Thielt, geweezen Abt van S. Bernards by Antwerpen, aan den S. Antonisdyk, buiten de vryheid der Stede, voor de Onroomschen, pre-

Filips II. 1578.

Filips III. 1578. prediken. Wat hy geleerd hebbe, vindt men nergens gemeld. Zo veel is 'er van, dat de Onroomschen, terstond na de preeke, afspraak maakten, en tyd, wyze en tekenen beraamden, om den ontworpen aanslag ter uitvoeringe te brengen. Zy begeeven zig dan elk naar zyn huis, houdende zig op hunne hoede, met waaken, den gantschen nagt door. 's Morgens, den zesentwintigsten van Bloeimaand, vervoegen zig Bardes, *Maarten Koster*, *Adriaan Krombout*, *Adriaan Pauw* en *Guilleaume du Gardin*, op 't Stadhuis, om, voor 't laatst, te beproeven, wat de Regeering den Onroomschen zou willen toestaan. Etlyke reizen gaan zy over en weder, van 't Stadhuis naar de herberg der Gemagtigden van de Staaten, die op den Dam was, en van hier wederom naar 't Stadhuis, tusschen den drang des volks door, dat, van alle kanten samengevloeid, met ongeduld, verwagtte, hoe 't 'er afloopen wilde. Kort na den middag, als de markt ontledigd was van huisluiden en zuivel, komt Gardin op de puye, ligt den hoed, en zet dien terstond weder op. Dit beduidde, dat 'er by de Heeren, met woorden, niets te winnen was. *Simon Henrikszoon Jonkhein*, Hopman over een der vier vendelen Burgersoldaaten, die al van elf uuren af in de wapenen geweest waren, treedt, wat laater, van 't Stadhuis af, slaande de armen van elkanderen, en te kennen geevende, dat 'er aan Burgemeesteren geen verzetten viel. Voorts, voegt hy zig by zyn vendel, om de nieuwe Kerk te beschermen. Hierop, lost zeker soldaat een musket, uit de Waa-

ge:

ge: op welk teken matroos voor den dag springt, met vliegende vlaggen, roepende, *wie Oranje lief heeft, toone het, en volge my.* Straks stuift de rest der Onroomschen op straat, volk van allerlei soort, arbeider, ambagtsman, koopman, rentenier; doch de ballingen de voorsten. Een deel rent naar 't bushuis, sleept 'er 't geschut uit, plant het op den Dam, en vult de toegangen, derwaards, met wolbaalen, die, by geval, aan de Waage lagen. Toen valt men aan 't smyten, met steenen, naar de Vierschaar, om de nagtwagt, passende aldaar, in tyden van onraad, op het afbranden van zeker haakgeschut, te verdryven. Doch als 'er geen vuur gegeven werdt, stort men ten Stadhuize in, haalt den Schout, en de oude en regeerende Wethouderschap daar af, of uit derzelver wooningen, en brengtze op de Waag. Van daar wordenze, meest allen, nevens verscheiden' Paapen en alle de Minderbroeders, tusschen twee regels soldaaten door, naar 't Water, in verscheiden' vaartuigen, scheep gebragt: onder 't schreeuwen van 't graauw, *dat menze naar de galg voeren moest, daar zy menig eenen aan geholpen hadden.* Zy werden, maar pas buiten de Stad, aan den S. Antonis dyk, wederom opgezet. Doch erger lot hadden eenigen gevreesd, met naame de oud Burgemeester, Henrik Dirkszoon, die geene andere rekening gemaakt hadt, dan dat men 't schip, met hen allen, buiten de boom, in den grond geboord zou hebben; waarom hy twee hemden, hem door zyne vrouw nagezonden, aan de dienstmaagd te rug gaf, zeg-

gen-

Filips II. 1578.

Filips III. 1578. gende, *dat hyze niet noodig zou hebben.* Nu liet hy zig, met eenige anderen, naar Haarlem voeren, daar hem nog boertens luſt aankwam, en hy tegen zyne makkers zeide, *een ding hebben wy vergeten*: en als zy vraagden, *wat*? hernam hy, *de kruywagen*, in Amſterdamſch betekenende het middel, om dien men wil in 't bewind te helpen, en de dingen te ſtieren, naar zynen zin. Als men hem ook vraagde, wat hem dagt van dit verhangen der hekken van de Regeering? antwoordde hy, met een diergelyk laag ſpreekwoord, *buimetuit*, *hoedt u voor de weerſtuit*, waarmede hy zeggen wilde, dat zy, die nu op 't kuſſen geraakt waren, by verwiſſeling van tyden, daar wel eens wederom afraaken konden (g). Ondertuſſchen, was dit uitleiden der Regenten gebeurd, zonder dat 'er iemant gewond werdt. Maar 't graauw viel, terſtond hierna, in 't Minderbroeders Klooſter, daar beelden en altaaren geſchonden en verbryzèld werden. Tegen den avond, werden de oorden van belang bezet door de Onroomſchen. Vier ligte gaſten plaatſten zig in 't Toorentje of Burgemeeſters Kamer, ſchimpswyze de Burgemeeſters naſpeelende. De vervoerde Regeering werdt, des anderendaags, van eed en dienſt ontſlaagen, door de drie Schutteryen, ten overſtaan der Heeren van Mathenes en van der Myle. Doch de Stad ſtondt zonder Overheid, tot op den derden dag. Toen werden 'er, by de meeſte ſtemmen der rotgezellen; zesendertig agtbaare Schut-

(g) Hooft II. *Boek*, *bl.* 63.

Schutters verkooren, die, den agtentwintig- Filips III.
ften, op 't Stadhuis vergaderd, Willem Bar- 1578.
des, Maarten Janszoon Kofter, Adriaan Reiniersz oon Kromhout en *Dirk Janszoon Graaf* tot Burgemeesters ftemden. Op gelyke wyze, werden Schepens, Vroedfchappen en de overige Regeering gemaakt. De Onderfchout, *Willem Maartenszoon Kalf*, werdt tot Schout verheeven. De Kerken bleeven nog wel eene week geflooten. Toen ging 'er de Wethouderfchap heenen, en liet 'er, door eenige Timmerluiden, de beelden wegneemen. De Hervormden begonden terftond in de Oude Kerke te prediken, en weinige dagen daarna, ook in de Nieuwe (*b*). De Lutherfchen en Doopsgezinden hielden ook Godsdienftige Byeenkomften in de Stad, met kennis en verlof der Wethouderen, die zelfs, fchoon tegen den zin van eenigen hunner Geloofsgenooten, den Roomfchgezinden toelieten, in 't heimelyk, te vergaderen (*i*).

XXIII. Verandering binnen Haarlem.

Op de omkeering van Amfterdam, volgde diergelyke beweeging te Haarlem, daar de foldaaten 't werk uitvoerden en grooter baldaadigheid bedreeven. Den negenentwintigften van Bloeimaand, zynde Sakraments dag, vielen zy, terftond na 't eindigen der miffe, met geveld geweer, in de groote Kerke, die gepropt was met menfchen. Eenigen, zo burgers als geeftelyken, werden gekwetft by deeze gelegenheid: de Priefter, *Pieter balling*, van agteren, doorftooten. De Schout Ruikha-

(*b*) Hooft XIII. *Boek*, *bl.* 577 *enz.* Bor XII. *Boek*, *bl.* 26 [952].
(*i*) Brandt Reform. I. *Deel*, *bl.* 601.

FILIPS II. 1578.

haver en de Burgemeester Kies vertoonden zig eerst in de Kerke, toen alles geplonderd en vernield was, en deeden 't geboefte ligtelyk verschooijen: dat, egter, de markt bezet hieldt, en daarna de Kloosters en Kerken der Minderbroederen en Predikheeren plonderde. Ook werden eenige begynen-orden van linnen en wollen en eetwaaren beroofd. Dit ongebonden Krygsvolk, drie vendelen sterk, werdt eerlang uit Haarlem naar elders verlegd: de moorder van den Priester Balling, door de Staaten van Holland, met de dood gestraft. De groote Kerk bleef toe, tot in Herfstmaand, wanneer de Regeering dezelve openen, en, onaangezien de tegenkanting der Roomschgezinden, die beweerden, dat zulks met het Verdrag van voldoening en de Gendsche Vrede streedt, door de Hervormden, gebruiken liet (*k*). Om de Stad verder voor beroerte te hoeden, beslooten de Staaten, in Slagtmaand, den Schout last te geeven, om vyftig van de vertrouwdste Burgers in eed en dienst te neemen, en voorts een vendel Knegten, behendiglyk, daar binnen te brengen (*l*). Doch of zulks geschied zy, is my niet gebleeken.

De Prins verzorgt den Doopsgezinden vryheid van geweeten.

Dus woelden de Hervormden, niet slegts tegen de Roomschgezinden, maar, daar zy de magt in handen hadden, ook somtyds tegen andere Gezindheden. Te Middelburg, hadt men, reeds in de Lente des voorleeden jaars, gepoogd, de Doopsgezinden, die zwaarig-

(*k*) HOOFT XIII. *Boek*, *bl.* 579. AMPZING *Haarl.* *bl.* 463.
(*l*) Resol. Holl. 11 *Novemb.* 1578. *bl.* 33.

De gr[illegible]n, in 't jaar 1578.

righheid maakten, in het doen van den burger-eed, om dat zy de eeden in 't gemeen voor ongeoorlofd hielden, van 't burgerregt te versteeken, of, ten minsten, niet plegtiglyk, tot burgers, aan te neemen. Doch de Prins hadt zig, hiertegen, zo ernstelyk gekant, dat deeze ophef, voor dien tyd, steeken bleef. Hy beweerde „ dat hun *ja*, voor „ eenen eed, te strekken hadt, en dat zy, „ op dit stuk, niet verder behoorden gedrongen te worden, ten ware men wilde „ billyken, dat de Papisten de Hervormden „ drongen tot het belyden van eenen Godsdienst, die met derzelver geweeten streedt „ (*m*)." Doch na dat de Prins naar Brabant vertrokken was, werdt de toeleg hervat. De Wethouderschap vergde hun zelfs, gewapend ter wagt te trekken, of geboodt hun, anderszins, hunne winkels te sluiten. Zy vertoonden hiertegen, dat zy overboodig waren, alle schattingen te betaalen, en zelfs waakers in hunne plaatse te stellen. Doch 't mogt niet baaten. Men scheen hun de Stad te bang te willen maaken. Zy keerden zig dan wederom tot den Prinse, die den Wethouderen van Middelburg, op den zesentwintigsten van Hooimaand, wel ernstelyk aanschreef en belastte, de Doopsgezinden, om 't weigeren van den eed en van 't wapenvoeren, niet meer moeilyk te vallen (*n*). Zyne Doorlugtigheid hadt byzondere liefde voor deeze gezindheid, alzo eenige leden derzelve hem, reeds

FILIPS III. 1578.

(*m*) HOOFT XII. *Boek*, *bl.* 501.
(*n*) BOR XII. *Boek*, *bl.* 56 [993]. HOOFT XIII. *Boek*, *bl.* 585. BRANDT Reform. I. *Deel*, *bl.* 586, 609.

FILIPS III. 1578. reeds in 't jaar 1572, eene goede fomme gelds, naar hunne gelegenheid en die des tyds, tot vordering der gemeene zaake, verftrekt hadden (o).

De Hervorming dringt door in de Roomfche Nederlanden.

Terwyl dit in Holland en in Zeeland voorviel, begonden de Hervormden, in de Roomfche Nederlanden, zig, insgelyks, langs hoe meer vryheid aan te maatigen. Te Antwerpen en te Gend, vingenze, in de Lente deezes jaars, wederom aan, genoegzaam in 't openbaar, te prediken en 't Avondmaal te houden. Ook befloot men hier, vrye Godsdienftoefening te verzoeken: welk Befluit zynde goedgekeurd, in eene in- en uitheemfche Sinode der Nederduitfche, Hoogduitfche en Walfche Hervormde Kerken, te Dordrecht, den tweeden van Zomermaand, aangevangen (p); leverden de Hervormden in 't gemeen den Aartshertoge en den Raad van Staate, op den twee-entwintigften, een fmeekfchrift over, waarby zy, aangeweezen hebbende „ hoe veel zy, om den Godsdienft, „ geleeden hadden, en te gelyk, dat de Span„ jaards, met al hun vervolgen, alleenlyk den „ aanwas van 't getal hunner Geloofsgenoo„ ten hadden te wege gebragt; op 't ern„ ftigft, verzogten, om vrye Godsdienftoe„ fening, tot op eene algemeene of ten min„ ften eene Nederlandfche Kerkelyke Ver„ gadering. De Gendfche Vrede, die dit niet „ fcheen te gehengen, was reeds, door de „ Spanjaarden, verbroken, en behoefde, „ derhalve, door de Staaten niet gehouden

Verzoekfchrift der Hervormden om vrye Godsdienftoefening.

(o) BRANDT Reform. I. *Deel*, *bl.* 525.
(p) *Zie* BOR XII. *Boek*, *bl.* 47 [981].

„ den te worden. De Heidensche Keizers „ hadden de Christenen: de Christensche „ Keizers de verschillende gezindheden ge„ duld. Verscheiden' Vorsten vergenoegden „ zig met het uiterlyke, zonder over 't ge„ moed te willen heerschen. De Paus zelf „ verdroeg de Jooden: waarom zou men hen „ ook niet dulden, die, van hunne zyde, de „ Roomschgezinden ongestoord laaten, en „ hier voor borg van eenige treflyke uit„ heemsche Vorsten of andere verzekerin„ gen geeven wilden (*q*)." Na eenige dagen toevens, leverden zy een tweede Verzoekschrift in, waarby zy duidelyke beloften deeden van den borgtogt eeniger uitheemsche Vorsten, mids de Roomschgezinden, van hunne zyde, diergelyken borgtogt leverden. Voorts sloegen zy voor „ eenige Persoonen, „ uit de Wethouders of uit de agtbaarste Bur„ gers van beiderlei geloove, te laaten kie„ zen, om agt te geeven, op het onderhou„ den der orde, die men stondt te beraamen: „ ook een diergelyk getal van burgeren te „ verbinden, om, voor hunne geloofsge„ nooten, te verantwoorden, en, eindelyk, „ eene plegtige verklaaring en verbindtenis „ der Onroomschen, om niets aan te van„ gen, tegen den Godsdienst, persoonen of „ goederen der Roomschgezinden: tot het „ naarkomen van welke verklaaring, zig ook „ eenigen hunner aanzienlykste geloofsge„ nooten verbinden zouden (*r*)."

FILIPS III. 1578.

De

(*q*) Bor XII. *Boek*, *bl.* 37 [968].
(*r*) Bor XII. *Boek*, *bl.* 40 [971].

FILIPS III. 1578. XXIV. Religions- of Geloofsvrede, door den Aartshertoge en den Raad van Staate ontworpen.

De Aartshertog en de Raad van Staate, deeze smeekschriften ontvangen hebbende, maakten een ontwerp eener *Religions- of Geloofs-Vrede*, waarin zy meenden, dat alle de Landschappen genoegen zouden behooren te neemen. 't Bestondt uit dertig leden, welker voornaamsten op deezen zin uitliepen: „Dat alle wederzydsche beledigingen, na „de Gendsche Bevrediging voorgevallen, „zouden gehouden worden, als niet geschied, „en dat elk, voortaan, zyn gevoelen vryelyk „zou mogen beleeven. Dat de Roomsche „Godsdienst, in Holland en in Zeeland, „wederom hersteld zou worden, mids zy, „die 't begeerden, in de groote Steden en „Dorpen, niet minder dan honderd Huisge- „zinnen sterk waren, in de kleinen, 't grootste „getal uitmaakten. Dat den Onroomschen, „op gelyken voet, vryheid van Godsdienstoefening „gegund zou worden, door „gantsch Nederland. Dat de Wethouders, „hiertoe, aan de eene en de andere gezindheid, „bekwaame Plaatsen zouden aanwyzen, „binnen welken, de Godsdienstoefeningen „zouden moeten geschieden. Daar „slegts één Godsdienst gedoogd werdt, zou „men, nogtans, geen onderzoek doen op „iemants geloof. Die in eens anders Kerke „kwam, zou geenen aanstoot mogen geeven, „en zig naar de gewoonte aldaar moeten „schikken. De Onroomschen, buiten „Holland en Zeeland, zouden de Zondagen, „Kersdag, de Aposteldagen, die van Marias „Boodschap, Hemelvaart en Lichtmis, „nevens die van 't Sakrament, met het sluiten

„ ten van winkels en 't nalaaten van hand- Filips III.
„ werk en koopmanschap, vieren moeten. 1578.
„ In 't begeeven van ampten, zou men niet
„ op de geloofsgezindheid; maar alleen op
„ de bekwaamheid der Persoonen hebben agt
„ te geeven. Eindelyk, zouden 'er, in elke
„ Stad, nevens de Wethouders, jaarlyks, vier
„ Persoonen van eere en aanzien gekooren
„ worden, om onderzoek te doen op alle
„ overtredingen deezer Geloofsvrede, op
„ welker berigt, mids het ten minsten door
„ drie hunner ondertekend ware, de Magi-
„ straat onverwyld regt zou moeten doen
„ (s)."

'T Ontwerp der Geloofsvrede, den Gemagtigden der byzondere Staaten overhandigd en in elk gewest bekend geworden zynde, smaakte noch Roomschen noch Onroomschen. In Henegouwen, daar men weinige Onroomschen, en thans veele gevlugte Geestelyken hadt, werdt de Geloofsvrede verfoeid, als een proefstuk van godloosheid (t). Te Antwerpen, drong men, daarentegen, op het vaststellen eener Geloofsvrede. Ook hielden hier de Onroomschen zo lang en ernstig aan, dat hun, in Oogstmaand, eenige plaatsen tot de oefening van hunnen Godsdienst werden afgestaan (u). De Staaten van Utrecht verwierpen de Geloofsvrede, op 't aanstaan van 't Lid der Geestelykheid, hoewel eenige Edelen voor 't aanneemen gestemd hadden, mids men eenige Leeraars van

Henegouwen verwerpt de Geloofsvrede.

Antwerpen aanvaardtze.

De Staaten van Utrecht wyzenze van de hand.

(s) Meteren VIII. *Boek*, *f.* 141.
(t) Bor XII. *Boek*, *bl.* 55 [991].
(u) Bor XII. *Boek*, *bl.* 40 [973], 54 [990].

FILIPS II. 1578.

van de Augsburgsche belydenis zage te bekomen, van welken de Roomschen, meenden zy, minder onveiligheid, de Hervormden merkelyke afbreuk te wagten hadden (v).

De Groninger Ommelanden en Leeuwaarden neemen ze aan. De Hervorming wordt, in Gelderland, met geweld, ingevoerd.

De Groninger Ommelanden omhelsden de Geloofsvrede: ook de Stad Leeuwaarden, alwaar de Jakobynen Kerk den Hervormden geopend werdt (w). De Staaten van Gelderland hadden, in den aanvang deezes jaars, Graaf Jan van Nassau tot hunnen Stadhouder verzogt en aangenomen (x): die, yverende voor de Hervormde Leere, de bezettingen van Predikanten voorzien hadt, tot welker gehoor, ook de Ingezetenen werden toegelaaten. Voorts drong hy de Staaten sterk, tot het aanneemen der Geloofsvrede, die egter plat afgeweezen werdt; schoon men verklaarde, by de Vereeniging met de andere Landschappen, te willen volharden. De Hervormden toen, met zagtheid niets ziende te verwerven, bedienden zig van geweld, en namen, met hulp der soldaaten, verscheiden' Kerken in, te Gelder, te Wagtendonk, te Venlo, alwaar zelfs ook het Raadhuis overmeesterd werdt, en op verscheiden' andere Plaatsen. De Gemagtigden der Ridderschap en eeniger Steden vielen klagtig over deezen moedwil aan de algemeene Staaten, en ook over 't afzetten van Kanselier en Raaden 's Hofs te Arnhem, niet zonder, van ter zyde, eenen streek te geeven aan Graave Jan, als zag hy al deeze wanorde, willens, door de

(v) BOR XII. *Boek*, *bl.* 54 [991].
(w) BOR XII. *Boek*, *bl.* 58 [996].
(x) REYD II. *Boek*, *bl.* 17.

de vingeren. Hierop kreeg hy last, om orde te stellen, tot de meeste rust des Lands. Doch hy hadt het reeds van zelven kwaad genoeg met de zynen, wien hy nog te laauw scheen, en die, in plaats van zig in te binden, te Arnhem, te Nieuwmegen, en in de meeste andere Plaatsen des Landschaps, eenige Kerken innamen (y).

Filips II. 1578.

Te Goes in Zeeland, was, tot hiertoe, volgens den inhoud der voldoening, geen Godsdienst openlyk geoefend, dan de Roomsche. De Hervormden dan, ziende hoe 't elders toeging, verstouten zig, ook hier, op den agtentwintigsten van Herfstmaand, aan de Wethouderschap te verzoeken, om in 't Zusterhuis te mogen prediken. Men vergunt hun de Kerk, in 't Gasthuis. Vier hunner, die gewapend binnen gestaan hadden, met den Predikant aan 't hoofd, morden, in 't uitgaan, *daar mogten de Paapen preeken*, dreigende de Kerk van 't Zusterhuis of die der Kruisbroederen te zullen inneemen, ten ware men hun eene van beide toestondt. Men besluit tot het laatste, en zy gelaaten zig, te vrede te zyn. De Wethouders egter, verneemende dat 'er nog iets smeulde, ontbieden den Predikant en nog eenigen boven, die 't gantsche Klooster der Kruisbroederen, vierhonderd guldens 's jaars tot onderhoud van eenen Predikant, en nog eenige punten vorderden, onder welken ook was, dat de Roomschen hunne plegtigheden alleenlyk binnen de kerk zouden hebben te oefenen. On-

De Hervormden neemen te Goes in Zeeland de Kerken in.

(y) Bor XII. *Boek*, *bl.* 57 [995]. Reyd II. *Boek*, *bl.* 17, 18.

Filips III. 1578. Onder dit handelen, komt de roep op het Raadhuis, dat de groote Kerk gestormd werdt. Men begeeft zig derwaards, en poogt het geweld te stuiten. Vergeefs. Eenige dagen daarna, komen de Predikanten van Vlissingen en Veere, verzeld van eenige Hopluiden, die zy hunnen Kerkenraad noemden, te Goes, verzoekende de groote Kerk, voor hunne Geloofsgenooten, *die*, zeidenze, *regt op dezelve hadden, vermids Gods woord zuiverlyk onder hen verkondigd werdt: waarom men zig zelven in 't bezit der Kerke stellen zou, zo zy met verzoeken niet te verkrygen was.* De Wethouderschap antwoordde „ dat het verbreeken „ der voldoening niet in haare magt stondt; „ doch hieldt men zig 't gebruik der Kerke „ geoorlofd; zy zou het aanzien." De Vlissinger Predikant hernam, hierop, dat de Heeren met het toestaan van de Kerke der Kruisbroederen 't Verdrag van voldoening reeds te buiten gegaan waren. Voorts nam dit gezelschap, het antwoord der Heeren opvattende als eene toestemming van hun verzoek, gang van 't Stadhuis naar de groote Kerk, daar, nog dien zelfden voormiddag, gepredikt werdt (z).

XXV. Dathenus scheldt den Prins van den predikstoel. Op deeze wyze, hieldt men de voldoeningen, die aan verscheiden' Hollandsche en Zeeuwsche Steden verleend waren. Op deeze wyze, werdt ook de hervorming, in eenige gewesten, ingevoerd. Doch nergens was de baldaadigheid hooger gesteegen, dan te Gend. *Petrus Dathenus*, weleer een Mon-

(z) Bor XII. *Boek*, *bl.* 60 [999].

Monnik te Poperingen, die, reeds in 't jaar 1566, in Zeeland, gepredikt hadt (*a*); doch, sedert, Leeraar der Hervormden te Gend geworden, en met den titel van Raadsheer van Hertoge Joan Kazimir, voorzien was, voer, ten deezen tyde, hevig uit van den predikstoel, tegens 't heilloos punt der Gendsche Bevrediging, gelyk hy sprak, waarby den Roomschen vryheid van Godsdienst werdt toegestaan. Hy noemde den Prins zelv', om het voorstaan van dit punt, *eenen, die om God noch Godsdienst gaf* (*b*). Hy kreeg veel volks aan zyne koorde, met naame zulken, die, over het vangen van Aarschot en anderen, nog voor hunne veiligheid bekommerd waren. Imbize, den voornaamsten deezer roervinken, tot Voorschepen, dat is, Hoofd der Wethouderen, gekooren zynde, meende men, dat het tyd was, om zig, door 't omkeeren van den Godsdienst, van 's volks gunst en van eigen veiligheid te verzekeren. Men verjaagt de Geestelyken, men slaat de Kerkelyke goederen aan, en men verzekert zig, door Krygsvolk, van Ypere, gelyk men, te vooren, van Brugge gedaan hadt. Te Ypere, werden de wooningen des Bisschops en eeniger Kanonniken geplonderd. Ook ving men 'er verscheiden' Persoonen. In de Steden Dendermonde, Oudenaarden, Aalst en anderen, speelden deeze luiden het zelfde spel, maatigende zig, voorts, het Regt der vier Leden van Vlaanderen aan, onder voorwend-

Filips III. 1578.

Imbize en de zynen verjaagen de Geestelykheid uit Gend, en veranderen den Godsdienst geweldiglyk, in verscheiden' Plaatsen van Vlaanderen.

(*a*) Sentent. van Alva, *bl.* 66.
(*b*) Reyd II. *Boek*, *bl.* 18.

Filips III. 1578. wendſel, dat het aan de gemeente vervallen was. Ook hielden zy de gemeene middelen in, die tot 's Lands algemeene ſchatkiſt behoorden, verkogten de geeſtelyke goederen en geplonderde Kerkſieraaden, en beſteedden 't geld, tot het aanwerven van Krygsvolk en 't verſterken van Gend. De Steden Antwerpen en Bruſſel, en de Heer van Aldegonde, van wege den Aartshertoge, den Prins, den Raad van Staate en de algemeene Staaten, kwamen hen, te vergeefs, vermaanen tot ruſt. Zy voeren voort, ſtommelden, alomme in Vlaanderen, de beelden ter Kerken uit, en ſleepten den roof naar Gend (c).

Oorſprong van de partyſchap der *Malcontenten* of Misnoegden.

De Staaten der Walſche Geweſten, die, by 't bewilligen in de Gendſche Bevrediging, bedongen hadden, dat zy zeven ſtemmen in de algemeene Staaten zouden inbrengen, te weeten voor Artois en Henegouwen ieder éene, voor Ryſſel, Douai en Orchies, éene te ſamen, en voor Doornik, het Doornikſche, Valenchyn en Mechelen ook ieder éene; nu beſpeurende, dat de Gendſche Vrede nergens minder gehouden werdt, dan te Gend, daar zy gemaakt was, ſloegen de handen in een, en hielden, insgelyks, de gemeene middelen in (d). De Vrouw van Steegers, Weduwe des Heeren van Glayon, verboodt, daarna, den Hervormden het prediken in haare Heerlykheid: 't welk den Gentenaaren vuur deedt vatten, die haar Huis overvielen en haar gevangen naar Gend ſleepten (e).

Toen

(c) Meteren VIII. *Boek*, *f.* 142 *verſ.*
(d) Meteren VIII. *Boek*, *f.* 142 *verſ.*
(e) Bor XII. *Boek*, *bl.* 60 [999].

Toen grypen de Walſche regementen van Egmond, Capres, Bours, Heeze en Montigni, die, te vooren, by gebrek van betaaling, reeds, op't punt van te muiten, geſtaan hadden, de wapenen op, rukken ten platten lande van Gend in, en loopen het deerlyk af. Men gaf den Walſchen Staaten, en hunnen benden, die onder 't opperbevel ſtonden van *Emmanuel van Lalaing*, *Heere van Montigni*, al ras, den naam van *Malcontenten* of Misnoegden, dien zy ook aan zig lieten leunen. Fel was de binnenlandſche kryg, die uit deezen tweeſpalt ontſtondt. De Misnoegden, meeſt door aandryven van Montigni, plonderden verſcheiden' ryke Vlaamſche Dorpen, en verſterkten zig, te Meenen. De Gentenaars hielden zig doorgaans op, met het berooven van Kloosters en Kerken. Somtyds raakten partyen handgemeen, wanneer de Gentenaars, gemeenlyk, te kort ſchooten. De Aartshertog en de algemeene Staaten deeden hun beſt, om deezen brand te bluſſchen. Doch hunne poogingen waren vrugteloos. Elk bleef ſtaan, op het uiterſte van zynen eiſch. De Walſche Staaten vorderden, dat men den Roomſchen Godsdienſt herſtelde, Kerken en Klooſters opbouwde en verſierde, als te vooren, en de gevangen' Heeren los liet. De Gentenaars eiſchten, daarentegen, dat men hun Montigni ter ſtraffe overleverde, en den Hervormden Godsdienſt, alomme, in Nederland, oefenen liet, in welk geval, zy den Roomſchen ook vrye oefening zouden toeſtaan. Doch de gevangenen wildenze vaſt

Tweedragt tusſchen hen en de Gentenaars.

hou-

PHILIPS III. 1578.

houden, tot dat de vrees voor uitheemsch geweld over zou zyn (*f*).

Opschudding te Brussel.

Terwyl dit te Gend voorviel, ontstondt 'er, te Brussel, ook merkelyke beweeging, ter oorzaake van den Godsdienst. De Heer van Champagnei, dien 't wee deedt, dat de Onroomschen zo veel veld wonnen in de Roomsche gewesten, zogt, in Oogstmaand, de Hollandsche Knegten onder Denys van den Tempel, en die van Bossu ter Stad uit te krygen, uit vreeze dat men, ook in Brussel, gelyk elders, met hulp derzelven, den Roomschen Godsdienst zou willen hinderen. De Prins wist egter deezen toeleg, ten Hove, behendiglyk om te stooten. Doch Champagnei bragt te wege, dat 'er, op den naam van de Geestelykheid, Adel, Wethouderschap en Gemeente, een smeekschrift aan den Aartshertoge opgesteld werdt, waarby men verzogt, dat de Onroomsche Godsdienst buiten Brussel blyven mogt. Men draagt dit smeekschrift, onder eenen grooten toeloop van volk, naar 't Raadhuis, en vergt der Wethouderschap, datze eenigen uit haar magtige, om het naar Antwerpen te brengen. Zy, verzet over zulk een' voorslag, eischt tyd van beraad. De vertooners vallen aan 't dreigen, zeggende, *te weeten wat hun te doen stondt*. Zy en de Wet, ten Stadhuize afgetreeden, vinden 't volk te hoop geloopen, welk, ziende zyne Heeren ontsteld, vraagt, *wat 'er hapert?* Men toont hun 't verzoekschrift. 't Wordt gelezen, en, met tamelyke

(*f*) METEREN VIII. *Boek*, *f.* 142 *verf.* 143 *verf.*

lyke aandagt, aangehoord. Onder andere redenen, waarmede het bekleed was, behelsde het deeze, *dat men, binnen Brussel, den stoel der Landsheeren, geenen Godsdienst, strydig met den hunnen, behoorde te dulden, zo min als zulks, te Parys, geleeden werdt.* Op dit woord van *Parys*, steeken sommigen de ooren op; die, den zin misvattende of willens verdraaijende, elkanderen vraagen, *Hoe? Parys? hier den lasterlyken en vervloekten moord van Parys na te speelen? dat 's de meening niet.* Met loopen zy naar huis, om geweer. De soldaaten mengen 'er zig onder. Men roept, als uit eenen mond: *Zou hier de burger den burger, uit geloofsbaat, den hals afsnyden? zou men Brussel, gelyk Parys, tot een bloedbad maaken? nooit, nooit, verstonden wy 't dus. Wy willen ons schikken, naar 't gene, by zyne Hoogheid, den Raad van Staate, en de algemeene Staaten, beraamd zal worden.* En niemant zo koen, die hier tegen kikken, of hen uit den dut helpen durfde. De Wethouders, toen moed grypende, doen de inleveraars van 't smeekschrift opzoeken, en in hegtenis neemen. Champagnei, als deel hebbende aan 't bedryf der Heeren, die te Gend zaten, werdt derwaards gezonden. Eenigen ontvlooden 't. Anderen werden, om hunne jongkheid, verschoond, en kort hierna geslaakt (g); waarmede de beroerte volkomenlyk gestild was.

Filips II. 1578.

Onder zo veele en geweldige beweegingen, werdt de handel met den Hertoge van Anjou

De Hertog van Anjou komt te

(g) Bor XII. Boek, bl. 52 [988].

FILIPS III. 1578. Anjou vast voortgezet. Wy hebben te vooren gezien, dat hy volk hadt beginnen te verzamelen, op de grenzen van Henegouwen. Hier kreeg hy, eerlang, agtduizend Knegten en duizend Edelluiden, die op eigen' kosten te paarde gesteegen waren, byeen. Doch Don Jan zondt derwaards Octavio Gonzaga, met eenig voet- en paardevolk, die vierhonderd Franschen, in 't Dorp Barlaimont, overvielen en versloegen. Eenigen bergden zig egter op 't Slot, daar zy veilig waren, alzo de Spaanschen geen grof geschut hadden (*h*).

Bergen in Henegouwen aan.

De Hertog, sedert, eene verdediging zyner onderneeming, in openbaaren druk, hebbende laaten uitgaan, waarin hy verklaarde, door de Nederlandsche Heeren, verzogt te zyn, om Nederland, eertyds een leen van Frankryk, te beschermen tegen de Spaansche dwinglandy, begaf zig, terstond hierop, herwaards, en kwam, den twaalfden van Hooimaand, te Bergen in Henegouwen, aan, van waar hy eenige Heeren naar Antwerpen afzondt, om de voorwaarden te helpen beraamen, op welken hy de bescherming der Landen op zig neemen zou. Terwyl hy hier vertoefde, gelukte het den Franschen, het Slot te Havrech te bemagtigen (*i*).

XXVI. Staat van 't Spaansche en Staatsche Leger.

'T Leger der algemeene Staaten, waarover onlangs *François de la Noue* tot Legermaarschalk en tot Veldheer de Graaf van Bossu aangesteld waren, was nog niet boven agtduizend Knegten en tweeduizend Ruiters sterk,

(*h*) HOOFT XIII. *Boek*, *bl.* 575.
(*i*) METEREN VIII. *Boek*, *f.* 139.

ſterk, en hadt zig, hierom, begraaven by Mechelen, tuſſchen Rimenant en den Demer. Don Jan, die omtrent twaalfduizend Knegten en vierduizend Paarden byeen hadt, beſloot dit Leger aan te vallen, eer het met de Hoogduitſche benden, die, onder Hertoge Joan Kazimir, onder weg waren, vereenigen kon. Farneze hadt dit egter ontraaden, doch was overſtemd (*k*). Don Jan zet dan, den eenendertigſten van Hooimaand, te Aarſchot over den Demer, overvalt en verjaagt eene hinderlaag, toegeſteld door Boſſu, die zig, egter, binnen zyn voordeel hieldt. Don Jan zogt hem te tergen tot den ſtryd; doch hy bleef onbeweeglyk. Eindelyk laat Don Jan *Alonſo Martines de Leva*, met eene bende Spaanſche Keurlingen, eenen aanval doen op het Regement Schotten van den Kolonel *John Norrits*, en houdt 'er, een groot deel van den dag, ſchutgevaarte mede. Andere benden van wederzyde mengden zig ook in den ſtryd. Doch het kwam tot geen hoofdtreffen. Van wederzyde waren 'er eenige honderden geſneuveld, zo men eenigszins aan kan op de berigten, die men, by beiderlei ſchryvers, vindt. Don Jan dan, ziende hier niets uit te regten, keerde te rug, om zig wederom by Namen neder te ſlaan (*l*). Aarſchot, welk hy bezet gelaaten hadt, werdt, op den zevenden van Oogſtmaand, ingenomen, door de Staatſchen; doch wederom verlaaten, na dat zy 't geplonderd had-

Filips III. 1578.

Gevegt by Rimenant.

(*k*) Strada *Dec.* I. *Libr.* X. *p.* 560.
(*l*) Strada *Dec.* I. *Libr.* X. *p.* 562 *& ſeqq.* Bor XII. *Boek*, *bl.* 51 [987], 59 [997].

FILIPS III. 1578. hadden, waarna het, andermaal, door de Spaanschen, overvallen, en, na 't moorden der weerlooze Ingezetenen, op nieuws, geruimd werdt (*m*).

Ontwerp van eene landing in Spanje, en tot aantasting der Zilvervloote.

Ten deezen tyde, werdt 'er, om den Spanjaarden, ook ter zee, afbreuk te doen, by de algemeene Staaten, overwoogen een voorslag van eene landing op de zeekusten van Spanje, of het aantasten en bemagtigen der Spaansche Zilvervloote. Willem van Blois van Treslong, Admiraal van Zeeland, was de voornaame aandryver van dit werk. Hy hadt zig sterk gemaakt, eenige Steden en byzondere Persoonen te zullen beweegen, tot het opregten eener maatschappye, die agtentwintig schepen in zee brengen zou, het minste van tagtig lasten, en elk voorzien met tagtig bootsgezellen, en twaalf yzeren gootelingen, schietende niet minder dan agt of tien ponden yzers: ook met oorlogs- en mondbehoeften, voor zes maanden, alles buiten kosten der Staaten; mids deezen daarby voegden zes wel gestoffeerde Jagten, met twaalf- of vyftienhonderd Neêrlandsche soldaaten bemand, en dat zy 't opperbevel der Vloote gaven aan den Graave van Hohenlo, of een ander opperhoofd van gelyk aanzien. Doch de buit zou ten voordeele der reederen komen, mids de Krygsluiden 't regt der matroozen trokken, en de Overheid en Amptenaars ook, naar gebruik en behooren, erkend werden. De Prins hadt dit ontwerp den algemeenen Staaten voorgelegd, en, by derzelver goedvin-

(*m*) BOR XII. *Boek*, *bl.* 52 [988].

vinden, Treslong reeds voorzien van eenen lastbrief, om tekening en inlaag te bevorderen. Doch de aanwassende inwendige oneenigheden deeden deezen glimpigen toeleg in rook verdwynen (n).

Filips II. 1578.

De onderhandeling met den Hertoge van Anjou hadt der Koninginne van Engeland, reeds eenen geruimen tyd, in 't oog gesteken, en veroorzaakt, meent men, dat zy den Hertoge Joan Kazimir, die uit haar geld betaald werdt, last gegeven hadt, om tweeduizend ruiters en tweeduizend knegten meer te werven, dan zyne bestelling inhieldt; op dat zy, in allen gevalle, magt genoeg in Nederland hebben zou, om meester van 't spel te blyven (o), als 'er iet mogt te deelen vallen. Ook deedt zy den Koning van Frankryk aanzeggen, dat zy zig verpligt zou aggten, Filips bystand te bieden, zo de Franschen zig dagten meester te maaken van de Nederlanden. Doch de Koning antwoordde, „ dat hy reden hadt om van haar te denken, 't gene zy hem durfde toeschryven, „ en dat Anjous bedryf hem niet aanging." Ook scheen de Koningin dit, hierna, te gelooven; en, dat de Koning zynen Broeder begaan liet, op dat hy ten Hove meer rust hebben zou: waarop zy besloot, de onderneeming des Hertogs te begunstigen. Doch eer zy dus ver veranderde, hadt zy, door haare Gezanten in Nederland, den handel met Anjou zoeken om te stooten, dreigende haar geld te

Ongenoegen der Koninginne van Engeland, over den handel met Anjou.

(n) Bor XII. Boek, bl. 56 [993].
(o) Reyd II. Boek, bl. 19.

FILIPS III. 1578. te zullen inhouden, ja zig tegen de Staaten te zullen aankanten, zo zy zig met de Franschen verbonden. De Staaten antwoordden, dat Anjou geschaapen stondt eene andere party te kiezen, zo zy niet spoedig met hem slooten. De Engelschen begeerden, hierop, dat men, vooraf, nog ten minsten eens, nader antwoord van de Koninginne afwagtte, welk, binnen agt of tien dagen, hier zyn kon. Doch de Walsche Staaten, bedugt dat de aankomst van Hertoge Kazimir de Onroomschen te zeer styven, en tot verder agterdeel van den Roomschen Godsdienst strekken mogt, bonden den handel met Anjous Gemagtigden, die ook dagelyks om afvaardiging aanhielden, zo ernstig aan (p), dat men, met deezen, op den dertienden van Oogstmaand, een verdrag sloot, welk, op den twintigsten, te Bergen in Henegouwen, door den Hertoge, bekragtigd werdt, en op deezen zin uitkwam: „ Dat de Hertog zou uitgeroe-

Voorwaarden, op welken de Hertog van Anjou tot Beschermer der Nederlandsche Vryheid aangenomen wordt.

„ pen worden, voor *Beschermer der Nederlandsche Vryheid*. Dat hy den Staaten, op zyne „ kosten, bystaan zou, met tienduizend knegten en tweeduizend paarden, drie maanden „ lang, en zo de kryg dan nog niet geëindigd „ ware, alleenlyk met drieduizend Knegten „ en vyfhonderd Ruiters. Dat men zig zou „ tragten te verbinden met andere Mogendheden, vooral met den Koning van Navarre, de Koningin van Engeland en den Hertog Joan Kazimir. De Staaten zouden den „ Hertoge van Anjou, die geen' oorlog om ge-

(p) BOR XII. *Boek*, *bl.* 42 [974]. METEREN VIII. *Boek*, *bl.* 138 *vers.*

„ geloofszaaken, noch tegen Engeland, mogt Filips III.
„ aanneemen, byſtaan, zo hy beſprongen 1578.
„ werdt, uitgenomen tegen 't Keizerryk, En-
„ geland, Schotland en hunne verdere bond-
„ genooten. De Hertog, in 't Leger zynde,
„ zou't opperſt gezag in krygszaaken hebben,
„ gezamenlyk met de Staaten, wier plaats
„ bekleed zou worden, door hunnen Veld-
„ heer, thans den Graave van Boſſu, die,
„ by afwezen zyner Hoogheid, zou gebie-
„ den. 't Beſtier der Landszaaken zou bly-
„ ven by de Staaten, den Aartshertog Mat-
„ thias, en den Raad van Staate. Zyne Hoog-
„ heid zou geene verbindteniſſen mogen aan-
„ gaan, buiten kennis en bewilliging der
„ Staaten; die zig ook niet, ten zynen na-
„ deele, zouden mogen verbinden. Zo men
„ geraaden vondt, van Landsheer te wiſſe-
„ len, zou men zynen Perſoon, voor alle
„ anderen, daar toe beroepen. Tot zyne
„ verzekering, zouden hem Quesnoi, Lan-
„ drechies en Bavais ingeruimd worden, en
„ zo hy Filippeville, Binch of Marienburg
„ bemagtigde, nog eene deezer ſteden, ter
„ zyner keure, in de plaatſe van Bavais. Ook
„ zou hem eigen blyven alles wat hy over de
„ Maaze veroverde, uitgenomen 't gene,
„ nu, of ſedert de Gendſche Vrede, veree-
„ nigd was met de Staaten: ook deeze Ste-
„ den van verzekering, ten ware men hem
„ de koſten des krygs wederom goed deedt.
„ De plaatſen, die men, by verdrag, zon-
„ der dwang van wapenen, inkreeg, zou-
„ den, tuſſchen hem en de Staaten, half en
„ half, gedeeld worden. Voorts moeſt hy

FILIPS II. 1578.

„ zig vyand verklaaren van Don Jan en deszelfs aanhang, niet dan gebooren Franschen herwaards brengen, ten ware op byzonder verzoek der Staaten, zyne Zwitsersche Lyfwagt alleenlyk uitgenomen; zorg draagen, dat geene Fransche benden den vyand bystonden, goede krygstugt onderhouden, en, zo 't hier toe komen mogt, de Steden van verzekering wederom leveren in den staat, waarin hyze ontvangen hadt, behalve wanneerze, door den vyand, bemagtigd waren (q)."

XXVII. Hertog Joan Kazimir komt in de Nederlanden.

Omtrent den tyd van het sluiten deezer overeenkomst, kwam het lang verwagtte Leger van Hertoge Joan Kazimir in de Nederlanden. De Hertog hadt, reeds in Zomermaand, eene verdediging van zyne onderneeming in 't licht gegeven, die hy alleen zeide te strekken, om de Nederlanden tegen Don Jan te beschermen. Hy was, over Keulen en Meurs, in 't Graafschap Zutfen gekomen. Doch hier bleef hy leggen, afwagtende betaaling voor 't volk, dat hy, boven zyne bestelling, geworven hadt, waartoe de Staaten geen middel hadden (r). Men bewoog hem, eindelyk, weg te spoeden, en zyn Leger vereenigde zig, den zesentwintigsten van Oogstmaand, met dat van Bossu, die nog omtrent Mechelen lag.

Zwaare lasten der Staaten.

Behalve de hulpbenden des Hertogs van Anjou, bestondt nu de magt der Staaten, uit veertienduizend Ruiters en vyfendertigduizend

(q) BOR XII. *Boek*, *bl.* 43 [976].
(r) BOR XII. *Boek*, *bl.* 51 [987]. REYD II. *Boek*, *bl.* 19.

zend Knegten, en overtrof dus verre die van Don Jan. Doch 't ontbrak hun aan geld, om zo veel volks te onderhouden. 't Leger alleen, behalve de bezettingen, kostte, ter maand, negen tonnen schats, en daar verliepen 'er wel zes, dat men niet boven de vier tonnen inkreeg. Brabant werdt uitgemergeld, door zo veel krygsvolk. Vlaanderen en de Waalen verteerden elkanderen, en hielden, wederzyds, de gemeene middelen in. Holland en Zeeland begonden slegts een weinig op hun verhaal te komen. Gelderland, Friesland en Overyssel hadden genoeg te doen met zig zelven. De overige gewesten waren of van klein vermogen, of in 's vyands geweld. De algemeene Staaten vonden zig, derhalve, in groote benaauwdheid. Bossu schreef, midlerwyl, dat het volk aan 't muiten dreigde te slaan, zo 'er geen geld verschaft wierdt. De Aartshertog, de Prins, de Raad van Staate drongen hierop insgelyks: doch verwierven meer niet dan eene maand agterstallige soldye (s). Nogtans liet het volk zig toen handelen, en Bossu toog, met tweeduizend Knegten en even zo veel Ruiters, naar Leuven, om kennis te neemen van de gelegenheid der Stede. De bezetting deedt eenen fellen uityal; doch werdt, door de Staatschen, naar binnen te rug gedreeven. 't Beleg van Leuven werdt egter gestaakt, om dat het omgelegen Land kaal gegeten was. Bossu trok, derhalve, met het Leger, naar Walsch-Brabant, om zig te vereenigen met

FILIPS III. 1578.

Anjou bemagtigt Binch

(s) BOR XII. *Boek*, *bl.* 59 [997].

Filips III. 1578. met Anjou, die, op den negenden van Herfstmaand, Don Jan den oorlog verklaard hebbende, Binch belegerde, welke Stad, op den zevenden van Wynmaand, aan hem overging. Ook kreeg hy, daarna, Maubeuge in, by verdrag. Doch Landrechies en Quesnoi weigerden Fransche bezetting te ontvangen. Te vooren, hadt Bossu Nivelle, de Sloten van Sart, Genappe en eenige anderen bemagtigd, en zig, voorts, gewend naar Gemblours, om Don Jan uit te lokken tot eenen veldslag. Doch deeze hieldt zig, op zyne beurt, binnen zyn voordeel (t).

en Maubeuge. Bossu Nivelle en andere Plaatsen.

XXVIII. Don Jan sterft in 't Leger.

Het Spaansche Leger leedt, ten deezen tyde, veel van de pest en bloedloop. Don Jan zelf ging, sedert eenigen tyd, aan eene sleepende ziekte kwynen, die, zo wel als het deerlyk verloop zyner zaaken, hem, in de uiterste mistroostigheid, hadt doen vervallen. Uit twee brieven, van hem onderschept, blykt klaarlyk, dat men hem hadt zoeken zwart te maaken, by den Koning, die, schryft hy „ hem zo verlegen om geld liet, „ dat hy 't geene drie maanden zag uit te hou„ den, terwyl hem het Leger der weder„ spannigen, en dat der Franschen sterk „ drongen en benaauwden." Tot zyne droefgeestigheid, die schier wanhoop geleek, sloeg, eerlang, eene pestige koorts, die hem, op den eersten van Wynmaand, uit het leeven rukte (u). Doch sommigen willen, dat hy van vergif stierf, welk de Koning, zyne trouw ver-

(t) Bor XII. *Boek*, *bl.* 59 [998].
(u) Bor XII. *Boek*, *bl.* 64 [1004].

verdagt houdende, hem zou hebben doen ingeeven. Ook vindt men gewaagd van eenen voorslag des Prinsen van Oranje aan hem, betreffende de middelen, om zig van de oppermagt der Nederlanden te verzekeren: welken voorslag hy, noch omhelsd noch kwalyk genomen zou hebben (v). Hy stierf, in het Dorp Bonge, in een armelyk huisje; doch werdt, te Namen, met veel staatsie begraaven. 't Opperbewind over 't Leger werdt, by voorraad, opgedraagen aan Alexander Farneze, Prins van Parma, wien de Koning, eerlang, ook de Landvoogdy beval. Onder zyn beleid, welk dat van Don Jan, in kloekheid en voorzigtigheid, verre overtrof, leeden de Staaten veel afbreuks, en de zaaken der Spanjaarden herstelden zig spoediger, dan men zou hebben konnen verwagten.

Filips III. 1578.

De Prins van Parma volgt hem op in de Landvoogdye.

Midlerwyl, duurden de onlusten nog, tusschen de Waalen en de Gentenaars. De eersten hadden eenen aanslag op Kortryk in den zin; waarom men, te Gend, besloot, zig van deeze Stad te verzekeren. Doch Ryhove, wien men dit toevertrouwd hadt, wilde Gend niet verlaaten, voor hy Hessels en Visch, twee der gevangen' Heeren, hadt zien opknoopen. Hy hieldt Imbize en anderen voor, „ dat de vonnissen van Egmond en Hoorne, „ door Hessels, waren opgesteld, die 't zelfde „ lot den Prinse gedreigd hadt, en nog, dage„ lyks, by zynen gryzen baard, zwoer, dat hy „ Ryhove en Imbize, eerlang, aan de galg zou hel-

Hessels en Visch te Gend opgehangen.

(v) Reyd II. *Boek*, *bl.* 21.

Filips III. 1578. „ helpen.” Men drong, ten deezen tyde, zeer op het slaaken der gevangenen, 't welk Ryhove te meer deedt staan, op het ombrengen deezer twee, die hy, in felheid en woede, hieldt uit te steeken boven de anderen. Imbize en de zynen vallen hem toe. Hy zelf treedt naar de gevangenis, haalt Hessels en Visch voor den dag, voertze voor den Krygsraad, daarze niet behoorden te regt gestaan te hebben; doch, na eene korte dingtaale, ter galge verweezen, en, zonder uitstel, den vierden van Wynmaand, aan een' boom op den weg naar Kortryk, opgehangen werden. Hessels was een lid van den Raad der Beroerten geweest, en hierom in den gemeenen haat (w). Visch hadt zig, als Baljuw, ook fel tegen de Onroomschen gedraagen: zo dat men waande niets te konnen verbeuren aan deezen twee. Ryhove, wien 't zweeren by den gryzen baard nog in den krop stak, schrolde hierop, pas voor dat Hessels opgeknoopt werdt: wanneer deeze, zo fier was hy in zyn uiterste, herzeide, *zulke gryze hairen zult gy nimmer draagen*, en Ryhove wederom, *dat zult gy, schelm, liegen*: snydende hem, met eenen, een' lok van de kin, en steekende dien op zyn' hoed: waarin hy van sommigen der zynen gevolgd werdt (x). Doch anderen melden, dat de scherpregter Hessels den gantschen baard afsneedt, en dien, pluimswyze, om zynen hoed gelegd, herom droeg (y).

De

(w) Zie VI. *Deel*, *bl.* 252.
(x) Hooft XIV. *Boek*, *bl.* 604. Meteren VIII. *Boek*, *f.* 143.
(y) Arnold. Raissius *in* Notis *ad* Viglii Vit. *p.* 172.

De Hertog van Anjou, de Steden, hem tot verzekering toegezeid, niet hebbende konnen meester worden, en Mechelen en eenige andere Steden van klein belang, die hem, door de Staaten, in de plaats, waren aangebooden, van de hand geweezen hebbende; dagt zig, zo men meende, te verzekeren van Bergen in Henegouwen (z). Doch 't vermoeden, hiervan opgevat, bragt te wege, dat men daar alle de Franschen de Stad deedt ruimen. Anjou toen, om te toonen, dat hy niets diergelyks in den zin hadt, besloot, zig, met het Leger onder Bossu, te vereenigen. Hy stondt nu gereed om op te breeken, toen hy vernam, dat Kazimir, die, misnoegd om dat men Anjou ingehaald hadt, en Bossu als Veldheer aanhieldt, onder wien hy niet staan wilde, zig tot nog toe niet by zyne benden hadt willen voegen; met omtrent vyfhonderd paarden, naar Gend gereeden was (*a*). Met een, liep het gerugt, dat men Kazimir Graaf van Vlaanderen dagt te maaken, 't welk Anjou, zynen mond op de algemeene heerschappy der Nederlanden gemaakt hebbende, te byster stooten moest. Veel ongenoegen rees hieruit, tusschen de Hoogduitschen en Franschen, welk de Staaten, vergeefs, zogten te slissen. Anjou toonde zig nu geheel ongenegen om zyne benden met die der Staaten te vereenigen. Zelfs dankte hy tweeduizend Knegten en eenige Ruiters af, die zig, met zyne kennis, meent men, terstond, zyn

FILIPS III. 1578.

Misnoegen tusschen Anjou en Kazimir.

Anjou dankt een deel zyner benden en daarna

(z) Reyd II. *Boek*, *bl.* 22. Strada *Dec.* II. *Libr.* I, *p.* 9, 11.
(*a*) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 68 [3].

FILIPS III. stond, in dienst der Walsche misnoegden be-
1578. gaven. Voorts, zondt hy den Heer van Bonnivet naar Gend, om te bewerken, dat men 't geschil met de misnoegden aan zyne uitspraak verbleeve: en toen deeze voorslag geenen ingang vondt, bestondt hy zyn gantsche heir af te danken, en keerde, onverwagt, terug naar Frankryk. De Staaten, by welken hy zyn vertrek hadt doen ontschuldigen, door den Heere van Pruneaux, die voorwendde, dat de Koning, zyn Broeder, hem t'huis ontbooden hadt, deeden hem, een- en andermaal, verzoeken, de reis te willen schorsen, en betuigden, door beleefde woorden en weidsche beloften, zelfs van een beeld te willen opregten ter zyner eere, hoe zeer zy zig in hem gehouden rekenden. Evenwel warenze, in den tegenwoordigen verwarden toestand der dingen, niet rouwig om zyn vertrek. Ook hadden 't de Fransche soldaaten, by gebrek van betaaling, op de grenzen, zo slegt aangesteld, met plonderen en blaaken en allerlei moedwil, dat men zig, over 't aftrekken deezer ongebonden' gasten, alomme verblyd toonde (*b*).

Gantsche heir af en keert naar Frankryk.

XXIX. Doch eer de Hertog van Anjou nog vertrokken was, hadt men zig, met hulp der Engelsche Gezanten, die Kazimir in 't ongelyk stelden, zeer bevlytigd, om de Gentenaars tot reden te brengen. Maar terwyl men te Gend handelde, rees 'er wederom een hevige opstand in de Stad, die uitliep op het verjaa-

De Prins van Oranje sluit een verdrag met de Gentenaars.

(*b*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 71 [10]. METEREN VIII. *Boek*, *f.* 144.

jaagen van al wat 'er van Geestelyken nog overgebleeven was, en 't verder plonderen en vernielen van Kerksieraaden en beelden. De Prins, dien sommigen hielden de hand in zo woest een bedryf te hebben, trok, om zig van deeze kladde te zuiveren, naar de Stad, en sloot 'er, eindelyk, een verdrag, welk, op den zestienden van Wintermaand, afgekondigd werdt, en, ten voornaamsten deele, behelsde „ dat de Geestelyken, uitgenomen „ de vier bedelorden, wederom in 't bezit „ hunner goederen hersteld, en de Kerken, „ tusschen Hervormden en Roomschgezin„ den, verdeeld zouden worden, mids de „ laatsten geene openbaare ommegangen „ hielden, noch 't Sakrament, staatelyk, o„ ver straat, droegen." De zaak der gevangen' Heeren bleef egter nog onafgedaan, 't welk den Prins op nieuws in den haat bragt, by de Roomschen. Ook behaalde hy, met het sluiten van dit verdrag, kleinen dank by zyne Geloofsgenooten, dryvende deezen, dat hy den Roomschen te veel toegegeven hadt (c).

Filips II. 1578.

Tusschen Groningen en de Ommelanden, was, reeds in 't voorleeden jaar, een hevige twist ontstaan, die, ten deezen tyde, werdt bygelegd. De Ommelanders dreeven, dat zy, der Stad het Verbond van den jaare 1482 wettelyk opgezeid hebbende (d), wederom vryheid gekreegen hadden, om allerlei neeringen te doen, 't welk hun, volgens dit Verbond,

XXX. Twist tusschen Groningen en de Ommelanden

(c) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 68 *enz.* [3 *enz.*].
(d) R. FRESINGA *Memor. bl.* 36.

FILIPS II. 1578. bond, ongeoorlofd geweest was. De Groningers namen dit zo euvel, dat zy, wat laater, de Ommelander Gemagtigden verzekerden in derzelver Herberge, daar de Abt van Aduwart, een derzelven, eene ziekte haalde, van welke hy nimmer herstelde. Voorts bragt de Stad te wege, door tusschenspraak van den Heere van Ville, nu Graave van Rennenberg, welke titel hem van eenen Oom aanbestorven was, dat de algemeene Staaten verlof gaven, tot het slegten van de schans te Delfzyl, waaruit de Ommelanders zig anderszins zouden hebben konnen verdedigen. De zelfde Staaten zonden hunne Gemagtigden naar Groningen, om de geschillen te vereffenen; doch zonder vrugt (e). In de Lente deezes jaars, hadt Barthold Entes, die, in 't voorleeden jaar, afgedankt was (f), op enkelen last eeniger Ommelander Heeren, twaalf vendelen Knegten aangenomen, om de gevangenen te verlossen. Doch eer hy zig verschansen kon, vielen hem de Groningers op 't lyf, en dreeven hem naar 't Huis te Koeverden, waarin hy zig hoopte te bergen, en ontzet dagt af te wagten van *Wigbold van Eusum*, *Heere van Nyenoord*. Doch deeze kon de boeren niet beweegen, tot het opvatten der wapenen, gelyk hy gemeend hadt. Entes, 't Slot gevonden hebbende van alles onvoorzien, werdt, door zyn eigen volk, gedwongen, het zelve op te geeven, waarna hy, gevangen, naar Groningen gevoerd werdt (g). De gevan-

(e) BOR XI. *Boek*, *bl.* 313 *enz.* [910 *enz.*].
(f) BOR X. *Boek*, *bl.* 244 [814].
(g) R. FRESINGA Memor. *bl.* 43.

vangen' Ommelanders kreegen eerlang verligting van hegtenis, en vryheid om door de Stad te mogen gaan; waarop eenigen, den zeventienden van Herfstmaand, ontsnapt waren. In Wynmaand, beraamde de Aartshertog, eindelyk, een verdrag by voorraad, volgens welk, men zig wederzyds van daadlykheid onthouden moest, tot op de uitspraak, ten langsten binnen twee jaaren, te doen, door Gemagtigden, uit den Raad van Staate, den geheimen, of den grooten Raad te Mechelen. Midlerwyl, zou de Stad in 't bezit treeden der geregtigheden, die zy, eertyds, inzonderheid voor 't jaar 1571, voorgaf, gehad te hebben. Eindelyk, moesten alle de gevangenen, zelfs Entes, geslaakt worden (*h*). Naar welk verdrag, partyen zig schikten (*i*).

Filips II. 1578.

wordt, by voorraad, bygelegd.

In Friesland, stondt het ook hagchelyk, in de Lente deezes jaars. Het Hof weigerde hier Don Jan voor vyand te verklaaren: waarover Rennenberg den President en eenige leden in verzekering neemen deedt. Voorts, verkoos hy eenige nieuwe Raadsluiden, verstelde de Regeering in verscheiden' Steden, en bragt luiden in 't bewind, die hem scheenen den Vaderlande beter toegedaan te zyn. Ook deedt hy Cunerus Petri, Bisschop van Leeuwaarden, om zynen yver voor de Spaansche Regeeringe, vatten, en, kort daarna, in 't Klooster te Bergum, gyzelen; daar hem agthonderd guldens, tot zyn

XXXI. Moeite in Friesland.

(*h*) R. FRESINGA Memor. *bl.* 135 *enz.* BOR XII. *Boek*, *bl.* 32 *enz.* [960 *enz.*]
(*i*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 80 [19].

Filips III. 1578. zyn onderhoud, werden toegelegd. Doch de Bisschop, dien dit leeven verveelde, ontvloodt het eerlang, en bragt het overschot zyner dagen te Keulen door (*k*).

Rennenberg wordt Stadhouder van Overyssel.

De vlyt des Graaven van Rennenberg in deezen oord werdt, wat laater, vergolden, met het Stadhouderschap van Overyssel en Lingen, welk hem, voorheen, door de algemeene Staaten, opgedraagen was; doch nu, door de Staatschgezinde Edelen en Drosten, verzorgd werdt (*l*). Hy vergoldt hun dien dienst, met het vernietigen van het Provinciaal Geregtshof, door den Koning, te Vollenhove, opgeregt. Voorts poogde hy de Steden Kampen en Deventer, die nog Hoogduitsche bezetting inhadden, te bemagtigen.

Hy bemagtigt Kampen

Kampen, op welke Stad een heimelyke aanslag, besteken door Hopman *Wolter Hegeman*, gemist was, werdt, in 't laatst van Bloeimaand, belegerd, en, met hulp van Sonoi, die, met verscheiden' benden, derwaards gekómen was, ingenomen, by verdrag, op den twintigsten van Hooimaand (*m*). Terstond hierna, werdt Deventer berend, welke Stad, naar de wyze dier eeuwe, beter versterkt was dan Kampen.

en Deventer.

Sonoi maakte zig, op den zesden van Oogstmaand, meester van twee molenbergen, en viel toen aan 't delven van loopgraaven, tegen over de Brinkpoorte. De bezetting, de burgers mistrouwende, hadt hen, al voor het begin van 't beleg, ontwapend, en

(*k*) R. Fresinga Memor. *bl.* 47 *enz.* Bor XII. *Boek*, *bl.* 24 [950].
(*l*) R. Fresinga Memor. *bl.* 49.
(*m*) R. Fresinga Memor. *bl.* 63. Bor XII. *Boek*, *bl.* 35 [964].

en dwong hen nu, dagelyks, te werken aan de wallen. Op den twee-entwintigsten van Herfstmaand, begon men de Stad te beschieten. Hierop volgde, des anderendaags, een uitval der belegerden, die egter, met verlies, naar binnen, gedreeven werden. By deeze gelegenheid, liet zig de Dienaar van Jonker *Meilander*, buiten nood en uit enkele drift van trouwhertigheid, op 't lighaam van zynen gesneuvelden Heere, doorstooten. 't Beleg werdt, sedert, flaauwer voortgezet, doordien de Staaten van Holland Sonoi t'huis ontbooden; waarop Rennenberg de gantsche bezetting van Kampen voor Deventer komen liet. Ook kreeg hy, eerlang, meer versterking van volk. In de Stad, begon het buskruid en de voorraad van mondbehoeften, ondertusschen, sterk te minderen, waarvan de belegerden, op den agtsten van Wynmaand, Don Jan, van wiens dood zy nog geene kennis hadden, met brieven dagten te verwittigen. Rennenberg kreeg, uit Keulen, berigt van den inhoud deezer brieven, en wist 'er zig naar te schikken. Midlerwyl, was hy bedugt, voor eene verzameling van Hoogduitsche Knegten onder Schoonauwer, toen hy vernam, dat dezelven, door eenen hoop Staatsch volk, overvallen en geslaagen waren. In de Stad, speelden de soldaaten vast den meester, haalende de spyze en drank, met geweld, uit de huizen der burgeren. De Graaf, nu geen kommer meer hebbende voor ontzet, deedt de Stad, op nieuws, hevig beschieten, op den elfden van Slagtmaand, en de twee volgende dagen; waarna zy, den veertienden,

Filips II. 1578.

Filips III. 1578.

by verdrag, overging. De bezetting bedong nog uittogt, met brandende lonten; doch toegeslaagen' vendels: en moest belooven, in geene drie maanden, tegen de Staaten te zullen dienen. 't Staaten volk, welk, sedert, in Deventer en in Kampen, gelegd werdt, maakte het zo grof, met knevelen en kwellen der burgerye, dat Rennenberg het, eerlang, wederom van daar vertrekken deedt, mids de Steden beloofden, Burgervendels op te regten: gelyk geschiedde (*n*).

XXXII. Der Staaten volk betrekt de winterlegeringen. 1579. Weerd gewonnen en wederom verlooren. Karpen en Helmond, door Parma, bemagtigd. Kazimir en zyn volk ruimen het Land.

'tGroote Leger der Staaten, dat, mids de verdeeldheid der hoofden, weinig dienst deedt, betrok, eerlang, de winterlegeringen. Van de Landzaaten werdt een gedeelte afgedankt. In 't optrekken, overmeesterde Hohenlo 't Slot te Weerd, welk egter, vroeg in 't volgend voorjaar, den Prinse van Parma wederom in handen viel: die, ten zelfden tyde, 't veld ruim hebbende, ook het Slot Karpen en de Stad Helmond bemagtigde (*o*). Hertog Kazimir was, midlerwyl, naar Engeland gereisd, daar hy zyn gedrag, zonder moeite, verdedigde, en met eere en schenkaadjen werdt opgehoopt (*p*). Te Vlissingen, te rug gekeerd, op den veertienden van Sprokkelmaand, vernam hy, dat zyne ruiters, kort te vooren, met vrygeleide van Parma, dien zy, vergeefs, eenige maanden folds hadden zoeken af te dringen, ten lande uit, vertrokken wa-

(*n*) R. Fresinga Memor. *bl.* 65-234. Bor XII. *Boek*, *bl.* 62 [1001].
(*o*) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 78 [17], 84 [26]. Meteren VIII. *Boek*, *f.* 148 *verf.*
(*p*) Languet. Epist. *Libr.* I [II.] *Ep.* CLXII. *p.* 774.

waren: waarop hy, insgelyks, naar Duitschland keerde, zonder Aartshertog, Prins of Staaten te begroeten (*q*). Parma was zeer in zynen schik, met den aftogt der Duitsche ruiteren (*r*). Ook waren 'er de Staaten, geenen kans ziende om dit volk te betaalen, niet rouwig om. Ondertusschen hadden de Hoogduitschen, alomme ten platten lande, diepe voetstappen hunner roofgierigheid nagelaaten.

Filips III. 1579.

Artois, Henegouwen en Douai sluiten een afzonderlyk Verbond samen.

De Gewesten van Artois, Henegouwen en Douai, misnoegd over het verdrag, door den Prinse van Oranje, onlangs, te Gend, gesloten, verbonden zig, onderling, te Atrecht, op den zesden van Louwmaand, om de Brusselsche Vereeniging, den Roomschen Godsdienst, 's Konings gehoorzaamheid, en de Gendsche Bevrediging te zullen handhaaven; en de Geloofs-Vrede te zullen weeren (*s*). Eenigen, met naame Valentyn van Pardieu, Heer van la Motte, die, onlangs, heimelyk, met den Koning, verzoend was (*t*), zogten hen verder en tot gelyke onderhandeling met zyne Majesteit te brengen. Doch hiertoe, kondenze zig, voorals nog, niet laaten beweegen (*u*). Sommigen willen, dat de Graaf van Bossu, ook geneigd geweest zou zyn, om in dit Verbond te treeden (*v*). Doch hy werdt 'er in verhinderd, door de dood, die hem,

Dood van den Graave van Bossu.

(*q*) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 75 [13], 90 [34]. Meteren VIII. *Boek*, *f.* 145.
(*r*) Strada *Dec.* II. *Libr.* I. *p.* 12, 26, 27.
(*s*) Hooft XIV. *Boek*, *bl.* 617.
(*t*) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 78 [17].
(*u*) Hooft XIV. *Boek*, *bl.* 617.
(*v*) Strada *Dec.* II. *Libr.* I. *p.* 37.

FILIPS II. 1579. hem, op den eenentwintigsten van Wintermaand des voorleeden jaars, overviel (w). De Spaanschgezinden strooiden uit, dat hy, door vergif, van kant gewolpen was. Zelfs beschuldigde de Spaansche Gezant in Engeland den Prinse van Oranje van deeze euveldaad (x). Doch hiervoor is zelfs de minste schyn niet, als men aanmerkt, dat de Prins Bossu, na zyn ontslag uit de Hoornsche hegtenis, zeer begunstigd hadt, hebbende zyne Doorlugtigheid zelfs, onlangs, te wege gebragt, dat die van Holland hem een jaargeld van vyfduizend ponden van veertig grooten toeleiden (y). Ondertusschen gaf het Verbond der Waalen, welk, uit de Gendsche baldaadigheid, zynen oorsprong hadt, ter eener zyde, eenen nieuwen krak aan 't gezag der algemeene Staaten; terwyl het, aan den anderen kant, veel schynt te hebben toegebragt, tot het spoediger sluiten der vermaarde UNIE VAN UTRECHT; die, nog in deeze zelfde maand, getroffen werdt, na dat 'er, reeds eenen geruimen tyd, over gehandeld was. Wy bereiden ons, om de gelegenheid van dit Verbond, den grondslag van 't Gemeenebest der nu VEREENIGDE NEDERLANDEN, in het volgende Boek, te ontvouwen.

(w) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 24 [25].
(x) STRADA *Dec.* II. *Libr.* I. *p.* 37.
(y) Resol. Holl. 17, 24 *Sept.* 1578. *bl.* 22, 23.

VA-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

ZEVENENTWINTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Heimelyke en openbaare handeling, over de* Unie *of Vereeniging van Utrecht. Zy wordt gesloten.* II. *Voorwaarden derzelve.* III. *Door welke Landschappen, Steden en Persoonen eerst getekend. Oranje neemtze niet spoedig aan. Nieuwe eed van 't Krygsvolk.* IV. *De Malkontenten en Waalen begeeven zig aan 's Konings zyde. La Motte vyand verklaard.* V. *Maastricht belegerd en gewonnen, door Parma.* VI. *Dagvaart te Antwerpen. Vredehandeling te Keulen.* VII. *Beroerte te Amersfoort. Beeldenstorm te Utrecht.* VIII. *Opschudding te Antwerpen. Fresin gevat.* IX. *Beweegingen te Gend. Imbize wykt naar Duitschland.* X. *Oproer te Mechelen. De Stad verzoent zig met Parma. Aanslag op Brussel.* XI. *Beweeging te Brugge. Oranje wyst het Stadhouderschap van Vlaanderen van de hand. Omkeering van 's Hertogenbosch.* XII. *Beweeging te Bommel. Te Weesp.* XIII. *Bedryf van den Graave van Rennenberg, te Groningen en in Drente.* XIV. *Verwarde staat van de zaaken der algemeene Staaten. Spraak van 't afzweeren*

ren des Konings en van 't aanneemen van Anjou. XV. *Aanslag op den Briele. Lalaing verzoent zig met Parma. De Waalen, insgelyks. Beeldenstorm in Gelderland. Oranjes Vertoog aan de algemeene Staaten. Staat van oorloge.* XVI. *Vervolg der Keulsche Vredehandeling, die, vrugteloos, afgebroken wordt.* XVII. *Verscheiden' Steden gewonnen en verlooren. La Noue gevangen. Mechelen geplonderd, door de Staatschen.* XVIII. *Afval des Graaven van Rennenberg. Oranje komt in Holland. Vertrekt naar Kampen. Rennenberg maakt zig van Groningen meester. De Stad wordt belegerd.* XIX. *Oranje stelt orde in Overyssel. Komt te Amsterdam. Keert naar Antwerpen. De Aartsbisschop van Utrecht sterft.* XX. *Kerktwist te Woerden.* XXI. *Onlust tusschen de Regeering en Predikanten van Leiden.* XXII. *Vervolg van 't Beleg van Groningen, dat, eindelyk, opgebroken wordt. Entes sneuvelt. Oproer te Zwolle. Delfzyl verlooren. Koeverden insgelyks; doch herwonnen.* XXIII. *Slag op de Boertange. Koeverden en Oldenzeel bemagtigd, door Rennenberg.* XXIV. *De Hertogin van Parma komt herwaards, als Landvoogdes. Keert wederom naar Italie.* XXV. *Ban des Konings tegen den Prinse van Oranje; die zig, meesterlyk, verdedigt. Oordeel der Vereenigde Staaten over den Ban.* XXVI. *Orde op de Vaart naar Spanje en Portugal.* XXVII. *Rennenberg belegert Steenwyk. Aanslag van Parma op Hattum. Vollenhove gewonnen. 't Beleg van Steenwyk opgebroken.* XXVIII. *Oranje wordt Stadhouder van Friesland. Schansen in de Ommelanden verlooren. Rennenberg sterft.* XXIX.

Fran-

François Verdugo bekomt zyne ampten. XXX. *Haarlem staat van de Voldoening af. Ook Amsterdam. Eerste Plakaat tegen de Roomschgezinden, in Holland.* XXXI. *Sinode te Middelburg. Kerktwist te Utrecht.* XXXII. *Staat der wederzydsche Legeren. Toeleg op Vlissingen.* XXXIII. *Breda verrast, door Parma. Eindhoven gewonnen en verlooren.* XXXIV. *Oranje koopt het Markgraafschap van Veere en Vlissingen.* XXXV. *Krygsbedryven in de Ommelanden.*

FILIPS III. 1579.

I. Gelegenheid tot het oprechten van het Verbond van Vereeniging te Utrecht.

Et treffen der Gendsche Bevrediging hadt de Nederlanden, op Luxemburg en de aangewonnen gewesten na, naauw verbonden aan elkanderen. Doch het Verdrag met Don Jan, en vooral het Verbond van Vereeniging, te vooren, door eenige Landschappen, te Brussel, gesooten (*a*), behelzende eene belofte, om den Roomschen Godsdienst te handhaaven, hadt deezen band, wederom, verbroken, of geknakt. Holland en Zeeland, daar de Hervorming nu alomme doorgedrongen was, hadden in dit Verbond niet konnen treeden. Ook hadt de Prins, al terstond na de aankomst van Don Jan, voorzien, dat de Gendsche Bevrediging geenen stand zou konnen houden (*b*), en zig, hierom, van toen af, benaarstigd, om de Hollandsche en Zeeuwsche Steden, die zig nog afgezonderd hielden, nevens het Stigt van U-

(*a*) *Zie* XXVI. *Boek*, *bl.* 140.
(*b*) BOR X. *Boek*, *bl.* 195 [747].

FILIPS II. 1579.

Utrecht, aan zyne zyde over te brengen, en zig, hierdoor, te sterken, tegen de Nederlanden, die met Don Jan zouden willen overeenkomen. Zelfs vindt men, by sommigen, vermeld, dat de Koningin van Engeland, om de party, die zig tegen Don Jan verklaard hadt, te styven, al in 't begin des jaars 1577, die van Gelderland, Holland, Zeeland, Friesland en Utrecht geraaden hadt, zig, door een onderling verbond, te vereenigen: waarna zy zig van haaren bystand verzekeren konden (c). Ook arbeidde Oranje, ten dien tyde reeds, heimelyk, aan deeze vereeniging (d): zig, om dezelve te bevorderen, in Gelderland, bedienende van Meester Jakob Muis, die dikwils derwaards trok; en van die van Bommel, welken reeds met Holland en Zeeland verbonden waren. In Friesland, werkte hy, voornaamlyk, door Popke Ufkens, *Karel Roorda* en *Duko Martena*. Meester Floris Thin, Advokaat 's Lands van Utrecht, en Meester *Floris van Heermaalt* hielpen zyne oogmerken bevorderen, in 't Stigt. In Overyssel, hadt de Prins ook zyne bewindsluiden. Holland en Zeeland waren van zelven genegen genoeg tot de vereeniging, alzo zy, daardoor, de vyandlyke wapenen te verder van hunnen bodem hielden, en hunne magt, te gelyk, zagen aanwassen. Doch de scheuring, tusschen Don Jan en de Staaten, en 't vertrek des Prinsen naar Brabant stremden deeze onderhandeling, voor eene poos. Ook scheen de

De Koningin van Engeland raadt 'er toe.

De Prins bewerkt het heimelyk.

De onderhandeling staat stil.

(c) LANGUET. Epist. *Libr.* I. [II.] *Ep.* CVII. *p.* 274.
(d) Apol. *by* BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 92.

de verbindtenis, op het einde des jaars 1577 gemaakt, tusschen Roomsche en Onroomsche Staaten, de geknakte Gendsche Bevrediging wederom te herstellen in haare voorige kragt. Daarbenevens, zou het den Prinse, zo lang hy, van wege de algemeene Staaten, in naam onder den Aartshertoge Matthias, zulk een uitsteekend bewind voerde over de Nederlanden in 't gemeen, gantsch kwalyk gevoegd hebben, een byzonder verbond te bewerken tusschen eenigen dier Nederlanden; welk, zou het Holland en Zeeland naar den zin zyn, gelyk wel behoorde, geene voordeelige voorwaarden zou konnen behelzen voor den Roomschen Godsdienst, dien de algemeene Staaten egter zogten te handhaaven, en dien de Prins, terwyl hy in Brabant was, niet zou hebben durven helpen verdrukken. Doch toen, in den zomer des jaars 1578, het ongenoegen, tusschen de Gentenaars en de Waalen, aan 't smeulen, of reeds ontsteken was, bondt de Prins het werk der Vereeniging wederom aan. De gelegenheid om het zelve te vorderen was nu ook günstiger. De Hervorming was, in Gelderland, ingevoerd. Friesland, Groningerland, Drente en een groot deel van Overyssel waren, door den Graave van Rennenberg, tot de zyde der algemeene Staaten, overgebragt. 't Stigt hadt zig, reeds lang te vooren, onder 's Prinsen gehoorzaamheid begeven. Nogtans vondt de Prins niet geraaden, het werk der Vereeniging, in persoon, te dryven. Hy voorzag, dat het den Aartshertoge en den algemeenen Staaten kwalyk smaaken zou, zo

Filips III.
1579.

Wordt wederom aangevangen.

 het

FILIPS III. 1579.

het lighaam der Nederlanden, door het sluiten van een byzonder Verbond tusschen eenige leden, verzwakt werdt. Ook vreesde hy, dat men hem het verlaaten der Gendsche Bevrediging nageeven zou, aan welke hy altoos verklaard hadt, zig te willen houden.

Graaf Jan van Nassau werkt 'er in.

Hy bediende zig, hierom, van zynen Broeder, Graave Jan van Nassau; die, toen nu de scheuring der Walsche gewesten openbaar geworden was, de Staaten van Holland en Zeeland, in Slagtmaand des gemelden jaars, te Gorinchem, beschreef, daar hy hun, onder anderen, vermaande, tot het Verbond met Gelderland, Utrecht, Friesland en andere Landen, waarover zyne Doorlugtigheid hun, voorheen, zo ernstelyk, geschreeven hadt. Hy berigtte hun, te gelyk, dat de Gemagtigden deezer Gewesten, te Utrecht, beschreeven waren, verzoekende de Staaten, dat zy ook eenigen uit hun derwaards wilden zenden. Na eenig beraad, werdt, hiertoe, door de Staaten, besllooten.

Byeenkomst te Utrecht.

De Heeren van Karnisse, Muis, Kant en Oldenbarneveld, of twee hunner, in wier plaats egter, naderhand, anderen kwamen (*e*), werden gemagtigd, om naar Utrecht te reizen. Ook tradt men, nog te Gorinchem, met Gemagtigden der Gentenaaren, over 't Verbond van Vereeniging, in onderhandeling (*f*). 't Ontwerp van het zelve, waarschynlyk, gemaakt, door Graave Jan van Nassau, of iemant van zynent wege (1), in Holland, Zeeland

(*e*) Resol. Holl. 7 *January* 1579. *bl.* 3.
(*f*) Resol. Holl. 18, 25 *Nov.* 1578. *bl.* 36, 41.

(1) Vermoedelyk, is het Utrechtsch Verbond opgesteld,

land en 't Stigt, onderzogt, en naderhand, door de Gemagtigden uit deezen en nog twee andere geweſten, op het behaagen hunner meeſteren, goedgekeurd zynde; werdt, na 't wegruimen van eenige zwaarigheden (g), op den drie-entwintigſten van Louwmaand, te Utrecht, vaſtgeſteld, en op den negenentwintigſten, openlyk, van 't Raadhuis der Stede, afgekondigd (h). Filips II. 1579. De Vereeniging wordt geſlooten.

Wy zullen den inhoud van dit Verbond, welks regt verſtand, in 't vervolg deezer Hiſtorie, dikwils te pas komen zal, hier omſtandiglyk en ſomtyds met de eigen' woorden inlaſſen. In de Inleiding, wordt gezeid „ dat die „ van het *Vorſtendom Gelder en Graafſchap Zutfen*, *die van de Graafſchappen en Landen van Holland*, *Zeeland*, *Utrecht en de Frieſſche Ommelanden tuſſchen de Eems en de Lauwers*, gezien hebbende, dat, ſedert de Gendſche „ Bevrediging, de Spanjaards, met Don Jan „ van Ooſtenryk, en anderen hunner hoofden, getragt hebben, de Nederlandſche „ Geweſten te overheeren, en van een te „ ſcheiden, tot derzelver uiterſte bederf; „ *raadzaam gevonden hebben*, zig, nog nader „ en byzonderer, met elkanderen, te verbinden. Dat zy egter, hiermede, niet voorhebben, de algemeene *Unie* of Vereeniging, by II. Voorwaarden derzelve.

(g) Reſol. Holl. 18 *Jan.* 1579. *bl.* 5.
(h) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 85 [26].

ſteld, door eenen der nieuwe Raaden 's Hofs van Gelder, immers zeer waarſchynlyk, door eenen Gelderſchman, om dat men 'er verſcheiden' woorden in vindt, die zuiver Gelderſch zyn, gelyk *bebeltelyk*, *bolden*, *verpangelt*, voor *verruild*, en diergelyken.

FILIPS III. 1579. „ by de gemelde Bevrediging, beraamd, te „ verlaaten; maar dezelve veeleer nog meer „ te sterken, zig te bekwaamer tegen hunne „ vyanden te verdedigen, en verdere onder- „ linge verwydering te voorkomen. Dat, by „ den afgevaardigde der gemelde Landen, „ hiertoe, door de hunnen, volkomenlyk „ gemagtigd, ten gemelden einde, zyn vast- „ gesteld de volgende punten, *zonder* zig, *in* „ *allen gevalle, by deezen, te willen onttrekken* „ *van ofte uit den Heiligen Roomschen Ryke.*

I. „ Dat de genoemde Landen zig, met „ elkanderen, verbinden en vereenigen, om, „ *ten eeuwigen dage*, vereenigd te blyven, op „ gelyke wyze, *als of zy maar ééne Provincie* „ *waren*, zonder zig, door eenigerlei ver- „ bond of handeling, van wat natuur ook, „ van een te laaten scheiden, *onverminderd nog-* „ *tans eene iegelyke Provincie*, en de byzondere „ *Steden, Leden en Ingezetenen* derzelven, hun- „ ne byzondere *Privilegien, Vryheden*, Voor- „ regten, *loffelyke en welherbragte* Gewoon- „ ten, *en alle andere Geregtigheden*: waarin zy „ elkanderen niet alleen niet hinderen, maar „ zelfs handhaaven en beschermen zullen, des „ noods, *met lyf en goed.* Doch zullen de ge- „ schillen, die de Provincien, Steden of Le- „ den deezer Vereeniging, over de genoem- „ de *Geregtigheden*, met elkanderen hebben, „ of krygen mogten, moeten beslegt wor- „ den by den gewoonlyken Regter, goede „ mannen of minnelyk verdrag, *zonder dat de* „ *andere Provincien, Steden* of *Leden*, zo lang „ partyen zig den Regter onderwerpen, zig „ daar mede zullen mogen moeijen, ten wa-

re

„ re zy mogten goedvinden, een verdrag te helpen bemiddelen. Filips II. 1579.

2. „ Dat de genoemde Landen, ingevolge „ van dit Verbond, elkanderen zullen moeten „ *byſtaan*, *met lyf*, *goed en bloed*, tegen alle „ geweld, hun, onder *den naam des Konings* „ *of van zynent wege*, aangedaan; 't zy ter „ oorzaake van de Gendſche Bevrediging, „ van 't opvatten der wapenen tegen Don „ Jan, van 't aanneemen des Aartshertogs „ Matthias tot Landvoogd, met al wat 'er „ uit gevolgd is, of zou mogen volgen; of „ zelfs onder ſchyn van den Roomſch-Ka„ tholyken Godsdienſt, met de wapenen, te „ willen herſtellen of invoeren, of ter zaake „ van eenige nieuwigheden, in de genoem„ de Landſchappen voorgevallen, ſedert den „ jaare 1558, of eindelyk, om dit Verbond „ van Vereeniging; evenveel, of dit geweld „ eenig Land, Staat, Stad of Lid in 't by„ zonder, of allen in 't gemeen wierdt aan„ gedaan.

3. „ Dat de gemelde Provincien elkande„ ren ook zullen moeten byſtaan, tegen alle „ in- en uitheemſche Heeren, Landen of Ste„ den, die haar eenig geweld, ongelyk of „ oorlog zouden mogen willen aandoen, „ mids dat deeze byſtand, *by de Generaliteit* „ *van deeze Unie*, bepaald worde, *met kennis*„ *ſe en naar gelegenheid der zaake.*

4. „ Dat de Grens- en andere Steden, van „ welke Provincien die ook zyn mogen, des „ noods, by raade en op bevel deezer Ver„ eenigde Provincien, zullen verſterkt wor„ den, *ten koſte van de Steden*; *en van de Provin*-

cien,

FILIPS II. „ *cien*, in welken zy *gelegen zyn*, mids de
1579. „ Generaliteit daartoe de helft draage. Wel-
„ verstaande, dat, indien de genoemde Pro-
„ vincien geraaden mogten vinden, eenige
„ *nieuwe sterkten* in eenigen der gemelde Pro-
„ vincien te leggen, of de tegenwoordigen
„ te veranderen of af te werpen, de kosten,
„ hiertoe vereischt, door de Provincien in 't
„ gemeen, zullen moeten gedraagen worden.

5. „ Dat men, om de kosten, vereischt
„ tot de bescherming der Provincien, te vin-
„ den, op eenen eenpaarigen voet, van drie
„ tot drie maanden, of op andere bekwaame
„ tyden, binnen dezelve Provincien, open-
„ lyk, aan den meestbiedenden zal verpagten,
„ of doen *collecteeren* zekere *Imposten op aller-
„ hande Wynen*, *Bieren*, *Gemaal*, *Zout*, *gouden*,
„ *zilveren*, *zyden en wollen Lakenen*, *Hoornvee en
„ bezaaide Landen*, *Slagtvee*, *Paarden*, *Ossen*,
„ die verkogt of verruild worden, *goederen*,
„ *ter Waage komende*, en alle zulke anderen,
„ als men, naderhand, by gemeene bewilli-
„ ging, geraaden vinden zal. Ook zal men
„ hiertoe besteeden de inkomsten van 's Ko-
„ nings *Domeinen*, na aftrek van de lasten, op
„ dezelven staande.

6. „ Dat de genoemde *middelen*, by gemee-
„ nen raade, *verhoogd en verlaagd zullen worden*,
„ naar vereisch van zaaken, en alleenlyk ver-
„ strekt tot *gemeene* bescherming, en tot het
„ gene de Generaliteit verder zal moeten
„ draagen, zonder tot iets anders te mogen
„ *worden bekeerd*.

7. „ Dat de Grenssteden en ook anderen,
„ des noods, gehouden zullen zyn, te ont-

van-

„ vangen zodanige bezetting, als de Ver- FILIPS III.
„ eenigde Provincien, by raade van den 1579.
„ Stadhouder der Provincie, daar de bezet-
„ ting gelegd zal worden, goedvinden en
„ haar belasten zullen: mids deeze bezetting,
„ door de Vereenigde Provincien, betaald
„ worde, en dat de *Kapiteinen en Soldaaten*,
„ boven den algemeenen eed, ook eenen
„ byzonderen eed doen aan de *Stad of Stede*
„ *en Provincie*, waarin zy gelegd zullen wor-
„ den: 't welk, ten dien einde, in derzelver
„ *Artikelbrief zal worden gesteld.* Ook zal men
„ zulk een' Krygstugt houden, onder de sol-
„ daaten, dat de Ingezetenen, *geestelyken* en
„ *weereldlyken*, niet onredelyk bezwaard wor-
„ den, noch eenigen overlast lyden zullen.
„ De bezetting zal ook, niet meer dan de bur-
„ gers en ingezetenen, van *Imposten en Ex-*
„ *cynzen* vry zyn, en de Generaliteit zal den
„ Ingezetenen *Logysgeld* verstrekken, als tot
„ hiertoe, in Holland, gebruiklyk geweest is.

8. „ Dat, om, ten allen tyde, door 's Lands
„ Ingezetenen, te konnen worden bygestaan,
„ binnen eene maand na de tekening dee-
„ zes, ten langsten, de Inwooners van elke
„ Provincie, van agttien tot zestig jaaren
„ oud, zullen worden opgetekend, op dat
„ men, ter eerster samenkomste der Bondge-
„ nooten, hierop zou konnen besluiten, zo
„ als men, ter meester verzekerdheid der
„ Vereenigde Landen, bevinden zal te be-
„ hooren.

9. „ Dat men geen *Bestand* of *Vrede* slui-
„ ten, geenen *oorlog aanvaarden*, noch eenige
„ *Impost* of *Contributie instellen* zal, *de Genera-*
li-

PHILIPS III. 1579. „ *liteit van deezen Verbande aangaande*, dan „ met gemeenen raad en bewilliging der „ voornoemde Provincien. Doch in alle „ andere zaaken, 't beleid deezer Verbindtenis en 't gene daar van afhangt betreffende, zal men zig schikken, naar 't gene „ by de meerderheid van de stemmen der „ Provincien *geslooten zal worden*; zullende „ deeze stemmen worden ingezameld, zo als, „ tot nog toe, ter Vergadering der algemeene Staaten, gebruikelyk geweest is: en „ dit alleen, by voorraad, tot op eene nadere schikking der gezamenlyke Bondgenooten. Doch indien 't gebeurde, dat de „ Provincien, in zaaken van Bestand, Vrede, Oorlog of Belasting, niet overeen konden komen, zal het geschil, *by provisie*, „ verbleeven worden, aan de Heeren Stadhouders der gemelde Vereenigde Provincien, *nu ten tyde wezende*, die het zelve „ byleggen, of daar over, naar behooren, „ uitspraak zullen doen: zullende zy, in geval zy elkanderen niet mogten konnen verstaan, zulke onpartydige Byzitters of toegevoegden mogen kiezen, als zy raadzaam „ zullen oordeelen, en partyen gehouden „ zyn, zig te voegen, naar 't gene, op gemelde wyze, zal zyn uitgesproken.

10. „ Dat geenen der genoemde Provincien, Steden of Leden derzelven, eenige „ *Confoederatien of Verbonden met eenige nabuurige Heeren of Landen zullen mogen maaken*, „ buiten bewilliging der Bondgenooten.

11. „ Dat, zo eenige nabuurige Vorsten, „ Heeren, Landen, of Steden zig met de ge-

„ gemelde Provincien begeerden te veree- „ nigen, en in deeze *Confoederatie* te treeden, „ zy, daartoe, by gemeenen raade en bewil- „ liging der Provincien, zullen mogen ont- „ vangen worden. FILIPS III. 1579.

12. „ Dat de Provincien, in 't ſtuk der „ Munte, en in den loop van 't geld, met „ elkanderen, zullen moeten overeenkomen, „ volgens de *Ordonnantien*, hierop, met den „ eerſten, te maaken: welken de eene, zon- „ der de andere, niet zal mogen veranderen.

13. „ Dat Holland en Zeeland zig, in 't „ ſtuk van den Godsdienſt, *naar hun goeddun-* „ *ken*, zullen mogen gedraagen. Doch *de* „ *andere Provincien deezer Unie* zullen zig mo- „ gen ſchikken naar de Geloofsvrede, by „ den Aartshertoge Matthias en die van zy- „ nen Raade, by advis der algemeene Staa- „ ten, alreeds ontworpen: of daarin zulke „ orde ſtellen, als zy, tot behoudenis der *ruſt* „ *en welvaart* van elke *Provincie* of *Stad*, en „ tot handhaaving der geregtigheden van „ geeſtelyken en weereldlyken, dienſtig vin- „ den zullen, zonder hierin, door eenige „ andere Provincie, eenigszins, gehinderd te „ mogen worden; mids nogtans elk vryheid „ van Godsdienſt behoude, en men niemant, „ ter oorzaake van den Godsdienſt, *agter-* „ *haale of onderzoeke*: gelyk reeds, by de Gend- „ ſche Bevrediging, vaſtgeſteld is." Over dit Artikel, viel terſtond eenige zwaarigheid. Sommigen verſtonden, dat men, by het zelve, verklaard hadt, niemant in 't Bondgenootſchap te willen ontvangen, dan die de Geloofsvrede, of ten minſten de twee Gods-

Filips II. 1579. diensten, den Roomsch-Katholyken en den Hervormden, zou toelaaten: weshalve, tot nadere opheldering, op den eersten van Sprokkelmaand, werdt vastgesteld „ dat men „ niet voorhadt, eenige Provincien of Ste- „ den, die zig alleen aan den Roomschen „ Godsdienst wilden houden, en in welken, „ 't getal der Hervormden zo groot niet was, „ dat aldaar, volgens de Geloofsvrede, den „ Hervormden Godsdienst behoorde geoe- „ fend te worden, van het Bondgenootschap „ uit te sluiten; maar dezelven, in tegendeel, „ daarin te willen ontvangen; mids zy de „ punten van het zelve naarkwamen, en zig „ als *goede Patriotten* gedroegen; zynde de „ meening niet, dat de *eene Provincie of Stad* „ zig 't bedryf van de andere, in 't stuk van „ den Godsdienst, zal aantrekken.

14. „ Dat men, insgelyks volgens gemelde „ Bevrediging, allen Kloosterlingen en Gees- „ telyken hunne goederen, in de Vereenig- „ de Provincien gelegen, zal laaten volgen, „ mids de Kloosterlingen, die zig, uit hun- „ ne Kloosters, gelegen, ten tyde des oorlogs „ tusschen Holland en Zeeland en de Span- „ jaarden, onder 't gebied deezer laatsten, „ begeven hebben naar eene deezer twee Pro- „ vincien, uit hunne Kloosters, onderhouden „ worden: gelyk ook geschieden zal, om- „ trent zulken, die zig, uit hunne Kloosters „ in Holland en Zeeland, naar de andere „ Vereenigde Provincien begeven hebben.

15. „ Dat, die in eenige Kloosters deezer „ Vereenigde Landen zyn, of geweest zyn, en „ dezelven, ter zaake van den Godsdienst, of

„ of om andere goede redenen, *begeeren te* Filips II.
„ *verlaaten*, *of* reeds *verlaaten hebben*, uit de 1579.
„ inkomsten dier Kloosteren, hun leeven
„ lang, zullen onderhouden worden. Doch
„ die zig hierna in eenig Klooster begeeven,
„ en het wederom verlaaten, zullen geen on-
„ derhoud genieten; maar alleenlyk te rug
„ neemen mogen, 't gene zy in 't Klooster
„ gebragt zullen hebben. Voorts, zullen de
„ tegenwoordige en toekomende Klooster-
„ lingen vryheid van Godsdienst en Kleeding
„ hebben, mids zy hunnen Oversten, in alle
„ andere zaaken, onderdaanig zyn." Tot
nadere opheldering van het eerste gedeelte
van dit Artikel, waarby den geweezen Kloos-
terlingen onderhoud toegelegd wordt, werdt,
op den eersten van Sprokkelmaand, ver-
klaard „ dat de Bondgenooten, bedugt, dat
„ zulke Kloosterlingen ligtelyk pleitgedin-
„ gen zouden mogen aanvangen, tot beko-
„ minge der nalaatenschap, hun, van ou-
„ ders of vrienden, aanbestorven, of dat zy,
„ door giften of maakingen, hierna, oor-
„ zaak tot pleitgedingen zouden konnen gee-
„ ven, goedgevonden hebben, alle zulke
„ pleitgedingen, aangevangen of nog aan te
„ vangen, van nu af aan, op te schorten,
„ en *in staate te houden*, tot dat, hierop, by
„ dezelve Bondgenooten en anderen, die zig
„ met hen zouden willen verbinden, ook by
„ de hooge Overheid, is 't nood, eene al-
„ gemeene uitspraak zal zyn geschied.

16. „ Dat, of 't gebeurde, 't gene God
„ verhoede, dat 'er eenig geschil ontstondt
„ tusschen de Provincien, waarin men el-

Filips III. 1579.

„ kanderen niet kon verstaan, het zelve, zo „ ver het eenige Provincie in 't byzonder „ betreft, beslist zal worden, door de andere „ Provincien, of derzelver Gemagtigden: „ en betreft het de Provincien in 't gemeen, „ door de Stadhouders, gelyk in 't negende „ Artikel beraamd is: zullende deezen par- „ tyen *vergelyken* of *regt doen* moeten, binnen „ eene maand of korter, na dat zy, daar- „ toe, van de eene of de andere partye, ge- „ roepen of verzogt zullen zyn: en zal men „ zig, wederzyds, naar de uitspraak, aldus „ gedaan, moeten gedraagen, zonder zig, „ daartegen, van eenigerhande middelen van „ regten te mogen bedienen.

17. „ Dat de Provincien, Steden en Le- „ den derzelven zig wagten zullen van eeni- „ gen uitheemschen Heeren gelegenheid tot „ oorloge te geeven, en, ten dien einde, „ vreemdelingen, zo wel als Ingezetenen, „ altoos goed regt doen, waartoe de Pro- „ vincie, die hier omtrent in gebreke mogt „ blyven, door de andere Provincien, zal „ mogen gehouden worden, overeenkomstig „ met derzelver voorregten, geregtigheden „ en loffelyke gewoonten.

18. „ Dat de eene Provincie of Stad, tot „ bezwaaring van de anderen, geene Im- „ posten, Convooigelden of andere lasten „ zal mogen opstellen, buiten gemeene be- „ williging, noch *eenige Bondgenooten hoo-* „ *ger bezwaaren, dan haare eigene Ingezetenen.*

19. „ Dat de Bondgenooten gehouden zul- „ len zyn, binnen Utrecht te verschynen, „ op de beschryving van zulken, die daar-

toe

„ toe gemagtigd zullen worden, op zulken FILIPS III.
„ dag, als hun zal aangeschreeven worden, 1579.
„ om te handelen, over opkomende zaa-
„ ken; welken men, zo zy niet geheim be-
„ hooren te blyven, ook in de Brieven van
„ Beschryvinge zal uitdrukken. Dat men,
„ hier, by eenpaarige of by de meeste stem-
„ men, zal besluiten, alware 't ook, dat ee-
„ nigen niet verscheenen, die nogtans ge-
„ houden zullen zyn, 't beslootene naar te
„ komen, ten ware de zaaken zeer gewig-
„ tig waren, en eenig vertrek konden ge-
„ doogen; wanneer men zulken, die niet
„ verscheenen zyn, andermaal zal beschry-
„ ven, op verbeurte hunner stemme, voor
„ die reize. Doch dien 't niet gelegen zal
„ komen te verschynen, zal zyn gevoelen,
„ schriftelyk, mogen overzenden, waarop,
„ by 't vergaderen der stemmen, behoorlyk
„ agt zal gegeven worden.

20. „ Dat ieder der Bondgenooten de voor-
„ vallende zaaken, aan welker kennis zy
„ oordeelen, dat den gemeenen Bondge-
„ nooten iets merkelyks gelegen is, zullen
„ moeten bekend maaken aan hun, die tot
„ de Beschryving gemagtigd zullen zyn, om
„ de andere Provincien daarop te konnen
„ beschryven.

21. „ Dat het uitleggen van duisterhe-
„ den, in dit Verbond, staan zal aan de ge-
„ meene stemmen der Bondgenooten; die,
„ verschillende, hunne toevlugt zullen nee-
„ men tot de Heeren Stadhouders, op de wy-
„ ze, boven vermeld.

Filips III. 1579. 22. „ Dat, zo men noodig oordeelen „ mogt, de Artikelen van dit Verbond, in „ eenige punten, *te vermeerderen of te veranderen*, het zelve zal moeten geschieden, „ by gemeenen raade en bewilliging der „ Bondgenooten, *en anders niet.*

23. „ De Provincien belooven alle de gemelde Artikelen te onderhouden en te doen „ onderhouden, verklaarende zy alles wat, „ daarmede stry dig, mogt worden gedaan, „ nietig en van onwaarde, onder verbindtenis van haarer en aller Ingezetenen Persoonen en goederen, die zy allen Heeren „ en Geregten onderwerpen, beloovende „ zig niet te zullen behelpen, met eenig „ verzet van Regte, hiermede niet overeenkomstig.

24. „ De Heeren Stadhouders, die nu zyn „ of hierna zyn zullen, de Wethouders en „ Hoofdofficiers van de byzondere Provincien, Steden en Leden derzelven zullen „ dit Verbond ook moeten bezweeren.

25. „ Ook zal dit geschieden moeten, „ door alle Schutteryen, Broederschappen „ en Kollegien, die in eenige Steden of Vlekken deezer Vereeniging zyn.

26. „ Zullende van dit Verbond gemaakt „ worden Brieven in behoorlyke forme, die, „ door de Heeren Stadhouders, en door de „ Leden en Steden der Provincien, daartoe „ byzonderlyk by de anderen verzogt zynde, bezegeld, en door derzelver Sekretarissen ondertekend zullen worden (*i*)."

Op

(*i*) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 7.

Op den grondslag van dit Verbond, staat het Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden gevestigd, in alles, wat de Landschappen in 't gemeen aangaat; waarom het noodig was, dat wy het, dus uitvoeriglyk, te boek stelden. Ten dage, als het geslooten werdt, waren 'er slegts Gemagtigden uit vyf gewesten tegenwoordig. Graaf Jan van Nassau tekende eerst, als Stadhouder van Gelder en Zutfen: toen onderschreeven vier Gemagtigden uit de Ridderschap dier twee gewesten, welken dag namen, tot den negenden van Sprokkelmaand, om de bewilliging der Baanderheeren en groote en kleine Steden over te brengen. Voorts tekenden de Gemagtigden van Holland, Zeeland (2), Utrecht en de Groninger Ommelanden, hebbende de Stad, waarschynlyk uit ongenoegen tegen de Ommelanden (k), geene Gemagtigden te Utrecht gezonden. 't Verbond der Vereeniging, daarna, ter Staatsvergaderinge van Holland, vertoond zynde, werdt, door de

Zy wordt eerst door Gemagtigden uit vyf Landschappen en naderhand, door verscheiden' anderen getekend.

(k) *Zie* R. Fresinga Memor. *in* G. Dumbar Anal. *Tom.* III. *bl.* 139.

(2) De Stad Middelburg nam egter 't Verbond van Vereeniging niet terstond aan. In Herfstmaand des jaars 1578, besloot de Wet deezer Stad in dit Verbond te zullen treeden, zo dra de Bondgenooten zouden verklaard hebben, dat zy, daardoor, niet zou begreepen worden benadeeld te zyn in haare Privilegien, waarop zy meende, dat, door die van Vlissingen en Veere, indragt gedaan was. *Regißer ten Raede van Middelb.* van 11 Septemb. 29 Decemb. 1578. 10 Januar. 16 Febr. 1579 *en andere Acten.* Ook maakte Zeeland zelf, in 't eerst, nog zwaarigheid in eenige punten. *Instruct. voor de Gedeput.* in dato 10 Jan. 1579 *M. S.*

FILIPS III. 1579.

de Edelen, Haarlem en Leiden, terstond, goedgekeurd. De andere Steden wilden eerst verslag doen. Die van den Briele en den Lande van Voorne begeerden, by de Unie, aangemerkt en omschreeven te worden, als eene Landstreek op zig zelve; doch vereenigd met Holland en Zeeland. Rotterdam bewilligde in de Vereeniging tusschen Holland, Zeeland en Utrecht; doch niet in eene afzonderlyke Vereeniging met den Adel van Gelder en Zutfen (*l*). Midlerwyl, werdt, met het overig gedeelte deezer twee gewesten, gehandeld; aan welken men, op hun verzoek, toestondt „ dat zy Leden des Roomschen Ryks zouden mogen blyven, gelyk „ zy, tot hiertoe, geweest waren; dat men, „ na 't verdryven der Spanjaarden en 't sluiten der Vrede, alle ongewoone belastingen zou afschaffen; dat Gelder en Zutfen, „ die twee stemmen ter Vergaderinge der „ Bondgenooten begeerden, stemmen zouden, gelyk zy plagten te doen, in de Vergadering der algemeene Staaten; dat de „ Stad Bommel en de Ampten van Tieler- „ en Bommelerwaard, Beest en Renoi wederom zouden gehegt worden aan Gelderland, waaraan zy plagten te behooren, „ mids Bommel bleeve by 't Regt der Gendsche Bevrediging, en onder 't bewind van „ den Prinse van Oranje; benevens nog eenige andere punten (*m*).” 't Liep egter aan tot in Lentemaand, eer de Gemagtigden der

(*l*) Resol. Holl. 13, 24 *Febr.* 1579. *bl.* 19, 27.
(*m*) Resol. Holl. 27 *Febr.* 1579. *bl.* 30.

der Ridderschap des Nieuwmeegschen Kwartiers en der Stad Nieuwmegen, en de Gemagtigden der Ridderschap en der groote en kleine Steden des Arnhemschen Kwartiers; en tot in Grasmaand, eer die van Venlo 't Verbond onderschreeven. Ook namen, in Lentemaand, de Friesche Steden, Leeuwaarden, Sneek en Franeker, en eenige Grietmans en Edelen 't Verbond aan. Verscheiden' andere Friesche Steden volgden niet, voor den eersten van Zomermaand, hebbende de Geestelykheid, daar te Lande, zig hevig gekant tegen de Unie (*n*). De Graaf van Rennenberg maakte, in 't eerst, merkelyke zwaarigheid in 't aanneemen van het Verbond, beweerende hy, dat het, zonder kennis des Aartshertogs, gesslooten was, en strekte, om zig te scheiden van de algemeene Staaten: doch hy liet zig, eerlang, overhaalen (*o*), neemende de Unie, eerst met eenige uitzondering; doch daarna, eenvoudiglyk aan, op den elfden van Zomermaand. Hy tekende zig Stadhouder van Friesland, Overyssel, Groningen en Ommelanden, Drente en Lingen; doch hadt, ondertusschen, niets minder voor, dan zig aan 't Utrechtsch Verbond te houden. Hy sprak 'er, voor en na zyne tekening, altoos kwalyk van, onder zyne vertrouwde vrienden (*p*). Zelfs was hy, van Louwmaand af, of al eerder, in heimelyke onderhandeling geweest, om zig te

FILIPS II. 1579.

(*n*) Resol. Holl. 27 *Maart* 1579. *bl.* 63.
(*o*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 88 [32].
(*p*) R. FRESINGA Memor. *bl.* 152.

FILIPS II. 1579. te verzoenen met den Koning (q); doch 't leedt nog wel een jaar, eer hy den Staaten openlyk afviel, gelyk wy, hierna, zien zullen. Met zyne ondertekening, werden egter de Stad Groningen en het Landschap Overyssel niet geagt begreepen te zyn in het Bondgenootschap. Overyssel weigerde het rondelyk, voorwendende, dat men het Land eerst ontlasten moest van Krygsvolk (r): welk men 'er, egter, nog eenen geruimen tyd, leggen liet, om dit gewest dus te dringen, tot het aanvaarden der Vereeniging (s). Doch dit geschiedde eerst, op eene zekere wyze, in de Lente des volgenden jaars; wanneer de Prins die van Overyssel zweeren deedt, aan den Koning, als Hertog van Brabant, Graave van Holland en Heere van Overyssel, aan de algemeene Staaten, zig, *in de Generaliteit of in de nadere Unie*, samen houdende, aan den Aartshertoge, aan den Prinse, en aan de Staaten des Landschaps (t). Groningen is, niet voor 't jaar 1594, in 't Utrechtsch Verbond getreden, gelyk wy, hierna, staan te melden. Drente en Lingen hebben, meen ik, nimmer de Unie getekend: en Gend, Venlo, Ypere, Antwerpen, Breda, Brugge (u) en 't Land van de Vryen, alle welken, van tyd tot tyd, in 't Utrechtsch Verbond, eerst in 't gemeen de *nadere Unie*, daarna blootelyk de *Unie* of Vereeniging genoemd, getreden

(q) BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 3, 5.
(r) R. FRESINGA Memor. *bl.* 160 & *Not.* G. DUMBAR. *ad h.* l. *in* Anal. *Tom.* III. *p.* 562.
(s) REVII Daventr. *Libr.* V. *p.* 492.
(t) *Zie den* Eed *by* DUMBAR Anal. *Tom.* III. *p.* 591.
(u) Resol. Holl. 14 *Nov.* 1579. *bl.* 280.

den zyn, hebben weinig of geen deel aan de gemeene Regeeringe gehad. Men vindt, dat 's Hertogenbosch, in den zomer deezes jaars, gedreigd wordende met eene Belegering, ook begeerde te treeden in de Utrechtsche Vereeniging, op den voet van Antwerpen, en hierom onderstand verzogt van de Bondgenooten. Ook is toen de Stad, door die van Holland, voorzien van eenige manschap (*v*). Doch, dat zy ooit voor een Lid der Unie gehouden zy, is my niet gebleeken. Waarschynlyk, is ook het verzoek, waarvan wy spreeken, niet van Stads wege; maar alleen door de Onroomschen aldaar geschied. Dit zal, hierna, klaarder blyken. FILIPS II. 1579.

De Prins draalde eenigen tyd, eer hy de Unie aannam, om dezelfde redenen, die hem verhinderd hadden, dezelve, openlyk, te bewerken; en vooral, om dat de Aartshertog, in 't Verbond, niet gekend was, 't welk gelegenheid gegeven hadt, om den Prins te beschuldigen, dat hy zig algemeenen Landvoogd dagt te doen maaken, in plaatse van den Aartshertog (*w*). Doch, eindelyk, verklaarde hy, by een byzonder Geschrift, te Antwerpen, op den derden van Bloeimaand, getekend „ dat hy, tot hiertoe, hebbende, „ uitgesteld, te treeden in het Utrechtsch „ Verbond, om dat hy hoop hadt, de Neder„ landen in 't gemeen tot dezelfde Vereeni„ ging te zullen brengen; en nu hebbende ver„ staan, dat de Aartshertog en een goed deel „ der Nederlanden dit Verbond hadden goedge-

Oranje begeeft zig niet terstond in de Unie, en waarom niet?

(*v*) Resol. Holl. 4 *July* 1579. *bl.* 148.
(*w*) Resol. Holl. 27 *Maart*, 8 *May* 1579, *bl.* 63, 93.

Filips III. 1579.

„ gekeurd, eindelyk, ook besloten hadt, „ hetzelve aan te neemen, zig verzekerd „ houdende, dat de hoogheid en het gezag „ van den Aartshertoge, by het zelve, geens- „ zins verkort was."

Dus kreeg het werk der Vereeniging zyn beslag eenigszins. Men regtte, te Utrecht, eene Vergadering op, die magt kreeg, om op voorvallende zaaken te besluiten, en, over gewigtigen, de Bondgenooten beschryven moest, in gevolge van het negentiende Artikel der Vereeniging. Graaf Jan van Nassau was, hier, het hoofd deezer Vereeniging, zo lang zyn Broeder afwezig was. Men hadt hem eenen Raad toegevoegd, van welken de Heer Boekholt, Drost van Wageningen, en de Advokaat Buis Leden waren (x).

't Krygsvolk in Gelderland wordt, van nieuws, beëedigd.

De Vergadering der Vereenigde Landen, te Utrecht, besteedde haare eerste zorgen aan het van nieuws beëedigen der Krygsknegten in Gelderland, 't welk, niet dan na veel moeite, gelukte, willende verscheiden' vendels geenen nieuwen eed doen, voor dat men hun betaald hadt. Zy lieten zig egter nog, met goede beloften en een deel hunner agterstallige soldye; te vrede stellen (y).

IV. De Malkontenten hellen naar vereeniging met de Waalen.

Doch terwyl men dit in Gelderland uitvoerde, werdt rugtbaar, hoe de voornaamste hoofden der Malkontenten of Misnoegden, te Bethune, byeen geweest waren, en een verbond gemaakt hadden, om zig, met hunne benden, te voegen by die van Artois, He-

(x) Resol. Holl. 12 *Febr.* 1579. *bl.* 17.
(y) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 90, 92 [34, 37].

Henegouwen en Douai, en elk tegen te ſtaan, die zig niet hieldt aan de Gendſche Bevrediging. De Burggraaf van Gend en de Heer van Kapres hadden zig, hiertoe, by ondertekening, verpligt, op den derden van Sprokkelmaand. De Heer van Montigni hadt ook beloofd te tekenen, zo la Motte zulks deedt, binnen zes dagen (z). De algemeene Staaten, de nadeelen voorziende, die, hieruit, te wagten waren, deeden eene bezending aan de Walſche Staaten, hen biddende, dat zy volharden wilden by de Gendſche Bevrediging. Doch deezen gaven voor antwoord, „ dat niet zy, maar veeleer anderen de Gendſche Bevrediging geſchonden hadden: verklaarende, wyders, by dezelve, te willen volharden: ook, dat zy zig, ongaarne, afzonderlyk zouden willen verdraagen met den Koning, die hen, daartoe, in eenen minzaamen brief, genoodigd hadt; dat zy, veel liever, gezamenlyk wilden handelen, en hoopten, dat Parma, dien zy 't verzogt hadden, hiertoe zou willen verſtaan, van welke gelegenheid de andere Staaten zig, oordeeldenze, behoorden te bedienen, om een goed verdrag te treffen (*a*)." De algemeene Staaten ſchreeven, hierop „ dat de Gendſche Bevrediging, in ſommige punten, wel eenig geweld geleeden hadt; doch dat men dit der hevigheid des tyds, waarin 't onmogelyk was de weegſchaal altoos regt te houden, moeſt toeſchryven. Dat de grondſlag dier Bevrediging, de eenig-

FILIPS II. 1579.

Handel der algemeene Staaten met die van Artois, Henegouwen en Douai.

(z) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 91 [35].
(*a*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 93 [37].

FILIPS III. 1579. „ nigheid der gewesten, desonaangezien, „ plaats behouden moest. Dat zy, hiertoe, „ wilden medewerken. Doch dat Parma, „ kennende den yver der Walsche Staaten „ voor 't Roomsche Geloof, zig van dien „ yver diende, om hen te doen wyken van „ de Gendsche Bevrediging, onder voor- „ wendsel van hen nader by dezelve te doen „ blyven. Dat zy niets meer verlangden dan „ eene algemeene Vrede, mids menze gunde „ aan alle de Nederlanden, zonder onder- „ scheid van Godsdienst: alzo zy hunne „ broeders niet in den nood konden laaten; „ maar, gezamenlyk met hen, of vrede heb- „ ben, of oorloogen moesten (*b*)." De Staaten van Artois scheenen wel meest geneigd tot eene afzonderlyke handeling met Parma. Die van Henegouwen gelieten zig, by de algemeene Vereeniging te willen volharden, zendende zelfs den algemeenen Staaten een Geschrift toe, waarby zy verklaarden, goed en bloed te willen opzetten by 't handhaaven van 't bezwooren verbond (*c*). Doch zy waaiden haast met den wind, door welken, die van Artois gedreeven werden.

Die van Artois, Ryssel, Douai en Orchies besluiten met Parma te verdraagen.

't Hoofdpunt van 't geschil, tusschen de algemeene Staaten en die der Walsche gewesten, was nu, of men zig met den Koning zou konnen verzoenen, zonder Geloofsvrede te bedingen. De laatsten hielden van ja, en dat men zig voldaan behoorde te houden, met het bevestigen der Gendsche Bevrediging.

(*b*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 94 [38].
(*c*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 98 [44].

ging, der Brusselsche Vereeniging en des eeuwigen Gebods. De eersten dreeven, dat men, zonder Geloofsvrede, niet sluiten kon. Met Artois, stemden die van Ryssel, Douai en Orchies overeen, om, op den eerstgemelden voet, met Parma te verdraagen, en zelfs een heir op te regten, om 't uitheemsch Krygsvolk ten Lande uit te dryven, indien men 't vertrek deszelfs, met gemoede, niet te verwerven wist. Doch de algemeene Staaten, kennis van dit besluit gekreegen hebbende, ontrieden 't uitvoeren van hetzelve, op 't allerernstigst: den Walschen Staaten, daarentegen, vermaanende, hunne afgevaardigden te zenden op de Vredehandeling, die, onder 's Keizers bemiddeling, te Keulen, stondt gehouden te worden (d). Doch deeze raad vondt te minder ingang, na dat S. Omer zig, op den vyfden van Grasmaand, aan la Motte overgegeven, en Montigni, Selles, Heeze en anderen, met het gantsche Leger der Malkontenten, zig, door zyne bemiddeling, tot den Koning gevoegd hadden, bedingende, voornaamlyk, de handhaaving der Gendsche Vrede, der Brusselsche Vereeniging en des eeuwigen Gebods (e). Hier mede was de scheuring begonnen. Ook maakte men, ten zelfden dage, 't was de zesde van Grasmaand, eenen aanvang der vyandlykheden. By Duinkerken lag eenig volk van la Motte, die, op den negenden van Lentemaand, by een Plakaat der algemeene Staaten, op 's Konings

FILIPS II. 1579.

De Malkontenten gaan met hun Leger tot 's Konings zyde over.

La Motte wordt vyand verklaard.

(d) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 96, 97 [42, 43].
(e) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 99 [46], 100 [48].

FILIPS III. 1579. nings naam uitgegeven, reeds voor een' muiteling en verraader verklaard was (*f*). De Heer van la Noue overviel dit volk, met tweeduizend knegten en zeshonderd ruiters, en versloeg 'er omtrent tweehonderdenvyftig van. Ook maakte hy, sedert, zyn werk van het beletten der strooperyen, die Montigni en la Motte, ten platten lande, deeden (*g*).

V. Parma dreigt Antwerpen, en belegert Maastricht. Intusschen hadt zig Parma, met een deel zyns Legers, op den tweeden van Lentemaand, vertoond voor Antwerpen, de Stad dreigende met een beleg. De voortogt zyner benden, onder Octavio Gonzaga en *Jan Baptist del Monte*, overviel drieduizend Staatschen, die te Burgerhout verschanst lagen, en dreefze van daar, tot onder de vesten der Stad, daar een vinnig gevegt voorviel, in 't gezigt van den Aartshertoge en den Prinse, die op de wallen stonden, om de vereischte bevelen te geeven (*h*). Maar Parma, die 't oog naar Antwerpen, de gedagten naar elders gewend hadt, berende Maastricht, op den twaalfden. Tegelyk, vermaande hy den algemeenen Staaten, schriftelyk „ tot het herstellen van den Roomschen Godsdienst en 's Konings gehoorzaamheid, als onder Keizer Karel, op welke voorwaarden, de Walsche gewesten en ook zy zig met den Koning zouden konnen verzoenen (*i*)." Doch de Staaten toonden

(*f*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 99 [46].
(*g*) STRADA *Dec.* II. *Libr.* I. *p.* 47.
(*h*) STRADA *Dec.* II. *Libr.* I. *p.* 30. BOR XIII. *Boek*, *bl.* 92 [36].
(*i*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 100 [47].

den meer trek, om den Vredehandel te beginnen, door bemiddeling der Keizerlyke Gemagtigden. Filips III. 1579.

De Heer van la Noue was Overſte van Maaſtricht, alwaar de bezetting ſlegts duizend, de gantſche weerbaare manſchap niet veel boven vierduizend man ſterk was: welke geringe magt hem bewoogen hadt, zig buiten de veſting te houden, tot dat hy meer volks byeen zou hebben: en toen hem dit, na veel toevens, mids de oneenigheid der Staaten, eindelyk, gelukt was, vondt hy de toegangen Stedewaards zo digt geſlooten, dat 'er geen doorkomen aan was, waarom hy 't bewind der verweeringe *Melchior van Zwartſenburg* aanbevolen liet. Parma hadt zig, rondsom de Stad en voorſtad Wyk, ter regterzyde der Maaze, gelegerd, en kreeg zynen toevoer uit Luikerland. De gordyn, by de Bruſſelſche Poort, gehouden voor de zwakſte, werdt eerſt beſchooten. Doch toen de muur geveld was, deedt zig, agter denzelven, een aarden wal voor, die, een en andermaal, vrugteloos, beſtormd werdt. Men beſchoot de Stad, daarna, aan den kant der Hoogterpoorte, nevens 't water, en na dat hier twee tamelyke openingen gemaakt waren, viel men aan 't ſtormen, op den agtſten van Grasmaand. Doch de belegerden weerden zig zo dapperlyk, dat de aanvallers, met verlies, meent men, van wel tweeduizend man, aftrekken moeſten. Parma zwigtte egter niet, maar wierp, voor de Bruſſelſche Poorte, eene platte Kat op, van welke hy, wel vyf weeken agtereen, op een raveDe Stad wordt beſchooten, en beſtormd.

FILIPS III. 1579.

lyn der vestinge deedt schieten. Hier vermeesterde hy, eerlang, den bedekten weg, en zogt zig ook te sterken, op een Eilandje, in de Maaze, voor de Stad: doch die van binnen verjaagden hem van daar met het grof geschut. Parma schreef hun, op den derden van Zomermaand, dat het hoog tyd voor hun was, om te peinzen op een eerlyk verdrag, welk hy hun nu nog gunnen wilde; doch zy gaven zulk fier bescheid, dat het schieten en stormen wederom aanging. 't Ravelyn werdt, eindelyk, veroverd. Omtrent deezen tyd, sneuvelde de Heer van Hierges, aan een kogel. Hy was de oudste Zoon van den Graave van Barlaimont, die ook, kort te vooren, overleeden was (*k*); en zyn verlies werdt zeer betreurd van den Veldheer. Midlerwyl, deeden de Aartshertog en de Prins van Oranje hun best, om de Staaten te beweegen, tot het onderneemen van 't ontzet van Maastricht. Holland, welk bloot lag voor den vyand, als Maastricht in zyne handen viel, toonde zig gereed, en leverde geld, manschap, mond- en krygsbehoeften, ten deezen einde (*l*). Doch de tweedragt onder de andere Bondgenooten, daar la Motte onder roeide; de nieuwe kryg, met welken de Waalen dreigden, en verscheiden' andere toevallen (*m*) maakten, dat men, ter algemeene Staatsvergaderinge, tot geen besluit kwam. Men hadt nu schier zyne eenigste

Dood van den Heer van Hierges en van zynen Vader den Graave van Barlaimont.

Poogingen om Maastricht te ontzetten.

(*k*) STRADA *Dec.* II. *Libr.* III. *p.* 119.

(*l*) Resol. Holl. 2, 9, 10, 18 *May* 2, 30 *Juny* 1579. *bl.* 83, 88, 98, 105; 146.

(*m*) *Zie* Resol. Holl. 8 *May* 1579. *bl.* 92.

ſte hoop geveſtigd op het treffen van een Beſtand te Keulen, alwaar de Vredehandeling begonnen was. Doch de Spanjaards hadden 'er geene ooren naar, zo men niet beloofde, Maaſtricht den Koning te zullen leveren, indien de Vrede niet voortging. De belegerden werden vaſt gehertigd met trooſtelyk ſchryven van den Aartshertoge en den Prinſe, die hun, onder anderen, by eenen Brief van den vyfentwintigſten van Zomermaand, binnen vyftien dagen, ontzet beloofden. Ook was 't waar, dat de Graaf van Hohenlo eenig Krygsvolk byeen rukte. Doch Parma kreeg hiervan zo dra geene kondſchap, of hy beſloot het uiterſte zyner kragten in 't werk te ſtellen, om de Stad te bemagtigen. Op den agtentwintigſten van Zomermaand, deedt hy, tot negen reizen agtereen, ſtorm loopen, dat, den gantſchen dag, en tot diep in den nagt, duurde; doch, door de belegerden, met onbezweeken moed, afgekeerd werdt. Maar in den morgenſtond geviel het, dat de Stedelingen, afgemat door veel arbeids en waakens, met zieklyke lighaamen, meeſt allen, op den wal, aan 't ſluimeren raakten. De Spanjaards merkten 't en boodſchapten 't Parma: die, terſtond, bevel geeft, om den wal, in ſtilte, te beklimmen. 't Geſchiedt. De half of heel ſluimerende wagt wordt afgemaakt. De beklimmers, ingevolgd door 't grootſte deel des Legers, ſtorten ter Stad in; daar, al wie zig voordeedt, ontzield werdt. Nog weerde men zig, tot vrouwen, en maagden, en jongens toe, op de ſtraaten, uit de venſters, van de daken, met ſteenen en ander tuig.

Filips II. 1579.

Geweldig ſtormen op de Stad.

Zy gaat over.

FILIPS III. 1579. Veelen vlooden ter poorte uit, naar de brug, van waar zy, by menigten, in 't water gedrongen werden. Anderen sprongen, uit vertwyfeldheid, in den stroom, waarin sommige moeders, eerst, uit deernis, haare kinders, toen, uit wanhoop, zig zelven geworpen hebben. Op den moord, volgde de plondering, en 't afpersen van hoog rantsoen, door ysselyk pynigen. De Overste Zwartsenburg was gesneuveld. Een Spanjaard, die den Prinse van Oranje lang als Ingenieur gediend hadt, werdt, met spietsen, doorreegen. Doch Wyk ging over by verdrag, ter bede van eenige grooten (*n*). Sedert, lag de Stad lang woest, en bleef een nest van soldaaten, die de ledige huizen afbraken en tot brandstoffe bezigden (*o*). 't Spaansche Leger hadt, ondertusschen, in dit langduurig beleg, zo veel geleeden, dat Parma, in eenen geruimen tyd, niets van gewigt onderneemen durfde. Zelfs stortte hy, zyn lighaam en zynen geest, met het doorzetten deezer belegeringe, het uiterste gevergd hebbende, in eene zwaare ziekte, waarvan hy langzaam herstelde (*p*).

Verdere wederzydsche Krygsbedryven. Zyne benden hielden zig, na 't veroveren van Maastricht, meest omtrent Roermonde, alwaar zy, van tyd tot tyd, schutgevaarten hielden, met de Staatsche bezettingen van Gelder, Venlo en Wagtendonk. Hopman *Gouwenburg*, die in Venlo lag, hadt het geluk

(*n*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 92 [36], 102 [51], 111 *enz.* [64 *enz.*]. STRADA *Dec.* II. *Libr.* II. *p.* 59 & *seqq.* *Libr.* III. *p.* 114 & *seqq.*
(*o*) METEREN VIII. *Boek*, *f.* 154 *vers.*
(*p*) STRADA *Dec.* II. *Libr.* III. *p.* 128.

luk van, op den zevenden van Oogstmaand, vier Zwitsersche vendels van Parma, by Heekhuizen, te verrassen en te verslaan. Doch ten zelfden tyde, werdt Aalst, en de vryheid Ronse in Vlaanderen, overvallen en geplonderd, door de Malkontenten, die daarna eenige Gendsche vendels uit Bazerode verdreeven, het Dorp, vervolgens, aan koolen leggende. La Motte overviel en beroofde, in Herfstmaand, de Stad Hondschooten: en dit was 't voornaamste, welk, behalve 't inneemen van Maastricht, dit jaar, van de Spaansche zyde, verrigt werdt. Want de aanslag van *Alleines* op Kortryk liep te niet, in Wynmaand, juist op de stond, als Meenen, thans de wapenplaats der misnoegden, door de Staatschen verrast was. La Noue overmeesterde, daarenboven, Warwyk, in Slagtmaand, en verdreef de Waalen, uit Halewyn en verscheiden' andere Plaatsen (*q*).

VI. Dagvaart te Antwerpen.

De Vredehandeling te Keulen, waarvan wy reeds in 't voorbygaan gewaagd hebben, was, door den Keizer, in den aanvang deezes jaars, voorgeslaagen, en de Aartshertog hadt de algemeene Staaten, op deezen voorslag en op andere punten, tegen den twintigsten van Lentemaand, te Antwerpen, beschreeven. Hier viel veel twist, onder de Leden, over 't aanwerven van Krygsvolk, over de middelen, om het te onderhouden, en over 't ontzetten van Maastricht. De Prins boodt aan, den oorlog, drie maanden lang, te willen voeren, mids men hem driehonderd-

(*q*) METEREN X. *Boek*, *f.* 161 *verf.* 162.

FILIPS II. 1579. derdentwintigduizend guldens ter maand verschafte, en terstond, daarenboven, vierhonderdzesendertigduizend, tot het ontzetten van Maastricht. Holland en Zeeland toonden zig gereed genoeg, om hiertoe te bewilligen (*r*), te gelyk egter verklaarende, dat zy de Brusselsche Vereeniging en het eeuwig Gebod, waarop de andere gewesten nog staan bleeven, van geener waarde hielden (*s*). Doch de anderen kwamen tot geen besluit. Wegens den Vredehandel, hadden die van Holland en Zeeland, in eene byzondere onderhandeling met den Prinse, begeerd, dat men, voor hun, vrye oefening van den Hervormden, met uitsluiting van den Roomschen Godsdienst, bedonge: ook, dat zy zig, na de dood zyner Doorlugtigheid, eenen anderen Stadhouder zouden mogen kiezen; doch de Prins vondt aanstootelyk van dit laatste gewag te maaken, en riedt hun, omtrent het eerste, zig te houden aan de Gendsche Bevrediging. Veele zaaken, op deeze Dagvaart gebragt, bleeven onafgedaan. Doch tot de Vredehandeling werdt beslooten (*t*), en de lastbrief voor de Staatsche Gemagtigden getekend, op den negenden van Grasmaand.

Inzigten van Holland en Zeeland op de Keulsche Vredehandeling.

Staatsche Gemagtigden op dezelve.

Deezen waren Filips van Croi, Hertog van Aarschot, *Joan van der Linde*, Abt van S. Geertruids, *Fredrik van Yve*, Abt van Marolles, *Buccho van Aytta*, Proost van S. Baafs te Gend, *Gasper Schets*, Thesaurier van 's Konings Domeinen, *François van Oignies*, Heer

(*r*) Resol. Holl. 27, 29 *April* 1579. *bl.* 75, 76, 77.
(*s*) *Zie* Resol. Holl. 30 *April* 1579. *bl.* 79.
(*t*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 100 enz. [48 *deel*].

Heer van Beaurepar, *Adolf van Meetkerke*, Schildknaap, Adriaan van der Myle, Raad in den Hove van Holland, *Bernard van Merode*, Ridder, Heer van Rumen, *Adolf van Goor*, Heer van Kaldenbroek en *Aggeus van Albada*, Doktor in de Regten. De Staaten van Holland zouden gaarne gezien hebben, dat men Graaf Jan van Nassau ook naar Keulen hadt afgevaardigd (*u*): doch hiertoe scheen men, ter algemeene Staatsvergaderinge, niet te hebben konnen verstaan. Ook bleef Oignies, die 't met de Waalen, zyne Landsluiden, hieldt, agter. Merode en Albada woonden, te Keulen. De overigen verscheenen aldaar, in den aanvang van Bloeimaand. De Keizerlyke en Spaansche Gezanten, van welke laatsten, *Karel van Arragon*, *Hertog van Terranova*, het hoofd was, waren 'er, reeds te vooren, aangekomen. Ook bevondt zig te Keulen, de Pauselyke Gezant, *Jan Baptista Castagna*, Bisschop van Rossan.

FILIPS II. 1579.

Aanvang der Onderhandelingen.

De Keizerschen sloegen, uit eigen beweeging, een Bestand voor; doch dit haperde, aan de Spaansche zyde, mids men Maastricht gaarne eerst in handen hebben wilde (*v*), gelyk wy reeds hebben aangemerkt. Toen kibbelde men, eenen geruimen tyd, over den lastbrief der Staatschen, daar de Spaanschen veel op te zeggen wisten. Hy sprak alleen uit den naam van den Aartshertoge Matthias en van de Prelaaten, Edelen en Gemagtigden der Steden, te Antwerpen vergaderd, en verbeel-

Kibbelaary over den lastbrief der Staatschen en 't zegel aan den zelven.

(*u*) Resol. Holl. 30 *Maart* 1579. *bl.* 65.
(*v*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 103 [52]. *enz.*

Fil. III. 1579. beeldende de Staaten. Doch Terranova begeerde, dat 'er de Landen in werden uitgedrukt, met welken hy handelen zou. Ook berispte hy de nieuwigheid van 't zegel, en dat de lastbrief zig gedroeg aan een berigtschrift, welk men nog niet vertoond hadt. De Staatschen verklaarden zig gereed tot dit laatste: ook ontbooden zy eenen anderen lastbrief, waarin de naamen van Brabant, Gelderland, Zutfen, Vlaanderen, Holland, Zeeland, Doornik en het Doorniksche, Utrecht, Mechelen, Friesland en Overyssel stonden uitgedrukt (w). Wat het zegel betreft, de Gemagtigden van Holland ter algemeene Staatsvergaderinge noemden 't *groot* en *ongeschikt*. Het vertoonde een' Leeuw, met een zwaard in den eenen en een' bondel pylen in den anderen poot. De Staaten deezes Landschaps, verneemende, dat de algemeene Staaten zulk een' zegel gemaakt, en 'er den lastbrief der Gezanten naar Keulen, voor 't eerst, mede gezegeld hadden, toonden zig hierover te onvrede. Zy vreesden, naamlyk, dat men 't, in 't vervolg, ook bezigen zou, tot het zegelen van schuldbrieven, die, onder anderen, ten hunnen laste komen zouden. Doch de algemeene Staaten verzekerden hun, door eene * schriftelyke schadeloosstelling, die hun, op den zevenentwintigsten van Grasmaand, verleend werdt (x). Te Keulen, vergden de middelaars den Staatschen, de eerste opening der pun-

Aanmerkingen van die van Holland op het zegel.

* *Acte van indemniteit.*

(w) HOOFT XV. *Boek*, *bl.* 642.
(x) Resol. Holl. 8, 9, 12, 18 *May* 1579. *bl.* 92, 96, 100, 105.

punten van verzoeninge te doen. Zy deeden 't, begeerende, onder anderen „ voor elk „ gewest, het voorregt, dat Brabant hadt, „ van zynen Heer te mogen verlaaten, als „ hy 's Lands vryheden verbrak: ook dat „ de Godsdienst in den staat bleeve, daar „ hy toen in was, en dat Matthias de Land- „ voogdy behieldt, en niemant, na zyn af- „ sterven, daartoe gevorderd werdt, dan by „ bewilliging der Staaten." Doch de Spaanschen waren wel verre van het toestaan deezer punten. Ook opperden de middelaars deeze vraag, *wie regter zyn zou, als 'er geschil over 't krenken der vryheden viel? welk Ampt noch de Staaten aan den Koning, noch de Koning aan de Staaten zou konnen opdraagen.* De Staatschen kwamen dan, volgens hun tweede en uiterste Berigtschrift, tot andere voorwaarden. Doch de middelaars hielden den handel sleepende, uitschietende van eene byzondere overeenkomst met den Prinse van Oranje (*y*). Terranova leverde, insgelyks, zyne uiterste punten over (*z*), die de Staatschen onaanneemlyk vonden. Men bewoog hen, omze hunnen meesteren toe te zenden, en gaf hoop van nog iets nader te zullen komen, zo deezen zig rekkelyk toonden (*a*). Ondertusschen, verliep de tyd van zes weeken, dien de Staatschen, alleenlyk, tot handelen besteeden mogten; doch zy kreegen, sedert, last, om voort te vaaren, zonder bepaaling van tyd, behoudende de Staaten, om den vyand

Filips II. 1579.

Eisch der Staatschen.

Die verworpen wordt.

De Staatschen krygen nieuwen last.

(*y*) Apol. *by* Bor Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 94.
(*z*) *Zie* dezelven *by* Tassis *Libr.* V. *p.* 358.
(*a*) Hooft XV *Boek*, *bl.* 642.

JUNIUS 1579. vyand in onzekerheid te houden, de magt aan zig, om hunne gezanten te rug te roepen, als zy 't zouden goedvinden. Deezen, sedert, met de Keizerschen, in gesprek getreden, over de punten der Spaansche Gezanten, gaven te verstaan, dat de Staaten, wederom, met den Hertoge van Anjou, handelden, en ligtelyk met hem sluiten zouden, zo men, van 's Konings zyde, te styf op zyn stuk stondt. De Keizerschen ontwierpen toen zelf een Verdrag, welk den Staatschen behandigd werdt. Doch 't beviel niet, om dat men 't in den grond hieldt overeen te komen, met de punten van Terranova (*b*). De Keizerschen moesten dan, op nieuws, aan 't werk, en leverden, op den agttienden van Hooimaand, een ander ontwerp in, welk, in 't voornaamste, op deezen zin, uitliep:

De Keizerschen ontwerpen de Vredepunten.

„ Dat de Gendsche Bevrediging, de Brussel-
„ sche Vereeniging en het eeuwig Gebod
„ zouden vastgesteld blyven: ook het hand-
„ haaven der voorregten, en 't vertrek van
„ 't uitheemsch Krygsvolk. Dat luiden van
„ eere, verlaaten zynde van Ampten, be-
„ zeten ten tyde van 't eeuwig Gebod, in
„ dezelven zouden hersteld worden. Dat men
„ de wederzydsche gevangenen zou slaaken:
„ ook den Graaf van Buuren, drie maanden
„ na dat de Prins, zyn Vader, voldaan zou
„ hebben aan 't byzonder verding, met hem
„ te maaken. 's Konings gezag zou stand
„ grypen, als ten tyde van Keizer Karel.
„ Tot de Landvoogdy zou hy stellen een'

Vorst

(*b*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 107 [58].

„ Vorst of Vorstin van zynen bloede; die 's Lands voorregten en dit verdrag zou bezweeren, en alle sterke Plaatsen ontvangen; over dezelven, stellende gebooren Nederlanders, die ook alleen hooge Ampten zouden mogen bekleeden, en den Koning en Staaten zweeren moeten. De Koningin van Engeland en de Hertog van Anjou zouden, in dit Verdrag, begreepen zyn. Omtrent den Godsdienst, zou men zig, in Holland, Zeeland en Bommel, schikken naar 't Gendsche Verdrag, mids men den Roomschgezinden aldaar de plaatsen wederom inruimde, die zy, ten tyde van dit Verdrag, inhadden: in de andere Landschappen, zou men alleen den Roomschen Godsdienst oefenen; doch de Onroomschen zouden aldaar vry mogen woonen, tot dat de Koning of zyn Stadhouder, by raade der Staaten, wettelyk beroepen, de Plakaaten nader zou hebben gemaatigd; mids zy zig van openlyke oefening en ergernis onthielden (c)."

FILIPS II. 1579.

De Staatsche gezanten zonden dit ontwerp aan hunne meesters (3). Ook schreeven de Keizerschen en zelfs Terranova aan de algemeene en aan verscheiden' byzondere Staaten en Steden, hun raadende, dit ontwerp goed te keuren: waarvan zelfs de Staatsche gezanten niet vreemd waren. De meeste Land-

Die den algemeenen en byzonderen Staaten worden aangeprezen.

(c) BOR XIII. Boek', bl. 109 [60].

(3) Men vindt het, nevens de Brieven der Keizerschen en des Hertogs van Terranova, by DUMBAR *Analect.* Tom. III. p. 566, 576, 578.

Filips III. 1579. Landschappen en Steden antwoordden, op dit schryven, dat zy zig gedroegen, tot het besluit der algemeene Staaten. Overyssel stemde sommige punten toe, maakte zwaarigheid in anderen; doch stondt zeer op vryheid van Godsdienst voor de Hervormden (*d*). Friesland en de Ommelanden verwierpenze, geheellyk (*e*). 's Hertogenbosch schreef, dat men daar de ontworpen punten aanneemlyk vondt: waarvan wy de reden wel haast zien zullen. Te Antwerpen wees menze van de hand. Die van de Augsburgsche belydenis aldaar, verdagt gemaakt, dat zyze nuttig en noodig hielden, toonden het tegendeel, in openbaaren druk. Voorts, werden de punten, alomme, in blaauwboekjes en burgergezelschappen, of voor- of tegengesproken. 't Gemeen, zwaar gedrukt door den last des krygs, mompelde, hier en daar, dat de Vrede tusschen de wederzydsche gezanten reeds getroffen was; doch dat het aan de baat- en staatzugt der genen, die toen 't bewind hadden, haperde, dat zy niet bekragtigd en afgekondigd werdt. Te Utrecht, onder anderen, hadt men hiervan den mond zo vol, dat de Wethouderschap geraaden vondt, zulk snappen niet slegts te verbieden, maar in 't openbaar en bondiglyk te wederleggen (*f*).

Antwoord der algemeene Staaten. Ondertusschen, hadden de algemeene Staaten, in Oogstmaand, geantwoord, op het ontwerp der Keizerschen. 't Byzonderste van hun schryven kwam hierop uit: „ Dat men het

(*d*) Zie G. Dumbar. Anal. Tom. III. p. 581.
(*e*) R. Fresinga Memor. bl. 166.
(*f*) Hooft XVI. Boek, bl. 670.

„ het eeuwig Gebod, welk die van Holland Filips III.
„ en Zeeland nimmer omhelsd hadden, ten 1579.
„ onregte voegde by de Gendsche Bevredi- op het
„ ging. Dat hieruit volgde, dat men de Gend- Ontwerp
„ sche Bevrediging niet ernstelyk dagt te der Kei-
„ handhaaven. Dat men ook ontydig sprak zerschen.
„ van het overleveren der sterke Plaatsen,
„ waartoe die van Holland en Zeeland, toen
„ zy nog op zig zelven stonden, niet hadden
„ konnen verstaan. Kranke troost was 't,
„ wyders, voor den Graave van Buuren,
„ dat men zyne verlossing uitstelde, tot na
„ 't voldoen aan een byzonder Verdrag,
„ welk nog niet gesloten was, en waartoe
„ de Prins van Oranje ook niet zou konnen
„ verstaan. Dat men, by 't ontwerp, geene
„ verzekering gaf aan de Koningin van En-
„ geland, aan den Hertoge van Anjou, noch
„ zelfs aan den Aartshertoge Matthias. Dat
„ de Onroomschen in de andere gewesten,
„ by het zelve, ook veel meer benaauwd wer-
„ den, dan by de Gendsche Bevrediging,
„ die men, met woorden, bevestigde, doch
„ in der daad kragteloos scheen te willen
„ maaken. 't Slot van alles was een verzoek
„ aan de Keizerschen, dat zy den Hertog
„ van Terranova beweegen wilden, tot het
„ opstellen van voorwaarden, waarin 's Ko-
„ nings genade duidelyker te bespeuren wa-
„ re, en die, met regt, den naam van Vre-
„ depunten draagen mogten (g)."

Terwyl de Vredehandeling dus sleepende VII.
werdt gehouden, werdt de kryg, behalve Beroerte
voor te Amersfoort.

(g) Hooft XVI. Boek, bl. 668.

Filips II. 1579. voor Maastricht, flaauwelyk, voortgezet: doch de inwendige beroerten duurden, byna dit gantsche jaar, aan verscheiden' oorden. In het voorjaar, was 't in 't Stigt te doen. De Stad Amersfoort nam geen genoegen in de voldoening, door den Prinse, aan 't Landschap in 't gemeen, toegestaan; maar begeerde, op zig zelve, met hem te handelen. Ook wilde zy de Utrechtsche Vereeniging niet aanneemen. Zelfs hieldt zy de tollen in, die van wege de Staaten geheeven werden. De Staaten, vermoedende, dat men 'er 't oog naar den vyand gewend hadt, zonden 'er tweehonderd knegten heenen, die men weigerde te ontvangen. Toen werdt de gemeenschap met Amersfoort, in de nader Vereenigde Landen, verbooden. Men bewoog Gelderland ter eener, en Amsterdam ter anderer zyde, om der Stad toevoer te weigeren (*b*). Zelfs, werden haare ingezetenen bekommerd en gegyzeld, en de Eem, met een' uitlegger, gesslooten. 't Geschil kwam, eerlang, voor den Prinse te Antwerpen, die, 't niet ziende by te leggen met gemoede, Graave Jan, zynen Broeder, last gaf, om de Stad, met de wapenen, te dwingen. Hy kwam 'er dan voor, met zeven stukken geschuts, en eenige vendels knegten, op den zevenden van Lentemaand, en beschoot de Utrechtsche poort. Die van binnen, hierdoor verbaasd gemaakt, lieten, ten derden dage daarna, de Nassausche bezetting ter Stad in. Graaf Jan veranderde toen de Regeering, voerde de Geloofs-vre-

(*b*) *Zie ook* Reso'. Holl. 8 *Maart* 1579. *bl.* 43.

vrede in, en ſchikte alles, naar 't welbehagen der Staaten van Utrecht (*i*). 't Liep ſlegts aan, tot op den negenden van Zomermaand, wanneer men de beelden aldaar uit de Kerken deedt neemen. Doch, des anderendaags, gebeurde het zelfde te Utrecht, met veel beweeging onder 't volk, en met uitleiding van een gedeelte der Roomſchgezinden. De Wethouderſchap ſloot, op den vyftienden, een verdrag tuſſchen de vyf Kerken, uit den naam der gemeene Geeſtelykheid, ter eener, en den Kolonel, Hopluiden en mindere officiers van wege de Burgerye en Onroomſchen, ter anderer zyde; waarby de Minderbroeders- S. Jakobs- S. Nikolaas- en Buurkerke den Onroomſchen toegevoegd werden, en voorts verklaard, dat men, in 't begeeven van ampten en gunſten, zo geeſtelyken als weereldlyken, geen opzigt neemen zou op 't geloove (*k*).

FILIPS III. 1579.

Beeldenſtorm te Utrecht.

VIII. Oproer te Antwerpen.

Te Antwerpen, ontſtondt, op den agtentwintigſten van Bloeimaand, een gevaarlyke oproer, ter gelegenheid van eenen openbaaren ommegang, die, door de Roomſche Geeſtelykheid, verzeld van den Aartshertoge Matthias, gehouden werdt. 't Volk, hierdoor, getergd, raakt op de been, en laat zig, noch door ontzag voor den Aartshertoge, noch door den Prinſe van Oranje, die, op 't gerugt van onraad, te voorſchyn gekomen was, te vrede ſtellen, voor dat de Priesters, Monniken en Kanonniken, die den omme-

(*i*) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 92 [36].
(*k*) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 116 [70].

FILIPS III. 1579. megang verzellen zouden, ten getale van honderdentwintig, ter Stad uit geleid waren. De Prins was zo misnoegd over deeze ongeregeldheid, die de Spaanſchgezinden hem wyten durfden, dat hy, 's anderendaags, in eene aanzienlyke Vergadering van Wethouderen en anderen, verklaarde, de Ampten, die hy, over de Nederlanden in 't gemeen en over Brabant in 't byzonder, bekleedde, te willen nederleggen, en de Stad te willen verlaaten. Ook dreigden Matthias en de Raaden van Staate hun affcheid te neemen. Zy lieten zig egter allen nog verbidden. De Prins hielp eene Keur beraamen, waarby eenigen Geeſtelyken vergund werdt, in de Stad, weder te keeren. Zy werdt, op den twaalfden van Zomermaand, afgelezen. Ten zelfden dage, werdt ook de nader Vereeniging van Utrecht, in Antwerpen, verkondigd; te gelyk met eene Geloofsvrede, waarby den Onroomſchen eenige meerdere ruimte werdt verleend (*l*). Omtrent deezen tyd, ontdekte men, dat *Karel van Gavere*, Heer van Freſin, te Antwerpen woonende, heimelyk verſtand hieldt met eenige Henegouwer Edelen, welken hy beloofd hadt, den Koning, te Antwerpen, dienſt te zullen doen. Hy werdt, terſtond, gevat, en naar 't Slot te Breda gevoerd, daar hy, twee jaaren, opgeſlooten bleef (*m*).

De Heer van Freſin wordt gevat.

IX. Bedryf van Imbi-

Te Gend, te Oudenaarden, en te Dendermonde, hadt men, in Lentemaand, de Geeste-

(*l*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 114 [67].
(*m*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 130 [89].

telykheid, insgelyks, ter Stad uit gedreeven. Filips III.
Vervolgens, was men, ter eerstgemelder 1579.
plaatse, uit zorge voor de Waalen, gevallen Ze te
aan 't verbeteren der Vestingwerken: waartoe Gend.
tweehonderdentagtigduizend guldens, eene kleine somme naar de gelegenheid des werks, besteed werdt. Imbize en zyn aanhang schroomden niet de Kerkengoederen aan te tasten, te verkoopen, en den soldaaten ten roof te geeven. Zelfs deedt de Voorschepen veele dingen op eigen gezag, en zonder zyne amptgenooten te kennen. Luiden ook, die den Hervormden Godsdienst beleeden, werden, alsze hem in den weg waren, ter Stad uit gezet. Hy maakte zelfs den Heere van la Noue Gend te benaauwd, en noodzaakte, door middel van eenige Ruiters, den Heer van Bonnivet, Gezant des Hertogs van Anjou aan de algemeene Staaten, zyn lyf, met zwemmen, door eenige graften, te bergen, op het Huis des Heeren van Kouwenhoven, tusschen Gend en Dendermonde. Twee luiden, beschuldigd als Don-Jansgezinden, deedt hy, verraaderlyk, om 't leeven brengen, en loochende 't stuk niet, toen 't hem daarna verweeten werdt. Diergelyke geweldenaaryen vervreemdden de gemoeden der zulken, die 't voorheen met hem eens geweest waren, zeer van den Voorschepen. Men dagt hem dan, met goedvinden des Prinsen, op den gewoonlyken tyd, te ontzetten van de Regeering. Men kreeg hem aan 't huis van Ryhove, daar 't stuk stondt uitgevoerd te worden. Doch een van Imbizes vrienden kreeg 'er de lugt van, bragt

Men zoekt hem van de Regeering te ontzetten. 't Mislukt.

FILIPS III. 1579.

het graauw op de been, en haalde den Voorschepen uit Ryhoves wooning, daar hy zo goed als gevangen gehouden was. Ryhove verschoonde zig met woorden, schuivende de schuld op twee anderen, die ontweeken waren. Maar Imbize, zyne zaaken wisser neemen willende, bragt, op den agtentwintigsten van Hooimaand, eenen grooten hoop Ruiteren en Knegten in de Stad, verstelde toen de Wet, buitens tyds, en maakte zig zelv', op nieuws, tot Voorschepen; waarna hy 't Krygsvolk, wederom, vertrekken deedt. De redenen van zyn bedryf, welk hy verglimpte met yver voor den Hervormden Godsdienst, gaf hy, sedert, in openbaaren druk. Ook strooiden die van zynen aanhang blaauwboekjes, waarin beweerd werdt, dat de komst des Prinsen van Oranje, welke zy vreesden haast aanstaande te zyn, thans, om verscheiden' redenen, ongeraaden was. Onder anderen, dreef men, dat de Prins de Regeering zou komen veranderen, om der Stad, daarna, haare vryheid te beneemen, en onder 't juk van 't Hof en van den Hertoge van Anjou te brengen: en werdt de Predikant Dathenus gehouden, de hand tot het opstellen deezer Boekjes geleend te hebben. Egter bragt het Ryhove zo ver, dat men besloot den Prins te ontvangen. Hy kwam 'er, in Oogstmaand, verstelde terstond de Wet, Imbize ontslaande, die, kort hierna, gevolgd van Dathenus, naar Duitschland week, daar hy zig, aan 't Hof van den Hertoge Kazimir, eenen geruimen tyd, onthieldt. Oranje stelde, voorts, orde op andere zaaken, die verward stonden. Men verschilde

De Prins verstelt de Wet te Gend. Imbize wykt naar Duitschland.

ſchilde wederom, gelyk by 's Prinſen jongſte komſt in de Stad (*n*), over 't punt der gevangen' Heeren, die allen, in Hooimaand, door 't beleid eeniger burgeren, los geraakt waren. Doch de meeſten, waaronder ook Champagnei, waren wederom betrapt, en de Prins liet hen in de gevangenis (*o*). Terwyl hy nog te Gend was, liep hy groot gevaar van verraſt te worden door de Malkontenten, die, by duiſter, eenige Ruiters derwaards gezonden hadden, welken, aan de poort, herberging komende verzoeken, op 't punt ſtonden van ingelaaten te worden. De Prins egter, door eenigen, om verlof gevraagd, kreeg kwaad vermoeden, en beval de poort digt te houden (*p*).

Filips III. 1579.

X. Opſchudding te Mechelen.

Dus ſpeelden de Onroomſchen den meeſter, te Antwerpen, te Gend, en elders in Vlaanderen. Maar de Roomſchgezinden maakten 't, ten deezen tyde, even grof aan andere oorden. Te Mechelen, was, op den eerſten van Zomermaand, geſchil gevallen tuſſchen de burgery en bezetting, welke laatſte, op laſt van den Aartshertoge en den Prinſe, ſedert, van daar, geligt werdt, mids de Stad gyzelaars gaf, dat zy ander volk, tot haar en der Staaten genoegen, inneemen zou. Doch de bezetting was naauwlyks vertrokken, of de Provinciaal der Karmeliten, Broeder *Pieter Lupus* of *Wolf*, ſloeg de hand aan 't burgerlyk bewind. De Geloofsvrede werdt afgeſchaft: de Schout gevangen: verſchei-

(*n*) *Zie* XXVI. *Boek*, *bl.* 237.
(*o*) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 126 [84] *enz.*
(*p*) Meteren X. *Boek*, *f.* 160 *verſ.*

Filips III. 1579.

scheiden' geweekenen het keeren ontzeid. De Aartshertog, de Prins en de Stad Antwerpen zonden gemagtigden naar Mechelen, die allen vastgehouden werden. De Stad maakte, eerlang, haaren zoen met Parma, door bemiddeling van Broeder Wolf, die, sedert, te Mechelen, 't opperbewind hadt; en hier, zo wel als de Onroomschen elders, de Kerkelyke goederen aantastte, en, zo 't heette, ten dienste der Kerke, besteedde. *Pontus van Noyelles*, *Heer van Bours*, door de Staaten, tot Overste van Mechelen gesteld, waaide met den wind, die de Gemeente dreef; doch hadt 'er eer noch voordeel van. Parma, dien 't nog in den krop stak, dat hy 't Kasteel van Antwerpen aan de Staatsche zyde overgebragt hadt, verliet hem van zyn Ampt, welk den Heere van Rossignol werdt opgedraagen (q).

De Stad verzoent zig met Parma.

Aanslag van Filips van Egmond om Brussel aan Parmas zyde over te brengen.

Ondertusschen hadt het ligten der bezetting uit Mechelen, waardoor 't verlies dier Stad veroorzaakt was, gelukkiglyk, gediend, tot behoudenis van Brussel. Filips van Egmond, oudste Zoon van den onthalsden Graave, besloot, ten deezen tyde, uit yver voor 't Roomsch geloof, of om dat hy de zaaken der Staaten voor onherstelbaar verlooren hieldt, zynen zoen met Parma te maaken, en Brussel aan 's Konings zyde over te brengen. Hy woonde in deeze Stad, daar hy, onder de hand, veele vrienden gemaakt hadt: en, gebied voerende over eene bende paarden en een regement knegten, deedt hy de laat-

(q) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 120 [76] *enz.*

laatsten, op den vierden van Zomermaand, 's morgens vroeg, door de Ruitery, te vooren, volgens gewoonte, op buit of kondschap, zo men meende, uitgezonden, ter Stad in leiden. De burgers, die de poort digt wilden houden, werden overweldigd, en Egmond trok, in goede orde, naar de markt. Olivier van den Tempel, Overste der Stad, bragt egter, in alleryl, de bezetting in 't geweer, maakte zig meester van 't Hof, en verdreef eenen hoop van Egmonds volk, gezonden om het te bemagtigen. Wassende voorts in moed en manschap, doet hy de toegangen naar de markt bezetten en stoppen. Eenigen van zyn volk, geholpen van de burgers, herwinnen de poort, waardoor, eerlang, de Mechelsche bezetting ingelaaten werdt. Egmond, nu geheel afgesneeden van zyne vrienden in de Stad, stondt, den gantschen dag, en den volgenden nagt, beklemd op de markt, daar hem de Burgers, met uitgezog te smaadredenen, tergden, vraagende deezen, *of 't hem vergeeten ware, dat zyn Vader, op deez' plaats, 't hoofd verlooren hadt, en dat dit geval, des anderendaags, verjaarde?* Een ander, *of hy 't graf des onthoofden kwam bezoeken?* daarby voegende, *graaf slegts twee of drie steenen op, gy zult 'er zyn bloed vinden.* Door welk smaalen, Egmond zo diep getroffen werdt, dat hem, zyns ondanks, de traanen uit de oogen sprongen. Met den dag egter, sloot men een verding, waarby hy vryheid kreeg, om, met zyn volk, en de burgers, die hem volgen wilden, onbeschadigd,

 ter

FILIPS II. 1579. ter Stad uit te trekken. Dus liep deeze aanslag te niet. Egmond begaf zig, met omtrent veertienhonderd man, uit Brussel, maakte zig, in 't voorttrekken, meester van Geertsbergen, en daarna, zig by de Malkontenten gevoegd hebbende, ook van Ninove, op den drie-entwintigsten van Zomermaand (*r*).

XI. Beweeging te Brugge. Des anderendaags, raakte Brugge in roere, daar de Roomsche geestelyken zig kanteden tegen het afkondigen der Utrechtsche Vereeniging. Zy werden ingevolgd van de oude Wethouders, daar, en elders in Vlaanderen, *notablen* of *aanzienlyken* genoemd, en van de grootste Gilden. De Geestelykheid, dus gestyfd, scherpt het volk in, dat men zig met Artois en Henegouwen behoorde te vereenigen, en 's Konings gunst te herwinnen. De Regeering van 't Vrye valt haar toe. Men dringt de Wethouderschap tot het aanstellen van eenen Kolonel naar den zin der gemeente. *Jeronimus de Mol*, Heer van Watermale, op den tweeden van Hooimaand, bekleed met deeze waardigheid, toonde, terstond, dat hy, de magt in handen hebbende, zig van dezelve wist te bedienen. Hy ontslaat de tegenwoordige Regenten en stelt Roomschgezinden in de plaats. Des anderendaags, draaven zyne aanhangers naar 't Karmeliten-Klooster, daar de Onroomsche Waalen toen predikten, en stellen 't 'er alles in roer. De bezetting, schoon reeds afgedankt door de Mol, komt in 't geweer. De Roomschgezinde Burgery insgelyks. De leus der knegten

(*r*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 113 [66].

ten was *voor Brugge en de Wet*, waardoor zy veel aanhangs kreegen, onder de burgers. De Roomſchen namen den Burgt in, en hielden de Wethouders gevangen op 't Stadhuis. Het krygsvolk verſchanſte zig, aan verſcheiden oorden. Ondertuſſchen, ſchikte men, van wederzyde, om hulp naar buiten. De Staatſchen maakten den meeſten ſpoed. Agt vendels Schotten van Balfours Regement, leggende te Turnhout, en honderdenvyftig paarden paſten, des anderendaags, vroeg tyds, voor de Stad te zyn. De Ezelpoort, bezet door een vendel knegten, werdt hun, terſtond, geopend. Zy ſtreeven naar binnen, en doen de burgerwagt verſtuiven van de markt. Mol vloodt, door een gat van den wal, en door 't water, tot aan den hals; doch werdt agterhaald en vaſtgezet. De Walſche Predikant, *Jan Haring*, uit weêrwraak over den moedwil, gepleegd ten zynen huize, daar men, onder anderen, zyne vrouw, met ſtooten en ſlaan, zeer mishandeld hadt; voerde, met het rondas aan den hals, een deel Franſchen naar Mols huis, dat leêg geplonderd werdt. Veele Kerkelyken vlooden ter Stad uit; welker Kerken, na 't herſtellen der ruſt binnen Brugge, geſlooten bleeven, hoewel men 'er de Roomſchgezinden niet verboodt, hunnen Godsdienſt, in ſtilte, te oefenen (*s*). De Prins van Oranje, van Gend in de Stad gekomen, hadt hierop orde geſteld, en de Wethouderſchap, op den gewoonlyken tyd, ver-

FILIPS III. 1579.

De Prins, tot Stadhouder van Vlaanderen

(*s*) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 120 [75].

Filips II. 1579. veranderd (*t*). Naderhand, zou hy, hiertoe, geduurige magt gekreegen hebben, indien hy, gelyk sommigen schryven, sedert, Stadhouder van Vlaanderen geworden was. Men wil, naamlyk, dat hy, de begeerte om hem te beroepen tot deeze waardigheid, welke hy, reeds meer dan eens, afgeweezen hadt, door *Noël van Karon*, *Heere van Schoonewal*, wederom hebbende doen opwakkeren, in Herfstmaand, met dezelve vereerd werdt (*u*). Doch ik vind, alleenlyk, dat hy, verkooren tot Stadhouder, eerst het goedvinden der Staaten van Holland en Zeeland, deswege, heeft ingenomen. De Hollandsche Edelen vonden 't geraaden, op 't behaagen zyner Doorlugtigheid, mids hy zig, jaarlyks, drie maanden in Holland onthieldt, en een' Stedehouder onder zig stelde. Dordrecht en Haarlem gedroegen zig aan den Prinse. Delft, Amsterdam, Gouda, Rotterdam en Briel bewilligden, mids de Prins Stadhouder bleeve van Holland, Zeeland, Friesland en Utrecht, en zig, by nood, en des verzogt zynde, naar Holland begave. Doch Leiden, Schiedam, Gorinchem, Edam en Schoonhoven vonden 't niet raadzaam, alzo zy oordeelden, dat de Prins genoeg belast was. De andere Steden verzogten, vooraf, de gedagten zyner Doorlugtigheid te mogen verstaan (*v*). Zeeland oordeelde 'er omtrent zo over als Delft en de vier andere Steden (*w*). En de Prins zelf heeft, na-

ren, verkooren,

wyst deeze waardigheid van de hand.

der-

(*t*) Meteren X. *Boek*, *f.* 160 *vers*.
(*u*) Hooft XV. *Boek*, *bl.* 659.
(*v*) Resol. Holl. 23 *Sept.* 1579. *bl.* 225.
(*w*) Notul. Zeel. 15 *Octob.* 1579. *M. S.*

derhand, doen schryven, dat hem 't Stadhouderschap van Vlaanderen wel aangebooden was; doch dat hy 't nimmer hadt willen aanvaarden (x). Fil. III. 1579.

Doch mislukte het den Roomschen Brugge te doen omslaan; diergelyke onderneeming slaagde hun veel beter te 's Hertogenbosch. De Staaten hadden, om zig van deeze Stad te verzekeren, behendiglyk bezetting in dezelve weeten te krygen, en 't bevel daar over gegeven aan *Jan van Hoorne*, *Heere van Boxtel*, die de Geloofsvrede deedt afkondigen; doch daarna, zig ziekelyk bevoelende, vertrok, en 't bewind liet aan zynen Zoon, *Maximiliaan*, *Heer van Lokeren*. Kort hierna, noodigde Parma, houdende de Roomschen aldaar de sterksten in getal te zyn, de Stad, door Brieven, om zig te vereenigen met de Walsche gewesten. De Onroomschen, bezeffende waar dit op uitloopen zou, verzogten versterking van bezetting. Doch dit werdt afgeslaagen. Op den eersten van Hooimaand, hieldenze aan op het afkondigen der Utrechtsche Vereeniging. Waarop men meer niet deedt, dan dat men, door eenen Stads dienaar, uitroepen liet, dat de drie Leden der Stad die Vereeniging aannamen. Doch dit zagen de Onroomschen voor spotten aan: waarom zy te wege bragten, dat het Utrechtsch Verbond, van punt tot punt, afgelezen werdt. Onder dit woelen, raakten Roomschen en Onroomschen, op de markt, aan 't schieten op elkanderen met scherp,

Omkeering van 's Hertogenbosch.

(x) Apolog. bl. 90.

Filips II. 1579. ſcherp, zonder dat men weet, wie hunner eerſt geſchooten hebbe. Omtrent veertig burgers lieten hier 't leeven: honderdentwintig werden 'er gewond, eer zy zig ſtillen en ſcheiden lieten. Daarna, drongen de Onroomſchen wederom op meerder bezetting. Ook beſloot men, eerlang, dat de Stad nog vierhonderd knegten inneemen zou. Lokeren ontboodt terſtond twee Hollandſche vendels. Doch toen deezen voor de Poort kwamen, zogt de Wethouderſchap uitvlugten: voorwendende, dat zy geene Hollandſche, maar Duitſche knegten verwagt hadt. Te gelyk, ſtrooide deze onder 't volk, dat de Hollandſche vendels, uit ſlegt geſpuis van Kerkſchenders en vrybuiters, waren ſamengeraapt, en dat men, hen inneemende, den Spanjaard tot beleg zou tergen; daar men, zonder bezetting, niet voor te dugten hadt. Zo veel was 'er van, dat de twee vendels te rug moeſten. Toen ontzonk den Onroomſchen de moed, en de meeſten weeken, met bewilliging der Wethouderſchap, ter Stad uit. Sedert ſtondt 's Hertogenboſch eene poos tuſſchen beide (y), en, in deezen tyd, verklaarde de Stad zig voor de Vredepunten, door de Keizerſchen, te Keulen, beraamd, gelyk wy boven (z) zagen. In Herfſtmaand, zogt Hohenlo zig binnen 's Hertogenboſch te werpen. Doch men weigerde hem te ontvangen. Daarna benaauwde hy de Stad zeer, door het doorſteeken van den Demerſchen dyk

(y) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 119 [73].
(z) *Bl.* 284.

dyk en van den Maasdyk, by Lithooijen. Doch hy kwam tot geen volslaagen beleg, by gebrek van voorraad, die, thans, by de Staaten, niet te vinden was (*a*). Naderhand koos de Stad, openlyk, de zyde van Parma.

XII. Beweeging te Bommel,

Te Bommel, maakten de Roomschen, omtrent deezen zelfden tyd, ook eenige beweeging. Doch *Filips*, *Heer van der Aa*, versterking van volk in de Stad hebbende weeten te krygen, herstelde de rust spoedig (*b*). In Holland zelf, ondernamen sommigen den Hervormden Godsdienst te stooren. Te Weesp, geschiedde dit, onder anderen, met kennis of door aandryven van eenigen uit de Regeeringe. Doch de Staaten van Holland schikten derwaards Willem Bardes, Burgemeester van Amsterdam, die zeven Persoonen uit de Vroedschap, en drie derzelven, nevens den Sekretaris en ouden Pastoor, ter Stad uit zettede, behoudens goed en eer. 't Straffen der oproerigen liet hy aan den Schout en Wethouderen. Doch, na 't herstellen der rust in de Stad, kreegen de ballingen verlof, om te rug te mogen keeren (*c*).

en te Weesp.

XIII. Handel van den Graave van Rennenberg, te Groningen

De onlust tusschen Groningen en de Ommelanden herleefde wederom, na 't sluiten der Utrechtsche Vereeniging. De Stad kwelde de Ommelander Edelen, door middel van de Koningklyke Kamer, die aldaar 't Regt bediende. Die van de nader Vereeniging schreeven,

(*a*) Resol. Holl. 13, 17 *Oktob.* 1579. *bl.* 239, 245. BOR XIV. *Boek*, *bl.* 165 [138] *enz.*
(*b*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 120 [75].
(*c*) Resol. Holl. 23 *Jan.* 1580. *bl.* 9. BOR XIII. *Boek*, *bl.* 128 [86].

FILIPS III. 1579. ven, al in 't begin van Sprokkelmaand, aan Rennenberg, dat hy middel zoeken moest, om zig van Groningen te verzekeren (*d*). Hy beschreef de Stad, op eénen Landdag, te Visvliet; doch zy verscheen niet. Zelfs gaf zy heimelyk last, om volk te werven. Rennenberg sloeg zig, in Bloeimaand, neder aan de Noordwestzyde der Stad, die geweigerd hadt, bezetting van hem in te neemen. Ook gaf hy last, om Appingadam en Delfzyl te sterken. In 't begin van Zomermaand, deeden die van Groningen verscheiden' uitvallen, op de Rennenbergschen, die hun eenig volk afsloegen, en hen, eerlang, noodzaakten tot een Verdrag, welk op den elfden gesloten werdt. Die van Groningen beloofden, by het zelve, den Aartshertoge, den Prinse, den algemeenen Staaten en den Stadhouder Rennenberg gehoorzaam te zullen zyn. Ook zou men de geschillen met de Ommelanden, in der minne, zoeken by te leggen, of anders 't Regt daarmede beworden laaten. Rennenberg, gyzelaars ontvangen hebbende, voor de onderhouding van 't Verdrag, kwam, op den vierentwintigsten van Zomermaand, in de Stad, verstelde 'er de Regeering, en deedt 'er de Geloofsvrede verkondigen: waarna de S. Walburgs- en Minderbroeders Kerken den Hervormden werden ingeruimd. De Graaf trok, daarna, met zyn Regement en drie Veldstukjes, naar Drente, daar 't ook, eenigen tyd, vol beweeging geweest was. Hy deedt 'er haast alles

en in Drente.

(*d*) R. FRESINGA Memor. *bl.* 160.

les voor zig buigen: ook gaf hy bevel, tot het ſterken van Koeverden, dat wel begonnen; doch, voor tegenwoordig, niet volbragt werdt.

Filips III. 1579.

De Prins van Parma vaardigde, omtrent deezen tyd, *Joan Roorda*, Raadsheer in 't Kamergerigt te Spiers, naar Groningen af, om de Stad te beweegen, tot het aanneemen der Vredepunten, te Keulen, door de Keizerſchen, ontworpen. Doch de Wethouders namen hem gevangen (*e*). Terwyl hy zat, zogt men eene nieuwe belaſting op de gemeene middelen in te voeren. Een deel der burgerye, door eenige Spaanſchgezinden gaande gemaakt, raakte hierop, in Oogſtmaand, aan 't hollen, ſtreefde naar 't Stadhuis, eiſchende, dat men de voorgeſlaagen' Vredepunten, die hen van deeze laſten bevryden zouden, aanname, en Roorda op vrye voeten ſtelde. Doch de Staatſchgezinden, insgelyks, te hoop geloopen, jaagden de menigte van voor 't Stadhuis. Sommigen vlooden ter Stad uit. Anderen werden gebannen. Roorda, geleverd aan Rennenberg, zat langer dan een jaar op 't Slot te Staveren: naderhand, nog eenige maanden, op de Huizen te Loeveſtein en te Woerden: toen nog eene poos te Rammekens: tot dat hy, eindelyk, los raakte (*f*).

Beweeging in 't Groningen, ter oorzaake der Keulſche Vredepunten.

XIV. Verwarde toeſtand van de zaa-

't Stondt, wyders, ten deezen tyde, zo verward met de gemeene zaaken, dat de Prins den Gemagtigden der Vereenigde Nederlanden,

(*e*) R. Fresinga Memor. *bl.* 164.

(*f*) Reſol. Holl. 27 *Nov.* 1581. *bl.* 591. Bor XIII. *Boek*, *bl.* 128 [87] *enz.*

Filips III. 1579. — den, te Utrecht, op den zevenden van Oogstmaand, door den Heere van Aldegonde, deedt voorhouden „ hoe de Aartshertog „ Matthias, onlangs, by wanbetaaling zy„ ner wedde „ genoodzaakt geweest was, „ zyn hof te sluiten, en zyne huishouding „ op te breeken (g):" waarop hun te bedenken gegeven werdt „ wat het inhebben, en „ hoe zeer 't hem en den Keizer in den krop „ steeken zou, zo men hem uit armoede „ vertrekken liet." Men schikte, hierop, eenige Gemagtigden naar Gend, daar de Prins zig toen nog onthieldt, om nader met hem te handelen, over 't beleid der zaaken van staat en oorloge: en men begreep toen, uit hem, dat hy zeer gesteld was op het aanbinden van den handel met Anjou. Ook verklaarde hy, eerlang, in openbaaren druk, dat de Nederlanden eenen Vorst behoefden, die de Regeering in persoon kon waarneemen, 't welk der Koninginne van Engeland niet gelegen kwam. Sterk hadt men, insgelyks, deezen gantschen zomer, gesproken van een Huwelyk tusschen Anjou en de Koninginne: waaruit sommigen veel heils voor de Nederlanden wisten te spellen. De algemeene Staaten zelven zonden een wydluftig Vertoog aan die van Holland, strekkende om hen te beweegen tot het aanneemen van Anjou voor Beschermer der Nederlanden, met volkomen gezag over zaaken van Regt en Regeeringe, zo wel als van oorloge; naardien zy meenden, dat men hem zulke voorwaar-

[Margin: ken der algemeene Staaten.]

[Margin: Men spreekt van het afzweeren van Filips en het aanneemen van den Hertoge van Anjou.]

(g) *Zie ook* Resol. Holl. 8 *May* 1579. *bl.* 92.

waarden zou konnen doen bezweeren, dat 's Lands vryheid niet verkort werdt; waarvoor nu ook minder te dugten was, alzo de Sloten, alomme, om verre lagen, en in de Steden goede orde en wagt gehouden werdt. Uit dit geschryven sproot, ten deezen tyde, veel gespreks in Holland, over 't verstooten van Filips. Ook werdt 'er, in Oogstmaand, ter Dagvaart in den Haage, van gehandeld. De Edelen toonden 'er zig genegen toe. Doch de meeste Steden en Zeeland hadden toen nog geen herts genoeg, tot het doen van deezen stap (*h*). Zelfs wrogten de redenen der algemeene Staaten zo veel niet, dat men, hier, tot het aanneemen van Anjou, besluiten kon. De Edelen en meeste Steden stemden rondelyk, dat zulks ongeraaden ware. Die van den Briele en Alkmaar stelden 't stuk ter bescheidenheid van den Prinse. Hoorn en Schiedam verklaarden, dat men met den Hertoge zou konnen handelen, wanneer de Keulsche Vredehandeling niet slaagde. Die van Zeeland wilden zig niet uiten, voor dat zy wisten, tot wat einde, men Anjou herwaards noodigen zou (*i*). Ook is 't ten hoogsten waarschynlyk, en 't zal uit het gevolg nog nader blyken, dat de Prins van Oranje niet voorgehad heeft, het bewind, welk hy, tot hiertoe, in Holland en Zeeland, gevoerd hadt, aan den Hertoge van Anjou af te staan; waarvan de voornaamste Steden en de Edelen inzonderheid wel onderregt geweest zullen zyn.

Filips III. 1579.

Gedagten der Hollanderen en Zeeuwen over 't een en 't ander.

(*b*) Resol. Holl. 11 *July*, 18, 24 *Aug*. 1579. *bl*. 160, 187, 197.
(*i*) Resol. Holl. 16 *Juny* 1579. *bl*. 131.

FILIPS III. zyn. 1579. De handel met Anjou werdt dan nog eenen geruimen tyd sleepende gehouden. Ook werdt, mids de verschillende begrippen der Landschappen, op verscheiden' andere punten, voorgedraagen door den Prinse, vooreerst, geen besluit genomen (*k*).

XV. Aanslag op den Briele. De Heer van la Motte ontwierp, omtrent deezen tyd, eenen aanslag op den Briele, die kwalyk slaagde. In Oogstmaand, ontboodt hy by zig, te Grevelingen, eenen Scheepshopman uit den Briele, *Jan Simonszoon* genoemd, die de reis aannam, met kennis van den Prinse, en zig, in schyn, bepraaten liet, om de Stad te verraaden. Hy troonde la Motte tweehonderd Kroonen af, welken hy voorgaf te moeten besteeden, om den Hopman der bezetting en eenige anderen te winnen. Eindelyk bragt hy 't zo ver, dat la Motte eene tamelyke Vloot, toegerust met Prinsenvlaggen, naar den Briele afzondt: doch zy verviel byna geheel in de magt van eenige Hollandsche schepen, die 'er op pasten; waarmede deeze losse onderneeming te loor liep. La Motte hadt geene verzekering van Jan Simonszoon, die leezen noch schryven kon, dan zyn woord, en eenen Bode, die tusschen beide ging, en waarschynlyk zelf onkundig was van den slinkschen toeleg des Brielenaars (*l*).

De Graaf van Lalaing verzoent zig. Midlerwyl, was de handel der Walsche Gewesten met Parma, den gantschen zomer, voortgezet. De Graaf van Lalaing, Stadhou-

(*k*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 131 [91] *enz.* XIV. *Boek*, *bl.* 158 [128] *enz.*

(*l*) BOR XIV. *Boek*, *bl.* 164 [127].

houder van Henegouwen, liet zig, eerlang, door zynen Broeder, den Heere van Montigni, en, door de Graaven van Mansfeld en Aremberg, beweegen om te treeden in het Verbond, tusschen Artois, Ryssel, Douai en Orchies geslooten: en tekende, op den zeventienden van Bloeimaand, een Verdrag, welk deeze Gewesten met de Gemagtigden van Parma gemaakt hadden. Sommigen hebben geschreeven, dat hy, kort na zynen afval, door eenen hoefslag van zyn paard, ongelukkiglyk, het leeven verlooren heeft (*m*). Doch by de Spaansche Schryvers, die hiervan niet gewaagen, vindt men hem, nog lang hierna, in bedryf (*n*). De punten van dit Verdrag werden, naderhand, besnoeid en veranderd. 't Werdt niet voor den dertienden van Herfstmaand, te Bergen in Henegouwen, op 's Konings naam, afgekondigd, en bestondt uit agtentwintig leden, de voorwaarden behelzende, op welken zyne Majesteit zig met de Nederlanden verzoenen wilde, mids zy dezelven, binnen drie maanden na 't vertrek der Spanjaarden, omhelsden, gelyk de Walsche gewesten, behalve Doornik en het Doorniksche, Kameryk, Valenchyn en Bouchain, reeds gedaan hadden. De punten hielden in „ bevestiging der Gendsche Bevrediging, der Brusselsche Vereeniging en des eeuwigen Gebods, mids men „ bleeve by 't Roomsch geloof, en de voorige gehoorzaamheid aan den Koning. „ Voorts

Filips II. 1579.

met Parma.

Verzoening der Walsche Gewesten met den Koning.

(*m*) Hooft XV. *Boek*, *bl.* 661.
(*n*) Strada *Dec.* II. *Libr.* III. *p.* 151. *Libr.* IV. *p.* 218. Tassis *Libr.* V. *p.* 411.

FILIPS II. 1579. „ Voorts, dat men, binnen zes weeken na 't „ vertrek van 't uitheemsch Krygsvolk, dat „ ook binnen zes weeken zou moeten ge- „ schieden, een Leger van Landzaaten zou „ opregten, tot verdediging van dit Verdrag, „ te betaalen uit 's Konings inkomsten: waar- „ toe de Landen, die zig wederom onder „ zyne gehoorzaamheid begaven, draagen „ zouden moeten. De aanstelling eens Land- „ voogds zou aan den Koning staan, en 't „ opperbewind, ondertusschen, blyven in „ handen van den Prinse van Parma (*o*)." Op zulke en andere voorwaarden, welker sommigen geheel niet, anderen maar passelyk naargekomen werden van de Spaansche zyde, behaagde het sommigen gewesten, zig te verzoenen met den Koning, en hem te sterken met een Leger, waarin, sedert, zyne voornaamste magt in de Nederlanden bestaan heeft.

Maar van de Staatsche zyde, werdt de stap, dien de Malkontenten deeden, aangezien, als een bewys van de uiterste ongestaadigheid. Men merkte aan „ dat zy, eerst, „ onder Alva en Requesens, den Prins en „ die van Holland en Zeeland beoorloogd „ hebbende, daarna, toen de Raad van „ Staate 't bewind kreeg, Mansfeld, Vi- „ glius, Assonville en andere Spaanschge- „ zinde leden van dien Raad in hegtenis ge- „ nomen, en zig met den Prinse bevredigd „ hadden. Dat zy, toen Don Jan in 't Land „ kwam, deezen hadden aangehangen, tot

op

(*o*) BOR XIII. *Boek*, *bl.* 136 [98].

„ op 't inneemen van Namen, waarnaze hem wederom verlaaten en den Prins naar Brabant ontbooden hadden. Dat zy, toen de Prins 't bewind aldaar naauwlyks aanvaard hadt, zonder hem of de Staaten behoorlyk te kennen, den Aartshertog Matthias in 't Land hadden gehaald: en dat zy, wat laater, ziende, dat zy hem niet naar hunne hand konden zetten, zig gewend hadden tot den Hertoge van Anjou; die hun, insgelyks, stof tot misnoegen gegegen hebbende, waren zy, eindelyk, verzoend met den Prinse van Parma (*p*)." Men hieldt het daar voor, dat dit wankelen uit heerschzugt sproot; hoewel de nood, waarin zy zig, somtyds, bevonden, en de vrees voor het groot gezag des Prinsen van Oranje, als zy eenigszins uit den nood gered waren, voor de voornaame reden van hun ongestaadig gedrag schynt te moeten gehouden worden.

Filips II. 1579.

De Hervorming hadt nu wel de overhand gekreegen in Holland, Zeeland en 't Stigt van Utrecht; doch niet in de andere Gewesten, die de nader Vereeniging hadden aangenomen, of welken men, voor anderen, tot dezelve dagt te brengen. Maar, omtrent deezen tyd, werden, door Sonois soldaaten, tegen 't gemaakt Verdrag, de beelden te Zutfen ter Kerken uit gestommeld. 't Zelfde geschiedde te Hattum en elders in Gelderland. Te Kampen zelf, raakten Onroomschen en Room-

Beeldstorming in Gelderland.

(*p*) Apolog. van Willem I. *by* BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *Bl.* 89.

Filips II. 1579.

Roomſchen, in Wynmaand, handgemeen, over 't onderhouden der Geloofsvrede, en 't leedt niet lang, of de eerſten wiſten de Minderbroeders ter Stad uit te doen ſchikken (q). Daarentegen verzamelden zig eenige Knegten en Ruiters in Twente, voorgeevende misnoegd op de Staaten, en gekomen te zyn, om de Geloofsvrede af te ſchaffen (r). Doch zy verſtrooiden zig, eerlang, wederom.

Ernſtig Vertoog van den Prinſe aan de algemeene Staaten.

Met het uitgaan van den Herfſt, vernam men, dat de vyand zig ſterk toeruſtte, tegen de aanſtaande Lente; zonder dat zulke tydingen den vereiſchten indruk maakten op de gemoeden der Staaten. Oranje, verdrietig over zo groot een verzuim, beſloot het den algemeenen Staaten, te Antwerpen, nog eens, op 't ernſtigſt, voor oogen te ſtellen, op den zesentwintigſten van Slagtmaand. Hy wees dan, ſtukswyze, aan „ in welke „ misſlagen de meeſte gemagtigden vervallen waren: hoe elk alleen voor 't belang „ van zyn byzonder Landſchap ſcheen te „ zorgen, en 't gemeen belang verwaarloosde; hoe zy allen gebonden waren aan bepaalden laſt, en niets van gewigt beſluiten konden, dan op 't behaagen hunner „ meeſteren, die de dingen wiſten te rekken, „ zonder einde; hoe de penningen, tot de „ gemeene zaak opgebragt, zo weinig bedroegen, dat hy 't, ſchaamtshalve, niet „ zeggen mogt; hoe men de gemeene middelen tot ander gebruik bezigde, dan waartoe

(q) R. Fresinga Memor. bl. 169 enz.
(r) Bor XIV. Boek, bl. 163 [136], 167 [141], 168 [143].

„ toeze geschikt waren; hoe elk gewest, ja Filips III.
„ elke Stad byna, in 't omslaan der gemee- 1579.
„ ne middelen, op eigen oorbaar zag, en
„ zynen nabuuren de neering zogt te ont-
„ trekken." Voorts, sprak hy van de ongelykheid in 't stuk der munte, waaruit, zyns oordeels, 't stilstaan van veele handwerken volgen moest. Maar bovenal drong hy op werving en wapening, en 't vinden en opbrengen der noodige middelen daartoe: „ 't
„ welk, indien 't langer verzuimd werdt,
„ men 't hem vergeeven moest, zo hy van
„ zyne ampten afstand deedt, biddende hy,
„ ondertusschen, ootmoediglyk, dat men
„ den kleinen dienst, by hem den Landen
„ beweezen, voor aangenaam wilde houden,
„ terwyl zyne zugt tot 's Lands best onver-
„ anderd bleef, en hy zig gaarne onderwer-
„ pen zou aan den minsten Edelman, dien
„ de Staaten zouden goedvinden boven hem
„ te stellen, zig ook aanbiedende tot de be-
„ waaring van eenig gewest of Stad, of tot
„ eenige andere verrigting, waartoe men
„ hem zou willen gebruiken (s)."

De Vergadering, getroffen door dit Vertoog, viel aan 't verzoeken, dat de Prins de hand niet wilde aftrekken van de gemeene zaake. Hy liet zig dan, wederom, overhaalen, en leverde, vervolgens, een ontwerp in, den staat van oorlog betreffende. Hy oordeelde, dat men vierduizend Ruiters, agtduizend * schutten, vierduizend † spietsdragers te voet, twaalfhonderd delvers, (Hy maakt een Ontwerp van den staat van oorloge.) (* Harquebusiers. † Korseletten.)

(s) Bor XIV. Boek, bl. 167 [141]. zie ook bl. 176 [153].

Filips III. 1579. vers, en agt of tien ſtukken geſchuts met hun toebehooren verzorgen moeſt, met welke magt, boven de bezettingen der Steden, hy kans zag een' verweerenden kryg te voeren (*t*). Ook gaf hy, wat laater, te bedenden, of men 't Krygsvolk niet onder eenen nieuwen eed behoorde te brengen; doch ik vind niet, wat hierop beſlooten werdt.

XVI. Uiterſte laſt der Staatſche Gezanten, op de Vredehandeling te Keulen.

De Vredehandeling te Keulen duurde het gantſche jaar, zonder dat men iet vorderde van belang. De Keizerlyke gezanten, dien 't eindelyk verdroot, langer zonder vrugt te toeven, vertrokken, den veertienden van Slagtmaand, op den Graave van Zwartſenburg na, die zig, nog eenigen tyd, te Keulen, ophieldt (*u*). Den dertigſten, ontvingen de Staatſche gezanten den uiterſten laſt hunner meeſteren, behelzende, dat zy genegen waren de Vrede te treffen, onder zekere voorwaarden, die, ten voornaamen deele, hierop uitliepen: „ dat de Gendſche „ Bevrediging, de Bruſſelſche Vereeniging „ en het eeuwig Gebod, met 's Konings be- „ veſtiging van het zelve, zouden ſtandgry- „ pen in alles, wat by dit Verdrag niet uit- „ gezonderd werdt. Dat het vreemd Krygs- „ volk vertrekken, en niet wederom keeren „ zou, dan by 't ontſtaan van eenen buiten- „ landſchen oorlog of anderen nood, groot ge- „ noeg naar 't oordeel der Staaten. Dat die van „ Artois de ingenomen' Plaatſen wederom „ zouden overleveren. Dat alle Perſoonen, „ met naame de Prins van Oranje, in hunne eere,

(*t*) Bor XIV. *Boek*, *bl.* 174 [150].
(*u*) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 138 [101] *enz.*

„ eere, en in 't bezit hunner onroerende goe-
„ deren, evenveel waar gelegen, zouden her-
„ steld worden. Dat niemant, dan die den Staa-
„ ten aangenaam was, in eenigen Raad van
„ Regeeringe, of Krygsampt, zou worden ge-
„ steld. Dat de wederzydsche gevangenen
„ zouden geslaakt worden, ook de Graaf van
„ Buuren, drie maanden na 't afkondigen van
„ dit Verdrag. Dat al wat, sedert de laatste
„ Beroerten, by den Aartshertog en de Staa-
„ ten, vastgesteld was, van waarde blyven
„ zou. Dat de Wet in de Steden besteld zou
„ worden als van ouds, en volgens de Pri-
„ vilegien. Dat men den Koning gehoor-
„ zaamen zou, gelyk 't betaamde, vol-
„ gens Goddelyke en menschelyke wetten,
„ de Gendsche Bevrediging en het tegen-
„ woordig verdrag. Dat de Landvoogd,
„ door den Koning te stellen, aangenaam
„ zou moeten zyn aan de Staaten, die be-
„ geerden en baden, dat de Aartshertog
„ Matthias, in deeze waardigheid, beves-
„ tigd mogt worden. Dat de sterke plaatsen
„ in Holland en Zeeland bewaard zouden
„ worden volgens 't Gendsche Verdrag; in
„ de andere gewesten, door hen, die de
„ Aartshertog en Staaten daartoe gesteld had-
„ den, en in de Plaatsen, die de Spanjaards
„ ontruimen zouden, door inboorlingen,
„ den Staaten aangenaam, en by den Koning
„ te stellen. Dat de Koningin van Engeland
„ en de Hertog van Anjou in dit Verdrag
„ zouden begreepen zyn. Dat de Koning,
„ op 't ootmoedig verzoek zyner onderzaa-
„ ten, den Hervormden en die van de

FILIPS II, 1579. „ Augsburgsche belydenis vryheid van Gods- „ dienstoefening zou laaten, op alle Plaat- „ sen, daar zyze tegenwoordig genooten, „ mids de Staaten bezorgden, dat aldaar „ ook de Roomsche Godsdienst, op redely- „ ke voorwaarden, wederom wierdt inge- „ voerd. Dat, wyders, de Staaten, in 't „ byzyn van 's Konings Gemagtigden ver- „ gaderd zynde, alle naarstigheid zouden „ aanwenden, om den Hervormden Gods- „ dienst, binnen zekere plaatsen, naar de „ gelegenheid van ieder Landschap, te be- „ paalen, mids die van Holland en Zeeland, „ met derzelver bondgenooten, zig bleeven „ houden aan den voet, beraamd by de Gend- „ sche Bevrediging. Ook zouden de Staaten „ zig bevlytigen, om den Roomschen Gods- „ dienst, ten minsten in sommige Plaatsen „ van Holland en Zeeland, wederom te doen „ invoeren, tot dat men, daarop, in eene „ volgende Byeenkomst der Staaten, nader „ voorzage. Wyders, zou de Koning de „ voorregten moeten handhaaven, en gee- „ ne nieuwe Sloten stigten, noch ouden her- „ maaken, dan by bewilliging der algemee- „ ne en byzondere Staaten." De Staatsche Gezanten hadden nog een heimelyk Berigtschrift, volgens welk zy, in sommige punten, nog iets mogten toegeeven (v); doch van 't punt, welk den Godsdienst betrof, mogten zy niets laaten vallen. De punten van dit Berigtschrift waren, eerst, in de byzondere Landschappen, overwoogen. In Holland, hadt

(v) BOR XIII. Boek, bl. 143 [108], 145 [110].

hadt men, op raad van den Prinse, nog iet in het zelve veranderd, strekkende tot meerder verzekering van 's Lands vryheid, zo wel in 't Burgerlyke als in den Godsdienst (w). De Gezanten vertoonden hunnen uitersten last aan den Graave van Zwartsenburg; doch Terranova weigerde langer te handelen, om dat de meeste Keizerschen vertrokken waren. Ook begaf hy zig, kort hierop, naar Bon (x). Doch op dat men weete, hoe ver de Spaanschen mogten gaan, konnen wy niet voorby, hier, den inhoud mede te deelen van het heimelyk Berigtschrift des Hertogs van Terranova, welk hy aan niemant, buiten den Prinse van Parma, vertoonen mogt: „ Zyne Majesteit van Spanje erkende, by het zelve, den Keizer voor middelaar, mids het Roomsch Geloof en 's Konings gehoorzaamheid onverkort bleeve, en de Aartshertog niet in de Landvoogdy wierdt gevestigd. Terranova mogt, des noods, de Gendsche Bevrediging, zonder uitzondering, aanneemen, alzo, dus luidt het Berigtschrift, zulke verbonden van zelven vervallen zouden, als de gehoorzaamheid aan den Koning slegts stand gegreepen hadt. Hy mogt ook bewilligen in de Vergadering der algemeene Staaten, door Don Jan beloofd, schoon zyne Majesteit zulks, tegenwoordig, noodeloos hieldt, konnende alles, te Keulen, wel afgedaan worden. 't Geschil over de Plakaa-

Heimelyk Berigtschrift des Hertogs van Terranova.

(w) Resol. Holl. 14 *Novemb.* 1579. *bl.* 270. 18, 25 *Januar.* 1580. *bl.* 4, 14.
(x) BOR XIII. *Boek, bl.* 139 [103], 142 [107].

Filips III. 1579. „ kaaten tegen de Ketters moest hy myden;
„ doch kon zulks niet geschieden, dan mogt
„ hy zo veele verzagting in dezelven gedoogen, als de Koning hem, mondeling, veroorlofd hadt. Voorts, moest hy, in geenerlei wyze, bewilligen tot het verblyf van Oranje in de Nederlanden: noch hem iets belooven, om hem te doen vertrekken. Doch begeerde hy iets als eene gunst, zo mogt men hem doen hoopen, dat zyn oudste zoon gesteld zou worden in 't bezit der goederen, door hem, in de Nederlanden, te ontruimen: want de Bourgondische goederen zouden hieronder niet begreepen zyn, ten ware men, door 't overgeeven derzelven, den Prins beweegen kon, om te vertrekken. De Ampten, den Prinse, door den Koning, opgedraagen, zouden ook op zynen zoon overgaan; doch niet het Admiraalschap, noch 't gene hem meer, door de vereenigde Staaten, mogt opgedraagen zyn. Zo Oranje zig, hierdoor, nog niet beweegen liet om te vertrekken, mogt men hem, daarenboven, eene zekere somme gelds, tot honderdduizend Kroonen toe, onder de vereischte verzekering, aanbieden (y)." Uit al het welke wy zien, hoe verre de handelende partyen nog van elkanderen waren, en hoe weinig hoop 'er overschoot, om de vrede te sluiten. 't Gene, wyders, in dit heimelyk Berigtschrift, den Prinse van Oranje betreft leert ons, dat hem zulke redelyke en voordeelige aanbie-

(y) Strada *Dec.* II. *Libr.* II. *p.* 86.

biedingen niet zyn gedaan, als sommigen geschreeven hebben. Buiten de honderdduizend Kroonen, eene som, die 't verlies, welk hy geleeden hadt, op verre na, niet ophaalen kon, werdt hem, van 's Konings wege, niets beloofd; hy moest al het overige van 's Konings genade verzoeken en afwagten. Hy hadt, derhalve, groote reden om den Graave van Zwartsenburg, die hem, zo men wil, van ter zyde, zou hebben te kennen gegeven, wat de Koning voor hem doen wilde, en allen anderen, die hem van een byzonder Verdrag spraken, te antwoorden, dat hy geene andere voorwaarden begeerden, dan die de Staaten voor zig zelven bedingen en verkrygen zouden (z).

Filips II. 1579.

De Vredehandeling wordt afgebroken. 1580.

't Vertrek van Terranova en de Keizerschen brak de Vredehandeling af. Ook ontbooden de Staaten, met den aanvang des volgenden jaars, hunne gezanten van Keulen te rug: alleenlyk belastten zy Merode en Albada, te Keulen woonagtig, voorttegaan met handelen op den laatst beraamden voet, wanneer zig daartoe gelegenheid voordeedt. Doch eenige Staatsche gezanten bleeven agter, met naame de Hertog van Aarschot, de Abten van S. Geertruids en Marolles, de Proost van S. Baafs en de Heer van Grobbendonk, die, te vooren al, heimelyk verstand met Terranova gehouden hadden, en zig, nu, de een voor, de ander na, met den Koning verzoenden (a). De kosten deezer Vredehandeling, be-

(z) Reyd II. *Boek*, *bl.* 23. Grotii Annal. III. *p.* 66.
(a) Bor XIII. *Boek*, *bl.* 144 [108].

Filips III. 1580.

begroot op drie-entwintigduizendagthonderd ponden, werden, door den Aartshertog, den Prins en de algemeene Staaten, over de gewesten, die 't nog met hen hielden, verdeeld. Brabant droeg, in dezelven, drieduizend, Gelderland drieduizend, Vlaanderen zesduizend, Holland drieduizend, Zeeland twaalfhonderd, Friesland vyftienhonderd, Utrecht agthonderd, Overyssel agthonderd, Groningen en de Ommelanden drieduizend, en Doornik en het Doorniksche vyftienhonderd ponden (b). De Akten der Vredehandelinge werden, sedert, door den Drukker der Leidsche Hooge Schoole, op last der Staaten van Holland, in 't Nederduitsch, gedrukt en in 't licht gegeven (c).

XVII. Mortagne en S. Amand, door Parma, Nivelle en Avennes, door de Staatschen, bemagtigd.

Vroeg in 't voorjaar, was het Leger van die van Artois en Henegouwen in gereedheid gebragt: het uitheemsch Krygsvolk, door Parma, ten Lande uit gezonden (d). De Veldtogt werdt geopend met het bemagtigen van Mortagne en S. Amand, door den Heere van Montigni. De Staatsche bezetting uit Brussel en andere Plaatsen verraste, daartegen, Nivelle en Avennes: en kreeg, te Nivelle, den Heer van Glimes, te Avennes, den Heer van Noyelles gevangen (e). Doch Nivelle werdt, in 't begin van Wynmaand, wederom veroverd, door Parma (f). De Baron van Inchy, gebiedende binnen Kameryk, nam aldaar Fransche bezetting in, met kennis

Fransche bezetting in Kameryk.

(b) Resol. Holl. 19 *Jan.* 1580. *bl.* 5.
(c) Resol. Holl. 5 *July*, 11 *Aug.* 1580. *bl.* 131, 166.
(d) Meteren X. *Boek*, *f.* 166. Strada *Dec.* II. *Libr.* III. *p.* 148.
(e) Bor XIV. *Boek*, *bl.* 180 [159].
(f) Bor XV. *Boek*, *bl.* 226 [223].

nis der Staaten, die te minder zwaarigheid maakten, om hierin te bewilligen, ter oorzaake van het ſterk dringen, op het voortzetten van den handel met Anjou, ter algemeene Staatsvergaderinge, ten deezen tyde (*g*). Wat laater, verſchalkte de Heer van Alleines de Stad Kortryk, daar hy zig, in 't voorleeden jaar, te leur geſteld gezien hadt (*h*): in 't laatſt van Lentemaand, kreeg de Heer van la Noue Ninove in, en aldaar Filips en Karel van Egmond gevangen. De eerſte werdt naar Gend en van daar naar 't Slot te Rammekens gebragt, daar hy vyf jaaren zat. Maar Karel werdt, op voorſpraak van den Prinſe van Oranje, ſpoedig geſlaakt (*i*). In Grasmaand, overviel Olivier van den Tempel, met de bezettelingen van Bruſſel en Vilvoorden, met agthonderd Engelſchen onder Norrits, en met de Ruiters van den Heere van Famars, de Stad Mechelen. Broeder Pieter Wolf raakte, by deeze gelegenheid, om 't leeven. De Stad werdt deerlyk geplonderd. Men beroofde de Kerktoorens van uurwerken en klokken, en ſleepte zelfs de grafzerken weg, die by honderden naar Engeland gevoerd werden. En dit, niettegenſtaande men den Engelſchen, door het toezeggen van eenige maanden ſoldye, vooraf bewoogen hadt, om te belooven, dat zy zig van plondering onthouden zouden. De Staaten van Holland verkreegen toen de pleitzakken, die hunne onderzaaten by den grooten Raad te

Filips III. 1580.

Alleines verraſt Kortryk: de Heer van la Noue Ninove.

Mechelen geplonderd door de Staatſchen.

(*g*) Bor XIV. *Boek*, *bl.* 180 [159].
(*h*) Bor XIV. *Boek*, *bl.* 191 [174].
(*i*) Bor XIV. *Boek*, *bl.* 191 [175].

Filips III. 1580.

te Mechelen hadden, en vereerden, deswege, den Heere van den Tempel vierentwintighonderd guldens (*k*). Kort hierna, op den tienden van Bloeimaand, werdt la Noue, by Ingelmunster, door den Burggraave van Gend, die nu 't en titel van Markgraaf van Rysburg voerde, overvallen, geslaagen en gevangen genomen (*l*). In Zomermaand, werdt Diest bemagtigd door de Staatschen: ook Sichem en Aarschot. Ten zelfden tyde, zogt Rysburg Brussel en de Heer van Selles Bouchain, door verraad, te vermeesteren. Doch beide deeze onderneemingen mislukten. *Joost de Zoete, Heer van Villers*, die binnen Bouchain geboodt, kreeg Selles in handen, die, na drie jaaren op Rammekens gezeten te hebben, in de hegtenis overleedt (*m*). Bouchain, wat laater, belegerd zynde, door de Waalen, ging, by verdrag, aan hun over, op den vyfden van Herfstmaand. Ook werdt Brussel, in Wynmaand, aangevogten, door minzaam schryven van den Prinse van Parma, om 's Konings zyde te kiezen, en Oranje, dien hy *den oorsprong en 't hoofd van alle de beroerten* noemde, te verlaaten (*n*). Doch met dit schryven werdt weinig uitgewerkt. Willem van Hoorne, Vryheer van Heeze, die zig te vooren by de Malkontenten gevoegd hadt, begon deezen zomer wederom te neigen naar de Staatsche zyde; doch men kreeg 'er de lugt van, greep hem, en deedt hem,

La Noue gevangen.

Diest, Sichem en Aarschot gewonnen.

Bouchain verlooren.

Brussel getokkeld.

De Heer van Heeze onthalsd.

(*k*) BOR XIV. *Boek*, *bl.* 192 [175].
(*l*) BOR XIV. *Boek*, *bl.* 206 [195].
(*m*) BOR XIV. *Boek*, *bl.* 208 [197, 198].
(*n*) BOR XIV. *Boek*, *bl.* 220, 226, [214, 223].

hem, eenige maanden laater, te Quesnoi, als een verraader des Konings, onthalzen (o). In Herfstmaand, hadt Oranje eenen aanslag op Maastricht in den zin, en begaf zig, in persoon, derwaards; doch een onverwagt toeval deedt hem, schielyk, te rug keeren, en den toeleg te niet loopen. Sommigen melden, dat de Staaten eenen Spaanschen Vendrig veel gelds hadden doen geeven, om de bezettelingen om te koopen, en dat deeze heimelyke handel door een meisje ontdekt werdt (p). Ten deezen tyde, werdt Kondé ingenomen, door den Heere van Estrelles, derwaards gezonden, door den Prinse van Espinoy, die binnen Doornik geboodt. Doch hy bleef maar eenen dag in 't Steedje, vreezende aldaar overvallen te worden, door de Spaanschgezinde Waalen, die hieromtrent lagen (q). Van zo weinig nadruk waren, dit jaar, de wederzydsche Krygsbedryven in Brabant, Vlaanderen en Henegouwen. Zwaarer' schok leeden Groningen, Friesland en Overyssel, door den afval des Graaven van Rennenberg, die ons nu te verhaalen staat.

FILIPS III. 1580.

Vergeefsche aanslag op Maastricht.

Kondé ingenomen; doch wederom verlaaten.

Wy hebben reeds, in 't voorbygaan, gemeld, dat hy, al in den aanvang des voorleeden jaars, 't zy dan uit zugt tot den Roomschen Godsdienst, dien hy beleedt, of om zyne goederen te behouden, die grootendeels in Walschland lagen, of om dat hy der Staaten zaaken, door tweedragt, zag te rugge gaan,

XVIII. De Graaf van Rennenberg neigt tot afval van de Staaten.

(o) BOR XIV. *Boek*, *bl.* 209 [198].
(p) METEREN X. *Boek*, *f.* 173 *vers.* HOOFT XVII. *Boek*, *bl.* 728.
(q) METEREN X. *Boek*, *f.* 173 *vers.*

FILIPS II. 1580. gaan, of om eenige andere reden, in onderhandeling getreden was, over zyne verzoening met den Koning. Zekere *Guislain le Bailly* ging toen, tusschen hem en den Hertoge van Terranova, over en weder. In het Verdrag, welk Rennenberg, door hem, poogde te doen sluiten, en waarby hy voor zig zelven ettelyke voordeelen bedong, zouden ook verscheiden' andere Persoonen begreepen zyn (*r*). Doch de Hertog scheen 'er niet in te hebben konnen bewilligen. Sedert, was de onderhandeling eene poos blyven steeken. De Graaf tekende de Utrechtsche Vereeniging, en bragt Groningen tot de zyde der algemeene Staaten over, in Zomermaand des voorleeden jaars (*s*). Ook droeg hy zig, uiterlyk, zo yverig Staatschgezind, dat hy die van Groningen, in Oogstmaand daarna, schreef „ hoe 't geene goede Pa„ triotten waren, die, onder eenig voor„ wendsel, de Vereeniging braken, en zig „ met de Spanjaards of derzelver aanhang „ verzoenden (*t*)." Doch in Louwmaand deezes jaars, kwam hem zyne Zuster Kornelia van Lalaing, nevens haaren man, den Baron van Monceaux, te Koeverden, bezoeken. Men merkte op, dat zy, lang, heimelyk, spraken met den gemelden Bailly, en 't is waarschynlyk, dat men toen de voorwaarden beraamd heeft, op welken de Graaf zig met den Koning zou konnen verzoenen. Popke Ufkens, de eenigste onder Rennenbergs Raa-

(*r*) BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 3.
(*s*) BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 5.
(*t*) BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 10.

Raaden, die opregt Staatschgezind was, werdt, door Kornput, gewaarschuwd, dat hy op zyne hoede zou zyn (*u*). De Friezen kreegen ook agterdenken, en maakten zig, met behulp der Staatsche Knegten, meester van het Slot te Leeuwaarden, op den eersten van Sprokkelmaand. Toen eischten zy 't Slot te Harlingen op; doch de bezetting, hierin, buiten uitgedrukten last des Graaven van Rennenberg, zwaarigheid maakende, zou men zig genoodzaakt hebben gezien tot geweld, hadt men, ten zelfden tyde, Bailly niet in handen gekreegen, by wien men eenige blanken vondt, met Rennenbergs hand getekend. Te weeten, de Graaf, al in Louwmaand, te wege gebragt hebbende, dat de Groninger gyzelaars voor de onderhouding van 't Verdrag van Zomermaand jongstleeden geslaakt (*v*), en te Groningen te ruggekeerd waren, schynt zig van hun bediend te hebben, om, onder de hand, tekenaars te winnen, tegen de Utrechtsche Vereeniging. Ten minsten, men heeft nog twee Verbinteniссen, tusschen den Graave en meer dan driehonderd Ingezetenen van Groningen gemaakt, op den vierentwintigsten van Sprokkelmaand, waarby men elkanderen belooft, „ de Utrechtsche Vereeniging, tot welke „ men de Stad, door onbehoorlyke middelen, dagt te brengen, op dat menze, daarna, met bezetting, bezwaaren zou, te zullen tegenstaan, ten dienste des Konings en

FILIPS III. 1580.

De Sloten te Leeuwaarden, te Harlingen en te Staveren worden geslegt.

(*u*) R. FRESINGA Memor. *bl.* 178.
(*v*) BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 11.

PHILIPS III. 1580. „ en der algemeene Staaten (w)." Met oogmerk om diergelyk eene verbindtenis in Friesland te bewerken, scheen Bailly in Harlingen gekomen, en van de genoemde blanken voorzien geweest te zyn. Doch men bediende zig nu van een derzelven, om 'er hem een bevel op te doen schryven, tot overlevering van 't Slot te Harlingen, 't welk, den vyfden van Sprokkelmaand, geschiedde. 't Slot te Staveren werdt, op last des Prinsen van Oranje, door Jonkheer *François van Pypenpoy*, overgegeven aan Sonoi, die, met drie vendelen knegten, uit Holland, gekomen was, om de Friezen te helpen. Allen drie deeze Sloten werden geslegt, die van Leeuwaarden en Harlingen gedeeltelyk getrokken aan der Steden vesten (x). Sonoi kreeg, vervolgens, last van de Friezen om eene schans op te werpen, te Zwartsluis, de begonnen' versterking van Koeverden te vervolgen, en bezetting te leggen op de grenzen.

Rennenbergs ontrouw wordt ontdekt.

Rennenberg, midlerwyl, om zig het Staatsch volk kwyt te maaken, hadt den boeren van Drente heimelyk veroorlofd, de Ruiters, die hun op den hals lagen, te verjaagen. Daarna, schreef hy hun, dat zy alle troepen, die, zonder zyne opene brieven, by hen kwamen, zouden hebben te weeren, en zelfs de sterkte te Koeverden in bewaaring neemen. Doch deeze brief viel eenen Staatschen Hopman in handen, die 'er een af-

(w) BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 12.
(x) R. FRESINGA Memor. *bl.* 180 *enz.*

afschrift van zondt aan de Gemagtigden der nader Vereeniging te Utrecht (y). FILIPS II. 1580.

Ter deezer Stede, bevondt zig thans de Prins van Oranje, die, zynde al voor lang, door de Staaten van Holland, verzogt om herwaards te komen (z), na dat de algemeene Staatsvergadering te Antwerpen, op den elfden van Louwmaand, gescheiden was, de reis hadt aangenomen, en op den eersten van Sprokkelmaand in den Haage was verscheenen. Hier werdt zyn gevoelen gevraagd, op verscheiden' zaaken, in zyn afzyn, voorgevallen. Sedert dat Mechelen in 's vyands handen geraakt was, kon men zig van de vonnissen, in Holland en Zeeland geweezen, niet op den grooten Raad aldaar beroepen, gelyk voorheen. De Edelen en meeste Steden verstonden, hierom, dat men eenen grooten Raad te Haarlem behoorde op te regten. Dordrecht alleen oordeelde, dat men zig aan den geheimen Raad te Antwerpen vervoegen moest. Sommigen dagten, dat men 't Hof by *arrest* of eindelyke uitwyzing behoorde te laaten vonnissen: anderen dat men zig moest houden aan den reeds genomen voet van *Revisie* of Herziening: welk laatste ook zyner Doorlugtigheid best behaagde (a), en nog ruim twee jaaren in gebruik bleef. De Staaten van Zeeland hadden, omtrent deezen tyd, eene Munt en Rekenkamer opgeregt, tegens regt en gewoonte, zo die van Holland voorgaven. De laatsten

De Prins komt in Holland.

(y) BOR XIV. *Boek*, *bl.* 182 [161] *enz.*
(z) Resol. Holl. 9, 25 *July* 1579. *bl.* 156, 170.
(a) BOR XIV. *Boek*, *bl.* 181 [160].

FILIPS III. 1580. ſten merkten Zeeland aan, als, van ouds, met Holland onder eenen Graaf geſtaan, en ééne Munt gehad hebbende, die nooit buiten Holland gelegd geweeſt was. Doch Zeeland begon zig, ſedert eenigen tyd, aan te merken en te gedraagen, als een Landſchap en Oppermagt op zig zelve, waarby men oordeelde, het teken der byzondere Munte wel te voegen. De Prins nam aan, de Zeeuwen te vermaanen tot het nalaaten deezer nieuwigheid. Doch hy heeft het nimmer met vrugt konnen doen. De Koning van Deenemarke hadt de Zondſche tollen wederom verhoogd, waarover de Prins, insgelyks, beloofde te zullen ſchryven. Over 't ſtuk der geldmiddelen en andere byzonderheden, werdt ook met den Prinſe gehandeld (*b*). Hy begaf zig van den Haage naar Utrecht, alwaar hy de Gemagtigden der nader Vereeniging bewoog te beſluiten, op de punten, begreepen in het afſcheid der jongſte Staatsvergadering te Antwerpen, betreffende, voornaamlyk, het inſtellen eens algemeenen Landraads, het bewilligen in den ontworpen ſtaat van Oorloge, en het voltrekken van den handel met Anjou (*c*).

Oranje komt te Kampen.

De Prins hieldt zig nog te Utrecht, toen men daar, in 't zeker, berigt werdt van Rennenbergs ontrouw. Rennenberg werdt dan derwaards ontbooden, onder voorwendſel, dat men hem, over eenige zaaken, raadpleegen moeſt. Doch hy bleef agter, gelyk men denken

(*b*) Reſol. Holl. 2 *Febr.* 1580. *bl.* 19, 20. Notul. Zeeland 12 *Febr.* 1580. *M. S.*

(*c*) HOOFT XVI. *Boek*, *bl.* 688.

ken kan, en zondt Popke Ufkens, dien hy gaarne loozen wilde, naar Utrecht. Uit deezen, vernam men nadere omſtandigheden van 's Graaven wangedrag. De Prins dan, gereed om naar Amſterdam te vertrekken, veranderde van voorneemen, en toog op Kampen (*d*). Van hier beproefde hy nog eens, of hy Rennenberg, toen te Groningen, door Ufkens, beweegen kon, om by hem te komen. Doch hy gaf zulk bewimpeld antwoord, dat Ufkens, zig niet langer veilig houdende binnen Groningen, heimelyk doorging (*e*). Des anderendaags, zondt de Graaf egter zynen tweeden Hofmeeſter aan den Prinſe, met breede aanbieding zyner dienſtvaardigheid (*f*). Doch dit diende ſlegts om zyne Doorlugtigheid blind te houden, en niet dan met den ſlag te waarſchuwen. Op den tweeden van Lentemaand dan, regt Rennenberg een Gaſtmaal aan, dat, tot laat in den nagt, duurde. *Jakob Hildebrands*, Burgemeeſter van Groningen, op wien de Onroomſchen zig, voor anderen, verlieten, een der genoodigden zynde, neemt zynen ſlag waar, om van de zweevende gerugten te ſpreeken, en zegt, zig tot den Graave keerende, *niet te hoopen, dat zyne Genade iets args voorhadt*: waarop Rennenberg, 's Burgemeeſters hand vriendelyk drukkende, antwoordde, *wel Vader, dien ik voor mynen Vader houde, zoudt gy zulke dingen van my vermoeden?* Met een, noodigt hy 't gezelſchap tot vrolykheid. De Burgemees-

Filips III. 1580.

Rennenberg maakt zig meeſter van Groningen, ten dienſte des Konings.

(*d*) Bor XIV. *Boek*, *bl.* 186 [167] *enz.*
(*e*) R. Fresinga Memor. *bl.* 205.
(*f*) R. Fresinga Memor. *bl.* 209.

FILIPS III. meester, vertrokken zynde, berigt den Onroomschen 's Graaven hertelykheid, hun egter raadende, op hunne hoede te zyn. De Graaf stelt, terstond na zyn vertrek, orde op eenige zaaken, die niet dan op 't laatst verzorgd dienden. Hy wapent zyn gezin: waarby zig voegden eenige soldaaten, ter sluik in de Stad gekomen, en gehuist by Spaanschgezinde burgers. Met het klokslag van vyven, als de Onroomschen, naar gewoonte, de wagt verlaaten hadden, en dezelve betrokken was door een' Roomschgezind' Hopman; komt een deel gewapend geboefte naar de Markt streeven, en bemagtigt dezelve. Een Roomschgezind Hopman volgt met zyn vendel, en bezet, al roepende, de toegangen naar de markt. Toen verschynt Rennenberg zelf, te paarde, in volle rusting, en met den degen in de vuist, schreeuwende, *staat by, vroome burgers, staat by, nu eerst ben ik 's Konings wettige Stadhouder. Elk behertige nu den dienst zyner Majesteit en zyne eigene behoudenis.* Met een gebiedt hy twee Veldstukjes te laaden, die by 't Raadhuis stonden, doet vier trompetten steeken, en veele trommels roeren, en zendt tien of twaalf paarden door de Stad, om alles met schrik te vervullen. De voornaamste burgers hielden zig stil in huis. Eenige Onroomschen, met Burgemeester Hildebrands, waanende meer gevolgs te zullen hebben, aan 't hoofd, booden tegenstand. Doch de Burgemeester werdt, in den eersten aanval, doorschooten: waardoor de moed den zynen ontzonk, en elk een goed heenkomen zogt. De anderen, de

1580.

markt

GRONIN gebragt, in 't jaar 1580.

markt en ſtraaten wel bezet laatende, ſtreefden door de Stad, ſmeeten de deuren en glazen der Onroomſchen in, namen den Burgemeeſter *Dirk Schaffer*, die gewond was, de Raadsluiden, en meer dan tweehonderd Burgers gevangen. Eenigen ontvlooden 't gevaar: ook de Predikanten, die, daarna, in onbekend gewaad, ter Stad uit raakten. Op den zelfden derden van Lentemaand, werden de Gilden byeen geroepen, voorts nieuwe Gemeentsluiden, nieuwe Raaden, nieuwe Burgemeeſters aangeſteld, de zoen met den Koning bezwooren en afgekondigd (*g*). Daar is nog een Geſchrift voor handen, 's daags te vooren, getekend, waarby Rennenberg de voorwaarden aanneemt, op welken, de Hertog van Terranova hem van 's Konings gunſt verzekerd hadt. Ook bekent hy, hierby, zeſtienduizend ponden van veertig grooten ontvangen te hebben, op rekening van tienduizend Piſtoletten, die hem waren toegezeid. Voorts, blykt van elders, dat hem de beveſtiging in de Stadhouderſchappen, die hy bekleedde, beloofd was. De Prins van Parma tekende, te Maaſtricht, op den vyfden, den Brief, waarby Rennenberg voor eenen getrouwen Dienaar des Konings aangenomen, en zyn voorig gedrag vergeten verklaard werdt (*h*).

Groningen wordt belegerd.

Rennenberg hadt, terſtond, vriendelyke Brieven afgezonden, om de Ommelanden op zyne zyde te lokken. Doch hy vondt hier zo wei-

(*g*) R. Fresinga Memor. *bl.* 206. Bor XIV. *Boek*, *bl.* 186 [168] *enz.*

(*h*) Bor Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 5, 13.

FILIPS III. 1580.

weinig gehoor, dat Kornput, nog voor den avond van den derden van Lentemaand, met eenige vendels, voor Groningen kwam. Barthold Entes voegde zig, des anderendaags, met de overige Friesche vendels, by hem, en men viel terstond aan 't maaken van loopgraaven en 't belegeren der Stad (*i*). Men wil, dat de Prins zulk een goed vertrouwen op Rennenberg hadt, dat hy, in 't eerst, zynen afval niet gelooven kon, en dat hy, des verzekerd geworden zynde, voorgenomen zou hebben, zig, voortaan, nimmer te verlaaten op Roomschgezinden, hoe getrouw zy ook schynen mogten (*k*).

XIX. De Prins stelt orde op de verzekering van Overyssel.

Terstond na Rennenbergs afval, droeg de Prins zorg voor Overyssel en Drente (*l*). Sonoi wierp bezetting in Kampen, begon Koeverden en de Bourtange te sterken; doch moest, op de eene en de andere plaats, 't werk laaten steeken, by gebrek van geld. De Graaf van Hohenlo bedwong de Overysselsche boeren, die, zo sommigen meenden, opgehitst door Rennenberg, eenige duizenden sterk, de wapenen hadden opgevat. Ook verzekerde hy zig van Oldenzeel, dat bezetting geweigerd hadt (*m*).

Opschudding te Deventer en te Zwolle.

't Gedrag van Rennenberg, wiens Landgoed van den ouden Hoorn, door die van Holland, aangeslaagen, en aan Willem van Blois van Treslong, voor zestienduizend guldens, verkogt werdt (*n*), maakte de Onroomschen,

(*i*) R. FRESINGA Memor. *bl.* 207 *enz.*
(*k*) HOOFT XVI. *Boek*, *bl.* 693.
(*l*) Apol. *by* BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 73.
(*m*) BOR XIV. *Boek*, *bl.* 188 [170] *enz.* 194 [178].
(*n*) Resol. Holl. 10, 13, 18 *July* 1581. *bl.* 325, 338, 357.

schen, aan verscheiden' oorden, zeer ongerust. Te Deventer en te Zwolle, raakten de burgers van beiderlei gezindheid in de wapenen tegen elkanderen. Te Utrecht zelf, stooven de Onroomschen, op den zevenden van Lentemaand, in de kerken, die nog door de Roomschen gebruikt werden, smeeten beelden en altaaren aan stukken, en eischten, eindelyk, dat de Wethouders de openbaare oefening van den Roomschen Godsdienst verbooden. Men wees hen, omtrent dit stuk en anderen van gewigt, aan den Prinse (*o*), die, orde op de zaaken van Overyssel gesteld hebbende, van Kampen op Muiden vertrokken was: van waar hy, op den zeventienden van Lentemaand, door de Amsterdammers, te schepe, afgehaald zynde, met pragtigen toestel, in Amsterdam, verwelkomd werdt (*p*). De Staaten van Utrecht vertoonden hem hier het schenden van het jongste Verdrag, door de Onroomschen. De Geestelykheid verzogt hem, om de herstelling van den Roomschen Godsdienst. De Prins kon hun geen ongelyk geeven; doch bezeffende, hoe zeer het gemeen onder de Onroomschen gebeeten was op de Geestelykheid, en veelligt ook zelf, nu meer dan te vooren, vervuld met wantrouwen van de Roomschen, riedt hy partyen, elkanderen te verdraagen, tot op de naaste Dagvaart der algemeene Staaten te Antwerpen, wyzende, wyders, den Roomschen, by voorraad, alleen-

FILIPS II. 1580.

Moeite te Utrecht.

De Prins komt te Amsterdam.

(*o*) Bor XIV. *Boek*, *bl.* 189 [172].
(*p*) Bor XIV. *Boek*, *bl.* 188 [170].

FILIPS II. 1580. leenlyk toe de Kerk van S. Geertruid en die der Predikheeren. Ook beval hy den Burgerhopluiden het naarkomen deezer ordeninge, op dat die van den Hervormden Godsdienst niet over 't breeken hunner beloften mogten konnen beschuldigd worden (*q*). Doch 't liep slegts aan tot den agttienden van Zomermaand, toen 'er, op naame van Stadhouder, Schout en Regeerders, eene keur werdt afgekondigd, verbiedende der Roomsche Geestelykheid het oefenen van haaren Godsdienst en 't openlyk draagen van geestelyk gewaad, tot dat 'er, op 't stuk des geloofs, nader voorzien zou zyn. De Onroomschen, hiermede nog niet vergenoegd, dreeven, dat de Kerkelyke kleinoodjen, die heimelyk ter Stad uit geschikt waren, zo zy zeiden, om den vyand te styven, wederom daar binnen gebragt werden. En zy lieten zig niet stillen, voor dat de Kanonniken van S. Jans hun getoond hadden, dat Meester Willem Veuzels, huns ondanks, eenig zilverwerk naar Emmerik hadt gebragt, welk men hun weigerde te rug te zenden, schoon zy 'er, een en andermaal, op hadden aangehouden (*r*).

De Aartsbisschop van Utrecht sterft. De Aartsbisschop van Utrecht, Fredrik Schenk van Tautenburg, overleedt, kort hierna, op den vyfentwintigsten van Oogstmaand. De Paus heeft, sedert, eenige anderen, in zyne plaats, aangesteld, die door den Koning zyn bevestigd geworden. Doch 's Lands Staaten hebben hun nimmer de vrye be-

(*q*) BOR XIV. *Boek*, *bl.* 190 [173].
(*r*) BOR XV. *Boek*, *bl.* 218, 220 [212, 215].

bediening van hun Ampt, veel min 't genot der Aartsbisschoppelyke inkomsten willen toestaan. Op 's Aartsbisschops begraafenis, hieven eenige aanschouwers den honderden-dertigsten Psalm aan, en volzongen dien, tegen dank der Geestelykheid (s). FILIPS III. 1580.

De Prins, op dat wy tot hem wederkeeren, hadt zig van Utrecht begeven naar den Haage, alwaar, over 't verlaaten van den Koning, over 't aanneemen van Anjou, en over 't opdraagen der hooge Overheid aan den Prinse gehandeld werdt, zaaken, waarvan wy 't verhaal tot betere gelegenheid verschuiven. Op den zevenden van Grasmaand, keerde zyne Doorlugtigheid wederom naar de Dagvaart te Antwerpen. De Prins keert naar Antwerpen.

's Daags voor zyn vertrek, omtrent den avond, gevoelde men, tot twee reizen, door alle de Nederlanden, eene aardbeeving, die de steenen uit eenige kerken en toorens schudde. Men vernamze zelfs, van Keulen af tot Parys toe, ja ook op zee, en tot Jork in Engeland (t): doch zy deedt kleine schade. Aardbeeving.

XX. Op de Dagvaart in den Haage, van welke wy laatst gewaagden, werdt ook voorzien in eene Kerkelyke onlust, te Woerden, welke wy van wat hooger moeten ophaalen. Wy hebben reeds, by eene andere gelegenheid (v), gemeld, dat de Luthersche Godsdienst hier alleen in 't openbaar geoefend werdt. Hertog Erik van Brunswyk, Pandheer van Woerden, hing de Augsburgsche be- Kerktwist te Woerden.

(s) BOR XV. *Boek*, *bl.* 221 [215].
(t) BOR XIV. *Boek*, *bl.* 191 [175].
(v) XXV. *Boek*, *bl.* 39.

Filips III. 1580. belydenis aan (w), en sedert dat hy 't bewind deezer Stede gehad hadt (x), schynen zig veele Lutherschen, derwaards, vervoegd te hebben. Ook waren de Regenten, welken hy aanstelde, deezer belydenisse toegedaan. Maar nadat de Staaten noodig geoordeeld hadden, zig van Woerden te verzekeren, kwam hierin verandering. De Prins verstelde 'er de Regeering, en bragt 'er eenige Hervormden in. Een der Predikanten, *Jan Zaliger* genoemd, hadt zig, te meermaalen, van den Predikstoel, vinnig laaten hooren tegen de Kalvinischen, dezelven uitmaakende voor eedbreekers en oproerigen, die der Wethouderschap de wet zogten te stellen. De Roomsch- en Doopsgezinden plagt hy verleiders en zielmoorders te noemen. Al dit was door de vingeren gezien; doch in Bloeimaand des jaars 1579, tastte hy den Prinse aan, dryvende, dat deeze de Wet, tegen de voorregten der Stad, veranderd, en eenige valsche Christenen daarin getrokken hadt. In Oogstmaand, bragt hy 't stuk van het verlaaten des Konings op den predikstoel, leerende, dat daartoe veel behoorde, en dat men God bidden moest, om wysheid voor de Staaten. Van zulk prediken kreeg men ras kennis in den Haage. De Staaten zonden gemagtigden naar Woerden, die, den Predikant gehoord hebbende, hem bevalen, zig van 't leeren, zo wel heimelyk als openlyk, te onthouden. Zyn medeleeraar, *Henrik*

(w) Reyd I. *Boek*, *bl.* 8.
(x) *Zie* VI. *Deel*, *bl.* 16.

rik Vredeland, zegt toen ook zynen dienst op. Men vat hem by 't woord, en verbiedt hem en Zaliger het leeren in de Kerke. Straks daarop, wordt *Nikolaas Simonszoon*, Predikant te Jaapswoude, die voor Luthersch ging, doch met de Rynlandsche Kerken gemeenschap hieldt, ontbooden naar Woerden, om, voor eenen tyd, in de Kerke aldaar, te prediken. Hy doet het met genoegen van veelen. Maar Vredeland predikt 'er tegen aan, in eene schuur. De twist wakkert, en Zaliger wordt de Stad verbooden. Hy plaatst zig in de Voorstad, houdt daar talryke byeenkomsten, niet zonder vermoeden te geeven, dat hy 'er ook predikte. De Staaten vernieuwen 't gedaan verbod; waarop zig eenigen zyner aanhangeren naar den Haage begeeven, om hem te verschoonen by de Staaten, die hun antwoorden „ dat zy Zaliger, om „ zyne oproerige en lasterlyke taal, het pre„ diken in Holland niet toelaaten konnen: „ zonder dat zy egter voorhebben, iemant, „ te Woerden, te hinderen in zynen Gods„ dienst, dien zy erkennen niet tot hunne „ * roepinge te behooren (y)." Niet te vrede met dit bescheid, vervoegde men zig tot den Prinse, die de zaak wederom aan de Staaten verzondt, waarop deezen, ter jongster Dagvaart, op den vierden van Grasmaand, by goeddunken zyner Doorlugtigheid, verklaarden „ dat beide aan Vredeland en Za„ liger de Stad ontzeid zou blyven; en dat „ de Hervormde Leer voortaan in de Kerke

FILIPS II. 1580.

* *vocatie.*

(y) Resol. Holl. 21 *Nov.* 1579. *bl.* 284.

FILIPS III. 1580. „ ke gepredikt zou worden, de Augsburgsche alleen ter plaatse daar zulks laatstelyk geschied was, zonder dat de eene of de andere gezindheid zou mogen lasteren (z)." Evenwel bleef het 'er, dit gantsche jaar, nog ongerust (a). In Zomermaand, moesten de Staaten de Ingezetenen van Woerden wederom ernstelyk doen vermaanen tot gehoorzaamheid aan de Overheid. Ook geboden zy, dat 'er geene Predikanten zouden beroepen worden dan die goed getuigenis hadden tot genoegen van de Staaten (b). Desonaangezien, vind ik, dat de Predikant *Mattheus Rudze*, om lasterlyke woorden tegen de Staaten, wat laater, in den Haage gedagvaard is (c). Wy zullen hierna zien, wat 'er van hem geworden zy. Den Predikant Nikolaas Simonszoon overleeden zynde, beslooten de Staaten, zorg te draagen, dat 'er een ander Hervormd Leeraar in zyne stede beroepen werdt (d).

XXI. Onlust tusschen de Wethouders en Predikanten te Leiden.

Te Leiden was, omtrent deezen tyd, ook geschil ontstaan, tusschen de Wethouderschap en de Predikanten der Hervormden. Al in 't jaar 1578, hadt de Predikant *Pieter Pieterszoon* van zynen Medeleeraar, *Kasper Koolhaas*, gezeid, dat met deezen niet te dienen was, alzo hy zogt uit te steeken in Gods Gemeente, en weigerde zig het oordeel der broederen te onderwerpen. Koolhaas, daaren-

(z) Resol. Holl. 4 *April* 1580. *bl.* 53.
(a) BOR XIV. *Boek*, *bl.* 170 [145] *enz.*
(b) Resol. Holl. 13 *Juny* 1580. *bl.* 106.
(c) Resol. Holl. 13 *Sept.* 1580. *bl.* 197.
(d) Resol. Holl. 22 *Novemb.* 1580. *bl.* 250.

entegen, gaf voor, dat Pieter Pieterszoon meer met het uiterlyk kerkgebaar ophadt dan hy, die sterker gezet was op de inwendige zuiverheid der zeden. Voorts, verschildenze over 't kiezen van Ouderlingen en Diakenen, die Koolhaas der Wethouderschap wilde voorgesteld hebben, waartoe Pieter Pieterszoon niet verstaan kon. De Wethouderschap was 't eens met Koolhaas, vooral in 't laatste punt, welk haar gezag betrof, en magtigde twee Leden uit de Vroedschap, om voor te zitten, in den Kerkenraad. Hierop, ontstondt de vraag, hoe ver 't gezag der Overheid zig over Kerkelyke zaaken uitstrekte. De Predikstoelen daverden van 't gene, op dit stuk, ter wederzyde, werdt voortgebragt. De Staaten van Holland staken zig in den twist, en keurden 't gedrag der Leidsche Wethouderen af. Zelfs vermaande de Prins hun schriftelyk, dat zy zig van nieuwigheden behoorden te onthouden. Pieter Pieterszoon las den Brief, waarby deeze vermaaning geschiedde, der Gemeente voor van den Predikstoel, en voegde 'er by, *dat het volk der Wethouderschap moest gehoorzaamen, als deeze den Prinse gehoorzaamde.* Doch men nam hem dit zeggen zo euvel af, dat hy, slegts tot wederopzeggens toe beroepen zynde, terstond van zynen dienst ontzet werdt. De Staaten trokken zig dit aan: verzoekende die van Leiden den Predikant in dienst te willen houden, of hun, de redenen, die zy tegen hem hadden, te willen komen verklaaren (*e*).

FILIPS III. 1580.

Voorts,

(*e*) Resol. Holl. 7, 9 *May* 1579. *bl.* 90, 95.

FILIPS III. 1580.

Voorts, deeden zy de Predikanten van Leiden, Rynland en Delfland hunne gedagten uiten, over 't gezag der Overheid in 't Kerkelyke, waarin de Wethouders van Leiden weinig genoegen namen. De Staaten, den twist ziende aanwakkeren, rieden hun, Koolhaas, zo wel als Pieter Pieterszoon, te ontslaan (*f*). Doch die van Leiden hierin niet hebbende konnen bewilligen, schreeven de Staaten, ter aanmaaning van zyne Doorlugtigheid, zelven aan Koolhaas, dat hy zig van 't prediken zou hebben te onthouden. Hy voer egter voort, steunende op de bescherming der Wethouderen, die hem de hand boven 't hoofd hielden (*g*). Eerlang zag men eene Verdediging der Leidsche Magistraat in 't licht komen, die de heerschzugtige Kerkelyken scherp stak (*h*). Tot het opstellen deezer verdediging, hadt men zig bediend van de penne van Dirk Volkertszoon Koornhert, Notaris te Haarlem, die, om zyn schryven tegen de Hervormde Kerke, of tegen eenige Leeraars derzelve, reeds by de Staaten in 't oog liep (*i*). Koolhaas schreef ook twee Verdedigingen. De Wethouderschap, eindelyk, sterk aangemaand wordende door den Prinse, hadt beslooten, hem ook te schorsen in zynen dienst. Doch de twist was hiermede niet bygelegd. Men verbleef dien, na veel kibbelens, aan goede mannen, die, op den negenentwintigsten van

(*f*) Resol. Holl. 23 *May* 1579. *bl.* 113.
(*g*) Resol. Holl. 19 *Juny*, 3 *July* 1579. *bl.* 134, 148.
(*h*) *Zie* dezelve *by* BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 115.
(*i*) Resol. Holl. 29 *Aug.* 1579. *bl.* 203.

van Wynmaand deezes jaars 1580, uitſpraken „ dat beide Koolhaas en Pieter Pieterszoon ſchuldbekentenis zouden doen voor „ de Gemeente; waarna zy beide den dienſt „ wederom zouden bekleeden. Koolhaas zou „ de Kerkelyke ſamenkomſten laaten oordeelen, over zyne ſchriften. De Wethouders zouden Ouderlingen en Diakenen kiezen uit eene benoeming des Kerkeraads: „ ook twee uit de hunnen, zynde Ledemaaten „ der Kerke, mogen afzenden in den Kerkenraad, die egter aldaar geene ſtem zouden „ hebben, en geheim houden, 't gene 'er „ verhandeld werdt:" waarna de ruſt in de Leidſche Gemeente zig voor eene poos herſtelde (*k*). Filips II. 1580.

XXII. Vervolg van 't Beleg van Groningen.

Voor Groningen, dat, door Barthold Entes, belegerd werdt, vielen dagelyks ſchutgevaarten voor tuſſchen zyne vendels en de Stedelingen. Doch deezen bragten weinig toe, tot het bemagtigen der Stede. Entes dagt haar, door uithongering, te dwingen. De Staaten der Ommelanden taſtten de Kerkelyke kleinoodjen aan, om zyn volk van geld te voorzien: ook ligtten zy de overtollige klokken uit de Dorptoorens, en gooten 'er geſchut van. Voorts, werdt Entes Leger verſterkt met ettelyke vendels (*l*), onder de Graaven Filips van Hohenlo en *Willem Lodewyk van Naſſau*, Zoon van Graave Jan, zo dat 'er, in alles, vierenvyftig vendels knegten en twaalfhonderd paarden voor de Stad waren.

(*k*) Bor XIV. *Boek*, *bl.* 169 [143] *enz.*
(*l*) R. Fresinga Memor. *bl.* 217.

Filips III. 1580. — Barthold Entes sneuvelt.

waren. Op den zevenentwintigsten van Bloeimaand, werdt Entes, in eenen aanval op de Voorstad, op *Schuitendiep*, met een' kogel uit een Vogelroer, door 't hoofd geschooten, dat hy 't bestierf (*m*). *Escheda* kreeg toen 't bevel over 't beleg, welk Hohenlo van de hand geweezen hadt. De Groningers, lang gevleid met de hoope van ontzet, vernamen, eindelyk, dat Maarten Schenk, met veertien vendels, over welken de Heer van Billy Kolonel was, op komenden wege ware. De Gemagtigden der nader Vereeniging, hiervan, insgelyks, verwittigd, gaven Hohenlo last, om Schenk tegen te trekken. Dit deedt hy, op den zestienden van Zomermaand: doch verneemende, dat Schenk naar Zwol getrokken was, sloeg hy ook derwaards op weg (*n*).

Oproer te Zwolle.

Te Zwol, hadt men, onlangs, Staatsche bezetting geweigerd, waanende de Wethouderschap genoeg verzekerd te zyn, met het uitzetten van eenige verdagte Persoonen. Doch de afgezette Regenten en sommige anderen hadden om Schenk gezonden, vooraf, van eenige Roomschgezinde boeren bygestaan, de wapenen opgevat hebbende. De Staatschgezinden waren ook op de been gekomen, en hadden de markt beschanst. Zy kreegen, daarna, eenige versterking van volk, deeden de Spaanschgezinden zwigten en vlieden, en namen toen een Hollandsch vendel in. Schenk was op weg naar Zwolle, doch, verneemende, dat de Staatschgezinden al-

(*m*) R. Fresinga Memor. *bl.* 219.
(*n*) Bor XV. *Boek*, *bl.* 213 [204] *enz.*

aldaar de overhand hadden, hieldt hy stil by Hardenberg, vier mylen van de Stad. Hier treft hem Hohenlo, van Zwolle te rug keerende, aan, op den zeventienden van Zomermaand, regt op den middag. Men raakte terstond handgemeen. De Staatschen, vermoeid van den togt over de dorre heide, op welke eenigen, zelfs voornaame luiden, van dorst verstikt waren, en hebbende de zon regt in 't aangezigt, werden, ligtelyk, van Schenks volk, welk uitgerust hadt, geslaagen en op de vlugt gejaagd. Al 't Staatsch geschut bleef hier in den loop (o). De vlugtelingen spreidden den schrik voor Schenk tot in Koeverden, welk van de Staatschen verlaaten, en, des anderendaags, door Schenk, ingenomen werdt. Toen durfden 't ook de belegeraars voor Groningen niet langer houden, maar braken, des nagts na den agttienden van Zomermaand, op van voor de Stad, zig, hier en daar, naar eigen keure, in bezetting werpende (p). De Ommelanden liepen, ondertusschen, ledig van Staatschgezinden, wier huizen en goederen, deerlyk, vernield en geroofd werden van de vyandlyke knegten (q). Schenk, eene plegtige intreede binnen Groningen gedaan hebbende, begaf zig, op den twintigsten, nevens Rennenberg naar Delfzyl, en sloeg 'er 't beleg voor. Terwyl het voortgezet werdt, rukten zy voor den *Opslag*, eene schans in deezen oord, bezet met eenige vendels, die voor Groningen ge-

Philips II. 1580.

Neêrlaag van Hohenlo, by Hardenberg.

Schenk neemt Koeverden in.

't Beleg van Groningen wordt opgebroken.

Delfzyl verloopen.

(o) R. Fresinga Memor. *bl.* 238 *enz.*
(p) R. Fresinga Memor. *bl.* 247.
(q) Bor XV *Boek*, *bl.* 214 [206] *enz.*

FILIPS III. 1580. gelegen hadden. Zy ging haast over by verdrag; doch werdt, nevens de schans te Monnikerzyl, wat laater, herwonnen door Hohenlo, die Rennenberg, te vooren, verhinderd hadt, zig meester te maaken van Dokkum.

Meppelt gewonnen. De Drost van Koeverden ook, die Meppelt ingenomen en gesterkt hadt, werdt 'er, ten deezen tyde, wederom uit gejaagd, door de Staatsche bezettelingen van Steenwyk en Zwartsluis. Maar Delfzyl, welk Hohenlo, te vergeefs, hadt zoeken te ontzetten, ging over, by verdrag, in Hooimaand (r). De Staatschen kreegen, geduurende 't beleg van Delfzyl, eenen Brief in handen, door Rennenberg, aan Parma geschreeven, ontdekkende zynen toeleg, om Spaansche bezetting in Groningen te brengen, en eenige by hem verdagte Persoonen streng te handelen. Men zondt 'er afschriften van in de Stad, om den Ingezetenen te doen zien, wat zy van hunnen Stadhouder te wagten hadden (s). Doch 't hielp weinig. De Spaanschgezinden hadden 'er de overhand, en daar verliepen nog ettelyke jaaren, eer de Stad, wederom, tot de Staatsche zyde overging.

Hohenlo herwint Koeverden. Hohenlo, midlerwyl, merkelyke versterking van volk, zo Engelschen als Waalen, bekomen hebbende, sloeg, in 't begin van Oogstmaand, naar Groningen op weg, en dreef de Rennenbergschen, die te Nyenoord gelegen hadden, tot onder 't geschut der Stad. Hy

(r) BOR XV. *Boek*, *bl.* 215 [208] *enz.*
(s) BOR XV. *Boek*, *bl.* 218 [211].

Hy legerde zig te Haren, en daarna te Zuid- en Noord-Laren (*t*). De Groningers vreesden reeds voor eene tweede belegering, toen hy, op den twaalfden, opbrak en voor Koeverden rukte, dat, twee dagen daarna, aan hem opgegeven werdt. Graaf Willem van Nassau werdt, in dit kort beleg, in zyn been geschooten. Hy genas langzaam van de wonde, en ging 'er altoos kreupel na. De Graaf van Rennenberg veroverde, daarentegen, de schans te Aduwarderzyl, bezet met eenige vendels van Hohenlo, die zig, van hier, begaven by hunne spitsbroeders in den Opslag, welke schans, op den eersten van Herfstmaand, insgelyks, den Rennenbergschen in handen viel (*u*).

FILIPS III. 1580.

Graaf Willem van Nassau wordt gekwetst.

De Graaf van Hohenlo, rekening hebbende gemaakt, dat deeze schans Rennenberg langer werk gegeven zou hebben, hadt zyn meeste voetvolk, hier en daar, in bezetting gelegd: een deel gezonden naar Lingen, daar de Drost *Mulart* neigde naar Spanje. Zelf toog hy naar Wedde, daar hy eenig volk liet, om 't Slot te beschieten: met het overschot, den weg neemende naar Slogteren, van meening, om Delfzyl te herwinnen. Maar Rennenberg, ziende Hohenlo zyn volk dus smaldeelen, slegt de schans aan den Opslag, slaat op weg, met al zyne magt, en past, voor hem, te Slogteren te zyn. Hier vondt hy egter een deel der Hohenloschen, die, al vegtende, de wyk namen tot Heiliger-

XXIII. Slag op de Bourtange.

(*t*) R. FRESINGA *Memor. bl.* 265.
(*u*) BOR XV. *Boek, bl.* 221 [215].

FILIPS III. 1580.

gerlee en Winſchooten toe, daar Hohenlo lag met de Duitſche Paarden (v). Doch Rennenberg drong hier zo ſterk op hem in, dat hy genoodzaakt werdt, tot voorby Wedde, op de Bourtanger heide, te rug te trekken. Toen ſtorten Rennenbergs Speerruiters op de agterhoede der Staatſchen, brengenze in wanorde, en doen 'er omtrent duizend ſneuvelen. Al 't heir raakt op de vlugt. Zelfs de belegeraars van Lingen en Wedde. 't Geſchut, geplant voor de laatſtgenoemde Plaatſe, werdt buit gemaakt (w). De ramp der Staaten zou egter grooter geweeſt zyn, zo die van Holland geene goede ſommen overgemaakt hadden, om de verſtrooide Regementen wederom te verzamelen, en bezetting te leggen in Staveren, Hinloopen en andere Plaatſen in deezen oord. Ook gelukte het den bezettelingen van Dokkum en Kollum, eenig nieuw geworven volk van den Droſt van Koeverden en den Schout van Hardenberg, in 't Klooſter te Groot-Aduward, te overvallen, en 'er omtrent driehonderd te dooden of te vangen (x).

Rennenberg neemt Koeverden en Oldenzeel in.

Maar Rennenberg, 't veld nu ruim hebbende, rukte voor Koeverden, en hadt pas eenen aanvang van 't beleg gemaakt, wanneer de Plaats, die niet te houden was, by verdrag, aan hem overging, op den twintigſten van Herfſtmaand (y). Daarna, begaf hy

(v) R. FRESINGA Memor. *bl.* 276.
(w) BOR XV. *Boek*, *bl.* 221 [215].
(x) R. FRESINGA Memor. *bl.* 277. BOR XV. *Boek*, *bl.* 222 [217].
(y) R. FRESINGA Memor. *bl.* 278.

hy zig naar Oldenzeel, daar weinig volks in lag, en daar de burgery oneens was met de bezetting. Fel deedt hy deeze Stad bestormen, en verloor 'er driehonderd man voor. Toen, waanende dat de Stad meer manschap hadt ingekreegen, dan men hem te vooren berigt hadt, besloot hy af te trekken: en was 'er nu bezig mede, als de burgers hem te rug riepen, en de Stad overleverden, tegen dank der bezettelingen, die, met al 't hunne, uittrekkende, belooven moesten, den Staaten, in geene drie maanden, te zullen dienen (z). Van Oldenzeel, trok Rennenberg naar Zwolle. Doch zig te zwak vindende tot het beleg deezer Stad, begaf hy zig, van daar, met versterking van volk, voor Deutichem, dat, in den zomer des voorleeden jaars, door de Staatsche bezettelingen van Deventer en Zutfen, ingenomen was (a). Doch hy vondt hier zo veel tegenstands, en leedt zo merkelyke schade van de Doesburgsche bezettelingen, dat hy, ten vyfden dage, 't beleg opbrak (b): en, Grol bezet hebbende, welk de Staatschen onbewaard gelaaten hadden, zondt hy de Knegten, over 't moer van Ommen, en de Paarden, door Koeverden, naar Steenwyk, voor welke Stad, de voortogt zyns Legers, op den agttienden van Wynmaand, aankwam. 's Daags te vooren, ja dien zelfden morgen, hadden die van de nader Vereeniging nog, met veele moeite, mids het tegenstribbelen der Ingezetenen, bezetting

Filips II. 1580.

(z) R. Fresinga Memor. bl. 279.
(a) R. Fresinga Memor. bl. 159.
(b) R. Fresinga Memor. bl. 284.

Filips II. 1580. ting weeten te krygen in de Stad (c), die toen een ftreng beleg van vier maanden doorftondt, waarvan ons de uitkomft hierna te verhaalen ftaat.

XXIV. Margareet, Hertogin van Parma, komt herwaards, als Landvoogdesse.

De Koning van Spanje, den Walfchen Gewesten beloofd hebbende, dat hy hun eenen Landvoogd van zynen bloede ftellen zou, hadt, al in den zomer deezes jaars, de Hertogin Margareet, Moeder des Prinfen van Parma, uit Italie, ontbooden en herwaards gezonden, om de zaaken van Regeeringe waar te neemen, en haaren Zoon 't bewind des Oorlogs in handen te laaten. Zy was, voordeezen, met eere gefcheiden van de Landvoogdye, en Filips dagt, dat zy de herten der Nederlanderen, door haar zagt beleid, herwinnen zou. Op 't einde van Oogftmaand, kwam zy te Namen aan (d). Haar Zoon kwam haar hier bezoeken: en toonde haaft, dat haare komft hem niet aangenaam was. Hy fcheen zig met het opperbewind over den kryg niet te konnen vergenoegen. Ook begreep Margareet ligtelyk, dat het haar kwalyk voegen zou, te twiften over 't gezag met haaren eenigen Zoon, terwyl hy de magt in handen hadt. Zy fchreef dan, in Herfftmaand, aan den Koning „ dat zy, hier „ gekomen, de Nederlandfche beroerten „ veel gevaarlyker inzag, dan menze haar „ in Italie hadt afgemaald, en niet te ftillen, „ dan door de wapenen: waarin dus de mees„ te klem des bewinds gelegen zou zyn. Dat „ zy

Ongenoegen van den Prins van Parma hierover.

(c) Bor XV. Boek, bl. 223 [218] enz.
(d) Meteren X. Boek, f. 171 verf.

„zy haaren Zoon ongelyk veel bekwaamer „hieldt dan zig zelve, om het te voeren, „en den Koning hierom badt, haar van den „opgelegden last te willen ontheffen, en „hem dien bevolen te laaten" Farneze schreef ook aan den Kardinaal Granvelle; wien hy 't weet, dat de Hertogin herwaards was gekomen „dat deeze verdeeling des „bewinds aan veele ongemakken onderhe„vig was." De Koning bleef egter onverzettelyk. Margareet onderwierp zig; doch niet Alexander: die zelfs verzogt, dat men hem van 't bewind des Krygs ontslaan wilde: waartoe Filips niet kon verstaan. 't Gerugt van zyn vertrek hadt zig, ondertusschen, verspreid, en eenig ongenoegen veroorzaakt onder de Spaanschgezinden, welk, by brieven aan den Koning, ten breedsten uitgemeeten, door de Hertoginne, hem, eindelyk, deedt veranderen van gedagten. Hy bevestigde Farneze dan in de Landvoogdye, by brieven van den negenentwintigsten van Wintermaand des jaars 1581, begeerende egter, te gelyk, dat Margareet, onder eenen anderen naam, in de Nederlanden blyven zou. Ook hieldt zy zig te Namen op, tot in Herfstmaand des jaars 1583, wanneer zy, met 's Konings verlof naar Italie te rug keerde (*e*).

Filips II. 1580.

De Hertogin keert, na drie jaaren, wederom naar Italie.

De Prins van Parma hieldt zyn verblyf, in deezen jaare 1580, gemeenlyk, te Maastricht, alwaar, in Lentemaand, uit 's Konings naam, getekend, en in Zomermaand, af-

XXV. Ban tegen den Prinse van Oranje, op

(*e*) Strada *Dec.* II. *Libr.* III. *p.* 155 & *seqq.*

FILIP III. 1580. — 's Konings naam, afgekondigd.

afgekondigd werdt, een scherpe Ban tegen den Prinse van Oranje, dien de Spanjaards toch, sedert lang, voor het hoofd hunner vyanden in de Nederlanden hielden, en in wiens dood zy een einde van den oorlog dagten te vinden. „ Filips dan, eerst hebbende opgehaald, hoe veele eeren, gunsten „ en weldaaden Keizer Karel, zyn Vader, „ en hy aan Willem van Nassau, eenen „ vreemdeling in de Nederlanden, en hunnen Leenman en onderzaat, beweezen „ hadden; doet hem de vinnigste verwytingen van ondankbaarheid, meineedigheid, „ schynheiligheid en andere snoode ondeugden. Hy beschryft hem, als den eenigen „ aansteeker en opstooker van 't vuur der „ Nederlandsche beroerten, als een' beoorlooger van zynen Heere, een' omstooter „ aller Vredehandelingen, een' verbreeker „ van voorregten en bezwooren' Verbindtenissen, een' lasteraar, invoerer van ketteryen, verzaaker des Heiligen algemeenen Geloofs, eerloozen Egtschender, die, „ by 't leeven zyner Gemaalinne, eene gewyde Abtdis ter vrouwe genomen hadt, „ pest van 't Christendom en vyand des menschelyken geslagts; die zyne veiligheid, „ gelyk Kaïn en Judas, alleenlyk vondt, in „ een eeuwig mistrouwen, 't regt kenmerk „ van een doorknaagd geweeten. Over al het „ welke, de Koning hem, als eenen schelm „ en verraader, met alle zyne nog onaangeslaagen' goederen, in den Ban doet, en „ ten roof geeft: verbiedende elk, hem eenige hulp toe te brengen, of zelfs aan-

spraak

„ spraak te verleenen, en elk, daarentegen, — Nieuwst. 1580.
„ beveelende, hem af te snyden en te ver-
„ laaten, binnen den tyd van eene maand,
„ op verbeurte van adel, eere, goed en lee-
„ ven, ten behoeve van zulken, die 'er, bin-
„ nen of buiten de Landen, meester van
„ konden worden. Eindelyk, by aldien men
„ iemant, 't zy onderzaat of vreemdeling,
„ vonde van zulk eenen edelen aart, en zo
„ genegen tot 's Konings dienst en ter ge-
„ meener welvaart, dat hy middel wist, om
„ den Prins, leevende of dood, over te le-
„ veren, of hem zelf om 't leeven te bren-
„ gen, belooft hy, op zyn Koningklyk
„ woord, zulk eenen of zyne erfgenaamen,
„ terstond na 't volbrengen des werks, te
„ zullen beloonen met vyfentwintigduizend
„ gouden Kroonen, in Landeryen of in gel-
„ de, ter keuze van den uitvoerer, die, daar-
„ enboven, van nu af, van alle misdaad,
„ welke hy mogt begaan hebben, hoe groot
„ ook, zuiver verklaard, en, was hy 't niet,
„ edel gemaakt wordt, met allen, die hem
„ de hand zullen bieden, welken, daaren-
„ boven, begunstigd en bevorderd zullen
„ worden, naar den staat hunner Persoonen,
„ en 't belang hunner diensten (*f*)."

De Prins hadt, lang voor het uitkomen van deezen Ban, kennis van denzelven gehadt, en 'er den Staaten van Holland en Zeeland van verwittigd. Hy zondt 'er hun, daarna, Afschriften van, en zou gaarne gezien hebben, dat zy dien, op hunnen naam, had- — De Prins geeft den Staaten van Holland en Zeeland kennis van den Ban.

(*f*) Bor XV. *Boek*, *bl.* 209 [198].

Filips III. 1580. hadden beantwoord. Te gelyk, verzogt hy, dat zyne Lyfwagt versterkt en rigtig betaald mogt worden. De Staaten, met reden bedugt voor den invloed, dien de beloften, by den Ban gedaan, op eenige kwalykgezinden hebben mogt, ten nadeele van den Prinse, besllooten, gereedelyk, tot het laatste, vermeerderende 's Prinsen Lyfwagt, met honderdenvyftig paarden, mids de kosten ten laste der nader Vereeniging kwamen (g). Doch de Ban, als, in veele opzigten, den Prins in 't byzonder betreffende, moest, oordeeldenze, door zyne Doorlugtigheid zelve, worden beantwoord: konnende men, desonaangezien, de punten, die den Staat in 't gemeen roerden, stuk voor stuk, staatswyze, doen wederleggen (h). De Prins deedt dan, door zynen Franschen Hofprediker, *Pieter de Villers*, arbeiden aan eene verdediging, die, nog voor 't einde deezes jaars, met bewilliging der Staaten, in Holland, ter drukperse werdt overgegeven, en in 't volgende jaar in 't licht kwam. Wy hebben, in 't voorig gedeelte deezer Historie, reeds van de voornaamste punten deezer Verdediging gebruik gemaakt: waarom wy het noodeloos agten, den inhoud derzelve, omstandiglyk, te herhaalen. 't Merg kwam hierop uit: „ De „ Prins behieldt hooge agting voor Keizer „ Karel; doch de weldaaden, van deezen „ Vorst ontvangen, mogten niet opweegen „ de diensten, door zyne voorouders, en door

Zy besluiten tot vermeerdering zyner Lyfwagt.

Hy geeft eene Verdediging uit, tegen den Ban.

Voornaamste Inhoud dier Verdediging.

(g) Resol. Holl. 13, 21 *Dec.* 1580. *bl.* 267, 275.
(h) Leeven van Willem den I. III. *Deel*, *bl.* 414.

„ door hem, den Huize van Oostenryk be- FILIPS III. 1580.
„ weezen; en de zwaare kosten, met open
„ hof te houden, en in verscheiden' gezant-
„ schappen, ter eere des Keizers, gemaakt.
„ Aan Filips was hy niets verschuldigd:
„ want bewind, eer en titels, waaraan slegts
„ geweldige kosten vast, en welker voorreg-
„ ten, in hem, zo wel als in Egmond, Hoor-
„ ne en anderen, zo jammerlyk geschonden
„ waren, liet hy zig voor geene weldaaden
„ aanrekenen. Nogtans durfde Filips hem
„ nu voor schelm en verraader schelden; die,
„ zeker! in 't hoofd zelf van deezen Ban,
„ met zulke weidsche titels niet pronken
„ zou, waren die van Nassau en Oranje niet
„ eerlyk en kloek ten oorloge geweest, eer
„ hy ter weereld kwam. En nooit zou, hoop-
„ te hy, blyken, dat hy zynen geslagte on-
„ eer hadt aangedaan. Men lasterde zyn eer-
„ lyk en wettig Huwelyk: en wie deedt dit?
„ Filips, die met zyne eigen' Zusters Dogter,
„ een bloedschendig Huwelyk hadt aange-
„ gaan: Filips, die zyne Gemaalin Izabelle
„ vermoord hadt, om tot een ander Huwe-
„ lyk te geraaken, en zynen eigen Zoon,
„ om dat hy meêwaarig geweest was met de
„ Nederlanden: Filips, eindelyk, die, in
„ overspel met Donna Eufrasia geleefd heb-
„ bende, haar naderhand den Prinse van As-
„ koli tot Gemaalinne hadt opgedrongen.
„ Wyders, was 's Prinsen egtscheiding met
„ de Dogter van Saxen geschied, met be-
„ williging haarer maagen. Zyne tegenwoor-
„ dige Gemaalin hadt nooit belofte van 't
„ Kloosterleeven gedaan, of dieze gedaan
mogt

Filips III. 1580. „ mogt hebben verbondt haar niet, als zyn„ de geschied in haare kindschheid. Men „ noemde hem, wyders, eenen vreemdeling. „ Verstondt men, daarby, dat hy buiten de „ Nederlanden gebooren was; de Koning „ was 'er dan ook een. Hy was in Duitsch„ land, naauw vereenigd met de Nederlan„ den, ter weereld gekomen, en zyn huis „ hadt, van oude tyden af, aanzienlyke goe„ deren, in Brabant, Luxemburg, Vlaande„ ren en Holland, bezeten: zelfs waren zyne „ voorouders Graaven van Gelder geweest, „ toen die des Konings slegts Graaven van „ Habsburg waren, en in Zwitserland woon„ den. Ook werden, in Nederland, alle be„ zitters van Graafschappen en Heerlykhe„ den, de zyde deezer Landen houdende, „ voor inboorlingen gerekend: De oorsprong „ der Beroerten moest niet by hem gezogt „ worden; maar by den Spaanschen Raad: „ wiens wreedheid hem, die 't gezuiverd „ Geloof, in zyne kindschheid, hadt inge„ zoogen, tot medelyden met de Onroom„ schen, bewoogen hadt. En zo zyne mede„ broeders van de Vliesorde en de Raaden „ van Staate 't stuk met hem eens geweest „ waren, lyf en goed zou hy opgezet heb„ ben, om Alva op den drempel des Lands „ te stuiten. Al te vooren, hadt hy ook te „ wege gebragt, dat de Staaten, op 't ver„ trek der Spanjaarden, aanstonden: en 't „ Verzoekschrift der Edelen was, niet te„ gen zyn goedvinden, ingeleverd. Hierin „ stelde hy zyne eer, om dat hy 't vorderlyk „ hadt gehouden tot 's Lands welvaart. Aan

den

„ den naam van Ketter, dien men hem en Filips II.
„ zynen Broeder gaf, kreunde hy zig zo min, 1580.
„ als Christus aan dien van Samaritaan. Tot
„ het openlyk prediken hadt hy nimmer ge-
„ raaden, ook nooit in 't berooven van Ker-
„ ken bewilligd. Nogtans hadt men hem,
„ na zyn vertrek naar Duitschland, in zynen
„ Zoon, in zyne goederen, in zyne eere,
„ wreedelyk vervolgd, hem, hierdoor, ont-
„ slaagen van alle eeden en verbindtenissen,
„ en genoodzaakt, tot het opvatten der wa-
„ penen; die hy, zeide men, tegen zynen
„ Heer gedraagen hadt; maar, met gelyk
„ of minder regt, hadden 's Konings voor-
„ zaaten Kastilie en Leon verworven. Ook
„ was hy, zelf een voornaam Lid der Staa-
„ ten van Brabant, door de Landzaaten,
„ aangezogt, om hen te beschermen. Den
„ Roomschen Godsdienst zouden de Staaten
„ van Holland en Zeeland, in 't eerst, ge-
„ doogd hebben; doch, gewaarschuwd tegen
„ de verraaderyen eeniger geestelyken en
„ anderen, hadden zy dien moeten doen
„ staaken. Van vervolging om den Gods-
„ dienst hadt de Prins zig altoos afkeerig
„ getoond, weshalve hem 't mishandelen
„ en ombrengen der Geestelyken, ten on-
„ regte, te last gelegd werdt. Over 't wettig
„ of onwettig aanvaarden der wapenen, wil-
„ de hy gaarne het oordeel der algemeene
„ Staaten afwagten. De Gendsche Bevredi-
„ ging hadt niet hy; maar Don Jan, en de
„ Koning zelf geschonden. De looze vrede-
„ handeling van den Heer van Selles was,
„ niet door hem, maar door de algemeene

Staa-

FILIPS III. 1580.

„ Staaten, wyslyk ontdekt. De Keulſche was „ gerigt, om de Landen te bederven. Voorts, „ lei men hem geveinsdheid te laſt. Maar „ 't was immers geene geveinsdheid, dat hy „ hun, toen zy nog vrienden waren, gewaarſchuwd hadt tegen de rampen, die „ hun nu overkwamen. 't Was ook geene „ geveinsdheid, dat hy hun nu, met openbaaren oorlog, te keer ging. Wat zy dan „ meer voor geveinsdheid in hem beſpeurden, wiſt hy niet. En genomen, dat hy „ in mistrouwen zyne veiligheid ſtelde; „ moeſt men hem hierom met Kaïn en Judas „ vergelyken? Wat anders was 't niet op „ God, wat anders niet op looze en booze „ menſchen te vertrouwen, die, hoe zy beſtonden, in Grenada, aan de mooren, en „ hier, aan Egmond en Hoorne, beweezen „ hadden: en zelfs in deezen *Ban* deeden „ zien, hoe hun 't geweeten verhard ware, „ gelyk dat van Judas, hoe zy vertwyfeld „ waren, gelyk Kaïn, en van God verworpen, gelyk Saul. Dat men voorts tegen „ hem inbragt, dat hy zig, door geene aanbiedingen van byzondere voordeelen, hadt „ willen laaten beweegen, om tot Bevrediging te beſluiten, ſtrekte tot zynen roem, „ niet tot zyne ſchande: behalve, dat hem „ ook zulke breede aanbiedingen, als men „ voorgaf, nimmer gedaan waren. 't Slot „ van den Ban, waarby men hem water en „ vuur verboodt, agtte hy niet, zullende „ hy leeven met zyne vrienden, zo lang als „ het Gode behaagde, in wiens handen zyne dagen ſtonden. En ſchoon men, nooit

te

„ te vooren, openlyk geld op zyn lyf gesteld Filips II.
„ hadt, gelyk nu; wist hy wel, hoe dikwils 1580.
„ men daarvan heimelyk koop hadt ge-
„ maakt: blykende, wyders, de schaamte-
„ loosheid der Spanjaarden hierin, dat zy
„ eenen eerloozen schelm, die hem om 't
„ leeven bragt, beloofden te veradelen, was
„ hy 't niet. Even of een edelman, die wist
„ wat adeldom inhadt, ooit zou willen ee-
„ ten met eenen boef, die iemant, om geld,
„ den strot hadt afgesteken. Hielden de Span-
„ jaards zulke luiden voor edel; zo gingen
„ zy, niet zonder reden, voor afkomelin-
„ gen van Maraanen of Jooden, en voor kin-
„ deren van hun, die 't leeven des Heilands,
„ om gereed geld, van Judas kogten. Nog
„ durfde men den fiel vergiffenis toezeg-
„ gen van allerlei misdaad, hoe snood ook,
„ te vooren door hem begaan, toonende
„ daarmede, voor al de weereld, welke mid-
„ delen en luiden men oordeelde te behoe-
„ ven; om den beschermer der vryheid van
„ een verdrukt volk van kant te helpen. En
„ schoon deeze Ban, ook van ter zyde, de
„ Staaten trof, hadden zy zig daaraan niet
„ te stooren. Iemant met woorden aan te
„ blaffen was het laatste geweer van weerloo-
„ ze wyven. Zo zy slegts eendragtig bleeven,
„ en den Spanjaard de tanden toonden, haast
„ zouden zy hem zeil zien minderen. 't Was,
„ riep men, meest om zynen hals te doen.
„ Doch kon zyn vertrek of zyne dood zelve
„ de rust in 't Land herstellen, welkom zouze
„ hem wezen. Oordeelden dan de Staaten,
„ dat zyn weggaan hen helpen kon, gaarne

 „ wil-

Filips III. 1580.

„ wilde hy, op hun bevel, tot op 't einde „ der weereld, vertrekken. Zyn hoofd ook, „ waarover geen Vorst of Oppermagt op „ aarde te gebieden hadt dan zy alleen, stel„ de hy in hunne handen. Doch dagten zy, „ dat zyne tamelyke ervaarenis, het over„ schot zyner middelen, en zyn leeven hun „ nog van dienst mogten konnen zyn; hy „ hoopte, door Gods genade, getrouwelyk „ te ondersteunen en te handhaaven, 't gene „ zy, tot welstand van de gemeene zaak en „ van den Godsdienst, besluiten zouden (*i*)."

Oordeel der Vereenigde Staaten over den Ban.

Deeze Verdediging werdt den Vereenigden Staaten, den dertienden van Wintermaand, te Delft, voorgelezen. Zy oordeelden „ dat „ de Prins, by den Ban, ten onregte be„ klad was; verklaarden, wyders, dat hy „ het algemeen Stedehouderschap en de by„ zondere Landvoogdyen, niet dan op 't „ ernstig aanhouden der Staaten, aanvaard „ hadt, en verzogten hem daarin te willen „ volharden; besluitende, eindelyk, eene „ bende paarden, tot 's Prinsen beveiliging, „ te onderhouden (*k*)." De Prins zondt zyne Verdediging, in verscheiden' taalen overgezet, aan de voornaamste Hoven van 't Christenryk. Hy voegde 'er een' Brief by, onlangs, door de Spanjaards, verspreid, als ware hy, door den Prins, aan Anjou geschreeven, en door hen onderschept, vervattende „ eenige vermaaningen aan den Hertoge, „ om herwaards te komen, onder verzeke„ ring,

(*i*) *Zie deeze* Apolog. *by* BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 63 *enz.*
(*k*) BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 65.

„ ring, dat de voornaamste Steden t'zynen „ believen zouden staan, en dat hy 't, met „ den Godsdienst, naar willekeur, zou kon- „ nen schikken (*l*)." Doch alles zo plomp verzierd, dat het elk in 't oog loopen moest. Evenwel meent men, dat de brief, door den Raadsheer Assonville, was opgesteld, die, is dit zo, veelligt alleen beoogd heeft, 't gemeen, welk toch den grootsten hoop maakt, te verblinden. Op 's Prinsen Verdediging, kwam nimmer antwoord, uit Spanje of van de Spaansche zyde. Doch wat uitwerking de Ban hadt, staan wy, ter zyner plaatse, te ontvouwen.

FILIPS III. 1580.

XXVI. Orde op de Vaart naar Spanje en Portugal.

De Hollandsche en Zeeuwsche Koopluiden vreesden, al terstond na 't uitkomen van den zelven, dat 'er belemmering van den handel op Spanje uit volgen zou. Men hadt, reeds in den aanvang deezes jaars, vernomen, dat de Koning beslag gelegd hadt, op alle de Hollandsche schepen. Doch kort daarna, kreeg men berigt, dat Filips zig van dezelven bedienen wilde, tot den togt naar Portugal, welk Ryk hy dagt te bemagtigen, na 't afsterven van Koning Henrik, die toen op 't uiterste lag (*m*). Nu vreesde men, op nieuws, voor bekommering onzer schepen en goederen in Spanje. Doch het wederzyds koopbelang verhinderde dit. De oorlog met den Koning werdt aangezien, als bepaald binnen de Nederlanden. En onze Kooplui- den, schrander boven maate in het uitvinden van

(*l*) *Zie* Hooft XVII. *Boek*, *bl.* 743.
(*m*) Resol. Holl. 13 *Octob.* 1579. *bl.* 239. Bor XIV. *Boek*, *bl.* 181 [160].

FILIPS III. 1580. van middelen, om op verbooden' Plaatſen te handelen, wiſten hunne waaren, onder looze naamen, te vertieren in Spanje, daar 't wel vermoed en gemerkt, doch oogluikende gedoogd werdt (*n*). De Vaart op Spanje en Portugal werdt, egter, den Nederlanderen, wat laater, verbooden, in gevolge van een beſluit, ter Dagvaart van Delft genomen. Veele ſchippers, voorgeevende naar Frankryk te willen, hadden 't, naar men ſedert vernam, gemunt op verbooden' havens. De Waterbaljuw van Zeeland, *Robert Leeman*, werdt ook geſchorſt in zynen dienſt, om 't uitgeeven van Paspoorten, tegen 't oogmerk der Staaten. Naderhand, zag men voor beſt in, alle Schepen te laaten vaaren, onder beëedigden borgtogt en verband van verbeurd te zyn, wanneer zy verder weſtwaards zeilden dan Engeland, Schotland en de uiterſte grenzen van Frankryk. Doch van daar zou de laading met vreemde ſchepen mogen gevoerd worden naar Spanje en Portugal, en de Nederlandſchen zouden, ook daar, Spaanſche en Portugeeſche waaren inneemen, en herwaards brengen mogen. 't Beſluit, door de Staaten der nader Vereeniging, in Grasmaand des volgenden jaars, te Amſterdam, hierop genomen, kwam overeen met dit inzigt (*o*).

XXVII. Steenwyk belegerd. Midlerwyl, werdt het Beleg van Steenwyk voortgezet. De magt des Graaven van Rennenberg voor deeze Plaats beſtondt uit twaalfhon-

(*n*) HOOFT XVI. *Boek*, *bl*. 708.
(*o*) Reſol. Holl. 18 *Januar*. 1581. *bl* 17. BOR XVI. *Boek*, *bl*. 18 [253].

honderd Ruiters en agtentwintig Vendelen, uitmaakende omtrent zesduizend knegten. In de Stad lagen omtrent zeshonderd man. De weerbaare burgers beliepen omtrent de helft van dit getal. Doch geene vyftig onder dezelven, die men vertrouwen durfde (*p*). 't Bewind der verweeringe namen de Hopluiden aan zig. Ook lietenze 'er den Burgemeester in raaden, alzo 'er geen Overste in de Stad was. Voorts was de Plaats slegt versterkt, en van weinig voorraad voorzien. De vyand hadt zig, 's daags na zyne aankomst, verspreid rondsom de Stad, om de toegangen te stoppen, niet zonder hierin gehinderd te worden, door de belegerden, die egter, al ras, tegen de meening van Hopman Kornput, aan die van de nader Vereeniging schreeven, om ontzet (*q*).

Filips III. 1580. door Rennenberg.

Op den vierentwintigsten, verdreeven de Rennenbergschen, onder *Arend van Geemen* en *Henrik Snaater*, oude Hopluiden, twee Staatsche vendels uit de Kuinder, plonderden het Dorp en verlieten 't toen weder. 't Vendel, welk men hier veroverde, werdt, aan een paardenstaart, gesleept om de vesten van Steenwyk (*r*). De belegerden, hierdoor getergd, vielen uit en verbrandden een' molen, waarop de vyand, zynen slag waarneemende, uit weêrwraak, den brand stak in de hameye der Geestpoorte, die, door *Aart van Groningen*, eens brouwers zoon en soldaat van Kornput, onder een' hagel van musketkogels,

(*p*) R. Fresinga Memor. *bl.* 293.
(*q*) R. Fresinga Memor. *bl.* 298.
(*r*) R. Fresinga Memor. *bl.* 301.

Filips III. 1580.

Merkwaardige schoot.

De Rennenbergschen behaalen eenige voordeelen op de Staatschen.

gels, meermaalen af en aan gaande om water te scheppen, gelukkiglyk, gebluscht werdt. Dien zelfden avond, werdt een vyandlyk soldaat, die, by de Waltpoort, onder een schriklyk misbruiken van Gods naam, stondt te schelden op de Staaten en Hohenlo, door een' kogel, op 't geluid afgeschooten, juist in den gaapenden mond getroffen: 't welk bleek aan 't lyk, dat, terstond, in de Stad gesleept werdt (*s*). Rennenberg, daarna, zelf in 't Leger gekomen, eischte de Stad op. Men antwoordde, dat menze voor den Koning, onder 't bestier der Staaten en des Prinsen van Oranje, bewaarde: waarop de vyand terstond gereedschap maakte, om haar te beschieten (*t*).

Ten deezen tyde, zondt Rennenberg eenig volk af om ettelyke Staatsche vendels, tot keeringe van het stroopen der zynen, gelegd in de Zevenwolden, van daar te verdryven: 't welk hem gelukte. Ook namen de Rennenbergschen, wat laater, Slooten in, welk, nevens de Lemmer, door de Staatschen, verlaaten was. Voorts, wierpen zy zig in Staveren, daar zy 't Slot, maar ten deele geslegt, eer men de Stad behoorlyk gesterkt hadt, wederom opbouwden: en, Makkum beschanst hebbende, kwelden zy, dagelyks, de Landluiden, tot voor Harlingen, Franiker, Bolswaard en Sneek, met plonderen en brandschatten. Op den zeventienden van Slagtmaand, overvielen en verfloe-

(*s*) R. Fresinga Memor. *bl.* 302, 303.
(*t*) R. Fresinga Memor. *bl.* 305.

sloegen de Rennenbergschen zes Staatsche vendels, gelegerd te S. Jans Kamp by Vollenhove, en derwaards gezonden, om de Steenwykers, met voorspel van ontzet, te troosten (*u*).

Filips III. 1580.

Steenwyk wordt met gloejende kogels (een' nieuwen vond) beschooten.

Des anderendaags, deedt Rennenberg Steenwyk beschieten met gloeiende kogels, een vond, waar van men zig, eerst vyf jaaren te vooren, in 't beleg van Dantzig, hadt beginnen te bedienen (*v*). Straks daarna, zag men de vlam opgaan, uit verscheiden' Huizen. Een styve oostenwind blies 'er onder, zo dat 'er wel zeventig wooningen verslonden werden. De Stad werdt toen andermaal opgeëischt, en zou overgegeven geweest zyn, hadt Kornput het niet verhinderd: die, dien zelfden dag, het morren en samenrotten der Burgerye, met weergalooze stoutmoedigheid, wist te beletten. Ook stelde men, sedert, zo goede orde op 't blusschen van den brand, dat dezelve, daarna, weinig schade deedt. Maar belegerden en belegeraars begonden gebrek te krygen aan geld en voorraad: 't welk, in en om de Stad, gemor veroorzaakte. Rennenberg stilde zyn volk, met de hoop op de aanstaande verovering van Steenwyk (*w*). Ook lokte hy, ten deezen tyde, die van Enkhuizen, om met hem in onderhandeling te komen, tekenende zynen Brief *uwen goeden vriend, zo gy wilt* (*x*). Doch men wàs in

Rennenberg schryft aan die van Enk'thuizen.

(*u*) R. Fresinga *Memor. bl.* 308, 309.
(*v*) *Zie* Meteren X. *Boek*, *f.* 175.
(*w*) R. Fresinga *Memor. bl.* 325 *enz.*
(*x*) *Zie* Bor XV. *Boek*, *bl.* 225 [221].

FILIPS II. 1580.

De Vereenigde Staaten behertigen 't ontzet van Steenwyk.

't Noorderkwartier thans bezig, met het veervaardigen van 't ontzet van Steenwyk, waartoe de Staaten der nader Vereeniging, de Plaats houdende voor den sleutel van Friesland, Vollenhove en Drente, na veel overleggens, eindelyk, besloten hadden. De Heer van Nyenoord legerde zig te Winsum, in 't hert van Groningerland, en verdreef de Groninger knegten uit Warsum en uit Appingadam, ter welker laatste plaatse, zestig Koningschen gedood, vyftig gevangen genomen werden. Joan Norrits, nu, op eene wedde van twaalfhonderd ponden ter maand (y); tot Veldheer der Staaten gekooren, sloeg zig neder te Zwartsluis, jaagde den vyand uit Giethoorn, en toog sedert naar Meppelt, Zwartsluis slegts met drie vendels bezet laatende, die, daarna, hevig aangevogten van de Rennenbergschen, zig, met eenige versterking van volk, hun door Norrits wederom toegeschikt, zo dapper weerden, dat 'er wel driehonderd van de aanvallers verslaagen werden, en geweer van meer dan vyfhonderd, op den dyk gevonden, of uit het zwarte water gevischt. Norrits verzorgde, daarna, Steenwyk van eenig geld en buskruid, dat, gelukkiglyk, by nagt, binnen raakte. Ook bestookte hy Rennenberg, van agteren, op den eersten van Wintermaand, terwyl de belegerden eenen uitval deeden, niet zonder verlies van wederzyde (z).

Aanslag van Par-

Ten deezen tyde, kwam *Willem van Montfoort*,

(y) Resol. Holl. 6 *Nov.* 1580. *bl.* 236.
(z) R. FRESINGA Memor. *bl.* 344, 352, 355, 357.

foort, Drost van Hattum, in 't Leger by Ren- FILIPS III.
nenberg, met voorschryven des Prinsen van 1580.
Parma, hem bekend maakende, dat hy zig, ma op
nevens zynen Vader, *Lodewyk*, verbonden Hattum.
hadt, om 't Slot te Hattum den Koning te leveren. *Antoni van Grisperre* en *Gerrit van Raatingen*, geweezen' Raaden 's Hofs van Utrecht, en nu te Emmerik woonagtig, hadden deezen koop gemaakt, en, buiten bevestiging van den Zoon in zyn Ampt, niets dan vergiffenis en onderhoud voor hun en de hunnen, zo zy, om dit bedryf, hunne goederen verlooren, toegezeid. De Graaf schikte dan omtrent veertig man van 't Slot te Blyenbeek naar Hattum, daar zy, door Lodewyk, by nagt, van buiten, op 't Slot gelaaten werden, en vyftien Staatsche knegten, die, dronken gemaakt, lagen te ronken, ligtelyk, ombragten. Toen vallen zy in de Stad, en verzekeren zig van de Hopluiden. Maar de burgers, door den tyd, bespeurende, van welk een' handvol volks zy overvallen waren, en eenige hulp gekreegen hebbende van Zwolle, dreeven hunne bespringers wel haast wederom naar 't Slot toe: welk, met hulp van vyf vendels, uit vyf der naaste Steden, Arnhem, Deventer, Kampen, Harderwyk en Elburg, belegerd en beschooten werdt, en haast, by verdrag, overging. De Drost en zyn Vader werden naar Arnhem gebragt, en aldaar, als verraaders, verweezen, onthoofd en gevierdendeeld (*a*).

Uit

(*a*) Bor XV. *Boek*, *bl.* 229 [227].

FILIPS III. 1581.

Vervolg van Steenwyks beleg.

Uit Noordholland, kwam Sonoi, met eenige Schepen vol volk en voorraad, oversteeken naar Blokzyl, alwaar hy zig, op den tweeden van Louwmaand, nedersloeg (*b*). Ook legerde Norrits, Meppelt verlaatende, zig wederom te Giethoorn, daar hem de Steenwykers kwamen noopen, tot het waagen van 't ontzet. Rennenberg, ondertusschen, zogt zig van de blyde maare des naakenden ontzets te bedienen, om de belegerden te verschalken. Hy neemt eene dikke mist waar, en trekt, den Hollandschen en Engelschen tromslag nabootsende, regt aan op de Stad. De belegerden, waanende, dat het ontzet aankwam, waren reeds uitgevallen, en zy en de Stad zouden verrast geweest zyn, hadt het schielyk verdwynen der mist, hun den vyand niet klaarlyk ontdekt; waarop zy den hertred namen. De Graaf deedt toen de Stad wederom opeischen, door eenen Trompetter; doch kreeg het voorige antwoord (*c*). Norrits, eindelyk, door 't sterk aanhouden der Steenwykeren bewoogen, overviel, met omtrent tweeduizend man, een goed deel Rennenbergsche Ruiteren, die te Steenwykerwolde lagen, des nagts na den zeventienden van Louwmaand. De belegerden deeden, ten zelfden tyde, eenen uitval. Fel werdt 'er, in deeze gelegenheid, van wederzyde gevogten: ook met merkelyk verlies van beide de partyen. De uitvallers weeken, eindelyk, wederom naar de Stad, en kreegen de

't Ontzet onder Norrits, ten deele, geslaagen.

(*b*) R. FRESINGA Memor. *bl.* 371.
(*c*) R. FRESINGA Memor. *bl.* 364 *enz.*

de Poort met moeite digt. Norrits nam de wyk naar eenen kamp vol boomen, daar hem Rennenberg vervolgde, met eenige veldstukjes beschoot, bestormde, en, den gantschen dag door, beslooten hieldt. De Staatsche Veldoverste vondt zig hier in grooten kommer, zonder leeftogt, zonder Ruitery, en zonder te weeten, wat weg hy houden moest, om by zyn Leger te komen. De weg naar de Stad stondt hem wel open; doch hy dagt, dat men daar zo groot een gebrek aan mondbehoeften hadt, dat hy 'er geene meer eeters binnen brengen durfde. Ondertusschen, verliepen verscheiden' zyner knegten. Eindelyk, trof hy eenen Steenwyker aan, die hem naar Blokzyl geleidde (*d*).

Filips II. 1581.

Norrits legert zig te Steenwykerwolde.

Hier, zyne benden wederom verzameld hebbende, sloeg hy zig in S. Jans Kamp neder, daar hy van Rennenberg belegerd werdt, die egter, de aankomst van versch Staatsch volk te Blokzyl vernomen hebbende, wederom aftrok, met agterlaating van al zynen lyftogt. Daarna, bevroedende, wat hem van de Staatschen beschooren was, deedt hy zyn verspreid Leger intrekken, en Steenwykerwolde verlaaten, daar Norrits zig, eerlang, nedersloeg. Van daar, eenige Ruiters ter sluik hebbende uitgezonden, verrastten deezen, des nagts na den negenden van Sprokkelmaand, eenige Rennenbergschen, te Dieveren, een Dorp in Drente, en bekwamen 'er honderdzesentwintig Paarden tot buit. Wat

(*d*) R. Fresinga Memor. *bl.* 395 *enz.*

Filips III. 1581.

Sonoi neemt Vollenhove in.

Wat vroeger, hadt Sonoi het Slot te Vollenhove ingenomen. Maar Norrits bleef niet onbestookt te Steenwykerwolde, daar hevige schermutselingen vielen, tusschen de belegeraars en ontzetters, die elkanderen, ook uit grof geschut, vinnig beschooten, terwyl men, van wederzyde, veel koude en ongemak en gebrek aan mondbehoefte verduuren moest. Op den zeventienden van Sprokkelmaand, begon 't een weinig te dooijen: en

Norrits nadert en spyzigt de Stad een en andermaal.

Norrits ving aan nader naar de Stad toe te schansen, zonder zig de poogingen des vyands, die hem dit beletten wilde, te bekreunen. Eenige mondbehoeften en buskruid bekomen hebbende, zondt hy 'er een deel van naar de Stad, welke hy nu zo digt genaderd was, dat men, ligtelyk, door middel van looden kogels, daar brieven ingeslooten waren, en die men over en weder schoot, samenspraak onderhieldt.

't Beleg van Steenwyk wordt opgebroken.

Rennenberg den toevoer zoekende te stremmen, vielen 'er dagelyks vreesselyke schutgevaarten, in welken hy nu te kort begon te schieten, wordende op den twee-entwintigsten van Sprokkelmaand genoodzaakt te deinzen: waarna de Stad wederom door Norrits gespysd werdt. Rennenberg, eindelyk de hoop opgeevende om de Stad te bemagtigen, zondt, den volgenden nagt, het geschut vooraf, en brak toen op, met het gantsche Leger, in stilte en goede orde. Met den dag, vernam men geen' vyand meer voor de Stad, die terstond rykelyk van voorraad voorzien werdt. Het mistig weder verhinderde het vervolgen der Rennenberg-

schen,

Filips III. 1581.

ſchen, waarnaar veelen 't hert jookte (*e*). Kort hierna, werden de Kuinder, de Lemmer en Slooten wederom ingenomen van het volk van Norrits. Makkum was den Rennenbergſchen reeds te vooren ontweldigd. Staveren, nu de eenigſte Frieſche Plaats aan den zeekant, die nog voor den Graave hieldt, werdt, des nagts voor den eerſten van Lentemaand, bemagtigd door Sonoi, die terſtond het beleg ſloeg voor 't Slot, welk egter, niet voor den tienden van Bloeimaand, by verdrag, aan hem opgegeven werdt (*f*).

Staveren en andere Plaatſen gewonnen.

XXVIII. De Prins van Oranje wordt Stadhouder van Friesland.

Terwyl dit in en om Friesland voorviel, begaf zig de Prins van Oranje derwaards, op 't aanhouden der Staaten deezes Landſchaps. De Aartshertog Matthias hadt hem, na Rennenbergs afval, in Zomermaand jongſtleeden, aangeſteld tot Stadhouder van Friesland, en hy hadt, terſtond daarna, *Bernard van Merode*, *Heer van Rumen*, genoemd, om zyne plaats te bekleeden (*g*). Nu riep hem de toeſtand der Frieſche zaaken in perſoon derwaards. De Graaf van Hohenlo verzelde hem, en verdedigde zyne eer, in 's Prinſen byzyn, tegen de Staaten, die hem, meende hy, te na geſproken hadden, ter gelegenheid der nederlaage op de Bourtange. De Staaten ontkenden dit egter, en beweerden, dat het hun niet toeſtondt, voor ſtraatklap te verantwoorden. De Prins effende dit geſchil en verſcheiden' anderen van merkelyk gewigt, het Landbeſtier betreffende.

Hy reiſt derwaards.

(*e*) R. Fresinga Memor. *bl.* 413-458.
(*f*) R. Fresinga Memor. *bl.* 458, 462.
(*g*) Bor XV. *Boek*, *bl.* 217 [210].

Filips II. 1581.

de. Hy keerde, niet voor Grasmaand, te rug naar Holland (b).

De Rennenbergschen winnen verscheiden schansen in de Ommelanden.

De Rennenbergschen, midlerwyl, genesteld in Groot-Aduward, ondernamen eene schans te leggen op 't Reediep, waar door de Heer van Nyenoord, te Winsum, zynen toevoer uit zee kreeg. Doch Nyenoord verdreef hen van daar, en tastte hen, naderhand, te Groot-Aduward aan, daar hy, egter, met verlies, te rug gedreeven werdt. Hy week toen naar Kollum, Dokkum, en Aduwarderzyl. De schans ter laatstgemelde plaatse, in Zomermaand, bemagtigd zynde door den vyand, week Nyenoord verder naar Winsum. Doch Rennenberg zondt Jan Baptist Tassis, Luitenant van Billy, af op deeze schanse, die hem, nevens de schans te Warfum, eerlang, in handen viel, waardoor Rennenberg van alle de Ommelanden, tot Dokkum toe, meester werdt (i).

Neêrlaag der Rennenbergschen by Groningen.

De Gemagtigden der nader Vereeniging schikten, om dit verloop te herstellen, in Hooimaand, Norrits, Sonoi en anderen naar Rinsmergeest, daar zy, vereenigd met Nyenoord en andere Friezen, een tamelyk heir uitmaakten, en zesduizend Rennenbergschen uit Kollum deeden deinzen naar Grypskerk. Norrits, daarna, Monnikerzyl hebbende ingenoomen, noodzaakte den vyand ook van Grypskerk op te breeken. De Staatschen vervolgden hem, Sonoi vooruit: die hem ophieldt, tot op de aankomst der overi-

ri-

(b) Bor XVI. *Boek*, *bl.* 18 [252].
(i) R. Fresinga Memor. *bl.* 464.

rigen. Toen keerden de Rennenbergschen den rug, wykende tot onder Groningen, met agterlaating van vier stukken geschuts, verscheiden' vendels, zevenhonderd dooden en veele gevangenen. Deeze neêrlaag viel voor, op den negentienden van Hooimaand (*k*).

Filips III. 1581.

De Graaf van Rennenberg sterft.

Ten zelfden dage, ontving de Graaf van Rennenberg, die, sedert het mislukt beleg van Steenwyk, hadt gaan kwynen, en onlangs in eene hevige ziekte gestort was, de laatste Kerkgeregten te Groningen, alwaar hy, op den drieentwintigsten, overleedt. Sommigen tekenen aan, dat hy, in zyn uiterste, zeer over Groningen en over 't breeken zyner trouwe geklaagd heeft (*l*). Doch men mag twyfelen, of hem de kwaade uitslag niet meer dan de snoodheid zyns bedryfs gesmert hebbe. Ook wordt gemeld, dat hy zyne Zuster, Kornelia, die hem verleid hadt, in de laatste dagen zyns leevens, niet heeft willen zien noch spreeken: 't welk, by zyne partyen, opgenomen voor blyken van berouw, nevens verscheiden' andere zyne goede hoedanigheden, te wege gebragt heeft, dat hy, na zynen dood, by vrienden en vyanden, meer beklaagd dan beschuldigd geworden is (*m*).

XXIX. François Verdugo bekomt zyne Ampten.

De Ampten, door hem, in deezen oord bekleed, droeg Parma *François Verdugo* op, een' Spanjaard, die, weleer stalknegt geweest zynde van den Graave van Mansfeld, naderhand met deszelfs natuurlyke Dogter ge-

(*k*) R. Fresinga Memor. *bl.* 467.
(*l*) R. Fresinga Memor. *bl.* 469.
(*m*) Bor XVI. *Boek*, *bl.* 33 [276].

FILIPS III. 1581.

getrouwd, en door bescheidenheid en krygskunde, vermaard geworden was. Zyne verheffing smertte niemant meer dan Maarten Schenk, die staat gemaakt hadt, Rennenberg te zullen opvolgen, en nu zien moest, dat een vreemdeling van geringe afkomst hem werdt voorgetrokken. Verdugo kwam met tien vendelen Waalen in Friesland (n). Wy zullen wel haast zien, wat hy 'er uitvoerde.

XXX. Haarlem doet afstand van de voldoening.

De Staaten van Holland maakten, dit jaar, hun werk van het vernietigen der Voldoeningen, aan sommige Steden toegezeid, met naame aan Haarlem en Amsterdam. Hoe deeze Voldoeningen, hier en daar, geschonden waren, hebben wy te vooren gemeld. Men oordeelde het dan betaamlyker, dat zy vernietigd werden, dan dat het langer scheen, dat men 'er zig niet aan begeerde te houden. En na 't veranderen der Regeeringe in de gemelde Steden, was hiertoe meer kans dan te vooren. De Onroomschen zaten nu, in dezelven, op 't kussen, en de gedagten, dat men den Roomschen geene openbaare Godsdienstoefening behoorde toe te staan, zelfs niet op Plaatsen, daar zy 't uitdrukkelyk bedongen hadden, drongen langs hoe meer door, in Holland en Zeeland. Die van Haarlem deeden allereerst afstand van de Voldoening, in Grasmaand deezes jaars, waartegen hun, door de Staaten van Holland, verscheiden' geestelyke goederen werden toegevoegd, tot

(n) BOR XVI. *Boek*, *bl.* 35 [276]. STRADA *Dec.* II. *Libr.* IV. *p.* 196.

tot vergoeding der kosten, in 't beleg en na de verovering der Stad gedraagen (o). Kort hierna, deeden eenige aanzienlyke Roomschgezinden, geene kennis van dit verding hebbende, door den Notaris Dirk Volkertszoon Koornhert, een smeekschrift aan den Prinse van Oranje ontwerpen, behelzende een verzoek, om, in gevolge der Voldoening, gehandhaafd te mogen worden, in de oefening van hunnen Godsdienst, die men, in de omleggende Plaatsen, scherpelyk begon te verbieden, en welke zy, tot hiertoe, vryelyk in de Kloosters genooten. Men leverde den Prinse dit smeekschrift te Amsterdam; doch hy wees de verzoekers aan de Staaten van Holland, die daar, dat pas, vergaderd waren. In 't smeekschrift, stonden eenige schorre bewoordingen, waaraan de Staaten zig zeer stieten. Men schreef, by voorbeeld, het inneemen der groote Kerke, door de Hervormden, toe *aan het onbedagt beleid van eenen Gemagtigde* der Staaten; het wegneemen der beelden noemde men *eene daad, zo schandelyk als ongestraft*. Het verbieden van den Roomschen Godsdienst heette het weder invoeren van '*s Keizers scherpe Plakaaten*. De Predikanten, die dit dreeven, werden beschreeven, *als stookebranden van onrust* enz. De Staaten hielden zig zeer gehoond, door diergelyke uitdrukkingen, te meer na dat de Wethouderschap nu afstand gedaan hadt van de Voldoening, het eenige genoegzaam, waarop

FILIPS III. 1581.

De Roomschgezinden verzoeken vrye oefening van Godsdienst; doch verwerven niets.

(o) Resol. Holl. 28 *April*, 11 *July* 1581. *bl.* 180, 331. BOR XVI. *Boek*, *bl.* 20 [256].

Filips III. 1581.

op de verzoekers bouwden. Ook bespeurden deezen, dat men zulk inleveren van verzoekschriften by gespan hieldt te smaaken naar muitzugt: waarom zy, 't hoofd in den schoot leggende, verschooning verzogten van 't gene zy gedaan hadden, en zelven de pen haalden door hunne naamen. Doch Koornhert, schoon hy verklaarde, het grootste deel der Roomsche leeringen voor valsch, hunne meeste Leeraars voor verslindende wolven te houden, en 't smeekschrift, alleen als Notaris, op 't verzoek van anderen, te hebben ontworpen, om dat hy begreep, dat elk zynen Godsdienst vry hebben moest; werdt nogtans veroordeeld, om zyn ontwerp te scheuren, in 't byzyn van de gemagtigden der Staaten; gelyk hy deedt (p). De openbaare oefening van den Roomschen Godsdienst werdt, hierna, te Haarlem, zo wel als elders, verbooden.

Amsterdam staat, insgelyks, af van de Voldoening.

Men handelde, in deezen tyd, ook met Amsterdam. Sedert het treffen der Voldoening, waren, in deeze Stad, verscheiden' geschillen gereezen (q), om welken te beslissen, de Prins en de Staaten zig veele moeite gaven: doch welken niet waren weg te neemen, dan door het afstaan van de Voldoening, 't welk dikwils door zyne Doorlugtigheid voorgeslaagen was. De Staaten beyverden 't stuk ook zeer, begeerende, dat de Stad zig den gewoonlyken Regte of den Raaden van Holland, als goeden mannen, onderwierp.

Doch

(p) Resol. Holl. 22, 26 *May*, 1, 10, 13 *Juny*, 3, 21 *July* 1581. *bl.* 203, 226, 236, 271, 276, 296, 371. Bor XVI. *Boek*, *bl.* 19 [254] *enz.*

(q) Resol. Holl. 15, 17 *Nov.* 5 *Dec.* 1580. *bl.* 244, 246, 259.

Doch de Stad neigde meer tot eene minzaame onderhandeling, waartoe, eindelyk, beslooten werdt (r). 't Liep egter tot in 't laatst van dit jaar aan, eer men 't eens werdt (s). Op den twintigsten van Wintermaand, werdt een nieuw Verdrag geslooten, welk de Prins, naderhand, bekragtigde (t), behelzende, „ dat de Staaten en de Stad, wederzyds, afstonden van de Voldoening: dat de Stad „ zou bezet blyven, met twee vendels, ieder van tweehonderd koppen, onder bevel van twee burgers, die, uit Stads-, of, „ zo die niet toereikten, uit 's Lands middelen betaald zouden worden. Dat deeze „ bezetting, naar 't gelieven zyner Doorlugtigheid, by nood, of by andere gelegenheid, buiten nood, zou mogen vermeerderd of verminderd worden, mids de Stad, „ in 't eerste geval, *Servicie-geld* wierdt toegelegd, gelyk den anderen Steden van „ Holland. Dat de Stad, tot het vinden van „ de kosten haarer versterking, eenen ommeslag zou mogen doen over Amstelland. „ Voorts begaf zy zig in de gemeenschap „ der oude schulden, in den tegenwoordigen oorlog door Holland gemaakt; doch „ met eenige bepaalingen. De Stad zou de „ geestelyke gebouwen mogen aanvaarden; „ doch de andere geestelyke goederen, renten en Landen zouden, tot aflossing van 's „ Lands schulden, moeten worden verkogt.

„ De

FILIPS II. 1581.

(r) Resol. Holl. 13 Oct. 8, 10, 11, 21 Nov. 1581. bl. 543, 563, 569, 571, 572, 579.
(s) BOR XVI. *Boek*, bl. 45 [292].
(t) Resol. Holl. 20, 21 *Dec.* 1581. bl. 633, 643.

FILIPS III. 1581.

„ De kerken-goederen zouden, tot onderhoud der Kerken en Predikanten, aan de „ de Stad blyven. De Staaten zouden de „ Graaflyke goederen, met den eersten, aan „ de meestbiedenden verkoopen, op dat de „ Stad haar agterwezen, ten laste dier „ goederen, zou konnen inkrygen. De Stad „ zou vry zyn van het opbrengen van driehonderd ponden 's jaars, wegens het „ schoutampt, welk zy behouden zou tot „ op het aflossen der twintigduizend ponden, „ daarop verstrekt, of tot op eenige nadere „ overeenkomst, te maaken met de Staaten. „ 't Punt der Paalkiste, tusschen de Stad en „ Enkhuizen voor 't Hof bepleit wordende, „ zou in zyn geheel blyven. Der Stede Pri„ vilegien en Voorregten zouden haare kragt „ behouden, uitgenomen zulken, die van „ den Hertoge van Alva, of deszelfs nazaa„ ten, tot op de Gendsche *Bevrediging*, „ waren verworven, van welken alleen stand „ grypen zou 't verlof om geld op renten te „ mogen ligten (*u*)." Met het vernietigen der Voldoening, werdt de openbaare oefening van den Roomschen Godsdienst, ook te Amsterdam, afgeschaft. Ten zelfden dage, kwam een Plakaat in 't licht, op den naam van den Prinse, als hebbende nu de hooge Overheid in Holland, waarby het drukken en verspreiden van oproerige en ergerlyke schriften, het schoolhouden zonder verlof, het houden van bedekte samenkomsten, het draagen van geestelyke gewaaden, en bovenal

Eerste Plakaat tegen de Roomschgezinden in Holland.

(*u*) *Zie* Handv. van Amst. *bl.* 146.

al het oefenen van den Roomſchen Godsdienſt verbooden werdt (*v*). Doch 't was niet vreemd, dat dit geſchiedde in Holland, alwaar de Roomſchen in 't gemeen voor Spaanſchgezinden gehouden werden; het oproer, verwekt, te Bruſſel, door eenen Domnikaaner Monnik, dien de Regeering, om zyn ſtout prediken, gaarne, in ſtilheid loozen wilde, hadt te wege gebragt, dat, zelfs daar ter Stede, de oefening van den Roomſchen Godsdienſt, in Bloeimaand, geſchorſt was (*w*). Van gelyken, geſchiedde zulks te Antwerpen, in Zomermaand, na dat de Roomſchen, uit vreeze voor eene nieuwe plondering, reeds te vooren, hunne altaaren, in de groote Kerke, met verlof der Regeeringe, hadden afgebroken (*x*).

De Roomſche Godsdienſt geſchorſt te Bruſſel en te Antwerpen.

XXXI. Sinode te Middelburg.

In de laatſte Kerkelyke Vergadering te Dordrecht, hadden de Hervormden beſlooten, om de drie jaaren, eene diergelyke te houden. Dit beſluit werdt nu in 't werk geſteld. De Kerken van Antwerpen en Delft beſchreeven de anderen, te Middelburg: en gaven 'er den Staaten der Vereenigde Geweſten kennis van, te Amſterdam, hun te gelyk verzoekende, dat zy eenigen wilden magtigen, om deeze Sinode by te woonen. De Staaten, de Predikanten voor deeze aandiening bedankt hebbende, verklaarden hun, dat zy, voor tegenwoordig, geene Gemagtigden te wagten hadden. De Sinode werdt, in Bloeimaand en

(*v*) Bor XVI. *Boek*, *bl.* 47 [293].
(*w*) Bor XVI. *Boek*, *bl.* 22 [258].
(*x*) Meteren X. *Boek*, *f.* 180 *verſ.* Bor XVI. *Boek*, *bl.* 35 [275].

Filips III. 1581.

en Zomermaand, gehouden. Men beraamde hier eene nieuwe Kerkenordening, by welke der Overheid de toestemming der verkiezinge van Predikanten gelaaten werdt, zonder dat men geraaden vondt, haar, in 't aanstellen van Ouderlingen of Diakenen, te kennen. Voorts, werden hier de Kerken van elk Land onder Klassen, de Klassen onder byzondere Sinoden verdeeld. De zaak van Kaspar Koolhaas kwam ook op het tapyt. Men onderzogt zyne schriften, en verklaardeze ergerlyk en onregtzinnig. Nogtans, werdt hem vergiffenis en aanhouding in den dienst beloofd, zo hy schuld bekennen wilde; waartoe hy niet verstaan kon. 't Stuk kwam toen wederom voor de Staaten, die 't hem zeer kwalyk namen, dat hy zig als een Leeraar der Hervormde Kerke gedraagen hadt, terwyl hy beleedt, met die Kerke te verschillen in de Leere. Zy weezen hem tot de Kerkelyke straffe: en hy werdt, in 't volgende jaar, door de Hollandsche Sinode, te Haarlem vergaderd, van zynen dienst afgezet en uit de gemeente gebannen. De Wethouderschap van Leiden liet hem, nogtans, zyne wedde behouden, tot dat hy, een ander middel van bestaan gevonden hebbende, haar van deezen last ontsloeg (y).

Koolhaas wordt afgezet en gebannen.

Kerkelyke twist te Utrecht.

't Geschil over 't Regt der Overheid in 't Kerkelyke, welk Koolhaas met zyne medebroeders overhoop geholpen hadt, verdeelde ook ten deezen tyde de Hervormden te U-

(y) Resol. Holl. 29 Nov. 3 Dec. 1581. bl. 595, 609, 611. Bor XVI. Boek, bl. 24 [261] enz.

Utrecht. Die van S. Jakobs Kerke, voor welken Meester *Hubrecht Duifhuis*, eertyds, Pastoor aldaar, plagt te prediken (z), werden by de andere Hervormden, gemeenlyk die van de *Consistorie* of Kerkenraad genoemd, aangezien als schreevenze der Overheid te veel gezags toe in 't Kerkelyke. En 't was waar, dat zy begreepen, dat men, onder eene Christen-Overheid, geenen Kerkenraad noodig hadt. Ook lieten zy elk ten Avondmaal toe, op eigen' proeve: eene rekkelykheid, die den anderen, gewoon aan Kalvyns strenger Kerkentugt, veel te ruim scheen. Doch de Overheid mogt die van S. Jakobs Kerke wel zetten. Ook hadden hunne Leeraars, die men *Predikanten van 't oude en nieuwe Testament* noemde, om dat zy niemant aan andere Geloofsbelydenissen bonden, ten deezen tyde, zo veel toeloops, dat men hun nog eene Kerk, die van S. Maria, naamlyk, inruimen moest (a). De verdeeldheid tusschen hen en die van den Kerkenraad heeft naderhand zwaare gevolgen gehad in Utrecht; waarom het te noodiger was, dat wy 'er hier, met een woord, van gewaagden. Voorts werden, ten deezen tyde, de geestelyke gebouwen, buiten Utrecht, doch te na aan de Stad staande, op verzoek der Burger-hopluiden, vrees voorwendende, dat 'er de vyand wel ligt in zou konnen komen nestelen, met verlof van 's Prinsen gemagtigden, afgebroken (b).

FILIPS III. 1581.

De

(z) BOR XIV. *Boek*, *bl.* 185 [166].
(a) BOR XVI. *Boek*, *bl.* 39 [282].
(b) BOR XVI. *Boek*, *bl.* 38 [280].

FILIPS II. 1581.

XXXII. Slegte ſtaat der wederzydſche Legeren in de Nederlanden.

De zaaken der algemeene Staaten ſtonden, ſedert het hervatten van den handel met den Hertoge van Anjou, zo wankel, dat 'er, van hunne zyde, dit jaar, niets nadruklyks ondernomen werdt. In 't voorjaar, bragtenze een klein Leger te velde, onder den Heere van Villers, die zig, omtrent Yperen en Dermuide, nederſloeg: en ſomtyds van de Ruiters des Prinſen van Parma, die zig, met een deel zyns Legers, te Hauterive verſchanſt hadt, ſomtyds van de Malkontenten beſtookt werdt. Waartegen de Prins van Espinoi, met de bezettelingen van Doornik, 't platte Land van Henegouwen afliep. Doch gebrek van betaaling hielp de Staatſche bezetting, te Vilvoorden, te Willebroek en elders, aan 't muiten, zo zeer, dat zy, vooral, te Willebroek, niet dan door geweld, te ſtillen was. De eenige trooſt der Staaten in deeze ongelegenheid was, dat het niet beter geſteld was by den vyand, daar 't Krygsvolk even weinig ontving: hoewel 't, met kennis van Parma, den veroverden Steden zwaare leeningen afperſte, en zig daardoor hielp aan een gedeelte zyner agterſtallen, zonder zig aan 't verloop van neering en inwooneren te kreunen (c).

Toeleg op Vliſſingen.

Doch terwyl men, in 't open veld, dit jaar, weinig ondernam, loerde de vyand, looslyk, op eenige voornaame Steden, poogende zig van dezelven meeſter te maaken, door liſt of verraad. De toeleg op Vliſſingen mis-

(c) METEREN X. *Boek*, *f.* 182 *verſ.* HOOFT XVIII. *Boek*, *bl.* 781.

mislukte nogtans. De Spaansche Gezant in Filips II.
Engeland, *Don Bernardyn de Mendoza*, hadt, 1581.
al voor eenen geruimen tyd, gepoogd, den eenen of den anderen Bevelhebber van eenig Neêrlands Oorlogsschip, door groote beloften, te bekooren tot verraad. Eindelyk, trof hy 'er twee aan, *Willem Janszoon van Hoorn* en *Kornelis Leenhouder*, die zig gelieten te luisteren; hem diets maakende, dat zy, ingevolgd wordende van eenige Koningsschepen, welken men, met soldaaten, zou konnen laaden, Vlissingen ligtelyk leveren zouden konnen. Hy hadt hun, nu en dan, eenig geld gegeven, waarvan zy den Prinse van Oranje verwittigd hadden, met wiens medeweeten, de verdere handel gedreeven werdt. Ten laatsten, vraagt Willem van Hoorn om eenige duizend Kroonen, als ware 't, om aanhang te maaken. De gezant zegt hem 't geld toe, mids hy 'er zyn Zoontje, een kind van tien of elf jaaren, voor te pande stelt, waartoe de Vader, zig vooraf beraaden hebbende met den Prinse, eindelyk, besluit, onder belofte, dat men 't kind niet buiten Engeland voeren zou: waarvan ook schrift gegeven werdt, op den tweeentwintigsten van Grasmaand getekend. Treslong hadt last bekomen, om eenige schepen naar Walcheren te schikken, op dat men de Koningschen, alsze komen zouden, wel zou konnen ontvangen. En tegen 't einde van Bloeimaand, zondt de Prins *Christiaan Huigens*, zynen Geheimschryver, naar Engeland, om 't kind te haalen, juist op den tyd, als de aanslag stondt uitgevoerd te worden. Hui-

Filips III. 1581. gens hieldt zig, te Londen, meest in de herberge en by Fransch gezelschap, zo dat hy voor een' Franschman doorging. Daarna overlegt hy met *la Fontaine*, Leeraar der Fransche Kerke, wat middel 'er ware, om Mendozas huis te bespieden, en kennis van 't kind te bekomen, waartoe men zig, dagt hy, van *Hans Hofstad*, eenen Koopman van Leuven, by la Fontaine bekend, zou konnen bedienen. De Predikant hielp Huigens, voorts, aan kennis met Walsingham, vertrouwdsten geheimschryver der Koninginne, met wien 't stuk afgesproken werdt. Juist ten zelfden dage, als Vlissingen geleverd zou worden, neemt Huigens zynen slag waar, terwyl Mendoza, in den nadenmiddag, uitgereeden was, doet het kind, daar 't met eenige anderen voor de deur speelde, door *Antoni Vermeeren*, eenen Helbaardier des Prinsen, opvatten, en, door zeker huis, dat ten deezen einde voor en agter open stondt; daarna in een tweede, en in een derde voeren en versteeken. De Spaansche knegts vervolgden den schaaker. Doch werden gestuit door eenige fluksche gasten, die, wat verder, op de wagt stonden, en door Huigens en den Helbaardier, die zig, met den degen in de vuist, te weer stellen moesten. 't Gemeen schoot eerlang ook toe, en belemmerde de vervolgers. Huigens en 't kind raakten, dien zelfden nagt nog, scheep, door beleid en met een Paspoort van Walsingham. Mendoza, t'huis gekomen, en verneemende, wat 'er gebeurd ware, begaf zig terstond naar de Koninginne; doch kon geen gehoor krygen.

gen. Nogtans ſpoorde hy Huigens na, gewapenderhand, en 't ſcheelde maar weinig, of hy was betrapt geweeſt, in zeker ſcheepje. Nu kwam hy behouden t'huis, daar hy met blydſchap ontvangen, en van den Prinſe, met eenen gouden penning, hebbende tot opſchrift, *Mandati ſtrenuè executi monum.* dat is, *gedagtenis van bevel, wakkerlyk uitgevoerd*, vereerd werdt. Parma hadt, ondertuſſchen, de onderneeming op Vliſſingen geſtaakt, 't zy hy de lugt gekreegen hadt van 't gene 'er, aan 's Prinſen zyde, gebrouwen werdt, of dat eenig ander toeval 't uitvoeren des aanſlags hadt verhinderd (*d*). FILIPS III. 1581.

Doch beter gelukte hem, in Zomermaand, de verraſſing van Breda. Op 't Slot aldaar, zat de Heer van Freſin gevangen, die, zig in de gunſt der ſoldaaten hebbende weeten in te wikkelen, eenigen derzelven, door groote beloften, verleid hadt. De Prins van Parma, hiervan verwittigd, en te gelyk, dat 'er ſlegts zesendertig man op 't Slot lagen, en een half vendel in de Stad, doet hieromtrent eenig volk byeen trekken, onder *Claude van Barlaimont*, *Heere van Hautepenne*, en Maarten Schenk, in ſchyn, om 's Hertogenboſch en Eindhoven te dekken, welke Steden thans, door de Staatſchen, gedreigd werden, met een beleg, waartoe men zelfs een deel der bezetting uit Breda geligt hadt. De Kolonel la Garde, zig naar Turnhout begeven hebbende, met zyne benden, werdt

XXXIII. Breda, door Parma verraſt.

(*d*) REYD IV. *Boek*, *bl.* 71. METEREN X. *Boek*, *f.* 181. HOOFT XVIII. *Boek*, *bl.* 777.

FILIPS III. 1581. werdt derwaards gevolgd, door Hautepenne en Schenk, die zig by Hilverenbeek nedersloegen, op de zevenentwintigsten van Zomermaand. Tegen den avond, brakenze egter wederom op, en kwamen, des nagts, te Breda, agter 't Slot. Een der verleidde soldaaten stondt hier op schildwagt: de overigen, beschonken door Fresin met een' tonne biers, lagen, meest allen, verwonnen van drank en vaak. De vyand beklimt dan de vesten, zonder wederstand. Doch 't werdt juist gezien van een' Hollandsch Hopman, die met een jagt aankwam, en terstond twee schooten deedt, welken de Burgery wekten en in 't geweer hielpen. De vyand, zig ontdekt ziende, vliegt naar 't wagthuis, doodt elf bezettelingen, en vermeestert het Slot, by verdrag, daar Fresin toe geraaden hadt. 't Bevel over de Burgerye aanvaardde, middlerwyl, de Burgemeester *Govert Montens*, die terstond deedt schansen tegen 't Slot, alomme orde gaf, en naar la Garde zondt, om ontzet. De Koningschen, van 't Slot ter Stad ingestort, werden, tot vyf of zes reizen, te rug gedreeven. Zy drongen egter geduuriglyk zo sterk aan op de burgerye, dat zy, allengskens vorderende, den brand in eenige huizen kreegen. Ook bemagtigden zy de Gasthuispoort, waar door hunne Ruitery binnen raakte. De burgery en eenige soldaaten weerden zig dapperlyk, aan veele oorden, zonder onderscheid van gezindheid, en geestelyken zo wel als weereldlyken. Sommigen kreegen egter eene poort open, drongen ter Stad uit, daar eenigen onder dood

blee-

bleeven. Anderen wierpen zig van den wal af, en verdronken, ten deele. De vyand, eindelyk, te magtig geworden, behieldt de overhand; na dat men, tot negen uuren des morgens, gevogten hadt. Ruim honderd ingezetenen waren 'er gesneuveld, en omtrent vierhonderdenvyftig Spaanschen. De Bisschop van Roermonde, Wilhelmus Lindanus, kwam, kort hierna, te Breda, om 'er den Roomschen Godsdienst te herstellen. Hautepenne bleef Overste der Stad. Hy ondernam, ten deezen tyde, ook eenen aanslag op Geertruidenberg en op Heusden; doch men was, op beide deeze Plaatsen, beter op zyne hoede (e). Den negenden van Oogstmaand, werdt Eindhoven overrompeld van de Staatschen; doch het bleef slegts twee maanden in hunne magt. Hautepenne dwong het, in Wynmaand, wederom tot de overgaave (f).

FILIPS III. 1581.

Eindhoven gewonnen en wederom verlooren.

XXXIV. De Prins koopt het Markgraafschap van Veere en de Heerlykheid van Vlissingen.

Juist op de twee dagen, tusschen welken, de nagt kwam, waarin de Prins de Hoofdplaats zyner Baronnye van Breda verloor, was zyne Doorlugtigheid, door inkoop, eigenaar geworden van twee Heerlykheden, die hem geen minder aanzien gaven, hier te Lande. Wy hebben, by eene andere gelegenheid, gemeld (g), dat het Markgraafschap van Veere en de Heerlykheid van Vlissingen, door den laatsten Heere, Maximiliaan van Bourgondie, zeer bezwaard met schulden,

(e) BOR XVI. *Boek*, *bl.* 32 [273].
(f) STRADA *Dec.* II. *Libr.* IV. *p.* 200. BOR XVI. *Boek*, *bl.* 42 [286].
(g) VI. *Deel*, *bl.* 36.

FILIP III. 1581. den, was nagelaaten. De schuldeischers, hun regt voor den grooten Raad te Mechelen vervolgende, hadden 't zo ver gebragt, dat Veere en Vlissingen, in Grasmaand des jaars 1567, openlyk te koop waren geveild (*b*). Zy werden toen ook gemynd, door *Jakob van Bossu, Heere van Auchy*; doch de Koning benaderde dezelven, met de lasten, die 'er op stonden; welken hy nogtans niet volkomenlyk afloste. Na 't omslaan van beide deeze Steden, werdenze, gelyk wy, insgelyks, hebben gemeld (*i*), door den Prinse van Oranje, op 's Konings naam, beschonken met verscheiden' aanzienlyke voorregten, waaronder uitmuntte het Regt, om ter Staatsvergaderinge te moeten beschreeven, en nimmer van de Graaflykheid te mogen vervreemd worden. In deezen staat, waren de twee Steden gebleeven tot kort voor den tegenwoordigen tyd. 't Geviel, dat eenige Rentheffers, geene betaaling bekomende van 't gene zy op de twee Heerlykheden te eisschen hadden, hunne zaak voor 't Hof van Holland, en daar, eerlang, te wege bragten, dat Vlissingen en Veere wederom aangeslaagen werden, om op den zeven- en agtentwintigsten van Zomermaand deezes jaars, openlyk, in den Haage, verkogt te worden (*k*). Sommigen vermoeden, dat, den Prins zig te vooren genegen getoond hebbende, om deeze Heerlykheden te koopen, zyne vrien-

(*b*) Condit. en Decr. der Verkoop. van Vlissingen en Veere *in* 1567. *MSS.*
(*i*) VI. *Deel*, *bl.* 462.
(*k*) Decr. van Vercop. van Vlissingen en Veere *in* 1581. *MSS.*

vrienden de Rentheffers hadden opgemaakt, FILIPS II.
om de zaak zo ver te trekken. Doch hier- 1581.
van is ons geen blyk voorgekomen. Alleenlyk vind ik, dat het Hof, te vooren, den koop der Heerlykheid van Vlissingen, by voorraad, toegeweezen hadt, aan *Jakob Bouwensz*, Burgemeester, voor rekening van de Regeering der gemelde Stad, en dien van het Markgraafschap van Veere, aan den Ontvanger *Jakob Kampen* en deszelfs medestanders (*l*). Doch dit belette niet, dat de Heerlykheden, op nieuws, werden aangeslaagen. Maar in Bloeimaand, kreeg het Hof bevel van den Aartshertoge Matthias om met de Verkooping niet voort te gaan; oordeelende zyne Hoogheid „ dat het niet slegts „ tot nadeel van Holland en Zeeland; maar „ van alle de Vereenigde Landen strekken „ zou, zo deeze twee Heerlykheden ver„ vreemd werden, en in handen van byzon„ dere Persoonen raakten (*m*)." Het Hof zondt dit Bevel aan de Staaten van Holland en Zeeland, te Amsterdam, om hun goedvinden en dat van den Prinse daarop te verstaan. De Staaten verklaarden „ dat het Hof „ niet stondt onder den Aartshertoge, en „ derhalve met de verkooping voortgaan „ mogt; terwyl zy zouden agtgeeven, dat „ niemant, buiten hunne bewilliging, voor „ kooper werdt aangetekend (*n*)." Die van Zee-

(*l*) Origine du Marquisat de Flessingue & Ter Veere *dans le* Supplem. *au* Corps Dipl. *Tom.* III. *P.* II. *p.* 412.

(*m*) Brief van den Aartsh. Matthias, *in dato* 10 *Meye* 1581. *M.S.*

(*n*) Resol. Holl. 20 *May* 1581. *bl.* 199. Missive der Gedep. van de Staat. van Zeel. aan gem. Staaten, *in dato* 26 *Juny* 1581. *M. S.*

Filips III. 1581. Zeeland zogten egter de verkooping, ten minsten voor vyf of zes maanden, te doen schorsen. Doch men besloot, om 'er mede voort te vaaren. Vosbergen hadt, omtrent deezen tyd, een gesprek met zyne Doorlugtigheid, over het koopen der twee Heerlykheden. Hy meende, dat de Steden zig zelven koopen moesten, en hieldt zig verzekerd, dat Middelburg hier niet tegen zyn, ja den Steden zelfs eene goede somme schieten zou. Doch de Prins zeide, dat zulks boven 't vermogen der Steden zou zyn, begrootende hy de waarde der Heerlykheden toen op vier tonnen schats: daarby voegende, dat 'er, voor Vlissingen alleen, negentigduizend guldens gebooden werdt. Vosbergen hernam, dat men den schuldeischeren hun regt afkoopen moest, welk, dagt hy, om tienduizend guldens, zou te bekomen zyn. En hy verhaalt, dat de Prins deezen voorslag goedvondt (*o*). Doch hy heeft 's Prinsen meening kwalyk gevat, of zyne Doorlugtigheid is, sedert, veranderd van gedagten. De Stad Antwerpen hadt, naar 't scheen, het oog op de twee Heerlykheden; doch de Hollanders voorzagen hieruit zo veel nadeels, dat de Gemagtigden der Staaten, wien nu 's Prinsen genegenheid klaarlyk gebleeken was, op 't behaagen hunner meesteren, beslooten, den Gemagtigden des Prinsen last te geeven, om, in 't koopen, op agt- of tienduizend guldens niet te zien; welken zy zyner Doorlugtigheid te goede zouden komen, mids hy hun ver-

(*o*) P. C. Hoofts Extract uit Vosbergens Almanach. *M. S.*

verzekerde, dat de Hollandsche Koophandel, by 't koopen deezer twee Heerlykheden, geen nadeel te wagten hadt. En 't is aanmerkelyk, dat zy zulk een besluit namen, onaangezien die van Antwerpen verklaard hadden, dat zy, op 't bod zyner Doorlugtigheid, niet dagten te bieden (*p*): 't zy dat zy die van Antwerpen mistrouwden, of den Prinse wilden behaagen, door eene belofte, die nimmer zou behoeven vervuld te worden. De Verkooping dan voortgang gehad hebbende, kogt de Prins, op den zevenentwintigsten van Zomermaand, de Heerlykheid der Stad Vlissingen, met de Ambagtsheerlykheid van oud Vlissingen, voor vyfenzeventigduizendeneenhonderd guldens (*q*), en op den agtentwintigsten, het Markgraafschap van Veere, met het Slot Zandenburg en de Heerlykheid van de Polder, Stad en Vryheid van Zandyk, voor vierenzeventigduizendenvyfhonderd guldens. Doch die van Middelburg hadden, voor de veiling, *geprotesteerd*, tegen het verkoopen van zekere regten, welken zy meenden, aan hunne Stad te behooren (*r*). Joan van Bourgondie, Heere van Froymont, die ook zekeren eisch hadt, ten laste van 't Markgraafschap van Veere, 's daags te vooren, twintigduizend guldens meer voor Vlissingen gebooden hebbende, kwam de Prins met hem overeen, om dee-

(*p*) Resol. Holl. 26 *Juny* 1581. *bl.* 288.
(*q*) Propositie der St. van Holl. *in 't* Supplem. *au* Corps Diplom. *Tom.* III. *P.* II. *p.* 366.
(*r*) Regist. ten Raede van Middelb. 17 *Oct.* 7 *Nov.* 1580. 8 *Juny* 1581. *f.* 437 *vers.* 438 *vers.* 459 *vers.*

FILIPS II. 1581. deeze zyne schuld, binnen twee jaaren, met vierentwintigduizend guldens, te zullen voldoen. Kort hierna, werdt zyne Doorlugtigheid, in beide de Steden, ingehuldigd (*s*). Men vindt, dat het Markgraafschap van Veere en Vlissingen, sedert, aangemerkt geworden is, als een leen der Staaten van Holland, onder het oppergebied der Staaten van Zeeland, gelegen, en dat het, door de opvolgers des Prinsen, van de Staaten van Holland, van tyd tot tyd, verheeven geworden is (*t*). 't Schynt, dat de Staaten van Holland oordeelden, regt hiertoe gekreegen te hebben, uit de Brieven van Karel den V. waarby Veere, met Vlissingen, Westkapelle, Domburg en andere goederen, verheeven werdt tot een Markgraafschap, welk, voortaan, van den Keizer en deszelfs opvolgeren, *als Graaven van Holland*, ter leen gehouden zou worden, en onder de Leenkamer van Holland behooren (*u*). Doch, in laater' tyd, hebben de Staaten van Zeeland niet willen toestaan, dat het leen van het Markgraafschap, in Holland, verheeven werdt (*v*). Ook meen ik niet, dat het, door Willem den III., Prinse van Oranje, geschied is: gelyk het ook, door den jongst overleeden' Markgraave, Willem Karel Henrik Friso, niet is gedaan.

In

(*s*) METEREN X. *Boek*, *f.* 181. HOOFT XVIII. *Boek*, *bl.* 681. Leeven van Willem I. II. *Deel*, *bl.* 454. III. *Deel*, *bl.* 433 *enz.*

(*t*) Public Gebedt I. *Deel*, *bl.* 183. III. *Deel*, *bl.* 57, 86.

(*u*) *Zie* de Briev. *by* BOXHORN *op* REIGERSB. II. *Deel*, *bl.* 508.

(*v*) Notul. Zeel. 22 *Sept.* 13 *Nov.* 1663. *bl.* 198, 297. Resol. Holl. 7 *Dec.* 1663. *bl.* 43, 48. AITZEMA IV. *Deel*, *bl.* 1017, 1034.

In 't begin van Oogstmaand, hadden die van Overyssel den Koloniel Ysselstein bewoogen, om te onderstaan, of hy zig meester van Goor maaken kon. Doch hy werdt, na 't bemagtigen eener schanse, door Maarten Schenk, ingeslooten met zyn volk, welk hem eerlang by verdrag den vyand overleverde. Daarentegen gelukte het den Heere van Nyenoord de Koningschen te verdryven uit Reide, een Dorp diep in den Dollaard op eenen uithām gelegen. Hier begon hy zig te sterken; doch Verdugo overviel hem en deedt hem de plaatse ruimen; waarmede de Staaten de Ommelanden wederom kwyt waren (w). Verdugo legerde zig toen te Noordhoorn, daar hem Norrits, gepraamd door de Friezen, morrende, dat 'er niets uitgevoerd werdt, besprong, op den laatsten van Herfstmaand. De overwinning scheen zig in 't eerst t'eenemaal voor Norrits te verklaaren. Doch zyn voetvolk, te vuurig toeschietende, raakte, in 't overzetten der slooten, uit zyn verband. Verdugo stort 'er op in, dryft de verstrooide benden ruggewaards, tot aan 't geschut toe, dat schandelyk verlaaten werdt. Groot was toen het verlies aan onze zyde; dat des vyands niet boven zeshonderd man. Verdugo legerde zig, daarna, te Visvliet en te Grypskerke, van waar hy de schans te Nieuwerzyl benaauwde. Doch het openen der sluizen en het doorsteeken van eenen dyk noodzaakte hem, op te bree-

Filips II. 1581. XXXV.

Krygsbedryven in de Ommelanden.

Norrits geslaagen, door Verdugo.

(w) Bor XVI. Boek, bl. 41 [285], 42 [286].

FILIPS III. 1581. breeken. Nieuwerzyl werdt, naderhand, nog beter versterkt: ook Dokkum, Slooten en Staveren. De Kuinder, de Lemmer en Blokzyl werden voorzien van voorraad (x). De Staaten der nader Vereeniging voorzagen, dat zy, met het aanstaande voorjaar, in deezen oord, eenen harden aanstoot te wagten zouden hebben, tegen welken zy zig, derhalve, uit al hun vermogen, wapenden.

(x) R. FRESINGA Memor. bl. 478, 483, 484.

V A.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

AGTENTWINTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Koning Filips wordt vervallen verklaard van zyn Regt op de Nederlanden. Plakaat hierop wordt niet overal afgekondigd.* II. *Onderhandeling met den Hertoge van Anjou.* III. *Voorwaarden, waarop hy tot Vorst wordt aangenomen. Handel met den Koning van Frankryk.* IV. *Opregting van eenen algemeenen Landraad. De Aartshertog Matthias vertrekt.* V. *Anjou ontzet Kameryk. Verovert Chateau in Cambresis. Parma wint Doornik.* VI. *Aanslag op Bergen op Zoom. Aanslagen der Staatschen op Borbourg, Grevelingen en Oudenaarden. Oranjes verspieder in Spanje gestraft.* VII. *Huwelykshandeling tusschen den Hertoge van Anjou en de Koninginne van Engeland afgebroken.* VIII. *Oranje klaagt over de Staaten. Anjou, door Brabant, Gelder, de Ommelanden en Vlaanderen, ingehuldigd. Holland, Zeeland en Utrecht wyzen 't af.* IX. *Nader raadpleegingen op de opdragt der Hooge Overheid van Holland en Zeeland aan den Prinse van Oranje. 's Prinsen inzigten op den handel met Anjou.* X. *Men draagt Oranje, byna op den*

 voo-

voorigen voet, de Hooge Overheid van Holland op. Schutteryen en gilden van 't raadpleegen over zaaken van Regeeringe uitgesloten. In Zeeland en in 't Stigt, hapert de opdragt der Hooge Overheid. XI. *Jan Jauregui schiet den Prins door 't hoofd. Ontdekking en straf zyner medestanderen. De Prins geneest.* XII. *Dood zyner derde Gemaalinne. Holland en Zeeland zweeren Anjou, met beding van ongehoudenis. 't Stigt blyft weigerig. Verschil aldaar over 't stemmen der Geestelykheid.* XIII. *Men opent Anjou den staat des Lands.* XIV. *Hooge Raad in Holland opgeregt. De Roomschgezinden te Antwerpen verwerven eenige vryheid.* XV. *Lens gewonnen en verlooren. Parma wint Oudenaarden. Aalst en Tienen gewonnen, door de Staatschen. Lier verraaden* XVI. *De Walsche gewesten verzoeken, dat het uitheemsch Krygsvolk wederkeere. Gevegt onder Gend. Megen verlooren.* XVII. *Aanslag op 't leeven van Anjou en Oranje ontdekt.* XVIII. *Oorlog in Portugal.* XIX. *Aanslag op Enkhuizen.* XX. *Lochem belegerd door Verdugo. Door Hohenlo ontzet. Verscheiden Plaatsen gewonnen en verlooren.* XXI. *Nieuwe styl, door Paus Gregorius den XIII. ingevoerd. Eindhoven en Helmond gewonnen.* XXII. *Anjou legt toe, op het bemagtigen van eenige voornaame Steden. Wat hy hiermede voorhadt.* XXIII. *Fransche Furie te Antwerpen.* XXIV. *Anjou verschoont zig en beschuldigt de Staaten. Hy handelt met Parma. 't Hertogdom Brabant wordt Oranje aangebooden.* XXV. *Verdrag, by voorraad, met Anjou.* XXVI. *Parma wint Eindhoven. Biron Vierzele en Wouw. Gevegt by Steenbergen. Turnhout,*

hout, Hoogstraaten, Loenhout, Diest, Westerlo, Duinkerken, Nieuwpoort, Veurne, Dermuide, S. Wynoksbergen en Sas van Gend verlooren. Axel, Hulst, Rupelmonde en Aalst verraaden: Steenbergen gewonnen. XXVII. *Tassis overrompelt Zutfen. Kornelis de Hooge, zig uitgeevende voor Bastaard van Keizer Karel, onthalsd.* XXVIII. *Twist in Friesland. Graaf Willem Lodewyk wordt 'er Stadhouder. Moeite te Utrecht.* XXIX. *Vierde Huwelyk des Prinsen van Oranje. Vervolg der handeling met Anjou. Hy sterft.* XXX. *Dagvaart te Middelburg. Graaf Willem van den Berg valt af. Adolf, Graaf van Nieuwenaar en Meurs, wordt Stadhouder van Gelderland.* XXXI. *Opschudding te Gend. Brugge en Yperen gaan tot 's Konings zyde over. Aanslag op Lier. Geboorte van Fredrik Henrik.* XXXII. *Handel over de opdragt der Graaflykheid van Holland en Zeeland aan den Prinse van Oranje.* XXXIII. *Verscheiden' aanslagen op 's Prinsen leeven. Hy wordt, te Delft, doorschooten.* XXXIV. *Zyne begraafenis, gedaante, aart, gemaalinnen en kinderen.*

Rie gewigtige zaaken, van welken wy nog niet of naauwlyks gewaagd hebben, hadden, sedert eenigen tyd, 's Lands hooge Vergaderingen bezig gehouden; het afzweeren van Koning Filips, het aanneemen des Hertogs van Anjou, in zyne stede, en het opdraagen der hooge Overheid en Graaflykheid van Holland en Zeeland aan den Prinse van Oranje. 't Verhaal van 't gene 'er, op deeze drie voornaame punten, gehan-

1581.

I. Koning Filips wordt van het regt op de Vereenigde Nederlanden vervallen verklaard.

1581. handeld en beslooten is zal de hoofdstof van dit Boek uitmaaken.

Wy hebben, te vooren, gezien (*a*), dat men, in Holland, reeds voor eenige jaaren, geraadpleegd hadt, over het verlaaten van den naam des Konings; en te gelyk, dat eenige Hollandsche en de meeste Zeeuwsche Steden nog niet hadden konnen besluiten, tot het doen van deezen stap. Ook werdt 'er, van 's Prinsen zyde, niet sterk op gedrongen, zo lang zulke voornaame Steden als Haarlem en Amsterdam nog niet met de overige Leden van Holland vereenigd waren. Doch toen dit geschied, en de Regeering in deeze twee Steden veranderd was, werdt dit gewigtig punt, op nieuws, ter Dagvaart overwoogen (*b*). In Louwmaand des jaars 1580, sloeg men voor, om 's Konings naam niet meer te gebruiken; maar voortaan regt te doen, van wege zyne Doorlugtigheid en de Staaten, uit den naam van de Graaflykheid en hooge Overheid van Holland (*c*): waartoe, op den agtentwintigsten van Lentemaand, eenpaariglyk, beslooten werdt (*d*). Doch alzo men hoopte dat de nader Vereenigde Gewesten of de Vergadering der algemeene Staaten tot diergelyk een besluit komen zouden, stelde men de uitvoering van het zelve nog eenigen tyd uit (*e*). Ook werdt 'er,

(*a*) XXV. *Boek*, *bl* 79.
(*b*) XXVII. *Boek*, *bl.* 303.
(*c*) Resol. Holl. 25 *Januar.* 1580, *bl.* 13 BOR XV. *Boek*, *bl.* 197 [181].
(*d*) Resol. Holl. 28 *Maart* 1580. *bl.* 44. BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 15.
(*e*) Resol. Holl. 19 *April* 1581. *bl.* 155.

'er, in Bloeimaand deezes jaars 1581, ter algemeene Staatsvergaderinge, overwoogen, of men den Koning van Spanje niet voor vyand behoorde te verklaaren. Doch Brabant en Holland zelf oordeelden toen, dat men, voor dat de Hertog van Anjou hier te lande gekomen zou zyn, zo verre niet gaan moest (f). Nogtans verliepen 'er maar weinige dagen, of Holland besloot, op de Vergadering der Vereenigde Staaten, te Amsterdam, nevens de andere Gewesten, het afzweeren des Konings te helpen vorderen (g). In Hooimaand, werdt, hiertoe, door de algemeene Staaten der Vereenigde Nederlanden, in den Haage, besloten, en 't Plakaat, op den zesentwintigsten, gedagtekend. In de Inleiding, werdt gezeid „ dat het volk niet om „ den Vorst, maar de Vorst om het volk „ geschaapen was; dat een Vorst, zyne on„ derzaaten handelende als slaaven, voor „ eenen dwingeland was te houden, en vrye„ lyk verstooten worden mogt, vooral, by „ wettig besluit der Staaten van den Lande, „ en wanneer deezen geen ander middel o„ verschoot, om hunne vryheid te bewaa„ ren. Dat zulks, inzonderheid, stand moest „ grypen in de Nederlanden, daar de Vorst „ gehouden was, naar bezwooren' voor„ waarden, te regeeren, of de heerschappy „ verbeurde." Hierop volgde eene vertooning van 's Konings wangedrag en van de wreedheid der Spanjaarden, strekkende ten

1581.

Inhoud van het Plakaat, hierop gemaakt.

(f) Resol. Holl. 6, 7 Juny, 1581. bl. 250, 252.
(g) Resol. Holl. 14 Juny 1581. bl. 278.

1581. ten bewyze van 't schenden van 's Lands voorregten: waarna, eindelyk, de Koning van Spanje,* van regtswege, vervallen verklaard werdt van alle aanspraak op de Regeering: voorts werden alle Leenmannen, Regters, Amptenaars en andere ingezetenen van den eed, hem gedaan, ontslaagen. Ook beval men, zynen naam en zegel niet meer te gebruiken; zullende „ men zig, in Holland „ en Zeeland, bedienen van den naam van „ den Prinse en van de Staaten dier twee „ Landschappen: in de Landen, die met den „ Hertoge van Anjou gehandeld hadden, „ zou men zynen naam en dien des Land„ raads, of zo lang deeze nog niet in dienst „ getreden was, dien der algemeene Staaten „ gebruiken. Ook zou, in gemeene zaa„ ken, het zegel der algemeene Staaten, in „ byzonderen, dat van elk Landschap ge„ bezigd worden. 's Konings naam en wapens „ zouden ook van de munte blyven: en al„ le Amptenaars moesten, aan de byzonde„ re Staaten, onder welken zy stonden, of „ aan derzelver Gemagtigden zweeren, den „ algemeenen Staaten, tegen den Koning „ van Spanje en deszelfs aanhang, getrouw „ te zullen zyn (*b*)." De Vergadering der Vereenigde Staaten, in welke dit gewigtig Besluit genomen was, bestondt thans uit Gemagtigden van Brabant, Gelderland met Zutfen, Vlaanderen, Holland, Zeeland, Utrecht, Friesland, Overyssel en Mechelen

* *ipso jure.*

(*b*) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 25. BOR XVI. *Boek*, *bl.* 35 [270].

len (*i*). Hiermede, hadt het groote werk van 't verlaaten des Konings van Spanje, welk het aanneemen van eenen nieuwen Vorst noodzaaklyk, voorgaan moest, zyn beslag, zo ver het, ter algemeene Staatsvergaderinge der Vereenigde Landen, kon afgedaan worden. Doch 't Plakaat werdt niet overal afgekondigd: ook maakten sommigen zwaarigheid, in het doen van den nieuwen eed. Te Middelburg weigerde men, onder anderen, het Plakaat te laaten aanslaan. Niet, egter, om dat deeze Stad thans nog naar Spanje helde; maar om dat zy zig, door de Steden Vlissingen, Veere en Arnemuiden, merkelyk verkort hieldt te zyn, in haare voorregten: tot bescherming van welken, de oorlog tegen Spanje begonnen was. Onder anderen, klaagde zy, omtrent deezen tyd, dat men haar regt van Ambagtsheerlykheid op Arnemuiden, Nieuwerkerke, Oosthoek, Mortiere, Welsinge, Oostersouburg en Kleverskerke, sedert eenigen tyd, betwistte, terwyl men haar alleen belast liet met de Renten, waarvoor deeze Plaatsen, of eenigen derzelven verbonden waren. Zy hadt deeze klagten, reeds voor eenige jaaren, gedaan aan den Prinse; die de zaak in handen der Gekommitteerde Raaden gesteld hadt, om hem te dienen van berigt. Doch hier was zy blyven hangen: en nu weigerden die van Middelburg het Plakaat af te kondigen en den nieuwen eed te doen, voordat hunne

1581.

't Plakaat wordt niet overal afgekondigd.

Onder anderen te Middelburg niet, en om wat reden.

(*i*) Leeven van Willem I. III. *Deel*, *bl.* 459.

1581. ne bezwaarnissen zouden afgedaan zyn (*k*). Maar de zaaken stonden 'er thans niet naar, om hun hierin te believen: waaruit volgde, dat de afkondiging van 't Plakaat daar ter Stede agterbleef (*l*), en de nieuwe eed ook, zo ik meen, door niemant aldaar, gedaan werdt. Te Enkhuizen, maakten de Schepenen ook, in 't eerst, eenige zwaarigheid in 't doen van den eed. Doch de Staaten deeden een Vertoog van Regten opstellen, tot verdediging van hun gedrag, waarmede de Schepenen zig schynen voldaan gehouden te hebben (*m*). *Fokko Ralda*, Raadsheer des Hofs van Friesland, kreeg, terwyl men hem den nieuwen eed voorhieldt, eene beroerte op 't lyf, waaraan hy, terstond, overleedt (*n*). Michiel Rudze, Luthersch Predikant te Woerden, voer zo vinnig uit van den predikstoel, en in zeker gedrukt geschrift, tegen het afzweeren des Konings van Spanje, dat de Staaten van Holland hem, eindelyk, de Stad ontzeggen moesten (*o*). Zy hadden reeds besloten, de Amptenaars, die den eed weigerden, te verlaaten van hunne Ampten, en den Ambagtsheeren, in het zelfde geval, te verbieden, eenige Schouten, Schepenen of andere bedienden van 't Geregt, binnen hunne Ambagtsheerlykheden, aan te

Te Enkhuizen, maakt men zwaarigheid in den nieuwen eed.

Fokko Ralda sterft onder 't afleggen van denzelven.

Een Predikant vaart 'er tegen uit.

(*k*) Regist. ten Raede van Middelb. van 28. *Septemb.* 22. *Oct.* 4. *Dec.* 1581. Remonstr. van Middelb. aan zyne Princ. Excell. *M. S.*

(*l*) Leeven van Willem I. III. *Deel*, *bl.* 493.

(*m*) Resol. Holl. 22 *Januar.* 1582. *bl.* 21.

(*n*) Bor XVI. *Boek*, *bl.* 47 [292].

(*o*) Resol. Holl. 15 *Febr.* 10, 14 *Maart* 1582. *bl.* 66, 100, 105. Bor XVI. *Boek*, *bl.* 40 [282].

te ſtellen (*p*): welk beſluit te wege bragt, dat de eed, door de meeſten, zonder tegenſpraak, gedaan werdt. Buitens Lands werdt, nogtans, het verſtooten des Konings, door veelen, veroordeeld (*q*). De Prins maakte 'er zig gehaat door, by verſcheiden' Vorſten, die waanden wankeler te zitten, als de onderzaaten immer regt krygen konden, om hen van den troon te ſtooten; zonder dat zy bedagten, dat dit regt geene plaats hadt omtrent Vorſten, die wel regeerden; maar alleen omtrent zulken, die 't Verbond verbraken, welk zy met de onderzaaten gemaakt hadden (*r*). Ondertuſſchen, vonden de Staaten van Holland geraaden, hun gedrag, in 't verlaaten des Konings, en 't gene 'er op gevolgd was gehouden, door byzondere Gemagtigden, op den Ryksdag te Augsburg, te doen verdedigen (*s*). 1581.

II. Onderhandeling met den Hertoge van Anjou.

't Verlaaten van Filips, wiens wapens en beeldteniſſen, alomme, verbroken werden (*t*), baande den weg tot het aanneemen van den Hertoge van Anjou, waarover men, al in 't jaar 1579, hadt beginnen te handelen. Men vervolgde deezen handel met meer ernſt, na 't vrugteloos afloopen der ſamenkomſt te Keulen, vooral ter Staatsvergaderinge te Antwerpen, daar men, voorziende, dat een verweerende oorlog, dien men thans alleen zou konnen voeren, van langen duur zou zyn, ſterk dreef, dat men eenen magtigen

(*p*) Reſol Holl. 13 *Sept.* 1581. *bl.* 485.
(*q*) Thuanus *Libr.* LXXIV. *p.* 513. E.
(*r*) Reyd III. *Boek*, *bl.* 50.
(*s*) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 24 [324].
(*t*) Strada *Dec.* II. *Libr.* IV. *p.* 180.

1581. gen Vorst behoorde in te haalen: en niemant anders dan Anjou, die, hier te lande, sloten noch vestingen bezat, den Onroomschen niet ongunstig, en met de magt zyns Broeders gesterkt was. Men begon dan, in Bloeimaand des jaars 1580, wederom, met den Hertoge, in onderhandeling te treeden, zonder zig, aan 's Keizers vermaaningen ten tegendeele, eenigszins, te bekreunen (*u*). De Aartshertog Matthias deedt den Staaten, in Hooimaand daaraanvolgende, een Vertoog, strekkende om te doen zien, dat hy begreepen hadt, werwaards men 't roer gewend hieldt. Doch de zwakheid zyns vermogens kennende, durfde hy zig niet verzetten tegen de Staaten. Alleenlyk, verzogt hy, dat men de diensten, door hem en zyn Huis, aan de Landen beweezen, in gedagten wilde houden, en hem, rondelyk, verklaaren, wat men met hem en de zynen voorhadt. De Staaten, begaan met den armen Vorst, beloofden hem betaaling zyner wedde, zo dra de staat hunner geldmiddelen zulks gehengen zou, hem voorts hoop geevende op de inkomsten des Aartsbisdoms van Utrecht, en den handel met Anjou verschoonende, met den uitersten nood, waartoe zy gebragt waren. Eindelyk, beloofden zy, by het Verdrag, met den Hertoge te sluiten, zyner Hoogheid allen redelyk genoegen te zullen verzorgen (*v*). In Oogstmaand, werden Aldegonde en nog des anderen, door de Gemagtigden van Brabant,

(*u*) BOR XV. *Boek*, *bl.* 206, 207 [194, 196].
(*v*) BOR XV. *Boek*, *bl.* 219 [212].

bant, Vlaanderen, Holland, Zeeland, Mechelen, Friesland en de Groninger Ommelanden naar Frankryk gezonden. Gelderland, Doornik en het Doornikſche, Utrecht en Overysſel waren nog tot geen beſluit gekomen. Zelfs hadden die van Brabant, by 't Berigtſchrift der Gezanten, doen ſtellen, dat zy het verdrag met den Hertoge niet zouden hebben te voltrekken, zonder hun nog eerſt eens kennis te geeven. De onderhandelingen werden, ſedert, te Pleſſis, een half uurtje van Tours, aangevangen, op den twaalfden van Herfſtmaand des jaars 1580 (*w*). 1581.

De Staatſche Gezanten vertoonden den Hertoge en zynen Raad de voorwaarden, op welken zy hem, tot Vorſt en Heer, wilden ontvangen. Zy werden, punt voor punt, onderzogt. Doch de Franſchen ſtieten zig aan 't woord *ontvangen*, als of 'er uit volgde, dat de Hertog de Staaten eerſt aangezogt hadt. Men veranderde dit woord dan. Voorts, begeerden de Franſchen, dat men 't woord *Souverain* by 't woord *Heer* voegen zou; doch hiertoe konden de Staatſchen niet verſtaan. Dit woord was, zeidenze, dubbelzinnig: 't betekende *eerſten* of *opperſten*, en ook *eenen, die onbepaalde magt heeft*, in welken laatſten zin, het ligtelyk opgevat worden, en argwaan verwekken zou, onder volken, gewoon, naar hunne wetten en voorregten, geregeerd te worden. Dit woord bleef dan agter. Meer geſchils viel 'er, over de uitſluiting der Dogteren van 't Regt der opvolginge,

Overweging der voorwaarden zyner inhuldiginge.

(*w*) Bor XV. *Boek*, *bl.* 220 [214].

1581. ge, en over de vryheid, die de Staaten aanzig behouden wilden, om, uit 's Hertogs na te laatene Zoonen, eenen, naar hun welgevallen, te kiezen tot zynen opvolger. Doch de Staatschen lieten niets van deeze punten vallen. Zy stonden wel toe, dat vrouwen 't Land beheerscht hadden, toen al haar gebied binnens Lands bepaald was, en zy niet trouwen konden, dan met goedvinden der Staaten. Doch vrouwen, die ook gebied buitens Lands hadden, zouden nadeelige *Huwelyken* voor den Staat konnen doen: gelyk uit de vermaagschapping met Spanje gebleeken was. Ook zou de oudste Zoon zyner Hoogheid Koning van Frankryk konnen worden, wanneer de Nederlanden zyn byzyn zouden moeten missen, 't welk redens genoeg was, om een' jonger' Zoon te verkiezen. Over de Voogdyschap des Vorsten, en over de Regeering des Lands, geduurende 's Vorsten minderjaarigheid, viel insgelyks twist. De Regeering werdt, in dit geval, gelaaten aan de Staaten. Doch voor de opvoeding van den Vorst, moest de voorzaat, eer hy overleedt, met goedvinden der Staaten, en volgens 't oud gebruik, zorg draagen. Over 't handhaaven der voorregten, was weinig te zeggen. Eenigen uit den Raad scheenen zig aan de onbepaaldheid der uitdrukkingen te stooten, willende dezelven, met een *zo veel als naar regt betaamde*, of iets diergelyks, bepaald hebben. Doch de Hertog verklaarde, met luider stemme, *dat hy alle 's Lands Voorregten, zonder bepaaling, wilde onderhouden en doen onderhouden.* De U-

treght-

trechtsche Vereeniging, die hy niet gezien hadt, begeerde hy egter niet te bevestigen, dan voor zo ver zy het tegenwoordig Verdrag niet benadeelde. Voorts, vorderden de Staatschen, dat de Hertog geene anderen dan Inboorlingen tot zyne Raaden zou kiezen; waartegen lang getwist werdt, tot dat de Staatschen, eindelyk, toestonden, dat 'er een of twee Franschen, aangenaam den Staaten, in den Raad van Staate, zitten mogten. Over het stellen der Amptenaaren van 's Vorsten Huis, welker voornaamsten, naar 't gevoelen der Staatschen, insgelyks, inboorlingen zyn moesten, werdt ook sterk gestribbeld. 's Hertogs Edelen dreeven, terwyl de Gezanten eens buiten stonden, dat men hun den weg tot alle bevordering afsneedt. Doch de Hertog zelf vondt goed, den Staatschen, ook hierin, onder zeker voorbeding, te wille te zyn. Daarna, twistte men over de hulp, die de Landen van den Koning te wagten zouden hebben, welke de Staaten vast en duidelyk beloofd hebben wilden. Doch Anjou hieldt staande, dat zulks den Koning niet te vergen ware; zo dat men, hierin, den Hertoge te gemoet komen moest. Geen punt nogtans was 'er, welk heviger stryd veroorzaakte, dan het *zesentwintigste*, welk de Staaten van eed en gehoorzaamheid ontsloeg, in geval de Hertog, of zyne nazaaten, dit Verdrag, in eenigen zyner punten, overtraden. De Franschen vertoonden, dat deeze voorwaarde gematigd diende, alzo zy de Staaten tot Regters scheen te maaken, over 't onderhouden des Verdrags, 't welk 1581.

1581. hun ongeraaden dagt, onaangezien de Hertog voorhadt, gelyk waar was, het zelve, in alle zyne deelen, volkomenlyk te onderhouden. De Staatschen antwoordden, dat hunne voorige Landsheeren geene zwaarigheid gemaakt hadden, om zig nog enger te laaten beperken, gerust op de trouwe en gehoorzaamheid der Nederlanderen, welken zy, met wydluftige getuigenissen, poogden te bewyzen. Doch de President *la Regnie* bragt hiertegen verscheiden' voorbeelden by van oproerigheid en muitery, in Vlaanderen en elders, en dreef, dat men, by 't punt in geschil, deeze bepaaling voegen moest, *als den Landen blyken zal, dat dit Verdrag gebroken zy.* En als de Staatschen hiertoe niet verstaan konden, zig beroepende op hunnen uitdrukkelyken last, om, in zulk een teder punt, niets toe te geeven, hieldt hy sterk aan, dat men 'er, ten minsten, byvoegde, *naar de oude voorregten.* Dan eerst, meende hy, zou men den Koning dit punt smaakelyk konnen maaken, die anders oordeelen zou, dat men den spot dreef met zynen Broeder, en hem, na dat men zig, van zyne magt, tegen de Spanjaards, naar genoegen, bediend zou hebben, onder voorwendsel van het schenden deezes Verdrags, dagt te loozen. Doch de Staatschen bleeven onverzetlyk, zo dat de Hertog dit punt, zo als 't lag, verzwelgen moest. Voorts, was 'er ook eenig geschil over 's Hertogs inkomsten; over de Vergaderingen der Staaten; over 't verblyf des Hertogs in de Nederlanden; over eene begrooting van de lasten des oorlogs, door de

Staa-

Staaten te draagen; over de orde, in overwonnen Plaatsen te stellen, door den Hertoge, met goedvinden der Staaten; over 't vergenoegen van den Aartshertoge Matthias, en over eenige punten van minder belang. Doch wegens deezen allen, verstondt men elkanderen ligtelyk. De geheele handeling liep, binnen weinig dagen, af (x). En op den negentienden van Herfstmaand des jaars 1580, tekenden de Hertog en de Staatsche Gezanten het geslooten Verdrag, welk van deezen inhoud was: 1581.

„ 1. De Staaten kiezen en beroepen den „ Hertog van Anjou, tot Vorst der Neder„ landen, op zulke titels, en met zulke „ hoogheden, als de voorige Landsheeren „ gehad hebben, mids de gemaakte verbind„ tenissen met den Keizer, Frankryk, En„ geland, Deenemarke en anderen, zo ver „ zy niet nadeelig zyn aan dit Verdrag, in „ hun geheel blyven. 2. 's Hertogs wettige „ mannelyke erfgenaamen zullen hem opvol„ gen, mids de Staaten de keuze van eenen „ derzelven aan zig behouden. 3. In geval „ van minderjaarigheid des Nazaats, hou„ den de Staaten de Regeering aan zig: ook „ de Voogdyschap over den minderjaarigen, „ tot zyne volle twintig jaaren toe: ten wa„ re de Hertog, of zyne erven daarin an„ ders voorzien hadden, by goeddunken der „ Staaten; die ook, by ontbrek van den „ Hertog en zyne erven, eenen anderen „ Heer

III. Verdrag met den Hertoge van Anjou.

(x) Extr. uit het Raport der Ambass. *M. S.* Hooft XVII. *Boek*, *bl.* 745 enz. Bor XV. *Boek*, *bl.* 287 [224].

1581. „ Heer zullen mogen kiezen. 4. Zyne Hoogheid wordt in 't bezit gesteld van 's Lands Domeinen, die men vryen zal van persoonlyke schulden; mids hyze doe bedienen door inboorlingen: en ingevalze niet mogten toereiken tot zyne hofhouding, zullen de Staaten hem, daarenboven, allen redelyk genoegen geeven. 5. De Hertog zal alle vryheden en voorregten handhaaven, ook de Utrechtsche Vereeniging, zo ver zy dit Verdrag niet benadeele, en, 6. alles, wat door den Aartshertoge Matthias, en door de algemeene en byzondere Staaten, gesloten en gekeurd is. 7. Eens 's jaars, ten minsten, zal hy de algemeene Staaten byeen roepen, om orde te stellen op 's Lands welvaart, zullende de Staaten, daarenboven, zo dikwils als zy goedvinden, mogen samenkomen, volgens de oude voorregten. 8. Zyne Hoogheid zal zyne woonstede houden in de Nederlanden, en, by nood, vertrekkende, eenen Landzaat in zyne stede stellen, op bewilliging der Staaten. 9. De Raadsluiden van Staate, door den Hertoge te gebruiken, zullen inboorlingen des Lands zyn moeten, een of twee Franschen, den Staaten aangenaam, uitgezonderd. 10. De Hertog, in de Nederlanden zynde, zal de voornaamste Ampten van zyn Huis aan inboorlingen geeven, en tot zyne edelluiden meest Nederlanders kiezen. 11. Tot Stadhouders en andere voornaame Ampten in de Landschappen zullen de Landschappen drie Persoonen noemen, uit wel-

„ ken

„ ken de Hertog de verkiezing doen zal. 12. 1581.
„ Hy zal de Geloofsvrede en den Godsdienst
„ onderhouden in den tegenwoordigen staat.
„ 13. Holland en Zeeland zullen, *in 't stuk*
„ *van den Godsdienst en anderszins*, blyven,
„ gelyk zy tegenwoordig zyn; doch in 't stuk
„ der munte, oorloge, schatting, voorreg-
„ ten tusschen Landen en Steden, zullen zy
„ zig onderwerpen aan zyne Hoogheid en
„ de algemeene Staaten, naar 't luiden der
„ verdragen, gemaakt of nog te maaken,
„ by gemeen goeddunken der algemeene
„ Staaten, volgens de oude gewoonten en
„ voorregten. 14. De Hertog zal niet ge-
„ hengen, dat iemant, in of buiten zyn huis,
„ om den Godsdienst, onderzogt of gemoeid
„ worde. 15. Ook zal hy bevorderen, dat
„ de Koning van Frankryk den Staaten by-
„ sta tegen den Koning van Spanje, en an-
„ dere hunne vyanden. 16. En na dat hy in
„ 't bezit der Landen gesteld zal zyn, zal hy
„ te wege brengen, dat Frankryk en hy,
„ met gemeen beraad, oorloogen, tegen de
„ aanvallers van dat Ryk, of van deeze Lan-
„ den; welken nogtans der Kroone van Frank-
„ ryk nimmer zullen worden ingelyfd. 17.
„ Men zal Engeland, Deenemarke, Portu-
„ gal, Zweeden, Schotland, Navarre, de
„ Duitsche Vorsten, de Hanze-Steden en
„ anderen aanzoeken, tot een nieuw of
„ naauwer Verbond met de Nederlanden.
„ 18. De Hertog zal den kryg voeren met
„ zyne eigen' of zyns broeders middelen,
„ waarby de Staaten vierentwintig tonnen
„ schats, jaarlyks, voegen zullen, uit wel-

 „ ke

1581. „ ke somme, de noodige bezettingen en 't „ Krygsvolk van 't Land, in de eerste plaat„ se, zullen moeten betaald worden. 19. Zy„ ne Hoogheid zal een Legerhoofd aanstel„ len, by believen der Staaten, en eenen „ Overste over de Fransche troepen, naar „ hun genoegen. 20. Hy zal geene Plaatsen „ met Franschen bezetten, buiten verlof der „ Staaten des Landschaps: de inboorlingen „ zal hy leggen, by goeddunken des Raads „ van Staate. 21. De byzondere Staaten „ zullen bekwaame Plaatsen schikken, tot „ verversching en winterlegering des volks „ van oorloge. 22. De uitheemsche Krygs„ luiden, Franschen zo wel als anderen, zul„ len 't Land ruimen moeten, zo dra de al„ gemeene Staaten zulks op zyne Hoogheid „ begeeren. 23. De Hertog zal geen Ver„ drag met den Koning van Spanje aangaan, „ dan by bewilliging der Landen, die hem „ hebben aangenomen: ook met geene an„ dere Mogendheden, ten nadeele van den „ Lande of van dit Verdrag; 24. tot welk „ men egter de afgeweeken' Nederlanden „ zal ontvangen, 25. zullende den Hertoge, „ met zulke Plaatsen, die, in of buiten de „ Nederlanden, met geweld, veroverd mog„ ten worden, handelen moeten, by goed„ dunken der Staaten. 26. De Hertog en „ zyne nazaaten zullen den eed op dit „ Verdrag moeten doen aan de algemeene „ Staaten, en aan de Staaten van elk Land„ schap: en zo hy, of zyne nazaaten het zel„ ve te buiten gaan, zullen de Staaten, met

„ der daad, ontslaagen zyn van alle gehoor- 1581.
„ zaamheid, eed en getrouwigheid: en ee-
„ nen anderen Vorst mogen aanneemen, of
„ zulks in hunne zaaken voorzien, als zy, als
„ dan, zullen geraaden vinden. 27. Eindelyk,
„ zullen de Hertog en de Landen een mid-
„ del beraamen, om den Aartshertoge Mat-
„ thias, die, herwaards geroepen zynde, zig
„ getrouwelyk van zyne beloften gekweeten
„ heeft, genoegen te geeven."

Onder deeze punten was gesteld, dat zy waren ingewilligd, met beding, dat de Hertog schrift „ zou verwerven van zynen „ Broeder, waarby verklaard werdt, dat „ het *vyftiende* en *zestiende* Lid van dit Ver- „ drag, van zynen kant, stondt te worden „ naargekomen: waarna men 't Verdrag, „ zonder verandering, opmaaken en verly- „ den zou. Ook behieldt zyne Hoogheid „ het regt aan zig, om, in persoon, ter Ver- „ gadering der Staaten, het *tweede*, *derde*, „ *negende* en *agttiende* punt van 't Verdrag in „ nader beraad te leggen, mids het aan de „ Staaten stonde, daarop, zulke orde te stel- „ len, als zy goeddagten. Nog verklaarde „ hy, dat men 't *zesde* punt hadt laaten door- „ gaan, op de verzekering der gezanten, „ dat 'er niets van belang verordend of ver- „ leend ware, en dat men, op het *tiende*, na- „ der aanwyzing doen zou, wie voor de „ voornaamste Amptenaars te houden wa- „ ren. Eindelyk, dat de Staaten, onder 't *vyf-* „ *entwintigste* punt, niet begreepen, 't gene 't „ Regt des Oorlogs aanging, welk zy den

1581. „ Hertoge en zynen Krygsraad geheellyk o-
„ verlieten (y).”

Handel met den Koning van Frankryk.

't Verdrag, wederzyds, getekend zynde, was het eerste werk des Hertogs, zynen Broeder de gevorderde verklaaring af te vergen. De Koning beloofde, terstond, mondeling, en daarna, by eenen Brief aan den Hertoge, getekend den zesentwintigsten van Wintermaand, dat hy hem en de Nederlanden helpen zou, zo dra de inwendige beroerten in Frankryk gestild zouden zyn. Doch de Staatschen waren, met deeze onbepaalde verklaaring, niet te vrede. Zy bewoogen dan Anjou, die zig, midlerwyl, naar Bourdeaux begeven hadt, ter bevordering der rust te des Ryks, tot het verleenen van een handschrift, waarby hy beloofde, voor 't einde van Grasmaand naastkomende, in de Nederlanden te zullen zyn, met zyn eigen Leger en de hulpbenden zyns broeders, wien hy, tot het geeven van breeder verklaaring op het vyftiende en zestiende punt van 't Verdrag van Plessis te Tours, zou tragten te beweegen. De Gezanten, geenen kans ziende om meer te verkrygen, en vreezende den Koning, door meer aanhoudens, te zullen vertoornen, stelden 't Verdrag in 't net, waarop het te Bourdeaux, den drie-entwintigsten van Louwmaand des jaars 1581., van wederzyde, plegtiglyk, bezwooren werdt. Te vooren, op den dertigsten van Wintermaand, hadden de Staaten der Vereenigde Ne-

(y) BOR XVII. *Boek*, *bl.* 11 [307]. Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 68.

Nederlanden, te Delft vergaderd, 't Verdrag reeds goedgekeurd, en hunne gezanten gemagtigd, tot het doen en ontvangen van den plegtigen eed (z): waarmede dit groote werk volkomen in banden gelegd was. 1581.

Doch terwyl men nog met Anjou handelde, waren de algemeene Staaten in overweeging geweest, om eenen Landraad, of Raad van Staate op te regten, die, nevens den Hertoge, regeeren zou. Men hadt, over dit stuk, reeds op 't einde des jaars 1579, beginnen te raadpleegen (a). Doch men was, het gantsche volgende jaar, tot geen besluit gekomen. Na 't sluiten van 't Verdrag met den Hertoge van Anjou, werdt 'er, met nieuwen ernst, aan gearbeid. Men hieldt het noodzaaklyk, dat de Landraad werdt opgeregt, eer de Hertog herwaards kwame, op dat men hem, in het kiezen der Leden, en in het stellen van 't Berigtschrift, niet zou behoeven te kennen. Te Delft, werdt 'er dan de laatste hand aan gelegd. Het Berigtschrift, welk, op den dertienden van Louwmaand, vastgesteld werdt, begreep agttien punten, die op deezen zin liepen. „De „Landraad zou bestaan uit eenendertig in„boorlingen, te kiezen en te betaalen, vier „door Brabant, vier door Gelderland met „Zutfen, vyf door Vlaanderen, vier door „Holland, drie door Zeeland, twee door „Doornik en het Doorniksche, drie door „'t Land van Utrecht, twee door Mechelen „met

IV. Opregting van eenen algemeenen Landraad.

Inhoud van het Berigtschrift voor denzelven.

(z) Hooft XVII. Boek, bl. 758. XVIII. Boek, bl. 764. Bor XV. Boek, bl. 227. [224].
(a) Bor. XIV. Boek, bl. 175 [151].

1581. „ met Overyssel, twee door Friesland, en
„ twee door de Groninger Ommelanden.
„ Deeze Raaden zouden, nevens de hooge
„ Overheid, door de Staaten aan te stellen,
„ zorg draagen voor alle voorkomende zaa-
„ ken, met naame voor 't heffen van inge-
„ willigde schattingen, en 't betaalen der
„ lasten van den oorlog, met het gene 'er aan
„ vast was. Doch de burgerlyke Regeering
„ en 't begeeven der Ampten, in Holland
„ en Zeeland, zou blyven aan den Prinse van
„ Oranje, onverkort het Verdrag met den
„ Hertoge van Anjou, met opzigt op deeze
„ twee gewesten, geslooten. Ook zou men,
„ in dezelven, alleenlyk zo veel volks in be-
„ zetting houden, als de Prins, by goeddun-
„ ken der Hollandsche en Zeeuwsche Staa-
„ ten, zou noodig oordeelen. De Landraad
„ en de hooge Overheid zouden alle amp-
„ ten, die ter begeevinge des Konings van
„ Spanje en des algemeenen Landvoogds
„ plagten te staan, vervullen, uit eene be-
„ noeming, te doen door de Staaten der by-
„ zondere gewesten. Ook zouden de Land-
„ raad en hooge Overheid Krygsvolk afdan-
„ ken of aanneemen mogen, mids niet hoo-
„ ger gaande boven de ingewilligde midde-
„ len, dan tot honderdduizend guldens eens,
„ buiten verlof der Staaten. Doch de Land-
„ raad zou geene magt hebben, om nieuwe
„ lasten op te stellen, of 't Land onder eene
„ uitheemsche Mogendheid te brengen, oor-
„ log aan te vangen, of vrede te maaken,
„ zonder bewilliging der Staaten, hierop
„ wettelyk beschreeven. Ook moest de Raad,

„ op

„ op 't ſtuk der munte, het goeddunken van 1581.
„ elk Landſchap hooren. Voorts hadden de
„ Raadsluiden het handhaaven van 's Lands
„ voorregten, by eede, te belooven. Het
„ houden van byzonder verſtand met eeni-
„ ge Landen, Steden of Perſoonen, over de
„ gemeene zaake; 't ontdekken van 's Lands
„ geheimen, en 't ontvangen van geſchen-
„ ken, was hun uitdrukkelyk verboden.
„ Alle zaaken moeſten zy by ſtemminge af-
„ doen, zonder dat de hooge Overheid ee-
„ nigen hunner, tot agterraad, gebruiken
„ mogt. Brieven, den ſtaat des Lands raa-
„ kende, moeſten allen in den Raad ver-
„ toond en gelezen worden. Zaaken van
„ groot gewigt moeſten aldaar niet worden
„ afgedaan, dan in 't byzyn van tien Leden;
„ zeven van welken, uit byzondere gewes-
„ ten, zyn moeſten. Over minder gewig-
„ tige zaaken, moeſten ten minſten zeven
„ Leden zitten, vyf van verſcheiden' gewes-
„ ten, indien 'er zo veelen, ter plaatſe daar
„ de Raad zat, tegenwoordig waren. De
„ Raad moeſt de vyanden des Vaderlands in
„ regten doen vervolgen, en midlerwyl hun-
„ ne goederen doen aantekenen, derzelver
„ inkomſten bekeerende ten voordeele van
„ 't geweſt, daarze vielen. Tweemaal 's jaars,
„ zouden de algemeene Staaten byeen ko-
„ men, ter plaatſe daar de Landraad dan zit-
„ ten zou; doch hy en de Staaten van ieder
„ Landſchap zouden, daarenboven, vergade-
„ deren mogen, zo dikwils als 't hun goed-
„ dagt. Nogtans zou de Overheid en Land-
„ raad de algemeene Staaten, daarenboven,

„ be-

1581. „ beschryven mogen, zo dikwils, als zy zulks „ dienstig oordeelden. De helft, of, als 't „ getal oneven was, de grootste helft der „ Landraaden van elk gewest zouden, jaarlyks, behoudens hunne eere, tegen anderen, verwisseld worden, en ten minsten „ een jaar moeten stil zitten. Niemant zou, „ langer dan twee jaaren agtereen, mogen „ dienen. De Landraad zou zitten ter zulker stede, daar het de hooge Overheid „ dienstig vondt, vooral met opzigt op 't beleid des oorlogs, mids dat, aan wat zyde „ der Maaze, de Overheid en Landraad zig „ bevinden mogten, agt of tien Raaden gemagtigd zouden worden, om zig te onthouden, ter anderer zyde dier Riviere, en „ de zaaken aldaar waar te neemen. De „ Veldheer zou, door de hooge Overheid, „ by goeddunken van den Landraad, of „ van anderen, daartoe te magtigen, worden „ aangesteld; doch alleen van de hooge Overheid afhangen. De Landraad en de hooge „ Overheid zouden 't beleid des oorlogs en „ de begeeving der Krygsampten hebben: „ ook de aanstelling des Krygsraads, mids „ inboorlingen, als zy even bekwaam waren, „ bevorderende boven vreemdelingen. Doch „ hunne Sekretarissen, Deurwaarders en andere Amptluiden zouden zy, uit de Vereenigde gewesten, neemen moeten. Al „ het gemelde werdt alleenlyk vastgesteld „ voor den tyd van een half jaar, wanneer „ de algemeene Staaten, op het aanhouden „ of afschaffen des Landraads, op het vermeerderen van dit Berigtschrift, en op

„ an-

„ andere zaaken wederom vergaderen zouden: alles buiten benadeeling zo der handelinge tusschen den Hertoge van Anjou en der gewesten, welken met hem waren overeengekomen, als der gewesten, die tot nog toe niet met hem gehandeld hadden (*b*)." 1581.

Na 't stellen van dit Berigtschrift, werdt door die van Gelderland, Utrecht en Overyssel, en daarna, ook door die van Holland, eenige zwaarigheid gemaakt, over 't gezag der Raaden, ten noorden of ter regter zyde der Maaze, welken zy begeerden, dat, zo wel als de Landraad, die men verwagtte dat doorgaans ter linkerzyde dier Riviere zitten zou, van niemant dan van de hooge Overheid zouden afhangen (*c*). Doch dit punt schynt, tot genoegen der vier gewesten, geregeld te zyn. In Hooimaand, werden de Landraaden benoemd, die ter regter zyde der Maaze dienen zouden (*d*). Zy begaven zig, in Oogstmaand, naar Leeuwaarden, daar zy de krygszaaken, door de gelukkige onderneemingen van Verdugo, in merkelyk verval geraakt, meer of min herstelden. Ook bezorgden zy aldaar de afzweering des Konings en het verwerpen van zyn zegel en wapenen: waarna zy, in Slagtmaand, naar Utrecht keerden (*e*), daar zy zig eene geruime poos ophielden.

De Landraad ter regter zyde de Maaze treedt in 't bewind.

Anjou hadt zig, ondertusschen, na 't afvaardigen der Staatsche gezanten, die al in Sprok-

Anjou verdedigt zyne aannee-

(*b*) BOR XVI. *Boek*, *bl.* 8 [241]. Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 76.

(*c*) Resol. Holl. 14 *April* 1581. *bl.* 141.

(*d*) Resol. Holl. 19 *July* 1581. *bl.* 363. BOR XVI. *Boek*, *bl.* 40 [282].

(*e*) BOR XVI. *Boek*, *bl.* 46 [292].

1581. Sprokkelmaand naar huis gekeerd waren, en na 't herstellen der rufte in Frankryk, ernstelyk toegelegd, op het verzamelen van Krygsvolk tot zynen togt naar de Nederlanden. Ook gaf hy eene Verdediging van zyn bedryf in openbaaren druk, welke hy allen Ryksvorsten, by beslooten' Brieven, toezondt (*f*).

[...]ning van 't gebied over de Nederlanden.

De Aartshertog Matthias vertrekt.

De Aartshertog Matthias, nu bespeurende, dat zyn klein bewind ten einde liep, en hy den Staaten haast over de hand zou zyn, droeg hun de Landvoogdye wederom op, en vertrok, in Herfstmaand, uit Antwerpen naar Zeeland. De Zeeuwen begeleidden hem, met eenige Oorlogsschepen, tot aan Ooltgensplaate, daar hy, op een Hollandsch schip overging, welk hem, van drie andere schepen verzeld, de Merwede en Waale op, tot aan het Tolhuis voerde (*g*). Van hier, begaf hy zig naar Keulen en voorts naar Duitschland. Hy zou zig gaarne nog eene poos in Holland hebben opgehouden. Doch de Staaten, welken hy 't hadt doen voorslaan, hadden 't van de hand geweezen (*h*). Na zyn vertrek, werdt hem, door zyne vyanden, die hier geen klein getal uitmaakten, naargegeven, dat hy, zig verstaande met den Koning van Spanje, eenen aanslag tegen den Prins van Oranje in den zin gehad hadt: waarvan my egter niets gebleeken is (*i*). Men overwoog, sedert, of men

(*f*) Hooft XVIII. *Boek*, *bl.* 787.
(*g*) Resol. Holl. 6, 7, 20, 30 *Sept.* 1581. *bl.* 463, 467, 495, 516.
(*h*) Resol. Holl. 20 *July* 1581. *bl.* 367.
(*i*) Bor XVI. *Boek*, *bl.* 40 [282]. Hooft XVIII. *Boek*, *bl.* 789.

men hem zyne wedde, ter somme van vyftig- 1581.
duizend ponden 's jaars, behoorde te blyven voldoen. Ook sloegen sommigen in Holland voor, dat men hem, van wege dit Landschap alleen, zo lang hy den Lande gunstig bleef, een jaargeld van zevenduizend guldens moest toeleggen. De Edelen, Amsterdam en Enkhuizen stemden, dat Holland zyn aandeel, in de gemelde vyftigduizend ponden, behoorde te draagen; doch de andere Steden sloegen het t'eenemaal af (*k*). Ook vind ik niet, dat de overige Gewesten eenig gunstig besluit ten zynen opzigte ter uitvoeringe gebragt hebben. Zeeland, den Aartshertog nimmer erkend hebbende, hadt, reeds te vooren, besloten, niets tot zyne wedde te draagen (*l*). Alleenlyk, hebben Oranje en de Staaten gepoogd, hem, in de plaatse van *Gerard van Gronsbeek*, die onlangs overleeden was, tot Bisschop van Luik te doen verkiezen. Doch Parma wist deeze poogingen te verydelen, en *Ernst van Beieren*, toen Bisschop van Frisingen, deeze waardigheid te verzorgen (*m*).

Midlerwyl, was de Hertog van Anjou, op den zestienden van Oogstmaand, met tienduizend Knegten en vierduizend Ruiters, behalve nog eenige benden, die in 's Konings soldye stonden, gekomen op de Nederlandsche grenzen, gereedschap maakende tot het ont-

V. Anjou ontzet Kameryk.

(*k*) Resol. Holl. 27 *May*, 11 *July*, 13 *Sept.* 24 *Nov.* 1581. *bl.* 218, 329, 486, 586.
(*l*) Notul. Zeel. 4 *May*, 15 *Octob.* 1579. *MS.*
(*m*) STRADA *Dec.* II. *Libr.* IV. *p.* 179. HOOFT XVII. *Boek*, *bl.* 760.

1581. ontzet van Kameryk, welk, door Parma, nu omtrent een jaar, belegerd gehouden, en, door hongersnood, op het uiterste gebragt was. Ook noodzaakte Anjou hem, terstond, tot het opbreeken van 't beleg, en deedt toen zyne intreede in de Stad, die, schoon onder 't Keizerryk behoorende, hem als haaren Heere hulde deedt, en zynen eed ontving.

Verovert Chateau in Cambresis. Weinige dagen daarna, dwong hy Chateau in Cambresis tot de overgaave. De Staaten en de Prins van Oranje vermaanden hem toen, om zyne overwinningen te vervolgen, en ten Lande van Artois in te rukken. Doch een ontydig geschil onder de Fransche Legerhoofden, die, de een na den anderen, weigerden, tegen den winter, dieper in 't

doet zyn Leger scheiden. Land te trekken, noodzaakte hem, zyn Leger te scheiden, de vrywilligen naar huis, en de bezoldelingen, over Calais, langs de zeestrand, naar Vlaanderen, te zenden (n).

Parma wint Doornik. Parma vervolgde de Franschen, eene korte poos; doch keerde, eerlang, te rug, en sloeg het beleg voor Doornik, op den eersten van Wynmaand. De Prins van Espinoi, Bevelhebber der Stad, was 'er, onlangs, met een groot deel der bezetting, uitgetoogen, om S. Guilain te bemagtigen, welk egter, kort hierna, door de Waalen, herwonnen werdt. Parma was hiervan onderrigt, en hadt, hierop, 't beleg van Doornik ondernomen. Doch de Prinses van Espinoi, de plaats haars Egtgenoots, met eenen mannelyken moed, bekleedende, stondt het beleg dapperlyk

(n) Bor XVI. *Boek*, *bl.* 43 [286].

lyk door, zonder gevaar te ontzien, tot zo verre, dat zy ook een' schoot kreeg in den arm. Tegen 't einde van Slagtmaand, wierp de Kolonel *Preston* zig, met omtrent veertig man, in de Stad; doch dit volk deedt 'er meer kwaad dan goed, verbreidende losselyk, dat op ontzet van Anjou, waarmede men zig, tot hiertoe, gevleid hadt, geen staat te maaken was: 't welk den Roomschgezinden schoon spel gaf, om de Burgery te doen neigen tot de overgaave. Ook boodt Parma zulke voordeelige voorwaarden uit, dat de Stad, eindelyk, op den negenentwintigsten van Slagtmaand, by verdrag, opgegeven werdt (*o*). 1581.

VI. Aanslag op Bergen op Zoom.

De aanslag op Bergen op Zoom, die wat laater ondernomen werdt, liep zo wel niet af. Dit Markgraafschap was, na 't omkomen van Heere Jan in Spanje, door het Huwelyk zyner Zuster met den Heere van Merode en Petershem, verstorven op derzelver Dogter, Margareet, welke met *Jan van Withem, Heere van Beersele*, getrouwd was. Deez', nu Markgraaf uit hoofde zyner Gemaalinne, en zig houdende, met der woon, op het Huis te Wouw, digt by Bergen, zag, met verdriet, dat de Staaten zyne Stad, met eenige Fransche vendels onder den Kolonel la Garde, bezet hielden. Des ontwerpt hy, met overleg van Hautepenne, die hem, uit Breda, volk toeschikte, eenen aanslag, om haar te verrassen. Onder andere inwooners, hadt hy

(*o*) Bor XVI. *Boek*, *bl.* 43 [287]. Strada *Dec.* II. *Libr.* IV. *p.* 194.

1581. hy den Stads timmerman, zekeren Potbakker en den Pastoor bewoogen, om, des nagts na den vyfden van Wintermaand, de valdeur der sluize aan de Begynen-poorte op te winden. Hierdoor, zondt hy eenige Knegten naar binnen, die last hadden, om de Houtpoort te overweldigen, en hem, met het overig Krygsvolk, door dezelve, ter Stad in te laaten. Driehonderd Waalen omtrent waren nu, zonder ontdekt te zyn, door de sluis, in de Stad geraakt; doch hier beklapten zy zig zelven, door 't vraagen naar den weg, hebbende hunne leidsluiden zig, kort na dat zy hen ter Stad ingelaaten hadden, uit angst, gaan versteeken. De bezetting raakt in de wapenen: ook veele burgers: de vyand koos 't gat, waardoor hy binnen gekomen was, voor een gedeelte; een ander deel viel over de vesten, daar eenigen verdronken. Zy lieten 'er, in 't geheel, zeventig dooden en honderd gevangenen. Withem, niet weetende hoe hy 't hadt, deedt eenen fellen storm op de Houtpoorte; doch trok haast af, toen hy, uit eenige vlugtelingen, vernomen hadt, wat 'er gebeurd ware. Hy leverde, sedert, zyn Slot te Wouw in Parmas handen. Doch de Staaten verklaarden hem, openlyk, voor vyand, en deeden zyne goederen aanslaan. De timmerman en de potbakker, betrapt zynde, werden gehangen en gevierendeeld (*p*).

Aanslagen der De Staatschen hadden, wat vroeger, ook eenige aanslagen gesmeed, die kwalyk uitvie-

(*p*) Bor XVI. *Boek*, *bl.* 44 [288].

vielen. De Heer van Lokeren, Hopman *Buchard* en de Schotsche Kolonel Preston poogden, op eenen donkeren nagt, het Steedje Borbourg te verrassen. Buchard trok vooruit en raakte op den wal; doch werdt, gemerkt de duisternis, van weinigen ingevolgd. Hy werdt hier verslaagen: ook Salinas, Overste der Stad, die, juist ten deezen tyde, in onderhandeling was met den Prinse van Oranje, omze hem te leveren, waarvan de onderneemers geene kennis gehad hadden (*q*). *Robert van Merode*, *Heer van Thiant*, hieldt, ten deezen tyde, heimelyk verstand in Grevelingen, en zogt zig, met kennis des Prinsen, ook by verrasfing, meester der Stede te maaken; doch de toeleg hadt geenen voortgang (*r*). Binnen Oudenaarden, geboodt *Willem van Meulde*, *Heer van Mansart*, die, den Prinse van Oranje zeer toegedaan zynde, met zyn medeweeten, doch zonder bewilliging der burgerye, welke hem geen ontzag altoos toedroeg, en de geloofsvrede een- en andermaal verbroken hadt, op den eersten van Wintermaand, eenig paardenvolk in de Stad zogt te brengen. Ook raakten twee benden binnen de poorte: doch toen sloot de Wagtmeester de yzeren deuren en de overigen buiten. De burgers vallen op de ingekomen' Ruiters, en dryvenze, nevens Mansarts knegten, ter Stad uit. Mansart zelf wykt op 't Slot: welk een halven dag beschooten werdt. Dies zogt hy, 's nagts, naar een goed heen-

1581.

Staatschen, op Borbourg,

op Grevelingen,

op Oudenaarden.

(*q*) Meteren X. *Boek*, *f.* 189.
(*r*) Hooft XVIII. *Boek*, *bl.* 796.

1581. heenkomen, en verliet de Stad, die, sedert, bezetting van Parma, geweigerd hebbende, Heer *Henrik*, of, volgens anderen (*s*), *Fredrik van der Burgt*, tot Overste, ontving (*t*).

's Prinsen verspieder in Spanje ontdekt en gestraft.

De Prins van Oranje was, sedert tien jaaren omtrent, gediend geweest van heimelyke berigten, uit het Hof van Spanje, door den eersten Klerk van Gabriel de Cayas, Sekretaris der Nederlandsche zaaken, *Joan van Kastilie* genoemd; die hem ook, van tyd tot tyd, overzondt het A, B, of syffer der geheime brieven, welk men, van drie tot drie maanden, gewoon was te veranderen. De Klerk genoot, hiervoor, driehonderd Kroonen in 't jaar. Doch zyn slinksche handel werdt, eindelyk, ontdekt, en hy, in Wynmaand deezes jaars, met vier paarden, vaneen gescheurd (*u*).

VII. Huwelykshandeling tusschen den Hertog van Anjou en de Koninginne van Engeland.

Hiertusschen, hadt zig de Hertog van Anjou, terstond na 't scheiden zyns Legers, begeven naar Engeland, om den handel van zyn Huwelyk met de Koninginne, in persoon, aan te binden. Zo ver was hy hierin gevorderd, dat de Koningin hem, zo hy, naderhand, zeide, in haare Brieven, *Mon Cœur*, in plaats van *Monsieur*, dat is, *Myn hert*, voor *Myn heer* noemde (*v*). De Huwelyksvoorwaarden zelven waren reeds, sedert eenigen tyd, ontworpen geweest. Ook werdt de Hertog, die, van verscheiden Nederlanders, en onder anderen van *Justinus van Nassau*, natuurly-

(*s*) BOR XVII. *Boek*, *bl.* 22 [321].
(*t*) METEREN X. *Boek*, *f.* 188 *vers*.
(*u*) BOR XVI. *Boek*, *bl.* 44 [288].
(*v*) Extr. uit eene Memor. van G. V. VOSBERGEN. *M. S.*

lyken Zoon des Prinſen van Oranje, en van den Heere van Aldegonde verzeld, op den eerſten van Slagtmaand, in Engeland aangekomen was, met groot betoog van hoogagting, ten Hove, ontvangen; zo dat veelen het Huwelyk zo goed als voltrokken rekenden. Hier te Lande, twyfelde men 'er niet aan, na dat Aldegonde aan den Prinſe, en deeze wederom aan de byzondere Staaten, onder anderen aan die van Holland, ſchriftelyk berigt hadt, hoe het Huwelyk tuſſchen de Koningin en den Hertoge, eindelyk, op den twee-entwintigſten van Slagtmaand, geſlooten was, hebbende haare Majeſteit zyner Hoogheid, ten zelfden dage, eenen koſtbaaren ring op trouwe gegeven. De Staaten van Holland ſtelden zelfs, op aanſchryving van den Prinſe van Oranje, eenen openbaaren dank- en vreugdedag in over dit Huwelyk, tegen den dertienden van Wintermaand (*w*). Evenwel wiſten eenige Engelſche Grooten (*x*), met naame de *Graaf van Leiceſter*, die de Jufferſchap op zyne hand hadt, door middel derzelve, het Huwelyk te breeken, kort na dat het gemaakt ſcheen. Zy viel, nog dien zelfden dag, der Koninginne aan, met ſchreien en jammeren, als of het, met haare Majeſteit, het Ryk en den Godsdienſt, omgekomen ware, zo deeze Egt voortging. De Koningin ſcheen hierdoor bewoogen, en trok, des anderendaags, in een geheim geſprek met Anjou, haar gegeven woord weder-

1581.

wordt plotſelyk afgebroken.

(*w*) Reſol. Holl. 30 *Novemb.* 1581. *Bl.* 600.
(*x*) *See the* Cabala *or* Myſteries of State. *P.* I. *p.* 354.

1581. derom in. Sommigen willen, dat het Huwelyk haar nimmer ernst geweest zy (y), en dat zy den handel alleenlyk zo ver hadt laaten komen, om Frankryk met Spanje in oorlog te helpen, en Anjou in de Nederlanden, met te beteren schyn, te konnen ondersteunen. Ook meent men, dat de Koning van Frankryk het Huwelyk zyns Broeders niet sterk gezogt hadt, hebbende hy gevorderd, dat het voltrokken werdt, eer hy een beschadigend en verdedigend Verbond wilde sluiten met de Koninginne; naar welke voorwaarde, Elizabet geene ooren hadt. De Hertog was dan, veelligt, de eenigste, die zyne verwagting te leur gesteld zag. Hy vertoefde nog eenigen tyd in Engeland, was zeer gemeenzaam met haare Majesteit; doch van het Huwelyk werdt niet meer gesproken (z).

VIII. Oranje klaagt over de Staaten.

Oranje, in Slagtmaand, ter Vergadering van der Staaten Gemagtigden te Antwerpen, verscheenen zynde, hadt daar wederom, op 't ernstigst, geklaagd, over de slofheid der Staaten, in 't vinden en opbrengen der middelen, tot voortzetting van den kryg; over de bepaalde magt des Landraads, en over andere gebreken der Regeeringe. Sommigen, hierdoor getroffen, wilden de Krygszaaken den Prinse en den Landraad geheellyk opdraagen. Doch anderen meenden, dat men, tot op de overkomst des Hertogs van Anjou, toeven moest. Tot dit laatste neigde ook

(y) *Vid.* STRADA *Dec.* II. *Libr.* IV. *p.* 211. REYD II. *Boek*, *bl.* 29.

(z) METEREN XI. *Boek*, *f.* 190 *vers.* RAPIN *Tom.* VI. *p.* 356.

ook de Prins (*a*). De Heer van Dolhain en Doktor *Joannes Junius* werden naar Engeland gezonden, om 's Hertogs overkomst te spoeden. De Hertog hieldt 'er zig egter nog op, tot den eersten van Sprokkelmaand, wanneer hy de reis aanving, begeleid, tot Kantorberri toe, door de Koninginne, die hem van eenen aanzienlyken sleep Engelsche Grooten, in vyftien Oorlogsschepen, verzellen deedt. Op den tienden, tradt hy, te Vlissingen, aan land, daar hem de Prins van Oranje en veele andere Nederlandsche Heeren, met uitbundige tekenen van blydschap en eerbiedenis, verwellekomden. Des anderendaags, deedt hy zyne intreede te Middelburg, bezag voorts de andere Steden van Walcheren, en vertrok, den zeventienden, met zyn talryk gezelschap, in vierenvyftig schepen, naar Antwerpen (*b*): alwaar hy, twee dagen laater, op 't pragtigst ingehaald, en tot Hertoge van Brabant en Markgraave des Heiligen Roomschen Ryks gehuldigd werdt. By deeze plegtigheid, hing de Prins van Oranje hem den Hertoglyken mantel om, en dekte hem met den Hertoglyken hoed. Daarna deedt de nieuwe Hertog zyne intreede in de Stad, aan welke hy, op den twee-entwintigsten, nog eenen byzonderen eed deedt (*c*). De Gemagtigden der andere Gewesten, die, van tyd tot tyd, te Antwerpen kwamen, werden, vervolgens, aangezogt, om den Hertoge hulde te doen. Ook namen die van Gelder-

1581.

Anjou komt in de Nederlanden.

1582.

wordt ingehuldigd, tot Hertoge van Brabant, en tot Markgraave des Heiligen Roomschen Ryks.

(*a*) Bor XVI. *Boek*, *bl.* 45 [289].
(*b*) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 2 [295].
(*c*) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 3 [297].

1582. derland, schoon zy, te vooren, niet in den handel met hem hadden willen bewilligen, hem, op den derden van Grasmaand, tot Hertoge van Gelder en Graave van Zutfen aan. De Groninger Ommelanden huldigden hem, wat laater, ook als hunnen Heer, en verwierven hiervan Brieven, die, op den twaalfden van Hooimaand, getekend waren (d). Tot Graave van Vlaanderen, werdt hy, niet voor den drie-entwintigsten van Oogstmaand, te Gend, ingehuldigd (e). Doch den titel van dit Graafschap hadt hy, zo wel als dien van Hertoge van Lotharingen, Brabant, Limburg en Gelder, van Graave van Holland, Zeeland en Zutfen, van Markgraave des Heiligen Ryks, en van Heere van Friesland en Mechelen, veel vroeger aangenomen (f).

tot Hertog van Gelder en Graave van Zutfen. tot Heere der Ommelanden. tot Graave van Vlaanderen.

De Gemagtigden van Holland, Zeeland en Utrecht hadden den Hertoge egter geene hulde gedaan. 't Was hun wel, kort na zyne aankomst, te Antwerpen, gevergd; doch zy hadden 'er zwaarigheid in gemaakt, verklaarende daartoe geenen last te hebben van hunne meesteren. Hun, die opgemerkt hebben, dat het Verdrag van Plessis les Tours en Bourdeaux, uit den naam en met bewilliging van Holland, Zeeland en Utrecht, gesloten en naderhand staatswyze goedgekeurd en bekragtigd was, zal, ongetwyfeld, het gedrag van de Gemagtigden der drie Gewesten vreemd voorkomen. Doch onder deeze ver weigering lag een diep geheim van Staat ver-

Holland, Zeeland en Utrecht doen hem geene hulde.

(d) BOR XVII. *Boek*, *bl.* 27 [328].
(e) BOR XVII. *Boek*, *bl.* 29, 31 [330, 333].
(f) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 43.

verborgen, zelfs voor veelen, die de Staats- vergaderingen der drie gewesten bywoonden; waarvan wy nu opening moeten doen. 1582.

IX. Raadpleegingen, over het opdraagen der hooge Overheid van Holland en Zeeland aan den Prinse van Oranje.

Wy hebben, ter zyner plaatse, verhaald, hoe die van Holland en Zeeland, in 't jaar 1576, de hooge Overheid dier twee gewesten, zo lang de Landen in oorlog zyn zouden, hadden opgedraagen aan den Prinse van Oranje (g). Zyne Doorlugtigheid hadt egter, sedert, den titel van hooge Overheid nog niet gevoerd: ten deele, naar 't schynt, om dat zulks niet gevoeglyk geschieden kon, voor dat Filips van het regt van opperste magt op de Landen vervallen verklaard was; ten deele ook, om dat verscheiden' Steden, met naame Haarlem en Amsterdam, de Spaansche zyde nog hielden, die zy niet zo ligt scheenen te zullen verlaaten, als duidelyk gebleeken was, dat men zig 's Konings gehoorzaamheid dagt te ontrekken, en eene andere hooge Overheid in zyne stede te stellen. De openbaare Plakaaten kwamen, derhalve, nog uit op 's Konings naam, by raade van den Prinse, als zynen Stadhouder. Doch nadat deeze Steden, in gevolge der Gendsche Bevrediging, voldoening genomen hadden van den Prinse, in de jaaren 1577 en 1578, en vooral na 't sluiten der Utrechtsche Vereeniging, in den aanvang des jaars 1579, werdt het stuk der Regeeringe over Holland en Zeeland, dat ook, ter oorzaake van 's Prinsen vertrek naar Brabant, was blyven steeken, wederom by der hand genomen. Hier-

(g) XXV. Boek, bl. 94.

1582. Hiertoe gaf gelegenheid eenige onlust, gereezen tusschen den Prinse en de Staaten, waarvan my geen regt bescheid voorgekomen is. Zo veel blykt 'er van, dat men den Prinse hadt aangediend, dat de Staaten van Holland en Zeeland hem minder genegenheid toedroegen dan zy plagten, en zyn gezag zo veel niet gelden lieten, als eertyds. De Staaten, zig deswege ten beste verschoond hebbende (*i*), leiden, kort hierna, 't punt der Regeeringe in beraad, en beslooten, „ geduurende den oorlog, geene verandering te zullen maaken in het gene, in den jaare 1576, vastgesteld was; alzo, zeiden ze, zyne Doorlugtigheid niet voorhadt, hen in hun gezag over * zaaken van Regeeringe te verkorten; en zy begreepen, dat dit hun gezag, en de vrydommen en voorregten van den Lande, by het vastgestelde, niet werden benadeeld, mids het niet in gevolg wierdt getrokken." Zy vertoonden dan den Steden Haarlem, Amsterdam, Schoonhoven, Heusden, Weesp, Muiden, Naarden, Goes en Tholen, die allen voldoening van den Prinse ontvangen hadden, het Verbond met Zeeland, en de schikking op de Regeering, in den jaare 1576, gemaakt: en 't een en 't ander werdt, door allen, goedgekeurd en aangenomen (*k*). Volgens deeze schikking, was, onder anderen, aan den Prinse gelaaten 't Regt tot het verleenen van vergiffenis, kwytschelding, oktrooijen, uitstel van betaaling en diergelyke gun-

Besluit hierop genomen.

* *politique zaaken.*

(*i*) Resol. Holl. 26 *Novemb.* 1578. *bl.* 42.
(*k*) Resol. Holl. 25 *Febr.* 1579. *bl.* 27.

gunſten: welk regt de Staaten gaarne aan zig gehouden hadden, ten minſten in 't afzyn van den Prinſe; doch hy ſtondt hun alleenlyk toe, by voorraad, en zo lang hy afweezend was, *Oktroyen* en *Respyten* te verleenen, behoudende hy aan zig 't verleenen van *Pardonnen* en *Remiſſien* (*l*): 't welk, veelligt, eene der zaaken geweeſt is, waarin de Staaten te vooren geoordeeld hadden, dat hun gezag te na gekomen werdt. Immers men vindt, dat zy, niet lang hierna, beſlooten, de Brieven van * vergiffenis, door zyne Doorlugtigheid, aan negen gevangenen verleend, niet af te vaardigen; maar 't Regt, met dezelven, te laaten beworden (*m*). De Keulſche Vredehandeling was, ſedert, oorzaak, dat 'er, op 't verlaaten van den Koning, niets beſlooten kon worden, waardoor ook het openlyk aanvaarden der hooge Overheid door den Prinſe agterblyven moeſt. De onderhandeling met den Hertoge van Anjou, die hier op volgde, deedt de raadplegingen op 't ſtuk der Regeeringe in Holland herleeven. De Edelen en Steden op dit ſtuk, in grooten getale, ter Dagvaart, in den Haage, beſchreeven zynde; oordeelden de Edelen en Amſterdam, in welke Stad, de Regeering nu geheellyk beſtondt uit 's Prinſen vrienden, dat men den Prinſe de Regeering behoorde aan te bieden, onder zulk eenen naam, als hem beſt behaagen zou, en dat men hem den handel met Anjou behoorde toe te vertrouwen, mids hy den raad van die van de nader Vereeniging

1582.

* *Pardon.*

Nadere overweegingen op dit ſtuk.

(*l*) Reſol. Holl. 25 *July* 1579. *bl.* 173.
(*m*) Reſol. Holl. 18 *Januar.* 1580. *bl.* 5.

1582. ging inname. De meeste andere Leden schikten zig, terstond, of allengskens, naar dit gevoelen: ook Haarlem (*n*), alwaar nu Burgemeesters, zo wel als Schepens, in gevolge van een Besluit der Staaten (*o*), op den gewoonlyken tyd, door of van wege zyne Doorlugtigheid, gekooren waren. Ondertusschen, vondt men geraaden, het besluit, ten deezen tyde genomen, voorals nog, geheim te houden: waartoe zig de Leden der Vergaderinge, onder welken ook vier Gemagtigden van Zeeland waren, by handtekening, verbonden (*p*).

Inzigten van den Prinse, op den handel met Anjou.

Oranje zelf, hoe zeer hy den handel met Anjou voortzette, hadt geenszins voor, den Hertoge de oppermagt over Holland, Zeeland en Utrecht op te draagen: en 't blykt niet donkerlyk, dat eenige Edelen en de Gemagtigden van weinige Steden onderrigt zyn geweest van het oogmerk zyner Doorlugtigheid (1). Hierom deeden zy ter Staatsvergaderinge besluiten, dat men den Prinse den handel met Anjou behoorde toe te vertrouwen. En naardemaal men, ten deezen tyde, ook in Holland, begreep, dat de Landen uitheemsche hulp behoefden; alzo men, met reden, vreesde, dat Filips, na 't eindigen van den kryg in Portugal, al zyne magt tegen de Neder-

(*n*) Resol. Holl. 28 *Maart*, 21 *April* 1580. *bl.* 44, 64. *Zie ook* BOR XV. *Boek*, *bl.* 197 [181].

(*o*) Resol. Holl. 14 *Aug.* 1579. *bl.* 196.

(*p*) BOR XV. *Boek*, *bl.* 197 [181].

(1) Een uittreksel uit een *Almanach van* GASPAR VAN VOSBERGEN, geschreeven met de hand van den Historieschryver HOOFT, leert my, dat de Heeren van Asperen, Buis, Kant en van der Myle de eenigsten waren, die dit geheim, in Holland, wisten.

derlanden wenden zou (q); zo ftemde men, hier, ligtelyk, in den handel met Anjou, waarmede de andere Nederlanden, zonder Holland en Zeeland, niet zouden hebben konnen voortgaan. Zy, die de geheime oogmerken zyner Doorlugtigheid kenden, wisten wel, dat hy de vereifchte zorg draagen zou, om de gewesten, over welken hem reeds de hooge Overheid opgedraagen was, niet aan het oppergebied van Anjou te onderwerpen. Uit het Verdrag van Plessis le Tours bleek ook, zo dra het ter Staatsvergaderinge gelezen werdt, dat men voor Holland en Zeeland iets byzonders bedongen hadt. Volgens het *dertiende* punt van het zelve (r), moesten Holland en Zeeland, *zo ten opzigte van den Godsdienst, als anderszins*, blyven, gelyk zy waren: 't welk te wege bragt, dat het, ligtelyk, ter Staatsvergaderinge, werdt goedgekeurd. Zelfs bewilligde men in 't gene, in 't zelfde lid, werdt verklaard, dat de twee gewesten zig, in 't ftuk der munte, oorloge, belastingen en voorregten van Landen en Steden, onderwerpen zouden aan den Hertoge en aan de algemeene Staaten, op de verzekering, dat zyne Doorlugtigheid zorg gedraagen hadt, dat Holland en Zeeland, by dit voorbeding, niet zouden benadeeld worden (s). Voorts ftemden die van Holland, federt, uitdrukkelyk, in het beëedigen van Verdrag van Bourdeaux, uit hunnen naam (t).

1582.

De onbepaalde uitdrukkingen, *zo ten opzig-*

Heimelyke uit-

(q) Resol. Holl. 2 *July* 1580. *bl.* 127.
(r) *Zie* hier voor, *bl.* 405.
(s) Resol. Holl. 15 *Sept.* 1580. *bl.* 203.
(t) Resol. Holl. 22, 30 *Decemb.* 1580. *bl.* 278, 283.

1582. *zigte van den Godsdienst, als anderszins*, in het dertiende punt van dit Verdrag gebruikt, begreepen donkerlyk, 't gene zyne Doorlugtigheid, duidelyker, in eene geheime onderhandeling tusschen den Heere van Aldegonde en den Hertoge van Anjou, hadt weeten te bedingen. Dit *anderszins* sloeg, voornaamlyk, op de hooge Overheid van Holland en Zeeland, die den Prinse reeds opgedraagen was, en welke hy den Hertoge niet begeerde af te staan: ook op het regt, om den Prinse nog grooter gezag te geeven, welk deeze twee Gewesten, zo men zeide, bedongen hadden, by de Gendsche Bevrediging. Anjou, bewoogen door Aldegonde, hiertoe, mondeling, gelast door Oranje, hadt den Prinse, by twee byzondere *Renversaalen*, gelyk menze noemde, beloofd, deeze verklaaring te zullen laaten gelden; doch deeze gantsche handeling bleef geheim, zelfs voor veele gemagtigden ter Staatsvergaderinge (*u*). Het openbaaren derzelve zou te groot een wantrouwen verwekt hebben in de andere Gewesten, en hen in 't vermoeden hebben gebragt, dat Holland en Zeeland de Vereeniging met de overige Bondgenooten verlaaten wilden.

legging van het *dertiende* Lid des Verdrags van Bourdeaux.

X. Opdragt der hooge Overheid van Holland aan den Prinse, op den voo-

Midlerwyl, hadden 's Prinsen vrienden niet verzuimd, het stuk van de opdragt der hooge Overheid, hier te Lande, van tyd tot tyd, aan te binden, op dat het zyn beslag hebben mogt, eer Anjou herwaards kwame. De Prins zelf deedt eene reis door Holland, Zeeland en 't Stigt, en won veele herten, door

(*u*) Hooft XIX. *Boek*, *bl.* 809.

door zyne tegenwoordigheid. Ook boodt hy den Staaten, beleefdelyk, zynen dienst aan, in alles, wat tot behoudenis van de geregtigheden en welvaart der Landen strekken kon (v). Zyn Geheimschryver *Bruinings* kwam, wat laater, insgelyks in Holland, om 's Prinsen zaak te vorderen. En in Wynmaand des jaars 1580, besloot men, de voorwaarden te ontwerpen, op welken men zyner Doorlugtigheid de hooge Overheid in Holland, met behoudenis der vrydommen en geregtigheden, zou konnen opdraagen (w). In Lentemaand des volgenden jaars, kwam men, op de Dagvaart te Amsterdam, overeen, om den Prinse te verzoeken, dat hy zig van 't gezag bedienen wilde, welk hem, als hooge Overheid, reeds in den jaare 1576, opgedraagen was, met deeze twee merkwaardige veranderingen, die onze Historieschryvers verzuimd hebben aantetekenen: 1. dat hy, met dit gezag, niet slegts geduurende den oorlog, maar volstrektelyk bekleed zou zyn. 2. dat hy de *Gereformeerde Evangelische Religie* alleen zou hebben te handhaaven, zonder egter te gedoogen, dat op iemants geloof onderzoek wierdt gedaan. Wyders, zou men nu den Prinse alleen hebben te zweeren, daar, onlangs, vastgesteld was, dat de nieuwe eed aan den Prinse en aan de Staaten zou moeten geschieden (x). Vervolgens, werdt in

1582.

rigen voet.

twee of drie zaaken uitgenomen.

Zwarigheden

(v) Resol. Holl. 7 *April* 1580. *bl.* 56. Regist. ten Raade van Middelb. 7 *April* 1580. *f.* 414 *vers.* 415 *vers.*

(w) Resol. Holl. 19 *Octob.* 1580. *bl.* 229.

(x) Resol. Holl. 15, 17 *Maart* 1581. *bl.* 64, 73. *Zie ook* Bor Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 17 *enz.*

1582. in beraad gelegd, of men den Prinse den eed op dit ontwerp, na dat hy 't gezien en goedgekeurd zou hebben, niet behoorde af te neemen. Doch toen vondt men eenige Leden, die meer zwaarigheid in 't stuk scheenen te maaken, dan te vooren. Gouda wilde eerst verslag doen. Schiedam stemde, dat men geene verandering van Heere of eed behoorde te maaken. Amsterdam zelf bewilligde niet dan onder voorwaarde, dat de andere Landschappen, [Zeeland en Utrecht], en de Steden Gouda en Schiedam ook in den nieuwen eed zouden stemmen (y). En toen men deeze Stad naderhand drong, om zig te voegen met de meerderheid, sprak zy, van 't stuk, met de Hoofden der Gilden en Schutteryen, in beraad te willen leggen. De Prins stemde dit egter plat af, zo om de gevolgen, als als om dat hem de hooge Overheid, al in den jaare 1576, opgedraagen was, en men nu slegts stondt uit te voeren, 't gene toen reeds was vastgesteld (z). Ook hadden de Staaten, te vooren al, besllooten „ dat voortaan geene Steden, over 's gemeenen Lands zaaken, raadpleegen zouden, met eenige *bestgeslaatsten*, *Schutteryen*, *Gilden of anderen*, „ gelyk, door sommigen, voorheen wel geschied was; ten ware met voorgegaane „ gemeene bewilliging der Staaten (a)." Zyne Doorlugtigheid, nu zelf in Holland zynde, stondt ook sterk op het afdoen deezer gewigtige zaake, alzo hy haast naar Brabant, Vlaan-

In deeze Opdragt, by sommige steden, gemaakt.

De Schutteryen en Gilden uitgesllooten van de raadpleegingen over zaaken van Regeeringe.

(y) Resol. Holl. 30 *May* 1581. *bl.* 225.
(z) Resol. Holl. 27, 28 *Juny* 1581. *bl.* 289.
(a) Resol. Holl. 23 *Maart* 1581. *bl.* 111.

Vlaanderen of Zeeland vertrekken moest, om den Hertog van Anjou, dien men, toen, van dag tot dag, uit Engeland, te gemoet zag, te ontvangen (*b*). Amsterdam bragt nu geene andere zwaarigheid in, dan dat de Stad eerst behoorde af te staan van 't Verdrag van Voldoening, in 't jaar 1578, gemaakt; en voor dien afstand, vergenoegd worden, door den Prinse. Ook wilden die van den Briele den Prins, afzonderlyk, als hooge Overheid der Heerlykheid van Voorne ontvangen; daar deeze Stad, door de Edelen en de andere Steden, voor een Lid van Holland, gehouden werdt. De overige Leden stemden, eenpaariglyk, voor het voltrekken van de Opdragt der hooge Overheid: en Amsterdam besloot 'er, eindelyk, zelf toe, onder beding, dat zulks de Stad niet benadeelen zou, in 't geene zy, wegens het afstaan van haare voldoening, te vorderen hadt (*c*): waarin de Staaten, zonder egter den Prins, vooraf, gekend te hebben, bewilligden (*d*). Doch zyne Doorlugtigheid vondt niet geraaden, de Regeering te aanvaarden, zo lang 't verschil met Amsterdam niet uit den weg geruimd ware: waarna hy verklaarde, vier maanden te willen toeven, op dat het niet schynen zou, dat hy op deeze Opdragt gewagt, en daartoe eenige byzondere gelegenheid waargenomen hadt (*e*). De Edelen, Leiden en Enkhuizen begreepen egter, dat men met de Op-

1582.

(*b*) Resol. Holl. 1 July 1581. *bl.* 294.
(*c*) Resol. Holl. 3, 5, 10 July 1581. *bl.* 298, 299, 304, 325.
(*d*) Resol. Holl. 19 July 1581. *bl.* 341.
(*e*) Resol. Holl. 18 July 1581. *bl.* 354.

1582. Opdragt voortvaaren moest. Doch de andere Steden schikten zig, naar 't goedvinden van den Prinse. Amsterdam bleef by de voorige verklaaring (*f*). Men beslóót dan, den Prinse te verzoeken, in de Regeering te willen voortgaan, op den voet, als waarop ze hem, in den jaare 1576, opgedraagen was, zonder zig aan den tyd van vier maanden te bepaalen. Zyne Doorlugtigheid bewilligde hierin: en werdt, toen, op den vierentwintigsten van Hooimaand des jaars 1581, de eed gedaan, eerst, door den Prinse, aan de Gemagtigden der Staaten: daarna, door zes uit de Edelen, en door de Gemagtigden der Steden Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, Gouda, Rotterdam, Gorinchem, Schiedam, Briele, Schoonhoven, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Edam, Monnikendam en Purmerende, aan den Prinse, *als vertoonende en hem opgedraagen zynde de hooge Overheid en Regeeringe van het Graafschap van Holland, Zeeland en Friesland*: welken titel hy, van toen af, gemeenlyk (2), in openbaare Plakaaten, gevoerd heeft (*g*). Ook vind ik, dat hy den Staaten, somtyds, den naam gaf van *onze welbeminden* (*h*). De eed werdt, waarschynlyk op dat het verhandelde te geheimer blyven zou,

Eed van en aan den Prinse, als hooge Overheid, afgelegd.

(*f*) Resol. Holl. 19 *July* 1581. *bl.* 359.
(*g*) Resol. Holl. 4, 5 *Sept.* 1581. *bl.* 459, 461.
(*h*) VIII. Memoriaalb. ERNST, *f.* 217 *vers.*

(2) *Gemeenlyk*, zeg ik; want men heeft ook enkele voorbeelden, dat de Prins zig, na deezen tyd, nog den titel van *Gouverneur* of *Stadhouder* gegeven heeft. Zie *Resol. Holl.* 8 Nov. 1582. bl. 526. 2 Octob. 1583. bl. 397. Doch dit is, veelligt, om byzondere redenen, geschied.

zou, gedaan, op de *salette* van zyne Doorlugtigheid. Om dezelfde reden, werdt den Staaten ook geen dubbeld gegeven van de Akte van Opdragt der hooge Overheid; noch van het Renversaal des Prinsen, waarmede dezelve bevestigd werdt. Van de Akte bleef het oorspronkelyke berusten, onder 's Lands Advokaat, tot in den aanvang des volgenden jaars, wanneer het, tegen het Renversaal des Prinsen, uitgewisseld, en zyner Doorlugtigheid overgeleverd werdt (*i*). Uit deeze beide stukken, blykt, dat, schoon de hooge Overheid den Prinse slegts opgedraagen werdt, zo lang de Landen in oorlog zouden zyn, en men dus, in dit opzigt, bleef by het vastgestelde in 't jaar 1576; hy egter nu aannam, *alleen de Gereformeerde Evangelische Religie* te beschermen; in welke byzonderheid, men van de gemelde overeenkomst afweek. Amsterdam hadt nog geweigerd, den eed af te leggen (*k*). Ook vind ik niet, dat zulks, nu nog, door Medenblik, geschied zy, hoewel my de reden hiervan niet gebleeken is. Doch de nieuwe eed werdt, sedert, den Leenmannen, Regenten, Regteren, Amptenaaren, Schutteryen en Poorteren in Holland afgevergd (*l*), en door veelen, van tyd tot tyd, gedaan (*m*). De Regeering van Amsterdam, daarna, afstand gedaan hebbende van de voldoening (*n*), deedt den 1582.

(*i*) Resol. Holl. 26 *Jan.* 1582. *bl.* 40, 41.
(*k*) Resol. Holl. 19, 20, 24, 27 *July*, 23 *Decemb.* 1581. *bl.* 364, 366, 382, 384, 386, 388, 393, 658, 663.
(*l*) Resol. Holl. 16, 19, 23 *Aug.* 1581. *bl.* 421, 433, 443.
(*m*) Resol. Holl. 5 *Sept.* 15 *Novemb.* 1582. *bl.* 419, 551. 23 *Juny*, 13 *Aug.* 1583. *bl.* 195, 297.
(*n*) XXVII. *Boek*, *bl.* 370.

1582. den eed aan den Prinse, als hooge Overheid, in den aanvang des volgenden jaars, hebbende zyne Doorlugtigheid, voor dat dit geschied ware, het Verdrag, tusschen de Staaten en de Stad gesloten, niet willen bekragtigen (o). Te Gouda, hadt men ook eenige zwaarigheid gemaakt, om den eed te doen (p); doch men schynt dien, na Amsterdam, insgelyks, te hebben afgelegd.

In Zeeland en in 't Stigt hapert de Opdragt der hooge Overheid.

Maar in 't Stigt van Utrecht, en vooral in Zeeland, was men nog zo ver niet gekomen. De Zeeuwsche Steden, Goes en Thoolen, hadden wel bewilligd, in de Opdragt der hooge Overheid van den jaare 1576: ook hadden vier Gemagtigden van Zeeland, schoon hiertoe, naar 't schynt, ongelast, het Besluit van den jaare 1580 ondertekend: doch toen 't stuk van de afzweeringe van den Koning van Spanje en van de vernieuwing der gemelde Opdragt, ter Staatsvergaderinge, in nader beraad gelegd werdt, maakten eenigen, met naame die van Middelburg, zwaarigheid in 't een en in 't ander: en men was nog tot geen besluit gekomen, in den aanvang des jaars 1582 (q), toen, in Holland, de nieuwe eed reeds, staatswyze en in verscheiden Steden, was afgelegd. De Staaten 's Lands van Utrecht waren een weinig verder gekomen. Zy hadden, reeds op den agtentwintigsten van Lentemaand des jaars 1580, besloten, den Prinse de hooge Overheid van den Lande

(o) Resol. Holl. 26, 27 Januar. 1582. bl. 40, 42, 46.
(p) Resol. Holl. 25 Januar. 1582. bl. 37.
(q) Resol. Holl. 18 Januar. 1582. bl. 9.

de van Utrecht aan te bieden. Doch toen zy, in Oogstmaand des jaars 1581, den Koning van Spanje hebbende afgezwooren, eenigen magtigden, om de voorwaarden te beraamen, op welken men den Prins zou konnen aanneemen, reezen 'er, op dit punt, door den tyd, zo veele zwaarigheden, dat 'er geen eindelyk besluit op genomen werdt (*s*). 1582.

Zo stonden de zaaken tusschen den Prinse en de drie Landschappen, toen Anjou in de Nederlanden kwam. De Renversaalen, door hem den Prinse ter hand gesteld, en opzigtelyk op Holland en Zeeland, voldeeden, zo sommigen melden (*t*), zyner Doorlugtigheid niet. 't Was dan geen wonder, dat de Gemagtigden deezer Landschappen geenen last kreegen, om Anjou te zweeren. Het heimelyk Berigtschrift van die van Holland hieldt alleenlyk in, dat zy hem, beleefdheidshalve, moesten gaan begroeten, en dat wel in zo kleinen getale, als doenlyk ware: voorts, ter algemeener Staatsvergaderinge, niets anders verrigtende, dan hooren en zien (*u*). Zy kweeten zig ook trouwelyk van deezen last, en weigerden, nevens die van Zeeland en Utrecht, heuschelyk, den eed van inhuldiging te doen aan den Hertoge, gelyk wy reeds (*v*) verhaald hebben.

Waarom Holland, Zeeland en Utrecht Anjou geene hulde doen.

XI. Aanslag van Jan Jauregui,

Doch terwyl zy nog te Antwerpen waren, borst 'er een aanslag uit tegen den Prinse van

(*s*) Bor XV. *Boek*, *bl.* 197, 200 [182, 186]. XVIII. *Boek*, *bl.* 23 [187].
(*t*) Hooft XIX. *Boek*, *bl.* 809.
(*u*) Resol. Holl. 24 *Febr.* 1582. *bl.* 87.
(*v*) *Boven*, bl. 424.

1582. van Oranje, die hem in merkelyk gevaar zyns leevens en zyne vrienden in de uiterste verlegenheid bragt. Meermaalen hadt men den Prinse gewaarschuwd van deezen of genen verraaderschen toeleg, zonder dat hy 'er veel agt op geslaagen hadt; doch na het uitkomen van 's Konings ban tegen hem, liep hy zigtbaarer gevaar, en droeg ook meer zorg voor zyne veiligheid. Maar nooit Vorst was veilig voor iemant, die zyn eigen leeven waagen durfde, om hem 't zyne te beneemen. *Jan d'Isuncha*, een Biskaayer, te Antwerpen woonagtig, hadt, omtrent deezen tyd, *Gaspar d'Anastro*, zynen Landsman, die, veel schade by den Koophandel geleeden hebbende, op het punt stondt van te breeken, en, zo elders gemeld wordt, kort hierna, eene bankbreuk maakte van twintigduizend guldens (w), door groote beloften, bevestigd met 's Konings eigen hand, bewoogen, om den Prins het leeven te beneemen. Anastro egter, zelf bevreesd, hadt eerst zynen Boekhouder, *Antonio Venero*, en toen deez' het weigerde, eenen anderen zynen dienaar, *Jan Jauregui*, jongeling van twee- of drie-entwintig jaaren, tot den moord aangezogt. Jauregui, schoon hy zyn eigen leeven verlooren rekende, toonde zig egter gehertigd, om 't stuk te onderneemen. Anastro voorziet hem van een tafelboekje met eenige gebedekens en geloften, indien hy in 't leeven bleeve (x): ook van zeker geschrift, waar-

Op het leeven van den Prinse van Oranje.

(w) Resol. Holl. 21 *Maart* 1582. *bl.* 135.
(x) *Zie* BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 99.

waarby, uit 's Konings naam, der Wethouderschap van Antwerpen groote gunsten beloofd werden, indien zy hem heusschelyk handelde. Van welk geschrift hy zig dienen moest, wanneer hy gevangen werdt. De agttiende van Lentemaand, een Zondag, was geschikt, om 't stout opzet uit te voeren: voor welken tyd, Anastro, over Brugge, naar Duinkerken geweeken was. Jauregui hadt zig, vrydag te vooren, gebiegd, aan *Antoni Timmerman*, eenen Dominikaaner Monnik, gewoon, in stilte, mis te doen, in 't huis van Anastro. Zelfs hadt hy hem zyn voorneemen tegen Oranje geopenbaard; en de Monnik hadt het stuk gepreezen, mids het, niet uit eigenbaat, maar ter eere Gods, en ten dienste des Konings en des Vaderlands, ondernomen werdt. Voorts, sterkte hy hem met de kwytschelding zyner zonden, en, des Zondags daaraan, met het misbrood (y). Jauregui, dus gehertigd, neemt den Prins waar, zo als hy, omringd van eenen drom van Edelen, van de middagmaaltyd opstondt, en zig gelaatende, hem een Verzoekschrift te willen aanbieden (z), schiet hy hem een' pistoolkogel door 't hoofd, die, onder 't regte oor inging, en, door 't gehemelte des monds, beneden 't slinke kaakebeen, uitkwam. Men vindt 'er, die melden, dat de moorder, terstond hierop, nog naar zynen degen tastte (a); doch hy werdt, uit vreeze hiervoor, of uit on-

1582.

De Prins wordt, door 't hoofd, geschooten.

De moorder, op heeter daad, omgebragt.

(y) Confess. van A. Venero en A. Timmerman *by* Bor Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 99, 100.
(z) Tassis *Libr.* VI. *p.* 431.
(a) Strada *Dec.* II. *Libr.* IV. *p.* 215. Tassis *Libr.* VI. *p.* 431.

1582. onbedagte hevigheid, door eenigen, die den Prins verzelden, met verscheiden' rapiersteeken, gegriefd, en door de hellebaardiers, voorts, afgemaakt. De Prins, bedwelmd door den schoot, dagt, gelyk hy naderhand verhaald heeft, dat 'er een stuk van 't gebouw instortte. Terstond hierop, viel hy in zwym, waarop 't gerugt van zynen dood zig reeds verspreidde. Nogtans bekwam hy, kort hierna, wederom: werdt, voorts, te bedde geholpen en verbonden, met eenige hoop van geneezing, alzo hy gezigt en spraak, en bovenal 't verstand behieldt.

De maar van 's Prinsen ongeluk vloog vast door de Stad, en verwekte eene bystere ontsteltenis. Men sluit de poorten, spant kettingen langs de straaten, en verschynt, gewapend, op zynen hoefslag. In 't eerst, werden de Franschen, voor aanstigters van 't stuk, verdagt gehouden by veelen (b), zelfs by 's Prinsen hofgezin. De Hertog van Anjou vierde, ten deezen tyde, zynen Geboortedag, en hoorde wel ras, dat hy en Franschen, by 't gemeen, in 't vermoeden geraakt waren, als of zy voorhadden, hier, eene tweede Parysche Bruiloft te vertoonen en met den moord des Prinsen een begin maakten. Dit deedt hem vreezen, voor eenen opstand onder de Burgerye. Doch deeze vrees verdween, te gelyk met de agterdogt tegen de Franschen, toen men 't lighaam des moorders bezogt, en, uit de papieren, welken hy by zig hadt, bevondt, dat hy Spaansch ken-

(b) REYD III. Boek, bl. 37.

kende, en dus, waarschynlyk, een Spanjaard was. 't Lyk werdt, vervolgens, op de markt, ten toon gesteld, en haast gekend voor dat van Jauregui. De waarheid zig allengskens nader ontwindende, werden de Boekhouder en de Monnik gevat: ook verscheiden' anderen, die egter, eerlang, wederom geslaakt werden. Des anderendaags, kreeg men brieven van Anastro aan Venero in handen. Hierdoor, werdt hy overtuigd, en ontdekte alles, wat hy wist. Timmerman hadt zig, ondervraagd en zelfs gepynigd zynde, in 't eerst ongenegen getoond, om te ontdekken, 't gene hem, in de biegt, geopenbaard was; doch daarna, vernomen hebbende, dat Venero zo veel, uit Jauregui, verstaan hadt, als hy zelf, bevestigde hy deszelfs getuigenis (c). Voorts, beleedt hy, van gevoelen geweest te zyn, dat men den Prins, met een goed geweeten, mogt ombrengen; doch voegde er, kort voor zyn einde, by, dat hy nu deeze dooling verwierp, de Regters om vergiffenis smeekte, en verzogt, dat zyne herroeping, nevens zyne bekentenis, zo dezelve het licht zag, gemeen gemaakt mogt worden (d). Ten zelfden dage, werdt het lyk van Jauregui gevierendeeld. Daarna, ondergingen Venero en de Monnik dezelfde straf, nadat zy, op schriftelyk verzoek des Prinsen, dat men hun een' zagten dood zou aan-

1582.

Straf over de medewustigen.

(c) Zie zyn eigen Geschrift, op den muur der Gevangenisse, *by* F. SWEERT, Monument. Sepulchr. & Inscript. Brab. *p.* 195. *&* *in* Not. C. P. HOYNCK VAN PAPENDRECHT Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* II. *p.* 432.

(d) Confess. van A. Timmerman *by* BOR. Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 100, 101.

1582. aandoen, eerst geworgd waren. Anastro, schoon zyne beteuterdheid op de reize, en dat hy eenen tromslager, die hem van Duinkerken naar Grevelingen geleiden zou, in plaats van eenen dukaat, wel dertig dubbele Spaansche Pistoletten vereerde, hem in kwaad vermoeden gebragt hadt, geraakte, nogtans, gelukkiglyk, by Parma, te Doornik; daar hy, waanende den Prinse gesneuveld te zyn, gelyk de eerste gerugten liepen, zig openlyk van 't aanstigten deezes moords beroemde.

Parma, den Prins dood rekenende, schryft aan verscheiden' Steden en Persoonen.

Parma zelf liet zig, door hem, bepraaten, om aan verscheiden' Steden van Brabant, Vlaanderen en Holland (*e*) te schryven, dat het nu tyd was, om zig met den Koning te verzoenen. Hy en Anastro vaardigden ook brieven af, aan eenige byzondere Persoonen. In alle welke brieven, het omkomen van Oranje werdt vastgesteld; dat ook, buitens Lands, eenen tyd lang, geloofd werdt (*f*). Doch elk verfoeide 't gruwelyk opzet, en niemant toonde zig gezind tot wankelen (*g*). Anastro zogt, sedert, zyn heul aan 't Hof van Spanje, alwaar hy eenige vrienden, doch ook zyne vyanden hadt, en niet, of zeer bezwaarlyk slaagde (*h*).

Voorzorg der Staaten van Holland.

De Staaten van Holland, uit hunne Gemagtigden te Antwerpen, terstond berigt gekreegen hebben van 't gene den Prinse was overgekomen, gaven 'er kennis van aan de Ste-

(*e*) *Zie* Resol. Holl. 3 *April* 1582. *bl.* 157.
(*f*) Brief van A. Dennetieres *by* BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 107.
(*g*) BOR XVII. *Boek*, *bl.* 15 *enz.* [312 *enz.*].
(*h*) Brief van Jasp. d'Anastro *by* BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 109.

Steden, dezelven vermaanende, goede wagt te houden, op dat 'er, ter gelegenheid van dit ongeval, nergens iets nadeeligs ondernomen wierdt. Voorts, schreeven zy, tegen den eersten van Grasmaand, eenen plegtigen Bededag uit, om 's Prinsen behoudenis van den Hemel te verwerven (*i*). Ook werden de Edelen en Steden, buitengewoon, ter Dagvaart beroepen, om, op alle opkomende zwaarigheden, gezamenlyk te voorzien (*k*). 1582.

De wonde des Prinsen, reeds toe, ontspringt wederom.

De wonde des Prinsen stondt, in den beginne, zeer voordeelig. Men bevondt, dat hem de groote kropader was afgeschooten; doch dat de einden derzelve, door de hitte, gelukkiglyk, toegeschroeid waren, zonder 't welke, het bloeden bezwaarlyk zou hebben konnen gestelpt worden. Doch op den eenendertigsten van Lentemaand (*l*), ontsprong de geslooten ader, golpende meer dan twaalf ponden bloeds uit, zonder zig te laaten stoppen; schoon men, om 't bloed naar elders te leiden, den Prinse nog wel twee ponden aftapte. Moeilyk viel ook het verbinden der wonde, alzo 't verband, styf gelegd, de keel te zeer benaauwde, en slappelyk drukkende, voor 't bloeden week. Eindelyk, riedt *Leonard Botalli*, Lyfarts van den Hertoge van Anjou, dat verscheiden' Persoonen, by beurten, den duim op 't gat zouden houden. Dit drukte met maate, en alleen, daar 't noodig was, zonder eenigszins toe te geeven aan 't bloeden, dat, voorts, by behulp eener wieke,

(*i*) Resol. Holl. 21 *Maart* 1582. *bl.* 135.
(*k*) Resol. Holl. 22 *Maart* 1582. *bl.* 138.
(*l*) *Zie* Resol. Holl. 3 *April* 1582. *bl.* 156.

1582. ke, gewenteld in eene van gezuiverd koperrood, gestremd werdt. Daarna, genas de Prins gelukkiglyk, en deedt zynen kerkgang op den tweeden van Bloeimaand, die tot eenen plegtigen dankdag voor zyne herstelling geschikt was (m).

De Prins geneest.

XII. Zyne Gemaalin sterft.

Doch op den vyfden, ontviel hem zyne Gemaalin, Charlotta van Bourbon, door den dood. Zy was, door schrik op schrik, gekrenkt, en door waaken en dienen, afgemat zynde, in eene brandende koorts gestort, die haar, in weinige dagen, wegrukte (n).

Holland en Zeeland doen eindelyk den eed, aan Anjou, onder beding van ongehoudenis.

Terstond na dat de Prins gekwetst geworden was, en toen men nog niet voorzien kon, hoe 't met hem afloopen zou, werden de Gemagtigden van Holland, ongetwyfeld ook die van Zeeland en Utrecht, sterk aangezogt, om Anjou te huldigen. Doch zy wisten 't behendiglyk te ontleggen, voorwendende, dat zy, vooraf, hiervan verslag zouden moeten doen, en dat de Staaten, vervolgens, op deeze zaake, beschreeven zouden moeten worden (o). De Hertog hadt, van tyd tot tyd, uitgesteld, het vereischte Renversaal den Prinse te behandigen, en scheen 'er, in den staat, waarin zyne Doorlugtigheid, toen was, minder genegen toe, dan te vooren. Doch na dat de Prins hersteld was, veranderde hy van gedagten. De Staaten van Holland ontvingen eenen Brief van zyne Doorlugtigheid, den zesden van Bloeimaand gedagtekend, mel-

(m) BOR XVII. Boek, bl. 18 [316]. HOOFT XIX. Boek, bl. 812.
(n) BOR XVII. Boek, bl. 18 [316].
(o) Resol. Holl. 22 Maart 1582. bl. 137.

meldende „ dat de Hertog niet van zins was, 1582.
„ zig 't bewind dier Landen aan te trekken,
„ welken, tot hiertoe, onder 's Prinsen ge-
„ hoorzaamheid gestaan hadden; maar ze te
„ zynen gebiede dagt te laaten. Dat hy hier-
„ om voorhadt, de hooge Overheid, hem
„ opgedraagen, te gebruiken, en 's Lands
„ Domeinen, die de Hertog hem ook over-
„ liet, te aanvaarden (p)." Anjou hadt,
inderdaad, eindelyk, een Renversaal over-
geleverd, welk, al den twee-entwintigsten
van Sprokkelmaand, getekend geweest was,
en eene verklaaring behelsde „ dat hy de
„ Staaten van Holland, Zeeland en Utrecht,
„ zo hunne Gemagtigden, nevens de ande-
„ ren, hem zweeren wilden, niet verstondt
„ verder te verpligten, dan tot eendragt in
„ 't voeren des krygs, in 't opbrengen van
„ hun aandeel tot de kosten van denzelven,
„ in 't stuk der munte, en in 't onderling
„ handhaaven van de regten, vryheden en
„ gewoonten der Landschappen (q)." De
Prins drong dan de Staaten der drie gewes-
ten, om den eed aan den Hertoge te doen:
waartoe die van Holland en Zeeland besloo-
ten (r). Doch die van Utrecht, begeerende
geenen eed van manschap te doen, stonden
alleen over het beëedigen der Hollandsche en
Zeeuwsche Gemagtigden, onder schriftelyk
beding, dat hun zulks tot geen nadeel strek-
ken zou (s). De Geestelykheid te Utrecht
hadt,

Utrecht blyft weigerig.

(p) BOR XV. *Boek*, *bl.* 198 [182].
(q) BOR XVII. *Boek*, *bl.* 9 [304]. Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 29.
(r) Resol. Holl. 10 *May* 1582. *bl.* 234.
(s) HOOFT XIX. *Boek*, *bl.* 810.

1582. hadt, naar 't schynt, tot hiertoe, het opdraagen der hooge Overheid aan den Prinse gestuit. Daarentegen, schynen de Burgerhopluiden en eenige voornaame Poorters belet te hebben, dat men Anjou hulde deedt. Zy begeerden ook, ten deezen tyde, dat den Geestelyken het zitten onder de Staaten ontzeid werdt, gelyk, in Brabant en in verscheiden Landschappen, geschied was. *Doch* de Prins hadt, al in 't jaar 1580, geweigerd, de Geestelykheid te ontzetten van dit haar voorregt. Nu bewilligde de Wethouderschap der Stad in de begeerte der burgerye. Men schikte Gemagtigden aan den Prinse, die de zaak wees aan den Landraad ter regter zyde der Maaze: en deeze verklaarde, op den vierden van Grasmaand „ dat de vyf Kapittelen zig, „ voortaan, tot 's Prinsen wederzeggen toe, „ met geene zaaken van Regeeringe te „ moeijen hadden. Doch de Vroedschap van „ Utrecht zou tien of twaalf Kanonniken, „ trouw en van den Hervormden Godsdienst, „ of ten minsten denzelven toegedaan, be„ noemen, uit welken de Ridderschap en „ Steden zes of agt kiezen zouden, om 't „ eerste Lid der Staaten te vertoonen. Dee„ ze * Gekoorenen zouden voor weereldly„ ke luiden gehouden worden, en 't Paus„ dom en den Koning van Spanje afzweeren „ moeten." De Prins bekragtigde, op den veertienden van Hooimaand, deeze Uitspraak (t), welke, eenen geruimen tyd, agtervolgd is geworden.

Verschil aldaar, over 't zitten der Geestelykheid in de Staatsvergadering.

* *Geëligeerden.*

De

(t) BOR XVII. *Boek*, *bl.* 19 [317].

De Hertog van Anjou, zig nu beginnende te schikken tot de Regeeringe, hadt van de Prinsen van Oranje en Espinoi en andere Leden des Raads van Staate opening verzogt van den staat des Lands; waarop hem deeze Heeren, by geschrift, vertoond hadden, „hoe 't, hier, haperde aan goede orde op „'t burgerlyk bestier, op de regtspleeging „en op de krygstugt, die niet te vinden was, „zo men geenen behoorlyken voorraad hadt „van gemeene penningen: om welken te „bekomen, zy verscheiden middelen aan „de hand gaven. Voorts, rieden zy, dat „men 's Lands troepen verzamelde, en, om „hiertoe in staat te zyn, de Landschappen „hunne aandeelen, in de jongst ingewillig„de lasten, deedt opbrengen. Ook oordeel„den zy, dat men de krygsluiden, die nog „veele agterstallen te vorderen hadden, by „verdrag, moest tragten te paaijen. De „Leden des Raads van Staate, die van den „geheimen, en die van de geldmiddelen „behoorde men, om misbruik en omkoo„pingen te voorkomen, jaarlyks, te voldoen „van hunne wedden, uit de geestelyke goe„deren, of van elders, ten minste kwet„sing der Gemeente: ten ware de Staaten „besluiten wilden tot vermeerdering der „Vorstelyke inkomsten, op dat men, uit „dezelven, deezen Amptenaaren voldeedt. „Tot betere vordering der Regtspleeging, „moest men den grooten Raad van Meche„len wederom opregten, of 't getal der Le„den van den geheimen Raad vermeerde-

1582.
XIII.
Oranje en andere openen Anjou den staat des Lands.

1582. „ ren (u)." De Hertog, die geschrift ontvangen en goedgekeurd hebbende, leverde het den algemeenen Staaten over, om 'er op te raadpleegen (v). En deezen besloten, eenlang, „ dat de Heeren van den Landraad „ in dienst blyven zouden, als Raaden van „ Staate van zyne Hoogheid, voor den tyd „ van een half jaar, aangevangen met Sprokkelmaand, en dat zy, by voorraad, 't bewind zouden hebben over de penningen, „ geschikt tot de lasten des kryg(s). 't Beleid „ des oorlogs zou, geheellyk, staan aan den „ Hertoge, uitgenomen in Holland, Zeeland „ en Utrecht, daar 't aan den Prinse blyven „ zou. De vierentwintig tonnen schats jaarlyks, den Hertoge, te Bourdeaux, beloofd, werden verhoogd tot op dertig, en „ boven dezelven, nog vyftigduizend guldens ter maand, voor een half jaar, ingewilligd. Tot verzekering der gemelde „ dertig tonnen schats, werden hem en den „ Landraad de gelei- en verlofgelden in handen gesteld; en tot verzekering der maandelyksche vyftigduizend guldens, de middelen op de vertering van wynen, bieren, graanen, haring, zout en zeep, omme te doen vorderen, by * inzameling of „ verpagting, ten meesten oorbaar. Doch „ Gelderland, Utrecht en Overyssel zouden „ volstaan konnen, met, alleenlyk, voor „ drie maanden, te betaalen hun aandeel in „ de gemeene lasten, als voorheen." Die van

Besluit, hierop, door de algemeene Staaten, genomen.

* Collecte.

(u) Zie BOR XVII. Boek, bl. 13 [310].
(v) BOR XVII. Boek, bl. 14 [311].

van Holland egter, ongeraaden vindende hunne middelen met die der algemeene Staaten te vermengen, of den Hertoge en den Landraad in handen te stellen, sloegen voor, dat de Gewesten wel mogten hunne middelen op de verteering inbrengen, tot vervalling der maandelyksche vyftigduizend guldens: doch dat elk op zyn aandeel gesteld behoorde te worden, in de tweehonderdenvyftigduizend guldens ter maand, die dertig tonnen schats in 't jaar uitmaakten; en daartegen genieten, 't gene van de gelei- en verlofgelden overschoot, boven de lasten (v). Op 't stuk der Regtspleeginge, vondt men geraaden „ alle zaaken, by * beroep, ge- 1582.
„ bragt voor den grooten Raad van Meche-
„ len en voor den geheimen, voor deeze
„ reize, te herzenden naar de gewesten, van
„ waar zy gekomen waren, om aldaar te
„ worden afgedaan, of by de Geregtsho-
„ ven, of by andere Persoonen, te kiezen
„ by de Overheid, op benoeming der Land-
„ schappen. Om de zaaken, die, ter eerster
„ aanleg, voor de gemelde twee Raaden,
„ gekomen waren, of hadden moeten ko-
„ men, af te doen, zou zyne Hoogheid, uit
„ twee-entwintig Persoonen, by de algemee-
„ ne Staaten te noemen, zeven Raadsluiden
„ kiezen, die ook te wyzen hadden, over
„ alle zaaken, welken, naar de voorregten
„ en gewoonten der Landen, tot 's Vorsten
„ kennisse behoorden. De Gemagtigden der
„ Gewesten zouden, by hunne meesters,
„ be-

* *Appel.*

(v) Resol. Holl. 25 *April*, 2 *Juny* 1582. *bl.* 203, 281.

1582. „ bezorgen, dat de benoeming, drie weeken na 't scheiden der Vergaderinge, geschiedde, of zo zy hiervan in gebreke bleeven, zou zyne Hoogheid mogen voortgaan met de verkiezinge, uit benoemden of anderszins (*w*)."

XIV. Opregting van eenen Hoogen Raad in Holland.

Doch deeze laatste schikking mishaagde den Staaten van Holland. Zy deeden niet alleen geene benoeming; maar voltrokken, niet lang hierna, het ontwerp, welk, al sedert eenen geruimen tyd (*x*), ter Staatsvergaderinge, in beraad gelegd was: stellende, op den naam van den Prinse van Oranje, als hebbende de hooge Overheid van den Lande, eenen Hoogen Raad in van negen Persoonen, aan welken beroep vallen zou van de *Sententien* van den Hove provinciaal. Men hadt, eerst, genoegzaam besloten, deezen Raad te Haarlem te doen zitten. Doch de Steden Dordrecht, Leiden, Gouda, Rotterdam en Schiedam stremden de opregting voor eenen geruimen tyd (*y*). Nogtans waren, in 't jaar 1580, reeds Gemagtigden gesteld, om een Berigtschrift voor den nieuwen Raad te ontwerpen (*z*). Ook werden de Raaden eerlang benoemd. Doch men hadt hun zulk eene geringe wedde toegelegd, dat eenigen zig ongezind toonden, tot het aanvaarden der Raadsplaatsen. Hierop was, in den jaare 1581, orde gesteld, en de zitting des Raads ook aan den Haage bepaald

(*w*) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 28 [329].
(*x*) Resol. Holl. 18 *Sept.* 1579. *bl.* 216.
(*y*) Resol. Holl. 10, 21 *Nov.* 21 *Dec.* 1579. *bl.* 265, 284.
(*z*) Resol. Holl. 5 *May*, 10 *Juny* 1580. *bl.* 76, 103.

paald (a). Het Berigtschrift voor dit nieuw Geregtshof werdt egter, niet voor den eenentwintigsten van Bloeimaand deezes jaars 1582, in orde gebragt (b): waarna de Raad in bediening tradt. De zaaken, die, voor den grooten Raad, te Mechelen, en voor den geheimen, te Brussel, onafgedaan hingen, werden, terstond, voor den zelven gebragt (c). De eerste Leden van den Hoogen Raad waren Meester *Jan van Treslong*, President, en Meesters *Arend Nicolai*, *Gerrit van Wyngaarden*, *Nanning van Foreest*, *Jan van Banchem*, *Amelis van Amstel van Mynden*, *Dirk van der Nieuwburg*, *Jan Bets*, *Adriaan Wensen* en *Gysbrecht van Hoogendorp*, Raaden (d). 1582.

De Roomschgezinden te Antwerpen, hebbende nu, aan Anjou, eenen Heer van hunnen Godsdienst, hadden vrye oefening van denzelven verzogt, die hun, sedert agt maanden, ontzeid geweest was. Zy hadden gezien, dat de Hervormde Kerken, ter gehoor geleid door den Prinse van Oranje, terstond na de aankomst des Hertogs, zig zyner bescherminge aanbevolen en gunstig antwoord bekomen hadden (e): en zy meenden niet minder te mogen verwagten. Ook bragt de Hertog te wege, dat de Wethouderschap hun de vrye Godsdienstoefening toestondt, in S. Michiels Klooster, welk zyner Hoogheid geopend was, mids doende, vooraf, den eed

De Hervormde Kerken van Antwerpen begroeten den Hertog van Anjou.

De Roomschgezinden aldaar verwerven van hem vrye

(a) Resol. Holl. 22 *Sept.* 5, 20, 23 *Dec.* 1581. *bl.* 501, 616, 640, 655.
(b) Groot Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 200. V. *Deel*, *bl.* 260.
(c) Resol. Holl. 4 *Sept.* 1582. *bl.* 418.
(d) BOR XVII. *Boek*, *bl.* 29 [330].
(e) BOR XVII. *Boek*, *bl.* 7 [302].

1582. eed aan den Hertoge en aan de Stad, met afzweeringe des Konings van Spanje. De meesten kwamen noode tot het doen van deezen eed; doch werden 'er, by geldboeten en bedreiging van ballingschap, eerlang toe genoodzaakt. Maar, op dat hun deeze gedwongen eed niet te eerder deedt wanhoopen aan 's Konings genade; gaf Parma, terstond hierna, een Plakaat in 't licht, waarby hy beloofde hun dien nimmer te zullen wyten, noch om denzelven hunne trouwe verdagt te zullen houden (*f*).

oefening van hunnen Godsdienst.

Te Brussel konnenze geene vryheid bekomen.

Te Brussel, hadden de Roomschgezinden, midlerwyl, den Hertog ook om vrye Godsdienstoefening verzogt, waarover zy van de Onroomschen gedreigd waren. De Hertog beval deezen, op den agtsten van Zomermaand, de Kerk van Kouwdenberg, binnen 't Hof, te ruimen, alzo hy aldaar haast zynen intrek dagt te neemen: doch men sloeg zyn gebod in den wind (*g*).

XV. De Franschen winnen Lens; doch verliezen 't weder.

De oorlog was, dit voorjaar, in de Nederlanden, flaauwlyk voortgezet, by mangel van krygsvolk, ter wederzyde. De Spaanschen en Staatschen hielden zig, geduurende de vorst, op, met plonderen en blaaken, ten platten lande. Lens in Artois wordt verrast, door de Franschen; doch, op den eersten van Grasmaand, wederom opgegeven aan den Heere van Montigni (*h*).

Oudenaarden vero-

Parma begaf zig, ten deezen zelfden tyde, te velde, en veinzende naar Meenen te willen, rukte hy,

(*f*) BOR XVII. *Boek*, *bl.* 8 [305]. HOOFT XIX. *Boek*, *bl.* 822.
(*g*) BOR XVII. *Boek*, *bl.* 27 [328].
(*h*) METEREN XI. *Boek*, *f.* 191 *vers.*

hy, op den agtsten, voor Oudenaarden, daar Van der Burgt Overste was van slegts vierhonderd knegten. 't Beleg ging traaglyk voort, mids de onkunde der belegeraaren, in 't maaken der loopgraaven en in 't opwerpen der batteryen. Parma, eindelyk, een deel bergwerkers uit Boheeme en vyftienhonderd nieuw geworven Hoogduitsche Knegten bekomen hebbende, bevondt zig in staat, tot het beschieten der Stad, die, schoon 'er geene hoop tot ontzet was, langer te houden zou geweest zyn, was de burgery eensgezind geweest met het Krygsvolk. Nu ging zy over, by verdrag, op den vyfden van Hooimaand (*i*). 1582. verd, door Parma.

Terwyl het beleg van Oudenaarden duurde, werdt 'er weinig van wederzyde ondernomen. De Staatschen vingen iets aan, om Namen, Kortryk, Aarschot, en in 't najaar ook, om Leuven te verrassen; doch 't slaagde niet (*k*). Maar Aalst werdt, des nagts na den drieentwintigsten van Grasmaand, door hen, beklommen en veroverd, met verlies van slegts vyfentwintig man, terwyl 'er, van 's vyands zyde, omtrent tweehonderd gedood en honderd gevangen genomen werden (*l*). De Staatsche bezettingen van Diest en Heerentals overrompelden Tienen; doch verlieten 't wederom. Eenige Koningschen daarentegen, zig gelaatende van Aalst te komen, vertoonden zig voor 't Slot Gaasbeek, voorgeevende den behaalden buit daar te willen ber-

Vergeefsche aanslagen der Staatschen op verscheiden' Plaatsen.

Zy veroveren Aalst.

Ook Tienen, dat verlaaten wordt.

Gaasbeek verlooren en herwonnen, nevens an-

(*i*) Resol. Holl. 3 *July* 1582 *in marg. bl.* 333. Bor XVII. *Boek, bl.* 21 [321]. Strada *Dec.* II. *Libr.* IV. *p.* 241.
(*k*) Meteren XI. *Boek, f.* 192 *verf.*
(*l*) Bor XVII. *Boek, bl.* 22 [322].

1582. bergen. Hierop als vrienden ontvangen, verrasten zy 't Slot, dat, Brussel geweldig benaauwd hebbende, nevens Tolouse, Ekelhove en Rost (m), in 't laatst van Herfstmaand, wederom overging aan de Staatschen (n). Parma hadt ook 't Slot Gavere tusschen Gend en Oudenaarden doen bemagtigen en sterken, om den toevoer van dien kant dus te beveiligen. Ten zelfden tyde, maakte hy zig van 't Slot Kastenet, by verrassing, meester (o). Doch eenig Konings volk, onderneemende Diest, by nagt, te beklimmen, werdt zulks begroet, dat zy, met agterlaating van tweehonderd dooden en eenige gevangenen, aftrekken moesten (p). Parma ook, terstond na 't overgaan van Oudenaarden, ondernomen hebbende het Staatsche Leger, by Gend, te bestooken, vondt het zo wel verschanst, dat hy wederom aftrok, zonder iets verrigt te hebben. *De Staatschen* vervolgden hem; doch men werdt niet handgemeen (q).

Andere Sloten.

Parma bemagtigt Gavere en Kastenet.

Aanslag op Diest.

Te Lier, lag, onder anderen, een vendel Schotten in bezetting, onder *William Simple*, die, uit gierigheid, of, zo als hy daarna voorgaf, uit wrok tegen de Staaten, wat laater, in onderhandeling tradt met Hautepenne, om hem de Plaats te leveren. Ten bestemden tyde, 't was de eerste van Oogstmaand, verzogt hy verlof van den Bevelhebber

Hautepenne bekomt Lier, door verraad.

(m) Meteren XI. *Boek*, *f.* 195.
(n) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 23 [322].
(o) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 22 [322].
(p) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 23 [322].
(q) Strada *Dec.* II. *Libr.* V. *p.* 237.

ber *Eedveld*, om uit te trekken, en eenige vyanden op te ligten, op dat hy, tegen dezelven, eenen zyner adelborsten, die gevangen was, en dien men niet slaaken wilde, zou mogen lossen. Men laat hem gaan, met dertig zyner Schotten, en zeven soldaaten met eenen tromslaager van Eedvelds Regement. Doch deezen agt doet hy, onderweg, in een Kerkje aantasten en binden, en strykt toen, gevolgd van een' troep volks van Hautepenne, met den volgenden morgen, wederom naar Lier toe. Voor de poort gekomen, roept hy, dat men hem opene, alzo hy, met goeden buit, te rug keerde. Zyn Broeder, die Luitenant onder hem was, en van den aanslag wist, begeeft zig naar 't Stadhuis, daar *Kornelis Kriekaart*, Schepen der Stede, geboodt over de Burgerwagt; en verzoekt hem, de sleutels van Eedveld te willen vorderen. Niemant hadt kwaad vermoeden op de Schotten. Nogtans gaat Kriekaart zelf, met de sleutels, naar de poort, en beveelt alleen de winketten, die drie of vier waren, te openen, en het tweede niet, voor dat het eerste wederom gegrendeld ware. Dit geschiedde. Hy zelf stondt aan het laatste, daar Simple zo dra niet doorgetreden was, of hy stoot den Poortier onder de voet, en kwetst den Schepen doodelyk. Zyn Broeder, van binnen, overvalt de burgerwagt. Men opent de groote deuren: alles met zo veel stilte, dat de Koningschen al binnen waren, eer men 'er, in de Stad, iets van gewaar geworden was. Straks worden de toegangen gestopt, de ruiters rennen door de 1582.

1582. ſtraaten, om het verzamelen der bezettelingen en burgeren te beletten. Toen ging 't op een moorden, en vrouweſchenden, en plonderen, en afperſen van hoog rantſoen. Men rekent, dat 'er meer dan tweehonderd Stedelingen omgekomen zyn. 't Bemagtigen deezer Stad ſtrekte tot merkelyke benaauwing van Mechelen, Vilvoorden en Bruſſel; en vooral van Antwerpen, daar men beſloot, tot het ſlegten van het Klooſter van S. Bernards, even buiten de Stad, op dat 'er de vyand niet in neſtelen zou. Simple trok, ſedert, met voorſchryving van Parma, naar Spanje (*r*).

Gevegt by S. Wynoksbergen. Op den tweeden van Oogſtmaand, viel een hevig ſchutgevaarte voor by S. Wynoksbergen, tuſſchen vyftienhonderd Hoogduitſche Ruiters, onlangs, ten dienſte van Anjou, uit Frankryk gekomen, en gevoegd met het Franſche voetvolk onder den Graave van Rochepot, en het grootſte gedeelte van Parmas Leger. Men vogt lang en hardnekkig, tot dat partyen, wederzyds, aftrokken; laatende den vyand, hier, tuſſchen de drie en vierhonderd dooden (*s*).

XVI. De Walſche Geweſten verzoeken, dat het uit- De Landvoogd, in 't voorjaar reeds beſpeurd hebbende, dat die van Artois en Henegouwen bevreesd waren voor de aankomſt der Franſche Legermagt, van welke zy den eerſten aanſtoot verwagtten; hadt deeze vrees, behendiglyk, gevoed, en hun toen te

(*r*) METEREN XI. *Boek*, *f.* 193 *verſ.* BOR XVII. *Boek*, *bl.* 30 [332]. STRADA *Dec.* II. *Libr.* V. *p.* 233.
(*s*) METEREN XI. *Boek*, *f.* 193. STRADA *Dec.* II. *Libr.* V. *p.* 234.

te verstaan gegeven, dat 'er geen beter middel was, om hen te beschermen, dan dat zy den Koning baden, dat hy het uitheemsch Krygsvolk, te vooren, op hunne begeerte, ten Lande uit geschikt, wederom herwaards wilde zenden. Men luisterde naar deezen raad. *Jan Sarazyn, Abt van S. Waast*, werdt afgevaardigd naar den Koning, en vondt zo veel gehoors ten hove (*t*), dat Filips, in allerijl, zevenhonderdduizend Dukaaten overmaakte, en vyfduizend Spaansche en Italiaansche knegten herwaards zondt, die zig, kort na 't gevegt by S. Wynoksbergen, met Parmas Leger vereenigden (*u*). Hy, zo merkelyk versterkt, besluit het Leger des Hertogs, welk, mids het verloopen veeler Engelschen, en door andere toevallen, zeer gedund was, en te S. Lievenshout, twee mylen van Gend, lag, op den negenentwintigsten van Oogstmaand, onvoorziens, te overvallen. De Franschen waren egter op hunne hoede; doch, merkelyk minder in getal dan de vyand, weeken zy, in zeer goede orde, tot onder 't geschut van Gend. Hier viel een vinnig gevegt voor, tusschen de Engelschen onder Norrits en de vyandlyke voorhoede, die ook hevig beschooten werdt, uit de Stad. De Hertog en de Prinsen van Oranje en Espinoi zaten onder de muuren, om 't gevegt te aanschouwen, daar een kogel, pas vier roeden van Anjou en Oranje af, eenen Serjant velde, 't welk hen ter zyde deedt treeden. Meer dan eens,

1582.

heemsch Krygsvolk weder om in 't Land kome.

Gevegt onder Gend.

(*t*) *Zie de* Brieven van Granvelle *by* BOR *Auth. Stukk.* II. *Deel*, *bl.* 101, 104, 105, 106, 107, 108.

(*u*) STRADA *Dec.* II. *Libr.* IV. *p.* 217. *Libr.* V. *p.* 230.

1582. eens, werdt de ſtryd hervat. Hy duurde tot aan den avond, wanneer Parma aftrok, begraavende omtrent tweehonderd dooden, en de voornaamſten, nevens de gekwetſten, met zig voerende. De onzen hadden ook vry wat geleeden. De Hertog en de Prins begaven zig, met al het Krygsvolk, over de Schelde, naar Dendermonde, en van daar, in den aanvang van Herfſtmaand, naar Antwerpen, alwaar 't Leger, eene poos, uitruſtte (*v*). In deeze zelfde maand, gelukte het den Graave van Hohenlo; Megen en eenige andere Plaatſen van klein belang in Brabant te bemagtigen (*w*).

Hohenlo verovert Megen.

XVII. Aanſlag tegen het leeven van Anjou en Oranje ontdekt.

In Hooimaand te vooren, terwyl Anjou en Oranje zig te Brugge onthielden, was 'er wederom een boos opzet tegen hen beide, en tegen gantſch Frankryk, ontdekt, waarvan wy de omſtandigheden kortelyk ontvouwen moeten. *Nikolaas Salſeda*, Zoon van *Pieter Salſeda*, die, op de Paryſche *Bruiloft*, om 't voeren der wapenen tegen die van Guize, omgebragt was, hadt, eenigen tyd geleeden, te Rouan, van valſche munt betigt geweeſt zynde, vergiffenis verworven van den Koning van Frankryk, door voorbede des Hertogs van Lotharingen, wiens zyde hy, na 't omkomen zyns Vaders, gevolgd hadt. Deez' begeeft zig naar den Prinſe van Parma, en toen naar den Hertoge van Anjou, dien hy zynen dienſt aanbiedt, om een braaf Regement knegten te werven. Anjou laat zig

(*v*) BOR XVII. *Boek*, *bl.* 31 [334].
(*w*) METEREN XI. *Boek*, *f.* 196.

zig met hem in, niet konnende vermoeden, dat iemant, wiens Vader door die van Guize van kant geholpen was, iets, ten voordeele van dit Huis, zou willen onderneemen. Maar Oranje kreeg een schalk oog op den valschen munter, en ontdekte haast, dat hy verstand gehouden hadt met Parma, die hem twee gezellen hadt toegevoegd, welken hy riedt in hegtenis te neemen. Anjou, sedert, ook vernomen hebbende, dat Salseda met die van Lotharingen verzoend was, deedt hem, ten Hove, in stilte vatten, terwyl zyne makkers, *Francisko Basa* en *Nikolaas Hugot*, bygenoemd *la Borde*, hem buiten stonden te wagten. Eindelyk, verneemt Basa naar Salseda, aan zekeren dienaar, die weder vraagt, of hy hem kende? en, terstond daarop, naar binnen treedt. Doch op dit oogenblik, kreegen de twee gasten agterdenken, en pakten zig weg. Basa werdt, nogtans, agterhaald, en beleedt, gepynigd zynde, dat zy, ter begeerte van Parma, aangenomen hadden, den Hertog en den Prins, door vergif of eenig ander middel, van kant te helpen. Doch Salseda loochende, iets tegen den Hertoge voorgehad te hebben. Alleenlyk, beleedt hy, zig in zynen dienst te hebben begeven, op hoope van, met behulp van zyn regement en eenige anderen, Kameryk en Duinkerken aan den vyand te zullen konnen leveren: voorts, was zyn toeleg geweest, al wat 'er omging over te brieven aan die van Guize, die 'er den Prinse van Parma, en door deezen den Koning van Spanje van verwittigen zouden. 1582.

1582. den. Nog openbaarde hy een geweldig eedgenootschap, gesmeed door die van Guize, om Frankryk aan Spanje te brengen. Zyne belydenis werdt den Koning van Frankryk toegezonden, die Salseda haalen deedt. Doch deez', in Frankryk gebragt, herriep zyne bekentenis. Nogtans werdt hy verweezen, om met vier paarden vaneen gescheurd te worden. Basa, midlerwyl, in de gevangenis aan een mes geraakt zynde, hadt zig het hert afgesteken. Zyn lyk werdt aan de galge opgeknoopt, met een geschrift aan de beenen, in 't Duitsch en in 't Fransch, meldende, dat hy voorgehad hadt, zyne Hoogheid en den Prins van Oranje van kant te helpen, uit last van den Prinse van Parma. Lammoraal van Egmond, jonger Zoon van den onthalsden Graave, hadt, te Brugge, eenige gemeenschap gehadt met Salseda, en zig, hierdoor, in sterk vermoeden gebragt, dat hy kennis van zynen toeleg hebben moest. Ook hieldt men hem, eenigen tyd, op 't Slot te Sluis, gevangen. Doch alzo men geen bewys tegen hem hadt, werdt hy geslaaken, en trok, eerlang, met den Hertoge, naar Frankryk (*x*).

Wat hier aan meer vast ware.

Straf der schuldigen.

XVIII. Omtrent deezen tyd, hadden de algemeene Staaten aan *Don Antonio*, die zig Koning van Portugal noemde, twaalf Oorlogschepen ter hulpe toegeschikt, van welken er zes, door Holland, werden uitgerust (*y*), onder den

Oorlog in Portugal, waarin de Staaten

(*x*) THUANUS *Libr.* LXXV. *p.* 560 & *seqq.* BOR XVII. *Boek, bl.* 29 [331].
(*y*) Resol. Holl. 29 *May*, 18 *July*, 7 *Aug.* 1582. *bl.* 266, 352, 373.

den Heere van Warmond, als Admiraal; in hoope van, daarmede, den Koning van Spanje aan nieuw werk te zullen helpen. Wy hebben van deezen Portugeeschen kryg, flegts in 't voorbygaan, gewaagd: doch moeten 'er nu, naardien 'er de Staaten in betrokken werden, iets meer van melden. *Henrik, Koning van Portugal*, op den dertigsten van Louwmaand des jaars 1580, overleeden zynde, zonder mannelyke nazaaten (z), rukte Filips, Koning van Spanje, terstond, met een Leger, naar de grenzen, om zig van dit Ryk meester te maaken. Men boodt hem kleinen wederstand, by gebrek van genoegzaame magt, en uit hoofde der partyschappen, die den Staat verdeeld hielden (a). Nogtans is 'er blyk, dat men, in den zomer des gemelden jaars, naar Amsterdam geschikt heeft, om, van daar, op den naam van de *Regeerders en Verdedigers van 't Ryk*, eenige Krygsbehoeften te bekomen (b). Don Antonio, gehouden voor eenen natuurlyken zoon eens Broeders van Koning Henrik, hadt zig, schoon geestelyk en Prioor van Acrato, te Lisbon, tot Koning doen uitroepen, en trok Filips, met een Leger, tegen. Doch hy werdt geslaagen, en gedwongen te vlugten, waarna Lisbon aan de Spanjaards overging. Don Antonio zworf, eenige maanden, herom in zyn eigen Ryk, door klippen en wildernissen, en ontkwam, eindelyk, op een Enk-

1582.
betrokken worden.

(z) THUANUS *Libr.* LXIX. *p.* 372 & *seqq.*
(a) THUANUS *Libr.* LXX, *p.* 386 & *seqq.*
(b) Resol. Holl. 13 *Juny* 1580. *bl.* 105, 107, 108.

1582. Enkhuizer Schip, gevoerd door *Kornelis van Egmond*, welk hem te Calais, aan land zettede. Van hier, ſtak hy naar Engeland over. Filips werdt, midlerwyl, te Lisbon, tot Koning van Portugal gekroond (*c*). Don Antonio verwierf, in deezen jaare 1582, eenige Schepen in Frankryk, op den naam van de Koninginne Moeder. Met deeze Vloot, over welke *Filips Strozzi* geboodt, ondernam hy den togt naar Portugal, die ongelukkig uitviel, wordende hy, by het Eiland S. Michiel, door den Markgraaf van Santa Croce, geſlaagen (*d*). De Schepen, in Holland, ten zynen dienſte, gereed gemaakt, ſchynen den togt niet mede gedaan te hebben: maar zyn, in 't najaar, in de Haven van Enkhuizen, opgelegd, en daarna ontſlaagen (*e*). Don Antonio keerde, eerlang, naar Frankryk. In 't volgende jaar, deedt hy, hier, op nieuws, aanzoek, om eenige Schepen (*f*); doch ik vind niet, dat hierin bewilligd werdt. De rampſpoedige Vorſt hadt twee Zoonen, van welken de oudſte, *Don Emmanuel*, naderhand, in Holland gekomen zynde, met de eenige volle Zuſter van Maurits, Prinſe van Oranje, getrouwd is geweeſt (*g*). Doch hiervan zullen wy, in 't vervolg, nog nader moeten ſpreeken.

Juiſt

(*c*) THUANUS *Libr.* LXXIII. *p.* 494 & *ſeqq.*
(*d*) TASSIS *Libr.* VI. *p.* 417 & *ſeqq.* THUANUS *Libr.* LXXV. *p.* 540 & *ſeqq.* BOR XIV. *Boek*, *bl.* 194 [178]. XVII. *Boek*, *bl.* 23 [322], 34 [338]. METEREN X. *Boek*, *f.* 177 *verſ.*
(*e*) Reſol. Holl. 9 *Nov.* 1582. *bl.* 528. 9 *Februar.* 26 *Maart* 1583. *bl.* 26, 91.
(*f*) Reſol. Holl. 11 *Juny*, 20 *July* 1583. *bl.* 190, 260.
(*g*) HOOFT XVII. *Boek*, *bl.* 758, 759.

1582.
XIX.
Aanſlag, om Enkhuizen, door verraad, aan 's Konings zyde te brengen.

Juiſt op den tyd, dat Filips, te Lisbon, tot Koning van Portugal, gekroond werdt, in Zomermaand des jaars 1581, lagen aldaar eenige ſchippers van Hoorn en Enkhuizen, die, op zyn bevel, zeer heuſchelyk bejegend, en ſommigen zelfs ten Hove genoodigd en onthaald werden, met toezegging, dat zy, wederom komende, dezelfde gunſt te wagten hadden. De Koning ſtelde, hiertoe, in zonderheid, te werk eenen zyner trauwanten, *Fredrik Klaaszoon* genoemd (*b*), geboortig van Enkhuizen, die nog een' broeder daar ter Stede hadt. De ſchippers, t' huis gekomen, op den tyd, als men Filips ſtondt af te zweeren, hadden den mond alomme zo vol van 's Konings minzaamheid en goedaartigheid, dat de Wethouders, bedugt dat dit praaten de burgers ſchuw mogt maaken van den eed, een vendel knegten verzogten van Sonoi, waarmede zy, dat pas, de Stad in ruſt hielden. Weinige maanden hierna, komt de Enkhuizer Hellebaardier, met 's Konings brieven aan de burgerye, in ſchyn, zynen broeder bezoeken, en krygt, in ſtilte, veel volks aan zyne koorde, dat zig bepraaten laat, om de gunſt van den afgezwooren' Vorſt te herwinnen. Onder anderen, doet hy ook aanzoek by *Wouter Verhee*, Broeder van *Jan Verhee*, Schepen te Amſterdam, die, van 't ſtuk eenen gruwel hebbende, nogtans een afſchrift maakte van 's Konings ſchryven, welk den eerſten van Wynmaand des jaars 1581 gedagtekend was. Doch den handel

den

(*b*) Reſol. Holl. 3 *July* 1582. *bl.* 329.

1582. den Wethouderen, ten nadeele van eenigen zyner bekenden, te openbaaren stondt hem tegen de borst. Hy hieldt dien dan eenen geruimen tyd by zig. Nu, reizende door Haarlem, hadt hy 'er zynen vertrouwden vriend, Dirk Volkertszoon Koornhert, kennis van gegeven, die, hem bestraffende, dat hy 't der Overheid verzweegen hadt, terstond naar den Haage trok, en de zaak, door *Nikolaas van der Laan*, Burgemeester van Haarlem, aan de Staaten bragt; die, 't afschrift van 's Konings Brief gezien hebbende, terstond nog een vendel, dat in Edam en Monnikendam verdeeld lag, naar Enkhuizen schikten, den Hellebaardier heimelyk vatten, en anderen in hunne huizen verzekeren deeden. Alles liep egter zagtelyk af. De trauwant zelf werdt, schoon na lang zitten, ontslaagen, onder enkel bevel van 't Land te verlaaten. Doch als men de beweeging gestild waande, ontdekte men nieuwe brieven van den Koning, gedagtekend den twaalfden van Bloeimaand deezes jaars 1582, en gerigt aan de twee-enzeventig hoofden der Burgerye. Toen kreeg Sonoi nieuwen last van de Staaten, om Enkhuizen te bezetten met drie vendels, elk van honderdenvyftig koppen, die, daarna, op 's Prinsen bevel, tot tweehonderd, vermeerderd werden. Ook kwam Sonoi zelf te Enkhuizen woonen, voor den gantschen aanstaanden winter: waarmede de toen alle vrees voor ongemak verdween (*i*). Op 't einde des volgenden jaars, kreeg men

(*i*) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 19 [317] enz.

men, te Amsterdam, uit Luik, berigt, dat de vyand op Enkhuizen en op Hoorn loerde. Te Enkhuizen, werden eenige luiden by den kop gevat; doch men vondt geen klaar bescheid ten hunnen laste. Ook verdween de vyandlyke aanslag (*k*). 1582.

XX. Verdugo valt de schans te Oldenborn aan.

In Friesland en daaromtrent, werdt de kryg, dit jaar, zo vinnig niet gevoerd, als men verwagt hadt. Verdugo deedt, in 't laatst van Louwmaand, eenen vergeefschen aanval op de schans te Oldenborn, onlangs, op last van den Heere van Rumen, gestigt, door den Heere van Nyenoord; die Verdugo, afgeweezen door de bezetting, in den staart viel, en goeden buit bekwam (*l*). In Hooimaand, Hy belegert Lochem. sloeg Verdugo, de Zevenwolden en Drente hebbende afgeloopen, het beleg voor Lochem, in 't Graafschap Zutfen. Eenige Westfriesche vendels, gescheept in de Marne, brandden, om hem vandaar te trekken, wel dertig Kerspelen af, in Twente en Drente; doch zy bereikten hun oogmerk niet. Daarna hielp Graaf Willem Lodewyk van Nassau eenige wagens met mondbehoeften in Lochem. Doch Verdugo, om dit in 't vervolg te beletten, bestondt de Plaats veel naauwer te besluiten. Graaf Willem en de Graaf van Hohenlo, vyfendertighonderd knegten en duizend ruiters te hoop gerukt hebbende, bestookten daarmede Verdugo, in zyn voordeel; doch werden, met groot verlies, afgeslaagen. De belegeraars, daarna, merkely-

(*k*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 34 [402].
(*l*) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 19 [316].

1582. lyken onderſtand van volk bekomen hebbende, ſtopten alle de toegangen naar Lochem, alwaar men zig, ſedert eenigen tyd, reeds met paardenvleeſch beholpen hadt. Maar Hohenlo, op nieuws, met meerder magt dan te vooren, en met vier zwaare ſtukken geſchuts, genaderd zynde, deedt den vyand deinzen, uit eene groote ſterkte, by 't Huis ter Wilde, een half uur van Lochem, en toen een open naar de Stad hebbende, de bezetting ververſchen. Verdugo, nu buiten ſtaat om den toevoer naar Lochem te beletten, verliet alle zyne ſchanſen, op den twee-en-twintigſten van Herfſtmaand: waarmede de Stad volkomen ontzet werdt. Verdugos volk werdt verdeeld in Grol, Oldenzeel, Goor, Enſchede en Koeverden (*m*). 't Gelukte hem, wat laater, Steenwyk, welk, onlangs, zo ſtreng een beleg doorgeſtaan hadt, by verraſſing, in te neemen. Zeker Landman, die zynen hals voor 't ſlaagen van den toeleg te pande gezet hadt, geleidde den Overſte Luitenant Taſſis, met zes- of agthonderd knegten en twee kornetten paarden, 's nagts voor den zeventienden van Herfſtmaand, naar de Ooſtpoorte, daar de graft waadbaar was. Zy raakten 'er door met de ladders, beklommen den wal, en overmeeſterden de veſting, zonder dat men hen, voor dat het te laat was, vernomen hadt (*n*).

Hohenlo ontzet het.

Steenwyk verraſt door Verdugo.

De Staatſchen verrigtten weinig in deezen oord. Alleenlyk bemagtigden zy 't Huis te

De Sloten te

(*m*) BOR XVII. *Boek*, *bl.* 32 [334].
(*n*) BOR XVII. *Boek*, *bl.* 33 [336]. STRADA *Dec.* II. *Libr.* V. *p.* 239.

te Keppel. Ook gaf zig 't Slot te Batenburg aan de Maaze by verdrag aan hun over. De bezetting van Zwartsluis paste, op den zesentwintigsten van Wynmaand, met het openen der poorte, voor Hasselt te zyn, en verraste de Stad, daar eenige huizen geplonderd, de beelden gestormd werden, en de Hervormde preek ingevoerd (*o*). Merkwaardiger geluk hadt de Staatsche bezetting van Gelder gehad, eenige maanden te vooren. 't Was haar gebeurd, op den vierden van Grasmaand, Maarten Schenk van Nideghem, zo als hy uit Zante, in Kleefsland, kwam, op te ligten en vast te houden. Hy zat nu veel langer dan twee jaaren te vooren, en moest, eindelyk, nog een hoog rantsoen betaalen (*p*). 1582. Keppel en Batenburg en de Stad Hasselt, door de Staatschen, bemagtigd. Maarten Schenk gevangen.

Op den veertienden van Herfstmaand, hadt de Prins van Parma zyne Krygsmagt doen monsteren, en zesenvyftigduizendvyfhonderdenvyftig knegten, onder driehonderd vendels, en drieduizendvyfhonderdzevenendertig ruiters, onder drie-envyftig kornetten sterk bevonden. Zy stondt den Koning, maandelyks, op zeshonderdtwee-enveertigduizenddriehonderdzesenvyftig guldens. Doch alzo een groot deel van dit volk in bezetting lag, kon de Landvoogd geene dertigduizend man in 't veld brengen (*q*). Voor 't einde van deezen Veldtogt, bemagtigde hy l'Escluse, Chateau in Cambresis en eenige andere sterkten in dien oord. In 't eerst van Slagtmaand, beschoot en veroverde hy Nino- Staat van Parmas Krygsmagt. Hy bemagtigt verscheiden Plaatsen.

(*o*) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 32 [335].
(*p*) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 22 [320].
(*q*) Meteren XI. *Boek*, *f.* 195. Hooft XIX. *Boek*, *bl.* 832.

1582. nove, Liekerke en Gaasbeek, dat nu, voor de derde reize in dit jaar, overging. Zelfs schiep hy hoop om Brussel te benaauwen, en sloot de toegangen derwaards, van verre. Doch alzo Anjou hem den weg naar 't Land van Waas hadt afgesneeden, en Artois en Henegouwen agter hem kaal gegeten waren, raakte hy zelf in verlegenheid om eetwaaren. Ook werdt hem, door het doorsteeken van eenige dyken, het hoog winterwater op 't lyf gezonden. Hier kwam ziekte en sterfte by onder zyne benden: alle welke ongemakken hem dwongen het veld te verlaaten, en de winterlegeringen te betrekken (r).

De Legers betrekken de Winterkwartieren. Het Leger des Hertogs van Anjou, onlangs versterkt met vierduizend Franschen en drieduizend Zwitsers te voet, en ettelyke benden Paarden, onder den Maarschalk van *Biron*, werdt gelegd in de Steden van Vlaanderen. Het hadt ook veel geleeden, zo door de sterfte, die 'er niet minder dan onder de vyanden in zwang ging, als by gebrek van betaaling, welk laatste ongemak veele Fransche knegten dermaate verarmd hadt, dat zy schandelyk liepen bedelen (s).

Dagvaart te Antwerpen. Anjou, om dit gebrek te verhelpen, en de verdere lasten des krygs te vinden, beschreef de algemeene Staaten, in Slagtmaand, te Antwerpen, en bragt het hier zo ver, dat men hem, in plaats van dertig, veertig tonnen schats in 't jaar beloofde, behalve nog zeshonderdduizend guldens, te betaalen in vier ge-

(r) METEREN XI. *Boek*, *f.* 195 *vers.* BOR XVII. *Boek*, *bl.* 33 [335], 35 [338].
(s) HOOFT XIX. *Boek*, *bl.* 834.

gelyke deelen, in Grasmaand, Bloeimaand, Zomermaand en Hooimaand des volgenden jaars (t). 1582.

Voor 't einde des jaars 1582, voerde Paus Gregoor de XIII. eene andere tydrekening in, dan men, veele eeuwen herwaards, gebruikt hadt. Zy werdt, in de meeste Nederlanden, en, door den tyd, in allen aangenomen, en, in onderscheiding van den *Ouden*, den *Nieuwen styl* genoemd. De Kerkvergadering van Nicea, gehouden in den jaare 328, hadt geraamd, dat men, om 't Paaschfeest niet op éénen dag met de Jooden te vieren, daartoe zou kiezen den Zondag, die volgt op den veertienden dag der nieuwe maane, welke na de Lente-dag- en nagtsevening komt. Voor den dag deezer dag- en nagt-evening nu, hadt men te houden den eenentwintigsten van Lentemaand, daar zy toen op viel. Doch naardemaal men het jaar, voor dien tyd, en sedert, plagt te rekenen op driehonderdvyfenzestig dagen en een vierde, welk vierde, om de vier jaaren, eenen dag uitmaakt, dien men dan, na den vierentwintigsten van Sprokkelmaand, gewoon was in te voegen: en naardemaal de zon, gelyk men spreekt, haaren loop aflegt, in omtrent elf minuuten minder tyds, zo was hieruit gevolgd, dat de Lente-dag- en nagtsevening, in deezen jaare, tien dagen vroeger kwam, te weeten, niet op den eenentwintigsten, maar op den elfden van Lentemaand. Men zag, uit dit verschil tusschen het gemeen

XXI. Nieuwe styl, door den Paus ingevoerd.

(t) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 33 [336].

1583. schen, onder den Heere van Bonnivet. Helmond en andere sterkten in dien oord gingen ook, kort hierna, over aan de Staatschen (z). Doch dit gunstig begin des nieuwen jaars werdt gevolgd van een' ramp, die Anjou op eens, al zyne eer benam, en de Landen op 't punt van hun bederf bragt. 't Gewigt der zaake vordert, dat wy 'er den oorsprong beknoptelyk van aanwyzen.

XXII. Oorzaaken van den toeleg des Hertogs van Anjou, op het bemagtigen van eenige voornaame Steden.

De Koning van Frankryk, schoon hy de Staaten, in Bloeimaand des voorleeden jaars, plegtiglyk hadt doen bedanken, voor de eere, welke men zynen Broeder hadt betoond (a); hadt nogtans, tot hiertoe, den Hertoge flaauwelyk ondersteund, bedugt, dat deeze, gelukkiglyk slaagende, ligtelyk alle de magt der Nederlanden tegen Frankryk gebruiken mogt; of, verre te kort schietende, 't Ryk met klagten over zynen Broeder vervullen; waaruit nieuwe beroerte te vreezen stondt. Eenigen zyner Staatsdienaarén rieden hem egter, de Nederlandsche zaaken ernstiger ter hand te neemen, meenende, dat hy, hoe 't ook met Anjou afliep, niet buiten oorlog blyven kon, en de gelegenheid nu waargenomen moest, om den vetten brok der Nederlanden wederom aan Frankryk te hegten, waarvan men dien, eertyds, hadt afgescheurd. Henrik nogtans neigde meer tot eenen anderen voorslag, hierop uitkomende, dat hy den Nederlanden zou byspringen met al zyne magt, zo de Staaten beloovén wilden, dee-

(z) Bor XVII. Boek, bl. 35 [337].
(a) Bor XVII. Boek, bl. 23 [322].

ze gewesten te laaten vervallen aan de Fransche Kroone, wanneer de Hertog van Anjou zonder Kinderen overleedt. 't Werdt, inderdaad, den Staaten voorgesteld, die 'er geheel geene ooren naar hadden: waarop de Koning zynen Broeder met den Nederlandschen kryg beworden liet, zonder meer te denken, om hem te ondersteunen. Anjou, vernomen hebbende op wat spil de zaaken in Frankryk draaiden, begreep ligtelyk, in welk gevaar hy stak, zo Parma hem te magtig werdt, en de Staaten, of sommigen derzelven, vrywillig of gedwongen, het oog eens wederom begonden te wenden naar den ouden Heer. Tegen den angst, die hem hierover aanging, wist hy geen beter hulpmiddel, dan zig, met geweld, meester te maaken van de voornaamste Steden, en de Staaten, daarna, te noodzaaken, om zynen Broeder de voorwaarden toe te staan, waarop hy hun, tegen Spanje, wilde byspringen. De Fransche Heeren, zig ziende veragt in de Nederlanden, daar men hen buiten alle voornaame Ampten hieldt, sterkten hem in dit opzet. Ook hadt het hem, van den beginne af, gespeeten, dat hy 't bewind over Holland, Zeeland en Utrecht hadt moeten laaten in handen van den Prinse van Oranje, die nog meer aanzoeks hadt dan de Hertog. Om evenwel 't stuk, niet als uit eigen' keuze, maar op den raad van anderen, te onderneemen, roept hy 'er zestien of zeventien samen, onder welken *Willem van Hautemer, Heer van Fervaques*, de zaak met zulk eene stoute welspreekendheid dreef, dat elk 'er 1583.

1583. zyn zegel aan hing. Ook de Hertog: die den zeventienden van Louwmaand beraamde, om den toeleg in 't werk te stellen. Doch te Duinkerken scheen men 'er, twee dagen te vooren, reeds eenen aanvang van te maaken, mids twee Nederlandsche vendels aldaar, ter gelegenheid van zeker verschil over de zeebuiten, tusschen de Franschen en de burgers, door zeven Fransche vendels, onder den Heere van Chamois, ter Stad uit gedreeven werden. Dit opende Hopman Uitenregt de oogen, en deedt hem, met zyn Vlaamsch vendel, het Fransch, dat, nevens hem, te Oostende lag, ontwapenen en weg jaagen. Te Nieuwpoort dreeven de burgers de Fransche bezetting uit. Doch van Dixmuiden en Dendermonde maakten de Franschen zig meester met geweld. In Vilvoorden, Aalst, Meenen en Wynoksbergen, waren zy reeds de sterksten. Maar te Brugge, mislukte het den Franschen van Meenen en Dixmuiden, die reeds in de Stad waren, meester derzelve te worden, door de kloekmoedigheid van den Hoogbaljuw *Gryze*, die de burgery in de wapenen bragt, de Hoofden der Franschen op 't Stadhuis in verzekering hieldt, en door de Hopluiden der Burgeren een' wreeden dood deedt dreigen, zo zy hun volk niet ter Stad uit schikten, daar zy, eindelyk, toe besluiten moesten. De Provoost *la Valette*, en de Kolonel *l'Espier*, die men vast hieldt, nadat de Franschen de Stad geruimd hadden; en de Hofmeester *la Fougere*, die, sedert, geligt door den Heere van Zwevighem, gevangkelyk binnen Brugge gebragt

De Franschen maaken zig te Duinkerken meester.

Te Oostende en te Nieuwpoort worden zy verjaagd. Zy bemagtigen Dixmuiden en Dendermonde. Hun aanslag op Brugge mislukt.

Belydenis, wegens de oogmerken des Hertogs.

bragt was, beleeden, op scherpe onder- 1583.
vraaging ,, dat de Hertog voorhadt, zig te
,, verzekeren van de voornaamste Steden,
,, van de gemagtigden der algemeene Staa-
,, ten en van den Prinse van Oranje; dien
,, hy dwingen wilde, tot het herleveren der
,, Renversaalen, wegens Holland, Zeeland
,, en Utrecht, op dat hy aan 't vol bewind
,, over alle de Landen geraaken, en den
,, Roomschen Godsdienst herstellen mogt."
La Fougere, in 't byzonder, verschoonde den
Hertog, zo goed als hy kon, bybrengende,
,, dat hy te weinig gezags hadt, om 't Land
,, behoorlyk te regeeren; en dat hy, het
,, zelve met de sterke hand gevestigd heb-
,, bende, voorhadt de algemeene Staaten
,, samen te roepen, om 't verdrag van Bour-
,, deaux, hier en daar, te veranderen en te
,, verbeteren, waarna hy eene algemeene
,, vergiffenis van 't voorleedene dagt af te
,, te kondigen, en den Spanjaard, met de
,, magt zyns Broeders, die hy zig, in deezen
,, stand der dingen, niet belooven kon, het
,, hoofd te bieden (*b*)."

Dusdaanig een uitslag hadt de onderneeming der Franschen, in Vlaanderen. Te Antwerpen, daar 't stuk, op den zelfden tyd, aangevangen werdt, hing het beleid aan den Hertoge zelven, die egter nergens minder slaagde. Eenige dagen te vooren, hadt hy, by monde van den Heere van Aldegonde, die 'er kleine eer mede behaalde, ter algemee-

XXIII. Toeleg op Antwerpen, de *Fransche Furie* genoemd.

(*b*) Meteren XI. *Boek*, *f.* 196 *vers.* Thuanus *Libr.* LXXVII. *p.* 601 & *seqq.* Bor XVII. *Boek*, *bl.* 35 [339 enz.].

1583. meene Staatsvergaderinge, geklaagd, over de bekrompenheid van zyn gezag; doch de Leden ongeneigd gevonden, om iets meer in te ruimen. Tegen den vyftienden van Louwmaand, hadt hy een groot deel des Legers, in schyn om de zege, op Eindhoven behaald, te vervolgen, doen naderen tot digt onder de Stad: in welke hy veele Fransche Heeren en derzelver dienaars, vooral in zyn Hof, voorzien hadt van verborgen geweer. Doch onder de burgers, ontstondt nu een gemompel, hoe de Fransche soldaaten, om voor hunne betaaling verzekerd te zyn, van zins waren, de Stad te overmeesteren, en ten dien einde, gelyk inderdaad de toeleg was, des nagts na den zestienden, de Kroonenburger Poort in te neemen. 't Gaat vast, dat 'er, op welke eene wyze ook, iet van den toeleg uitgelekt was. De Wethouders kreegen 'er kennis van, uit 's *Prinsen Predikant* Villers, en verzogten den *Hertoge*, dat zy, om de burgery gerust te stellen, de straatketenen, wat vroeger dan naar gewoonte, mogten spannen, en lantaarnen uithangen, waarin hy bewilligde. De toeleg haperde dus, dien nagt. Met den dag, kreeg men, wederom, heimelyk berigt, dat de Franschen voorhadden, nog voor den avond, eene Poort te overweldigen. De Hertog ontboodt, hierop, de Wethouders en Kolonellen der Burgerye, en vernam naar den aanbrenger of eersten verdigter, om dien naar verdienste te doen straffen. Eindelyk, stelde hy hen te vrede, en badt, dat zy den volke allen argwaan beneemen wilden. De ketenen bleeven

nog-

nogtans gespannen, de poorten toe, behalve voor 't Krygsvolk; welk Anjou naar buiten zondt, om, zo hy voorgaf, nog dien dag, eene algemeene monstering over het zelve te doen. De Hertog kwam, in persoon, den Prins van Oranje verzoeken, hem te willen verzellen. Doch deez', zig op 't ongunstig weder en zyne zwakheid beroepende, badt verschoond te zyn: te gelyk den Hertoge, zagtelyk, te gemoet voerende, hoe vol agterdogts deeze Landaart ware, en hoe veelen zig verbeeldden, dat hy uitreedt, om met het gantsche Leger wederom te keeren: 't welk Anjou met een lachje beantwoordde. Kort na den middag, reedt hy ter Poorte uit, verzeld van eenen grooten sleep Fransche en Nederlandsche Edelen; groetende, nu en dan, met buiging, en met hoedligting zelve, de toekykers, die zig, om stryd, verheugden, in de minzaamheid van hunnen Vorst. Eenigen egter, bespeurende, dat sommige Hovelingen geharnast waren onder 't opperkleed, kreegen arg vermoeden, en zeide 'er een, *zo zou men eene Poort konnen inneemen*. Pas buiten gekomen, werdt de Hertog, zo 't heette uit eerbiedenis, ontmoet door eenige benden Ruiterye uit het Leger. De Graaf van Rochepot begon zig, op de tweede Valbrug, te gelaaten, als of hem een Paard bezeerd hadt, om, onder dien schyn, zekere vendels in te wagten: en als dezelven nu naby gekomen waren, voegde hy 'er op, dat zyn been gebroken was. Deeze woorden, *jambe rompue* of *gebroken been*, liepen, van mond tot mond, en waren de leus', om toe te tasten 1583.

ten

1583. ten (*c*). Te gelyk ging 'er een roer los, ten teken voor 't Leger. De gewaande bezeerde valt eenen Burger ferjant aan, die hem in 't wagthuis genoodigd hadt, om zig daar te laaten verbinden. Zyne makkers ſtorten op de andere omſtaande burgers. Omtrent tweehonderd Paarden, die den Hertoge verzeld hadden, keeren ylings te rug, gevolgd van eenen hoop ſpeeren. 't Gantſche Leger, in beweeging geraakt, trekt naar de Stad toe. De Hertog, zig nevens den weg houdende, port de benden voort, met gebaarden en woorden, zeggende, *marchez, mes enfants, marchez & ne pillez point: Trekt aan, myne kinderen, trekt aan, en plondert niet.* Agt of negen vendelen voetknegten, vooruit gerukt, volgen de Ruiters, die vier- of vyfhonderd ſterk waren (*d*), zetten 't over de brug, door de Kipdorper Poort, verſpreiden zig, ter wederzyde, en door eenige ſtraaten, bemagtigen 't geſchut, en keeren 't tegen de Stad. De gemeene kreet was, *Ville gaignée, Vive la Meſſe, tue, tue*, dat is, *de Stad is gewonnen, Leeve de Mis, ſla dood, ſla dood.* Sommigen ſchreeuwden *Nous ſommes amis, Wy zyn vrienden.* Tot een teken hunner overhand, ſtakenze, by de poort, den brand in eene wooning. Doch de burgery, zig, van de Franſche dertelheid, geen minder onheil ſpellende, dan zy, nu tweemaalen, van de Spaanſche wreedheid geleeden hadt, grypt het geweer, vliegt ter deure uit, en valt aan op de

val-

(*c*) REYD III. *Boek, bl.* 39, 40.
(*d*) Reſol. Holl. 19, 21 *Jan.* 1583. *bl.* 6, 9.

valſche vrienden: eerſt zonder, daar na met orde, en elk onder zynen Hopman. Men kende nu geen onderſcheid van gezindheid meer: de naam van *Burger* alleen vereenigde alle herten. Eenigen, by gebrek van lood, verſchooten de zilveren knoopen hunner wambuizen, of 't geld uit de beurs, tot kogels geknaauwd. Een Regement Stedelingen, gezonden tot 's Prinſen beſcherming, verzekerde zig van Fervaques, die, met een goed getal Franſchen, zo men meende, om Oranje te ligten, in de Stad gebleeven was, en in 't S. Michiels Klooſter betrapt werdt. Eene andere party plaatſte zig in de ſchuttersdoelen, en in eenige huizen, die op de Veſt uitzagen, vuurende, van daar, zo fel op de Franſchen, dat derzelver getal, hier, merkelyk dunde. Eerlang, werdt men 't geſchut wederom magtig, wendde 't naar buiten, en loſte het op de naderende Zwitſers. De Hertog, die zig reeds meeſter van de Stad waande, begon toen den moed te laaten vallen, en week buiten ſchoots. Van binnen, weerden zig wyven en jongens, om 't geſchut te ſleepen, daar de nood grootſt was. Dat dondert onder de ruiters, die, van vooren, door de ketenen, van agteren, door hun eigen volk, van bezyden, door de huizen, beſlooten, met paarden met al, aan flarzen gekletſt werden. Niet beter ging 't het Franſch Voetvolk, welk, uit de venſters en van de daken, door kogels getroffen, en onder eenen ſlagregen van pannen, ſteenen, blokken, banken, ſtoelen, tafels, met een ſchrikkelyk 1583.

1583. lyk gedruis, verpletterd werdt. Toen zwigt der Franschen vuurigheid. Ook begon 't hun aan buskruid te mangelen. Zy zien dan om naar de poort, dienze naast was, raaken 'er uit. De rest volgt, met zo geweldig een' drang, dat 'er veelen, in de engte, verstikten: veele anderen sneuvelden, door eenen hagel van musketkogels, spattende uit de naaste hoekhuizen. De poort raakt, tot anderhalf mans lengte hoog, gepropt met lyken, onder welken men de leevendden, hier en daar, zag wemelen, en den kop uitsteeken, om lugt te scheppen. Veelen, ruiters zo wel als knegten, wierpen zig over de Vest in 't water, daar 'er ook menig omkwam, of, uit onkunde van 't zwemmen, of door 't gewigt der wapenen, of door 't geschut der Stedelingen. Om de poort te ruimen en toe te krygen, hadt men langer dan een uur werk, zynde de Franschen ook omtrent zo lang in de Stad geweest. Zulk eene uitkomst hadt hier de *Fransche Furie* of *Woede*, gelyk men ze, sedert, genoemd heeft. Tagtig burgers omtrent hadden 'er 't leeven by ingeschooten. Doch in en om de Stad, vondt men meer dan vyftienhonderd dooden van de Franschen, onder welken zeer veele voornaame Edelen waren. Vyftienhonderd werden 'er gevangen genomen, en daar onder de Bisschop van Constance, Groot-Almoessenier des Hertogs. Toen 't gevaar voorby was, vloogen de burgers, van blydschap, elkanderen om den hals, en wenschten elkanderen, met hertelyke beweeging,

ge-

geluk, over de behoudenis van leeven, haave, vrouwen, kinderen en vrienden (*e*). 1583.

De Wethouderschap van Antwerpen schreef, terstond, haar wedervaaren over aan de Staaten der byzondere gewesten, op dat deezen, in allen gevalle, zorg voor hunne veiligheid droegen. Ook stelde men, in Holland, hierop, de vereischte orde, beschryvende de Staaten van dit gewest en van Zeeland, tegen den zesden van Sprokkelmaand. Men begreep, hier, dat de Prins, by de onderneeming der Franschen, groot gevaar geloopen hadt, en verzogt hem, ernstelyk, by alle verdere handelingen met den Hertoge, voor zynen eigen' Persoon en voor de Landen van Holland en Zeeland, de vereischte zorg te willen draagen (*f*).

XXIV. Anjou verschoont zyn bedryf, schuivende de schuld op de Staaten en anderen.

Anjou, zig naar 't Leger te Berchem begeven hebbende, schreef, van daar, terstond, aan de Wethouderschap van Antwerpen, om zyne pakkaadje en papieren, om de pakkaadje van eenige andere Heeren, en om 't ontslag van eenige gevangenen. Van 't gebeurde gaf hy de schuld, voornaamlyk, aan de kleinagting, waarmede men hem, eenigen tyd herwaards, en inzonderheid nog deezen dag, bejegend hadt, laatende voorts vraagen, wat men van hem begeerde? Op gelyken zin, schreef hy ook aan de algemeene Staaten en aan den Prinse van Oranje. Doch die van Antwerpen en de Prins zonden

(*e*) THUANUS *Libr.* LXXVII. *p.* 610 & *seqq.* BOR XVII. *Boek*, *bl.* 27 [342] *enz.* HOOFT XIX. *Boek*, *bl.* 838 *enz.* REYD III. *Boek*, *bl.* 39, 40.

(*f*) Resol. Holl. 21, 22 *Janu.* 4 *Febr.* 1583. *bl.* 9, 12, 13, 22.

1583. den hem geen antwoord. De algemeene Staaten schreeven hem, des anderendaags, om vrygeleide voor hunne Gemagtigden. Dit scheen hem naar te veel mistrouwens te smaaken (*g*). Ondertusschen, leedt het Leger groot gebrek aan mondbehoeften, die hy, met schryven en herschryven, aan Staaten, aan Steden, aan Oversten, niet te bekomen wist (*h*). Hy zelf hadt 'er zyn deel van, en zag men hem, te Duffel, werwaards hy vertoogen was, eetende raauwe raapen, en de maaltyd houdende, met een weinig zuivels tot een tarwenbrood. Geperst door honger en kommer, zette hy 't, van Duffel, over de Neethe, naar Rimenant, daar hy de Dyle dermaate gezwollen vondt, dat 'er geene brug over te leggen was. Zyn toeleg was, over Vilvoorden, naar Dendermonde te raaken, daar de zynen meester waren. Des begeeft zig de soldaat te water, door de volle Dyle, die omtrent duizend man wegsleepte. De Hertog zelf, lobberende tot aan de schouders door den stroom, haalde hier eene ongezondheid, die hem altoos bybleef (*i*). Dus bragt hy 't te Vilvoorden, daar hem de Staatsche Gemagtigden kwamen vinden, welken hy afvaardigde met eenige punten, strydende niet weinig met het Verdrag van Bourdeaux. De Prins van Oranje vermaande hem, tot het opstellen van billyker voorwaarden (*k*); doch 't baatte weinig.

Gebrek in zyn Leger.

Hy trekt over de Dyle.

Par-

(*g*) BOR XVII. *Boek*, *bl.* 39 [344] *enz.*
(*h*) *See the* Cabala *or* Mysteries of State. *P.* II. *p.* 1.
(*i*) HOOFT XIX. *Boek*, *bl.* 856.
(*k*) BOR XVII. *Boek*, *bl.* 41 [347].

Parma en de Malkontenten, midlerwyl, hun voordeel zoekende uit het wanbedryf der Franschen, noodigden Staaten en Steden, door minzaam schryven, om zig te verdraagen met den Koning (*l*). Zelfs tradt hy in onderhandeling met den Hertoge van Anjou, die aanboodt naar Frankryk te willen keeren, zo men hem Bapaume, Bouchain, Quesnoi en Landrechies wilde laaten. Doch Parma hadt hier geene ooren naar. Alleenlyk boodt hy voldoening der agterstallen aan 't Fransche Krygsvolk, zo de Hertog het Land ruimen wilde (*m*). Doch 't is te denken, dat deeze handel, van 's Hertogs zyde, enkelyk ondernomen zy, om te beter voorwaarden van de Staaten te bedingen. 1583. Parma poogt de Steden tot afval te bekooren. Anjou handelt met hem.

De Koning van Frankryk zondt, kort hierna, *François du Pont, Heer van Mirambeau*, herwaards, om zyne bemiddeling, tusschen den Hertog en de Staaten, aan te bieden. De Gezant schreef, in eene openbaare Rede, ter Staatsvergaderinge gevoerd, 't bedryf des Hertogs toe aan eene schielyke overyling van gramschap. Doch 't gemeen zelf begreep, dat zulk een onbedagte drift niet over verscheiden Steden tevens kon uitgestort worden. Men gaf egter den Gezant heusch bescheid. Oranje in 't byzonder beloofde, zyn best te zullen doen, tot slissing van 't geschil; zo de Hertog ter goeder trouwe gaan, en liever rondelyk schuld bekennen, dan zig langer met blaauwe verschooningen behelpen wilde De Koning van Frankryk biedt zyne bemiddeling aan, tusschen den Hertog en de Staaten.

(*l*) BOR XVII. *Boek*, *bl.* 41 [348].
(*m*) STRADA *Dec.* II. *Libr.* V. *p.* 249, 250.

1583. de (n). Omtrent deezen tyd, schynt gebeurd te zyn, 't gene my, slegts by eenen onzer Schryveren, is voorgekomen, dat men den Prinse van Oranje het Hertogdom van Brabant heeft aangebooden; doch dat hy 't van de hand wees, zeggende „ geene magt te „ hebben, om het te beschermen, en den „ Koning van Spanje ook geene reden te „ willen geeven, om te zeggen, dat hy alleenlyk gezogt hadt, hem alle zyne Landen te beneemen." De Raadsheer *Jakob Zweerius*, een der Gemagtigden tot het doen deezer opdragt, heeft dit zelf verhaald aan den Schryver, dien wy hier volgen (o), waarom wy 't niet stilzwygens hebben durven voorby gaan.

't Hertogdom van Brabant wordt den Prinse aangebooden.

De Prins, midlerwyl, op 't verzoek van die van Antwerpen, zyne gedagten openende, over den tegenwoordigen staat der zaaken, wees aan „ dat de Hertog, „ met den gepleegden en beschooren overlast, verbeurd hadt al 't Regt tot de Heer- „ schappye, hem te Bourdeaux opgedraa- „ gen; doch dat de Landzaaten, desonaan- „ gezien, verpligting hadden aan hem en „ de Franschen. Dat men, door hunnen by- „ stand, tyd gewonnen, één vyandlyk Le- „ ger zien smelten, een ander bedwongen, „ en Lochem, daar Gelderland en Zutfen „ aan hing, behouden hadt. Dat 's Her- „ togs beroeping ook gelegenheid hadt ge- „ geven, tot het afzweeren des Spanjaards, „ den regten grondslag van 's Lands vryheid, „ zo men 'er slegts wel op wist te bouwen. „ Dat

Hy opent zyne gedagten, over den tegenwoordigen staat der zaaken.

(n) BOR XVII. Boek, bl. 42 [349].
(o) BOR XIX. Boek, bl. 4 [455].

„ Dat hiertoe alleen drie middelen waren: 1583.
„ of dat men zig verzoende met den Koning
„ van Spanje, of een Verdrag maakte met
„ den Hertoge, of zig beschermde met zyne
„ eigen magt. In alle deeze wegen zag zy-
„ ne Doorlugtigheid zwaarigheden: in den
„ tweeden, het handelen met zyne Hoog-
„ heid, de minsten, alzo men nu goede voor-
„ waarden, zo met opzigt op den Godsdienst
„ als anderszins, van hem zou konnen be-
„ dingen; daar men, zig onverzoenlyk hou-
„ dende, hem, Frankryk, en waarschynlyk
„ ook Engeland tegen hebben zou. Den
„ derden weg hieldt hy, nogtans, voor den
„ besten, mids men gereeder ware dan voor-
„ heen, in 't opbrengen van penningen en
„ in 't stellen van andere orde; doch hy gaf,
„ ten besluite, genoeg te verstaan, dat hy
„ hieraan wanhoopte (p)."

Uit Frankryk werdt, kort na Mirambeau, herwaards gezonden *Pompoune van Bellievre*, die, beloften en bedreigingen samenvoegende, met dezelfde redenen byna, die Oranje gebruikt hadt, ook, meent men, volgens afspraak met hem, de Staaten de noodzaaklykheid aanwees van zig met den Hertoge te verdraagen. Hiertoe riedt ook de Engelsche Koningin. De Hertog was, aan de eene zyde, verlegen om lyftogt en geld, en wegens de gevangenen, te Antwerpen en elders in hegtenis; de Staaten waren, aan den anderen kant, ontrysd, door het verlies der Vlaamsche Steden, die in de magt der Franschen

XXV. De Koning van Frankryk dringt sterk op een Verdrag met Anjou.

(p) Bor XVII. *Boek*, *bl.* 42 [349].

1583. ſchen waren. "Men vondt zig dan, van weerzyde, gedrongen tot handelen, en ſloot, eerlang, een Verdrag, by voorraad, inhoudende ,, dat de Hertog, met vierduizend ,, Knegten en driehonderd Ruiters, naar ,, Duinkerken trekken zou, om daar eene ,, poos te vertoeven, tot dat de Staaten gemagtigden derwaards ſchikten, om nader ,, met hem te verdraagen. Dat hy den Staaten Vilvoorden zou ruimen, en het overige van zyn Leger naar Willebroek zenden, daar men hem negentigduizend guldens tellen zou, om ze te verdeelen, naar ,, zyn welgevallen. Dat hy zou zweeren, ,, niets te zullen aanvangen, tot nadeel van ,, de Landen, en dat zyn Krygsvolk den eed ,, van getrouwheid zou doen aan de Staaten. ,, Dat hy de Franſchen uit Dendermonde en ,, Dixmuiden zou doen trekken, na 't ontvangen van zeven gyzelaars, hem, door ,, de Staaten, te leveren. Dat de Staaten, ,, hierop, de gevangenen ſlaaken, pakkaadje en papieren overgeeven zouden. Dat ,, daarna de gyzelaars zouden ontſlaagen, en ,, den vendelen, te Wynoksbergen leggende, belaſt worden, zig by 't Leger te voegen, en de Stad in bewaaring te laaten van ,, inboorlingen, aangenaam den Staaten, ,, die, terſtond hierna, gemagtigden naar ,, Duinkerken zouden zenden, om een eindelyk Verdrag te ſluiten, welk men, nevens het Verdrag van Bourdeaux, plegtiglyk belooven zou naar te komen. Eindelyk, zou men alles, wat ſedert den zeventienden van Louwmaand laatſtleeden

Verdrag, by voorraad, met hem.

,, voor-

„ voorgevallen was, ter goeder trouwe, uit „ den zin zetten." Men tekende dit Verdrag ter wederzyde, op den agtentwintigsten van Lentemaand. Ook werdt het gevolgd van het overleveren der Steden, gevangenen en goederen, terwyl de Hertog zig naar Duinkerken begaf, om de gemagtigden der Staaten aldaar af te wagten (q). 1583.

De Staaten, Dagvaart belegd hebbende te Antwerpen, sammelden lang met het ontwerpen der punten, op welken men met Anjou zou konnen verdraagen. 't Ontwerp, gemaakt zynde, werdt, vervolgens, aan de byzondere Landschappen gezonden, die eenen geruimen tyd noodig hadden, eerze 'er op besluiten konden. Op den agttienden van Zomermaand eerst, stemden de vier Leden van Vlaanderen „ dat men zig met eigen' „ middelen behoorde te verdedigen, en „ Anjou, ondertusschen, ophouden met het „ vorderen van harde voorwaarden, onder „ anderen, dat hy zig in alle de gewesten „ moest doen huldigen, zonder dat een of „ eenigen derzelven eenige agterdeur, by „ wege van Renversaalen, open hielden (r)." Vierkant streedt hiermede het Besluit van Holland, drie dagen te vooren genomen, behelzende „ dat men met den Hertoge sluiten zou, schoon niet dan op den voet van „ het Verdrag van Bourdeaux, waarby Holland en Zeeland op zig zelven gelaaten „ waren (s)." Antwerpen en Brussel wilden tot

Vlaanderen wil allen verdrag met den Hertoge gemyd hebben.

Holland wil, onder voorbeding, met hem handelen.

(q) Bor XVII. Boek, bl. 46 [351] enz.
(r) Bor XVIII. Boek, bl. 32 [407].
(s) Resol. Holl. 15 Juny 1583. bl. 226.

1583. tot geen besluit komen, voor dat zy dat van alle de Vereenigde Landen verstaan hadden (*t*). De Hertog, te Duinkerken, verdriet krygende in 't wagten naar de Staatsche Gemagtigden, en ziende de gemoederen der Nederlanderen, meer en meer, van hem vervreemden, vertrok, op den agtentwintigsten van Zomermaand, naar Calais, laatende Duinkerken bezet onder bevel van den Heere van Chamois (*u*).

XXVI. Parma wint Eindhoven. Omtrent den aanvang van Sprokkelmaand, hadt Parma den Graaf van Mansfeld en den Heer van Hautepenne afgezonden, om Eindhoven te belegeren. 't Beleg duurde tot in Grasmaand. De Maarschalk van Biron trok toen, in gevolge van een der punten van het jongste Verdrag met den Hertoge van Anjou, derwaards, om het ontzet te bevorderen. Hy bemagtigde, onder weg, het Huis

Biron de Huizen te Vierfele en te Wouw. te Vierfele; doch de Stad, door honger en elende, op het uiterste gebragt, ging, op den drie-entwintigsten, op eerlyk verdrag over. Biron begaf zig toen naar 't Huis te Wouw, by Bergen op Zoom, maakte 'er zig meester van (*v*), en bleef daaromtrent leggen, met zyn volk, leevende van 't zweet des armen landmans.

De Spaanschen neemen Turnhout, Hoogstraaten, Mansfeld, daarenboven, nam Turnhout in; doch verliet het weder. Voorts overmeesterde hy de Huizen te Hoogstraaten en te Loenhout: ook herwon hy Vierfele, daarna Diest, dat nu voor de zevende maal in zeventien jaaren overgings, en eer lang

(*t*) HOOFT XX. *Boek*, *bl.* 876.
(*u*) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 10, 12 [369, 370].
(*v*) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 7 [366].

lang, ook het zwaare Slot te Westerlo, aan de groote Neethe (w). 1583.

Parma, te vooren zyn Leger in drie hoopen verdeeld gehad hebbende, trok het nu byeen, en naar Roozendaal, om Biron slag te leveren. De Maarschalk, zyne aankomst verneemende, brak op, met het Leger, en week, over Steenbergen, naar Bergen op Zoom. Parma zette hem agterna, en onderhaalde, tusschen Steenbergen en Halteren, zyne agterhoede, die zig, wel twee uuren lang, vinnig weerde, eer Biron, met de overige benden, haar byspringen kon. Toen wierdt de stryd eerst regt hevig. De Maarschalk, van 't paard gevallen, brak zyn been, en zou 'er gesneuweld zyn, zo *Barchon*, met de benden des Prinsen van Oranje, en andere, hem niet waren komen ontzetten. 't Gevegt, welk, op den zeventienden van Zomermaand, voorviel, duurde tot tien uuren des avonds, met omtrent even groot verlies van vierhonderd man, naamlyk, aan ieder Zyde. Parma en de Staatschen trokken beide, des anderendaags, af. De laatsten scheidden, en verdeelden zig in de sterke Plaatsen, om enkel verweerender wyze te oorloogen (x).

Loenhout, Dieft en Westerlo in. Gevegt by Steenbergen.

Maar Parma, zyn heir, wederom, doch in twee hoopen, gedeeld hebbende, sloeg met den eenen 't beleg voor Heerentals; doch daarna verneemende, dat Montigni en la Motte, met vyfduizend man, verzameld tot een

Parma bemagtigt Duinkerken,

(w) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 8 [366], 9 [367].
(x) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 10 [369].

1583. een ander einde, zig voor Duinkerken nedergeslaagen hadden, toog hy derwaards, en bemagtigde de Stad, op den zestienden van Hooimaand, by verdrag, daar de burgers buiten gebleeven waren, die, hierom, met geveld geweer, tot zwaar rantsoen geperst werden. Men meent, dat de Stad zou hebben konnen ontzet worden, zo de Gentenaars Biron, door 't Land van Waas, derwaards hadden willen laaten trekken. Doch zy hadden dit geweigerd, uit zorg, dat Oranje voorhadt, hem binnen Gend te brengen, om zynen aanhang aldaar te styven. Zelfs verhinderden zy, dat men den Maarschalk, langer verder weg, trekken liet, tot voor Nieuwpoort, welke Stad, agt dagen na Duinkerken, aan Parma overging. Die van Veurne ook gaven zig op, eer zy den vyand gezien hadden (y). Doch Oostende, welk de Landvoogd reeds begon te belegeren, was voor de Staaten verzekerd, door die van Brugge, met vier, en door den Prinse van Chimai, met nog negen vendels knegten. Parma brak dan 't beleg op, voor 't einde van Hooimaand, en sloeg zig neder voor Dixmuiden, welk hem eerstond geleverd werdt (z). De Overste van S. Wynoksbergen, een Franschman, overkwam ook met de Koningschen, onder beding van goede betaaling (a). Toen lag Yperen aan de beurt, dat, tot in de Lente des volgenden jaars, naauw beslooten gehouden werdt. Meenen, verlaaten van een Re- ge-

Nieuwpoort, *Veurne,* *Dixmuiden en S. Wynoksbergen.* *Hy belegert Yperen.* *De Ryssélaars*

(y) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 12 [371].
(z) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 12 [372].
(a) METEREN XI. *Boek*, *f.* 204 *vers.*

gement Schotten, dat naar Brugge ontbooden was, werdt terstond ingenomen, door de Ryssélaars (b). In Wynmaand daarna, zondt Parma den Markgraaf van Rysburg en den Heer van Montigni af, van voor Ypeeren, om Sas van Gend te bemagtigen, 't welk hun, op den twee-entwintigsten gelukte. *Servaas van Steeland*, Baljuw van Waas, handelde met hen, onder medeweeten des Prinsen van Oranje, dien hy, met voorwenden van den vyand te willen misleiden, bedroogen hadt, en leverde hun de Steden Axel en Hulst, en 't Slot te Rupelmonde (c). Doch Ter Neuze werdt versterkt, door den Graave van Hohenlo, om de Schelde te beveiligen (d). 't Bemagtigen van een deel deezer Riviere, door Parma, benaauwde Antwerpen geweldiglyk, waarom men aldaar besloot tot het doorsteeken der dyken, beide aan de Vlaamsche en aan de Brabantsche zyde, uit zorge dat Parma de Stad digter mogt naderen, wartoe hy, door 't opwerpen eener Sterkte te Bergt, reeds gereedschap gemaakt hadt. Terwyl hy hier lag, werdt hem Aalst verkogt, door de Engelsche bezetting, die, geene betaaling konnende krygen van de Gentenaars, uit wanhoop, tot deezen stap gekomen was (e). Het bemagtigen van zo veele Steden in Vlaanderen toonde wel, dat 'er, na 't scheiden des Staatschen Legers, geen ontzet te wagen was. Ondertusschen, was het

1583. bezetten Menen. De Koningschen winnen Sas van Gend. Axel, Hulst en Rupelmonde verraaden. Hohenlo sterkt Ter Neuze. Parma benaauwt Antwerpen. Aalst wordt hem verkogt. Die van Breda bemagtigen

(b) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 33 [401], 36 [406].
(c) Meteren XI. *Boek*, *f.* 206.
(d) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 33 [401].
(e) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 34 [402].

1583. het, reeds in Oogstmaand, ook der bezettinge van Breda gelukt, zig van Steenbergen meester te maaken, by verrassing (*f*).

Steenbergen.

XXVII. Tassis stroopt langs de Veluwe en in Friesland.

In de nader Vereenigde Gewesten, hadt men, dit jaar, en met den Spanjaard, en met inwendige beroerten te kampen gehad. De Overste Tassis, die in Steenwyk lag, bestondt, al in Louwmaand, eenen inval te doen in de Veluwe, daar hy twee sterkten bemagtigde. Voorts, te rug gekeerd naar Friesland, vervulde hy 't platte land, alomme, met brand en plondering, tot op een half uur van Leeuwaarden. De Staatsche knegten en eenen hoop boeren, die zig, hier, tegen hem stelden, versloeg en verstrooide hy ligtelyk, en keerde, met grooten buit, naar Steenwyk te rug (*g*).

Hy overrompelt Zutfen.

In Herfstmaand daaraan, overrompelde hy Zutfen, ten deele door verraad, ten deele by gebrek van goede wagt. De Staaten deeden, sedert, tot bescherming van de Veluwe, eene schans opwerpen tegen over Zutfen; doch zy liep, den volgenden winter, onder, waarna zy, verlaaten zynde, ingenomen en hermaakt werdt, door de Spaanschen, die toen 't platte land van Gelder en Overyssel onder brandschatting bragten (*h*).

Otterdum versterkt, door Nyenoord en Asinga Entes.

't Gelukte, daarentegen, den Heere van Nyenoord en *Asinga Entes*, met seshonderd man, geworven om onderhouden te worden, uit brandschattingen van vyandlyke plaatsen, afgevaaren zynde van Ter Schelling, Otterdum aan de Eems, tusschen Delf-

(*f*) Strada *Dec.* II. *Libr.* V. *p.* 260.
(*g*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 5. [361].
(*h*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 32 [400], 33 [402].

Delfzyl en Reide, te bemagtigen, met hulp van eenen hoop Friezen, onder *Stein van Malsem*. De plaats werdt, terstond, versterkt, en diende, om den vyand den toevoer te belemmeren, en de naaste Dorpen, met brandschattingen, te kwellen (i). Op 't einde van 't jaar, kwamen vyfentwintig vendels Koningschen over den Ryn, streeken naar Groningen, en belegerden Otterdum, daar zy egter 't hoofd stieten. Nyenoord stierf binnen deeze vesting (k). 1585.

Op den drie-entwintigsten van Lentemaand, werdt, in den Haage, onthalsd en gevierendeeld *Kornelis de Hooge*, aldaar gebooren en Plaatsnyder zyns handwerks, die zig voor eenen bastaard van Keizer Karel hadt uitgegeven, en, onder dien naam, eenige Staatsche Steden zogt te bemagtigen, of afvallig te maaken. Hy werdt beklapt, door eenen Drukker te Leiden, wien hy vierduizend boekjes, getiteld *Hoognoodige Waarschuwing*, en zeshonderd Brieven aan de Schutteryen der Steden, op den naam van *Kornelis van Oostenryk* geschreeven, te drukken besteld hadt, met meening, om ze te strooijen, onder de gemeente. Zyne afkomst van Keizer Karel scheen hem een gewezen Kamerling van deezen Vorst in 't hoofd gebragt te hebben. 't Boekje hadt hy zelf, met hulp van *Jakob Vos* van Delft, en van eenen Fries, *Jan Rataller* genoemd, opgesteld. Men hadt hem, zo hy beleedt, uit Spanje, van eenig geld voorzien, en

Kornelis de Hooge, zig uitgeevende voor eenen natuurlyken Zoon van Keizer Karel, in den Haage onthalsd.

(i) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 26 [392].
(k) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 34 [402].

1583. en 't Hertogdom Gelder beloofd, indien zyn toeleg gelukte. 't Schynt, dat de Prins van Oranje, in zyn voordeel, geschreeven hadt (*l*). Doch men liet het regt zynen gang gaan. Hy stierf in den waan, dat hy den Keizer bestondt. Doch met zyn dood verdween zyne gedagtenis. Vos en Rataller, die gevlugt waren, werden gebannen (*m*).

XXVIII. Twist in Friesland, tusschen het platte land en de Steden. In Friesland, was, zo wel als in Holland en in Zeeland, sedert het aanneemen der wapenen tegen den Spanjaard, merkelyk geschil geweest, over het gezag der Steden en des platten Lands, ter Staatsvergaderinge. Doch in 't jaar 1578, was men overeen gekomen, dat de Steden eene stem op den Landdag inbrengen zouden, tegen drie van Oostergo, Westergo en de Zevenwolden te samen. Nu beweerden de Steden, dat haar, na 't uitsluiten der Geestelykheid, nog eene stem toekwam, en dat de drie deelen des platten Lands zig met twee stemmen behoorden te vrede te houden. Van Dagvaart tot Dagvaart, wakkerde de twist, die de Landraad ter regter zyde der Maaze, zig toen houdende te Utrecht, niet wist by te leggen. Oranje deedt, eindelyk, door twee zyner gemagtigden, nevens den Heere van Merode, zynen Stedehouder over Friesland, 't geschil staaken, by wyze van bevel, begeerende, dat het Verdrag van den jaare 1578 stand zou grypen, tot den naasten Landdag, te houden in Wynmaand of Slagtmaand. De Ste-

(*l*) Resol. Holl. 22 *Maart* 1583. *bl.* 71.
(*m*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 6 [362].

Steden stelden zig, in 't eerst, wel tegen deeze uitspraak; doch lietenze eindelyk gelden (*n*), en men hieldt, sedert, eenen geruimen tyd, deezen zelfden voet, in 't stemmen ten Landdage. 1583.

Den Stedehouder Merode, op 't einde des jaars, ter oorzaake van zynen ouderdom, ontslag van zyne bedieninge verzogt hebbende, benoemden de Staaten van Friesland, in zyne plaats, tot het beleid des oorlogs, der Regeeringe en des Regts, Graaf WILLEM LODEWYK VAN NASSAU, wien de Prins, zyn Oom, hiertoe, lastbrief verleende (*o*). In de Lente des volgenden jaars, kreeg hy, terstond, de handen vol werks, aan 't slissen van een geschil, tusschen de Edelen en de gemagtigden tot de Regeeringe, welk, niet dan met veel moeite, werdt bygelegd (*p*).

Graaf Willem Lodewyk van Nassau wordt 's Prinsen Stedehouder over Friesland.

De eerstgemelde twist in Friesland was naauwlyks gestild, of daar ontstondt, te Utrecht, veel heviger beroerte. De Kolonellen der agt Burgervendelen aldaar, zig houdende voor *Tribuni plebis*, of voorstanders der Gemeente, leverden, in Zomermaand, een vertoog in, aan de Vroedschap, waarin zy begeerden, dat men hen voortaan hoorde, over alle zaaken, den oorlog en de bewaaring van Landen en Steden betreffende. Ook keurden zy af, dat de Staaten eenige honderden Waardgelders wilden aanneemen, onder voorwendsel van 't platte land te beveiligen, en de kleine Steden te verzekeren; doch

Geweldige moeite te Utrecht.

(*n*) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 13 [372] *enz.*
(*o*) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 34. [4 3].
(*p*) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 48 [423].

1583. doch tot merkelyke bezwaaringe der gemeente. De Vroedschap leverde dit Vertoog den Staaten; doch eer die 'er op antwoorden konden, rot het graauw te hoop, en dwingt hen, om het besluit, op 't werven der Waardgelderen genomen, te vernietigen. Hierop weigert de Ridderschap ter Dagvaart te komen, zo lang zy 'er haar gevoelen niet vryelyk zeggen mogt, en, deswege, het dreigen der gemeente onderhevig zou moeten zyn, raadende voorts den Staaten, dat zy elders byeen kwamen. Toen wies de ontsteltenis. De Burgery verzoekt, by een tweede Vertoog, eenige nieuwe punten; en onder anderen, opening van 't gene, ten deezen tyde, met den Prinse, over de opdragt der hooge Overheid, gehandeld werdt, hebbende zy zig laaten diets maaken, dat men hem voorwaarden afvergde, zo schandelyk, dat 'er naauwlyks een gering Persoon *naar zou* willen luisteren: ook dat men voordeels genoeg voor de Geestelykheid en Ridderschap bedong; doch voor de vryheden der Gemeente geene zorg droeg. Terwyl de Vroedschap marde met antwoorden, worden, op den dertigsten van Oogstmaand, onverwagts, de trommels geroerd, de burgery raakt in 't geweer, en houdt het, tot 's anderendaags aan den avond toe. Midlerwyl, leverde men een nieuw Vertoog in, slordig opgesteld, waarby, nogmaals, verzogt werdt, dat de gemagtigden der agt vendelen, op alle zwaarigheden, mogten gehoord worden. De Vroedschap wees de verzoekers aan den Prinse, naar wiens welbehaagen zy zig schikken

kon wilde, begeerende, voorts, dat de burgery naar huis trok. Veelen scheenen hiertoe gezind. Doch eenige weinige wargeesten hielden de vendels byeen, op de Neude. Men komt met een nieuw en veel bysterer vertoog voor den dag, en begeert ontheffing van alle pagten en lasten. Of de Wethouders bybragten, dat dit buiten hunne magt, en 's Lands wisse ondergang was; 't baatte niet. Eenigen der Wethouderen begeeven zig, hierop, naar de Neude, om, ware 't mogelyk, 't gemeen, met redenen, te stillen. Daar sluit menze in een' kring: en schreeuwt, zonder ophouden, *af, af, af, af!* meenende de lasten en gemeene middelen. Sommigen riepen, *dringtze dood, dringtze dood.* De beklemde Burgemeesters verzogten verslag te mogen doen aan de Vroedschap. *Neen,* was 't, *gy raakt van hier niet, voor dat gy de pagten, by klokgeslag, gelykze opgesteld zyn, wederom afschaft.* Of Burgemeesters voorwendden, dat dit stuk den Staaten aanging, en dat beloften, dus afgedwongen, van geener waarde waren; men zong den ouden zang, tot dat de Heeren bewilligden, de klok deeden trekken en alle lasten afschaften. 's Anderendaags, hieven de inzamelaars der gemeene middelen aan 't klaagen. De Wethouders schreeven aan den Prinse: de opstookers der Burgerye zelven, niet gedagt hebbende, dat het zo hoog loopen zou, hadden berouw van de onderneeming. De burgers, die eenig agterdenken hadden, keeken elkanderen bang aan. De Burgerhopluiden, eindelyk, kwamen zelven verzoeken, dat de 1583.

1583. gedwongen' afkondiging herroepen wierdt, mids alleen afgeschaft bleeve der Staaten Impost van twee stuivers op de mudde weits en drie op de mudde rogge. Dit geschiedde, op den twaalfden van Herfstmaand. De Prins en de algemeene Staaten schikten, sedert, Gemagtigden naar Utrecht. Ook zondt de burgery de haaren aan den Prinse, die de zaaken, eerlang, tot rust bragt; zo dat de Staaten des Landschaps en zelfs de *Edelen* wederom binnen Utrecht vergaderden (q). *Middlerwyl*, hadden de Staaten de eerste Vertoogen der Gemeente, uitvoeriglyk, beantwoord, en, onder anderen, op 't gene hun, wegens den handel met den Prinse, te last gelegd was, aangemerkt „ dat op de opdragt der „ hooge Overheid aan den Prinse, dikwils, „ ter Staatsvergaderinge en in de Vroed„ schappen der Steden, geraadpleegd was, „ en dat 'er niet eenige weinigen, gelyk de „ burgers waanden; maar meer dan hon„ derd Persoonen over waren gekend. Dat „ ook de ontworpen' voorwaarden zo bepaald „ niet waren, als men der burgerye diets ge„ maakt hadt; maar overeenkwamen met „ die van Holland: dat men niet zou kon„ nen nalaaten dezelven redelyk te vinden, „ ten ware men, na dus lang gestreeden te „ hebben om de vryheid, zig in eene nieu„ we dienstbaarheid dagt te werpen. Dat „ deeze voorwaarden, op uitdrukkelyke be„ geerte van den Prinse, geheim waren ge„ houden; doch dat den Staaten niet bewust „ was,

(q) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 17 [179] *enz.*

„ was, dat zy, by dezelven, iets meer voor „ het eene Lid van den Staat bedongen hadden, dan voor het andere (r)." Het uitgeeven van zulke Geschriften, maar vooral het gezag van den Prinse bragt veel toe, tot herstelling der ruste in Utrecht. 1583.

De algemeene Staaten, in Hooimaand, te Middelburg in Zeeland, beschreeven zynde, begaf de Prins zig, met al zyn hofgezin, op den tweeëntwintigsten, derwaards. Hy hadt nu eenen weerzin in Antwerpen gekreegen, zynde aldaar, onlangs, smaadelyk bejegend van de gemeente. Op den twaalfden van Grasmaand, was hy 'er, voor de vierde reize, in de egt getreden met *Louise van Coligni*, Weduwe des Heeren van Teligni, die, nevens haaren Vader, in den Paryschen moord, omgekomen was (s). Dit Huwelyk werdt, door zyne partyen, afgemaald, als een nieuw bewys van zyne zugt tot Frankryk, met welks hulp hy, zeide men, 't Land onder 't juk dagt te brengen, om het, daarna, te deelen met Anjou. De Prins begreep zelf wel, dat zyn Huwelyk in Holland niet zeer behaagen zou; waarom hy niet verzuimde, den Staaten te doen verstaan, dat hy 'er, reeds voor het ongeluk, te Antwerpen gebeurd, over gehandeld hadt (t). De gemeente van Antwerpen, gebeeten, met reden, op de Franschen, geloofde ook van den Prinse, ligtelyk, het ergste, en begon zyne Doorlugtigheid, met den nek, aan te zien. 't Gebeurde, eerlang,

De Prins van Oranje trouwt met Louise van Coligni.

Wederwaardig-

(r) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 23, 24 [387, 389].
(s) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 7 [365].
(t) Resol. Holl. 22 *Maart* 1583. *bl.* 70.

1583. lang, dat de Wethouderschap, besslooten hebbende, het plein voor 't Slot, welk, grootendeels, der Stad toekwam, aan erven af te steeken en te verkoopen, hand deedt slaan aan 't rooijen van straaten en graften. Hieruit schept het graauw argwaan. De roep gaat op, *dat de Franschen, ingelaaten door Oranje, zig verschansten voor 't Slot.* Straks draaft men, gewapend, derwaards, doorsnuffelt alle hoeken, vordert den Prins, die hier zyne wooning hadt, op straat, en scheldt hem voor een' verraader. Doch het oproer bedaarde van zelf, toen men niet vondt, 't gene men verwagt hadt. De Wethouderschap durfde nogtans geene straf oefenen, over dit wanbedryf: 't welk, komende by den voorspoed van Parma, den Prins afkeerig maakte van Antwerpen en naar Zeeland verreizen deedt (v): waartoe hem egter ook bewoog eene byzondere reden, hierna te melden.

Heid, hem te Antwerpen bejegend.

Hy komt in Zeeland.

Parma stelt orde op de zeezaaken.

't Eerste, dat Oranje, te Middelburg, ter hand sloeg, was het beraamen van eene nieuwe orde op de zaaken der zee. Parma was hem hierin voorgegaan, en hadt, eenen Raad ter Admiraliteit opgeregt en een nieuw Plakaat op de zeevaart uitgegeven hebbende, na 't inneemen van Duinkerken, deeze Haven, nevens die van Grevelingen en Nieuwpoort, voor alle volken, geopend, zelfs voor de Hollanders, Zeeuwen en Friezen, mids het 's Konings onderzaaten, ook tot hunnent, vrystondt te handelen, onder wederzydsche betaaling van verlofgeld. Hierop was

(v) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 9 [367]. STRADA *Dec.* II. *Libr.* V. *p.* 261.

was gevolgd, dat het scheepsvolk van Treslong, leggende in Zeeland, by gebrek van betaaling, al voor eenigen tyd gesproken hebbende van te willen overloopen, zo dra Duinkerken Spaansch geworden zou zyn (*w*), nu dit opzet, met der daad, begon in 't werk te stellen; terwyl Parma, wakker aan 't uitrusten van Oorlogsschepen, reeds eenige Vlaamsche boots in zee gebragt hadt, die twee of drie schepen, voor de Maaze, genomen hadden. De Prins droeg hier zorg voor, met hulp der Hollanderen en Zeeuwen. Men bragt, eerlang, eenige Vlieboots in 't vaarwater, die de zeeschuimeryen der Vlaamingen stremden (*x*).

1583. Treslongs Scheepsvolk muit.

De Prins wapent zig ook ter zee.

In de Vergadering der Staaten te Middelburg, verscheen, op nieuws, een gezant van den Hertoge van Anjou, de Heer *Pruneaux*, breed opgeevende van zyns meesters genegenheid tot de Nederlanden, en dat hy, nu 's Konings algemeene Stedehouder geworden, meer vermogen dan ooit te vooren hadt, om de Staaten by te staan. 't Was waar, dat hy reeds eenig volk omtrent Kameryk verzamelde, met welk zig de Franschen en Zwitsers onder den Maarschalk van Biron, gescheept, te Biervliet, en in Frankryk aan land gezet, eerlang, vereenigden (*y*). Wyders, verklaarde de gezant, dat zyn meester niet gezind was, af te staan van het regt, welk hy, by opdragt of anderszins, op de lan-

Vervolg der handeling met Anjou.

(*w*) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 31 [398].

(*x*) Resol. Holl. 4, 7 *Aug.* 1583. *bl.* 287, 289. BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 31, 32 [399, 400].

(*y*) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 31 [398].

1583. landen verkreegen hadt. De Staaten zyne redenen overwoogen hebbende, neigden die van Brabant tot nieuwe aanneeming van den Hertoge. Die van Vlaanderen tot afsnyding van allen handel met hem (z). Sommige anderen schooten uit, dat, als men immers tot handeling komen wilde, Holland en Zeeland voorgaan moesten. Doch deezen hadden 'er zo weinig ooren naar, dat de Staaten van Holland eene byzondere bezending deeden aan zyne Doorlugtigheid, om allen handel met Anjou te ontraaden. Die van Vlaanderen, alwaar, onlangs, de Prins van Chimai, zonder dat men de algemeene Staaten of den Prins van Oranje gekend hadt, tot Stadhouder gekooren was (a), zonden, daarentegen, naar Duitschland, om, van daar, eenige hulp te bekomen: doch zy verwierven niets. Onaangezien dit stribbelen der Staaten, werdt de handel met Anjou, door bewerking des Prinsen van Oranje, ernstig aangebonden. De algemeene Staaten schikten gemagtigden naar Frankryk, die, in Grasmaand des volgenden jaars, te Delft, voordeelig verslag kwamen doen van hunne verrigtingen (b).

Hy sterft. Doch in deezen staat der zaaken, werdt de Hertog, op den eersten van Bloeimaand, overvallen van eene zwaare kwaale van bloedvloeijing uit alle de openingen des lighaams. Hy verzwakte, hierdoor, en by gebrek van eetlust, dermaate, dat hy, zes weeken gesukkeld hebbende, op den tienden van Zomer-

(z) Meteren XII. *Boek*, *f.* 203 *vers.*
(a) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 36 [406].
(b) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 27 [392], 36 [407], 41 [423].

mermaand, in den aanvang van het eenen- 1583.
dertigste jaar zyns ouderdoms, te Chateau-Thierry, overleedt. Zyn Regt op de Nederlanden stondt hy, by uitersten wil (c), den Koning, zynen Broeder af (d), dien hy verzogt, Kameryk in zyne bescherming te willen neemen, 't welk, op den naam der Koninginne Moeder, geschiedde, tot dat deeze voldaan zou zyn van haaren eisch op Portugal (e). In 't hert des Hertogs, hadt men eenige plekken van knaaging bespeurd, zo dat 'er bedenken viel, of hy ook mogt vergiftigd zyn: en sommigen hielden de Spanjaards verdagt van deeze ondaad (f).

XXX. Handelingen der Staatsvergaderinge in Zeeland. Verandering in het dertiende Lid der Utrechtsche Vereeniging.

Ter algemeene Staatsvergaderinge te Middelburg, tot welke wy nu te rug keeren, droeg men, wyders, zorg voor 't sterker bezetten van Bergen op Zoom en Heerentals (g), voor welke Plaatsen nu grooter vrees was, na 't overgaan van Steenbergen. Voorts, werdt in overweeging genomen, of 'er thans niet eenige verandering behoorde te vallen in het dertiende punt der nader Vereeniging van den jaare 1579; alzo alle de Vereenigde Gewesten, de Hervormde Leer nu hadden aangenomen: waarop verklaard werdt, „ dat „ men den Hervormden Godsdienst zou hand„ haaven, zonder, in de Vereenigde Landen, „ eenigen anderen Godsdienst, openlyk, te „ gedoogen; doch dat men de Plaatsen, die, „ hier-

(c) *Zie dien by* BOR XIX. *Boek*, *bl.* 7 [460].
(d) METEREN XI. *Boek*, *f.* 211 *vers.*
(e) *Vid.* THUANUS *Libr.* LXIX. *p.* 373 E.
(f) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 51 [426]. HOOFT XX. *Boek*, *bl.* 896, 900.
(g) METEREN XI. *Boek*, *f.* 206.

1583. „ hierna, in 't Verbond zouden worden aan„ genomen, in dit stuk, naar haar eigen „ goeddunken, zou laaten handelen." Na 't neemen van dit Besluit en 't stellen van nader orde op de Regeeringe, waarvan, terstond, uitvoeriger; scheidden de algemeene Staaten, onder welken egter die van Gelderland, Utrecht en Overyssel niet verscheenen waren, van Middelburg (*h*), om, te Dordrecht, wederom byeen te komen.

Graaf Willem van den Berg, Stadhouder van Gelderland, in de plaatse van Graave Jan van Nassau, valt af van de Staaten.

Wat laater, viel Graaf Willem van den Berg, zwager van den Prinse van Oranje, in gegrond vermoeden van heimelyken handel met Parma. Graaf Jan van Nassau, 's Prinsen Broeder, hadt zig, in 't jaar 1581, ontslaagen van het Stadhouderschap van Gelderland, vooral, om dat hy zig, ter oorzaake van den handel met Anjou, geene vyanden in 't Ryk maaken wilde; en was naar zyne Duitsche Staaten te rug gekeerd. De Graaf van den Berg was toen, door 's *Lands Staaten*, op slaauwe aanpryzing des Prinsen van Oranje, verkooren tot zynen Opvolger (*i*): en hadt nu, sedert eenigen tyd, denkende, veelligt, dat alles zig schikte om Spanje toe te vallen, heimelyk beginnen te handelen met Parma, wien hy Zutfen beloofd hadt te zullen leveren. Doch deeze Stad, buiten zyn toedoen, den Spanjaarden in handen gevallen zynde, begon Parma te twyfelen, of de Graaf de andere omgelegen Plaatsen, die, naar hy vernomen hadt, sterk bezet waren, hem

(*h*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 34 [403].
(*i*) Reyd II. *Boek*, *bl.* 29. Hooft XX. *Boek*, *bl.* 884.

hem wel zou konnen in handen stellen. Terwyl hy dan marde met sluiten, brak de bommel uit. De Graaf werdt, met zyne voornaamste bedienden en papieren, te Arnhem, verzekerd, op den vyftienden van Slagtmaand. 't Verraad ontdekte zig volkomen. Zelfs bleek, dat hy, reeds voor het aanvaarden van het Stadhouderschap, hadt beginnen te handelen met den vyand. Men bragt hem, eerlang, naar den Haage, daar hy zat tot in Lentemaand. Toen, uit inzigt voor zyne afkomst en maagschap, doch zonder dat de Staaten zig daarmede hadden willen moeijen (*k*), geslaakt zynde, met verlof, om op eene onpartydige plaatse te gaan woonen, en onder bezwooren' belofte van den Staaten getrouw te zullen zyn en hun zyne sterkten te zullen leveren, koos hy, desonaangezien, openlyk, 's Konings zyde: in wiens dienst, eerlang, ook zyne drie Zoonen, *Herman*, *Frederik* en *Oswald* zig begaven (*l*). Tot Stadhouder van Gelderland, beriepen de Staaten des Landschaps, ten deezen tyde, *Adolf, Graaf van Nieuwenaar en Meurs* (*m*).

1583.

Adolf, Graaf van Nieuwenaar en Meurs, wordt Stadhouder van Gelderland.

XXXI. Opschudding te Gend.

Te Gend was, in Wynmaand, nieuwe beroerte ontstaan, die zwaare gevolgen hadt. De bezetting te Dendermonde, staande onder den Heere van Ryhove, was aan 't muiten geslagen, by gebrek van betaaling. Van deeze gelegenheid zogten de aanhangers van Imbize, die, ondertusschen, uit Duitschland,

(*k*) Resol. Holl. 18 *Maart* 1584. *bl.* 169.

(*l*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 33 [402]. Reyd III. *Boek*, *bl.* 48. IV. *Boek*, *bl.* 66.

(*m*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 50 [425].

1583. land, herwaards, ontbooden was, zig te Gend te bedienen, om Ryhove den voet te ligten, *Joost Triest* tot Overste van Dendermonde, en Imbize tot Voorschepen van Gend te maaken. Triest dan en nog twee anderen, met eenig geld, tot stilling der muitelingen, naar Dendermonde getoogen, lieten Ryhove te Gend, daar men hem de poort voor 't hoofd toehieldt. Hy, berigt van de naderende komst van Imbize, past 'er nogtans buiten te raaken; alzo zy slegts gegrendeld was, rent naar Dendermonde, en doet de Gendsche Gemagtigden, die, verzet van hem daar te zien, hem waren komen begroeten, terstond, in hegtenis neemen, alwaar zy wel elf maanden zaten. Imbize, midlerwyl, te Gend gekomen, deedt, om 't volk te mompen, eenige lieden voor Spaanschgezinden vatten; doch, eerlang, den een' na den anderen wederom slaaken. Daarna strooijen hy, die nu Voorschepen geworden was, en de zynen twee blaauwboekjes, dienende het eene om te bewyzen, dat men, noch met Spanje noch met Anjou, handelen moest; het ander, om den handel met den Koning aan te raaden, onder zekere voorwaarden (*n*). Op zulk eene wyze, zogt hy de Gentenaars te bereiden tot den handel met Parma, dien hy in den zin hadt.

De Gentenaars sluiten een Bestand met Parma.

Den Heere van Montigni, nu, uit hoofde zyner Gemaalinne, Markgraave van Renti, in den aanvang des volgenden jaars, zig te Wetteren, tusschen Gend en Dendermonde,

(*n*) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 37 [406] enz.

de, gelegerd, en de Schelde toegepaald en wederzyds beschanst hebbende (o); dreeven sommigen te Gend door, dat zulk een nood drong tot het handelen met Parma, met wien men, te Doornik, een Bestand sloot voor drie weeken (p). 1584.

De Prins van Chimai, Stadhouder van Vlaanderen, brengt te wege, dat die van Brugge en 't Vrye zig verzoenen met den Koning.

Te Brugge hadt men, reeds op 't einde des voorleeden jaars, de neiging van Chimai tot den Spanjaard ontdekt, en hierop beslooten, hem in verzekering te neemen, op het welbehaagen des Prinsen van Oranje. Doch terwyl deeze marde met het geeven zyner toestemming, kreeg Chimai de lugt van den toeleg, en bragt het zo ver, dat die van Brugge en 't Vrye, vyf dagen na de Gentenaars, op den tienden van Lentemaand, een gelyk besluit namen, om met Parma te handelen. Daarna, verneemende, dat Oranje toeleg maakte, om de Stad te bemagtigen, verandert hy de Regeering, stelt de Burgemeesters in hegtenis, en openbaare Spaanschgezinden in hunne plaats. Doch Sluis, welk, door hem, bezet was, onder *Arend van Gronsveld*, verklaarde zig, toen 't op 't nypen kwam, voor de algemeene Staaten. De Heer van Lesdain, Steevoogd van Damme, hieldt het, daarentegen, met Chimai, waarop de bezetting, die Staatschgezind was, naar Sluis vertrok. Oostende, daar de Heer van Mortagne geboodt, zou ook omgeslaagen zyn, hadden de Hollanders en Zeeuwen geen geld derwaards geschikt, tot voldoening der be-

zet-

(o) Hooft XX. *Boek*, *bl.* 893.
(p) Hooft XX. *Boek*, *bl.* 893.

1584.

zettinge. Brugge, Damme en 't Vrye verdroegen zig, op den twee entwintigsten van Bloeimaand, met den Prinse van Parma, door bemiddeling van den Markgraave van Renti, bedingende ten opzigte van den onroomschen Godsdienst, alleen vryheid van gevoelen, zonder openbaare oefening.

Zy worden voor vyanden verklaard.

De afkondiging der Verzoening met den Koning volgde hierop (*q*), waarna de algemeene Staaten die van Brugge en 't Vrye, openlyk, voor vyanden des Vaderlands verklaarden (*r*). Ten zelfden tyde, werden de verlofgelden afgeschaft, onder 't betaalen van welken, men, tot hiertoe, op Vlaanderen gehandeld hadt (*s*).

Imbize zoekt Gend aan Parmas zyde over te brengen.

Te Gend, dagt Imbize 't zelfde spel te speelen, als Chimai te Brugge. Doch 't gelukte zo wel niet. Terwyl hy gereedschap verzamelde, om Dendermonde te verrassen, en aan Parma te leveren, ontdekt de Regeering zynen toeleg, brengt de burgery in de wapenen, ontzet hem van 't Voorschepenschap, en neemt hem in hegtenis.

Hy wordt gevat.

Walter Sethon, met wien hy, te Dendermonde, verstand hieldt, werdt daar ook gevat en opgeknoopt. In Imbizes plaats, stelde men Jonkheer *Karel Uitenhove*. De handel met Parma werdt egter nog eene wyle agtervolgd, mids het sterk dryven der Spaanschgezinden, die, op den vyftienden van Bloeimaand, gewapend voor 't Raadhuis verscheenen, meenende den zoenhandel, met

(*q*) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 39 [409], 47 [421]. HOOFT XX. *Boek*, *bl.* 897.

(*r*) Resol. Holl. 20 *Juny* 1584. *bl.* 328. BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 50 [426].

(*s*) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 50 [426].

met geweld, te zullen doordryven. Doch de andere party, ook in de wapenen geraakt, was hun te ſterk, greep 'er eenigen by den kop, die hun, daarna, voor de voeten gelegd werdt, en deedt de reſt verſtuiven. Toen werdt ook de handel met Parma glad afgebroken. De Gentenaars beſlooten, zig by de Vereenigde Staaten te houden, en namen, tot hunne verzekering, bezetting in van Antwerpen en Bruſſel (t). Yperen, dus lang belegerd geweeſt zynde, was, midlerwyl, op den negenden van Grasmaand, by Verdrag, overgegaan (u).

1584.

Yperen gaat over.

Onder dit omſlaan van Vlaanderen, zaten de Staaten ſchier raadeloos, niets van belang onderneemende. De Heer van Aldegonde, dien Oranje, op zyn vertrek uit Antwerpen, Burgemeeſter dier Stad gemaakt hadt, zogt, des nagts na den zeventienden van Louwmaand, Lier te verraſſen. Doch zyn toeleg was ontdekt, door eenen Walſchen Hopman, met wien hy verſtand hieldt: waarop hy, door de bezetting, met merkelyk verlies, te rug gedreeven werdt (v).

Aldegondes aanſlag op Lier.

Op de Veluwe, alwaar de Koningſchen, in Louwmaand, wederom een' fellen ſtroop gedaan hadden, ſleet de Graaf van Hohenlo Gras- en Bloeimaand, met het beleg van de Schans tegen over Zutfen. Hy bragt deeze ſchans niet alleen, maar ook de Stad in groote benaauwdheid, door het leggen eener halve maane van den oever ter eener, tot aan den

Hohenlo belegert de Schans op de Veluwe.

(t) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 46 [420].
(u) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 49 [426].
(v) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 37 [407].

1584. den oever ter anderer zyde der vyandlyke vesting: terwyl de Stadhouder, Graaf van Nieuwenaar, met eenig volk, aan de overzyde der Riviere lag. Verdugo nogtans spysde nu en dan de Stad, onder sterk geleide (w).

Staatsche Oorlogsschepen op de Eems. Om den vyand den toevoer uit Embden af te snyden, hielden de Staaten eenige Oorlogsschepen op de Eems, die zig, omtrent deezen tyd, meester maakten van eenige schepen met zout gelaaden. De Graaf Edzard van Oostfriesland viel hier over klagtig aan de Staaten, die beloofden, de Zoutschepen te zullen ontslaan, onder verzekering, dat zy, noch den Spanjaard, noch zynen aanhang zouden geleverd worden (x).

De Prinses van Oranje bevalt van eenen Zoon. Op den negenentwintigsten van Louwmaand, beviel de Prinses van Oranje, te Delft, van eenen Zoon (y), die, den twaalfden van Zomermaand, gedoopt en *Fredrik Henrik* genoemd werdt, naar de Koningen van Deenemarke en Navarre (3), welken, nevens de Staaten van Holland, Zeeland en Utrecht, verzogt werden, als getuigen te staan

(w) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 37, 50 [407, 425].
(x) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 50 [426].
(y) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 37 [407].

(3) 't Verdient eenige opmerking, dat de jonge Prins, onderhand, eenen geruimen tyd agtereen, niet *Fredrik Henrik*, maar *Henrik Fredrik*, of blootelyk *Henrik* genoemd werdt: hoewel hy, eindelyk, wederom *Fredrik Henrik* schreef: by welken naam hy ook meest bekend is. Uit den tyd, waarin deeze verandering voorviel, besluit ik, dat hy, na 't verheffen van den Koning van Navarre tot Koning van Frankryk, deezes naam, *Henrik*, alleen, of voor dien van *Fredrik* heeft beginnen te voeren; doch dat, hierin, na de dood des Konings, wederom verandering gekomen is.

ſtaan over 't bedienen deezer plegtigheid. 1584.
Van wege die van Holland en Zeeland, werdt aan den jonggebooren', een Rentebrief van vierentwintighonderd ponden jaarlyks, tot eene pillegaave, geſchonken (z).

De vreugde over deeze geboorte verkeerde, nogtans, ſpoedig in droefheid. De Prins overleefde den plegtigen Doop zyns Zoons nog geene maand. Doch eer wy tot het verhaal van zynen dood overgaan, moeten wy verſlag doen van 't gene 'er, tot kort voor denzelven, over de opdragt der Graaflykheid van Holland en Zeeland, met hem gehandeld werdt.

XXXII. Handeling over de opdragt der Graaflykheid van Holland en Zeeland aan den Prinſe van Oranje.

Wy hebben, hier voor, verhaald, hoe zyne Doorlugtigheid, in Hooimaand des jaars 1581, den eed op de hooge Overheid, op den voet van den jaare 1576, afgelegd en ontvangen hebbende, in Bloeimaand des jaars 1582, verklaard hadt, dat hy van zins was, de magt, hem opgedraagen, te gebruiken, en 's Lands Domeinen te aanvaarden. Van dien tyd af, was dit ſtuk, in Holland, nader in overweeging genomen. 't Eerſt, dat in aanmerking kwam, was de naam en waardigheid, onder welken, de Prins de hooge Overheid zou bekleeden. En ſcheen 'er geen bekwaamer, dan die van *Graave* en *Heere*, welken de Vorſten, hier, van ouds, plagten te voeren. In Zomermaand, werden de Staaten van Zeeland hierover beſchreeven (a), zonder dat zy egter verſcheenen.

(z) Reſol. Holl. 8 *Febr.* 3 *May*, 8 *Juny*, 7 *July* 1584. *bl.* 110, 266, 286, 361.
(a) Reſol. Holl. 2 *Juny* 1582. *bl.* 285.

1584. nen. Wat later, benoemden die van Holland den Heer van Asperen, den Advokaat Buis en Doktor François Maalzon, om 'er, met die van Zeeland en van Utrecht, en met den Prinse zelven, over te handelen (b). En schoon zy, in Zeeland en in Utrecht, weinig vorderden, droegen zy egter den Prinse de Graaflykheid, Hoogheid en Heerlykheid van Holland, Zeeland en Friesland op, onder den *eigenlyken titel van Graave en Heere* der gemelde Landen, onder welken titel, hyze aanvaardde, by eenen Brief, te Brugge, den veertienden van Oogstmaand des jaars 1582, gedagtekend, in welken hy ook verklaart, „ dat hy den Staaten toestondt alles, wat, „ by het Verdrag van Bourdeaux, of, door „ de Brabanders, by de blyde inkomste, op „ den Hertoge van Anjou bedongen was, „ zo ver het op Holland en Zeeland kon „ worden toegepast: en daarenboven, alle „ andere redelyke voorwaarden, by zyne „ inhuldiging, nader te bespreeken (c).

Dieze, schriftelyk, aanvaardt.

Dus was dan de opdragt der Graaflykheid, door Gemagtigden van Holland, geschied, en by den Prinse aanvaard. Nogtans ontbrak 'er nog veel aan dit werk, zelfs in Holland, daar men 't verst gebragt hadt. De Akte der Opdragt moest nog bezegeld en den Prinse overgeleverd worden. De voorwaarden, by zyne inhuldiging te bezweeren, moesten nog worden opgesteld en goedgekeurd, waarop dan, eindelyk, de inhuldiging zelve volgen moest.

Wat 'er nog aan de Opdragt ontbrak.

(b) Resol. Holl. 3 July 1582. bl. 327.
(c) Zie deezen Brief by BOR XV. Boek, bl. 290 [188] en Auth. Stukk. II. Deel, bl. 42.

moeſt. Men tradt, niet lang hierna, over deeze zaaken, met den Prinſe in geſprek. Immers men vindt, dat die van Holland, in Slagtmaand des gemelden en in Louwmaand des volgenden jaars, in ſtilte, boven op de *ſalette* zyner Doorlugtigheid, in den Haage, met hem, over 't ſtuk der opdragt, gehandeld hebben (*d*). 1584.

De handeling duurde dus het gantſche jaar 1582; doch na 't uitberſten der geweldige onderneemingen van Anjou, die van verſcheiden' bedekte aanſlagen des vyands gevolgd werden, oordeelde de Prins, dat men van zyne zaak eens een einde behoorde te maaken, waartoe hy, in Holland, deedt aanhouden, door den Heere van der Myle (*e*). Terſtond hierop, beſlooten de Staaten orde te ſtellen op het bezegelen van het *Renverſaal*, of de Akte, waarby de Graafſlykheid den Prinſe werdt opgedraagen, zynde het eerſte, dat nu te verrigten ſtondt. Men ſtelde vaſt, dat Otto van Egmond, Heer van Keenenburg, Jakob, Heer van Wyngaarden en Joan van Matheneſſe, Heer van Riviere, de bezegeling doen zouden, van wege de Edelen. Voorts werden twee of drie Heeren gemagtigd om de bezegeling te bewerken, in de Steden Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, Amſterdam, Gouda, Rotterdam, Gorinchem, Schiedam, Briele, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Schoonhoven, Edam, Monnikendam, Medenblik, Heusden, Woerden, Geertruidenberg,

De Staaten van Holland doen den Brief van opdragt, door de Edelen en Steden, bezegelen.

(*d*) Reſol. Holl. 21 *Nov.* 1582. *bl.* 552. 17 *Januar.* 1583. *bl.* 3.

(*e*) Reſol. Holl. 15 *Maart* 1583. *bl.* 66.

1584. berg, Naarden, Weesp, Muiden en Purmerende. Asperen en Heukelom, als onder byzondere Heeren ſtaande, zou men agten, door de andere Steden, vervangen te worden (*f*). Met Purmerende was 't eveneens geſteld geweeſt. De Heerlykheid deezer Stede hadt, laatſtelyk, den Huize van Egmond toebehoord; doch de Staaten hadden, onlangs, beſlooten, dezelve te houden aan de Graaflykheid, zonder dat 'er die van Egmond, of eenige andere byzondere Heeren iets te gebieden zouden hebben (*g*). Sedert welk beſluit, deeze Stad een ſtemmend Lid der Vergaderinge van Holland geworden was.

De andere Geweſten maaken zwaarigheid, over 't gehandelde in Holland met den Prinſe.

Straks hierna, maakte men eenen aanvang met het vorderen der bezegeling, die, onder de tekening van den Sekretaris van elke Stad, geſchiedde (*h*). Doch hierdoor, moeſt het gehandelde met den Prinſe, tot nu toe bedekt gehouden, noodzaakelyk rugtbaar worden. Verſcheiden' Geweſten ſtieten 'er zig aan, met naame Gelderland (*i*) en Utrecht, dryvende, dat Holland zig van de algemeene Staaten dagt af te zonderen (*k*). Doch die van Holland zonden, met 's Prinſen bewilliging (*l*), eenen wydluftigen Brief af aan de Staaten der Vereenigde Geweſten, waarby zy het tegendeel verklaarden, en ver-

(*f*) Reſol. Holl. 26 *Maart*, 5 *April* 1583. *bl.* 88, 97.
(*g*) Reſol. Holl. 4, 12 *Octob.* 1582. *bl.* 470, 500.
(*h*) *Zie* BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 43.
(*i*) Reſol. Holl. 25 *April* 1583. *bl.* 114.
(*k*) HOOFT XX. *Boek*, *bl.* 886.
(*l*) Reſol. Holl. 17 *May* 1583.

verder reden gaven van hun gedrag (*m*). De Edelen en alle de Steden zegelden het Renversaal, dat egter bewaard werdt, tot dat de Prins in Holland komen zou; alzo men verstondt, dat het hem nergens anders behoorde te worden overgeleverd. Men verzogt den Prins, ten zelfden tyde, tot deezen einde; en tot het voltrekken der inhuldiging, over te komen (*n*). Doch alzo men, kort hierna, vernam, dat die van Zeeland, met naame Middelburg, Veere en Goes, zwaarigheid maakten, om den Prins voor Graave aan te neemen, badt men hem, zig, onder deksel van 't beleggen der algemeene Staatsvergaderinge, of eenig ander, eerst te willen begeeven naar Zeeland, en 't stuk zyner inhuldiging, daar, op eenen vasten voet brengen, voor hy in Holland kwame (*o*). 't Voltrekken deezer zaake was dan ook eene reden van 's Prinsen reize naar Zeeland, van welke wy, te vooren (*p*), nog andere redenen gegeven hebben.

1584.

Nu wordt het tyd, om nader te melden, hoe het in Zeeland stondt. Men hadt hier, in den aanvang des jaars 1582, de Steden beschreeven over 't punt van de opdragt der Graaflykheid, en 'er eindelyk, in Herfstmaand, ter Dagvaart, toe beslooten (*q*). Doch toen het komen zou tot het verder voltrekken

In Zeeland, blyft het werk der Opdragt steeken.

(*m*) *Zie* den Brief *in de* Resol. Holl. 6 *May* 1583. *bl.* 134. *en by* BOR XV. *Boek*, *bl.* 201 [187]. Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 45.
(*n*) Resol. Holl. 4, 25 *Juny* 1583. *bl.* 179, 239.
(*o*) Resol. Holl. 28 *Juny* 1583. *bl.* 242.
(*p*) Bladz. 500.
(*q*) *Zie* Resol. Holl. 28 *Octob.* 1583. *bl.* 432.

1584. ken van dit besluit, haperde het aan de stemmen van verscheiden Steden, met naame aan die van Middelburg (4), Goes en Veere (r). Men ontwierp de voorwaarden wel, waarop men den Prins de Graaflykheid zou konnen opdraagen. Doch hier by bleef het. De zwaarigheden, die men 'er tegen inbragt, waren, ten opzigte van Middelburg, dezelfden, die men, aldaar, tegen het afzweeren des Konings, gemaakt hadt. Andere Steden meenden, dat het verkiezen zyner Doorlugtigheid tot Graave tegen de Vereeniging aanliep. De meesten verschoovven het besluit, in Zomermaand des jaars 1583, tot eene volgende Vergadering. Doch 't blykt niet, dat 'er, sedert, over gehandeld werdt (s).

In Holland, loopt men ook agter uit.

Het aarzelen van die van Zeeland, dat de Prins zelf, in Hooimaand aldaar aangekomen, niet wist te beletten, deedt die van Holland, insgelyks, aarzelen. Men besloot, hier, de zaak niet af te doen, dan gezamenlyk met Zeeland, en dit den Prinse, toen van Middelburg verreisd naar Dordrecht, aan te dienen (t). Doch alzo men begreep, dat de zaak te ver gekomen was, om geheellyk te blyven steeken, werdt in beraad gelegd, of men het Renversaal ook zou konnen overleve-

(r) Deductie tegen het mortific. van 't Marquis. van Veere en Vlissingen, *in 't* Suppl. *au* Corps Dipl. *Tom.* III. *P.* II. *p.* 383.
(s) Leven van Willem den I. III. *Deel, bl.* 649, 662, 669, 670, 671.
(t) Resol. Holl. 15 *Sept.* 1583. *bl.* 368.

(4) Middelburg besloot, in Herfstmaand des jaars 1582, den Prins, voor eenig ander Personaadje, tot Graaf van Zeeland te verheffen; doch niet voor dat de Stad in haare Privilegien hersteld was. *Regist. ten Raede van Middelb.* van XIX. Sept. 1582. *f.* 500 *vers.*

leveren, zonder, zo lang Zeeland agterlyk bleef, gehouden te zyn tot de inhuldiging (*u*). Zeker, men hadt deeze overlevering, tot op 's Prinsen komst in Holland, verschooven; en scheen ze, nu hy zig hier bevondt, niet langer te konnen uitstellen. Eer men 'er egter toe kwam, sprak men 'er den Prinse zelv' nog eens over, hem de zwaarigheden voorhoudende, die de Steden nog maakten, in het overgeeven van het Renversaal, zonder dat 'er Zeeland toe bewilligd hadt. Men vertoonde hem „ hoe de Steden, byzonderlyk Amsterdam, bedugt waren voor nadeel „ in den Koophandel op Spanje, wanneer „ zyne Doorlugtigheid voor Graave van „ Holland erkend, en 't gebied der andere „ Nederlanden aan den Hertoge van Anjou, „ gelyk men dan verwagtte, opgedraagen „ zou zyn: alzo men vaststelde, dat de vaart „ op Spanje den Hollanderen verbooden, en „ verlegd worden zou op Zeeland, daar men, „ tot hiertoe, den Koning niet afgezwooren „ hadt, maar zig nog van zynen naam bediende (*v*)." De Prins beweerde, hiertegen, „ dat zy zig verzekeren mogten, dat Zeeland „ hun voorbeeld haast volgen zou, alzo men „ daar, reeds in 't voorleeden jaar, besloten „ hadt, hem het Graafschap van Zeeland „ aan te bieden, gelyk hy hun, met een „ Afschrift van 't Besluit, bewees (*w*)." De meeste Steden stemden dan, tot het overleveren

1584.

De Edelen en Steden besluiten den Prinse de bezegelde Akte te overhandigen: behalve Amsterdam en Gouda.

(*u*) Resol. Holl. 25 *Octob.* 1583. *bl.* 426.
(*v*) Resol. Holl. 15 *Sept.* 27, 28 *Oct.* 7 *Dec.* 1583. *bl.* 368, 430, 432, 486.
(*w*) Resol. Holl. 28 *Octob.* 1583. *bl.* 492.

1584. veren van het Renversaal; doch Amsterdam en Gouda maakten nog zwaarigheid. Men besloot egter, met meerderheid van stemmen, de overlevering te doen, in den Haage, werwaards de Prins van Dordrecht vertrokken was. 't Geschiedde ook, op den zevenden van Wintermaand, 's morgens ten elf uuren, in de slaapkamer zyner Doorlugtigheid, door vyf Edelen, den Advokaat en de Gemagtigden van alle de Steden, uitgenomen Amsterdam en Gouda (*x*).

De voorwaarden, door den Prinse, by zyne inhuldiging, als Graaf, te bezweeren, worden ontworpen.

Dus waren 'er twee gewigtige zaaken, de opdragt der Graaflykheid van Holland betreffende, afgedaan, het bezegelen en het overleveren der Akte, waarby deeze opdragt gedaan werdt. Twee anderen schooten 'er nog overig: het beraamen der voorwaarden, door den Prinse, by zyne inhuldiging, te bezweeren, en de inhuldiging zelve. Men tradt, zonder verder uitstel, des anderendaags, tot het eerste, het onderzoeken der voorwaarden, op welken de Prins zou worden ingehuldigd, om welken te ontwerpen, Arnoud Nikolai, President van den Hove, Joan van Mathenes, Heere van Riviere, de Advokaat Buis, Pieter van der Meer en Joan van Oldenbarneveld, Pensionarissen van Delft en Rotterdam; reeds sedert eenigen tyd, gemagtigd geweest waren (*y*). De Prins verklaarde, dat het Ontwerp hem zeer wel geviel. Alleenlyk vondt hy 'er vyf of zes zwaarigheden in. Men gaf hem genoegen: en be-

(*x*) Resol. Holl. 13, 14 *Novemb.* 6, 7 *Dec.* 1583. *bl.* 444, 450, 482, 485, 486.

(*y*) Resol. Holl. 27 *Oct.* 9, 13 *Nov.* 1583. *bl.* 430, 439, 444.

besloot toen, 't Ontwerp, eerst, nog eens door den Prinse, daarna, door de hooge en Provinciaale Raaden, te doen onderzoeken; en na dat het, op den dertigsten van Wintermaand, door Nikolaas Bruinings, van wege den Prinse, en door den Advokaat Buis, van wege de Staaten, getekend was, aan de Steden, uitgezonderd Amsterdam en Gouda (z), en naar Zeeland te zenden; doch zo heimelyk als 't zyn kon, op dat het nergens, dan daar 't noodig ware, bekend wierdt (*a*). 't Ontwerp, waarvan wy spreeken, liep op deezen zin: 1584.

„ De Staaten van Holland, Zeeland en „ Friesland zouden zyne Vorstelyke Door„ lugtigheid tot Graave en Heere inhuldi„ gen, op de volgende voorwaarden: De „ Prins zou de Landen bezitten, als een vry „ Graafschap, zonder iemant manschap ver„ schuldigd te zyn. Hy zouze beschermen „ tegen elk, en de geslooten' Verbindtenis„ sen bevestigen, met naame de Utrechtsche „ Vereeniging. Wetten, voorregten en vry„ heden hadt hy te onderhouden: de oude „ Graaflyke Privilegien te bevestigen; doch „ geene nieuwen te verleenen, noch Plakaa„ ten te maaken, strekkende tot verande„ ring van den Staat, burgerlyke orde, of „ neering der Landen, buiten bewilliging „ der Staaten. Aan elk zou, tegens Privi„ legien, verkreegen, of te verkrygen tot „ zyne benadeeling, de weg van regte open„ staan. De Prins zou 's Lands grenzen niet „ beëngen, noch eenige Plaatsen der Hoog„ heid,

Inhoud van dit Ontwerp.

(z) *Zie* Resol. Holl. 19 *Maart* 1584. *bl.* 172.
(*a*) Resol. Holl. 7, 10, 13 *Dec*, 1583. *bl.* 485, 494, 503, 504.

1584. „ heid, regtspraak of schatting van de gewesten onttrekken mogen. De byzondere „ Landen, met naame het Markgraafschap „ van Veere en Vlissingen, de Stad Briel, de „ Landen van Voorne, Putten en Stryen, „ zouden nimmer gescheiden, of vervreemd „ mogen worden. En naardemaal zyne Doorlugtigheid Veere en Vlissingen reeds, by „ koop, hadt verkreegen, zou men hem, „ deswege, tragten te vergenoegen. De „ Plaatsen, welken men veroverde, zouden „ in gelyken graad staan, ten ware, vooraf, „ anders bedongen ware. Zyne Doorlugtigheid zou, als Graaf, de Heerlykheden „ Viane en Ameide, Ysselstein, Leerdam, „ Woudrichem, Klundert en diergelyken „ houden tot voldoening der gemeene lasten, „ ten ware sommigen zig, daarvan, met „ goed bescheid, konden bevryden. De „ Prins zou geene andere Plaatsen onder „ zyne bescherming ontvangen, buiten bewilliging der Staaten van Holland en Zeeland, noch op andere dan de beraamde „ voorwaarden, buiten kennis en bewilliging der andere Bondgenooten. Hy zou „ den waaren Hervormden Christelyken „ Godsdienst handhaaven, en bezorgen dat, „ op deszelfs oefening, eene orde beraamd „ wierdt, die, niet dan met der Staaten bewilliging, zou mogen veranderd worden. „ Doch hy zou op niemants geloof onderzoek doen, noch gedoogen, dat iemant „ tot eenige gezindheid gedwongen werdt. „ De Amptenaars, Regters en Wethouders „ zou hy, in hun gezag, handhaaven. Hy

„ zou

„ zou de Regeering bestellen, als van ouds. 1584.
„ Doch zig aan het Geregt der Landschap-
„ pen hebben te onderwerpen, en het on-
„ zydig doen waarneemen, zonder deszelfs
„ loop ergens te stremmen. Hy zou niet
„ gedoogen, dat 'er gevonnist werdt tegen
„ de wetten; die, niet dan met goedvinden
„ der hooge Geregtshoven, by verlof der
„ Staaten, zouden mogen veranderd worden.
„ Byzonderlyk, zou hy geenen gevangen bui-
„ tens Lands mogen vervoeren. De hooge
„ Geregts-Ampten zouden, by den Prinse,
„ vervuld worden, uit een drietal, benoemd
„ door de Staaten. De begeeving der min-
„ deren zou aan den Prinse staan, by goed-
„ dunken der Kollegien, waartoe zy behoor-
„ den. Zyne Doorlugtigheid zou, buiten
„ der Staaten bewilliging, de munt niet ver-
„ anderen, noch beletten, dat de Staaten zo
„ dikwils byeen kwamen, als zy goedvon-
„ den, zullende hy dezelven, daarenboven,
„ eens 's jaars, tegen den eersten van Bloei-
„ maand, beschryven, om, op de gemeene
„ zaaken en 't onderhouden van dit Verdrag,
„ te raadpleegen. In 't gebruik om schat-
„ tingen op te mogen leggen, zou hy de
„ Staaten bevestigen, en hun, in 't invor-
„ deren derzelven, met zyn gezag, onder-
„ stennen. Hy zelf zou geene omslagen doen
„ of gedoogen, dan na voorgaande eenpaa-
„ rige bewilliging der Staaten, de noodige
„ krygskosten uitgenomen, die op bewilli-
„ ging van twee derde deelen der stemmen,
„ ten goeddunken en overstaan van den
„ Prinse, zouden mogen worden ingevor-

 derd.

1584. „ derd. Geschillen over de wyze van 't hef-
„ fen der gemeene lasten zouden staan ter
„ zyner beslissinge, mids hy eenigen uit den
„ hoogen Raade nevens zig koore. Hy zou
„ geene Beden doen dan in Persoon, in elk
„ gewest, en aan de Staaten, plegtiglyk
„ vergaderd. Alle zyne voorstellen zouden
„ in de Nederduitsche taal moeten geschie-
„ den. Nooit zou hy de Staaten buiten hun-
„ ne Landschappen beschryven. Hy zou de
„ verkoopingen en verpandingen der Graaf-
„ lyke goederen, gedaan sedert den jaare
„ 1572, bevestigen. De Staaten zouden, op
„ de bewaaring hunner Handvesten, naar wel-
„ gevallen, orde mogen stellen. De Prins
„ zou de zeevaart, koophandel en visschery,
„ daar de Landen, voornaamlyk, by beston-
„ den, handhaaven. 't Zee-Admiraalschap zou
„ blyven aan den Prinse, als Graave: mids
„ de Steden 't regt behielden, om zig, in
„ geval van nood, ter zee te wapenen, op
„ bestelling van den Graave. Hy zou, buiten
„ oorlogstyden, de stroomen open houden
„ voor in- en uitheemschen, op de gewoon-
„ lyke tollen, die, niet dan by bewilliging
„ der Staaten, zouden mogen vermeerderd
„ worden. Hy zou de keur op de wilder-
„ nissen, onder dekfel van welken, de Land-
„ zaaten zeer gekweld werden, derwyze
„ maatigen, dat de kwellingen ophielden,
„ en 't Regt der wildernissen egter bewaard
„ bleeve. De Staaten zouden, nevens den
„ Prinse, eenen Raad van twaalf Persoonen
„ stellen, by welken, zyne Doorlugtigheid
„ nog twee anderen, een' Duitscher en een'

„ Ne-

„ Nederlander, zou mogen voegen: met 1584.
„ welken Raad, de Prins op alles orde stel-
„ len zou, volgens een Berigtschrift, te
„ maaken, by den Prinse en de Staaten, en
„ door hem en de Raaden te bezweeren. De
„ Prins zou de meeste en voornaamste Amp-
„ tenaars van zyn Huis en zyne Lyfwagt,
„ uit inboorlingen, kiezen. Hy zou geen
„ oorlog aanneemen, geene Vrede of Be-
„ stand maaken, geene Verbonden met
„ vreemde Mogendheden sluiten, buiten
„ bewilliging der Staaten. Hy zou de Krygs-
„ wetten, gemaakt of nog te maaken, doen
„ onderhouden. Hy zou zyne vaste woon-
„ plaats neemen in een der genoemde Land-
„ schappen, en dezelven niet verlaaten, dan
„ by verlof der Staaten. Voorts zou hy den
„ Staaten, ten allen tyde, op hun verzoek,
„ inwilligen zulke punten, als zy, uit het
„ Verdrag van Bourdeaux, of uit de blyde
„ inkomst der Hertogen van Brabant, tot 's
„ Lands voordeel, zouden begeeren te be-
„ zigen. De Prins zou de Graaflyke goe-
„ deren aanvaarden en gebruiken, in den
„ staat, waarinze thans waren, mids vooraf
„ de lasten, op dezelven staande, daaruit vol-
„ doende, zonder deeze goederen te mogen
„ vervreemden of verkoopen. Doch zou-
„ den de Staaten, by vermeerdering derzel-
„ ven, of anderszins, zorg draagen, dat zy,
„ tot genoegzaam onderhoud van 's Prinsen
„ staat, verstrekken konden. Zo de Prins,
„ 't welk God verhoeden wilde, eenigen
„ deezer punten overtradt, en zulks, des
„ vermaand, niet beterde, zouden de Staaten

„ van

1584. „ van alle verbindtenissen aan zyne Door-
„ lugtigheid ontslaagen zyn, en, naar wel-
„ gevallen, orde mogen stellen op de Re-
„ geeringe. Na 's Prinsen dood, zouden de
„ Staaten eenen zyner Zoonen, den be-
„ kwaamsten naar hun oordeel, tot Graave
„ aanneemen, mids doende den vereischten
„ eed, by zyne inhuldiginge. De Prins zou
„ de gemelde Voorwaarden bezweeren:
„ waartegen de Staaten en de Burgemees-
„ ters der Steden, daartoe gelast, by 't Lig-
„ haam der Steden, of by zulken, die dit
„ Lighaam verbeeldden, den Prinse den eed
„ van trouwe en gehoorzaamheid doen zou-
„ den (*b*)."

Raadpleegingen, op het instellen van eenen Raad nevens den Prinse.

Terwyl dit ontwerp in de Vroedschappen overwoogen werdt, tradt men tot de instelling des Raads van Regeeringe nevens zyne Doorlugtigheid, die, zyns oordeels, uit dertien Leden, zes wegens Holland, vier wegens Zeeland, en drie wegens Utrecht bestaan moest (*c*). Holland benoemde, eerlang, zyne Raadsluiden; doch Zeeland en Utrecht bleeven in gebreke (*d*); zo dat de Raad, by 't leeven van den Prinse, niet tot stand kwam.

De Staaten doen eene bezending naar Amsterdam en Gouda.

Of de voorwaarden, op welken de Prins tot Graave zou ontvangen worden, alomme, in de Vroedschappen, aan welkenze gezonden waren, werden goedgekeurd, is my niet klaar gebleeken. 't Is egter ten hoogsten waarschynlyk: alzo de Staaten, in Bloei- en Zomer-

(*b*) *Zie* Bor XV. *Boek*, *bl.* 203 [191] *enz.*
(*c*) Resol. Holl. 10 *Jan.* 1584. *bl.* 28.
(*d*) Resol. Holl. 28 *Febr.* 22, 26 *Apr.* 1584. *bl.* 140, 216, 236.

mermaand des jaars 1584, op begeerte van zyne Doorlugtigheid, alleenlyk beslooten, tot eene bezending naar Zeeland, en naar Amsterdam en Gouda. Ik weet niet, of de bezending naar Zeeland toen voortgang gehad hebbe. Doch naar Amsterdam en Gouda kwamen Gemagtigden, met last, om, des noods, te verklaaren „ dat de Edelen en de „ andere Steden, met de inhuldiging, voort„ vaaren zouden, onaangezien zy, of eene „ van haar weigerig bleeven, om zig met „ de andere Leden te voegen (e).” 1584.

Vertoog van Kornelis Pieterszoon Hooft, in de Vroedschap te Amsterdam.

Te Amsterdam, openden de Gemagtigden hunnen last, op den agtsten van Zomermaand. Des anderendaags, deedt *Kornelis Pieterszoon Hooft*, oud Schepen der Stad, en onlangs tot Raad verkooren (*f*), een Vertoog in de Vroedschap, strekkende, om de verheffing van den Prins tot Graave, zonder dat 'er Zeeland in bewilligd hadt, te ontraaden. Vooraf, verklaarde hy „ niet te konnen zien, wat heil 'er, uit deeze verhef„ fing, voor de Landen te wagten ware. „ Men gaf, zeide hy, wel breed op van de „ gunst, die zyne Doorlugtigheid, by vreem„ de Mogendheden, verworven hadt, en „ voor de Landen zou konnen verwerven. „ Doch Deenemarke hadt, sedert dat de „ Landen onder 't gebied van den Prinse ge„ weest waren, de Zondsche tollen merke„ lyk verhoogd. Voorts wees hy aan, dat „ het aanneemen zyner Doorlugtigheid tot „ Graave kwalyk scheen overeen te komen, „ met

(e) Resol. Holl. 5 May, 4 Juny 1584. bl. 276, 301. BOR XIX. Boek, bl. 3 [455].
(f) Lyst der XXXVI. Raaden op 't jaar. 1584.

1584. „ met het eerste Lid der Utrechtsche Vereeniging, waarby men beloofde, onderling „ te zullen verbonden blyven. Hy voegde „ 'er by, dat Zeeland den handel op Spanje naar zig trekken zou, zo Holland den „ Prins, afzonderlyk, tot Graave verhief. „ Eindelyk, zeide hy, dat het stuk der Burgerye tegenstondt, die hem de Steden nimmer geopend zou hebben, zo hy, in den „ aanvang des oorlogs, verklaard hadt, dat „ hy Erfheer der Landen dagt te worden. „ Hy besloot, dat de Gemeente daar ter „ Stede reeds te lang onder eenen anderen „ eed gestaan hadt dan de Regeering; dat „ men ook niet moest denken, haar ligtelyk „ tot den nieuwen eed te zullen konnen dwingen, en dat menze niet te klein behoorde „ te agten, alzo men de opkomst der goede „ zaake aan haar verschuldigd was." 't Besluit der Vroedschap viel dan „ dat men een „ Affchrift van de ontworpen' voorwaarden „ zou verzoeken, om te zien, of'er ook iets „ strydigs met der Stede Voorregten in gesteld ware: doch dat menze noch goed keuren noch tekenen zou, voor men berigt „ wierdt, dat Zeeland zo ver gekomen was, „ als Holland: waarna men den Raad wederom vergaderen zou, en dan nog niets tekenen, voor men 'er de schutteryen en voornaamste Burgers op gehoord hadt:" welk laatste aanliep tegen een Besluit der Staaten, om de schutteryen en gilden, voortaan, niet meer, in zaaken van Regeeringe, te kennen (*g*).

Besluit der Amsterdamsche Vroedschap.

Doch

(*g*) *Zie* hier voor, *bl.* 432.

Doch 't was ook te Middelburg geschied (*h*). 1584.
En sommigen hebben aangetekend, dat men, reeds in 't jaar 1583, voorgenomen hadt, de Gemeenten, Schutteryen en Gilden, in Holland, met eene maaltyd of drinkgelag, te onthaalen, en hun, by deeze gelegenheid, de opdragt der Graaflykheid bekend te maaken (*i*). Voorts, hadt de Sekretaris, in 't opstel van 't Besluit der Amsterdamsche Vroedschap, gevoegd „ dat de Raaden egter verstonden, dat de Landen niet zonder Graaf „ konden zyn, en dat zy gezind waren, den „ Prins tot die waardigheid aan te neemen." Doch de genoemde Schepen Hooft tekent hierop aan, dat dit niet in het Besluit begreepen geweest was, en dat Burgemeesters verklaard hadden „ niet te verstaan, dat zy, „ door die woorden, zouden verbonden geagt worden (*k*)." Te Gouda werdt een diergelyk besluit genomen. Men verklaarde daar, „ geene zwaarigheid in 's Prinsen verheffing te zullen maaken, wanneer men, in „ Zeeland, daarmede zo verre zou gekomen „ zyn, als in Holland." Van 't een en 't ander Besluit deeden de Gemagtigden verslag ter Staatsvergaderinge van Holland, die toen te Delft zat, op den zesden van Hooimaand (*l*).

Besluit der Vroedschap te Gouda.

Nu kwam 't 'er op aan, of men, gelyk te vooren besslooten was, zonder zig met Zee-

(*h*) Regist. ten Raede van Middelb. 23 *Maart* 1583. *f.* 516.
(*i*) Public Gebedt. III. *Deel*, *bl.* 191.
(*k*) Verhaal van C. P. Hooft *by* Bor Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 56.
(*l*) Resol. Holl. 6 *July* 1584. *bl.* 357.

1584. Zeeland, of met Amfterdam en Gouda, langer op te houden, met de inhuldiging, voortvaaren zou, of niet. Men durfde de raadpleegingen hierover niet uitftellen. De Prins was thans zelf, te Delft, tegenwoordig. Men tradt dan, op den zevenden, over zyne zaak, in onderhandeling (*m*). En 't is te vermoeden, dat men tot de inhuldiging zou gekomen zyn. Doch terwyl de Prins zig bereidde, tot het inzamelen der vrugten van zynen langduurigen arbeid (*n*), werdt hy, maar drie dagen hierna, door een' onverwagten dood, weggerukt: waarmede alle raadpleegingen, op eens, werden afgefneeden.

'S Prinfen dood ftremt de verdere raadpleegingen.

XXXIII. Na dat zyne Doorlugtigheid, van de gevaarlyke wonde, hem, in Lentemaand des jaars 1582, toegebragt, gelukkiglyk genezen was, lieten zyne vyanden niet na, te loeren, op nadere gelegenheid, om hem van kant te helpen. Van den toeleg van Nikolaas Salfeda, beide tegen hem en Anjou, hebben wy reeds gewaagd. In Lentemaand des jaars 1583, raakte, te Antwerpen, een Spanjaard in hegtenis, *Pedro Dordogno* genoemd, die ook beleedt, voorneemens geweeft te zyn, om den Prins te vermoorden: waarop hy met de dood geftraft werdt (*o*). Een Franfch Hopman, *le Goth* genoemd, door den Markgraave van Rysburg, gevangen zynde, werdt ook, omtrent den aanvang deezes jaars, aangezogt, tot het ombrengen van den Prinfe: waarin hy fcheen te bewilligen.

Verfcheiden' aanflagen tegen den Prinfe ontdekt en geftraft.

(*m*) Refol. Holl. 7 *July* 1584. *bl.* 361.
(*n*) GROTII Annal. IV. *p.* 75.
(*o*) METEREN XI. *Boek*, *f.* 203. HOOFT XX. *Boek*, *bl.* 869.

gen. Doch losgelaaten, ten deezen einde, bragt hy 't ſtuk uit (*p*). Met het begin van Lentemaand, hadt een Fries, *Aukema* geheeten, eenen *Hans Hanszoon*, Koopman te Vlisſingen, beſchuldigd van eenen toeleg, om den Prins, tegen wien hy eenen byzonderen haat opgevat hadt, met buskruid, gelegd onder 't vertrek, daar hy te Vliſſingen de maaltyd hieldt, of omtrent zynen ſtoel in de Kerke, of op eenige andere wyze, al was 't ook met eigene hand, het leeven te beneemen. Hans Hanszoon werdt gevat, en beleedt zyn voorneemen, ſcherpelyk ondervraagd zynde: te gelyk, dat hy 'er, met den Spaanſchen Ambaſſadeur in Frankryk, over gehandeld hadt: waarop hy onthalsd werdt (*q*). Doch omtrent deezen tyd, onthielden zig te Delft vier verſcheiden' Perſoonen, een Franſchman, een Lotharinger, een Engelſchman en een Schot, die allen vier gingen op 't leeven van den Prinſe, zonder van elkanderen te weeten (*r*). De vyfde, die 't ſtuk uitvoerde, was een Bourgondier. In 't begin van Grasmaand, was hy eerſt te Delft verſcheenen, zig noemende *François Guion*, Zoon van *Pieter Guion*, te Beſançon, ter zaake van zekeren aanſlag tot vordering van 't Hervormd geloof, omgebragt. Om zig by 't hofgezin van den Prinſe bekend en bemind te maaken, ging hy vlytig ter kerke. Zelden zag men hem, zonder een' bybel of pſalmboek onder den arm. Dus zogt hy toegang tot

1584.

Laatſte toeleg op 's Prinſen leeven.

(*p*) METEREN XI. *Boek*, *f.* 203. HOOFT XX. *Boek*, *bl.* 901.
(*q*) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 48 [423].
(*r*) STRADA *Dec.* II. *Libr.* V. *p.* 280.

1584. tot den Prinſe, dien hy, eerlang, te verſtaan gaf „ dat hy, te Luxemburg, Opperklerk „ zynde geweeſt van Du Pré, Sekretaris van „ Graave Pieter Ernſt van Mansfeld, 's Graa„ ven Zegel dikwils in handen gehad hadt; „ dat hy 'er eenige afdrukſels van hadt ge„ maakt, welken hy zyner Doorlugtigheid „ aanboodt, hebbende hy, eer hy te Lux„ emburg aan werk raakte, reeds herwaards „ op weg geweeſt, om zig in 's *Prinſen dienſt* „ te begeeven." De Prins, ziende weinig gebruiks te maaken van deeze afdrukſels, kreeg egter in gedagten, dat de Maarſchalk van Biron, dien 't bevel over Kameryk toegedagt was, zig, veelligt, van dezelven, tot Paspoorten, zou konnen bedienen. Hy hieldt 'er dan eenigen by zig, en zondt Guion, met de overigen, naar Frankryk, in 't gevolg van Noël van Karon, Heere van *Schoonewal*, die toen derwaards reisde, om den *Hertoge* van Anjou 't Beſluit der *Staaten*, op *het* gene laatſtelyk met hem gehandeld was, bekend te maaken. Schoonewal zondt, kort hierna, Guion wederom naar Holland, met de tyding van 's Hertogs dood, waarover hy den Prins, nog te bedde leggende, in perſoon, onderhieldt. Toen zou hy hem, zo hy daarna verklaard heeft, den doodſteek al gegeven hebben, hadt hy geweer by zig gehadt. Daarna, werdt hem aangezeid, dat hy vertrekken moeſt, waarop hy, wyzende op zyne ſlegte kouſen en ſchoenen, om een weinig gelds verzogt, welk de Prins hem geeven deedt. Doch in plaats van kouſen en ſchoenen, kogt hy 'er, 's anderendaags,

twee

twee Zinkroers of Pistoolen voor, van twee soldaaten der wagt, met eenen van welken, die hem gekapte kogels weigerde, hy nog in woorden raakte, zonder dat men, dat vreemd schynt, eenige agterdogt tegen hem opvatte. Ten volgenden middage, zynde den tienden van Hooimaand, wagtte hy den Prinse op, en vraagde hem, in 't gaan naar de tafel, om een Paspoort, met zulk een verbaasd gelaat en beevende stemme, dat de Prinses 't oog op hem vallen liet, en haaren Gemaal, daarna, vraagde, *wie die mensch ware met dat kwaad opzigt*. De Prins antwoordde, *dat hy zyn Paspoort begeerde, welk men gereed maakte*. De valsche Guion voegde zig, tegen 't einde der maaltyd, by de deur der eetzaale, met den mantel op de linker schouder, en de Pistoolen aan den riem, gelaaden het eene met drie, het andere met twee kogels. Ten twee uuren omtrent, stondt de Prins op van de tafel, en komende op de eerste nieuwe trappe van zyn Hof, in S. Aagten Klooster, werdt hy ontmoet van den moorder, die, de mynen maakende van zyn Paspoort te vorderen, het Pistool, welk met drie kogels gelaaden was, op hem loste, hem treffende, dwars door 't lyf, of in 't hert (*s*), want, dat byzonder is, dit vindt men, by niemant onzer Schryveren, naauwkeuriglyk gemeld, zo gewis, dat hy terstond den geest gaf, zeggende alleenlyk, in 't suizelen (*t*), *mon Dieu, mon Dieu, ayez pitié de moi, & de ton pau-*

1584.

De Prins wordt dood geschooten.

Zyne laatste woorden.

(*s*) Strada *Dec.* II. *Libr.* V. *p.* 280.
(*t*) Resol. Holl. 10 *July* 1584. *bl.* 370. Resol. Gener. *ejusd. diei by* Bor Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 51.

1584. *pauvre Peuple*, dat is, *myn God*, *myn God*, *erbarm u over my*, *en over uw arm volk* (5).

De moorder wordt gevat.

De moorder was, terstond, agter uit, door de stallingen, daar hy 't ander Pistool vallen liet, weggevlugt, tot aan de veste, alwaar hy, meenende zig te water te begeeven, door twee van 's Prinsen dienaaren, agterhaald en gevat werdt. Men bragt hem, terstond, in de *Conchergerie*. Hier, door 't Geregt der Stede, waarby, daarna, Gemagtigden kwamen, uit den Hoogen Raade en 't Hof van Holland, ondervraagd zynde, beleedt hy „ dat hy *Balthazar Gerards* genoemd en

Zyne bekentenis.

„ te Villefans in 't Graafschap Bourgondie „ gebooren was. Dat hy, al lang, van wille „ was geweest, en gelegenheid hadt gezogt, „ om den Prins om te brengen. Dat hy, ein„ delyk, van zyn voorneemen kennis gege„ ven hadt aan eenen Jezuit te Trier, die „ hem hadt geraaden, deswege, te spree„ ken met den Prinse van Parma. Dat hy, „ hier-

(5) Over 's Prinsen laatste woorden, is veel verschil onder de schryvers, hoewel de meesten overeen komen, dat hy iets diergelyks, als wy hier te boek stellen, hebbe gesproken. Sommigen geeven in bedenking, of hy, zo doodelyk getroffen, wel iets hebbe konnen zeggen. *Leeven van Willem den I.* III. Deel, bl. 688. Doch wy meenen ons, hieromtrent, gerustelyk te mogen verlaaten, op het gene, in het *Register der Resolutien van Holland*, staat aangetekend, waaruit wy ontleend hebben, 't gene wy hier verhaalen. 't *Register van de Resolutien der Generaliteit* komt hiermede genoegzaam overeen. De Staaten van Holland zaten toen te Delft, daar de moord geschiedde: en 't schynt, dat zy de woorden in 't Fransch hebben doen aantekenen, om dat menze den Prins, in die taale, hadt hooren uitspreeken.

J. Fokke

n, in 't jaar 1584.

„ hierop, naar Doornik, aan deezen ge- 1584.
„ ſchreeven hadt; doch geen antwoord dur-
„ ven afwagten, uit vreeze, dat hem 't o-
„ verdraagen der zegels van den Graave van
„ Mansfeld, in wiens dienſt hy waarlyk ge-
„ weeſt was, kwalyk genomen zou worden.
„ Dat hy hierop herwaards was gekomen,
„ en eindelyk hadt uitgevoerd, daar hy de
„ reis nog om doen zou, alſchoon hy zig,
„ ten deeze tyde, duizend mylen van hier
„ bevondt." Men vondt twee blaazen by hem, met behulp van welken hy over de graft dagt te zwemmen (*u*). Voorts toonde hy zig bedroefd, dat de Prins, dit hadt men hem wys gemaakt, nog leefde. Doch verneemende dat hy gewond was, geliet hy zig, blyde te zyn, verzekerende dat hy de dood niet ontgaan zou: waaruit men vermoeden mag, dat hy 't lood vergiftigd of hoekswyze gevormd hadt. Daarna, gepynigd zynde, verklaarde hy „ in zyn opzet geſterkt
„ te zyn, door Gery, Minderbroeder te
„ Doornik, die hem zynen zegen gegeven,
„ en door den Jezuit te Trier, die hem ver-
„ zekerd hadt, dat hy, omkomende, onder
„ de martelaars, zou geſteld worden." Andermaal gepynigd, bekende hy „ zyn voor-
„ neemen den Prinſe van Parma geopen-
„ baard te hebben, die hem geweezen hadt
„ naar den Raadsheer Aſſonville, met wien
„ hy afgeſproken was, dat hy zig, om toe-
„ gang by den Prinſe te krygen, voor eenen
„ François Guion uitgeeven zou. Voorts
„ hadt

(*u*) Meteren XII. *Boek*, *f.* 212.

1584. „ hadt de Raadsheer hem ernstiglyk en by „ herhaaling vermaand, dat hy, betrapt „ wordende, den Prins van Parma niet mel„ den moest." Den volgenden dag, bleef hy, ook buiten pyne, by de gemelde bekentenis, daarby voegende „ dat hy uit Assonville ver„ staan hadt, dat Parma den toeleg prees, „ en hem 't loon, by den Ban beloofd, ver„ zorgen zou: ook dat men den Graave van „ Mansfeld zyn zegel zou doen veranderen, „ om de vervoerde afdruksels nutteloos te „ maaken." Voorts, volhardde hy by de betuiging „ dat hem zyne onderneeming niet „ rouwde, die hy nog ter hand slaan zou, al „ moestze hem duizend leevens kosten. 't „ Pynigen verklaarde hy te lyden, om zyne „ voorgaande zonden. Om 't stuk, aan den „ Prinse begaan, hadt hy, als een wakker „ voorvegter der Roomsche Kerke, den „ Hemel verdiend." Nogtans ontviel hem, tusschen beide, dat hy 't ondernomen hadt, uit begeerte naar rykdom. Gegeesseld zynde, paste hy op zig toe de woorden, door Pilatus, gesproken van den Heere Christus, *Ecce Homo*, *zie hier den mensch*. Op den dertienden, werdt hy door de Gemagtigden uit den Hoogen en Provinciaalen Raade, en door die van den Geregte en Schepenen van Delft, gevonnist „ om op een schavot voor „ 't Stadhuis gebragt te worden, daar hem „ de regterhand, tusschen een toesluitend „ heet yzer, geschroeid, 't vleesch voorts, „ op zes plaatsen, met gloeiende tangen, uit „ zyn lighaam geneepen zou worden. Zyn „ lighaam zou men, daarna, van onderen

Zyn vonnis.

„ op,

„ op, leevende vierendeelen, 't hert daaruit 1584.
„ haalen, en hem in 't aangezigt werpen. 't
„ Hoofd, van den romp gehouwen, zou,
„ agter 's Prinſen huizing, op een' ſtaak, op
„ den ſchooltooren, geſteld, de vier deelen
„ zyns lighaams, aan de bolwerken van vier
„ poorten der Stad, gehangen worden. Voorts
„ zouden zyne goederen verbeurd zyn (*v*)."
't Hooren van dit vonnis ontſtelde hem dermaate, dat hy het uur vervloekte, waarin hy eerſt, te Dole, den pleithandel leerde: 't welk hem ter kenniſſe der grooten ingewikkeld, en, uit zugt tot ſtaat, tot zulk een' ramp gebragt hadt. Hy herſtelde zig egter ſpoedig. Des anderendaags, den veertienden van Hooimaand, werdt het vonnis uitgevoerd, welk hy met veel hardvogtigheid doorſtondt. Toen hem de hand, met een gloeiend wafelyzer, gekneld was, ſchudde hy de ſtomp nog, als ware het om een kruis te maaken, en 't volk te zegenen. Op gelyke wyze, verdroeg hy de reſt zyner ſtraffe. De Roomſche Geeſtelykheid verhief zyn bedryf en beſtendigen uitgang hemelhoog. Ook werdt 'er, over 's Prinſen dood, door haar, zelfs te 's Hertogenboſch, *Te Deum laudamus* gezongen. Doch eenige Spaanſchen verfoeiden den moord, dien aanmerkende als een ſchelmſtuk van den aanraader en uitvoerer beide. De ontſteltenis, die 'er, te Delft, en door 't gantſche Land, over ontſtondt, is niet te beſchryven (*w*).

Zyne hardvogtigheid in het doorſtaan der ſtraffe.

'S Prin-

(*v*) *Zie* Reſol. Holl. 14 *July* 1584. *bl.* 401.
(*w*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 51 [427] *enz.* 54 [432] *enz.*

1584. XXXIV. 's Prinsen Begraafenis.

's Prinsen lyk werdt, 's anderendaags na den moord, gebalsemd, ten toon gesteld, en bleef boven aarde tot op den derden van Oogstmaand, wanneer het, op kosten der Staaten van Holland, Zeeland, Friesland en Utrecht, met byna Koninglyke staatsie, in de nieuwe Kerke, te Delft, ter aarde besteld werdt (x). Ter gelegenheid van deeze lykstaatsie, was eenig verschil gevallen over den rang, tusschen de algemeene Staaten, de Staaten van Holland en de Raaden nevens zyne Doorlugtigheid. De laatsten meenden den voorrang te moeten hebben, als naast tot den overleeden' behoord hebbende. De Staaten van Holland verstonden, dat hun de rang toekwam, om dat de staatsie binnen hunne Provincie gehouden werdt. De algemeene Staaten beweerden, dat zy in de eerste plaats moesten gaan, *als zynde nu ten tyde de hoogste Overheid van den Lande.* 't Werdt, eindelyk, dus gevonden. Terstond na de bloedvrienden, gingen de algemeene Staaten, waaronder ook de Gemagtigden van Holland waren, op hunne plaats. Hierna volgden alle de Staaten van Holland, behalve negen der kleine Steden (y). De Raaden van zyne Doorlugtigheid gingen by de Staaten dier gewesten, van welken zy afgezonden waren (z). Ook was, ter Vergaderinge van Holland, op eenen voorslag van 's Prinsen Hofmeester, overwoogen, of men zig ook,

(x) BOR XVIII. *Boek*, *bl.* 56 [434].
(y) *Zie* Resol. Holl. 21 *July* 1584. *bl.* 421.
(z) Resol. Gener. 3 *Aug.* 1584. *by* BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 58.

WILLEM DE EERSTE,
Prins van Oranje,
enz. enz. enz.

A. Schouman del. naar het Origineel van Miereveld. *J. Houbraken fec.*

Is. Tirion excud.

ook, op zyne uitvaart, van de wapenen des Graafschaps van Holland bedienen zou. De Edelen, Haarlem, Delft, Leiden, Rotterdam, Schiedam, Gorinchem, Briele, Hoorn, Enkhuizen, Geertruidenberg en Heusden bewilligden hierin, uit aanmerking van 't gene men met den Prinse gehandeld hadt. Doch Dordrecht, Amsterdam, Gouda en Alkmaar konden 'er niet toe verstaan (*a*): waarop het agter bleef. 't Lyk in de Kerke gebragt zynde, werdt 'er eene korte en troostelyke Lykpreeke gedaan, die met aandagt en weemoedigheid gehoord werdt (*b*). Op den dag der begraafenisse, en een' dag voor en na denzelven, werden, in alle de Steden van Holland, drie maal 's daags, telken reize een half uur lang, de grootste klokken geluid (*c*). 1584.

Zulk een' uitgang hadt Willem, Prins van Oranje en Graaf van Nassau, in den ouderdom van weinig minder dan twee-envyftig jaaren. Hy was van meer dan middelbaare lengte, bruin van gelaat en oogen, die hem zeer leevendig stonden: voorts helder en liefiyk; doch, daar 't pas gaf, ook scherp van stem. Vrolyk en aanvallig stondt, veeltyds, zyn weezen, waardoor hy veele herten won. Niet vreemd hieldt hy zig van scherts, vooral over tafel, alwaar hy, gewoon tot pragtige hofhouding, ook wel eenen duitschen dronk plagt te doen. In speelen, ryden, jaagen, vondt hy geen vermaak. By vier egte

Zyne gedaante, aart, Gemaalinnen en Kinderen.

(*a*) Resol. Holl. 26 *July* 1584. *bl.* 434.
(*b*) Bor XVIII. *Boek*, *bl.* 57 [435].
(*c*) Resol. Holl. 30 *July* 1584. *bl.* 448.

1584. te vrouwen, heeft hy twaalf Kinderen verwekt. Anna van Egmond, zyne eerste, baarde hem Filips Willem, die in Spanje gevangen zat, en Maria. By de tweede, Anna van Saxen, won hy Maurits, Anna en Emilia: by Charlotte van Bourbon, de derde, zes Dogters, Louise Juliana, Elizabet, Katharina Belgica, Flandrina, Charlotta Brabantina, en Emilia Secunda. Louise van Coligni, zyne vierde Gemaalin, baarde hem, nog geene zes maanden voor zynen dood, Fredrik Henrik (*d*). Voorts liet hy eenen natuurlyken Zoon na, Justinus genoemd. Om hier breed te weiden, in het uitmeeten zyner goede of gebreklyke hoedanigheden, houd ik myne pen te zwak. De eenvoudige vertooning van zyn gedrag, in de neteligste omstandigheden, welken iemant zouden konnen voorkomen, moeten hem den leezer reeds zo na hebben doen kennen, als de Historie hem kenlyk maakt. De lof van schranderheid, bedaardheid, voorzigtigheid, naarstigheid, minzaamheid wordt hem van niemant geweigerd. Doch deeze hoedanigheden werden, door zyne vyanden, in zulk een licht beschouwd, datze hun schalkheid, geveinsdheid, listigheid en staatzugt toescheenen. De muitery tegen den Koning van Spanje, zyne hoofdmisdaad by de Spaansch-gezinden, gaf, in hun oog, aan al zyn bedryf eene afzigtelyke verw. De liefde tot de Nederlanden, met naame tot Holland en Zeeland, die zyne vrienden hielden voor het be-

(*d*) Meteren XI. *Boek*, *f.* 192 *verſ.* XII. *Boek*, *f.* 213 *verſ.*

beginsel zyner voornaamste handelingen, maakte hem, daarentegen, in hun gezigt, tot een pronkstuk onder de Vorsten, en een voorbeeld van standvastigheid, grootmoedigheid, goedhertigheid en andere verheeven' deugden. De Staaten der Vereenigde Nederlanden, een weinig aan ademtogt geraakt, ten tyde van het twaalfjaarig Bestand, hebben hem, in 't Koor der nieuwe Kerke te Delft, eene pragtige Grafstede gestigt, in welker opschrift (e), zy hem afmaalen als eenen hersteller van vryheid en van zuiveren Godsdienst, hem, voorts, geevende den schoonsten titel, die immer eenigen Vorst te beurt viel, den titel van VADER DES VADERLANDS. 1584.

(e) *By* BLEYSWYCK Delft *bl.* 261.

BERIGT VOOR DEN BINDER.